

ธรรมเนียมยอชิงช้าประวัติในพุทธกาล
โดย วชิร วัฒนศิริ

พระอานนทมหาดชา

คำนำในการพิมพ์ครั้งที่ ๗

เรื่อง พระอานนท์ พุทธอนุชาที่สำนักพิมพ์บรรณาคารพิมพ์จำหน่ายได้หมดลง สำนักพิมพ์ขออนุญาตพิมพ์ใหม่เป็นครั้งที่ ๗ แต่หนังสือเรื่องนี้ได้รับการตีพิมพ์มากในงานศพ เจ้าภาพขออนุญาตไปพิมพ์แจกอยู่เสมอ ทำเป็นเล่มใหญ่ พิมพ์กระดาษอย่างดี สวยงามทั้งรูปเล่มและปก ทั้งนี้เป็นไปตามกำลังศรัทธาทรัพย์ และสติปัญญาของผู้จัดทำ มากครั้งจนข้าพเจ้าจำไม่ได้

เมื่อเร็ว ๆ นี้ มีผู้รู้จักคุ้นเคยนำเอกสารจากต่างประเทศมาให้ดู เป็น Encyclopedia of World Literature in 20 th Century คือ สารานุกรมวรรณคดีหรือวรรณกรรมของโลกในศตวรรษที่ ๒๐

ในสารานุกรมนั้นมีข้อความกล่าวถึงนักเขียนไทยหลายคน พร้อมทั้งชื่อหนังสือเด่น ๆ ที่ท่านเหล่านั้นเขียน แต่หนังสือทางศาสนา มีกล่าวถึงเฉพาะเรื่องพระอานนท์พุทธอนุชาเพียงเล่มเดียว ขอนำข้อความเฉพาะที่เกี่ยวกับหนังสือพระอานนท์มาลงไว้ด้วยดังนี้

The spiritual confusion arising from rapid social change and disintegrating morality finds expression in the work of Buddhist scholars, such as Wasin Inthasara's (b. 1934) Phra-A-non Phutthaanucha (1965 ; Phra-A-non, the brother of the Lord Buddha), in which he discusses aspects of Buddhism applicable to modern life, in a language that can be grasped by laymen (p. 430)

ส่วนข้อความที่แปลเป็นไทยนั้น วารสารกัลยาณมิตร ฉบับเดือนตุลาคม ๒๕๓๓ ได้นำลงแล้ว ข้าพเจ้าไม่จำเป็นต้อง

กล่าวซ้ำอีก ข้าพเจ้าได้นำมาลงไว้ ณ ที่นี้ด้วยแล้ว

เรื่องทั้งปวงที่บอกเล่ามานี้ มิใช่เพื่ออวดตน เพราะไม่จำเป็นต้องอวด แต่เขียนบอกเล่าเพื่อชี้ให้เห็นจุดสำคัญจุดหนึ่งในวงการศาสนาของเราว่า การเผยแผ่ศาสนาโดยวิธีเล่าเรื่องและแทรกธรรมะอันประชาชนจะนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวันนั้น ยังเป็นที่ต้องการของพหุชน (คนหมู่มาก) โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ยังเยาว์ต่อความรู้ทางศาสนา เหมือนเด็กหรือคนป่วยที่ยังต้องรับประทานอาหารอ่อนและปรุงรสบ้างตามสมควร

ถ้าวงการศาสนาของเราตระหนักในเรื่องนี้และช่วยกันผลิตนักเผยแผ่ศาสนาโดยวิธีนี้ให้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และรับช่วงกันไป งานด้านนี้ก็จะได้ดำเนินไปโดยไม่ขาดสาย ย่อมจะอำนวยประโยชน์สุขแก่คนหมู่มาก ซึ่งเป็นพุทธบริษัทผู้ยังเยาว์ต่อความรู้ทางศาสนา พออาศัยไปก่อนจนกว่าอินทรีย์จะแก่กล้า

สำหรับท่านที่สนใจในธรรมะระดับสูง ๆ นั้น ไม่ต้องห่วงท่านอยู่แล้ว ท่านย่อมไปได้เอง นอกจากจะไปหลงเสียกลางทางกลายเป็นมิจฉาทิฎฐิไป เพราะไม่เอื้อเฟื้อต่อธรรมในระดับต้น ๆ

เรื่อง พระอานนทฺ์ มีปรัชญาชีวิตอยู่มาก ปรัชญาชีวิตเป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิต มันเป็นพวงมาลัยของชีวิต เหมือนพวงมาลัยรถและเรือซึ่งนำเรือหรือรถให้หันเหไปในทิศทางที่ผู้ขับขี่ประสงค์ คนเรามีหลักการสำหรับชีวิตอย่างไร เขาย่อมดำเนินชีวิตอย่างนั้น

ด้วยเหตุนี้ หลังจากเรื่องพระอานนทฺ์พุทธอนุชาได้ออกสู่สายตาของมหาชนแล้ว ตลอดเวลาประมาณ ๒๕ ปี มานี้ข้าพเจ้าได้ฟังอยู่เสมอจากผู้อ่านเรื่องพระอานนทฺ์ว่า ทศนคติ

เกี่ยวกับชีวิตของเขาเปลี่ยนไป หมายถึงเปลี่ยนไปในทางที่ดี บางท่านเปลี่ยนไปมาก ๆ และบอกว่าเกิดกำลังใจในการทำคุณงามความดี ถึงขนาดมอบกายถวายชีวิตให้กับพระศาสนาเลยทีเดียว

ข้าพเจ้าทำงานด้วยความหวัง...หวังให้พี่น้องชาวไทยของเราเข้าใจพุทธศาสนาในทางที่ถูกที่ตรง และได้รับประโยชน์จากพระพุทธศาสนา เท่าที่ประโยชน์นั้นมีอยู่ สมกับที่ได้เสียสละอุปถัมภ์บำรุง การจะเป็นเช่นนี้ได้ พุทธบริษัทจะต้องเข้าใจอย่างถ่องแท้ว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนอะไรและไม่ทรงสอนอะไร หรือว่าทรงสอนให้ทำอะไร ไม่ควรทำอะไร ถ้าเราผู้เป็นพุทธบริษัทรู้จักคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างถ่องแท้แล้ว ชวนกันดำเนินตาม ปฏิบัติตามให้สมควรแก่ฐานะของตน ๆ แล้ว ข้าพเจ้าเชื่อว่าสังคมไทยของเราจะดีขึ้นกว่านี้สัก ๑๐๐ เท่า จะเป็นสังคมของอารยชนอย่างแท้จริง สมตามพุทธประสงค์ที่ทรงเสียสละเป็นอันมาก เพื่อประโยชน์อันใด เราจะได้บรรลุถึงประโยชน์อันนั้น เราจะไม่ต้องเสียใจในภายหลังว่า นับถือศาสนาซึ่งเต็มไปด้วยประโยชน์นำออกจากทุกซอกซี้ได้จริง แต่เรามีได้รับประโยชน์อะไรและยังจมอยู่ในกองทุกข์ ว่าวนอนอยู่ในทะเลเพลิง กล่าวคือความกลัดกลุ้มรุ่มร้อนอย่างหาทางออกไม่ได้

ศาสนาพุทธนั้น เน้นการช่วยเหลือตนเอง ต้องลงมือทำด้วยตนเอง จะมัวกราบ ๆ ไหว้ ๆ โดยไม่ชวนขวยทำอะไรเพื่อออกจากทุกข์นั้นไม่ได้ เมื่อเราต้องการไปฝั่งโน้น ก็ต้องชวนขวยหาเรือหรือแพ หรือมิฉะนั้นก็ต้องว่ายน้ำข้ามไป จะนั่งลงกราบ ไหว้เพื่อให้ฝั่งโน้นเลื่อนมาหาตนหาสำเร็จไม่ เราต้องบากบั่นพากเพียรด้วยกำลังทั้งหมด และต้องเป็นความเพียรชอบอันถูก

ทางด้วยเพื่อข้ามไปสู่ฝั่งโน้น คือพระนิพพานอันเป็นการออกจากสังสารวัฏ ซึ่งหมายถึงการออกจากทุกข์ทั้งปวงด้วย

โลกของเราเนี่ย ไม่ว่าจะมองไปที่ใด มันแสนจะน่าเบื่อหน่าย มีแต่เรื่องทุกข์ร้อน มีแต่ปัญหาความขัดแย้ง อะไรที่ยังไม่ได้ คนก็ยื้อแย่งแข่งขันกันเพื่อจะได้ พอได้มาจริง ๆ ก็ไม่เห็นจะวิเศษวิโสอะไร มันเท่านั้นเอง ฟังเอาความทุกข์ความกังวล ความต้องเหน็ดเหนื่อยกับมันอีกเป็นอันมาก ด้วยระยะเวลาอันยาวนาน ด้วยเหตุนี้พระศาสดาของเราจึงให้พิจารณาเนื่อง ๆ ถึงความไม่น่ายินดี ไม่น่าปรารถนาในโลกทั้งปวง (สัพพะโลเก อนภิตตัญญา) และในสังขารทั้งปวง (สัพพะสังขารेषु อนิจจัญญา) ทั้งนี้ เพื่อให้จิตใจหลุดลอยขึ้นไปจากความยึดถือทั้งหลาย เพื่อความสุขสวัสดิ์ที่แท้จริง

คราวหนึ่ง มีผู้มาทูลถามพระพุทธองค์ว่า

“จิตนี้เสด็จอยู่เป็นนิตย์ ใจนี้หวนดลเสวยอยู่เป็นนิตย์ ทั้งในกิจที่ยังไม่เกิดและในกิจที่เกิดขึ้นแล้ว ถ้าความไม่ต้องเสด็จมีอยู่ ขอพระองค์จงตรัสบอกสิ่งนั้นเกิด”

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า

“เว้นปัญญา ความเพียร การสำรวมอินทรีย์ และความปล่อยวางโดยประการทั้งปวงแล้ว เรา (ตถาคต) มองไม่เห็นความสวัสดิ์ของสัตว์ทั้งหลายเลย”

ความสวัสดิ์ของสัตว์ทั้งหลาย ย่อมมีได้เพราะอาศัยปัญญา ความเพียร การสำรวมระวังอินทรีย์ (คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) และการบอกคืนสิ่งทั้งปวงที่เคยยึดถือไว้ด้วยอุปาทาน

มนุษย์เราคงจะไม่ต้องลำบากมากมายอะไรกันขนาดนี้ ถ้าเขารู้จักหมั่นใจให้ตรง (ทวิจฺจุชฺกรม) และหมั่นเข้าหาธรรม คิดเอาธรรมเป็นที่พึ่งของชีวิต ไม่มัวเสียเวลาคิดฟุ้งสิ่งอื่นอันเลื่อนลอยไร้ความหมาย โลกได้เจริญรุดหน้าไปมากทางวัตถุ แต่ทางจิตใจแล้วยังไม่ไปถึงไหนเลย ยังคงวนเวียนอยู่กับสิ่งที่ทำให้ชีวิตตกต่ำ ให้สุขภาพจิตเสื่อมโทรม आयุจิตของมนุษย์โดยส่วนรวมยังเยาว์อยู่มาก พวกเขาเป็นผู้นำสงสาร น่าช่วยเหลือ น่าสาดแสงธรรมเข้าไปหา เพื่อผู้มีจักขุจะได้เห็นชีวิตตามความเป็นจริง เห็นคุณค่าของชีวิตที่ดีกว่า ประณีตกว่า สงบเยือกเย็นกว่า และเป็นชีวิตที่งดงาม ซึ่งพระอริยเจ้าทั้งหลายได้ทำแบบอย่างไว้แล้ว

ในเรื่อง พระอานนท์ พุทธอนุชา นี้ ก็มีตัวอย่างชีวิตของพระอริยเจ้ามากมายทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ มีสมเด็จ พระบรมศาสดาเป็นต้นแบบ ตามมาด้วยพระอานนท์ฯ ทางฝ่ายคฤหัสถ์เล่าก็มีทั้งบุรุษและสตรี เช่น ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี และนางวิสาขา มหาอุบาสิกา เป็นต้น ท่านเหล่านี้ แม้ยังครองเรือนอยู่แต่ก็ได้รับความสุขสงบเย็นแห่งชีวิตไปตาม ๆ กัน

บุคคล แม้จะยังไม่เป็นอริยะ แต่ถ้าดำเนินตามรอยของพระอริยเจ้าอยู่เสมอแล้ว ย่อมได้รับความสงบสุขเช่นเดียวกับที่พระอริยเจ้าเหล่านั้นได้ แม้จะในปริมาณที่น้อยกว่า และในคุณภาพที่ต่ำกว่าก็ตาม เหมือนเด็กที่กินอาหารอย่างเดียวกันกับผู้ใหญ่ แต่ในปริมาณที่น้อยกว่า และในคุณภาพที่เจือจางกว่าหรืออ่อนกว่า ในเรื่องยากก็ทำนองเดียวกัน และเป็นการแน่นอนกว่าวันหนึ่งเขาจะต้องก้าวขึ้นสู่อริยภูมิ อย่างเดียวกับพระอริยเจ้า เหมือนเด็กที่จะต้องกินอาหารได้อย่างผู้ใหญ่ในเมื่อเขาโตเป็น

ผู้ใหญ่ในกาลต่อมา ต่างกันแต่เพียงว่า ความสุขสงบของพระอริยเจ้านั้นมันคงยั่งยืน ส่วนความสุขสงบของผู้ที่เพียงแต่เดินตามรอยของท่านนั้นยังกลีบกลอก คือบางครั้งก็ได้ บางคราวก็ไม่ได้ เปรียบอีกอย่างหนึ่งเหมือนธนบัตรของคนยากจนกับของเศรษฐี ย่อมเป็นธนบัตรอย่างเดียวกัน ต่างกันแต่เพียงว่า ของคนยากจนมืออย่างไม่มั่นคง มีบ้าง ไม่มีบ้าง ส่วนของเศรษฐีย่อมมีอยู่เสมอ มีอยู่อย่างเหลือเฟือ เกินต้องการเสียอีก

ในฐานะพุทธบริษัท ควรจะต้องตั้งความหวังให้สูงไว้เกี่ยวกับเรื่องนี้ คือต้องไม่สันโดษในกุศลธรรม (อสนฺตฺกุจฺจิทา กุสเลสุ ธมฺเมสุ) และการไม่ถอยกลับในเรื่องความเพียร (อปฺปวณฺณิตา ปธานสฺมึ) คือทำความเพียรรดหน้าไปเรื่อยด้วยเรี่ยวแรงและกำลังทั้งหมด ทั้งสองอย่างนี้ พระศาสดาเคยทรงปฏิบัติด้วยพระองค์เอง ได้ผลมาแล้ว และชักชวนพุทธบริษัทให้ดำเนินตาม

พร้อมนี้ ข้าพเจ้าขอส่งความปรารถนาดีมายังท่านทั้งหลาย ขอให้ท่านผู้ประพฤดิธรรมพึงได้รับการคุ้มครองโดยธรรม มีความสงบร่มเย็นในชีวิตทุกเมื่อ

วสิน อินทสระ

๑๒ มีนาคม ๒๕๓๔

เกียรติคุณของ

อาจารย์วศิน อินทสระ

...กัลยาณมิตรของเรา ฉบับเดือนกันยายน ๒๕๒๙ ในคอลัมน์ “แนะนำหนังสือดี” เคยได้แนะนำหนังสือเล่มหนึ่งซึ่งเป็นหนังสือธรรมนิยายอิงชีวประวัติของพระสาวกในสมัยพุทธกาลนั่นคือ “พระอานนท์ พุทธอนุชา” อันเป็นผลงานแห่งความอุตสาหะของ อาจารย์วศิน อินทสระ ผู้ได้รับการยอมรับกันว่าเป็นผู้สามารถร้อยมาลัยธรรมได้อย่างงดงามและยอดเยี่ยม

กัลยาณมิตรของเราฉบับนี้ ขอแสดงความยินดีในความสำเร็จของหนังสือเล่มนี้ด้วยอีกครั้งหนึ่ง ที่ได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติหรือระดับโลก เพราะ “พระอานนท์ พุทธอนุชา” ได้รับเกียรติเอ่ยนามไว้ในหนังสือ Encyclopedia ในส่วนที่ว่าด้วย “วรรณคดีของโลกในศตวรรษที่ ๒๐” (Encyclopedia of World Literature in 20 th Century) โดยในหนังสือดังกล่าวบรรยายว่า....

“ท่ามกลางความสับสนอลหม่านในจิตใจของผู้คนอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคม และศีลธรรมที่เสื่อมสลาย ทุกคนแสวงหาทางออกซึ่งยากที่จะประสบ แต่ทางออกเพื่อหนีจากความสับสนวุ่นวายเหล่านี้ได้ปรากฏแล้วใน “พระอานนท์ พุทธอนุชา” ซึ่งเป็นผลงานของวศิน อินทสระ ผู้ได้รับการยอมรับว่าเป็นนักปราชญ์ทางพุทธศาสนาท่านหนึ่งในผลงานดังกล่าว ท่านได้หยิบยกเอาแง่มุมต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนาที่สามารถประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตปัจจุบันมากล่าวอธิบายไว้

ด้วยภาษาที่สละสลวย และง่ายแก่การเข้าใจของคนทั่ว ๆ ไป”

ไม่ใช่ของง่ายเลยที่ใครคนหนึ่งจะได้รับเกียรติ และการยอมรับเช่นนี้ แต่อาจารย์วศิน อินทสระ ผู้ใช้เวลากว่าครึ่งหนึ่งของชีวิตท่าน อุทิศตนสร้างผลงานเพื่อพระพุทธศาสนาด้วยการเขียนธรรมนิยาย ได้รับเกียรติและการยอมรับอันนี้แล้ว จึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่พวกเราจะแสดงความยินดีกับท่านอย่างจริงใจ ในโอกาสอันเหมาะสมเช่นนี้...

(จากวารสารกัลยาณมิตร ฉบับเดือนตุลาคม ๒๕๓๓)

คำนำในการพิมพ์ครั้งแรก

หนังสือที่ข้าพเจ้าเคยเขียนมา ทุกเรื่อง ทุกเล่ม ข้าพเจ้าเขียนด้วยความพยายาม และความประณีตพอ ๆ กัน แต่ข้าพเจ้าไม่เคยหมกใจในการเขียนเรื่องใดเหมือนเรื่อง “พระอานนท์ พุทธอนุชา” นี้เลย ทั้งนี้เพราะเหตุ ๓ ประการ คือ

๑. เรื่องอื่น ๆ ข้าพเจ้าสร้างตัวละครขึ้นเองเป็นการสะดวก ในการที่จะเบนเรื่องให้ไปตามเจตนาของข้าพเจ้า เพียงแต่แทรก หลักธรรม และพรรณนาชีวิตลงไปในที่ที่เห็นว่าสมควรเท่านั้นก็พอแล้ว ส่วนเรื่องพระอานนท์ พุทธอนุชา เป็นชีวประวัติของพระมหาเถระที่มีองค์จริง และเป็นพระที่สำคัญที่สุดท่านหนึ่งในพระพุทธศาสนา เรื่องของท่านผู้ศึกษาทางศาสนาส่วนใหญ่ก็ทราบกันอยู่ ข้าพเจ้าต้องระวังมากในการเขียนเรื่องนี้

๒. เรื่องของพระอานนท์กระจัดกระจายกันอยู่มาก ข้าพเจ้าต้องใช้เวลาค้นคว้าจากตำราทางศาสนาหลาย ทั้งพระไตรปิฎกและอรรถกถา นอกจากเรื่องของท่านแล้ว ยังมีเรื่องของบุคคลผู้เกี่ยวข้องกับอีกมิใช่น้อย ซึ่งได้กล่าวถึงในหนังสือเรื่องนี้

๓. พระอานนท์เป็นพระอรหันต์ คือ ก่อนพระพุทธเจ้านิพพาน ท่านเป็นพระอรหันต์เพียงชั้นโสดาบัน เมื่อพระพุทธเจ้านิพพานแล้ว ท่านเป็นพระอรหันต์ เมื่อเป็นดังนี้ การที่ข้าพเจ้าจะเขียนเรื่องของท่านในรูปธรรมนิยาย จึงเป็นเรื่องที่ยากและหมกใจ

อย่างไรก็ตาม แม้จะหนักใจ ข้าพเจ้าก็ได้รับกำลังใจเป็นเครื่องทดแทนอยู่เสมอ ๆ เนื่องจากขณะที่หนังสือเรื่องนี้ลงอยู่ในสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์นั้น มีท่านผู้อ่านเขียนจดหมายไปชมเชยมากรายด้วยกัน ที่บรรณาธิการนำลงในคอลัมน์จดหมาย ของสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ก็มีหลายฉบับ อย่างน้อยจดหมายเหล่านี้และคำวิพากษ์วิจารณ์ในหมู่นักอ่าน ซึ่งล้วนแสดงออกในทางนิยมชมชอบนั้น ได้เป็นกำลังใจให้ข้าพเจ้าตั้งอกตั้งใจเขียนต่อไปอีก

เมื่อเรื่องนี้ลงอยู่ในสยามรัฐนั้น มีบางท่านมาขออนุญาตบางตอนไปจัดพิมพ์แจกในงานศพ และเมื่อจบลงแล้วกำลังรวบรวมพิมพ์เป็นเล่มอยู่ ก็มีหลายท่านมาขออนุญาต ขอตอนนั้นไปจัดพิมพ์เผยแพร่เป็นการกุศลในงานศพ และงานมงคลอื่น ๆ เช่น พิมพ์เป็นการกุศลในวันมาฆบูชา เป็นต้น อีกหลายรายข้าพเจ้าก็อนุญาตให้ด้วยความยินดี สำหรับผู้ที่ไปติดต่อที่สำนักงานสยามรัฐนั้น ข้าพเจ้าบอกอนุญาตไว้กับคุณประมุล อุณหรูป ให้อนุญาตเฉพาะบางตอน แทนข้าพเจ้าได้

ท่านผู้อ่านจะเห็นว่า ก่อนหนังสือเล่มนี้จะพิมพ์เป็นเล่มอย่างสมบูรณ์ อย่างที่ท่านเห็นอยู่นี้ หนังสือเรื่องนี้ได้แพร่หลายไปมากแล้ว เมื่อมารวมพิมพ์เป็นเล่ม ข้าพเจ้าได้แก้ไขทั้งตัวอักษร ข้อความ และเหตุการณ์อีกบ้าง เพื่อความถูกต้องสมบูรณ์ ส่วนที่พิมพ์ไปก่อน ๆ นั้น พิมพ์ตามต้นฉบับที่ลงในสยามรัฐ เพราะฉะนั้น ถ้าท่านผู้อ่านเห็นข้อความไม่ตรงกันกับที่เคยอ่าน

มาในที่อื่นหรือในสยามรัฐก็ตาม ขอให้ท่านถือเอาฉบับนี้เป็นฉบับที่ถูกต้องสมบูรณ์ที่สุด เพราะข้าพเจ้าได้ตรวจแก้ต้นฉบับก่อนจะส่งโรงพิมพ์ และตรวจปรุฟด้วยตนเอง ถึงกระนั้นก็ตามเมื่อหนังสือลงแท่นไปแล้วข้าพเจ้าเปิดดูก็ยังมีสะกดการันต์ผิดอยู่อีก ก็ต้องปล่อยไป ข้าพเจ้ามิได้บอกแก้คำผิดไว้ เพราะเห็นเป็นส่วนน้อย อนึ่งหัวเรื่องแต่ละบทข้าพเจ้าได้เปลี่ยนแปลงแก้ไขไปบ้าง แต่ไม่มากนัก

สำหรับเรื่องของบุคคลที่กล่าวถึงในหนังสือเล่มนี้อาจจะมีผิดพลาดอยู่บ้าง เช่น เรื่องของสุภัททะ ปัจฉิม สวากอรหันต์นั้น เดิมทีเข้าใจกันว่าเป็นลูกชายของอุปกาชีวก ข้าพเจ้าก็เขียนไปว่า “กล่าวกันว่าสุภัททะ ปัจฉิมสวากอรหันต์ เป็นลูกชายของอุปกะ” แต่เมื่อกำลังรวมหนังสือนี้พิมพ์เป็นเล่มอยู่ ข้าพเจ้าได้พบว่าน่าจะเป็นคนละคนกันเสียแล้ว ทั้งนี้จากการเปิดดูใน The Dictionary of Pali Proper Names โดย จี.พี. มาลาลาเซเกรา ได้รวบรวมชื่อสุภัททะไว้หลายท่านด้วยกัน และสุภัททะปัจฉิมสวาก กับสุภัททะบุตรชายของอุปกะเป็นคนละคน สุภัททะปัจฉิมสวากเป็นคนเกิดในตระกูลพราหมณ์ ข้าพเจ้าขอภัยท่านผู้อ่านไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย และในการพิมพ์เป็นเล่มนี้ ข้าพเจ้าได้แก้ไขแล้ว

อีกเรื่องหนึ่งคือภรรยาของอุปกาชีวก ชื่อไม่ตรงกัน ในอรรถกถา ปาสราสิสูตร มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก บ่งว่าชื่อนาวา แต่ใน Pali Proper Names ของมาลาลาเซเกรา บอกว่า

ชื่อ จาปา เรื่องนี้เป็นเกร็ด ไม่ใช่เรื่องสำคัญ จะชื่ออะไรก็ได้ ข้าพเจ้าจึงไม่เอาชื่อทั้งสองนั้น แต่ตั้งชื่อเสียใหม่ตามความพอใจของข้าพเจ้าคือชื่อสุชาวดี

เรื่องพระอานนท์ พุทธอนุชา เนื้อหาของเรื่องจริง ๆ มิใช่ไม่มากนัก ที่หนังสือเล่มใหญ่ขนาดนี้ เพราะการเพิ่มเติมเสริมต่อของข้าพเจ้า ในทำนองธรรมเนียมยอชิงชีวิตประวัติ ข้าพเจ้าชี้แจงข้อนี้สำหรับท่านที่ไม่คุ้นกับเรื่องทางศาสนานัก อาจจะหลงเข้าใจผิดว่าเป็นเรื่องที่มีหลักฐานทางตำราทั้งหมด สำหรับท่านที่คงแก่เรียนในทางนี้อยู่แล้ว ย่อมทราบดีว่าตอนใดเป็นโครงเดิม และตอนใด แห่งใด ข้าพเจ้าเพิ่มเติมเสริมต่อขึ้น นอกจากนี้ยังมีหลายตอนที่ข้าพเจ้าสร้างเรื่องขึ้นเอง เพียงแต่เอาพระอานนท์ไปพัวพันกับเหตุการณ์นั้น ๆ เพื่อให้นิยายเรื่องนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และเห็นว่าไม่เป็นทางเสียหายแต่ประการใด

บุคคลที่ควรได้รับการขอบคุณจากข้าพเจ้ามากที่สุดคือ คุณประมุข อุณรุท นักประพันธ์นามอุโฆษผู้หนึ่งในวงวรรณกรรมไทย ซึ่งได้ชักชวนเร่งเร้าให้ข้าพเจ้าเขียนเรื่องลงในสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ เรียกได้ว่าเรื่องที่ท่านอ่านอยู่นี้ คุณประมุข อุณรุท มีส่วนช่วยเหลืออยู่เป็นอันมาก อีกท่านหนึ่งข้าพเจ้าอดจะกล่าวนามถึงมิได้ คือ ท่านเจ้าคุณอมรมณี (สุวรรณ วรมหาชัย) วัดราชผาติการาม ซึ่งข้าพเจ้าได้อาศัยค้นคว้าตำราจากสำนักของท่านอยู่เสมอ เมื่อหาไม่ได้จากที่อยู่ของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าขอขอบคุณและขอบพระคุณท่านที่เอ่ยนามถึงนี้เป็นอย่างยิ่ง

นอกจากนี้ ข้าพเจ้าขอน้อมระลึกถึงพระคุณบูรพาจารย์
เจ้าตำราทั้งหลาย ที่ได้สละกำลังกาย กำลังความคิด และกำลัง
ปัญญา ทำตำราและบทประพันธ์ไว้เป็นแนวทางที่ข้าพเจ้าได้
อาศัยไต่เต้าขึ้นมา ในขั้นที่เรียกว่า “พอเขียนหนังสือได้บ้าง” อยู่
ในเวลานี้

หนังสือเล่มนี้สำนักพิมพ์บรรณาคารได้ใช้วิธีเย็บอัดสาหะ
อย่างแรงกล้า ในการที่จะสร้างให้ดีที่สุด สมบูรณ์ที่สุด และ
ปรากฏเป็นรูปเล่มออกมาอย่างที่ท่านเห็นอยู่นี้ ข้าพเจ้าขอ
ขอบคุณสำนักพิมพ์บรรณาคารเป็นอย่างยิ่งไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

ข้าพเจ้าเองมิได้ทรงหวังว่า จะเป็นผู้ทำอะไรไม่ผิด เพราะ
ฉะนั้น ถ้าท่านผู้อ่านได้พบข้อผิดพลาดบกพร่องใด ๆ ข้าพเจ้าจะ
ขอขอบคุณท่านอย่างสูง ถ้าท่านจะโปรดบอกให้ข้าพเจ้าทราบ
ทั้งนี้เพื่อความสมบูรณ์ถูกต้อง ถ้าหากจะมีการพิมพ์ใหม่ในคราว
ต่อไป

หนังสือเล่มนี้มีหลายรส มีทั้งเรื่องทางศาสนา ปรัชญาว่า
ด้วยความรัก ปรัชญาชีวิต กฎของสังคมและ ฯลฯ ขอท่านได้
โปรดเลือกอ่านตามอัธยาศัยและความพอใจเถิด

วติน อินทสระ

พระนคร

๑๔ พฤษภาคม ๒๕๐๙

คำนำในการพิมพ์ครั้งที่ ๒

เรื่องพระอานนท์ พุทธอนุชา พิมพ์ออกจำหน่ายครั้งแรก เมื่อเดือนพฤษภาคม ๒๕๐๙ พอถึงเดือนตุลาคม ศกเดียวกัน สำนักพิมพ์บรรณาคารก็มาขออนุญาตซ้ำพิมพ์ครั้งที่ ๒ เพราะหนังสือจวนหมด กำหนดว่า เมื่อพิมพ์ครั้งที่ ๒ เสร็จหนังสือซึ่งพิมพ์ออกจำหน่ายในครั้งที่ ๑ คงหมดพอดี

ข้าพเจ้าเคยคิดว่า หนังสือเรื่องนี้ คงจะต้องพิมพ์เป็นครั้งที่ ๒ แต่นึกไม่ถึงว่าจะต้องพิมพ์ในระยะเวลาอันรวดเร็วถึงปานนี้ หนังสือจำนวนมิใช่น้อยจำหน่ายหมดภายใน ๖ เดือน เป็นเรื่องที่ข้าพเจ้าคิดไม่ถึง

ในการพิมพ์ครั้งนี้ ข้าพเจ้ามิได้ตรวจปรุ้ฟเอง เพราะไม่มีเวลาพอ ทางสำนักพิมพ์จึงส่งให้เจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติ ช่วยตรวจให้ จึงมิได้แก้ไขเพิ่มเติมแต่ประการใดคงแก้ไขเฉพาะตัวอักษรที่ยังผิดอยู่เมื่อพิมพ์ครั้งแรกเท่านั้น ส่วนข้อความ เนื้อเรื่องคงเดิมทุกประการ

ข้าพเจ้าทราบว่าหนังสือเรื่องนี้ ได้รับการต้อนรับจากวงการหนังสืออย่างยิ่ง อ่านกันอย่างแพร่หลาย ข้าพเจ้าขอขอบคุณท่านผู้อ่านไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

วสิน อินทสระ

๘ พฤศจิกายน ๒๕๐๙

คำนำในการพิมพ์ครั้งที่ ๓

สำนักพิมพ์บรรณาคารขออนุญาตพิมพ์เรื่องพระอานนท์ พุทธอนุชา เป็นครั้งที่ ๓ ข้าพเจ้าอนุญาตตามความประสงค์ ขณะพิมพ์ครั้งที่ ๓ นี้ ข้าพเจ้าอยู่ต่างประเทศ จึงไม่มีโอกาสควบคุมดูแลด้วยตนเอง แต่ได้ขอร้องให้พระอมรมณี (สุวรรณ วรรณฉายี ปธ.๙ ศน.บ. M.A.) กรุณาตรวจปรับปรุงให้ ซึ่งท่านได้กรุณาตรวจให้ด้วยความเต็มใจ หวังว่าหนังสือที่ดีพิมพ์ครั้งนี้คงออกมาดีสมใจท่านผู้อ่านและสมความมุ่งหมายของข้าพเจ้า ขอขอบคุณพระอมรมณีไว้ ณ โอกาสนี้ หากยังมีข้อบกพร่องอยู่บ้าง ขอท่านผู้อ่านได้โปรดให้อภัยด้วย

จากการพิมพ์ครั้งที่หนึ่งถึงบัดนี้ เป็นเวลาประมาณ ๖ ปี, ยิ่งเวลาล่วงไปนาน อายุของผู้เขียนสูงขึ้น ได้ประสบพบเห็นสถานที่และเหตุการณ์ในชีวิตมนุษย์มากขึ้นเพียงใด ยิ่งทำให้มันใจยิ่งขึ้นเพียงนั้นว่า

ศัตรูหมายเลขหนึ่งในชีวิตมนุษย์คือ กิเลส

ส่วนมิตรหมายเลขหนึ่งคือ ธรรม

มนุษย์ส่วนใหญ่เราร้อนดินรอนอยู่ในกองเพลิง คือ กิเลส คลุกเคล้าเกลือกกลั้วอยู่ด้วยของโสโครก คือ กิเลส เนื่องจากมิได้เห็นโทษของมัน จึงมีอาจถอนตนขึ้นจากหล่มเลนอันโสโครก คือ กิเลส นั้นได้ เวียนทำกรรมซ้ำซากอยู่นั่นเอง นำเบื้อหน่าย

ส่วนธรรมเป็นมิตรอันประเสริฐ เป็นสิ่งดับร้อนชำระความโสโครกแห่งจิตใจ นำความสงบสุขอันประณีตมาให้ เป็นแสงสว่างเกินเปรียบ

(๑๘)

สงครามในชีวิตมนุษย์ เป็นการต่อสู้กันระหว่าง
กิเลสและธรรม ถ้าธรรมประสพชัยชนะอันยั่งยืนในชีวิต
ของท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นน่าจะเคารพยกย่องเป็นที่สุด พระพุทธ
เจ้าทรงเรียกบุคคลชนิดนี้ว่า “ยอดนักรบในสงคราม”

เรื่องพระอานนท์ พุทธอนุชา นี้ ได้พรรณนาโทษของ
กิเลส และคุณของธรรมสลับกันไปตลอดเล่ม ข้าพเจ้ามีความสุข
ใจที่ได้ทราบว่า หนังสือเรื่องนี้เป็นประโยชน์แก่ท่านผู้อ่านทุก
เพศทุกวัย และหลายอาชีพ ประโยชน์ที่ท่านผู้อ่านได้รับนั้น เป็น
ความประเสริฐอันสูงสุดของข้าพเจ้า

วศิน อินทสระ

๒๐ มีนาคม ๒๕๑๕

สารบัญ

บทที่	เรื่อง	หน้า
๑.	ในที่ประชุมสงฆ์ ณ เชตวันมหาวิหาร	๒๑
๒.	ณ สันฐานาคารแห่งนครกบิลพัสดุ์	๒๙
๓.	พุทธอุปัฏฐากผู้เป็นบัณฑิต	๓๗
๔.	มหามิตร	๔๕
๕.	กับพระนางมหาปชาบดี	๕๓
๖.	ความรัก - ความร้าย	๖๔
๗.	กับโกกิลากิภษุณี	๗๙
๘.	โกกิลาผู้ประหารกิเลส	๙๓
๙.	พันธูละ กับ พระราชา	๑๐๗
๑๐.	ป่าประดู่ลาย	๑๒๕
๑๑.	บนกองกระดูกแห่งต้นหาญสัย	๑๔๐
๑๒.	สุกัตตะสร้างอารามเชตวัน	๑๕๕
๑๓.	เบญจกัลยาณีนามวิสาขา	๑๖๐
๑๔.	มหาอุบาสิกานามวิสาขา	๑๖๙
๑๕.	พุทธานุภาพ	๑๘๒
๑๖.	นางบุญและนางบาป	๑๙๔
๑๗.	นางบาปและนางบุญ	๒๐๙
๑๘.	ปฏิกิริยาแห่งธัมโมชปัญญา	๒๒๑
๑๙.	น้ำใจและจริยา	๒๓๓
๒๐.	บุพพุตการของพระพุทธอนุชา	๒๔๕
๒๑.	ความอัศจรรย์แห่งธรรมวินัย	๒๕๘

บทที่	เรื่อง	หน้า
๒๒.	ปัจฉิมทัศนาวณเวสาลี	๒๖๙
๒๓.	คราเมื่อทรงปลงพระชนมายุสังขาร	๒๗๙
๒๔.	พระอานนท์ร้องไห้	๒๙๑
๒๕.	ปัจฉิมสาวกอรหันต์และพวงดอกไม้มาร	๓๐๔
๒๖.	อุปกาชีวกกับพวงดอกไม้มาร	๓๑๖
๒๗.	อุปกาชีวกกับพระอนันตชิน	๓๒๙
๒๘.	เมื่อสาลวโนทยานชาวดัวยมหาวิโยค	๓๔๔
๒๙.	วันหนึ่งก่อนวันประชุมสังคายนา	๓๕๕
๓๐.	พรหมทัณฑ์และ ณ ชาดสระบนเส้นทางจาริก	๓๖๘
๓๑.	จตุรงคพลและวิมลมาน	๓๗๙
๓๒.	หญิงงามกับบิดา	๓๙๐
๓๓.	ไม่มีความสุขใดเสมอด้วยความสงบ	๔๐๐

๐๘ ๙๐ ๐๘ ๙๐ ๐๘ ๙๐

๑

๐๘ ๙๐ ๐๘ ๙๐ ๐๘ ๙๐

ในที่ประชุมสงฆ์ ณ เขตวันมหาวิหาร

สมณะทั้งสองเดินดุ่มผ่านทุ่งกว้างเข้าสู่เขตป่าโปร่ง มีทางพอเดินได้สะดวก สมณะซึ่งเดินนำหน้ามีอินทรียืมือองใส่ มีสายดาบทอดลงต่ำ ผิวขาวละเอียดอ่อนลักษณะแสดงว่ามาจากวรรณะสูง อากัปกริยาและท่าที่เยื้องย่างน่าทศนา นำมาซึ่งความเลื่อมใส ปีติปราโมชแก่ผู้พบเห็นยิ่งนัก ผ้าสีเหลืองหม่นที่คลุมกาย แม้จะทำได้ง่าย ๆ ไม่มีรูปทรงอะไร แต่ก็มองดูสะอาดเรียบร้อยดี

ส่วนสมณะผู้เดินอยู่เบื้องหลัง แม้จะมีส่วนสูงไม่เท่าองค์หน้า แต่ก็มรูปร่างอยู่ในขนาดเดียวกัน ท่านเดินได้ระยะพองามไม่หำงนักและไม่ชิดจนเกินไป

ทั้งสองเดินมาถึงทางสองแพร่ง เมื่อสมณะผู้เดินนำหน้ามีอาการว่าจะเลี้ยวไปทางขวา สมณะผู้เดินหลังก็กล่าวขึ้นว่า

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ต้องการจะไปทางซ้าย พระเจ้าข้า ฯ”

“อย่าเลย - นาคสมาละ ตถาคตต้องการไปทางขวา เรา มีเรื่องสำคัญที่จะต้องไปโปรดสัตว์ทางนี้”

“ข้าพระองค์ต้องการไปทางซ้าย พระเจ้าข้า ฯ” พระนาคสมาละยืนยัน

“อย่าเลย - นาคสมาละ มากับตถาคตทางขวานี้เถิด” พระผู้มีพระภาคขอร้อง

พระพุทธองค์ทรงห้ามถึงสามครั้ง แต่พระนาคสมาละก็ หายอ้อมไม่ ในที่สุดท่านก็วางบาตรของพระผู้มีพระภาคไว้ในทาง สองแพร่ง แล้วเดินหลีกไปทางซ้ายตามความปรารถนาของท่าน พระจอมมุนีศากยบุตรต้องนำบาตรของพระองค์ไปเองและเสด็จ ไปโดดเดี่ยว

อีกครั้งหนึ่ง พระเมฆิยะเป็นพระอุปัชฌาย์ของพระผู้มีพระภาค พระองค์เสด็จไปยังชั้นตุมคาม เขตปาจิณวังสะ มีพระเมฆิยะ ตามเสด็จ เวลาเช้าพระเมฆิยะไปบิณฑบาตในชั้นตุมคาม กลับ จากบิณฑบาตแล้วท่านเดินผ่านสวนมะม่วงอันน่ารื่นรมย์แห่ง หนึ่ง ปรารถนาจะไปบำเพ็ญสมณธรรมที่นั่น จึงกราบทูลขอ อนุญาตพระพุทธองค์ พระพุทธองค์ทรงห้ามถึงสามครั้งว่า

“อย่าเพิ่งไปเลย - เมฆิยะ เวลานี้เราอยู่คนเดียว ขอให้ ภิกษุอื่นมาแทนเสียก่อนแล้วเธอจึงค่อยไป”

ความจริงพระพุทธองค์ทรงเห็นอุปนิสัยของพระเมฆิยะ

ว่ายังไม่สมควรที่จะไป จึงไม่ทรงอนุญาต หาใช่เพราะทรงคำนึงถึงความลำบากไม่ และไม่ใช่ว่าพระองค์จะไม่ทรงเห็นความจำเป็นในการบำเพ็ญสมณธรรม เกี่ยวกับเรื่องสมณธรรมนั้น พระพุทธองค์ทรงส่งเสริมให้ภิกษุกระทำอยู่เสมอ

พระเมฆิยะไม่ยอมฟังคำท้วงติงของพระพุทธองค์ ละทิ้งพระองค์ไว้แล้วไปสู่สวนมะม่วงอันร่มรื่น บำเพ็ญสมณธรรมทำจิตให้สงบ แต่ก็หาสงบไม่ ถูกวิตกทั้งสามรบกวนจนไม่อาจให้จิตสงบได้เลย วิตกทั้งสามนั้นคือ กามวิตก-ความตริกรื่องกาม พยาบาทวิตก-ความตริกในทางปองร้าย และวิหิงสาวิตก-ความตริกในทางเบียดเบียน ในที่สุดจึงกลับมาเฝ้าพระผู้มีพระภาค พระพุทธองค์ทรงเตือนว่า

“เมฆิยะเอ๋ย จิตนี้เป็นสิ่งที่ดิ้นรนกวัดแกว่งรักษายาก ห้ามได้ยาก ผู้มีปัญญาจึงพยายามทำจิตนี้ให้หายดิ้นรน และเป็นจิตตรงเหมือนช่างศรดัดลูกศรให้ตรง

เมฆิยะเอ๋ย จิตนี้คอยแต่จะกลิ้งเกลือกลงไปคลุกเคล้ากับกามคุณ เหมือนปลาซึ่งเกิดในน้ำถูกนายพรานเบ็ดยกขึ้นจากน้ำแล้ว คอยแต่จะดิ่งลงไปใต้น้ำอยู่เสมอ ผู้มีปัญญาจึงพยายามยกจิตขึ้นจากอาลัยในกามคุณ ให้ละป่วงมารเสีย”

ภายใน ๒๐ ปีแรก จำเดิมแต่การตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาค คือระหว่างพระชนมายุ ๓๕ ถึง ๕๕ พรรษา พระพุทธองค์ไม่มีพระสาวกผู้อยู่อุปฐากประจำ บางคราวก็เป็นพระอุปัชฌายะ บางคราวพระนาคิตะ บางคราวพระสุนักขัตตะ บางคราวพระสาคตะ

บางคราวพระราช บางคราวพระนาคนาสมาละ และบางคราวพระเมฆิยะที่กล่าวแล้ว บางคราวก็เป็นสามเณรจุนทะ น้องชายพระสารีบุตร

พระผู้มีพระภาคได้รับความลำบากด้วยการที่ภิกษุผู้อุปฐากไม่รู้พระทัยของพระองค์ ต้องเปลี่ยนอยู่บ่อย ๆ ถ้าจะมีผู้สงสัยว่า เหตุใดในพระพุทธานุญาตจึงต้องมีพระอุปฐากประจำด้วย ดู ๆ จะมีเป็นการยังถ้อยศกดิ์ถือฐานะอยู่หรือ ? เรื่องนี้ถ้าพิจารณาด้วยดี จะเห็นความจำเป็นที่พระองค์จะต้องมีพระอุปฐากประจำ หรือผู้รับใช้ใกล้ชิด เพราะพระองค์ต้องทำหน้าที่ของพระพุทธเจ้า ต้องมีการประชุมสงฆ์เป็นคราว ๆ และต้องต้อนรับภิกษุผู้บรรพชิตมากมาย ที่มาเฝ้าเพื่อถวายปัจจัยบ้าง เพื่อทูลถามปัญหาข้อข้องใจบ้าง ในบรรดาผู้มาเฝ้าเหล่านั้น ที่เป็นมาตุคามก็มีมาก จะเห็นว่าพระองค์ไม่ควรประทับอยู่แต่ลำพัง แต่ก็มีนาน ๆ ครั้งที่พระศาสดาทรงปลีกพระองค์ไปประทับแต่ลำพัง ในระยะนั้นเป็นที่ทราบกันว่าพระองค์ไม่ทรงต้อนรับผู้ใด ทรงปลีกเร้นเพื่ออยู่แสวงหาความสุขในปัจจุบัน ที่เรียกว่า “ภิกขุธรรมสุขวิหาร”

ด้วยประการดังกล่าวมานี้ จึงคราวหนึ่ง เมื่อพระองค์ประทับอยู่ ณ เขตวันมหายวิหาร ใกล้กรุงสาวัตถีราชธานีแห่งแคว้นโกศล พระเถระชั้นผู้ใหญ่เป็นจำนวนมาก มีพระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ เป็นต้น มาประชุมกันพร้อม พระผู้มีพระภาคทรงปรารภในท่ามกลางสงฆ์ว่า บัดนี้พระองค์ทรงพระชราแล้ว

ภิกษุผู้อุปฐากพระองค์ บางรูปก็ทอดทิ้งพระองค์ไปเสียเฉย ๆ บางรูปวางบาตร และจีวรของพระองค์ไว้บนพื้นดินแล้วเดินจากไป จึงขอให้สงฆ์เลือกภิกษุรูปใดรูปหนึ่งขึ้นรับตำแหน่งอุปฐากพระองค์เป็นประจำ

ภิกษุทั้งหลายได้ฟังพระดำรัสนี้แล้ว มีความสังเวชสลดจิตอย่างยิ่ง พระสารีบุตรกราบบังคมทูลขึ้นก่อนว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นดวงตาของโลก ข้าพระพุทธเจ้าขออาสา รับเป็นอุปฐากปฏิบัติพระองค์เป็นประจำ ขอพระผู้มีพระภาคอาศัยความอนุเคราะห์รับข้าพระองค์เป็นอุปฐากเถิด”

พระผู้มีพระภาค ตรัสตอบขอบใจพระสารีบุตร แล้วตรัสว่า “สารีบุตร อย่าเลย-เธออย่าทำหน้าที่อุปฐากเราเลย เธออยู่ ณ ที่ใดนั้นก็มิประโยชน์มาก โอวาทคำสั่งสอนของเธอเป็นเหมือน โอวาทของพระพุทธเจ้า เธอสามารถหมุนธรรมจักรให้เป็นประโยชน์สุขแก่ปวงชนเช่นกับด้วยเรา ผู้ได้เข้าใกล้เธอเหมือนได้เข้าใกล้เรา ผู้ที่สนทนากับเธอเหมือนได้สนทนากับเรา”

ต่อจากนั้นพระมหาเถระรูปอื่น ๆ ต่างก็แสดงความจำนงจะเป็นอุปฐากปฏิบัติพระพุทธองค์เป็นประจำ แต่พระองค์ทรงห้ามเสียทั้งสิ้น เหลือแต่พระอานนท์เท่านั้นที่ยังคงนั่งเฉยอยู่ พระสารีบุตรจึงกล่าวเตือนพระอานนท์ขึ้นว่า

“อานนท์ เธอไม่เสนอเพื่อรับเป็นอุปฐากพระผู้มีพระภาคหรือไม่จึงนั่งเฉยอยู่”

“ข้าแต่ท่านธรรมเสนาบดี” พระอานนท์ตอบ “อันตำแหน่งที่ขอได้มานั้นจะประเสริฐอะไร อีกประการหนึ่งเล่า พระผู้มีพระภาคก็ทรงทราบอริยาศัยของข้าพเจ้าอยู่ ถ้าพระองค์ทรงประสงค์ ก็คงจะตรัสให้ข้าพเจ้าเป็นอุปฐากของพระองค์เอง ความรู้สึกของข้าพเจ้าที่มีต่อพระผู้มีพระภาคเป็นอย่างไร พระองค์ก็ทรงทราบอยู่แล้ว”

ที่ประชุมเจียบไปครู่หนึ่ง ไม่มีผู้ใดไหวกายหรือวาจาเลย เจียบสงบเหมือนไม่มีพระภิกษุอาศัยอยู่ ณ ที่นั้นเลย ภิกษุทุกรูปนั่งสงบ ไม่มีแม้แต่เสียงไอหรือจาม หรืออาการกระตุกกระตัก พระผู้มีพระภาคตรัสขึ้นท่ามกลางความเจียบนั้นว่า

“ภิกษุทั้งหลาย อานนท์มีความประสงค์ที่จะอุปฐากเราอยู่แล้ว เป็นเพียงขอให้สงฆ์รับทราบเท่านั้น เพราะฉะนั้นตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป อานนท์จักอุปฐากเรา”

เป็นความรอบคอบสุขุมของพระผู้มีพระภาค ที่ตรัสเช่นนั้น ความจริงหากพระองค์จะไม่ตรัสในที่ประชุมสงฆ์ แต่ตรัสเฉพาะพระอานนท์เอง พระอานนท์ก็พอใจที่จะอุปฐากอยู่ใกล้ชิดพระองค์ตลอดเวลา แต่เพื่อจะยกย่องพระอานนท์ และให้สงฆ์รับทราบในอริยาศัยของพระอานนท์ พระองค์จึงปรารภเรื่องนี้ท่ามกลางสงฆ์ ความเป็นจริงพระอานนท์ได้สั่งสมบารมีมาเป็นเวลาหลายร้อยชาติ เพื่อตำแหน่งอันมีเกียรตินี้

พระอานนท์เป็นผู้รอบคอบ มองเห็นกาลไกลเมื่อพระผู้มีพระภาคและสงฆ์มอบตำแหน่งนี้ให้แล้ว จึงทูลขอเงื่อนไขบางประการดังนี้

“ข้าแต่พระผู้เป็นนาถาของโลก ! เมื่อข้าพระองค์รับเป็น
พุทธบุปผากแล้ว ข้าพระองค์ทูลขอพระกรุณาบางประการ คือ

๑. ขอพระองค์อย่าได้ประทานจิรวรอันประณีตที่มีผู้เฝ้ามา
ถวายแก่ข้าพระองค์เลย

๒. ขอพระองค์อย่าได้ประทานบิณฑบาต อันประณีตที่
พระองค์ได้แล้วแก่ข้าพระองค์

๓. ขอพระองค์อย่าได้ให้ข้าพระองค์อยู่ในที่ ๆ เดียวกัน
กับพระองค์ประทับ

๔. ขออย่าได้พาข้าพระองค์ไปในที่นิมนต์ ซึ่งพระองค์
รับไว้

“ดูก่อนอาณนทฺ์ เธอเห็นประโยชน์อย่างไรจึงขอเงื่อนไข
๔ ประการนี้”

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ทูลขอพร ๔ ประการ
นี้ เพื่อป้องกันมิให้คนทั้งหลายตำหนิได้ว่า ข้าพระองค์รับ
ตำแหน่งพุทธบุปผาก เพราะเห็นแก่ลาภสักการะ”

พระอาณนทฺ์ยังได้ทูลขึ้นอีกในบัดนั้นว่า “ข้าแต่พระองค์
ผู้เป็นบุรุษสูงสุด ข้ออื่นยังมีอีกคือ

๕. ขอพระองค์โปรดกรุณา เสด็จไปสู่ที่นิมนต์ซึ่งข้าพระ
องค์รับไว้เมื่อพระองค์ไม่อยู่

๖. ขอให้ข้าพระองค์ได้พาพุทธบริษัทเข้าเฝ้าพระองค์ได้
ในขณะที่เขามาเพื่อจะเฝ้า

๗. ถ้าข้าพระองค์มีความสงสัยเรื่องใด เมื่อใด ขอให้ได้

เข้าเฝ้าทูลถามได้ทุกโอกาส”

“อานนท์ เธอเห็นประโยชน์อย่างไร จึงขอพร ๓ ประการนี้”

“ข้าพระองค์ทูลขอ เพื่อป้องกันมิให้คนทั้งหลายตำหนิได้ว่า ข้าพระองค์บำรุงพระองค์อยู่ทำไมกัน เรื่องเพียงเท่านั้นพระองค์ก็ไม่ทรงสงเคราะห์ ข้าแต่พระจอมมุนีข้ออื่นยังมีอีก คือ

๘. ถ้าพระองค์แสดงพระธรรมเทศนา ในที่ใดแก่ผู้ใด ซึ่งข้าพระองค์มิได้อยู่ด้วย ขอได้โปรดเล่าพระธรรมเทศนานั้นแก่ข้าพระองค์อีกครั้งหนึ่ง”

“อานนท์ เธอเห็นประโยชน์อย่างไร จึงขอพรข้อนี้ ?”

“ข้าแต่พระจอมมุนี ข้าพระองค์ทูลขอพรข้อนี้เพื่อป้องกันมิให้คนทั้งหลายตำหนิได้ว่า ดูกฤต-พระอานนท์เฝ้าติดตามพระศาสดาอยู่เหมือนเงาตามตัว แต่เมื่อถามถึงพระสูตร หรือชาดก หรือคาถา ว่าสูตรนี้ ชาดกนี้ คาถานี้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่ใครที่ไหนก็หาไม่รู้ เรื่องเพียงเท่านี้ยังไม่รู้ จะมัวติดตามพระศาสดาอยู่ทำไม เหมือนนกบอยู่ในสระบัว แต่หารู้ถึงเกษรบัวไม่”

พระพุทธองค์ ประทานพรทั้ง ๘ ประการแก่พระอานนท์ พุทธอนุชาตามปรารถนา และพระอานนท์ก็รับตำแหน่งพุทธอุปฐากตั้งแต่นั้นมา พระผู้มีพระภาคมีพระชนมายุได้ ๕๕ พรรษา เป็นปีที่ ๒๐ จำเดิมแต่ตรัสรู้ ส่วนพระอานนท์มีอายุได้ ๕๕ ปีเช่นกัน แต่มีพรรษาได้ ๑๙ จำเดิมแต่อุปสมบท

๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐

๒

๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐

ณ สัณฐาคารแห่งนครกบิลพัสดุ์

นับถอยหลังจากเวลาที่พระอานนท์รับเป็น
พทุธูปฐากไปเป็นเวลา ๕๕ ปี ในพระราชวังอันโอ่อ่าของ
กษัตริย์ศากยราช มีการประดับประดาประทีปโคมไฟเป็น
ระย้าสว่างไสวไปทั่วเขตพระราชวัง พระเจ้าสุกโกทนะ
อนุชาแห่งสมเด็จพระเจ้ากรุงกบิลพัสดุ์ มีพระพักตร์แจ่มใส
ตลอดเวลา ทรงทักคนนั้นคนนี้ด้วยความเบิกบานพระทัย
พระประยูรญาติและเสนาข้าราชบริพาร มีความปรีดา
ปราโมชอย่างยิ่งที่มีพระราชกุมารพระองค์หนึ่งอุบัติขึ้นใน
โลก เขาพร้อมใจกันถวายพระนามราชกุมารว่า “อานันทะ”
เพราะนิमितที่นำความปรีดาปราโมชและบันเทิงสุขมาให้
เจ้าชายอานันทะอุบัติขึ้นวันเดียวกับพระราชกุมารสิทธัตถะ
ก้าวลงสู่โลกนั้นแล พระราชกุมารทั้งสองจึงเป็นสหชาติกัน

มาสู่โลกพร้อมกันโดยมิได้นัดหมาย นับว่าเป็นคู่บารมีกันโดยแท้

เจ้าชายอานันทะ ได้รับการเลี้ยงดูอย่างดีที่สุด เท่าที่พระราชกุมารในราชสกุลจะพึงได้รับ พระองค์เติบโตขึ้นภายใต้ความชื่นชมโสมนัสแห่งพระราชบิดาและพระประยูรญาติ เจ้าชายเป็นผู้ถ่อมตน สุภาพอ่อนโยนและว่าง่ายมาแต่เล็กแต่น้อย พระจิวผุดผ่อง พระวรกายงามสง่าสมสกุลกษัตริย์ ทรงได้รับการศึกษาอย่างดีจากสำนักอาจารย์ที่ดีที่สุดเท่าที่หาได้ในแคว้นสักกะจนกระทั่งพระชนมายุสมควรที่จะมีคู่ครอง แต่ก็หาปรากฏว่าพระองค์ทรงชอบพอสตรีคนใดเป็นพิเศษไม่

ข่าวการเสด็จออกบรรพชาของเจ้าชายสิทธัตถะมกุฏราชกุมาร แห่งกบิลพัสดุ์นคร ก่อความสะเทือนพระทัยและพิศวงงงงวยแก่เจ้าชายอานันทะยิ่งนัก พระองค์ทรงดำริอยู่เสมอว่าเจ้าพี่คงมองเห็นทางปลอดโปร่งอะไรสักอย่างหนึ่งเป็นแน่ จึงสละรัชสมบัติออกบรรพชา

จนกระทั่ง ๖ ปี ภายหลังจากพระสิทธัตถะมกุฏราชกุมารออกแสวงหาโมกขธรรมแล้ว มีข่าวแพร่สะพัดจากนครราชคฤห์เข้าสู่นครหลวงแห่งแคว้นสักกะว่า บัดนี้พระมหามุนีโคตมะศากยบุตร ได้สำเร็จเป็นพระพุทธรเจ้าแล้วเทศนาสั่งสอนปวงชนชาวมคธอยู่ เจ้าชายอานันทะทรงกำหนดพระทัยไว้ว่า เมื่อใดพระพุทธรเจ้าเสด็จมาสู่นครกบิลพัสดุ์ พระองค์จักขอบวชในสำนักของพระพุทธรองค์

วันหนึ่ง ณ สันฐานาคารแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ ศากยราชทั้งหลาย

ประชุมกัน มีพระราชกุมารหลายพระองค์เข้าประชุมด้วย พระเจ้าสุทโธทนะ ซึ่งบัดนี้เป็นพุทธบิดาเป็นประธาน พระองค์ตรัสปรารภว่า

“ท่านทั้งหลาย บัดนี้ท่านคงได้ทราบข่าวการอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้าแล้ว พระองค์มิใช่ใครอื่น คือสิทธัตถกุมารบุตรแห่งเรานั้นเอง ทราบว่ากำลังประทับอยู่ ณ กรุงราชคฤห์ราชธานีแห่งพระเจ้าพิมพิสาร ข้าพเจ้าขอปรึกษาท่านทั้งหลายว่า เราควรจะส่งคนของเราไปทูลเสด็จมาเมืองเรา หรือควรจะคอยจนกว่าพระองค์จะเสด็จมาเอง ผู้ใดมีความเห็นอย่างไรขอให้แสดงความคิดเห็นได้”

มีราชกุมารองค์หนึ่ง ชูพระหัตถ์ขึ้น เมื่อได้รับอนุญาตให้พูดได้แล้วพระองค์จึงแสดงความคิดเห็นว่า

“ข้าแต่ศากยราชทั้งหลาย ข้าพเจ้ามีความเห็นว่าเราไม่ควรทูลเชิญเสด็จ ข้าพเจ้ามีเหตุผลว่า เมื่อตอนเสด็จออกบวช พระสิทธัตถะก็มีได้ทูลใครแม้แต่สมเด็จพระราชาบิดาเอง อีกประการหนึ่ง กบิลพัสดุ์เป็นนครของพระองค์ เรื่องอะไรเราจะต้องเชิญเจ้าของบ้านให้เข้าบ้าน เมื่อพระสิทธัตถะเฝ้าว่าวว่าเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว จะไม่กลับบ้านของตัวเองก็แล้วไป เมื่อพระองค์ไม่คิดถึงพระชนกหรือพระประยูรญาติทั้งหลาย เราจะคิดถึงพระองค์ทำไม ข้าพเจ้าเห็นว่า ถ้าต้องถึงกับทูลเชิญเสด็จก็เป็นเรื่องมากเกินไป” ราชกุมารตรัสจบแล้วก็นั่งลง

ทันใดนั้น พระราชกุมารอีกองค์หนึ่งลุกขึ้นกล่าวว่า “ข้าแต่

ท่านผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดินและศากยวงศ์ทั้งหลาย ข้อที่เจ้าชายเทวทัตกล่าวมานั้นไม่ชอบด้วยเหตุผล ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย เจ้าชายสิทธัตถะแม้จะเป็นยุพราชมีพระชนมายุยังเยาว์ก็จริง แต่พระองค์บัดนี้เป็นนักพรตและมีใช้นักพรตธรรมดา ยังเป็นถึงพระพุทธเจ้าอีกด้วย แม้แต่นักพรตธรรมดา เราผู้ถือตัวว่าเป็นกษัตริย์ยังต้องให้เกียรติถวายความเคารพ เมื่อเป็นเช่นนี้เหตุไฉนเราจะให้เกียรติแก่พระสิทธัตถะ ซึ่งเป็นพระพุทธเจ้าและพระญาติของเราไม่ได้ ข้าพเจ้าเห็นว่า ตำแหน่งอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น เป็นตำแหน่งที่สูงส่งมาก พระมหาจักรพรรดิยังต้องถวายพระเกียรติ หากใครขนาดเราจะถวายพระเกียรติไม่ได้ ข้าพเจ้าเห็นว่าควรจะส่งทูตไปเชิญเสด็จพระองค์เข้าสู่กบิลพัสดุ์” พระราชา कुमार นิ่งลง

“การที่เจ้าชายอานันทะเสนอมานั้น” เจ้าชายเทวทัตค้าน “โดยอ้างตำแหน่งพระพุทธเจ้าขึ้นเป็นที่ตั้ง ก็ความเป็นพระพุทธเจ้านั้น ใคร ๆ ก็อาจเป็นได้ ถ้ากล่าวโทษกษัตริย์ว่าตนเป็นพุดเอาเอง ใคร ๆ ก็พุดได้”

“เทวทัต” เจ้าศากยยะสูงอายุนั่งลุกขึ้นพุด “ถ้าเจ้าชายสิทธัตถะลวงโลกว่าเป็นพระพุทธเจ้า อย่างที่เธอเข้าใจ เราก็ยังจำเป็นที่จะต้องเชิญเสด็จขึ้น เพื่อจะได้รู้ให้แน่นอนว่า พระองค์เป็นพระพุทธเจ้าจริงหรือพระพุทธเจ้าปลอม”

สันฐานการเจียมกิริย ไม่มีใครพุดขึ้นอีกเลย พระเจ้าสุทโธทนะจึงตรัสขึ้นว่า

“ท่านทั้งหลาย ถ้าเราเถียงกันแบบนี้สักกี่วันก็ไม่อาจตกลงกันได้ ต่างคนต่างก็มีเหตุผลน่าฟังด้วยกันทั้งสิ้น ข้าพเจ้าอยากจะให้เรื่องจบลงโดยการฟังเสียงข้างมาก เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าขอถามที่ประชุมว่า ผู้ใดเห็นว่าสมควรเชิญเสด็จลูกของเรามาสู่เมือง ขอให้ยกพระหัตถ์ขึ้น”

จบพระสุรเสียงของพระเจ้าสุทโธทนะ มีพระหัตถ์ของศากยวงศ์ยกขึ้นสลอนมากมาย แต่ไม่ได้นับ เพราะเห็นว่ายังเหลืออยู่เป็นส่วนน้อยเหลือเกิน

“คราวนี้ ท่านผู้ใดเห็นว่าไม่สมควรจะเชิญเสด็จขอให้ยกพระหัตถ์ขึ้น”

ปรากฏว่ามีสองพระหัตถ์เท่านั้น คือเจ้าชายเทวทัตและพระสหายคู่พระทัย

เป็นอันว่าเสียงในที่ประชุมเรียกร้องให้ทูลเสด็จพระผู้มีพระภาคเข้าสู่กบิลพัสดุ์ เจ้าชายอานนทพอพระทัยเหลือเกิน ทูลอาสาไปรับเสด็จพระพุทธเจ้าด้วยตนเอง แต่พระเจ้าสุทโธทนะทรงห้ามเสีย เจ้าชายเทวทัตคั่งแค้นพระทัยยิ่งนัก ตั้งแต่เป็นพระราชกุมารน้อย ๆ ด้วยกันมาไม่เคยมีชัยชนะเจ้าชายสิทธัตถะเลย

เวลานั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จจากอรุเวลาเสนานิคมตำบลที่ตรัสรู้ไปสู่อสิปตนมฤคทายะเพื่อโปรดปัญจวัคคีย์ แล้วโปรดพระยสะและชฎิลสามพี่น้องพร้อมด้วยบริวาร แล้วเสด็จเข้าสู่กรุงราชคฤห์ เพื่อโปรดพระเจ้าพิมพิสารตามปฏิญาณที่ทรงให้ไว้ เมื่อเสด็จผ่านมาทางราชคฤห์สมัยเมื่อแสวงหาโมกขธรรม ได้

รับวัดเวฬุวันสวนไม้ไผ่ เป็นอารามสงฆ์แห่งแรกในพระพุทธศาสนาแล้ว ข้าราชการฉันทไปทั้งพระนครราชคฤห์และเมืองใกล้เคียงทรงได้อัครสาวกชายชวา คือพระธรรมเสนาบติสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะเป็นกำลังสำคัญ ในเวลาเย็นชาวนครราชคฤห์มีมือถือดอกไม้ธูปเทียนและน้ำปานะ มีน้ำอ้อยเป็นต้น ไปสู่อารามเวฬุวัน เพื่อฟังพระธรรมเทศนา และถวายน้ำปานะแก่พระภิกษุสงฆ์

พระเจ้าสุทโธทนะ ทรงส่งทูตมาเชิญพระผู้มีพระภาคเพื่อเสด็จกลับพระนคร แต่ปรากฏว่าทูต ๙ คนะแรกไปถึงแล้ว ได้ฟังพระธรรมเทศนาเลื่อมใสศรัทธาขอบรรพชาอุปสมบท และได้ทูลเสด็จพระพุทธองค์ ต่อมาถึงทูตคนที่ ๑๐ ซึ่งมีกาฬทายิมหาอำมาตย์เป็นหัวหน้าไปถึงวัดเวฬุวัน ขอบรรพชาอุปสมบทต่อพระผู้มีพระภาค แล้วจึงทูลอาราธนาพระองค์ตามพระดำรัสของพระพุทธบิดา

พระผู้มีพระภาค มีพระอรหันต์ชีนาสหจำนวนประมาณสองหมื่นเป็นบริวาร เสด็จจากกรุงราชคฤห์สู่นครกบิลพัสดุ์วันละโยชน์ ๆ รวม ๖๐ วัน ในระหว่างทางได้ประทานพระธรรมเทศนาโปรดประชาชนให้ดำรงอยู่ในคุณวิเสสต่าง ๆ ตามอุปนิสัยจนกระทั่งถึงนครกบิลพัสดุ์

พระพุทธบิดาเตรียมรับเสด็จพระพุทธองค์ โดยสร้างวัดนิโครธารามถวายเป็นพุทธนิवास การเสด็จมาของพระพุทธองค์ครั้งนี้ เป็นที่ชื่นชมโสมนัสของพระประยูรญาติยิ่งนัก เพราะ

เป็นเวลา ๗ ปี แล้วที่พระองค์จากไป โดยพระญาติมิได้เห็นเลย แม้แต่เงาของพระองค์

วันรุ่งขึ้น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกบิณฑบาตผ่านมาทางปราสาทของพระบิดา พระเจ้าสุทโธทนะทอดพระเนตรเห็น แล้วรีบเสด็จลงไปจับชายจีวรของพระองค์แล้วกล่าวว่า

“สิทธัตถะ ทำไมเจ้าจึงทำอย่างนี้ ตระกูลของเจ้าเป็นคนขอมานหรือ ศากยวงศ์ไม่เคยทำเลย เจ้าทำให้วงศ์ของพ่อเสีย บ้านของเจ้าก็มี ทำไมจึงไม่ไปรับอาหารที่บ้าน เทียวเดินขอมาน ชาวบ้านอยู่ พ่อจะเอาหน้าไปไว้ไหน พ่อเป็นจอมคนในแผ่นดิน เป็นกษัตริย์ ลูกมาทำตนเป็นขอมาน”

“มหาบพิตร” เสียงนุ่มนวลกังวานจากพระโอษฐ์ พระผู้มีพระภาค “บัดนี้อาตมภาพมิใช่ศากยวงศ์แล้ว อาตมภาพเป็นอริยวงศ์ เป็นพุทธวงศ์ พระพุทธเจ้าในอดีตทุก ๆ พระองค์ทรงกระทำอย่างนี้ทั้งนั้น อาตมภาพทำเพื่อรักษาวงศ์ของอาตมภาพ มิให้สูญหาย สำหรับบ้านอาตมภาพก็ไม่มี อาตมภาพเป็นอนาคาริกมุนี-ผู้ไม่มีเรือน”

“ช่างเกิดสิทธัตถะ เจ้าจะเป็นวงศ์อะไร จะมีเรือน หรือไม่มีเรือนพ่อไม่เข้าใจ แต่เจ้าเป็นลูกของพ่อ เจ้าจากไป ๗ ปีเศษ พ่อคิดถึงเจ้าสุดประมาณ พินิจหรือก็คร่ำครวญถึงแต่เจ้า ราหุลเล้ามีบิดาเหมือนไม่มี เวลานี้เจ้าจะต้องไปบ้าน ไปพบลูก พบชานา และพระญาติที่แก่เฒ่า”

ว่าแล้วพระเจ้าสุทโธทนะก็นำเสด็จพระพุทธองค์ไปสู่

พระราชวัง ถวายขาทนียโภชนียาหารอันประณีตสมควรแก่
กษัตริย์ พระผู้มีพระภาคแสดงพระธรรมเทศนาโปรดให้
พระบิดาเป็นพระสกทาคามี และพระนางมหาปชาบดีโคตมี
พระน้านางเป็นพระโสดาบัน แล้วเสด็จกลับสู่นิโครธาราม

๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐

๓

๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐

พุทธอุปฐากผู้เป็นบัณฑิต

ขณะที่พระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ นิโครธาราม กรุงกบิลพัสดุ์นั้น มีเจ้าชายในศากยวงศ์หลายพระองค์ได้ เสด็จออกบรรพชา เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์ตามทางแห่งพระพุทธองค์ พระโลกนาถสําราญพระอิริยาบถอยู่ ณ นิโครธารามตามพระอัธยาศัยพอสมควรแล้ว ทรงละกบิลพัสดุ์ วัไเบื้องหลัง เสด็จสู่แคว้นมัลลสําราญพระอิริยาบถอยู่ ณ อนุปิยัมพวัน

เมื่อพระศาสดาจากไปแล้ว เจ้าศากยะทั้งหลายวิพากย์ วิจารณ์กันว่าเจ้าชายเป็นอันมาก ได้ออกบวชตามพระศาสดา ยังเหลือแต่เจ้าชายอาณนท์ เจ้าชายอนุรุทธ์ เจ้าชาย มหานาม และเจ้าชายภักทียะ เป็นต้น มิได้ออกบวชตาม ความจริงเจ้าชายเหล่านี้ พระญาติได้ถวายให้เป็นเพื่อนเล่น

เป็นบริวารของพระสิทธัตถะในวันขนานพระนาม เจ้าชายเหล่านี้นคงมิใช่พระญาติของพระพุทธองค์กระมัง จึงเฉยอยู่มิได้ออกบวชตาม

เจ้าชายมหานาม ซึ่งเป็นผู้ใหญ่ได้ฟังเสียงวิพากษ์วิจารณ์ดังนี้ รู้สึกละอายพระทัย จึงปรึกษากับพระอนุชาคือเจ้าชายอนุรุทธ ว่าเราสองคนพี่น้องควรจะออกบวชเสียคนหนึ่ง ในที่สุดตกลงกันว่าให้พระอนุชาออกบวช แต่พระมารดาไม่ทรงอนุญาต

“ลูกรัก” พระนางตรัส “เจ้าจะบวชได้อย่างไร การบวชมิใช่เป็นเรื่องง่าย เจ้าต้องเสวยวันละครั้ง ต้องเสด็จด้วยพระบาทเปล่าต้องบรรทมอย่างง่าย ๆ ปราศจากฟูกหมอนอันอ่อนนุ่ม ไข้ไม่เป็นขैनย ต้องอยู่ตามโคนไม้หรือท้องถ้ำ เมื่อต้องการของร้อนก็ได้ของเย็น เมื่อต้องการของเย็นก็ได้ของร้อน ด้วยเหตุนี้แม้จึงไม่ต้องการให้เจ้าบวช”

“ข้าแต่พระมารดา” เจ้าชายอนุรุทธทูล “หม่อมฉันทราบว่าการบวชเป็นความลำบาก และมีไข้เป็นเรื่องง่าย แต่เมื่อพระญาติหลายพระองค์ซึ่งเคยมีความสุขสบายอย่างหม่อมฉันนี้ แล้วยังสามารถบวชได้ ทำไมหม่อมฉันจะบวชบ้างไม่ได้ อีกประการหนึ่ง พุทธถึงความสะดวกสบาย พระศาสดาเคยสะดวกสบายกว่าหม่อมฉันมากนักพระองค์ยังสามารถอยู่ได้โดยไม่เดือดร้อน ทำไมหม่อมฉันจะอยู่ไม่ได้ น่าจะมีความสุขอะไรสักอย่างหนึ่งมาทดแทนความสะดวกสบายที่เสียไป และเป็นความสุขที่ดีกว่าประณีตกว่า หม่อมฉันคิดว่าหม่อมฉันทนได้”

“ลูกรัก ถึงแม่เจ้าจะทนอยู่ในเพศบรรพชิตได้ แต่แม่ทนไม่ได้ แม่ไม่เคยเห็นลูกลำบาก และแม่ไม่ต้องการให้ลูกลำบาก ลูกเป็นที่รักสุดหัวใจของแม่ แม่ไม่อยากจะอยู่ห่างลูกแม้เพียงวันเดียว จะกล่าวยไถถึงจะยอมให้ลูกไปบวช ซึ่งจะต้องอยู่ห่างแม่เป็นแรมปี อนึ่งเล่าแม่ไม่เห็นว่าจะจำเป็นอย่างไร ที่จะต้องบวช ถ้าลูกต้องการจะทำความดีเป็นอยู่อย่างคฤหัสถ์ก็ทำได้ และก็ดูเหมือนจะทำได้สะดวกกว่าด้วยซ้ำไป อย่างบวชเลย-ลูกรัก เชื่อแม่เถอะ” ว่าแล้วพระนางก็เอาพระหัตถ์ลูบเส้นพระเกศาเจ้าชายด้วยความกรุณา

“ข้าแต่มารดา พุดถึงความลำบาก ยังมีคนเป็นอันมากในโลกนี้ที่ลำบากกว่าเรา หรืออย่างน้อยก็ลำบากกว่าบรรพชิต พุดถึงเรื่องการต้องจากกันระหว่างแม่กับลูก ยังมีการจากกันอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งร้ายแรงยิ่งกว่าการจากไปบวช นั่นคือการต้องจากเพราะความตายมาถึงเข้า และทุกคนจะต้องตาย หลีกไม่พ้น ถูกแล้วที่มารดาบอกว่า การทำความดีนั้นอยู่ที่ไหนก็ทำได้ แต่การบวชอาจจะทำความดีได้มากกว่า เพราะมีโอกาสมากกว่า ถ้าเปรียบด้วยภาชนะสำหรับรองรับน้ำ ภาชนะใหญ่ย่อมรองรับน้ำได้มากกว่าภาชนะเล็ก และภาชนะที่สะอาดย่อมไม่ทำให้น้ำสกปรก เพราะฉะนั้นลูกจึงเห็นว่า การบวชเป็นเสมือนภาชนะใหญ่ที่สะอาด เหมาะสำหรับรองรับน้ำ คือ ความดี”

“ลูกรู้ได้อย่างไร ในเมื่อลูกยังมิได้บวช ความคิดอาจจะไม่ตรงกับความเป็นจริงก็ได้” พระนางมีเสียงแข็งขึ้นเล็กน้อย

“ลูกยังไม่รู้ แต่ลูกอยากจะลอง”

“เอาอย่างนี้ดีไหม คือถ้าเจ้าชายภัททียะ พระสหายของเจ้าบวช แม่ก็อนุญาตให้เจ้าบวชได้” พระนางเข้าพระทัยว่าอย่างไรเสียเจ้าชายภัททียะคงไม่บวชแน่

เจ้าชายอนุรุทธดีพระทัยมาก ที่พระมารดาตรัสคำนี้ พระองค์รีบเสด็จไปหาพระสหาย ตรัสว่า

“ภัททียะ ข้าพเจ้าปรารถนาจะบวชตามเสด็จพระศาสดา แต่การบวชของข้าพเจ้าเนื่องอยู่ด้วยท่าน คือพระมารดาตรัสว่า ถ้าท่านบวช จึงจะอนุญาตให้ข้าพเจ้าบวช”

“สหาย” เจ้าชายภัททียะตรัสตอบ “ข้าพเจ้าก็คิดจะบวชอยู่เหมือนกัน ได้ยินคนเขาวิพากษ์วิจารณ์กันแล้วรู้สึกไม่ค่อยจะสบายใจ พระศาสดายังบวชอยู่ได้ทำไมพวกเราจะบวชไม่ได้”

เจ้าชายอนุรุทธดีพระทัยเป็นที่สุด เมื่อทูลพระมารดาแล้วทั้งสองสหายก็ได้ชักชวนเจ้าชายอีกสี่พระองค์ คือ เจ้าชายอานนท์ เจ้าชายภค เจ้าชายกิมพิละ และเจ้าชายเทวทัตเป็น ๖ พระองค์ เสด็จออกจากพระนครกบิลพัสดุ์ มุ่งสู่นุปปิยัมพวัน แคว้นมัลละ เมื่อเสด็จถึงพรมแดนระหว่างแคว้นสักกะและแคว้นมัลละ พระราชกุมารทั้งหกก็รับสั่งให้นายอุบาลี ภูษามาลา ซึ่งตามเสด็จมาส่ง กลับไปสู่นครกบิลพัสดุ์ พร้อมด้วยเปลื้องพระภูษาซึ่งมีราคามาก มอบให้อุบาลีนำกลับไป

ในขณะที่ ๖ พระราชกุมารและนายอุบาลี ภูษามาลาจะแยกกันนั้น ราวป่าประหนึ่งว่าจะถึงซึ่งอาการร้องไห้ มหาปฐพีมี

อาการสะท้อนสะท้อนเหมือนจะแยกออกจากกัน อุบาสีจำใจจากพระราชกุมารกลับมาทางเดิมได้หน่อยหนึ่งจึงคิดว่า การที่จะนำเครื่องประดับอันมีค่าซึ่งเจ้าของสละแล้วโดยปราศจากความไยดีไปขายเลี้ยงชีพตามคำของพระราชกุมารนั้น ปานประหนึ่งผู้กลืนน้ำลายซึ่งเจ้าของต้มแล้ว จะประโยชน์อะไรที่จะทำอย่างนั้น เกิดสังเวชสลดจิต จึงเอาเครื่องประดับเหล่านั้นแขวนไว้กับกิ่งไม้แห่งหนึ่ง แล้ววิ่งกลับไปแจ้งความประสงค์กับพระราชกุมารว่า

“ข้าแต่ นาย ข้าพเจ้าขอตามเสด็จไปด้วย เพื่อจะได้รับใช้พระองค์ต่อไป”

พระราชกุมารทั้งหก ทรงปรึกษากันอยู่ครู่หนึ่งจึงยินยอมให้อุบาสีตามเสด็จด้วย

พระกุมารทั้งหกพระองค์เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคทูลขอบรรพชาอุปสมบท และทูลว่า

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ทั้งหลายมีทิฏฐิมานะมาก เมื่อบวชพร้อมด้วยอุบาสีซึ่งเป็นคนรับใช้มาก่อน ถ้าข้าพระองค์ทั้งหลายบวชก่อนก็จะพึงใช้อำนาจกับเขามาก เพราะฉะนั้นขอให้พระผู้มีพระภาคให้การอุปสมบทแก่อุบาสีก่อนเถิด เพื่อข้าพระองค์ทั้งหลายจักได้อภิวัตลุกรับเขาเมื่ออุปสมบทแล้ว เป็นการทำลายทิฏฐิมานะไปในตัวเพื่อประโยชน์แก่การประพฤติพรหมจรรย์”

เมื่อบวชแล้วไม่นาน พระภิกษุ พระภค พระภิกษุ และพระอนุรุทธ ก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ พระเทวทัตได้สำเร็จ

ฉานแห่งปฤชณ ส่วนพระอาบบทซึ่งมีพระเพลิงฐฐีสี่เป็น
อุปัชฌายะ และมีพระปฤณณะ มันทานีบุตร เป็นพระอาจารย์ได้
สำเร็จเป็นโสดาบัน หลังจากอุปสมบทแล้ว ๑๙ พรรษา พระ
อาบบทได้รับตำแหน่งเป็นพุทธบุรุษกตังกล่าวแล้วแต่หนหลัง
หน้าที่ประจำของพระอาบบท คือ

๑. ถวายน้ำ ๒ ชนิด คือทั้งน้ำเย็นและน้ำร้อน
๒. ถวายไม้สัฟน์ ๓ ขนาด (ขนาดเล็ก, กลาง และใหญ่)
๓. นวดพระหัตถ์และพระบาท
๔. นวดพระปฤษฎางค์
๕. ปิดกวาดพระคันธกุฎี และบริเวณพระคันธกุฎี

ในราตรีกาล ท่านกำหนดในใจว่า เวลานี้พระผู้มีพระ
ภาคคงจะทรงต้องการสิ่งนั้นสิ่งนี้ หรือรับสิ่งนั้นรับสิ่งนี้ แล้วท่าน
ก็เข้าไปเฝ้าเป็นระยะ ๆ เมื่อเสร็จกิจแล้วจึงออกมาอยู่ยามหน้า
พระคันธกุฎี กล่าวกันว่าท่านถือปฏิบัติบำเพ็ญเดินวนเวียน
พระคันธกุฎีของพระผู้มีพระภาคถึงคั่นละ ๘ ครั้ง

อันว่าท่านอาบบทนี้ สามารถทำงานที่ได้มอบหมายดียิ่ง
นัก เมื่อได้รับมอบหมายสิ่งใดจากพระพุทธองค์แล้ว ท่านทำไม่
เคยบกพร่อง

เช่น ครั้งหนึ่ง พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงศรัทธาปรารถนา
จะถวายอาหารแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นประจำ และทูลอาราธนา
พระพุทธองค์ ให้เสด็จเข้าวังทุก ๆ วัน พระจอมมุนี ทรงปฏิเสธ
อย่างละมุนละม่อมว่า

“มหาบพิตร ธรรมดาว่าพระพุทธเจ้านั้นย่อมเป็นที่
ต้องการของคนทั้งหลายเป็นอันมาก ผู้จำนงหวังเพื่อทำบุญกับ
พระพุทธเจ้าเป็นจำนวนมากอยู่ อนึ่งพระพุทธเจ้าไม่ควรนิมนต์
เพียงแห่งเดียว ควรสงเคราะห์แก่คนทั่วไป”

“ถ้าอย่างนั้น ขอพระองค์จงมอบหมายให้เป็นหน้าที่ของ
ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเป็นประมุข นำพระสงฆ์มารับโภชนาหารใน
นิเวศน์ของข้าพระองค์เป็นประจำเถิด” พระเจ้าปเสนทิโกศลทูล

พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงมอบหมายให้เป็นหน้าที่ของ
พระอานนท์ นำภิกษุจำนวนมากไปสู่ราชนิเวศน์เป็นประจำ ใน
สองสามวันแรกพระเจ้าปเสนทิ ทรงอังคาสภิกษุด้วยโภชนาหาร
อันประณีตด้วยพระองค์เอง แต่ระยะหลัง ๆ มา พระองค์ทรงลืม
ภิกษุทั้งหลายคอยจนสาย พระองค์ก็ยังไม่ทรงตื่นบรรทม
ภิกษุทั้งหลายจึงกลับไปเสียเป็นส่วนมาก และเมื่อเป็นเช่นนั้นบ่อย
เข้า ภิกษุทั้งหลายก็ไม่มา คงเหลือแต่พระอานนท์องค์เดียวเท่านั้น

เป็นธรรมเนียมในพระราชวัง ถ้าพระราชาไม่สั่งใครจะ
ทำอะไรไม่ได้ เพราะฉะนั้นราชบริพารจึงไม่สามารถจัดอาหาร
ถวายพระสงฆ์ได้

วันหนึ่งพระราชาตื่นบรรทมแต่เช้า สั่งจัดอาหารถวาย
พระเป็นจำนวนร้อย เมื่อถึงเวลาพระองค์เสด็จออกเพื่อถวาย
พระกระยาหาร ไม่ทอดพระเนตรเห็นพระอื่นเลย นอกจากพระ
อานนท์ซึ่งอดทนมาทุกวัน

พระเจ้าปเสนทิทรงพิโรธยิ่งนัก เสด็จไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค
ทันที กราบทูลว่า

“พระองค์ผู้เจริญ สาวกของพระองค์ไม่เห็นว่าการนิมนต์

ของข้าพระองค์เป็นเรื่องสำคัญเลย ข้าพระองค์นิมนต์พระไว้เป็นจำนวนร้อย แต่มีพระอานนท์องค์เดียวเท่านั้นที่ไปรับอาหารจากพระราชวัง ข้าวของจัดไว้เสียหายหมด”

“พระมหาบพิตร พระสงฆ์คงจะไม่คุ้นเคยกับราชตระกูล กระมังจึงกระทำอย่างนั้น มหาบพิตร สำหรับอานนท์นั้นเป็นบัณฑิต เป็นผู้เข้าใจเหตุการณ์ และมีความอดทนอย่างเยี่ยม เป็นบุคคลที่หาได้โดยยาก”

อีกครั้งหนึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศล มีพระประสงค์ให้พระนางมัลลิกาอัศรมเหสี และพระนางवासภขัตติยาราชเทวีศึกษาธรรม พระพุทธองค์ทรงมอบหมายให้พระอานนท์เป็นผู้ถวายความรู้ พระนางवासภขัตติยาพระญาติของพระผู้มีพระภาคเรียนโดยไม่เคารพคือศึกษาอย่างขัดไม่ได้ ส่วนพระนางมัลลิกาทรงตั้งพระทัยศึกษาด้วยดี พระอานนท์นำเรื่องนี้ขึ้นกราบทูลพระผู้มีพระภาค พระพุทธองค์จึงตรัสว่า

“อานนท์-วาจาสุภาษิตย่อมไม่มีประโยชน์แก่ผู้ไม่ทำตาม เหมือนดอกไม้ที่มีสีสวย สันฐานดี แต่หากกลิ่นมิได้ แต่วาจาสุภาษิต จะมีประโยชน์อย่างมากแก่ผู้ทำตาม เหมือนดอกไม้ซึ่งมีสีสวยมีสัณฐานงาม และมีกลิ่นหอม

อานนท์เอ๋ย ธรรมที่เรากล่าวดีแล้วนั้น ย่อมไม่มีผลมาก ไม่มีอานิสงส์มากแก่ผู้ไม่ทำตามโดยเคารพ ไม่สาธยายโดยเคารพ และไม่แสดงโดยเคารพ แต่จะมีผลมาก มีอานิสงส์ไพศาลแก่ผู้ซึ่งกระทำโดยนัยตรงกันข้าม มีการฟังโดยเคารพเป็นต้น”

๐๘ ๗๐๘ ๗๐๘ ๗

๐๘ ๗๐๘ ๗๐๘ ๗

มหามิตร

พูดถึงความจงรักภักดี และความเคารพรักในพระผู้มีพระภาค พระอานนท์มีอยู่อย่างสุดพรรณนา ยอมสละแม้แต่ชีวิตของท่านเพื่อพระพุทธรองค์ได้อย่างเช่นครั้งหนึ่งพระเทวทัตร่วมกับพระเจ้าอชาตศัตรู วางแผนสังหารพระจอมมุนีโดยการปล่อยนาฬาคิริซึ่งกำลังตกมัน และมอมเหล้าเสีย ๑๖ หม้อ ข้างนาฬาคิริยิ่งคะนองมากขึ้น

วันนั้นเวลาเช้า พระพุทธรองค์มีพระอานนท์เป็นปัจฉาสมณะ เข้าสู่นครราชคฤห์เพื่อบิณฑบาต ในขณะที่พระองค์กำลังรับอาหารจากสตรีผู้หนึ่งอยู่นั้น เสียงแปร้นแปร้นของนาฬาคิริดังขึ้น ประชาชนที่คอยดักถวายอาหารแด่พระผู้มีพระภาค แดกกระจายวิ่งเอาตัวรอด ทั้งภิกษุและอาหารเกลื่อนกลาด พระพุทธรองค์เหลียวมาทางซึ่งข้างใหญ่

กำลังวิ่งมาด้วยอาการสงบ พระอานนท์พุทธอนุชาเดินล้ำมาขึ้น เบื้องหน้าของพระผู้มีพระภาคด้วยคิดจะป้องกันชีวิตของพระ ศาสดาด้วยชีวิตของท่านเอง

“หลีกไปเถิด-อานนท์ อย่าป้องกันเรา” พระศาสดาตรัส อย่างปกติ

“พระองค์ผู้เจริญ” พระอานนท์ทูล “ชีวิตของพระองค์มี ค่ายิ่งนัก พระองค์อยู่เพื่อประโยชน์แก่โลก เป็นดวงประทีปของ โลก เป็นที่พึ่งของโลก ประจุโพธิ์และไทร เป็นที่พึ่งของหมู่นก เหมือนน้ำเป็นที่พึ่งของหมู่ปลาและป่าเป็นที่พึ่งอาศัยของสัตว์ จตุบาทวิบาท พระองค์อย่าเสี่ยงกับอันตรายครั้งนี้เลย ชีวิตของ ข้าพระองค์มีค่าน้อยขอให้ข้าพระองค์ได้สละสิ่งซึ่งมีค่าน้อยเพื่อ รักษาสิ่งซึ่งมีค่ามาก เหมือนสละกระเบื้อง เพื่อรักษาไว้ซึ่งแก้ว มณีเถิดพระเจ้าข้าฯ”

“อย่าเลย อานนท์ บารมีเราได้สร้างมาดีแล้ว ไม่มีใคร สามารถปลงตถาคตลงจากชีวิตได้ ไม่ว่าสัตว์ดิรัจฉานหรือมนุษย์ หรือเทวดามารพรหมใด ๆ”

ขณะนั้นนาฬิกิริวิ่งมาจนจะถึงองค์พระจอมมุนีอยู่แล้ว เสียงร้องกรีดของหมู่สตรีดังขึ้นเป็นเสียงเดียวกัน ทุกคนอกสั่น ขวัญหนี นึกว่าครั้งนี้แล้วเป็นวาระสุดท้ายที่เขาจะได้เห็นพระ ศาสดาผู้บริสุทธิ์จุดดวงตะวัน พระพุทธองค์ทรงแผ่เมตตา ซึ่ง ทรงอบรมมาเป็นเวลายืดยาวนานหลายแสนชาติ ชำนออกจาก พระหฤทัย กระทบเข้ากับใจอันคลุกอยู่ด้วยความมีนเมาของ

นาพาศิริ ช่างใหญ่หยุดชะงักเหมือนกระทบกับเหล็กท่อนใหญ่
ใจซึ่งเราร้อนกระวนกระวายเพราะโมหะของมันสงบเย็นลง
เหมือนไฟน้อยกระทบกับอุทกธารา พลันก็ดับวูบลง มันหมอบ
ลงแทบพระมงคลบาทของพระศาสดา พระพุทธรองค์ทรงใช้ผ้า
พระหัตถ์อันวิจิตรซึ่งสำเร็จมาด้วยบุญญาธิการ ลูบศีรษะของ
พญาช้าง พร้อมด้วยตรัสว่า

“นาพาศิริเอ๋ย เธอถือกำเนิดเป็นดิรัจฉานในชาตินี้
เพราะกรรมอันไม่ดีของเธอในชาติก่อนแต่งตั้งให้ เธออย่า
ประกอบกรรมหนัก คือทำร้ายพระพุทธรเจ้าเช่นเราอีกเลย
เพราะจะมีผลเป็นทุกข์แก่เธอตลอดกาลนาน”

นาพาศิริสงบนิ่งอยู่ครู่หนึ่งแล้วใช้วงเล็บเคลือบพระ
ซงฆ์ของพระผู้มีพระภาค เหมือนสารภาพผิด ความมีนเมาและ
ดกมันปลาสนาการไปสิ้น

นี่แล พุทธานุภาพ

ประชาชนเห็นเป็นอัศจรรย์ พากันสักการบูชาพระ
ศาสดาด้วยดอกไม้และของหอมจำนวนมาก

ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงพระประชวรด้วยโรคลม
ในพระอุทร พระอานนท์เป็นห่วงยิ่งนัก จึงได้ปรุงยาคุ (ข้าวต้ม
ต้มจนเหลว) ด้วยมือของท่านเอง แล้วน้อมนำเข้าไปถวาย
เพราะพระพุทธรองค์เคยตรัสว่า ยาคุเป็นยาไล่ลมในท้องในลำไส้
ได้ดี พระพุทธรองค์ตรัสถามว่า

“อานนท์ เธอได้ยาคุมาจากไหน?”

“ข้าพระองค์ปรุงเอง พระเจ้าข้าฯ”

“อานนท์ ทำไมเธอจึงทำอย่างนี้ เธอทำสิ่งที่ไม่สมควร ไม่ใช่กิจของสมณะ เธอทราบมิใช่หรือว่า สมณะไม่ควรปรุงอาหารเอง ทำไมเธอจึงมักมากถึงปานนี้ เอาไปเทเสียเถิด อานนท์ เราไม่รับยาคุของเธอดอก”

พระอานนท์คงก้มหน้านิ่งท่านมิได้ปริปากโต้แย้งเลยแม้แต่น้อย ท่านเป็นผู้นำเสนออะไรเช่นนั้น

ครั้งหนึ่ง พระกายของพระผู้มีพระภาคหมักหมมด้วยสิ่งเป็นโทษ เป็นเหตุให้ทรงอึดอัด มีพุทธประสงค์จะเสวยยาระบาย พระอานนท์ทราบแล้วจึงไปหาหมอชวกโกมารภัจจ์แจ้งเรื่องนี้ให้ทราบ หมอเรียนท่านว่า ขอให้ท่านกราบทูลให้พระองค์ทรงพักผ่อน เพื่อให้พระกายชุ่มชื้นสัก ๒-๓ วัน พระอานนท์ก็กระทำตามนั้น ได้เวลาแล้วท่านก็ไปหาหมออีก หมอชวกได้ปรุงยาระบายพิเศษอบด้วยก้านอูปลสามก้าน ถวายให้พระผู้มีพระภาคสุดตมมิใช่เสวย ปรากฏว่าทรงระบายถึงสามสี่ครั้ง

ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่นิโครธารามนครกบิลพัสดุ์ พระองค์เพิ่งทรงพินจากไข้หนักไม่นาน ท้าวมหานามเข้าเฝ้าและทูลถามปัญหาหนัก ๆ เช่น ปัญหาว่า ญาณเกิดก่อนสมาธิหรือสมาธิเกิดก่อนญาณ ท่านอานนท์เห็นว่าจะเป็นการลำบากแก่พระผู้มีพระภาคจึงจับพระหัตถ์ท้าวมหานาม นำเสด็จออกไปข้างนอกและแก้ปัญหานั้นเสียเอง

อีกครั้งหนึ่ง เมื่อพระพุทธองค์ประทับ ณ นครเวสาลี

ทรงประจักษ์หนัก และทรงใช้ความเพียรขับไล่อาพาธนั้นจนหาย
พระอานนท์ทูลความในใจของท่านแด่พระผู้มีพระภาคว่า

พระองค์ผู้ทรงเจริญ เมื่อพระองค์ทรงประชวรอยู่นั้น ข้า
พระองค์กลุ้มใจเป็นที่สุด กายของข้าพระองค์เหมือนงอมระม
ไปด้วยความรู้สึกเหมือนว่า ทิศทั้งหลายมีดินมน แต่ข้าพระองค์ก็
เบาใจอยู่หน่อยหนึ่ง ว่าพระองค์คงจักไม่ปรินิพพาน จนกว่าจะ
ได้ประชุมสงฆ์แล้วตรัสพระพุทฺธพจน์อย่างใดอย่างหนึ่ง

พระอานนท์นี้เอง เป็นผู้ออกแบบจิวรของพระสงฆ์ ซึ่ง
ใช้มาตั้งแต่สมัยพระพุทฺธเจ้าดำรงชีวิตอยู่มาจนบัดนี้ นับว่าเป็น
แบบเครื่องแต่งกายเก่าแก่ที่สุดในโลก และยังทันสมัยอยู่เสมอ
เข้าได้ทุกการทุกงาน

ครั้งหนึ่งท่านตามเสด็จพระผู้มีพระภาคไปสู่ทักขิณาสีรี
ชนบท พระพุทฺธองค์ทอดพระเนตรเห็นคันทนาของชาวมคธเป็น
รูปสี่เหลี่ยม มีคันทนาสั้น ๆ คั่นในระหว่างแล้วตรัสถามพระ
อานนท์ว่า

“อานนท์ เธอจะทำจิวรแบบนาของชาวมคธนี้ได้หรือไม่ ?”

“ลองทำดูก่อน พระเจ้าข้าฯ” ท่านทูลตอบ

ต่อมา ท่านได้ทำการตัดเย็บจิวรแบบคันทนาของชาวมคธ
นั้นแล้วนำขึ้นทูลให้พระผู้มีพระภาคทรงพิจารณา พระพุทฺธองค์
ทอดพระเนตรแล้วเห็นชอบด้วย รับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายใช้จิวรที่
ตัดและเย็บแบบที่ท่านอานนท์ออกแบบนั้น พร้อมกันนั้นได้ตรัส
ชมเชยท่านอานนท์ท่ามกลางสงฆ์ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย อานนท์เป็นคนฉลาดมีปัญญาสามารถเข้าใจในคำที่เราพูดแต่โดยย่อได้โดยทั่วถึง”

พูดถึงเรื่องประหยัด หรือใช้สิ่งของให้คุ้มค่า พระอานนท์ก็เป็นผู้ประหยัดและฉลาดในเรื่องนี้มาก ดังครั้งหนึ่งหลังพุทธปรินิพพาน ท่านเดินทางโดยทางเรือไปสู่นครโกสัมพี เพื่อประกาศลงพรหมทัณฑ์แก่พระฉันทะพระหัตถ์คือตามรับสั่งของพระผู้มีพระภาค ขึ้นจากเรือแล้วท่านเข้าอาศัยพัก ณ อุทยานของพระเจ้าอุเทนราชาแห่งนครนั้น ขณะนั้นพระเจ้าอุเทนและพระมเหสีประทับอยู่ ณ พระราชอุทยาน พระมเหสีทรงทราบว่ พระอานนท์มาก็ทรงโสมนัส ทูลลาพระสวามีไปเยี่ยมพระอานนท์สนทนาพอเป็นสัสมโมทนียกถาแล้ว พระอานนท์แสดงธรรมเป็นที่เลื่อมใสจับจิตยิ่งนัก พระนางได้ถวายจีวรจำนวน ๕๐๐ ผืน ในเวลาต่อมาแต่อาานนท์ พระเจ้าอุเทนทรงทราบเรื่องนี้ แทนที่จะทรงพิโรธพระมเหสี กลับทรงดำหนิท่านอานนท์ว่า รับจีวรไปทำไมมากมายหลายร้อยผืน จะไปตั้งร้านขายจีวรหรืออย่างไร เมื่อมีโอกาสได้พบพระอานนท์ พระองค์จึงเรียนถาม

“พระคุณเจ้า ทราบว่า พระมเหสีถวายจีวรพระคุณเจ้า ๕๐๐ ผืน พระคุณเจ้ารับไว้ทั้งหมดหรือ ?”

“ขอถวายพระพร อาตมาภาวรับไว้ทั้งหมด” พระอานนท์พูด

“พระคุณเจ้ารับไว้ทำไมมากมายนัก ?”

“เพื่อแบ่งถวายภิกษุทั้งหลายผู้มีจีวรเก่าคร่ำคร่า”

“จะเอาจิวรเก๋าคำคร่ำไปทำอะไร ?”

“เอาไปทำเพดาน”

“จะเอาผ้าเพดานเก่าไปทำอะไร ?”

“เอาไปทำผ้าปูที่นอน”

“จะเอาผ้าปูที่นอนเก่าไปทำอะไร ?”

“เอาไปทำผ้าปูพื้น”

“จะเอาผ้าปูพื้นเก่าไปทำอะไร ?”

“จะเอาไปทำผ้าเช็ดเท้า”

“จะเอาผ้าเช็ดเท้าเก่าไปทำอะไร ?”

“เอาไปทำผ้าเช็ดถู”

“จะเอาผ้าเช็ดถูเก่าไปทำอะไร ?”

“เอาไปโขลกขย่ำกับโคลนแล้วฉาบทาฝา”

พระเจ้าอุเทนทรงเลื่อมใสว่ สมณศากยบุตรเป็นผู้
ประหยัด ไขของไม้ให้เสียเปล่า จึงถวายจิวรแด่พระอานนทอีก
๕๐๐ ผืน

พระอานนท นอกจากเป็นผู้กตัญญูต่อผู้ใหญ่แล้วยัง
สำนึกแม้ในอุปการะของผู้น้อยด้วย ศิษย์ของท่านเองที่กระทำดี
ต่อท่านเป็นพิเศษ ท่านก็อนุเคราะห์เป็นพิเศษ เช่น คราวหนึ่ง
ท่านได้จิวรมาเป็นจำนวนร้อย ๆ ผืน ซึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศล
ถวาย ท่านระลึกถึงศิษย์รูปหนึ่งของท่านซึ่งทำอุปการะปฏิบัติต่อ
ท่านดี มีการถวายน้ำล้างหน้า ไม้ชำระฟัน ปัดกวาดเสนาสนะ ที่
อาศัย เวชจากุฎี เรือน ไฟ นวดมือนวดเท้า เป็นต้น แปลว่าศิษย์ผู้นี้

ปฏิบัติดีต่อท่านมากกว่าศิษย์อื่น ๆ และปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ท่านจึงมอบจีวรที่ได้มาทั้งหมดแก่ศิษย์รูปดังกล่าวนี้

เนื่องจากพระภิกษุรูปนี้เป็นพระดีจริง ๆ จึงนำจีวรที่อุปัชฌายะมอบให้ไปแจกภิกษุผู้ร่วมอุปัชฌายะเดียวกันจนหมดสิ้น ดูเหมือนจะเป็นความประสงค์ของพระอานนท์ที่จะให้เป็นเช่นนั้นด้วย ภิกษุทั้งหลายไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ทูลถามว่า

“พระเจ้าข้า-อคติ หรือความเห็นแก่หน้ายังมีแก่พระโสดาบันหรือ ?”

“มีเรื่องอะไรหรือภิกษุ ?”

เมื่อภิกษุทั้งหลาย กราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบแล้ว พระพุทธองค์จึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย การทำเพราะเห็นแก่หน้าหรืออคติ หามีแก่อานนท์ไม่ แต่ที่อานนท์ทำเช่นนั้น ก็เพราะระลึกถึงอุปการะของศิษย์ผู้นั้นซึ่งปฏิบัติดีปฏิบัติชอบต่อเธอเหลือเกิน ภิกษุทั้งหลาย ขึ้นชื่อว่าอุปการะผู้อื่นแม้แต่น้อย อันบัณฑิตพึงระลึกถึงและหาทางตอบแทนในโอกาสอันควร”

๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐

๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐

กับพระนางมหาปชาบดี

พระอานนท์เป็นผู้มีจิตเมตตากรุณา ทนเห็นความทุกข์ความเดือดร้อนของผู้อื่นไม่ได้ คอยเป็นธุระช่วยเหลือเท่าที่สามารถ ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นใครดังเช่น เรื่องเกี่ยวกับพระนางมหาปชาบดีโคตมี เป็นต้น

พระนางทรงเลื่อมใส และรักใคร่ในพระผู้มีพระภาคยิ่งนัก คราวหนึ่งทรงปรารภว่า ศากยวงศ์อื่น ๆ ได้ถวายสิ่งของแด่พระผู้มีพระภาคบ้าง ได้ออกบวชตามบ้าง แต่ส่วนพระนางเองยังมิได้ทำอะไรเป็นขึ้นเป็นอันเพื่อพระพุทธรองค์เลย จึงตัดสินใจจะถวายจีวรแด่พระผู้มีพระภาค พระนางเริ่มตั้งแต่ปั่นฝ้ายเอง ทอเอง ตัดและเย็บเอง ย้อมเอง เสร็จเรียบร้อยแล้วนำไปถวายพระศาสดา

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค หม่อมฉันทำจีวรผืนนี้ด้วยมือ

ของตนเองโดยตลอดตั้งแต่เริ่มต้น ขอพระผู้มีพระภาคทรงรับเพื่ออนุเคราะห์หม่อมฉันด้วยเถิด”

“อย่าเลย อย่าถวายเป็นถาตเลย ขอพระนางได้นำไปถวายพระภิกษุรูปอื่นเถิด ตาตาคือจิวรไช้อยู่แล้ว” พระศาสดาทรงปฏิเสธอย่างอ่อนโยน

พระนางอ้อนวอนถึงสามครั้ง แต่พระศาสดาก็กวาดทรงรับไม่ คงยืนยืนอย่างเดิม พระนางถึงแก่โทมนัสเป็นอย่างยิ่งไม่อาจทรงกลืนอัสสุชลไว้ได้ ทรงน้อยพระทัยที่อุตสาห์ตั้งพระทัยทำเองโดยตลอด ยิ่งระลึกถึงความหลังครั้งอดีตที่เคยโอบอุ้มเลี้ยงดูพระพุทธรองค์มาตั้งแต่เยาว์วัยด้วยแล้ว ยิ่งน้อยพระทัยหนักขึ้น พระนางทรงกันแสง นำจิวรผืนนั้นไปสู่สำนักพระสารีบุตร เล่าเรื่องให้ท่านทราบและกล่าวว่า

“ขอพระคุณเจ้าได้โปรดรับจิวรผืนนี้ไว้ด้วยเถิดเพื่ออนุเคราะห์ข้าพเจ้า”

พระสารีบุตรทราบเรื่องแล้วก็หารับไม่ แนะนำให้นำไปถวายพระภิกษุรูปอื่น และปรากฏว่าไม่มีใครรับจิวรผืนนั้นเลย พระนางยิ่งเสียพระทัยเป็นพันทวี

ในที่สุดพระพุทธรองค์รับสั่งให้ประชุมสงฆ์แล้วให้พระนางถวายแก่ภิกษุชาวใหม่รูปหนึ่ง แล้วทรงปลอบให้พระนางคลายจากความเศร้าโศก และให้รำเริงบันเทิงด้วยบุญญกิริยาอันยิ่งใหญ่ขึ้นว่า

“ดูก่อนโคตมิ ผ้าที่ท่านถวายแล้วนี้ ได้ชื่อว่าถวายสงฆ์

ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ผลานิสงส์มีมากกว่าการถวายเป็นส่วนบุคคล แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง หรือกว่าการถวายแก่พระพุทธเจ้าเอง โคตมีเอ๋ย การที่ตถาคตไม่รับจีวรของท่านนั้น มิใช่เพราะใจไม่ไ้ระกำอะไร แต่เพราะมุ่งประโยชน์อันสูงสุดที่จะพึงมีแก่ท่านเอง ปาฏิบุคคคลิกทานใด ๆ จะมีผลเท่าสังฆทานหาได้ไม่”

“อานนท์เอ๋ย” พระพุทธองค์ทรงผินพระพักตร์มาตรัสแก่พระอานนท์ “ข้อที่เร่ออ้อนวอนเราเพื่อรับจีวรของพระนางโคตมี โดยอ้างว่าพระนางมีอุปการะมากแก่เรา เคยเลี้ยงดู เคยให้น้ำนม และถือว่าเป็นผู้มีอุปการะมากนั้น เราก็ก็น้อย แต่เพราะเห็นอย่างนั้นนั่นเอง เราจึงต้องการให้พระนางได้รับประโยชน์อันไพศาล โดยการนำจีวรถวายแก่สงฆ์ ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข อานนท์เอ๋ย การที่บุคคลได้อาศัยผู้ใดแล้ว ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ไ้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ เป็นต้น การที่จะตอบแทนผู้นั้นมิใช่เป็นสิ่งที่ทำได้โดยง่ายเลย การทำตอบแทนด้วยการถวายข้าวน้ำ และเครื่องใช้ต่าง ๆ และการเคารพกราบไหว้ เป็นต้น ยังเป็นสิ่งเล็กน้อย คือไม่สามารถตอบแทนคุณความดีของท่านผู้นั้นได้ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น

“อานนท์ ปาฏิบุคคคลิกทานมีอยู่ ๑๔ ชนิดคือ

๑. ของที่ถวายแก่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
๒. ของที่ถวายแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า
๓. ของที่ถวายแก่พระอรหันตสาวก
๔. ของที่ถวายแก่ผู้ปฏิบัติ เพื่อบรรลुरुหัตถผล

๕. ของที่ถวายแก่พระอนาคามี
๖. ของที่ถวายแก่ผู้ปฏิบัติ เพื่อบรรลุอนาคามีผล
๗. ของที่ถวายแก่พระสกทาคามี
๘. ของที่ถวายแก่ผู้ปฏิบัติ เพื่อบรรลุสกทาคามีผล
๙. ของที่ถวายแก่พระโสดาบัน
๑๐. ของที่ถวายแก่ผู้ปฏิบัติ เพื่อบรรลุโสดาปัตติผล
๑๑. ของที่ให้แก่คนภายนอกพุทธศาสนา ซึ่งปราศจาก

กามราคะ

๑๒. ของที่ให้แก่ปุถุชนผู้มีศีล
๑๓. ของที่ให้แก่ปุถุชนผู้ทุศีล
๑๔. ของที่ให้แก่สัตว์ดิรัจฉาน

“อานนท์ ของที่ให้แก่สัตว์ดิรัจฉานยังมีผลมากผลไพศาล อานนท์ คราวหนึ่งเราเคยกล่าวแก่ปริพพาชกผู้หนึ่งว่า บุคคลเทน้ำล้างภาชนะลงในดินด้วยตั้งใจว่า ขอให้สัตว์ในดินได้อาตัยอาหารที่ติดน้ำล้างภาชนะนี้ได้ดื่มกินเถิด แม้เพียงเท่านั้นเรายังกล่าวว่าผู้กระทำได้ประสพบุญแล้วเป็นอันมาก เพราะฉะนั้นจะกล่าวไปใย ในทานที่บุคคลให้แล้วแก่ปุถุชนผู้มีศีล หรือผู้ทุศีล จนถึงแก่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า จะไม่มีผลมากแล้ว แต่ทั้งหมดนี้เป็นปาฏิบุคลิกทาน คือทานที่ให้เจาะจงบุคคล เรากล่าวว่า ปาฏิบุคลิกทานใด ๆ จะมีผลเท่าสังฆทานมิได้เลย

“อานนท์เอ๋ย ต่อไปเบื้องหน้าจักมีแต่โคตรภูสงฆ์ คือสงฆ์ผู้ทุศีล มีธรรมทราม สักแต่ว่ามีกาสาวพัสดร์พันคอ การให้ทาน

แก้ภิกษุผู้ทุศีลเห็นปานนั้น แต่อุทิศสงฆ์ก็ยังเป็นทานที่มีผลมาก มีอานิสงส์ไพศาลประมาณมิได้”

แล้วทรงหันไปตรัสแก่พระนางผู้มีจิรวอันจักถวายว่า

“ดูก่อนโคตมิ เพราะฉะนั้นการที่ท่านได้ถวายจิรวแก่สงฆ์ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขในครั้งนี้ จึงจัดเป็นโชคลาภอันประเสริฐยิ่งแล้ว”

พระนางมหาปชาบดีโคตมิ ทรงเลื่อมใสศรัทธาปรารภนาจะบวชในสำนักของพระผู้มีพระภาค เคยทูลอ้อนวอนขออนุญาตบวชเป็นภิกษุณี ตั้งแต่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธารามกรุงกบิลพัสดุ์ แต่พระพุทธองค์ก็ไม่ทรงอนุญาต ทรงอ้อนวอนครั้งแล้วครั้งเล่า พระพุทธองค์ก็หาทรงอนุญาตไม่ จนกระทั่งพระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากนครกบิลพัสดุ์ไปประทับ ณ กรุงเวสาฬีประทับอยู่ที่กุฎาคารศาลา ป่ามรวิน

พระนางโคตมิพร้อมด้วยสตรีศากยวงศ์หลายพระองค์ ทรงตัดสินใจพระทัยอย่างเด็ดเดี่ยวที่จะบวชเป็นภิกษุณี จึงพร้อมกันปลงพระเกศา นุ่งผ้าห่มกาสาเยสเด็จจากกรุงกบิลพัสดุ์ด้วยพระบาทเปล่าไปสู่นครเวสาฬีที่ประทับของพระศาสดา ทูลขอบรรพชาอุปสมบท แต่พระพุทธองค์ก็ไม่ทรงอนุญาตตามเคย พระนางเสียพระทัยและขมขื่นยิ่งนัก มาประทับยืนร้องไห้อยู่ที่ประตูป่ามรวิน

พระอานนท์มาพบพระนางเข้า ทราบเรื่องโดยตลอดแล้ว มีใจกรุณาปรารภนาจะช่วยเหลือ จึงเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคทูล

อ้อนวอนเพื่อประทานอุปสมบท แก่พระนางโคตมิ

“พระองค์ผู้เจริญ” ตอนหนึ่งพระอานนท์ทูล “พระนางโคตมิ พระน้านางของพระองค์ บัดนี้ปลงพระเกษาแล้วนุ่งห่มผ้ากาสายะ มีพระวรกายชะมุกชะมอม เพราะเสด็จโดยพระบาทมาจากนครกบิลพัสดุ์ พระวรกายแปดเปื้อนไปด้วยธุลี แต่ก็หาคำนึงถึงความลำบากเรื่องนี้ไม่ มุ่งพระทัยแต่ในเรื่องบรรพชาอุปสมบท พระนางเป็นผู้มีอุปการะมากต่อพระองค์ เป็นผู้ประทานชีรธราแทนพระมารดา ขอพระองค์ได้ทรงอนุเคราะห์พระนางเถิด ขอให้พระนางได้อุปสมบทเป็นภิกษุณีตามพระประสงค์เถิด”

พระผู้มีพระภาคประทับนั่งอยู่ครู่หนึ่ง แล้วตรัสว่า “อานนท์ เรื่องที่พระนางมีอุปการะมากต่อเรานั้น เราสำนึกอยู่ แต่เธอต้องไม่ลืมว่า เราเป็นธรรมราชาต้องรับผิดชอบในสังฆมณฑล จะเอาเรื่องส่วนตัวมาปะปนกับเรื่องความเสื่อมความเจริญของส่วนรวม ก็ต้องตรองให้ดีก่อน อานนท์ ถ้าเปรียบสังฆมณฑลของเราเป็นนาข้าว การที่ยอมให้สตรีมาบวชในธรรมวินัยนี้ ก็เหมือนปล่อยตัวเพลี้ยตัวแมลงลงในนาข้าวนั้น รังแต่จะทำความพินาศอดวายให้แก่นาข้าวอย่างไม่ต้องสงสัย อานนท์ เราเคยพูดเสมอมิใช่หรือว่า สตรีที่บุรุษเอาใจเข้าไปช้อนั้น เป็นมลทินอย่างยิ่งของพรหมจรรย์ อานนท์เอ๋ย ถ้าศาสนาของเราจะพึงอยู่ได้ ๑,๐๐๐ ปี แต่หากมีสตรีมาบวชด้วยจะอยู่ได้ ๕๐๐ ปี เท่านั้น หรือสมมติว่าศาสนาของเราจะพึงดำรงอยู่ได้ ๕๐๐ ปี

เมื่อมีสตรีมาบวชในธรรมวินัยด้วยก็จะทอนลงเหลือเพียงครึ่งเดียว คือ ๒๕๐ ปี อย่างเลย อานนท์ เธออย่าพอใจชวนชวายเป็นภิกษุณีขึ้นในศาสนาเลย จะเป็นเรื่องลำบากในภายหลัง”

พระอานนท์ ผู้อันเมตตา กรุณา เตือนอยู่เสมอ กระทำ ความพยายามต่อ ได้ทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“พระองค์ผู้เจริญ ถ้าสตรีได้บวชในธรรมวินัยของพระองค์ นางจะสามารถหรือไม่ ที่จะบรรลุคุณวิเศษมีโสดาปัตติผล เป็นต้น”

“อาจทีเดียว-อานนท์ นางสามารถจะทำให้แจ้งซึ่งคุณวิเศษ มีโสดาปัตติผล เป็นต้น”

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ถ้าอย่างนั้นขอพระองค์โปรด ประทานอนุญาตให้พระนางโคตมีบวชเถิด พระเจ้าข้า”

พระพุทธองค์ ประทับนั่งอยู่อีกครู่หนึ่ง แล้วตรัสว่า “อานนท์ ถ้าพระนางโคตมีสามารถรับครุธรรม ๘ ประการได้ ก็เป็นอันว่าพระนางได้บรรพชาอุปสมบทสมปรารถนา ครุธรรม ๘ ประการนั้นมีดังนี้

๑. ภิกษุณีแมंबวชแล้วตั้ง ๑๐๐ ปี ก็ต้องทำการอภิวัตนาการลุกขึ้นต้อนรับ อัญชลีกรรมและสามิจกรรม แก่ภิกษุแมंबวชแล้วในวันนั้น

๒. ภิกษุณีต้องไม่จำพรรษาในอาวาส ที่ไม่มีภิกษุ

๓. ภิกษุณีต้องถามวันอุโบสถ และเข้าไปรับโอวาทจากภิกษุทุกกึ่งเดือน

๔. ภิกษุณีจำพรรษาแล้วต้องปวารณา คือ เปิดโอกาสให้ ตักเตือนสั่งสอนจากสำนักทั้งสองคือทั้งจากภิกษุณีสงฆ์และจาก ภิกษุสงฆ์

๕. ภิกษุณีต้องอาบัติหนัก เช่น สังฆาทิเสสแล้ว ต้อง ประพฤติมนต์ตัดตลอด ๑๕ วัน ในสงฆ์ทั้งสองฝ่าย คือทั้งใน ภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์

๖. นางสิกขมานา คือสตรีที่เตรียมจะบวชเป็นภิกษุณี จะ ต้องประพฤติปฏิบัติศีล ๖ ข้อ คือ ตั้งแต่ข้อ ๑ ถึงข้อ ๖ ให้ครบ บริบูรณ์ตลอดเวลา ๒ ปี ขาดไม่ได้ ถ้าขาดลงจะต้องตั้งต้นใหม่ เมื่อทำได้ครบแล้วต้องอุปสมบทในสงฆ์ ๒ ฝ่าย

๗. ภิกษุณีต้องไม่ด่าว่าเปรียบเปรย หรือบริภาษภิกษุไม่ว่ากรณีใด ๆ

๘. ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ห้ามภิกษุณีว่ากล่าวสั่งสอน ภิกษุ ให้ภิกษุว่ากล่าวสั่งสอนภิกษุณีได้ฝ่ายเดียว

“ดูก่อนอานนท์ นี่แลครุธรรมทั้ง ๘ ประการ ซึ่งภิกษุณี จะต้องสักการะเคารพนับถือบูชาตลอดชีวิต จะล่วงละเมิดมิได้”

พระอานนท์จำครุธรรม ๘ ประการได้แล้วทูลลาพระผู้มี พระภาคไปเฝ้าพระนางโคตมี เล่าบอกถึงเงื่อนไข ๘ ประการ ตามพระพุทธดำรัส แล้วกล่าวว่า

“โคตมี ท่านพอจะรับครุธรรม ๘ ประการนี้ได้อยู่หรือ ? ถ้าท่านรับได้อันนี้แหละเป็นบรรพชาอุปสมบทของท่าน พระผู้มี พระภาคตรัสมาอย่างนี้”

พระนางโคตมีปลื้มพระทัยยิ่งนัก พระนางเป็นเหมือน
สุภาพสตรีซึ่งอาบน้ำชำระกายอย่างดีแล้ว นุ่งห่มด้วยผ้าไหมมี
ราคาแพง ประพรมน้ำหอมเรียบร้อยแล้ว มีพวงมาลัยซึ่งทำด้วย
ดอกไม้หอมลงสวมศีรษะ สตรีนั้นหรือจะไม่พอใจ ฉันทใดก็ฉันทนั้น
พระนางทรงรับครุธรรม ๘ ประการทันที และปฎิญาณว่าจะ
ประพฤติปฏิบัติให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ตลอดชีวิต

ทำไมพระพุทธองค์ จึงไม่ทรงประสงค์ให้สตรีได้บวช
เป็นภิกษุณี ? เหตุผลแจ่มแจ้งอยู่แล้วในพระดำรัสของพระองค์
น่าจะทรงเกรงความยุ่งเหยิงอันจะพัวพันเกิดขึ้นในภายหลัง ในครุ
ธรรม ๘ ก็มีอยู่ข้อหนึ่งซึ่งบัญญัติว่าภิกษุณีจะต้องอยู่อาวาสเดียว
กับพระสงฆ์ แยกสำนักไปตั้งเป็นอิสระอยู่ต่างหากไม่ได้ แต่คง
จะให้แบ่งเขตกันมิใช่อยู่ปะปนกัน เรื่องที่ทรงห้ามมิให้ภิกษุณี
แยกไปตั้งสำนักต่างหากนั้น เป็นเรื่องที่เข้าใจได้ง่าย คือภิกษุณี
คุ้มครองรักษาตัวเองไม่ได้ พวกอันธพาลอาจจะบุ่มบ่ามเข้าไป
ก่อกวน ให้ได้รับความเดือดร้อน

คราวนี้มาถึงปัญหาอีกข้อหนึ่งว่า ที่แรกดูเหมือนจะเป็น
ความประสงค์ของพระพุทธองค์จริง ๆ ที่จะไม่ยอมให้ภิกษุณีมี
ขึ้นในศาสนา แต่มายอมจำนนต่อเหตุผลของพระอานนท์หรือ
อย่างไร จึงยอมในภายหลัง

เรื่องนี้กล่าวแก่กันว่า พระพุทธองค์จะยอมจำนนต่อเหตุ
ผลของพระอานนท์ก็หามิได้ แต่พระองค์ต้องการให้เป็นเรื่องยาก
คือให้บวชได้โดยยาก เพื่อภิกษุณีจะได้ถนอมสิ่งที่ตนได้มาโดย

ยากนั้น และต้องการพิสูจน์ความแน่วแน่เด็ดเดี่ยวของพระนาง โคตมิด้วยว่าจะจริงแค่ไหน

อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้พระพุทธรองค์น่าจะไม่ประสงค์ให้ ภิกษุณีมีขึ้นในศาสนาจริง ๆ แต่ที่ยอมนั้นยอมอย่างขัดไม่ได้ และจะเห็นว่า เมื่อยอมโดยขัดไม่ได้แล้วพระองค์ก็ทรงวางระเบียบไว้อย่างถี่ถ้วน เพื่อบีบคั้นให้ภิกษุณีหมดไปโดยเร็ว สิกขาบทที่มากในพระปาฏิโมกข์ของพระสงฆ์มีเพียง ๑๕๐ ข้อ หรือที่รู้ ๆ กันว่า พระสงฆ์มีศีล ๒๒๗ ข้อ แต่ภิกษุณีมีถึง ๓๑๑ ข้อ อาบัติเบา ๆ ของพระ แต่เมื่อภิกษุณีทำเข้ากลายเป็นเรื่องหนัก แปลว่า พระพุทธรองค์ประสงค์ให้ภิกษุณีหมดไปโดยเร็ว และความประสงค์ของพระองค์ก็สัมฤทธิ์ผล ปราภฏว่าในสมัยที่พระองค์นิพพานนั้น มิได้มีเรื่องกล่าวถึงภิกษุณีเลย สันนิษฐานกันว่า ภิกษุณีอาจจะหมดแล้วก็ได้ มาโผล่ขึ้นอย่างไรในสมัยพระเจ้าอโศกอีกไม่ทราบ ข้อที่น่าคิดอีกอย่างหนึ่งก็คือ ปวัตตินิ (หมายถึงอุปัชฌายะผู้ให้ภิกษุณีบวช) รูปหนึ่งบวชภิกษุณีได้ ๑ รูปต่อ ๑ ปี และต้องเว้นไป ๑ ปี จึงจะบวชได้อีกรูปหนึ่งแบบนี้หมดแห่งบางท่านให้เหตุผลเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า การที่พระพุทธเจ้าไม่ประสงค์ให้มีภิกษุณีนั้น เพราะต้องการให้สตรีเป็นกองเสบียงการบวชเหมือนการออกรบ กองทัพถ้าไม่มีเสบียงก็ไปไม่ไหว ให้ผู้หญิงอยู่เป็นกองเสบียงบำรุงศาสนจักร ซึ่งมีพระเป็นทหาร และพระพุทธรองค์นั้นเป็นพระธรรมราชา

อีกอย่างหนึ่งที่ไม่ทรงยอมให้บวช ก็เพราะมีพระกรุณา

ต่อสตรีไม่ต้องการให้สตรีต้องลำบาก การบวชเป็นเรื่องยาก เป็นเรื่องผจญภัยนานาประการ ผู้บวชอยู่ได้ต้องเป็นคนเข้มแข็งมิใช่คนอ่อนแอ สตรีเป็นเพศอ่อนแอ พระพุทธองค์ไม่ต้องการให้ลำบาก

เรื่องที่มีสิกขาบทบัญญัติมาก สำหรับภิกษุณีนั้น บางท่านให้เหตุผลว่า เพราะภิกษุณีเป็นลูกหญิงของพระพุทธเจ้า ธรรมดาลูกหญิงพ่อต้องเป็นห่วงมากกว่าลูกชาย และมีข้อห้ามมากกว่า จะปล่อยเหมือนลูกชายไม่ได้ ทั้งนี้ก็ด้วยความหวังดีหวังความสุขความเจริญนั่นเอง

๘๘๘ ๘๘๘ ๘

๖

๘๘๘ ๘๘๘ ๘

ความรัก - ความร้าย

นอกจากมีเมตตากรุณา หวั่นใจในความทุกข์ยาก
ของผู้อื่นแล้ว พระอานนท์ยังเป็นผู้สุภาพอ่อนโยนอย่างยิ่ง
อีกด้วย ความสุภาพอ่อนโยนและลักษณะอันน่ารัก มีรูป
งาม ผิวพรรณดีนี้เอง ได้เคยคล่องเอาดวงใจน้อย ๆ ของ
สตรีผู้หนึ่งให้หลงใหลใฝ่ฝัน โดยที่ท่านมิได้มีเจตนาเลย
เรื่องเป็นดังนี้

คราวหนึ่ง ท่านเดินทางจากที่ไกลมาสู่วัดเชตวัน
อากาศซึ่งร้อนอบอ้าวในเวลาเที่ยงวันทำให้ท่านมีเหงื่อ
โทรมกาย และรู้สึกกระหายน้ำ พอเดินทางมาถึงบ่อน้ำแห่ง
หนึ่ง เห็นนางทาสีกำลังตักน้ำ ท่านจึงกล่าวขึ้นว่า

“น้องหญิง อาตมาเดินทางมาจากที่ไกล รู้สึก
กระหายน้ำ ถ้าไม่เป็นการรบกวน อาตมาขอบิณฑบาตน้ำ

จากท่านดื่มพอแก้กระหายด้วยเถิด”

นางทาสีได้ยินเสียงอันสุภาพอ่อนโยนจึงเงยหน้าขึ้นดูนางตะลึงอยู่ครู่หนึ่งแล้วถอยออกห่างท่านสองสามก้าวพลางกล่าวว่า

“พระคุณเจ้า ข้าพเจ้าถวายน้ำแก่ท่านมิได้ดอก ท่านไม่ควรดื่ม น้ำจากมืออันต่ำช้าของข้าพเจ้า ท่านเป็นวรรณกษัตริย์ ข้าพเจ้าเป็นเพียงนางทาสี”

“อย่าคิดอย่างนั้นเลย น้องหญิง! อาตมาไม่มีวรรณะแล้ว อาตมาเป็นสมณศากยบุตร อาตมามีได้เป็นกษัตริย์ พราหมณ์ ไวศยะ สุทร หรือจัตถบาล อย่างใดอย่างหนึ่งเลย อาตมาเป็นมนุษย์เหมือนน้องหญิงนี้แหละ”

“ข้าพเจ้าเกรงแต่จะเป็นมลทินแก่พระคุณเจ้า และเป็นบาปแก่ข้าพเจ้าที่ถวายน้ำ การที่ท่านจะรับของจากมือของคนต่างวรรณะ และโดยเฉพาะวรรณะที่ต่ำอย่างข้าพเจ้าด้วยแล้ว ข้าพเจ้าไม่สบายใจเลย ความจริงข้าพเจ้ามิได้หวังน้ำดอก” นางยังคงยืนกรานอยู่อย่างเดิมขณะพูดมีเสียงสั่นน้อย ๆ

“น้องหญิง มลทินและบาปจะมีแก่ผู้มีเมตตากรุณาไม่ได้ มลทินย่อมมีแก่ผู้ประกอบกรรมชั่ว บาปย่อมมีแก่ผู้ไม่สุจริต การที่อาตมาขอ น้ำ และน้องหญิงจะให้น้ำนั้นเป็นธรรม ธรรมย่อมปลดเปลื้องบาปและมลทิน เหมือนน้ำสะอาดชำระสิ่งสกปรก ฉะนั้น น้องหญิงบัญญัติของพราหมณ์เรื่องบาปและมลทิน อันเกี่ยวกับวรรณะนั้น เป็นบัญญัติที่ไม่ยุติธรรม เป็นการแบ่งแยก

มนุษย์ให้เห็นห่างจากมนุษย์ เป็นการเหยียดหยามมนุษย์ด้วยกัน เรื่องนี้อาตมาไม่มีแล้ว อาตมาเป็นสมณศากยบุตร สาวกของพระพุทธเจ้า เป็นผู้ไม่มีวรรณะ เพราะฉะนั้น ถ้าน้องหญิงต้องการจะให้น้ำก็จงเทลงในบาตรนี้เถิด”

นางรู้สึกจับใจในคำพูดของพระอานนท์ ครั้งนี้เป็นครั้งแรกในชีวิตของนางที่ได้ยินคำอันระรื่นหู จากชนซึ่งสมมติเรียกกันว่า “ชั้นสูง” มืออันเรียวยาวมสันน่าย ๑ ของนาง ค่อย ๆ ประจงเทน้ำในหม้อลงในบาตรของท่านอานนท์ ในขณะที่นางนั่งคุกเข่า พระอานนท์ยืนโน้มตัวลงรับน้ำจากนาง แล้วดื่มด้วยความกระหาย นางซ่อนสายตาขึ้นมองดูพระอานนท์ซึ่งกำลังดื่มน้ำ ด้วยความรู้สึกปีติซาบซ่าน แล้วยิ้มอย่างเอียงอาย

“ขอให้มีความสุขเถิด น้องหญิง” เสียงอันไพเราะจากพระอานนท์ หน้าของท่านยิ่งแจ่มใสขึ้นเมื่อได้ดื่มน้ำระรับความกระหายแล้ว

“พระคุณเจ้าดื่มอีกหน่อยเถิด” นางพูดพลางเอียงหม้อน้ำในท่าจะถวาย

“พอแล้วน้องหญิง ขอให้มีความสุขเถิด”

“พระคุณเจ้า ทำอย่างไร ข้าพเจ้าจึงจะทราบนามของพระคุณเจ้าพอเป็นมงคลแก่โสดรและความรู้สึกของข้าพเจ้าบ้าง” นางพูดแล้วก็หันหน้าด้วยความขวยอาย

“น้องหญิง ไม่เป็นไรดอก น้องหญิงเคยได้ยินชื่อพระอานนท์ อนุชาของพระพุทธเจ้าหรือไม่ ?”

“เคยได้ยิน พระคุณเจ้า”

“เคยเห็นท่านไหม ?”

“ไม่เคยเลย พระคุณเจ้า เพราะข้าพเจ้าทำงานอยู่เฉพาะในบ้าน และมาดักน้ำที่นี่ ไม่มีโอกาสไปที่ใดเลย”

“เวลานี้ น้องหญิงกำลังสนทนากับพระอานนท์อยู่แล้ว”

นางมีอาการตะลึงครู่หนึ่ง แล้วแววแห่งปีติค่อย ๆ ฉายออกมาทางดวงหน้าและแววตา

“พระคุณเจ้า” นางพูดด้วยเสียงสั่นน้อย ๆ “เป็นมงคลแก่โสดร และดวงตาของข้าพเจ้ายิ่งนักที่ได้ฟังเสียงของท่าน และได้เห็นท่านผู้มีศีล ผู้มีเกียรติศัพทระบือไปไกล ข้าพเจ้าเพิ่งได้เห็นและได้สนทนากับท่านโดยมิรู้มาก่อน นับเป็นบุญอันประเสริฐของข้าพเจ้ายิ่งแล้ว”

แลแล้วพระอานนท์ ก็ลานางทาสีเดินมุ่งหน้าสู่วัดเชตวัน อันเป็นที่ประทับของพระศาสดา เมื่อท่านเดินมาได้หน่อยหนึ่ง ได้ยินเสียงเหมือนมีคนเดินตามมาข้างหลัง ท่านเหลียวดูปรากฏว่าเป็นนางทาสีที่ถวายน้ำนั้นเองเดินตามมา ท่านเข้าใจว่าบ้านของนางคงจะอยู่ทางเดียวกับที่ท่านเดินมา จึงมิได้สงสัยอะไร และเดินมาเรื่อย ๆ จนจวนจะถึงซุ้มประตูไม่มีทางแยกไปที่อื่นอีกแล้วนอกจากทางเข้าสู่วัด ท่านเหลียวมาเห็นนางทาสีเดินตามมาอย่างกระชั้นชิด นัยน์ตาก็จ้องมองดูท่านตลอดเวลา ท่านหยุดอยู่ครู่หนึ่ง พอนางเข้ามาใกล้ท่านจึงกล่าวว่า

“น้องหญิง เธอจะไปไหน ?”

“จะเข้าไปในวัดเซตวันนี่แหละ” นางตอบ

“เธอจะเข้าไปทำไม ?”

“ไปหาพระคุณเจ้า สนทนากับพระคุณเจ้า”

“อย่าเลยน้องหญิง เธอไม่ควรจะเข้าไป ที่นี้เป็นที่อาศัยอยู่ของพระสงฆ์ เธอไม่มีธุระอะไร อย่าเข้าไปเลย เธอกลับบ้านเสียเถิด”

“ข้าพเจ้าไม่กลับ ข้าพเจ้ารักท่าน ข้าพเจ้าไม่เคยพบใครดีเท่าพระคุณเจ้าเลย”

“น้องหญิง พระศาสดาตรัสว่า ปกติของคนเราอาจจะรู้ได้ด้วยการอยู่ร่วมกัน และต้องอยู่ร่วมกันนาน ๆ ต้องมีโยนิโสมนสิการ และต้องมีปัญญา จึงจะรู้ว่าคนนั้นคนนี้มีปกติอย่างไร คือดีหรือไม่ดี ที่น้องหญิงพบเราเพียงครั้งเดียว จะตัดสินได้อย่างไรว่าอาตมาเป็นคนดี อาตมาอาจจะเอาชื่อท่านอานนท์มาหลอกเธอก็ได้ อย่าเข้ามาเลยกลับเสียเถิด”

“พระคุณเจ้าจะเป็นใครก็ช่างเถิด” นางคงพรวดต่อไป มือหนึ่งถือหม้อน้ำซึ่งบัดนี้นางได้เทน้ำออกหมดแล้ว “ข้าพเจ้ารักท่านซึ่งข้าพเจ้าสนทนาอยู่ด้วยเวลานี้”

“น้องหญิง ความรักเป็นเรื่องร้ายมิใช่เป็นเรื่องดี พระศาสดาตรัสว่าความรักเป็นเหตุให้เกิดทุกข์โศก และทรมานใจ เธอชอบความทุกข์หรือ ?”

“ข้าพเจ้าไม่ชอบความทุกข์เลยพระคุณเจ้า และความทุกข์นั้นใคร ๆ ก็ไม่ชอบ แต่ข้าพเจ้าชอบมีความรักโดยเฉพาะรักพระคุณเจ้า”

“จะเป็นไปได้อย่างไร น้องหญิง! ในเมื่อทำเหตุก็ต้องได้รับผล การที่จะให้มีรักแล้วมิให้มีทุกข์ติดตามมานั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เป็นไปไม่ได้เลย”

“แต่ข้าพเจ้ามีความสุข เมื่อได้เห็นพระคุณเจ้า ได้สนทนากับพระคุณเจ้า ผู้เป็นที่รักอย่างยิ่งของข้าพเจ้า รักอย่างสุดหัวใจเลยทีเดียว”

“ถ้าไม่ได้เห็นอาตมา ไม่ได้สนทนากับอาตมา น้องหญิงจะมีความทุกข์ไหม?”

“แน่นอนทีเดียว ข้าพเจ้าจะต้องมีความทุกข์อย่างมาก”

“นั่นแปลว่า ความรักเป็นเหตุให้เกิดทุกข์แล้วใช่ไหม?”

“ไม่ใช่พระคุณเจ้า นั่นเป็นเพราะการพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักต่างหากเล่า มิใช่เพราะความรัก”

“ถ้าไม่มีรัก การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักจะมีได้หรือไม่”

“มีไม่ได้เลย พระคุณเจ้า”

“นี่แปลว่าน้องหญิงยอมรับแล้วใช่ไหม ว่าความรักเป็นสาเหตุขั้นที่หนึ่งที่จะให้เกิดทุกข์” พระอานนท์พูดจบแล้วยิ้มน้อย ๆ ด้วยรู้สึกว่ามีชัย แต่ใครเล่าจะเอาชนะความปรารถนาของหญิงได้ง่าย ๆ ลงจะเอาอะไรก็จะเอาให้ได้ เพราะธรรมชาติของเธอมักจะใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผล ถ้าผู้หญิงคนใดใช้เหตุผลในการตัดสินใจหาชีวิต หรือในการดำเนินชีวิต หญิงคนนั้นจะเป็นสตรีที่ดีที่สุดและน่ารักที่สุด เหตุผลที่กล่าวนี้ มิใช่มากมาย

อะไรเลย เพียงไม่ถึงกึ่งเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ แม้นางจะมองเห็น เหตุผลของพระอานนท์ว่าคมคายอยู่ แต่นางก็หายอมไม่ นาง กล่าวต่อไปว่า

“พระคุณเจ้า ความรักที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ดังที่พระคุณ เจ้ากล่าวมานั้น เห็นจะเป็นความรักของคนที่รักไม่เป็นเสียสละ กระมัง คนที่รักเป็น ย่อมรักได้โดยมิให้เป็นทุกข์”

“น้องหญิงเคยรักหรือ หมายถึงเคยรักใครคนใดคนหนึ่ง มาบ้างหรือไม่ในชีวิตที่ผ่านมา”

“ไม่เคยมาก่อนเลย ครั้งนี้เป็นครั้งแรก และคงจะเป็น ครั้งสุดท้ายอีกด้วย”

“เมื่อไม่เคยมาเลย ทำไมเธอจึงจะรักให้เป็นโดยมิต้อง เป็นทุกข์เล่าน้องหญิง คนที่จับไฟนั้นจะจับเป็นหรือจับไม่เป็น จะรู้หรือไม่รู้ ถ้างงได้จับไฟด้วยมือแล้วย่อมร้อนเหมือนกัน ใช่ ไหม ?”

“ใช่-พระคุณเจ้า”

“ความรักก็เหมือนการจับไฟนั่นแหละ ทางที่จะไม่ให้มือ พองเพราะไฟเผามืออยู่ทางเดียว คืออย่าจับไฟ อย่าเล่นกับไฟ ทางที่จะปลอดภัยจากรักก็ฉนั้น มืออยู่ทางเดียวคืออย่ารัก”

“พระคุณเจ้าจะว่าอย่างไรก็ตามเถิด แต่ข้าพเจ้าหวักร จากพระคุณเจ้ามิได้เสียแล้ว แม้พระคุณเจ้าจะไม่ปรานีข้าพเจ้า เยี่ยงคนรัก ก็ขอให้พระคุณเจ้ารับข้าพเจ้าไว้ในฐานะผู้ซื่อสัตย์ ข้าพเจ้าจักปฏิบัติพระคุณเจ้า บำรุงพระคุณเจ้าเพื่อความสุขของ ท่านและของข้าพเจ้าด้วย”

“น้องหญิง ประโยชน์อะไรที่เธอจะมารักคนอย่างอาตมา อาตมารักพระศาสดาและพรหมจรรย์หมดหัวใจเสียแล้ว ไม่มีหัวใจไว้รักอะไรได้อีก แม้เธอจะขอสมัครอยู่ในฐานะเป็นทาสก็ไม่ได้ พระศาสดาทรงห้ามมิให้ภิกษุในพระศาสนามีทาสไว้ใช้ ยิ่งเธอเป็นทาสหญิงด้วยแล้วยิ่งเป็นการผิดมากขึ้น แม้จะเป็นศิษย์คอยปฏิบัติก็ไม่ควรจะเป็นที่ตำหนิของวิญญูชน เป็นทางแห่งความเสื่อมเสีย อาตมาเห็นใจน้องหญิง แต่จะรับไว้ในฐานะใดฐานะหนึ่งไม่ได้ทั้งนั้น กลับเสียเถิดน้องหญิง พระศาสดาหรือภิกษุสามเณรเห็นเข้าจะตำหนิอาตมาได้ นี่ก็จวนจะถึงพระคันธกุฎีแล้ว อย่าเข้ามานะ” พระอานนทียกมือขึ้นห้ามในขณะที่นางทาสีจะก้าวตามท่านเข้าไป

พระผู้มีพระภาค ทรงสดับเสียงเถียงกันระหว่างพระอานนท กับสตรี จึงตรัสถามมาจากภายในพระคันธกุฎีว่า

“อะไรกันอานนท”

“ผู้หญิงพระเจ้าข้า เขาจะตามข้าพระองค์เข้ามายังวิหาร”

“ให้เขาเข้ามาเถอะ พามานี้ มาหาตเถาคด” พระศาสดาตรัส

พระอานนทพานางทาสีเข้าเฝ้าพระศาสดา ถวายบังคม แล้วนั่งอยู่ ณ ที่ควร ส่วนข้างหนึ่งพระผู้มีพระภาคมีพระวาจาว่า “อานนท เรื่องราวเป็นมาอย่างไรทำไมเขาจึงตามเธอมาถึงนี้ ?” เมื่อพระอานนททูลให้ทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า

“ภคินี เธอรักใคร่พอใจในอานนทหรือไม่ ?”

“พระเจ้าข้า” นางทาสียกมือแก้กรับตามเป็นจริง

“เธอรักอะไรในอานนท์ ?”

“ข้าพระพุทธเจ้า รักนัยน์ตาพระอานนท์ พระเจ้าข้า”

“นัยน์ตานั้น ประกอบขึ้นด้วยเส้นประสาทและเนื้ออ่อน ต้องหมั่นเช็ดสิ่งสกปรกในดวงตาอยู่เป็นนิตย์ มีขี้ตาไหลออกจากนัยน์ตาอยู่เสมอ ครั้นแก่ลงก็จักฝ้าฟางขุ่นมัวไม่แจ่มใส อย่างนี้เธอยังรักนัยน์ตาของอานนท์อยู่หรือ ?”

“ถ้าอย่างนั้น ข้าพระองค์รักหูของพระอานนท์พระเจ้าข้า”

“ภคินี หูนั้นประกอบด้วยเส้นเอ็นและเนื้อ ภายในช่องหูกมีของโสโครกเป็นอันมาก มีกลิ่นเหม็น ต้องแคะไค้อยู่เสมอ ครั้นชราลงก็หนวก จะฟังเสียงอะไรก็ไม่ถนัดหรืออาจไม่ได้ยินเลยตั้งนี้แล้ว เธอยังจะรักอยู่หรือ ?”

นางเอียงอายเล็กน้อย แล้วตอบเสียงต่อไปว่า “ถ้าอย่างนั้น ข้าพระองค์รักจมูกอันโด่งงามของพระอานนท์พระเจ้าข้า”

“ภคินี จมูกนั้นประกอบขึ้นด้วยกระดูกอ่อนที่มีโพรงภายในมีน้ำมูกและเส้นขน กับของโสโครกมีกลิ่นเหม็นเป็นก้อน ๆ อย่างนี้เธอยังจะรักอยู่อีกหรือ”

ไม่ว่านางจะตอบเสียงไปอย่างไร พระพุทธองค์ก็ทรงชี้แจงให้พิจารณาเห็นความเป็นจริงของร่างกายอันสกปรกเปื่อยเน่านี้ ในที่สุดนางก็นั่งก้มหน้านิ่ง พระพุทธองค์ตรัสว่า

“ภคินีเอ๋ย อันร่างกายนี้สะสมไว้แต่ของสกปรกโสโครก

มีสิ่งปฏิภูลไหลออกจากทวารทั้ง ๘ มีช่องหู ช่องจมูก เป็นต้น เป็นที่อาศัยแห่งสัตว์เล็กสัตว์น้อย เป็นป่าช้าแห่งซากสัตว์นานา ชนิด เป็นรังแห่งโรค เป็นที่เก็บมูลตูลและกริส อุปมาเหมือนถุงหนังซึ่งบรรจุเอาสิ่งโสโครกต่าง ๆ เข้าไว้ และซึมออกมาเสมอ ๆ เจ้าของกายจึงต้องชำระล้างขัดถูวันละหลาย ๆ ครั้ง เมื่อเว้นจากการชำระล้างแม้เพียงวันเดียวหรือสองวัน กลิ่นเหม็นก็ปรากฏเป็นที่รังเกียจ เป็นของน่าขยะแขยง

“ภคินี-ร่างกายนี้เป็นเหมือนเรือนซึ่งสร้างด้วยโครงกระดูก มีหนังและเลือดเป็นเครื่องฉาบทา ที่มองเห็นเปล่งปลั่ง ผุดผาดนั้น เป็นเพียงผิวหนังเท่านั้นเหมือนมองเห็นความงามแห่งหีบศพ อันวิจิตรตระการตา ผู้ไม่รู้ก็ติดในหีบศพนั้น แต่ผู้รู้เมื่อทราบว่าเป็นหีบศพแม้ภายนอกจะวิจิตรตระการตาเพียงไร ก็หาพอใจยินดีไม่ เพราะทราบชัดว่าภายในแห่งหีบอันสวยงามนั้นมีสิ่งปฏิภูลพึงรังเกียจ”

แม้พระศาสดาตรัสอยู่อย่างนี้ ความรักของเธอก็มีต่อพระอานนท์ก็หลดลงไม่ บางคราวแสงสว่างฉายวูบเข้ามาสู่หทัยของนาง จะทำให้นางมองเห็นความเป็นจริงตามพระศาสดาตรัสก็ตาม แต่มันมีน้อยเกินไป ไม่สามารถจะข่มความเสน่หาที่เธอมีต่อพระอานนท์เสียได้ เหมือนน้ำน้อยไม่พอที่จะดับไฟโดยสิ้นเชิง ไฟคือราคะในจิตใจของนางก็ฉนั้นนั้น คุณรุ่นอยู่ตลอดเวลา นางคิดว่าจะทำไฉนหนอจักสามารถอยู่ใกล้พระอานนท์ได้ เมื่อไม่ทราบจะทำประการใด จึงทูลลาพระศาสดาและพระอานนท์

กลับบ้าน ก่อนกลับนางไม่ลืมที่จะชำเลืองมองพระอานนท์ด้วยความเสนาหา

เนื่องจากมาเสียเวลาในวัดเซตวันเสียนาน นางจึงกลับไปถึงบ้านเอาจนค่ำ นางรู้สึกตะครันตะครอทั้งกายและใจ เกรงวาระหว่างที่นางหายไปนานนั้นนายอาจจะเรียกใช้ เมื่อไม่พบนางคงถูกลงโทษอย่างหนักอย่างที่เคยถูกมาแล้ว อนิจจา! ชีวิตของคนทาส ช่างไม่มีอิสระและความสุขเสียเลย

เป็นการบังเอิญอย่างยิ่ง ปรากฏว่าตลอดเวลาที่นางหายไปนั้นนายมิได้เรียกใช้เลย ผิดจากวันก่อน ๆ นี่เป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ นอกจากพุทธานุภาพ โอ! พุทธานุภาพช่างน่าอัศจรรย์อะไรเช่นนั้น !

คืนนั้นนางนอนกระวนกระวายอยู่ตลอดคืน จะข่มตาให้หลับสักเท่าใดก็หาสำเร็จไม่ พอเคลิ้ม ๆ นางต้องผวาตื่นขึ้นด้วยภาพแห่งพระอานนท์ ปรากฏทางประสาทที่ ๖ หรือมนทวาร นางนอนภาวนาชื่อของพระอานนท์เหมือนนามเทพเจ้าผู้ศักดิ์สิทธิ์ พระพุทธคุณก็คอยไหลวนเวียนเข้ามาสู่ความสำนึกอันลึกซึ้ง นางคิดว่าภายใต้พุทธฉายาน่าจะมีความสงบเย็นและบริสุทธิ์น่าพึงใจเป็นแน่แท้ แต่จะทำอย่างไรหนอจึงจะประสบความสงบเย็นเช่นนั้น

เสียงไก่โห่อยู่ไม่นาน ท้องฟ้าก็เริ่มสว่าง ลมเย็นตอนรุ่งอรุณพัดแผ่วเข้ามาทางช่องหน้าต่าง นางสลัดผ้าห่มออกจากกาย ลุกขึ้นเพื่อเตรียมอาหารไว้สำหรับนาย นางภาวนาอยู่ในใจ

ว่าเข้านี้ ขอให้พระอานนท์ปีนทาบตผ่านมาทางนี้เถิด

แสงแดดในเวลาเช้าให้ความชุ่มชื้นพอสบาย นางเสร็จธุระอย่างอื่นแล้ว ออกมายืนเหม่ออยู่หน้าบ้าน มองไปเบื้องหน้าเห็นภิกษุณีรูปหนึ่ง มีบาตรในมือ เดินผ่านบ้านของนางไปทันใดนั้นความคิดก็แวบเข้ามา ทำให้นางดีใจจนเนื้อเต้น ภิกษุณี! โอ! ภิกษุณี เราบวชเป็นภิกษุณีสิ จะได้อยู่ในบริเวณวัด เขตวันกับภิกษุณีทั้งหลาย และคงมีโอกาสดำอยู่ใกล้ และพบเห็นพระคุณเจ้าอันเป็นที่รักของเราเป็นแน่แท้

นางลานายไปเฝ้าพระศาสดา และทูลขอบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา พระศาสดาทรงเห็นอุปนิสัยแห่งนางแล้ว ประทานอนุญาตให้อุปสมบทอยู่ ณ สำนักแห่งภิกษุณีในวัดเขตวันนั่นเอง

เมื่อบวชแล้วภิกษุณีรูปใหม่ก็ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนท่องบ่นพระธรรมวินัย ตั้งใจประพฤติปฏิบัติด้วยดีสำรวมอยู่ในสิกขาบทปาฏิโมกข์ มีสิกขาและอาชีพเสมอด้วยภิกษุณีทั้งหลาย เป็นที่รักใคร่ชอบพอของภิกษุณีอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะนางเป็นผู้เสียมเจียมตนและพอใจในวิเวกอีกด้วย

ถึงกระนั้นก็ตาม ทุกเวลาบ่ายเมื่อนางได้เห็นพระอานนท์ ขณะให้อีวาทแก่ภิกษุณีบริษัท ความริษยาจนใจก็ยังเกิดขึ้นรบกวนนางอยู่มิเว้นวาย จะพยายามข่มด้วยอสุภกัมมัญฐานสักเท่าใด ก็หาสงบราบคาบอย่างภิกษุณีอื่น ๆ ไม่

คราวหนึ่งนางได้ฟังอีวาทจากพระศาสดาเรื่องกิเลส ๓

ประการ คือ รากะ โทสะ และโมหะ พระพุทธองค์ตรัสว่า

“กิเลสทั้งสามประการนี้ย่อมเผาบุคคลผู้ยอมอยู่ใต้ อำนาจของมันให้รุ่มร้อนกระวนกระวายเหมือนไฟเผาไหม้ท่อน ไม้และเกลบให้แห้งเกรียม ข้อแตกต่างแห่งกิเลสทั้งสามประการ นี้ก็คือ รากะนั้นมีโทษน้อยแต่คลายช้า โทสะมีโทษมากแต่คลาย เร็ว โมหะมีโทษมากด้วยคลายช้าด้วย บุคคลซึ่งออกบวช แล้ว ประพฤติตนเป็นผู้ไม่มีเรื่อนเรียกว่า ได้ชักกายออกห่างจากกาม รากะ แต่ถ้าใจยังหมกมุ่นพัวพันอยู่ในกามก็หาสำเร็จประโยชน์ แห่งการบวชไม่ คือเขาไม่สามารถจะทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ได้ อุปมาเหมือนไม้สดชุ่มอยู่ด้วยยาง แม้จะวางอยู่บนบก บุคคล ผู้ต้องการไฟก็ไม่อาจนำมาสีให้เกิดไฟได้ เพราะฉะนั้น ภิกษุ ภิกษุณีผู้ชักกายออกจากกามแล้ว ควรพยายามชักใจออกจาก กามความเพลิดเพลินหลงไหลเสียด้วย”

นางได้ฟังพระพุทธภาษิตนี้แล้ว ให้รู้สึกละอายใจตนเอง สุดประมาณ ที่นางเข้ามาบวชก็ได้มุ่งหมายเพื่อกำจัดทุกข์ให้ สูญสิ้น หรือเพื่อทำลายกองตัณหาอะไรเลย แต่เพื่อให้มาอยู่ใกล้ คนอันเป็นที่รัก คิดดูแล้วเหมือนน้ำมันน้ำมันมาวางไว้ใกล้เพลิง มัน มีแต่จะลุกเป็นไฟกองมหึมาขึ้นสักวันหนึ่ง

เมื่อปรารถดั่งนี้ นางยิ่งกระวนกระวายใจมากขึ้น พระ อานนท์หรือก็ไม่เคยทักทายปราศรัยเป็นส่วนตัวเลย การได้เห็น คนอันเป็นที่รักเป็นความสุขก็จริง แต่มันเล็กน้อยเกินไป เมื่อนำ มาเทียบกับความทรमानในขณะที่ต้องจากอยู่โดดเดี่ยวและ

ว่าเหว่ กาสาวพัสตร์เป็นกำแพงเหลืองมไหมที่คอยกันมิให้ความรักเดินถึงกัน ถึงกระนั้นก็ยังมิภิกษุ และภิกษุณีบางท่านกระโดดข้ามกำแพงนี้ล่วงละเมิดสิกขาบทวินัยของพระพุทธองค์จนได้นางคิดมาถึงเรื่องนี้แล้วเสียวสันหลังวาบเหมือนถูกก้อนหินมะอันเยือกเย็นโดยไม่รู้สึกตัวมาก่อน

นางพยายามสะกดใจมิให้คิดถึงพระอานนท์ พยายามท่องบ่นสาธยายพระธรรมวินัย แต่ทุกขณะจิตที่ว่างลง ดวงใจของนางก็จะคร่ำครวญรำพันถึงพระอานนท์อีก นางรู้สึกปวดศีรษะและวิงเวียน เพราะความคิดหมกมุ่นสับสน นี่เองกระมังที่พระอานนท์พูดไว้แต่แรกที่พบกันว่าความรักเป็นความร้าย

วันหนึ่ง นางชวนเพื่อนภิกษุณีรูปหนึ่งไปหาพระอานนท์ พระอานนท์เป็นผู้มีอิทธิยาตังยาม จึงต้อนรับนางด้วยเมตตาธรรม นางรู้สึกชุ่มชื้นขึ้นบ้างเหมือนข้าวกล่ำที่จวนจะแห้งเกรียมเพราะขาดน้ำ ชุ่มชื้นขึ้น เพราะฝนผิดฤดูกาลหลั่งลงมา แต่เมื่อนางจะลากลับนั่นเอง พระอานนท์พูดว่า

“น้องหญิง ต่อไปเมื่อไม่มีธุระอะไรก็อย่ามาอีก ถ้ามีความสงสัยเกี่ยวกับข้อธรรมวินัยอันใด ก็ให้ถามเมื่ออาตมาไปสู่สำนักภิกษุณีเพื่อให้โอวาท”

คืนนั้นนางนอนร้องไห้ตลอดคืน น้อยใจเสียใจและเจ็บใจตนเอง “พระอานนท์หรือก็ช่างใจไม่ไ้ระกำเสียเต็มประดา จะเห็นแก่ความรักของเราบ้างก็ไม่มีเลย” นางยังคิดยิ่งซ้ำและน้อยใจ

ภิกษุณีผู้พักอยู่ ณ ที่ใกล้ ได้ยินเสียงสะอื้นในยามดึก จึง
ลุกมาหาด้วยความเป็นห่วง ถามนางว่า

“โกกิล่า มีเรื่องอะไรหรือ ?”

“อ้อ ไม่มีอะไรดอก สุมิตรา, ข้าพเจ้าฝันร้ายไป รู้สึกตก
ใจมากเลยร้องให้ออกมา ขอบใจมาก ที่ท่านเป็นห่วงข้าพเจ้า”
นางตอบฝันสืหน้ำให้ชุ่มชื้นขึ้น

“พระศาสดาสอนว่าให้เจริญเมตตา แล้วจะไม่ฝันร้าย
ท่านเจริญเมตตาหรือเปล่าก่อนนอนนะ” ภิกษุณีสุมิตรากล่าว
อย่างกันเอง

“อ้อ เมื่อเจริญเมตตาแล้วจะไม่ฝันร้ายอย่างนั้นหรือ ?”

“ใช่”

“ก่อนนอนคืนนี้ ข้าพเจ้าลืมไป ท่านกลับไปนอนเถิด
ข้าพเจ้าขอภัยด้วยที่ร้องให้ดังไปจนท่านตื่น”

เมื่อภิกษุณีสุมิตรากลับไปแล้ว ภิกษุณีโกกิลาก็คิด
ถึงชีวิตของตัว ชีวิตของนางเต็มไปด้วยความเป็นทาส เมื่อ
ก่อนบวชก็เป็นทาสทางกาย พอปลีกจากทาสทางกายมาได้
ก็มาตกเป็นทาสทางใจเข้าอีก แนนอนที่เดียว ผู้ใดตกอยู่ใน
ความรัก ดวงใจของผู้นั้นย่อมเป็นทาส ทาสของความรัก
ทาสรักนั้นจะไม่มีใครสามารถช่วยปลดปล่อยได้ นอกจาก
เจ้าของดวงใจจะปลดปล่อยเอง นางหลับไปด้วยความอ่อน
เพลียเมื่อจวนจะรุ่งสางอยู่แล้ว

๙๙๙ ๙๙๙ ๙๙๙

๗

๙๙๙ ๙๙๙ ๙๙๙

กับโกกิลากิกษุณี

ในที่สุดเมื่อเห็นว่าจะสะกดใจไว้ไม่อยู่แล้ว นางจึงตัดสินใจลาพระศาสดา พระอานนท์ และเพื่อนภิกษุณีอื่น ๆ จากวัดเชตวันเมืองสาวัตถี มุ่งหน้าสู่โฆสิตาราม เมืองโกสัมพี ด้วยคิดว่า “การอยู่ห่างอาจจะเป็นการรักษาโรคได้บ้างกระมัง”

นางจากเชตวันด้วยความอาลัยอาวรณ์เป็นที่ยิ่งอุปมาเหมือนมารดาต้องจำใจจากบุตรสุดที่รักของตัวฉันใดก็ฉันนั้น นางอยู่จำพรรษา ณ โฆสิตาราม ซึ่งโฆสิต มหาเศรษฐีสร้างถวายพระพุทธรองค์ สามเดือนที่อยู่ห่างพระอานนท์ ดวงจิตของนางผ่องแผ้วแจ่มใสขึ้น การท่องบ่นสวดมนต์และการบำเพ็ญสมณธรรมก็ดีขึ้นตามไปด้วย นางคิดว่าคราวนี้คงตัดอาลัยในพระอานนท์ได้เป็นแน่แท้

แต่ความรักย่อมมีวงจรของมันจนกว่ารักนั้นจะสิ้นสุดลง ชีวิตมักจะเป็นอย่างนี้เสมอ เมื่อใครคนหนึ่งพยายามค้นหาความรัก เขามักจะไม่สมปรารถนา แต่พอเขาทำท่าจะหวั่นความรักก็ตามมา ความรักจึงมีลักษณะคล้ายเงา เมื่อบุคคลวิ่งตาม มันจะวิ่งหนี แต่เมื่อเขาวิ่งหนี มันจะวิ่งตาม

ด้วยกฎอันนี้กระมัง เมื่อนางหนึ่งรักออกจากเขตวันและมาสงบอยู่ ณ กรุงโกสัมพีนี้ เมื่อออกพรรษาแล้วชาวการเสด็จสู่กรุงโกสัมพีของพระผู้มีพระภาคก็แพร่สะพัดมา ซึ่งเป็นการแน่นอนว่าพระอานนท์จะต้องตามเสด็จมาด้วย

ชาวโกสัมพีทราบข่าวนี้ด้วยความชื่นชมโสมนัส ภิกษุสงฆ์ต่างจัดแจงปิดกวาดเสนาสนะ เตรียมพระคันธกุฎีที่ประทับของพระศาสดา พระเจ้าอุเทนเองซึ่งไม่ค่อยจะสนพระทัยในทางธรรมนัก ก็อดที่จะทรงปริดาปราโมชมิได้ เพราะถือกันว่า พระศาสดาเสด็จไป ณ ที่ใด ย่อมนำความสงบสุขและมงคลไปสู่ที่นั้นด้วย การสนทนาเรื่องการเสด็จมาของพระศาสดา มีอยู่ทุกหัวระแหงแห่งกรุงโกสัมพี ศาสตาคณาจารย์เจ้าลัทธิต่าง ๆ ก็เตรียมผูกปัญหาเพื่อทูลถาม บางท่านก็เตรียมถามเพื่อให้พระศาสดาจนในปัญหาของตน บางท่านก็เตรียมถามเพื่อความรู้ความเข้าใจจริง และบางท่านก็เตรียมถามเพียงเพื่อเทียบเคียงความคิดเห็นเท่านั้น หมู่ภิกษุสงฆ์ปิติปราโมชเป็นอันมากเพราะการเสด็จมาของพระศาสดาย่อมหมายถึงการได้ยินได้ฟังมธุรภาสิตจากพระองค์ด้วย และบางท่านอาจจะได้บรรลุคุณวิเศษ

เบื้องสูง เพราะธรรมชาติเช่นนั้น

ใครจะทราบบ้างแล้วว่า ดวงใจของโกกิลากษุณีจะเป็น
ประการใด เมื่อบายวันหนึ่ง เพื่อนกษุณีนำข่าวมาบอกนางว่า

“นี่ โกกิลา ท่านทราบไหมว่าพระศาสดาจะเสด็จมาถึงนี้
เร็ว ๆ นี้”

“อย่างนั้นหรือ ?” นางมีอาการตื่นเต้นเต็มที “เสด็จมา
องค์เดียวหรืออย่างไร ?”

“ไม่องค์เดียวดอก ใคร ๆ ก็รู้ว่าเมื่อพระพุทธองค์เสด็จ
มาจะต้องมีพระเถระผู้ใหญ่มาด้วย หรืออาจจะมาสมทบทีหลังก็
ได้ แต่ท่านที่ต้องตามเสด็จแน่คือพระอานนท์พุทธอนุชา”

“พระอานนท์!” นางอุทาน พร้อมด้วยเอามือทาบอก

“ทำไมหรือ โกกิลา ดูท่านตื่นเต้นมากเหลือเกิน?”
กษุณีรูปนั้นถามอย่างสงสัย

“เปล่าดอก ข้าพเจ้าตั้งใจที่จะได้เฝ้าพระศาสดา และฟัง
พระธรรมเทศนาของพระองค์ ดีใจจนควบคุมตัวไม่ได้” นางตอบ
เสียง

“ใคร ๆ เขาก็ตั้งใจกันทั้งนั้นแหละโกกิลา คราวนี้เราคง
ได้ฟังธรรมกถาอันลึกซึ้ง และได้ฟังมธุรภาษิตของพระมหาเถระ
เช่นพระสารีบุตร และพระมหากัสสป หรือพระอานนท์เป็นต้น”
กษุณีรูปนั้นกล่าว

วันที่รอคอยก็มาถึง พระศาสดา มีพระภิกษุสงฆ์อรหันต์
หมู่ใหญ่แวดล้อมเสด็จถึงกรุงโกสัมพี พระราชาธิบดีอุเทน และ

เสนามหาอำมาตย์ พ่อค้าประชาชน สมณพราหมณาจารย์ ถวายการต้อนรับอย่างมโหฬารยิ่ง ก่อนถึงซุ้มประตูโฆสิตารามประมาณกึ่งโยชน์มีประชาชนจำนวนแสนคอยรับเสด็จ มรรคาคารตาเข้าไปด้วยกลีบดอกไม้ นานาพันธุ์หลากสี ที่ประชาชนนำมาโปรยปรายเพื่อเป็นพุทธบูชา

ในบริเวณอารามก่อนเสด็จถึงพระคันธกุฎี มีภิกษุ และภิกษุณีจำนวนมากรอรับเสด็จ ทุกท่านมีแววแห่งปิติปราโมช ถวายบังคมพระศาสดาด้วยความเคารพอันสูงสุด พระอาบนท์ตามเสด็จพระพุทธรองค์ด้วยกิริยาที่งดงามมองดูน่าเลื่อมใส ทุกคนต่างชื่นชมพระศาสดาและพระอาบนท์ และผู้ที่ชื่นชมในพระอาบนท์เป็นพิเศษก็เห็นจะเป็นโกกิลาภิกษุณีนั้นเอง

ทันใดที่นางได้เห็นพระอาบนท์ ความรักซึ่งสงบตัวอยู่ที่ฟุ้งขึ้นมาอีก คราวนี้ดูเหมือนจะรุนแรงยิ่งกว่าคราวก่อน เพราะเป็นเวลาสามเดือนแล้วที่นางมิได้เห็นพระอาบนท์ ความรักที่ทำการจะสงบลงนั้น มันเป็นเหมือนดินชาติซึ่งถูกริดรอน ณ เบื้องปลายเมื่อขึ้นใหม่ย่อมขึ้นได้สวยกว่า มากกว่า และแผ่ขยายโตกว่า ฉะนั้น

นางรีบกลับสู่ห้องของตน บัดนี้ ใจของนางเริ่มปั่นป่วน รวนเรอีกแล้ว จริงทีเดียว ในจักรวาลนี้ไม่มีไฟอะไรร้อนแรงและดับยากเท่าไฟรัก ความรักเป็นความเรียกร้องของหัวใจมนุษย์เราทำอะไรลงไปเพราะเหตุเพียงสองอย่างเท่านั้น คือเพราะหน้าที่อย่างหนึ่ง และเพราะความเรียกร้องของหัวใจอีกอย่างหนึ่ง ประการแรก แม้จะทำสำเร็จบ้าง ไม่สำเร็จบ้าง มนุษย์ก็

ไม่ค่อยจะเดือดร้อนเท่าใดนัก เพราะคนส่วนมากหาได้รักหน้าที
เท่ากับความสุขส่วนตัวไม่ แต่สิ่งที่หัวใจเรียกร้องนี้ซิ ถ้าไม่
สำเร็จ หรือไม่สามารถสนองได้ หัวใจจะร่ำร้องอยู่ตลอดเวลา มัน
จะทรมาณไปจนกว่าจะหมดฤทธิ์ของมันหรือมนุษย์ผู้นั้นตายจากไป

โกกิลากฤษณ์กำลังต่อสู้กับสิ่งสองอย่างนี้ อย่างน่า
สงสาร หน้าที่ของนาง คือการทำลายความรักความใคร่ บัดนี้
นางเป็นภิกษุณี มิใช่หญิงชาวบ้านธรรมดา นางจึงต้องพยายาม
กำจัดความรักความใคร่ระหว่างเพศให้หมดไป แต่หัวใจของนาง
กำลังเรียกร้องหาความรัก หน้าที่กับความเรียกร้องของหัวใจ
อย่างไหนจะแพ้ชนะกันแล้วแต่ ความเข้มแข็งของอำนาจฝ่าย
สูงหรือฝ่ายต่ำ ผู้หญิงนั้นลงได้ทุ่มเทความรักให้แก่ใครแล้ว
ก็มันคงเหนียวแน่นยิ่งนัก ยากที่จะถ่วงถอน และความรักที่
ไม่มีมีทางสมปรารถนาเลยนั้นเป็นความปวดร้าวอย่างยิ่ง
สำหรับผู้หญิง ดวงใจของเธอจะระบมบ่มหนอง ในที่สุดก็แตก
สลายลงด้วยความชอกช้ำนั้น อนิจจา ! กอกิล่า แม้เธอจะรู้ว่
ความรักของเธอไม่มีทางจะสมปรารถนาได้เลย แต่เธอก็ยังรัก
สุดที่จะหักห้ามและถ่วงถอนได้

อีกคืนหนึ่งที่นางต้องกระวนกระวายรัญจวนจิตถึงพระ
อานนท์ นอนพลิกไปพลิกมา นัยน์ตาเหม่อลอยอย่างไร้จุดหมาย
นาน ๆ จึงจะจับนิ่งอยู่ที่เพดานหรือขอบหน้าต่าง นางรู้สึกว่แห้ว
เหมือนอยู่ท่ามกลางป่าลึกเพียงคนเดียว ทำไมนางจึงว่แห้วใน
เมื่อคืนนั้นเป็นคืนแรกที่พระศาสดาเสด็จมาถึง ราชามหาอำมาตย์

และพ่อค้าคบตีมากหลาย มาเฝ้าพระผู้มีพระภาคเหมือนสายน้ำที่หลั่งไหลอยู่มิได้ขาดระยะ มันเป็นเรื่องของผู้หญิงที่ผู้ชายน้อยคนนักจะเข้าใจและเห็นใจ

ภิกษุณีโกกิลลาถอนสะอื้นเบา ๆ เมื่อเราร้อนและกลัดกลุ้มถึงที่สุด น้ำตาเท่านั้นที่จะช่วยบรรเทาความระทมขมขื่นลงได้บ้าง เพื่อนที่ดีในยามทุกข์สำหรับผู้หญิง ก็คือน้ำตา ดูเหมือนจะไม่มีอะไรอีกแล้วจะเป็นเครื่องปลอบประโลมใจได้เท่านั้นตา แม้มันจะหลั่งไหลจากชั่วหัวใจ แต่มันก็ช่วยบรรเทาความอึดอัดลงได้บ้าง

เนื่องจากผู้หญิงถือว่าชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของความรัก ตรงกันข้ามกับผู้ชายซึ่งมักจะเห็นว่าความรักเป็นเพียงบางส่วนของชีวิตเท่านั้น เมื่อเกิดความรักผู้หญิงจึงทุ่มเททั้งชีวิต และจิตใจให้แก่ความรักนั้น ทุ่มเทอย่างยอมเป็นทาส โกกิลลาเป็นผู้หญิงคนหนึ่งในโลก เธอจะหลีกเลี่ยงความจริงในชีวิตหญิงไปได้อย่างไร

พระดำรัสของพระศาสดา ซึ่งทรงแสดงแก่พุทธบริษัทเมื่อสมัยนั้น ยังคงแว่วอยู่ในโสตของนาง พระองค์ตรัสว่า “ไม่ควรปล่อยตนให้ตกอยู่ภายใต้อำนาจแห่งความรัก เพราะการพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักเป็นเรื่องธรรมดา และเรื่องที่จะบังคับมิให้พลัดพรากก็เป็นสิ่งสุดวิสัย ทุกคนจะต้องพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักที่พอใจ ไม่วันใดวันหนึ่ง” พระพุทธดำรัสนี้ช่างเป็นความจริงเสียนี้กระไร แต่เธอจะพยายามหักห้ามใจ

มิให้คิดถึงพระอานนท์สักเท่าใด ก็หาสำเร็จไม่ เธอตกเป็นทาสแห่งความรักแล้วอย่างหมดสิ้นหัวใจ

รุ่งขึ้นเวลาบ่ายนางเที่ยวเดินชมโน่นชมนี้ ในบริเวณโฆสิตาราม เพื่อบรรเทาความกระวนกระวายกลัดกลุ้มรุ่มร้อน เธอเดินมาหยุดยืนอยู่ริมสระซึ่งมีบัวบานสะพรั่ง รอบ ๆ สระมีม้านั่งทำด้วยไม้และมีพนักพิงอย่างสบาย เธอชอบมานั่งเล่นบริเวณสระนี้เสมอ ๆ ดูดอกบัวตูมแดงซึ่งบินวนไปเวียนมาอยู่กลางสระ ลมพัดเฉื่อยฉิวหอบเอากลิ่นดอกบัวและกลิ่นน้ำคละเคล้ากันมา ทำให้นางมีความชุ่มชื้นขึ้นบ้าง ธรรมชาติเป็นสิ่งที่มีความค่าต่อชีวิตเสมอ มันเป็นเพื่อนที่ดีทั้งยามสุขและยามทุกข์ ชีวิตที่อยู่กับธรรมชาติมักจะเป็นชีวิตที่สุขเบาสบาย ยิ่งมนุษย์ทอดทิ้งห่างเหินจากธรรมชาติมากเท่าใด เขาก็ยิ่งห่างความสุขออกไปทุกทีมากเท่านั้น

ขณะที่นางกำลังเพลินอยู่กับธรรมชาติอันสวยงาม และดูเหมือนความรุ่มร้อนจะลดลงได้บ้างนั่นเอง นางได้ยินเสียงเหมือนมีคนเดินอยู่เบื้องหลัง ทันทีที่นางเหลียวไปดู...ภาพ ณ เบื้องหน้านางเข้ามาทำลายความสงบราบเรียบเสียโดยพลัน...พระอานนท์และโฆสิตมหาเศรษฐีเจ้าของอารามนั่นเอง นางรู้สึกตะครันตะครอ มือและริมฝีปากนางเริ่มสั่นน้อย ๆ เหมือนคนเริ่มจะจับไข้ เมื่อพระอานนท์เข้ามาใกล้ นางถอยหลังไปนิดหนึ่งโดยมิได้สำนึกว่า เบื้องหลังของนาง ณ บัดนี้คือสระน้ำ บึงเอิญเก่าข้างหนึ่งของเธอเหยียบดินแข็งก้อนหนึ่งเธอเสียหลักและล้มลง

พระอานนท์และโฆสิตมมหาเศรษฐีตกตะลึงจ้องงันนิ่งเหมือนรูปปั้นศิลา สักครู่หนึ่งจึงได้สติ แต่ไม่ทราบจะช่วยเธอประการใด เธอเป็นภิกษุณีอันใคร ๆ จะถูกต้องมิได้ อย่างพูดถึงพระอานนท์เลย แม้โฆสิตมมหาเศรษฐีเองก็ไม่กล้ายื่นมือประคองนางให้ลุกขึ้น นางพยายามช่วยตัวเองจนสามารถลุกขึ้นมาสำเร็จแล้วคุกเข่าลงเบื้องหน้าพระอานนท์ ก้มหน้านิ่งด้วยความละอาย

“น้องหญิง” เสียงทุ้ม ๆ นุ่มนวลของพระอานนท์ปรากฏแก่โสดรของนางเหมือนแว่วมาตามสายลมจากที่ไกล “อาตมาขอภัยด้วยที่ทำให้เธอตกใจและลำบาก เธอเจ็บบ้างไหม ?”

เสียงเรียบ ๆ แต่แฝงไว้ด้วยความห่วงใยของพระอานนท์ได้เป็นเหมือนน้ำทิพย์ชโลมใจนางให้ชื่นบาน อะไรเล่าจะเป็นความชื่นใจของสตรีมากเท่ารู้สึกว่ายายที่ตนพะวงรักมีความห่วงใยในตน สตรีเป็นเพศที่จำความดีของผู้อื่นได้เก่งพอ ๆ กับการให้อภัยและลืมความผิดพลาดของชายอันตนรัก เหมือนเด็กน้อย แม้จะถูกเขียนมาจนปวดร้าวไปทั้งตัว แต่พอมารดาผู้เพ่งจะวางไม้เรียวแล้วหันมาปลอบด้วยคำอันอ่อนหวานสักครู่หนึ่ง และแถมด้วยขนมชิ้นน้อย ๆ บ้างเท่านั้น เด็กน้อยจะลืมเรื่องไม้เรียวกลับหันมาชื่นชมยินดีกับคำปลอบโยนและขนมชิ้นน้อย เขาจะซุกตัวเข้าสู่อ้อมอกของมารดาและกอดรัดเหมือนอาลัยอย่างที่สุด การให้อภัยแก่คนที่ตนรักนั้นไม่มีที่สิ้นสุดในหัวใจของสตรีและบางทีก็เป็นเพราะธรรมชาติอันนี้ด้วยที่ทำให้เธอชอกช้ำแล้วชอกช้ำอีก แต่มนุษย์ทั้งบุรุษและสตรี เป็นสัตว์โลกที่ไม่ค่อยรู้จัก

เช็ดหลาบ จึงต้องชอกช้ำด้วยกันอยู่เนือง ๆ

นางซ่อนสายตาสี้นมองพระอานนท์แวบหนึ่ง แล้วคงก้มหน้าต่อไปไม่มีเสียงตอบจากนาง เหมือนมีอะไรมาจุกที่คอหอย เธอพูดไม่ออกบอกไม่ถูกว่าเธอดีใจหรือเสียใจที่เกิดเหตุการณ์นี้ขึ้น

“น้องหญิง” เสียงพระอานนท์ถามขึ้นอีก “เธอเจ็บข้างไหน ? อาตมาเป็นห่วงว่าเธอจะเจ็บ”

“ไม่เป็นไร พระคุณเจ้า” เสียงตอบอย่างยากเย็นเต็มที่

“เธอมาอยู่ที่นี้สบายดีหรือ ?”

“พอทนได้ พระคุณเจ้า”

“แม่นางต้องการอะไรเกี่ยวกับปัจจัย ๔ ขอให้บอกข้าพเจ้า ๆ ขอพิจารณาไว้” ท่านเศรษฐีพูดขึ้นบ้างแล้วพระอานนท์และโฆสิตเศรษฐีก็ก้าวไป

นางมองตามพระอานนท์ด้วยความรัญจวนพิศवास นางรู้สึกเหมือนอยากให้หกล้มวันละห้าครั้ง ถ้าการหกล้มนั้นเป็นเพราะเธอได้เห็นพระอานนท์อันเป็นที่รัก นางเดินตามพระอานนท์ไปเหมือนถูกสะกด ความรักทำให้บุคคลทำสิ่งต่าง ๆ อย่างครึ่งหลับครึ่งตื่น ครู่หนึ่งนางจึงหยุดเหมือนนึกอะไรขึ้นได้ แล้วเหลียวหลังกลับไปอยู่ที่ของนาง

นางกลับสู่ภิกขุณุปัสสยะที่พักของภิกษุณี ด้วยหัวใจที่เศร้าหมอง ความอยากพบและอยากสนทนาด้วยพระอานนท์นั้นมีมากที่สุดประมาณ บุคคลเมื่อมีความปรารถนาอย่างรุนแรง ย่อมคิดหาอุบายเพื่อให้บรรลุสิ่งที่ปรารถนานั้น เมื่อไม่ได้โดยอุบายที่

ชอบก็พยายามทำโดยเล่ห์กลมารยา แล้วแต่ว่าความปรารถนา นั้นจะสำเร็จได้โดยประการใด โดยเฉพาะความปรารถนาในเรื่อง รักด้วยแล้ว ย่อมหันเหบิดเบือนจิตใจของผู้ตกอยู่ภายใต้อำนาจ ของมันให้กระทำได้ทุกอย่าง พระพุทธองค์จึงตรัสว่า เมื่อใดความรัก และความหลงครอบงำ เมื่อนั้นบุคคลก็มีตมม เสมือน คนตาบอด

นางปิตประตุกฺกนิอนเหมือนคนเจ็บหนัก ภิกษุณีผู้อยู่ ห้องติดกันได้ยินเสียงครางจึงเคาะประตูเรียก

“ท่านเป็นอะไรไปหรือ โกกิลา ?” สุนันทาภิกษุณีถาม ด้วยความเป็นห่วง

“ไม่เป็นไรมากดอกสุนันทา ปวดศีรษะเล็กน้อย แต่ดูเหมือนจะมีอาการไข้ ตะครันตะครอ เนื้อตัวหนักไปหมด” โกกิลาตอบ

“ฉันทาแล้วหรือ ?”

“เรียบร้อยแล้ว”

“อ้อ มีอะไรจะให้ข้าพเจ้าช่วยท่านบ้าง ไม่ต้องเกรงใจนะ ข้าพเจ้ายินดีเสมอ”

“มีธุระบางอย่าง ถ้าท่านเต็มใจจะช่วยเหลือก็พอทำได้” โกกิลาพูดมีแววแค้นขึ้นขึ้น

“มีอะไรบอกมาเถิด ถ้าข้าพเจ้าพอช่วยได้ ก็ยินดี” สุนันทาตอบด้วยความจริงใจ

“ท่านรู้จักพระอานนท์มิใช่หรือ ?”

“รู้จัก โกกิลา พระอานนท์ใคร ๆ ก็ต้องรู้จักท่าน เว้นแต่ผู้

“ไม่รู้จักพระผู้มีพระภาคเจ้าเท่านั้น ท่านมีอะไรที่พระอานนท์หรือ?”

“ถ้าไม่เป็นการลำบากแก่ท่าน ข้าพเจ้าอยากวานให้ท่าน ช่วยนิมนต์พระอานนท์มาที่นี่ ข้าพเจ้าอยากฟังโอวาทจากท่าน เวลานี้ข้าพเจ้ากำลังป่วยชีวิตเป็นของไม่แน่ พระพุทธองค์ตรัสไว้ มิใช่หรือว่า ความแตกดับแห่งชีวิต ความเจ็บป่วย กาลเป็นที่ตาย สถานที่ทิ้งร่างกายและคติในสัมปรายภพเป็นสิ่งที่ไม่มีเครื่องหมาย ใคร ๆ รู้ไม่ได้ เพราะฉะนั้นขอท่านอาศัย ความอนุเคราะห์ เกื้อกูลแก่ข้าพเจ้าไปหาพระอานนท์ แล้วเรียน ท่านตามคำของข้าพเจ้าว่าโกกิลาภิกษุณีนxonมัสการท่านด้วย เตียรเกล้า เวลานี้นางป่วยไม่สามารถลุกขึ้นได้ ถ้าพระคุณเจ้าจะ อาศัยความกรุณาไปเยี่ยมไข้ จะเป็นประโยชน์เกื้อกูลและความสุข แก่นางหาน้อยไม่”

เวลานั้นป่วยมากแล้ว ความมอบอ้าวลดลงบริเวณอาราม ซึ่งมีพันธุ์ไม้หลายหลากดูร่มรื่นยิ่งขึ้น นกเล็ก ๆ บินกิ้งไม้วังไล่ กันอย่างเพลิดเพลิน บางพวกร้องทักทายกันอย่างสนิทสนมและ ขึ้นสุข วิจารณ์เป็นสัตว์โลกที่มีความรู้น้อยและความสามารถ น้อย มันมีความรู้ความสามารถ แต่เพียงหากินและหลบหลีกภัย เฉพาะหน้า แต่ดูเหมือนมันจะมีความสุขยิ่งกว่ามนุษย์ซึ่งถือตน ว่าฉลาดและมีความสามารถเหนือสัตว์โลกทั้งมวล เป็นความจริง ที่ว่าความสุขนั้นขึ้นอยู่กับความพอใจ มนุษย์ไม่ว่าจะอยู่ในเพศ ไหนและภาวะอย่างไร ถ้าสามารถพอใจในภาวะนั้นได้ เขาก็มี ความสุข คนยากจนหาเช้ากินค่ำ อาจจะมีความสุขกว่ามหา เศรษฐีหรือมหाराชาผู้ร่ำร้อนอยู่เสมอ เพราะความปรารถนา

และทะยานอยากอันไม่รู้จักสิ้นสุด มนุษย์เราจะมีสติปัญญาฉลาดปานใดก็ตาม ถ้าไร้เสียแล้วซึ่งปัญญาในการหาความสุขให้แก่ตน โดยทางที่ชอบ เขาผู้นั้นควรจะทะนงตนว่าฉลาดกว่าสัตว์ละหรือ ? มนุษย์ส่วนใหญ่มักจะปล่อยให้ความอยากความดิ้นรนออกหน้า แล้ววิ่งตามเหมือนวิ่งตามเงาของตนเองในเวลาบ่าย ยิ่งวิ่งตาม ก็ดูเหมือนเงาจะห่างตัวออกไปทุกที ทุกคนต้องการและมุ่งมันในความสุข แต่ความสุขก็เป็นเหมือนเงานั้นเอง ความสุขมิใช่เป็นสิ่งที่เราจะต้องแสวงหาและมุ่งมอง หน้าที่โดยตรงที่มนุษย์ควรทำนั้นคือ การมองทุกข์ให้เห็น พร้อมทั้งตรวจสอบพิจารณาสาเหตุแห่งทุกข์นั้น แล้วทำลายสาเหตุแห่งทุกข์เสียโดยนัยนี้ความสุขก็จะเกิดขึ้นเอง เหมือนผู้ปรารถนาความสุขความเจริญแก่ประเทศชาติ ถ้าปราบเสี้ยนหนามและเรื่องร้ายในประเทศมิได้ ก็อย่าหวังเลยว่าประชาชาติจะเจริญและผาสุก หรือเหมือนผู้ปรารถนาสุขแก่ร่างกาย ถ้ายังกำจัดโรคในร่างกายมิได้ความสุขกายจะมีได้อย่างไร แต่ถ้าร่างกายปราศจากโรคมีอนามัยดี สุขภาพก็มีมาเอง ด้วยประการฉะนี้ปรัชญาเถรวาทจึงให้หลักเราไว้ว่า “มองทุกข์ให้เห็นจึงเป็นสุข” อธิบายว่า เมื่อเห็นทุกข์ กำหนดรู้ทุกข์และค้นหาสมุฏฐานของทุกข์ แล้วทำลายสาเหตุแห่งทุกข์นั้นเสีย เหมือนหมอทำลายเชื้ออันเป็นสาเหตุแห่งโรค ยิ่งทุกข์ลดน้อยลงเท่าใด ความสุขก็ยิ่งเพิ่มขึ้นเท่านั้น ความทุกข์ที่ลดลงนั่นเองคือความสุขเหมือนทัศนะทางวิทยาศาสตร์ที่ถือว่าความเย็นไม่มี มีแต่ความร้อน ความเย็นคือความร้อนที่ลดลง

เมื่อความร้อนลดลงถึงที่สุดก็กลายเป็นความเย็นที่สุด ทำนองเดียวกัน เมื่อความทุกข์ลดลงถึงที่สุดก็กลายเป็นความสุขที่สุด ชั้นแห่งความสุขนั้นมีขึ้นตามชั้นแห่งความทุกข์ที่ลดลง คำสอนทางศาสนาเมื่อว่าโดยนัยหนึ่งจึงเป็นเรื่องของ “ศิลปะแห่งการลดทุกข์” นั้นเอง

พระอานนท์ได้รับคำบอกเล่าจากสุนันทาภิกษุณีแล้วให้รู้สึกเป็นห่วงกังวลถึงโกกิลาภิกษุณียิ่งนัก ท่านคิดว่าหรือจะเป็นเพราะนางหกล้มเมื่อบ่ายนี้กระมัง จึงเป็นเหตุให้นางป่วยลง อนิจจา ! โกกิลาเธอรักเรา เราหรือจะไม่รู้ แต่เธอมาหลงรักคนที่ไม่มีหัวใจจะรักเสียแล้ว เหมือนเด็กน้อยผู้ไม่ประสาค่อความตาย นิ่งร่ำร้องเร่าเราขอคำตอบจากมารดาผู้นอนตายสนิทแล้ว ช่างน่าสงสารสังเวชเสียนี้กระไร ผู้หญิงมีความอ่อนแอทั้งด้านร่างกายและจิตใจ พระศาสดาจึงกีดกันนักหนา ในเบื้องต้นที่จะให้สตรีบวชในศาสนา ทั้งนี้เป็นเพราะพระมหากรุณาของพระองค์ที่ไม่ต้องการให้สตรีลำบาก มีเรื่องเดียวเท่านั้นที่สตรีทนได้ดีกว่าบุรุษนั้นคือการทนต่อความเจ็บปวด

พระอานนท์มีพระรูปหนึ่ง เป็นปัจฉาสมณะไปสู่สำนักภิกษุณีเพื่อเยี่ยมไข้ แต่เมื่อเห็นอาการไข้ของโกกิลาภิกษุณีแล้ว ความสงสารและกังวลของท่านก็ค่อย ๆ คลายตัวลง ความฉลาดอย่างเลิศล้ำของพระพุทธอนุชาแห่งทะเลความรู้สึกละเลลิ้นของการของนาง ท่านรู้สึกของท่านถูกหลอก ท่านไม่เชื่อเลยว่านางจะเป็นไข้จริง “แต่เอาเถิด” พระอานนท์ปรารภกับตัวท่านเอง

“โอกาสนี้ก็เป็นโอกาสดีเหมือนกันที่จะแสดงบางอย่างให้
นางทราบ เพื่อนางจะได้ละความพยายาม เลิกรัก เลิกหมก
มุ่นในโลกียวิสัยหันมาทำความเพียรเพื่อละสิ่งที่ควรละ
และเจริญสิ่งที่ควรทำให้เจริญให้เหมาะสมกับเพศภิกษุณี
แห่งนาง คงจะเป็นประโยชน์แก่อนางไปตลอดกาล
นาน คงจะเป็นปฏิการอันประเสริฐสำหรับความรักของนาง
ผู้รักดีต่อเราตลอดมา”

๘๘๘ ๘๘๘ ๘

๘๘๘ ๘๘๘ ๘

โกกิลาผู้ประหารกิเลส

แล้วพระอานนท์ก็กล่าวว่า

“น้องหญิง ชีวิตนี้เริ่มต้นด้วยเรื่องที่น่าละอาย ทรงตัวอยู่ด้วยเรื่องที่ยุ่งยากสับสน และจบลงด้วยเรื่องเศร้า
อนึ่งชีวิตนี้เริ่มต้นและจบลงด้วยเสียงคร่ำครวญ เมื่อลืมตา
ขึ้นดูโลกเป็นครั้งแรกเราก็ร้องไห้ และเมื่อจะหลับตาลาโลก
เราก็ร้องไห้อีก หรืออย่างน้อยก็เป็นสาเหตุให้คนอื่นหลังน้ำตา
เด็กร้องไห้ พร้อมด้วยกำมือแน่นเป็นสัญลักษณ์ว่าเขาเกิด
มาเพื่อจะหน่วงเหนี่ยวยึดถือ แต่เมื่อหลับตาลาโลกนั้น ทุก
คนแบมือออกเหมือนจะเตือนให้ผู้อยู่เบื้องหลังสำนึก และ
เป็นพยานว่าเขามีได้เอาอะไรไปเลย

“น้องหญิง อาตมาขอเล่าเรื่องส่วนตัวให้ฟังสักเล็กน้อย อาตมาเกิดแล้วในศากยวงศ์อันมีศักดิ์ ซึ่งเป็นที่เลื่องลือ

ว่าบริสุทธิ์ยิ่งในเรื่องตระกูล อาตมาเป็นอนุชาแห่งพระบรม
 ศาสดา และออกบวชติดตามพระองค์เมื่ออายุได้ ๓๖ ปี ราช
 กุมารผู้มีอายุถึง ๓๖ ปีที่ยังมีดวงใจผ่องแผ้วไม่เคยผ่านเรื่องรัก ๆ
 ใคร ๆ มาเลยนั้นเป็นบุคคลที่หาได้ยากในโลก หรืออาจจะหาไม่
 ได้เลยก็ได้ น้องหญิงอย่างนี้กว่า อาตมาจะเป็นคนวิเศษเลิศลอย
 กว่าราชกุมารทั้งหลาย อาตมาเคยผ่านความรักมาและประจักษ์
 ว่า ความรักเป็นความร้าย ความรักเป็นสิ่งทารุณและเป็นเครื่อง
 ทำลายความสุขของปวงชน อาตมากลัวต่อความรักนั้น ทุกคน
 ต้องการความสมหวังในชีวิตรัก แต่ความรักไม่เคยให้ความหวัง
 แก่ใครถึงครึ่งหนึ่งแห่งความต้องการ ยิ่งความรักที่ฉาบทาด้วยความ
 ความเสน่หาด้วยแล้วจะเป็นพิษแก่จิตใจ ทำให้ทุรนทุรายดิ้นรน
 ไม่รู้จักจบสิ้น ความสุขที่เกิดจากความรักนั้นเหมือนความสบาย
 ของคนป่วยที่ได้กินของแสลง เธออย่าพอใจในเรื่องความรักเลย
 เมื่อหัวใจถูกลูบไล้ด้วยความรัก หัวใจนั้นจะสร้างความหวังขึ้น
 อย่างเจิดจ้า แต่ทุกครั้งที่เราหวังความผิตหวังก็จะร่อเราอยู่ น้อง
 หญิง อย่าหวังอะไรให้มากนัก จงมองดูชีวิตอย่างผู้ซ้ำของ อย่า
 วิตกกังวลอะไรล่วงหน้า ชีวิตนี้เหมือนเกลียวคลื่น ซึ่งก่อตัวขึ้น
 แล้วม้วนเข้าหาฝั่งและแตกกระจายเป็นฟองฝอย จงยืนมองดู
 ชีวิต เหมือนคนผู้ยืนอยู่บนฝั่งมองดูเกลียวคลื่นในมหาสมุทร
 ฉะนั้น

“โกกิลาเอย เมื่อความรักเกิดขึ้น ความละอายและความ
 เกรงกลัวในสิ่งที่ควรกลัวก็พลันสิ้นไป เหมือนก้อนเมฆหมึกมา

เคลื่อนตัวเข้าบดบังดวงจันทร์ให้อับแสง ธรรมดาสตรีนั้นควร
จะยอมตาย เพราะความละอาย แต่แทนที่จะเป็นเช่นนั้น
ความละอายมักจะตายไปก่อนเสมอ เมื่อความใคร่เกิดขึ้น
ความละอายก็หลบหน้า เพราะเหตุนี้พระบรมศาสดาจึงตรัสว่า
ความใคร่ทำให้คนมืดบอด หนึ่งโลกมนุษย์ของเรานี้ เต็มไปด้วย
ชีวิตอันประหลาดพิสดารต่างชนิดและต่างรส ชีวิตของแต่ละคน
ได้ผ่านมาและผ่านไป ด้วยความระกำลำบากทุกข์ทรมาน ถ้า
ชีวิตมีความสุขก็เป็นความหวาดเสียวที่จะต้องจากชีวิตอันรื่นรมย์
นั้นไป

“โกกิลาเอย มนุษย์ทั้งหลายผู้ยังมีวิชาเป็นผ้าบัง
ปัญญาจักงุนั้น เป็นเสมือนทารกน้อยผู้หลงเข้าไปในป่าใหญ่อัน
รกทึบซึ่งเต็มไปด้วยอันตรายอันน่าหวาดเสียวและว่าเหวเจียบ
เหงา มนุษย์ส่วนใหญ่แม้จะร่าเริงแจ่มใสอยู่ในหมู่ญาติและเพื่อน
ฝูง แต่ใครเล่าจะทราบว่าในส่วนลึกแห่งใจเขาจะว่าเหว และ
เจียบเหงาสักปานใด แทบทุกคนว่าเหวไม่แน่ใจว่า จะยึดเอา
อะไรเป็นหลักของชีวิตที่แน่นอน เธอปรารถนาจะเป็นอย่างนั้น
ด้วยหรือ ?”

“น้องหญิง บัดนี้เธอมีธรรมเป็นเกาะที่พึ่งแล้ว จงยึด
ธรรมเป็นที่พึ่งต่อไปเถิด อย่าหวังอย่างอื่นเป็นที่พึ่งเลย โดย
เฉพาะความรักความเสนหาไม่เคยเป็นที่พึ่งจริงจงให้แก่ใครได้
มันเป็นเสมือนดอกไม้สุก จะล้มลงทันทีเมื่อถูกคลื่นซัดสาด

“ธรรมเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในชีวิตมนุษย์ ไม่ว่าเขาจะอยู่
ในเพศใดภาวะใด การกระทำที่นึกขึ้นภายหลังแล้วต้องเสียใจนั้น

พระศาสดาทรงสอนให้เว้นเสีย เพราะฉะนั้นแม้จะประสบปัญหา หัวใจ หรือได้รับความทุกข์ยากลำบากสักปานใด ก็ต้องไม่ทิ้งธรรม มนุษย์ที่ยังมีอาสวะอยู่ในใจนั้น ย่อมจะมีวันพลั้งเผลอ ประพฤติผิดธรรมไปบ้าง เพราะยังมีสติไม่สมบูรณ์ แต่เมื่อได้สติ ในภายหลังแล้ว ก็ควรตั้งใจประพฤติธรรมสั่งสมความดีกันใหม่ ยิ่งพวกเรานักบวชด้วยแล้วจำเป็นต้องมีอุตมคติ การตายด้วยอุตมคตินั้นมีค่ากว่าการเป็นอยู่โดยไร้อุตมคติ

“น้องหญิง ธรรมดาว่าไม่ว่าที่ไหนนั้น แม้จะแห้งก็ไม่ถึงกลืน หัสตินก้าวลงสู่สงครามก็ไม่ถึงลีลา อ้อยแม้เข้าสู่หีบยন্ত্রแล้วก็ไม่มีทิ้งรสหวาน บัณฑิตแม้ประสบทุกข์ก็ไม่ทิ้งธรรม พระศาสดาทรงย้ำว่าพึงสละทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อรักษาธรรม

“โกกิลาเอย เธอได้สละเพศฆราวาสมาแล้ว ซึ่งเป็นการเสียสละที่ยิ่งใหญ่ยากที่ใคร ๆ จะสละได้ ขอให้เธอเสียสละต่อไปเถิด และสละให้ลึกกว่านั้น คือไม่สละแต่เพียงเพศอย่างเดียว แต่จงสละความรู้สึกอันจะเป็นข้าศึกต่อเพศเสียด้วย เธอเคยฟังสุภาสิตอันกินใจยิ่งมาแล้วมิใช่หรือ - ในคนร้อยคนหาคนกล้าได้หนึ่งคน ในคนพันคนหาคนเป็นบัณฑิตได้หนึ่งคน ในคนแสนคนหาคนพูดจริงได้เพียงหนึ่งคน ส่วนคนที่เสียสละได้ ทุกสิ่งทุกอย่างนั้นไม่ว่าจะมีหรือไม่ คือไม่ทราบจะคำนวณเอาจากคนจำนวนเท่าใดจึงจะพินได้หนึ่งคน สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นนักเสียสละตัวอย่างของโลก เคยมีกษัตริย์องค์ใดบ้างทำได้เหมือนพระพุทธองค์ยอมเสียสละความสุขความ

เพลินใจทุกอย่างที่ชาวโลกปองหมายมาอยู่กลางดินกลางทราย ก็เพื่อทำประโยชน์อันยิ่งใหญ่แก่มนุษยชาติ การเสียสละของพวกเรา เมื่อนำไปเทียบกับการเสียสละของพระบรมศาสดาแล้วของเราช่างเล็กน้อยเสียนี้กระไร

“น้องหญิง พระศาสดาตรัสว่าบุคคลอาจอาศัยัตถะหาละตัณหาได้ อาจอาศัยมานะละมานะได้ อาจอาศัยอาหะระลาหารได้ แต่เมถุนธรรมนั้น พระผู้มีพระภาคทรงสอนให้ชักสะพานเสีย คืออย่าทอดสะพานเข้าไปเพราะอาศัยละไม่ได้

“ชื่อว่าอาศัยอาหะระลาหารนั้น คือละความพอใจในรสของอาหาร จริงอยู่สัตว์โลกทั้งมวลดำรงชีพอยู่ได้เพราะอาหาร ข้อนี้พระศาสดาก็ตริสไว้ แต่มนุษย์และสัตว์เป็นอันมากติดข้องอยู่ในรสแห่งอาหาร จนต้องกระเสือกกระสนกระวนกระวาย และต้องทำชั่วเพราะรสแห่งอาหารนั้น ที่ว่าอาศัยอาหะระลาหารนั้น คืออาศัยอาหะระ ละความพอใจในรสแห่งอาหารนั้น บริโภคเพียงเพื่อยังชีพให้ชีวิตนี้เป็นไปได้เท่านั้น เหมือนคนเดินทางข้ามทะเลทราย เสบียงอาหารหมด และบังเอิญลูกน้อยตายลงเพราะหิวโหย เขาจำใจต้องกินเนื้อบุตรเพื่อให้ข้ามทะเลทรายได้เท่านั้น หากติดในรสแห่งเนื้อบุตรไม่

“ชื่อว่าอาศัยัตถะหาละตัณหานั้น คือเมื่อทราบวาทิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ชื่อโน้นได้สำเร็จเป็นโสดาบัน สกทาคามี อนาคามี หรืออรหันต์ ก็มีความทะยานอยากที่จะเป็นบ้าง เมื่อพยายามจนได้เป็นแล้วความทะยานอยากอันนั้นก็หายไป

อย่างนี้เรียกว่าอาศัยต้นหาละต้นหา”

“ข้อว่าอาศัยมานะละมานะนั้นคือเมื่อได้ยินได้ฟังภิกษุหรือภิกษุณี หรืออุบาสกอุบาสิกา ชื่อนั้นได้สำเร็จเป็นโสดาบันเป็นต้น ก็มีมานะขึ้นว่า เขาสามารถทำได้ทำไมเราซึ่งเป็นมนุษย์และมีอวัยวะทุกส่วนเหมือนเขาจะทำไม่ได้บ้าง จึงพยายามทำความเพียร เผลอใจเลสจนได้บรรลุโสดาปัตติผลบ้าง อรหันต์ผลบ้าง อย่างนี้เรียกว่าอาศัยมานะละมานะ เพราะเมื่อบรรลุแล้วมานะนั้นย่อมไม่มีอีก”

“ดูก่อนน้องหญิง ส่วนเมถุนธรรมนั้น ใคร ๆ จะอาศัยละมิได้เลย นอกจากจะพิจารณาเห็นโทษของมันแล้วเลิกละเสีย ห้ามใจมิให้เลื่อนไหลไปยินดีในกามสุขเช่นนั้น น้องหญิง พระศาสดาตรัสว่า กามคุณนั้นเป็นของไม่เที่ยงไม่ยั่งยืน มีสุขน้อยแต่มีทุกข์มาก มีโทษมากมีความคับแค้นเป็นมูล มีทุกข์เป็นผล”

พระอานนท์พูดจบ คอยจับภิกษุของโกกิลาภิกษุณีว่าจะมีความรู้สึกอย่างไร ธรรมกถาของท่านได้ผล ภิกษุณีค่อย ๆ หลุดจากเตียงสลัดผ้าห่มออก คลานมาหมอบลงแทบเท้าของพระอานนท์ สะอึกสะอื้นจนสั่นเทิ้มไปทั้งตัว นางพูดอะไรไม่ออกนางเสียใจอย่างสุดซึ้ง อันความเสียใจและละอายนั้น ถ้ามันแยกกันเกิดคนละครั้งก็ดูเหมือนจะไม่รุนแรงเท่าใดนัก แต่เมื่อใดทั้งความเสียใจ และความละอายเกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน และในกรณีเดียวกันด้วยแล้ว ย่อมเป็นความทรมานสำหรับสตรีอย่างยวดยิ่งนางเสียใจเหลือเกินที่ความรักของนางมิได้รับสนองเลยแม้แต่หน่อย

คำพูดของพระอานนท์ล้วนแต่เป็นคำเสียดแทงใจสำหรับนางผู้
ยังหวังความรักจากท่านอยู่ ยิ่งกว่านั้นเมื่อนางทราบว่าพระ
อานนท์มิได้เชื่อในอาการลงของนางเลย นางจึงรู้สึกเหมือนถูก
ตบหน้าอย่างแรง ละอายสุดที่จะประมาณได้ นางจึงไม่สามารถ
พูดคำใดได้เลย นอกจากถอนสวสน์อยู่ไปมา

ครู่หนึ่งพระอานนท์จึงพูดว่า “น้องหญิง หยุดร้องไห้เสีย
เถิด การร้องไห้ไม่มีประโยชน์อะไร ไม่ช่วยเรื่องหนักใจของเธอ
ให้คลายลงได้” อนิจจา พระอานนท์ช่างพูดอย่างพระอริยะแท้

“ข้าแต่พระคุณเจ้า” นางพูดทั้งเสียงสะอื้น ภิกษุผู้เป็น
ปัจฉาสมณะของพระอานนท์ต้องเบือนหน้าไปเสียทางหนึ่ง เกรง
ว่าไม่สามารถจะอดกลั้นน้ำตาได้ “ข้าพเจ้าจะพยายามกล้ำกลืน
ฝืนใจปฏิบัติตามโอวาทของท่านแม้จะเป็นความทรมานสักปานใด
ข้าพเจ้าก็จะอดทนและขอเทอดทูนบูชาพระพุทธอนุชา ไว้ใน
ฐานะเป็นที่เคารพสักการะอย่างสูง ข้าพเจ้าไม่เจียมตัวเอง จึง
ต้องทูลทรมานถึงปานนี้ ข้าพเจ้าเป็นเพียงหญิงทาสทูนหม้อน้ำ
ข้าพเจ้าพึงสำนึกตนเวลานี้เอง ความรักความอาลัยทำให้
ข้าพเจ้าลืมกำเนิดชาติตระกูลและความเหมาะสมใด ๆ ทั้งสิ้น
มาหลงรักพระพุทธอนุชาผู้ทรงศักดิ์

“ข้าแต่ท่านผู้สืบอริยวงศ์ กายกรรม วชิกรรม ที่ข้าพเจ้า
ล่วงเกินท่านและจะพึงขอโทษนั้นไม่มีส่วนมโนกรรมนั้นมีอยู่
ข้าพเจ้ารักท่าน และรักอย่างสุดหัวใจ ถ้าการที่ข้าพเจ้ารักท่าน
นั้นเป็นความผิด ขอท่านผู้ประเสริฐโปรดให้อภัยในความผิดพลาด

อันนั้นด้วย” นางพูดจบแล้วนั่งก้มหน้า น้ำตาของนางหยดลงบน จีวรผืนบาง เสมือนหยาดน้ำค้างถูกสลัดลงจากใบหญ้า เมื่อลมพัดเป็นครั้งคราว

“น้องหญิง เรื่องชาติเรื่องตระกูลนั้นอย่านำมาปรารมภ์เลย อาตมามีได้เคยคิดถึงมันเป็นเวลานานมาแล้ว ที่อาตมาไม่รักน้องหญิง มิใช่เพราะอาตมามาเกิดในตระกูลอันสูงศักดิ์ ส่วนเธอเป็นทาสีดอก แต่เป็นเพราะอาตมาเห็นโทษแห่งความรัก ความเสน่หา ตามที่พระศาสดาทรงสอนอยู่เสมอ เวลานี้อาตมามีหน้าที่ต้องบำรุงพระศาสดาผู้เป็นนาถะของโลก และพยายามทำหน้าที่กำจัดอาสวะในจิตใจ มิใช่เพิ่มอาสวะให้มากขึ้น เมื่ออาสวะยังไม่สิ้นยอมจะต้องเวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสารอีก จะเป็นเวลานานเท่าใดก็สุดจะคำนวณ พระศาสดาตรัสว่าการเกิดบ่อย ๆ เป็นความทุกข์ เพราะเมื่อมีการเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความทรمانอื่น ๆ ก็ติดตามมาเป็นสาย นอกจากนี้ผู้วนเวียนอยู่ในวัฏฏสงสารอาจจะมีบางชาติที่ประมาทพลาดพลั้งไปแล้ว ต้องตกไปในอบายเป็นการถอยหลังไปอีกมาก กว่าที่จะตั้งต้นได้ใหม่ก็เป็นการเสียเวลาของชีวิตไปมิใช่น้อย

“น้องหญิง เธออย่าน้อยใจในชาติตระกูลอันต่ำต้อยของเธอเลย บุคคลจะเกิดในตระกูลกษัตริย์ พราหมณ์, แพทย์ หรือศูทรก็ตาม ย่อมตกอยู่ภายใต้กฎธรรมดาเหมือนกันหมดคือ เมื่อเกิดมาแล้ว ก็ต้องแก่ต้องเจ็บและในที่สุดก็ต้องตาย ความตายย่อมกวาดล้างสรรพสัตว์ไปโดยมิละเว้นใครไว้เลย และใคร ๆ ไม่อาจ

ต่อสู้ด้วยวิธีใด ๆ ได้

“นอกจากนี้ มนุษย์ทุกคนล้วนมีเลือดสีแดง รู้จักกลัวภัย และใคร่ความสุขเสมอกัน เหมือนไม้นานาชนิด เมื่อนำมาเผาไฟ ย่อมมีเปลวสีเดียวกัน เมื่อเป็นเช่นนั้น จะมัวมาแบ่งแยกกันอยู่ทำไมว่า คนนั้นเป็นวรรณะสูง คนนี้เป็นวรรณะต่ำ มาช่วยกัน กระพือสันติสุขให้แก่โลกที่ร้อนระอุนี้จะมีดีกว่าหรือ มนุษย์ไม่ว่าจะเกิดในวรรณะใด เมื่อประพฤตติก็เป็นคนดีเหมือนกันหมด เมื่อประพฤตติชั่วก็เป็นคนชั่วเหมือนกันหมด

“เพราะฉะนั้นขอให้น้องหญิงเลิกน้อยใจในเรื่องชาติตระกูลของตัวและตั้งหน้าพยายามทำความดีเถิด ขอให้น้องหญิงเชื่อว่าการที่อาตมาไม่สามารถสนองความรักของน้องหญิงได้นั้น มิใช่เป็นเพราะอาตมารังเกียจเรื่องชาติเรื่องตระกูลของเธอเลย แต่มันเป็นเพราะอาตมารังเกียจตัวความรักนั้นต่างหาก

“ภคินีเอ๋ย อันธรรมดาว่าความรักนั้น มันเป็นธรรมชาติที่เราร้อนอยู่แล้ว ถ้ายังมันเกิดขึ้นในฐานะที่ผิดที่ไม่เหมาะสมเข้าอีก มันก็จะยิ่งเพิ่มแรงร้อนมากขึ้น การที่น้องหญิงจะรักอาตมา หรืออาตมาจะรักเธออย่างเสนหาอาลัย นั้นแลเรียกว่าความรัก อันเกิดขึ้นในฐานะที่ผิดหรือไม่เหมาะสม ขอให้เธอตัดความรัก ความอาลัยเสียเถิด แล้วเธอจะพบความสุขความปลอดโปร่งอีกแบบหนึ่ง ซึ่งสูงกว่า ประณีตกว่า”

พระอานนท์ ละภิกขุญปัสสยะไว้เบื้องหลังด้วยความรู้สึกที่แปลกประหลาด ท่านเดินลัดเลาะมาทางริมสระแล้วนั่งลง ณ

มายาวมีพนักตัวหนึ่ง ภิกษุเป็นปัจฉาสมณะก็นั่งลง ณ ริมสุดข้างหนึ่ง พระอานนท์ถอนหายใจยาวและหนักหน่วงเหมือนจะระบายความหนักอกหนักใจออกมาเสียบ้าง ครู่หนึ่งท่านจึงบอกให้ภิกษุรูปนั้นกลับไปก่อน ท่านต้องการจะนั่งพักผ่อนอยู่ที่นั่นสักครู่ ถ้าพระศาสดาเรียกหา ก็ให้มาตามที่ริมสระนั้น

ท่านนั่งคิดทบทวนถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น บางครั้งรู้สึกสงสารภิกษุณีโกกิล่าอย่างจับใจ แต่ด้วยอหังการแห่งมหาบุรุษประดับด้วยบารมีธรรมนั้นต่างหากเล่า จึงสามารถข่มใจและสลัดความรู้สึกสงสารอันนั้นเสีย ท่านปรารภกับตนเองว่า “อานนท์ เธอเป็นเพียงโสดาบันเท่านั้น รากะ โทสะ และโมหะยังมีได้ละเลย เพราะฉะนั้นอย่าประมาท อย่าเข้าใกล้ หรือยอมพบกับภิกษุณีโกกิล่าอีก ธรรมชาติของจิตเป็นสิ่งดิ้นรนกลับกลองง่าย บางคราวปรากฏเหมือนช้างตกมัน อานนท์ จงเอาสติเป็นขอสำหรับเหนี่ยวรั้งช้าง คือจิตที่ดิ้นรนนี้ให้อยู่ในอำนาจ บุคคลผู้มีอำนาจมากที่สุด และควรแก่การสรรเสริญนั้นคือ ผู้ที่สามารถเอาตนของตนเองไว้ในอำนาจได้สามารถชนะตนเองได้ พระศาสดาตรัสว่าผู้ชนะตนเองได้ชื่อว่าเป็นยอดนักรบในสงคราม เธอจึงเป็นยอดนักรบในสงครามเถิด อย่าเป็นผู้แพ้เลย”

พระอานนท์ตรีกตรอง และโอวาทตนเองอยู่พอสมควรแล้ว ก็เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค ท่านไม่มีอะไรปิดบังสำหรับพระผู้มีพระภาค เพราะฉะนั้น ท่านจึงกราบทูลเรื่องราวทั้งหมดให้พระจอมมุณีทรงทราบ รวมทั้งที่ท่านปรารภกับตนเอง และให้โอวาท

ตนเองนั้นด้วย พระมหาสมณะทรงทราบเรื่องนี้แล้ว ทรง
ประทานสาธุการแก่พระอานนท์แล้วตรัสให้กำลังใจว่า

“อานนท์ เธอเป็นผู้มีบารมีอันได้สั่งสมมาดีแล้ว ชาตินี้
เป็นชาติสุดท้ายแห่งเธอ เรื่องที่เธอจะตกไปสู่ฐานะที่ต่ำกว่านั้น
เป็นไม่มีอีก” แล้วพระศาสดายืนก็ทรงแย้มพระโอษฐ์น้อย ๆ เมื่อ
พระอานนท์ทูลถามสาเหตุที่ทรงแย้มพระโอษฐ์นั้น จึงตรัสว่า

“อานนท์ เธอคงลืมไปว่า พระโสดาบันนั้นมีการไม่ตกต่ำ
เป็นธรรมดาจะต้องได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันต์อย่างแน่นอนไม่วัน
ใดวันหนึ่ง เธออย่าวิตกทุกข์ร้อนไปเลย”

พระอานนท์มีอาการแช่มชื่นแจ่มใสขึ้น เพราะพระดำรัส
ประโลมใจของพระศาสดานั้น

เย็นวันนั้นเอง พุทธบริษัทแห่งนครโกสัมพีผู้ใคร่ต่อ
ธรรมมีมือถือดอกไม้ธูปเทียนและสัจฉนชาติหลากหลายต่างมุ่ง
หน้าสู่โฆสิตาราม เพื่อฟังธรรมรสจากพระพุทธรองค์ เมื่อพุทธ
บริษัทพร้อมนั่งอย่างมีระเบียบแล้ว พระผู้มีพระภาคทรง
อันตรวาสก (สบง = ผ้าสำหรับนุ่ง) ซึ่งย้อมไว้ด้วยดีแล้ว ทรง
คาดพระกายพันธนะ (ประคดเอว = ผ้ารัดเอว) อันเป็นประดุก
สายฟ้า ทรงครองสุคติมหาบังสุกุลจีวร อันเป็นประดุกผ้ากัมพลสี
เหลืองหม่น เสด็จออกจากพระคันธกุฎีสู่ธรรมสภาด้วยพุทธลีลา
อันงามยิ่งหาที่เปรียบมิได้ ประดุกวิลาสแห่งพระยาช้างตัว
ประเสริฐ และประดุกอาการเยื้องกรายแห่งไกรสรสิหราชเสด็จ
ขึ้นสู่บรรพพุทธานันท์ ที่ปลูกไว้ดีแล้วท่ามกลางมณฑลมาล ซึ่ง

ประดับตกแต่งอย่างวิจิตรตระการตาทรงเปล่งพระฉัพพรรณรังสี ประดุจพระอาทิตย์เปล่งแสงอ่อน ๆ บนยอดภูเขายุกันธร เมื่อ สมเด็จพระจอมมุนีเสด็จมาถึง พุทธบริษัทก็เฝ้ากราบ พระพุทธองค์ ทรงมองดูพุทธบริษัทด้วยพระหฤทัยอันเปี่ยมไปด้วยเมตตา ทรง ดำริว่า “ชุมชนนี้ ช่างงามน่าดูจริงจะหาคนคนองมือคนองเท้า หรือมีเสียงไอเสียงจามไม่ได้เลย ชนทั้งหมดนี้มีการระต่อเรายัง นึก ถ้าเราไม่พูดขึ้นก่อน แม้จะนั่งอยู่นานสักเท่าใดก็จะมีใคร พูดอะไรเลย แต่เวลานี้เป็นเวลาแสดงธรรม”

พระองค์ทรงดำริเช่นนี้แล้วจึงส่งชายแห่งพระญาณของ พระองค์ไปสำรวจพุทธบริษัทว่า ใครหนอจะสามารถบรรลุธรรม เบื้องสูงได้บ้างในวันนี้ ทรงเล็งเห็นอุปนิสัยแห่งภิกษุณีโกกิลาวา มีญาณแก่กล้าพอจะบรรลุธรรมได้ พระพุทธองค์จึงทรงประกาศ ธรรมจักรอันประเสริฐ ด้วยพระสุรเสียงอันไพเราะกังวาน ดังนี้

“ดูก่อนท่านทั้งหลาย ทางสองสายคือกามสุขัลลิกานุโยค การหมกหมุ่นอยู่ด้วยกามสุขสายหนึ่ง และอัตตกิลมณานุโยค การทรมานกายให้ลำบากเปล่าสายหนึ่ง อันผู้หวังความเจริญใน ธรรมพึงละเว้นเสีย ควรเดินทางสายกลาง คือเดินตามอริยมรรค มีองค์ ๘ คือความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดชอบ การทำ ชอบ การประกอบอาชีพในทางสุจริต ความพยายามในทางที่ ชอบ การตั้งสติชอบ และการทำสมาธิชอบ

“ดูก่อนท่านทั้งหลาย ความทุกข์เป็นความจริงประการหนึ่ง

ที่ชีวิตทุกชีวิตจะต้องประสบบ้างไม่มากก็น้อย ความทุกข์ที่กล่าวนี้มีอะไรบ้าง ? ท่านทั้งหลาย ความเกิดเป็นความทุกข์ ความแก่ ความเจ็บ ความตายก็เป็นความทุกข์ ความแค้นใจ หรือความ โศกความร่ำไรร่ำพันจนน้ำตานองหน้า ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจ ความคับแค้นใจ ความพลัดพรากจากบุคคลหรือสิ่งของอันเป็นที่รัก ความต้องประสบกับบุคคลหรือสิ่งของอันไม่เป็นที่พอใจ ปรารถนาอะไรไม่ได้ดังใจ ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นความทุกข์ที่บุคคลต้องประสบทั้งสิ้น เมื่อกล่าวโดยสรุปการยึดมั่นในขันธ ๕ ด้วยตัณหาอุปาทานนั่นเอง เป็นความทุกข์อันยิ่งใหญ่

“ท่านทั้งหลาย เราตถาคตกล่าวว่าความทุกข์ทั้งมวล ย่อมสืบเนื่องมาจากเหตุ ก็อะไรเล่าเป็นเหตุแห่งทุกข์นั้น เรา กล่าวว่าตัณหานั้นเป็นเหตุเกิดแห่งทุกข์ ตัณหาคือความทะยานอยากดิ้นรน ซึ่งมีลักษณะเป็นสามคือ ดิ้นรนอยากได้อารมณ์ที่น่าใคร่น่าปรารถนา เรียกตามตัณหาอย่างหนึ่ง ดิ้นรนอยากเป็นนั่นเป็นนี่ เรียกภวตัณหาอย่างหนึ่ง ดิ้นรนอยากผลักสิ่งที่มีแล้วเป็นแล้ว เรียกวิภวตัณหาอย่างหนึ่ง นี่แลคือสาเหตุแห่งทุกข์ชั้นมูลฐาน

“ท่านทั้งหลายการสลละคืนโดยไม่เหลือซึ่งตัณหาประเภทต่าง ๆ ดับตัณหาคลายตัณหาโดยสิ้นเชิงนั้นแล เราเรียกว่านิโรธ คือความดับทุกข์ได้

“ทางที่จะดับทุกข์ดับตัณหานั้นเราตถาคตแสดงไว้แล้ว คืออริยมรรคมีองค์ ๘”

“ท่านทั้งหลายจงมีธรรมเป็นที่พึ่งเถิด อย่ามีอย่างอื่นเป็นที่พึ่งเลย เราตถาคตเองเป็นที่พึ่งแก่ท่านทั้งหลายไม่ได้ ตถาคตเป็นแต่เพียงผู้ชี้บอกทางเท่านั้น ส่วนความเพียรพยายามเพื่อเผาบาปอกุศล ท่านทั้งหลายต้องทำเอง ทางมีอยู่ เราชี้แล้ว บอกแล้ว ท่านทั้งหลายต้องเดินเอง”

พระธรรมเทศนา ของพระผู้มีพระภาคเจ้าในวันนั้น เหมือนเจาะจงเทศนาแก่ภิกษุณีโกกิลาโดยเฉพาะ นางรู้สึกเหมือนพระองค์ประทับแก้ปัญหาควักของนางให้หลุดร่วง สมแล้วที่ใคร ๆ พวกนั้นชมพระพุทธองค์ว่าเป็นเหมือนดวงจันทร์ ซึ่งทุกคนรู้สึกเหมือนว่าจงใจจะส่องแสงสีนวลไปให้แก่ตนเพียงคนเดียว

โกกิลาภิกษุณีส่งกระแสจิตไปตามพระธรรมเทศนา ปลดเปลื้องสังโยชน์คือกิเลสเครื่องร้อยรัดจิตใจที่ละชั้น จนสามารถประหารกิเลสทั้งมวลได้สำเร็จมรรคขั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งด้วยประการฉะนี้

๐๘ ๙๐ ๐๘ ๙๐ ๐๘ ๙๐

๑๙

๐๘ ๙๐ ๐๘ ๙๐ ๐๘ ๙๐

พันธุละกับพระราช

วันหนึ่งเวลาเช้า มันเป็นฤดูใบไม้ผลิ ใบเก่าของ
พฤษภชาติถูกสลัดร่วงลง และเหี่ยวแห้งอยู่บริเวณโคนต้น
ที่เนาเปื่อยไปแล้วก็มีเป็นจำนวนมาก ใบอ่อนซึ่งผลิออก
ใหม่ดูสวยงามสล้างเสลามองดูเรียงรายเป็นทิวแถวหน้าชื่นชม
เมื่อฤดูนี้มาถึงเข้า แทบทุกคนรู้สึกเหมือนได้อาศัยอยู่ใน
โลกใหม่ น้ำค้างบนยอดหญ้า และใบไม้ยังไม่ทันเหือดแห้ง
เพราะยังเช้าอยู่ พระอาทิตย์เพิ่งจะทอแสงสาดพื้นพิภพมา
ไม่นานนัก ลมอ่อนในยามเช้าพัดเฉื่อยฉิวหอบเอากลิ่นน้ำ
และกลิ่นดอกไม้มานานาพันธุ์ติดมาด้วย นกเล็ก ๆ กระโดด
โลดเต้นด้วยความสำราญจากกิ่งนี้สู่กิ่งโน้น และจากกิ่งโน้น
สู่กิ่งนั้น พลังก็ร้องเหมือนเสียงทักทายกันด้วยความสุข
สดชื่นรับอรุณรุ่ง

พระอานนท์ พุทธอนุชา เดินจงกรมพิจารณาธรรมอยู่ท่ามกลางบรรยากาศอันสดชื่นนี้ พลางท่านก็คิดถึงสุภาภิตเก่า ๆ บทหนึ่งว่า

“กาก็ดำ นกดูเหวาก็ดำ อะไรเล่าเป็นเครื่องแตกต่างระหว่างกาและนกดูเหวานั้น

แต่เมื่อฤดูใบไม้ผลิมาถึงเข้า กาก็คงเป็นกา นกดูเหวาก็คงเป็นนกดูเหว่า

สาธุชนและทุรชนก็มีลักษณะคล้ายคลึงกัน แต่เมื่อเปล่งวาจาปราศรัย จึงทราบว่าเป็นสาธุชนและใครเป็นทุรชน”

ท่านใคร่ครวญต่อไปถึงพระพุทธานุชา ที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ พระพุทธองค์เคยตรัสว่า

“ที่ใดไม่มีสัตบุรุษ ที่นั้นไม่ชื่อว่าสภา
ผู้พูดไม่เป็นธรรม ไม่ชื่อว่าเป็นสัตบุรุษ”

ฯลฯ

ขณะนั้นเอง สุภาพสตรีผู้หนึ่งถือดอกไม้รูปเทียนและข้าวยาคุ เดินเข้ามาในบริเวณอาราม เมื่อนางเห็นพระอานนท์ จึงวางของลงแล้วนั่งลงไหว้

“อุบาสิก้า วันนี้มาแต่เช้าเทียวหรือ” พระอานนท์ทักอย่างสนิทสนม

“ข้าพเจ้ามีกิจพิเศษด้วย คือจะมาทูลลาพระศาสดากลับไปอยู่บ้านเดิม-กุสินารา พระคุณเจ้า” นางตอบด้วยเสียงสั่นเครือ

“และตั้งใจว่าจะลาพระคุณเจ้าด้วย ก็พอดีพบพระคุณเจ้าที่นี่”

“ทำไมหรือ อุบาสิกา ?” พระอานนท์ถามด้วยความสงสัย

“ท่านเสนapatiให้กลับพระคุณเจ้า”

เมื่อพระอานนท์ไม่ซักถามอะไรอีก นางกัมมัสการลาแล้วเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค ใจนางไม่สบายเลย ไหนจะเป็นห่วงท่านเสนapati ที่จะต้องอยู่โดยปราศจากนาง และที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ นางปรารถนาจะอยู่สาวัตถีเพราะเป็นราชธานีที่พระพุทธองค์ประทับอยู่บ่อยที่สุดและนานที่สุด การได้อยู่เมืองที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่นั้นเป็นกำไรชีวิตอย่างมากสำหรับความรู้สึกของนาง เมื่อนางถวายบังคมแล้ว พระศาสดาจึงทักว่า

“มัลลิกา วันนี้มาแต่เช้า มีธุระอะไรพิเศษหรือ ?”

“หม่อมฉันมาทูลลาพระองค์ เพื่อไปกุสินาราพระเจ้าข้า ฯ”

นางทูลตอบ

“ทำไมหรือ ?”

“ท่านเสนapatiให้กลับไปอยู่กุสินารา พระเจ้าข้า ฯ”

“มีเรื่องอะไรรุนแรงถึงต้องให้กลับเที่ยวหรือ ?”

“เรื่องก็มีเพียงว่าหม่อมฉันไม่มีบุตร ท่านพันธุลเสนapati จึงให้กลับไปอยู่บ้านเดิม เขาบอกว่าหม่อมฉันเป็นหมัน เขาต้องการลูก เมื่อไม่สามารถมีลูกให้เขาได้จึงไม่มีประโยชน์อะไรที่จะอยู่ต่อไป”

“เท่านั้นเองหรือ มัลลิกา”

“เท่านี้เองพระเจ้าข้า ฯ”

“ถ้าเพียงแต่เท่านี้ก็อย่าไปเลย อยู่ที่สวรรค์นี้แหละ ขอ
ให้บอกท่านเสนาบดีตามคำของตถาคต”

นางมัลลิกาได้ฟังพุทธดำรัสแล้วดีใจและโปร่งใจ เหมือน
นักโทษที่ถูกตัดสินประหารชีวิตแล้ว และพระราชารับสั่งให้
ปล่อยฉะนั้น นางถวายบังคมลาพระศาสดา เดินอย่างร่าเริงกลับ
ออกมาทางเดิม พบพระอานนท์ยังเดินจงกรมอยู่ จึงเล่าเรื่องทั้ง
หมดให้พระอานนท์ทราบ ท่านกล่าวว่า

“อุบาสิกา ท่านเป็นผู้มีโชคดี ต่อไปนี้ท่านปรารถนาสิ่ง
ใดคงได้สิ่งนั้นสมประสงค์ พระศาสดาไม่เคยตรัสอะไรที่
ปราศจากเหตุ การห้ามของพระองค์น่าจะมีเหตุผล ที่จะเป็น
ประโยชน์แก่ท่าน จงเบาใจเถิด”

นางมัลลิกาภรรยาแห่งท่านพันธุลเสนาบดีนี้เป็นสตรีมี
บุญผู้หนึ่งในสมัยพุทธกาล มีเครื่องประดับที่มีค่าและทรงเกียรติ
ล้ำ ซึ่งเรียกว่า “มหาลดาปสาธน์” ในสมัยเดียวกัน มีสตรีอยู่สาม
คนเท่านั้นที่สามารถมีเครื่องประดับนี้ คือนางวิสาขามหา
อุบาสิกาคนหนึ่ง นางมัลลิกาภรรยาพันธุลเสนาบดีคนหนึ่ง และ
ธิดาแห่งเศรษฐีกรุงพาราณสีอีกคนหนึ่ง

นางกลับไปหาท่านพันธุลด้วยอาการลงใจโลดใจ แจ่ม
เรื่องที่พระศาสดาทรงทักทวนมิให้กลับไปกุสินารา พันธุลคิดว่า
พระศาสดาคงทรงเห็นเหตุสำคัญเป็นแน่จึงทรงห้ามไว้ เขาเชื่อ
ในพระสัพพัญญุตญาณแห่งพระพุทธองค์จึงพลอยดีใจกับชายา

ด้วย เข้าประครองมัลลิกาด้วยความถนอมรักใคร่พลางกล่าวว่า

“ที่รัก การที่พี่บอกให้น้องกลับกุสินารานั้นเป็นเพราะไม่รักน้องก็หามิได้ น้องก็คงทราบวาวงศ์ตระกูลเป็นสิ่งสำคัญตระกูลที่ไม่มีบุตรสืบต่อ ย่อมขาดสูญ พี่ไม่ปรารถนาเช่นนั้น พี่เพียงทำตามประเพณีของพวกเราเท่านั้น หญิงที่เป็นหมั้นยอมให้สิทธิแก่สามีตนเพื่อมีหญิงอื่นเป็นภรรยาสำหรับมีบุตรสืบสกุลวงศ์ เพราะพี่รักน้องจึงไม่ยอมให้น้องอยู่อย่างหน้าขึ้นนอกตรมพี่ทราบกฎธรรมดาดังว่า ไม่มีสตรีคนใดอยากเห็นสามีของตนมีภรรยาอื่นอย่างต่ำหูต่ำตา น้องเป็นสุดที่รักของพี่แต่ความจำเป็นควรจะอยู่เหนือความรักมิใช่หรือ ?”

มัลลิกาชอบอยู่กับอกของพันธุละ น้ำตาไหลพรากลงอาบแก้ม นางจะสะกดกลั้นอย่างไรก็สุดที่จะห้ามมิให้มันพรั่งพรูออกมา ความรู้สึกของนางสับสนวุ่นวายทั้งดีใจและเสียใจ ดีใจที่มีโอกาสได้อยู่รับใช้ใกล้ชิดสามีอันเป็นที่รัก เสียใจที่นางไม่สามารถให้บุตรสืบสกุลแก่เขาได้ ความรู้สึกอีกอย่างหนึ่งสอດແຫຼກเข้ามา คือรู้สึกสงสารและเห็นใจสามี นางพูดทั้งน้ำตาว่า

“น้องเข้าใจพี่ดี และพร้อมที่จะทำตามคำบัญชาของพี่ น้องได้มอบทั้งร่างกายและจิตใจให้พี่แล้ว สิ่งที่น้องให้พี่ไม่ได้นั้นเป็นสิ่งสุดวิสัยจริง ๆ เท่านั้น ในโลกนี้มีสิ่งอยู่เป็นจำนวนมากที่เราปรารถนาเหลือเกิน เพื่อจะได้ แต่ก็ไม่ได้สมตั้งใจ ตรงกันข้ามมีสิ่งอยู่เป็นจำนวนมากที่เราอยากจะหลีกเลี่ยงและไม่พึงปรารถนา แต่ก็ประสบเข้าจนได้ ที่รัก ในโลกนี้มีใครเล่าที่จะสม

ปรารถนาไปเสียทุกอย่าง ทุกชีวิตล้วนคลุกเคล้าไปด้วยยาพิษ และน้ำตาล ชีวิตมีทั้งความหวานชื่น และชื่นชม เรามิได้เป็นเจ้าของชีวิต แต่ทุกคนเกิดมาเพื่อเป็นทาสของชีวิต...เป็นไปจนกว่าชีวิตนี้จะสลาย”

“ทำไมน้องพุทธรูแรงถึงปานนั้น” พันธุละทักท้วง เชยคางนางอันเป็นที่รักให้เงยหน้าขึ้น มองซึ่งลงไปในตัวดวงตาอันเศร้าซึมของมัลลิกา ซึ่งยังมีน้ำตาคล้อยู่ ก้มลงจุ่มพิตเบา ๆ เพื่อปลอบใจให้นางสร้างโคก มือหนึ่งลูบไล่ไปตามเรือนเกศาอันอ่อนนุ่มสลวยเป็นเงางามเรื่อยลงมาถึงแผ่นหลังซึ่งอวบเต็ม “ชีวิตนี้ไม่มีอะไรรุนแรงนักดอก ความผิดหวัง และความขมขื่น ซึ่งมีเป็นครั้งเป็นคราวนั้น เป็นสิ่งที่ทำให้เราเห็นคุณค่าของความสมหวังและความหวานชื่น ที่รัก ถ้าไม่มีรสขมอยู่ในโลกนี้ มนุษย์จะรู้จักคุณค่าแห่งรสหวานได้อย่างไร ถ้าไม่มีบรรยากาศที่ร้อนอบอ้าว คนจะรู้จักคุณค่าแห่งร่มพฤษอันรื่นรมย์ได้อย่างไร ถ้าไม่มีสิ่งที่ขั้วมนุษย์จะรู้จักคุณค่าของสิ่งที่ดีละหรือ? น้องควรจะมองชีวิตในฐานะเป็นสิ่งที่รื่นรมย์ และสร้างความหวังอันสดชื่นไว้เสมอเพื่อชีวิตนี้จะได้สดชื่นขึ้น”

“จะไม่เป็นการหลอกลวงตัวเองไปหรือ” มัลลิกาเงยหน้าสบตาสามี “ในเมื่อชีวิตมิได้รื่นรมย์ จะมีเป็นการระบายสีให้แก่ชีวิตจนมองชีวิตที่แท้จริงไม่เห็นไปหรือ?”

“น้องรัก ถ้าการหลอกลวงตัวเองนั้นเป็นไปทางที่ดี ในทางสร้างสรรค์ให้ชีวิตนี้ชื่นสุขเราก็ควรจะหลอกลวง มนุษย์เราชอบ

หลอกลวงตัวเองไปในทางร้าย และเหตุร้ายก็อาจจะเกิดขึ้นได้จริง ๆ เมื่อเป็นเช่นนี้ทำไมเราจะไม่ลองหลอกลวงตัวเองไปในทางดี เพื่อผลดีจะเกิดขึ้นจริง ๆ บ้าง พระบรมศาสดาก็ตรัสไว้มิใช่หรือว่า “สำคัญที่ใจ” ถ้าใจดี คิดดี ทำดี และพูดดี ผลดีก็ย่อมติดตามมาเหมือนเงาตามตัว บางทีที่มีความเห็นรุนแรงถึงกับว่า ในโลกนี้ไม่มีอะไรดี ไม่มีอะไรเลว แต่ความคิดหรือความรู้สึกของเราต่างหากที่ไปรู้สึกเช่นนั้นเข้าเอง ด้วยกฎอันนี้น้องจะเห็นว่าในคน ๆ เดียวกันหรือในสิ่ง ๆ เดียวกัน บางคนอาจจะชอบ แต่บางคนอาจจะชัง บางคนว่าดี ว่าเป็นอยู่อย่างนี้ รูปร่างหน้าตาอย่างนี้เป็นที่รักของน้อง แต่น้องก็คงทราบว่ายังมีคนเป็นอันมากที่ไม่รักพี่ไม่ชอบพี่ ไม่เพียงแต่ไม่รักชอบเท่านั้นดอกถึงกับเกลียดเอามาก ๆ ก็มีอยู่มิใช่น้อย ถ้าพี่เป็นอย่างอื่นอาจจะเป็นที่รักที่พอใจของพวกหนึ่ง แต่อาจจะเป็นที่เกลียดชังของน้องก็ได้ แต่พี่ยอมจะน้องยอมให้ใคร ๆ เกลียดได้โดยไม่สะทกสะท้าน แต่ขอให้เป็นที่รักของมัลลิกาเท่านั้น”

มัลลิกายิ้มทั้งน้ำตา

คืนนั้นพระจันทร์เต็มดวง พอพระอาทิตย์อัสดงครู่หนึ่งดวงรัชนีก็โผล่ขึ้นเหนือทิวไม้ทางทิศตะวันออก ลมต้นปฐมยามให้ความชุ่มชื้นมิใช่น้อย กลิ่นดอกไม้จากอุทยาน ปลิวมาตามสายลมกระทบมานประสาทอันไวต่อความรู้สึกของบุุคคลผู้ติดอยู่ในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส

บนปราสาทชั้นที่สาม จะมองเห็นมนุษย์คู่หนึ่งเขายืน

เคียงกันมองผ่านหน้าต่างออกไปทางตะวันออกครู่หนึ่ง บุรุษผู้มีร่างกายกำยำ สมเป็นนักรบทางแขนประคองสตรีผู้ยืนอยู่เคียงข้าง

“มัลลิกาที่รัก ท่ามกลางสายลม แสงจันทร์และกลิ่นดอกไม้จากอุทยาน ข้ายังมีมัลลิกาอยู่เคียงใกล้เช่นนี้ พี่มีความสุขเหลือเกิน ดูเหมือนวันนี้เป็นอีกวันหนึ่งที่พี่มีความรู้สึกเหมือนวันแรกที่พี่และน้องอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยา ที่รัก พี่ขอพูดซ้ำอีกครั้งเถิดว่า พี่รักน้องเหลือเกิน” เขาดีดภรรยายอดรักเข้าสวมกอดด้วยความถนอม

ต่อมามัลลิกาดำรงครรภ์ และคลอดบุตรครั้งละสอง ๆ ถึง ๑๖ ครั้ง รวม ๓๒ คน เป็นที่ชื่นชมสมใจของพันธุละและมัลลิกาเองยิ่งนัก บุตรเหล่านั้นล้วนแข็งแรงมีพลานามัยสมบูรณ์ และสำเร็จวิทยาการอันสูงยิ่ง สมเป็นบุตรแห่งเสนาบดีแคว้นมคธอันเกรียงไกร

ปลายรัชกาลแห่งพระเจ้าปเสนทิโกศลนั่นเอง ชาวใหญ่ก็เกิดขึ้นในราชธานีสาวัตถี เป็นชาวที่แพร่สะพัดไปอย่างรวดเร็วจากแคว้นหนึ่งสู่แคว้นหนึ่ง จากเมืองน้อยสู่ตำบลและหมู่บ้านทุกแห่ง ประชาชนต่างโจษจันกันถึงชาวนี้อันพันธุเสนาบดี และบุตร ๓๒ คนถูกฆ่าตาย”

ภิกษุในอารามเขตวันกลุ่มหนึ่ง นั่งสนทนากันอยู่วิพากษ์วิจารณ์ถึงมรณกรรมของท่านพันธุละ ขณะนั้นนั่นเองพระอานนท์ พุทธอนุชาเดินผ่านมา ภิกษุเหล่านั้นลุกขึ้นยืนรับ แล้วปู

ลาดอาสนะเป็นทำนองเชื้อเชิญพุทธอนุชา พระอานนท์เมื่อนั่งลง
เรียบร้อยแล้วจึงกล่าวว่า

“อาวุโส ท่านทั้งหลายกำลังสนทนาเรื่องอะไรค้างอยู่ ?”

“ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายกำลังสนทนาถึง
เรื่องมรณกรรมของท่านพันธุลเสนาบติ”

พระอานนท์มีอาการตรองเหมือนจะปลงธรรมสังเวชอยู่
ครู่หนึ่งแล้วกล่าวว่า

“อาวุโส ! มรณกรรมของท่านพันธุลเสนาบติซึ่งความ
จริงท่านผู้นี้คือเจ้าชายแห่งนครกุสินารานั้นก่อความสะเทือนใจ
แก่ข้าพเจ้ามาก ท่านทั้งหลายก็ทราบกันอยู่แล้วว่า ครอบครัว
แห่งท่านเสนาบติรวมทั้งท่านเสนาบติเองมีความสนิทสนมต่อ
ข้าพเจ้าเพียงไร อนึ่งข้าพเจ้านั้นแม้จะเป็นพระอริยบุคคลก็จริง
แต่ก็เป็นเพียงอริยะขั้นต้นเท่านั้น ยังขาดดีความโศกและความ
สะเทือนใจได้ไม่ แต่ที่ยับยั้งอยู่ได้ก็ด้วยมีสติคอยเหนี่ยวรั้งอยู่”

ภิกษุกลุ่มนั้นมีอาการสงสัย เมื่อพระอานนท์พูดว่า
“พันธุลเสนาบติ เป็นเจ้าชายแห่งนครกุสินารา” ภิกษุรูปหนึ่งซึ่ง
มีลักษณะอาวุโสกว่ารูปอื่น ๆ ถามขึ้นอย่างนอบน้อมว่า “ข้าแต่
ท่านผู้ทรงธรรม ข้าพเจ้าสงสัยในคำกล่าวของท่านที่ว่า ท่าน
พันธุลเสนาบติเป็นเจ้าชายแห่งนครกุสินารา เท่าที่ข้าพเจ้าทราบ
และเห็น ข้าพเจ้าเข้าใจว่าท่านพันธุละ เป็นเชื้อไขแห่งราชธานี
สาวัตถีนี้เอง เพราะเป็นเสนาบติแห่งนครนี้ และเป็นที่รักของ
ทวยนครแคว้นโกศลเหลือเกิน ข้าพเจ้าไม่เคยทราบมาก่อนเลยว่า

พันธุลเสนาบดีเป็นชาวกุสินาราโดยกำเนิด”

“ดูก่อนศากยบุตร” พระอานนท์กล่าวอย่างช้า ๆ “ท่านทั้งหลายยังมีอายุน้อย และเป็นชาวแคว้นอื่น เพิ่งเดินทางมาสู่ราชธานีแห่งแคว้นโกศลไม่นานนักจึงยังหาทราบความเดิมแห่งท่านเสนาบดีไม่ ถ้าท่านทั้งหลายประสงค์ ข้าพเจ้าก็จะเล่าให้ท่านฟังแต่เพียงสังเขป”

เมื่อภิกษุเหล่านั้นแสดงอาการยอมตาม และวิงวอนเพื่อให้ท่านเล่าความเป็นมาแห่งพันธุลเสนาบดีแล้ว พระอานนท์จึงกล่าวว่า

ภราดร นับถอยหลังไปจากนี้ประมาณ ๓๐ ปีเศษ เมื่อท่านพันธุลเสนาบดียังอยู่ในวัยหนุ่ม และสำเร็จการศึกษาจากสำนักตักกศิลา แล้วกลับสู่กุสินารานครนั้นได้รับการต้อนรับจากพระชนกชนนี และพระประยูรญาติอย่างมโหฬารยิ่งสมพระเกียรติแห่งพระราชกุมาร พันธุลจะเป็นเจ้าชายรูปงาม เสียสละอดทน และรักเกียรติ เป็นราชประเพณีที่ราชกุมารผู้สำเร็จการศึกษามา จะต้องแสดงศิลปศาสตร์ให้ปรากฏแก่พระประยูรญาติและทวยนาคร วิชาที่พันธุลจะชำนาญมากก็คือวิชาฟันดาบ และยิงธนู

เมื่อมีการทดลองฟันดาบ พระญาติได้นำไม้ไผ่มามัดรวมเข้าด้วยกันมัดละหลายลำและยกให้สูงขึ้น แล้วให้พันธุลกุมารกระโดดขึ้นไปฟัน พันธุลฟันมัดไม้ไผ่เหล่านั้นขาดสะบั้นเหมือนฟันต้นกล้วย แต่บังเอิญได้ยินเสียงดังกริกในไม้ไผ่มัดสุดท้าย

เมื่อพันธุละกระโดดลงมาแล้วถาม ทราบความว่าเสียง “กริก” นั้นเป็นเสียงของซีเหล็กที่พระญาติแก่งใส่ไว้ในมัดไม้ไผ่ทุก ๆ ลำ พันธุละเสียใจที่พระญาติของพระองค์ไม่มีใครหวังดีกับพระองค์เลย จึงไม่บอกล่วงหน้าว่าได้สอดซีเหล็กไว้ในลำไม้ไผ่ด้วย ถ้าพระองค์ทรงทราบล่วงหน้าจะพ้นไม้ให้มิเสียงดังเลย จึงกราบทูลพระชนกชนนีว่าจะขามัลลกะษัตริย์แห่งกุสินารามาให้หมดแล้วจะเป็นกษัตริย์เอง เมื่อถูกพระมารดาทักท้วงไว้และตรัสว่า เป็นสิทธิของพระประยูรญาติที่จะทำอย่างนั้นได้ พันธุละจึงไม่ปรารถนาจะอาศัยในกุสินาราท่อไป เพราะรู้สึกอับอายที่พ้นไม้ไผ่ให้มิเสียงดัง

อาวสุ ธรรมดาของชายใจสิงห์นั้น ย่อมรักเกียรติและศักดิ์ยิ่งนัก จะไม่ยอมอยู่ในที่ไร้เกียรติ เพราะฉะนั้นเมื่อรู้สึกตัวว่าไม่มีเกียรติพอในกุสินารา ท่านพันธุละจึงตั้งใจจะไปอยู่เมืองอื่น แต่จะไปไหน ทรงระลึกถึงพระสหายร่วมสำนักศึกษารุ่นเดียวกันอยู่หลายคน ในที่สุดทรงมองเห็นปเสนทิกุมารแห่งสาวัตถีว่า น่าจะพออาศัยอยู่ได้เพราะเป็นพระสหายที่รักใคร่กันมาก และปเสนทิกุมารก็ทรงมีธรรมาศดีย์ จึงส่งสาส์นไปทูลความทั้งหมดให้ปเสนทिरาชาทรงทราบ พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงพอพระทัยยิ่งนัก ที่จะได้พระสหายร่วมสำนักศึกษา และปรากฏเป็นผู้มีฝีมือเป็นเลิศมาทำราชการในราชสำนักแห่งพระองค์ อย่างน้อย ๆ พันธุละคงจะเป็นที่ปรึกษาของพระองค์อย่างดีเลิศ

พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงให้จัดการต้อนรับพระสหาย

อย่างมโหฬาร และทรงตั้งไว้ในตำแหน่งเสนาบดีเป็นที่ปรึกษา
ราชการทั้งปวง พันธะทำราชการด้วยความรู้ความสามารถดีเยี่ยม

วันหนึ่งขณะที่พันธะกลับจากธุรกิจบางอย่าง และผ่าน
มาทางโรงวินิจฉัย เมื่อประชาชนเห็นท่านพันธะจึงขอร้องให้
หยุดและให้ช่วยวินิจฉัยความ เพราะคำวินิจฉัยของผู้พิพากษา
ไม่เป็นที่พอใจของคู่ความ ผู้พิพากษากินสินบน ใครสามารถให้
เงินทองแก่คู่ความข้างใดข้างนั้นก็ชนะ ส่วนฝ่ายที่ยากจนไม่มี
เงินทองแม้จะถูกก็กลับกลายเป็นฝ่ายผิด ประชาชนทนเดือดร้อน
และขมขื่นมาเป็นเวลานาน จนสุดที่จะทนได้ อาวุโสธรรมดาคว่า
ความอดทนของปฤชชนนั้นย่อมมีขอบเขต เมื่อเลยขอบเขตที่จะ
ทนได้ต่อไปก็จะระเบิดออกมา และจะกลายเป็นผลร้ายอย่างยิ่ง
แก่ผู้กดขี่ทารุณ จะมีความชอกช้ำ และขมขื่นใดเล่าเสมอ
ด้วยการไม่ได้รับความยุติธรรม ยุติธรรมนั้น จะถูกจดจำ
ฝังใจของผู้ได้รับไปตลอดชีวิต นึกขึ้นที่โรมันเหมือนปลาย
หอกขวางอยู่ที่อก แต่ผู้เป็นใหญ่ที่จะทรงไว้ซึ่งความยุติธรรมนั้น
ก็คือผู้ที่ตั้งมั่นอยู่ในธรรม รู้จักละอายใจในการแสวงหาความสุข
สำราญบนความเดือดร้อนของผู้อื่น ด้วยเหตุนี้พระศาสดาจึงตรัสว่า
ความละอายใจในการทำชั่วและความกลัวต่อผลอันเผ็ดร้อนของ
ความชั่ว ๒ ประการนี้เป็นธรรมคุ้มครองโลกให้สงบสุข โอกาส
สำหรับการทำชั่วนั้น ย่อมมีอยู่เสมอสำหรับผู้ขาดธรรม ปราศจาก
ธรรม พระศาสดาตรัสว่า

“เมื่อฝูงโคกำลังว่ายน้ำข้ามน้ำ ถ้าโคนายฝูงนำดี โคทั้งหลาย

ก็จะปลอดภัยขึ้นสู่ท่าที่ถูกต้อง ไม่ถูกน้ำพัด แต่ถ้าโคนายผุงนำไม่ดี โศกทั้งหลายย่อมเดือดร้อนได้รับอันตรายฉับใด

“ในหมู่มนุษย์ก็ฉันนั้น ผู้ใดถูกแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าคณะ ถ้าเขาตั้งอยู่ในธรรม ชื่อสัตย์สุจริต ประชาชนผู้เดินตามก็น่าจะตั้งอยู่ในธรรม และชื่อสัตย์สุจริตด้วย รัฐจะมีความสุข ถ้าผู้เป็นใหญ่ประพฤติธรรม”

ท่านพันธุเสนาบติ แม้จะไม่มีหน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรงในการวินิจฉัยความ แต่เมื่อประชาชนขอร้องท่านก็ต้องทำ และเมื่อวินิจฉัยไปแล้วปรากฏว่าเป็นที่พอใจของมหาชนอย่างยิ่ง ทำเจ้าของทรัพย์ให้เป็นเจ้าของ ทำผู้ทุจริตให้พ่ายแพ้ ประชาชนชื่นชมยินดีให้ร้องขึ้นอีกคะนึง จนได้ยินถึงพระเจ้าปเสนทิโกศล พระองค์ตรัสถามเรื่อง ทรงทราบความแล้วทรงโสมนัสยิ่งนัก จึงทรงตั้งท่านพันธุละไว้ในตำแหน่งผู้พิพากษาอีกตำแหน่งหนึ่งด้วย

เรื่องร้ายในโรงวินิจฉัยสงบเรียบร้อยตลอดมา แต่ท่านทั้งหลายก็ต้องไม่ลืมว่า คนดีก็มีศัตรูเหมือนกัน และคนที่เป็ศัตรูของคนดีนั้นคือคนร้าย เมื่อคณะผู้พิพากษาผู้กินสินบนชุดเก่าถูกถอดออก ก็โกรธเคืองและเกลียดชังท่านพันธุละ ยิ่งมหาชนเคารพยกย่องท่านพันธุละมากเท่าใด คนพวกนั้นก็ยิ่งเกลียดชังท่านพันธุละมากขึ้นเท่านั้น ความเกลียดชังที่เกิดจากความไม่ดีของผู้อื่น เป็นความเกลียดชังที่พอจะระงับได้บ้าง แต่ความเกลียดชังที่มีแรงริษยาสมอยู่ด้วยนั้น จะคอยเร่งเร้าให้บุคคลหาช่องทางทำลายผู้ที่ตนเกลียดชังอยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้คณะผู้พิพากษา

ชุดนั้น จึงพยายามแหย่ให้พระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่เกลียดชังท่าน พันธูละ โดยคาดหมายว่า อย่างไรเสียเรื่องจะต้องถึงพระกรรณ พระเจ้าปเสนทิโกศล และก็เป็นจริงสมคะเนเรื่องที่แหย่ให้เกลียดชังก็คือเรื่อง รัชสมบัติ “พันธูละต้องการจะแย่งรัชสมบัติ”

“ดูก่อนท่านผู้สืบบริวารค์” พระอานนท์กล่าวต่อไป “เรื่องใดเล่าจะร้ายแรงสำหรับสตรียิ่งไปกว่าทราบว่ามีอันเป็นที่รักของตน แบ่งใจให้หญิงอื่น เรื่องใดเล่าจะร้ายแรงสำหรับบุรุษยิ่งไปกว่าถูกหยามเกียรติว่า เป็นผู้ไร้ความสามารถ เรื่องใดเล่าจะร้ายแรงสำหรับคชสาร ยิ่งไปกว่าถูกเห็นร่วมสังวาสกับนางพัง เรื่องใดเล่าจะร้ายแรงสำหรับแม่ ยิ่งไปกว่าถูกช่วงชิงไข่ เรื่องใดเล่าจะร้ายแรงสำหรับพระราชายังไปกว่าถูกแย่งรัชสมบัติ”

“อาวุโส ด้วยเหตุนี้ พระเจ้าปเสนทิโกศลเมื่อทรงเชื่อว่า ท่านพันธูละคิดกบฏ ก็ทรงวางแผนสังหารท่านพันธูละทันที พระองค์ประสงค์จะขโมยมือทหารของพระองค์ให้ฆ่าท่านพันธูละ จึงกุข่าวขึ้นว่าปัจฉินตชนบทแห่งแคว้นโกศลมีโจรกลุ่มหนึ่ง กำราบใจเที่ยวปล้นและฆ่าชาวบ้านอย่างทารุณ ทำบ้านมิให้เป็นบ้าน ทำนิคมมิให้เป็นนิคม พระองค์ทรงมองไม่เห็นใครอื่นที่จะปราบได้ นอกจากพันธูละเสนาบดี”

เมื่อท่านพันธูละพร้อมด้วยบุตร ๓๒ คน เตรียมเดินทางไปปัจฉินตชนบทนั่นเอง นางมัลลิกาผู้รักสังหรณ์ใจอย่างบอกไม่ถูก

“พี่ คนอื่นในเมืองสาวัตถีนี้ ไม่มีอีกแล้วหรือนอกจากท่านพันธุละ” นางถามอย่างกังวล

“เมื่อเป็นพระบรมราชโองการ เราก็คงไป” ท่านพันธุละพูดอย่างเครียด

“ทำไมเรื่องโจรปล้นชาวบ้านเท่านั้นเอง จะต้องส่งเสนาบดีไปปราบ เพียงแต่ตำรวจหรือทหารธรรมดาก็น่าจะเพียงพอแล้ว” มัลลิกาท้วง

“น้องรัก” ท่านพันธุละยังคงพูดอย่างเคร่งขรึม “นี้ว่าพระองค์ส่งพี่ไปปราบโจร แม้พระองค์ทรงเห็นว่าพี่สมควรจะปราบควายเปลี่ยวแล้วส่งพี่ไป พี่ก็ต้องไป ยิ่งกว่านั้นถ้าพระองค์จะส่งพี่ไปต่อสู้กับความตาย พี่ก็ต้องไป พระราชาเป็นเจ้าชีวิต น้องรัก ชีวิตของเราเป็นของพระองค์ เมื่อพระองค์ทรงต้องการเมื่อไรเราก็คงต้องถวายทันที”

“แต่น้องรู้สึกสังหรณ์ใจอย่างไรพิกล พี่เคยจากน้องไปราชการอยู่เสมอมิใช่ไม่เคยไป น้องไม่เคยสังหรณ์และวิตกกังวลเหมือนครั้งนี้ พี่ไม่ไปไม่ได้หรือ ?” นางพร่ำพาลงกอดเอวของท่านเสนาบดีไว้

“พี่บอกน้องแล้วว่า เมื่อเป็นพระบรมราชโองการ พี่ก็ต้องทำตาม คงไม่เป็นไรดอกน้อง อย่างกังวลเลย” พันธุละปลอบ

“แล้วทำไมต้องเอาลูก ๆ ไปทั้งหมดด้วย ลูกไม่ต้องไปไม่ได้หรือ ?”

“นี่ก็เป็นพระบรมราชโองการอีกเหมือนกัน” เมื่อนึกถึงลูก ท่านเสนาบดีก็มีสีหน้าหม่นหมองลงเล็กน้อย แต่ก็กลับเข้มขึ้นขึ้นอย่างเดิม ในช่วงระยะเวลาเล็กน้อย

“ไม่เอาที่มการายนะ หลานชายไปด้วยหรือ ?”

“ไม่มีพระบรมราชโองการให้พาไป”

“น้องขอไปด้วย”

“อย่าไปเลย ที่รัก เป็นเรื่องของพี่และลูก ๆ เท่านั้น”

“อาวุโส” พระอานนท์เล่าต่อ “ท่านพันธุละพูดเหมือนรู้เรื่องล่วงหน้าอยู่ตลอดเวลา นางมัลลิกาสังหรณ์ใจ เป็นความสังหรณ์ที่มีเหตุผลเหลือเกิน ภราดร ความสังหรณ์ใจของสตรีนั้น มักจะมีมูลเหตุเสมอ สภาพดวงจิตของสตรีห้วนไหวง่าย ดังนั้นจึงสามารถรับอารมณ์อันเร้นลับได้ง่าย เหมือนน้ำตื้นย่อมกระเพื่อมได้เร็ว ประสาทที่ ๖ ของคนไวต่ออารมณ์อันเร้นลับเสมอ

“อาวุโส เมื่อมีข่าวท่านพันธุละออกปราบโจรด้วยตนเอง โจรที่ก่อความวุ่นวายก็หลบหนีไป ความจริงโจรพวกนี้ก็คือราชบุรุษที่พระเจ้าปเสนทิ ทรงแต่งไปนั่นเอง และก็หาได้ปล้นหรือทำร้ายชาวบ้านอย่างข่าวลือไม่ เมื่อท่านพันธุละเดินทางกลับมานครสาวัตถินั่นเอง ทหารที่พระเจ้าปเสนทิแต่งตั้งไว้ให้ไปในขบวนของท่านพันธุละได้ลอบฆ่าท่านเสนาบดีและลูก ๆ ทั้งหมด”

“ท่านผู้เจริญ” ภิกษุรูปหนึ่งกล่าวขึ้น “ไม่น่าจะเป็นไปได้เลยที่ท่านพันธุละ จะไม่ทราบแผนการของพระเจ้าปเสนทิ แต่ข้าพเจ้าคิดว่าท่านพันธุละเป็นเสนาบดีใจสิงห์พลัดพรากบ้านเมือง

มา และหวังจะเฟื่องร่มเงาของเพื่อน เมื่อเพื่อนคิดฆ่าก็ไม่ทราบจะ
อยู่ไปทำไม ดายเสียดีกว่า

“อึ่ง ตามเค้าเรื่อง ถ้าท่านพันธูละปรารภนารัชมบัติ
ในกรุงสวตถี ท่านก็สามารถเอาได้โดยง่าย แต่ความจงรักภักดี
และชื่อเสียงกตัญญูทำให้ท่านยอมตายดีกว่าที่จะทำการอสัตย์
อกตัญญู พระเจ้าปเสนทินั้นเป็นที่รู้ ๆ กันอยู่แล้วว่าเป็นกษัตริย์
ที่โง่เขลา และพระกรรมเบาด้วย ข้าพเจ้าไม่ปลงใจเชื่อเลยว่า
ท่านพันธูละจะไม่ทราบถึงแผนการของพระเจ้าปเสนทิ” ภิกษุรูป
นั้นพูดเสียงเครือดยเหมือนจะเจ็บร้อนแทนท่านพันธูละเสนาบดี

พระอานนทหนึ่งอึ่งในท่าครอง ท่านมองเหม่อไปข้างหน้า
อย่างไร้จุดหมาย ทุกคนเงยบ ทุกคนคิด นิ่งและนาน

“อาวุโส” พระพุทธอนุชากล่าวขึ้น “ในที่สุดพระเจ้า
ปเสนทีกก็ทราบความจริงภายหลังว่า พันธูละมิได้คิดแย่งรัช
สมบัติเลย ทรงเสียพระทัยอย่างใหญ่หลวงจนหาความสุขในรัช
สมบัติมิได้ แต่พระองค์ทรงรู้พระองค์เมื่อได้เสียคนดีไปอย่างจะ
เรียกกลับคืนมาไม่ได้อีกแล้ว และสมัยที่พระองค์ทรงระลึกถึง
พันธูละมากที่สุด ก็คือสมัยที่มีราชกิจสำคัญ ๆ ซึ่งพระองค์ไม่
สามารถวินิจฉัยได้ด้วยพระสติปัญญาของพระองค์เอง

“อาวุโส คนสอพลอนั้นนอกจากหาความสุขให้แก่ตนมิ
ได้แล้ว ยังจะก่อความยุ่งยากแก่คนดีคนบริสุทธิ์มากมาย แต่โลก
ก็ไม่เคยขาดแคลนคนประเภทนี้ เขาแสดงอาการพินอบพิเทาต่อ
หน้าเจ้านายเสียจนออกหน้าออกตาและเหมือนแสวงทำ เมื่อใดมิ

โอกาสอยู่ตามลำพังกับเจ้านายเขาก็เริ่มลงมือทัບถมความดีของเพื่อน และคุยเขียนความร้ายต่าง ๆ ของเพื่อนขึ้น เสนอนาย คนประเภทนี้อยู่ที่ใดก็เดือดร้อนที่นั่น แต่ก็ดูเหมือนจะชอกแซกอยู่ทุกหนทุกแห่ง ถ้าไม่มีคนประเภทดังกล่าวนี้ โฉนเลยท่านพันธมิตรจะต้องตายอย่างหน้าเศร้าและสังเวชใจ” พระอานนท์พูดจบแล้วบอกลาภิกษุเหล่านั้น แกล้งว่าถึงเวลาที่จะต้องเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค

๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐

๑๐

๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐

ณ ป่าประดู่ลาย

เมื่อพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้
อนาวรณญาณทรงสละละทิ้งสังขารอันประกอบขึ้น เหมือน
สัมภาระที่ใช้สอยเช่นเกวียนเป็นต้น เข้าสู่มหาปรินิพพาน
อันบรมสุขเกษมศานต์จากความทรมานทั้งปวงแล้ว พระ
อานนท์พุทธอนุชา ซึ่งบัดนี้เป็นเสมือนองค์แทนแห่งพระ
ตถาคตเจ้า ก็จาริกไปในที่ต่าง ๆ โดยโดดเดี่ยวเดียวดาย
จากแคว้นสุ่แคว้น จากราชธานีสู่ราชธานี และบทธจรสู่คาม
นิคมชนบทต่าง ๆ เพื่อแสวงหาความวิเวกบ้าง เพื่อโปรด
ให้ประชาณิกردำรงในคุณธรรมสัมมาปฏิบัติบ้าง เป็นเวลา
ถึง ๔๐ ปี หลังพุทธปรินิพพาน

สมัยหนึ่ง พระพุทธอนุชาออกจากสาวัดถิราชธานีแห่ง
แคว้นโกศล มุ่งหน้าลงสู่ทิศใต้ถึงลำน้ำยมุนา เดินเลียบลำน้ำนี้

ลงตอนได้ อันเป็นที่ตั้งแห่งโกสัมพีราชธานีแห่งแคว้นวังสะ

อันว่านครโกสัมพีนี้ รุ่งเรืองด้วยศิลปวิทยาการมาก
หลาย นอกจากนี้ยังเป็นย่านกลางแห่งการเดินทางและการขน
ส่งสินค้าระหว่างโกศล มคธ และเมืองผ่านต่าง ๆ ทางใต้และ
ทางตะวันออกอีกด้วย

สำนัยมุนาอันสวยงามตระการยิ่งนักนั้น ก็ไหลมาจาก
แดนอันขจรนามแต่กาลไกลสมัยมหาภารตยุทธนั้นคือหัสตินปุระ
นครซึ่งปรักหักพังแล้ว และท่วมท้นทุ่งกุรุซึ่งปาณฑพและเกาฬ
ได้ทำสงคราม เพื่อชิงชัยความเป็นใหญ่กัน ความงามของนคร
โกสัมพีย่อมติดตาเตือนใจของอาคันตุกะผู้มาเยือนไปตลอดชีวิต
มองไปจากฝั่งยมุนาจะเห็นกำแพงปราการบ้านเรือนสลัปล้าง ดู
เป็นลวดหลั่นยอดปราสาทแห่งอุเทนราชนั้น เมื่อต้องแสงสุริยา
ยามจะอัสดงก็ส่องแสงเหมือนมีอาทิตย์อยู่หลายดวง การสัญจร
ทางเรือคับคั่ง มีเรือน้อยใหญ่ประดับด้วยธงทิวสีต่าง ๆ ดูงามตา

เมื่อพระอานนท์มาใกล้นครโกสัมพีนั้น เป็นเวลาเย็น
มากแล้ว ทุ่งสาละเกษตรยามต้องแสงอาทิตย์ในสายฝนกาลมอง
ดูประหนึ่งปลูาดด้วยแผ่นทอง พระพายรำเพยเพียงแผ่วเบาต้อง
กายพระมหาเถระก่อให้เกิดความชุ่มเย็น เจกมารดาอุบลำบุตร
สุดที่รักด้วยใจถนอม ณ เบื้องบนก้อนเมฆสลัปล้ำซ้นเป็นทิว
แถวทอดลือตามแรงลม มองดูเป็นสีม่วงสลัปล้ำฟ้าตระการตา
ยิ่งนัก

พระผู้เป็นพหูสูตร หาได้มุ่งเข้าสู่เขตนครโกสัมพีไม่ ท่าน

ต้องการแสวงหาที่สงัด และ ณ ที่นั้น แห่งใดเล่าจะสงัดเท่าป่าไม้
ประดู่ลาย เพราะฉะนั้นพระมหาเถระจึงเยื้องย่างด้วยลักษณะ
การอันนำทัศนาเข้าสู่ป่านั้นด้วยหทัยที่แช่มชื่นเบิกบาน

เมื่อพระอาทิตย์อัสดงแล้วไม่นาน ดวงจันทร์แจ่มจรัสก็
โผล่ขึ้นเหนือทิวไม้ด้านตะวันออก ป่าประดู่ลายเจียบสงัดวังเวง
เหมาะสำหรับผู้แสวงหาวิเวกอย่างแท้จริง เนื่องจากมีภิกษุแหวะ
เวียนมาพักอยู่เสมอ ป่านี้จึงมีเสนาสนะน้อย ๆ อยู่หลายหลัง
สำหรับพักอาศัยหลังหนึ่งเพียงผู้เดียว พระเถระเลือกได้กระท่อม
หลังหนึ่ง เมื่อปูลาดนีสีทณะลงแล้วก็นั่งขัดสมาธิ หลับตาคู่ตลอด
ปฐมยามแห่งราตรี และพักผ่อนเมื่อถึงมัชฌิมยามล่วงไปแล้ว

ปัจจุบันกาล แสงสีขาวทางทิศตะวันออกเริ่มทาบขอบฟ้า
จากทิศเหนือตลอดไปทางทิศใต้ ลมรุ่งอรุณพัดเฉื่อยฉิว เสียงกา
ซึ่งเพิ่งออกจากกรวงรังเพื่อแสวงภักษาหาร บินผ่านป่าประดู่ลาย
พร้อมด้วยเสียงร้องกา ๆ บริเวณป่าประดู่ลายยังคงเจียบสงัด ได้
ยินแต่เพียงเสียงใบไม้ไหวกระทบกันเป็นครั้งคราว พระพุทธรูป
อนุชาผู้ประเสริฐเดินวนเวียนมาอยู่หน้ากระท่อมน้อย โดยอาการ
ที่เรียกกันว่าเดินจงกรม เพื่อพิจารณาหัวข้อธรรม

ท้องฟ้าสว่างแล้ว แสงสว่างสาดไปทั่วบริเวณไพร โนม
น้อมมนัสแห่งพระอาณัติให้แจ่มใสขึ้นบาน ท่านเตรียมนุ่งอันตร
วาสก และครองอุตตราสงค์เป็นปริมณฑลเรียบร้อย ถือบาตร
เข้าสู่นครโกสัมพีเพื่อบิณฑบาต

มีผู้คอยจัดถวายอาหารแกมเนื้ออยู่เป็นแห่ง ๆ สมณศากยบุตร

เป็นที่คุ้นตาของประชาชนชาวโกสัมพีแล้ว ตั้งแต่ครั้งที่พระ
ตถาคตเจ้าเสด็จเข้าสู่นครโกสัมพีเป็นครั้งแรก เมื่อพระอานนท์
ได้อาหารพอสสมควรแล้วท่านก็เดินดุ่มมุ่งเข้าสู่ป่าประดู่ลายตาม
เดิม ฉันทาอาหารตามที่ประชาชนศรัทธาถวายด้วยอาการแห่งสามิ
บริโภคอันเป็นแบบอย่างแห่งพระอรหันต์ทั้งหลาย เสร็จแล้วท่าน
ก็ยับยั้งอยู่ ณ ที่นั้น ด้วยวิหαρธรรมอันประเสริฐจนกระทั่ง-

วัฒนฌายากาล พระอาทิตย์โคจรผ่านกึ่งกลางฟ้าไปแล้ว
เงาไม้ประดู่ลายที่อยู่โดดเดี่ยวทอดยาวไปทางทิศตะวันออก
บรรยากาตร์นรมย์สงบ เหมาะแก่อนาคาริกมุนี

ภิกษุรูปหนึ่งร่างกายสูงใหญ่มีสง่าเดินเข้ามาสู่ป่าอัน
เงียบสงบนี้ เมื่อท่านผ่านมาทางพระอานนท์นั่งอยู่ เห็นเป็น
สมณะแบบเดียวกัน จึงเข้าไปหาด้วยอาการแห่งมิตร แต่ท่านหา
ได้รู้จักพระอานนท์ไม่

“ท่านผู้ทรงพรต” ภิกษุรูปนั้นกล่าวขึ้น “ข้าพเจ้าไม่คิด
ว่าจะพบท่านผู้ใดในป่าอันวิเวกแห่งนี้ ท่านคงมุ่งแสวงสันติวิรพ
เช่นเดียวกับข้าพเจ้า จึงมานั่งอยู่ ณ ที่นี้แต่ผู้เดียว”

“ท่านผู้บำเพ็ญตบะ” พระอานนท์ตอบ “ข้าพเจ้าทราบ
จากเครื่องนุ่งห่มและบริวารอื่น ๆ ที่ติดตัวท่านมาว่าท่านเป็น
สมณะแบบเดียวกับข้าพเจ้า สมณะแบบเรานี้มีพระผู้มีพระภาค
เป็นศาสดาด้วยกัน ก็พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นตรัสไว้มิใช่
หรือว่าความวิเวกเป็นสหายอันประเสริฐ”

“ท่านผู้ทรงพรต” ภิกษุรูปนั้นกล่าว “พระดำรัสนี้ช่างเป็น

พระพุทธภาษิตที่กระตุ้นเตือนเร่งเร้าให้พุทธสาวกพอใจในวิเวกเสียนี้กระไร ขอประทานโทษเถิด จากลักษณะอาการและคำกล่าวของท่าน ข้าพเจ้าพออนุมานได้ว่า ท่านคงจะมาสู่ธรรมวินัยนี้นานแล้ว ส่วนข้าพเจ้าเอง แม้จะมีอายุเหี้ยบอย่างเข้าสู่วัยชรา มาหลายปีแล้วก็ตาม แต่ข้าพเจ้าเพิ่งจะอุปสมบทอุทิศพระผู้มิพระภาคเมื่อไม่นานนี้เอง คือเมื่อพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นปรินิพพานแล้ว ข้าพเจ้าเพิ่งจะบวชได้ ๕ พรรษาเท่านั้น”

“อาวุโส” พระอานนท์เปลี่ยนคำแทนชื่อของภิกษุรูปนั้น “ข้าพเจ้าอุปสมบทในสมัยที่พระตถาคตยังทรงพระชนม์อยู่ และได้เห็นได้เฝ้าพระองค์เสมอ ๆ ข้าพเจ้าถือเป็นลาภอันประเสริฐที่ได้เฝ้าพระผู้มีพระภาค มิใช่แต่ข้าพเจ้าเท่านั้น ใคร ๆ ก็ปรารถนาที่จะได้เข้าเฝ้าและสนทนาด้วย พระองค์เป็นผู้สูงสุดอย่างแท้จริง”

ภิกษุรูปนั้นแสดงอาการสนใจอย่างเห็นได้ชัด และมีนัยน์ตาวาวด้วยปิติพร้อมด้วยกล่าวว่า “ท่านผู้ทรงพรต ข้าพเจ้าปรารถนาอย่างยิ่ง ปรารถนาเหลือเกินที่จะทราบพระพุทธจริยาโดยละเอียดจากผู้ซึ่งเคยเข้าเฝ้าเคยฟังธรรมของพระศาสดา ทำอย่างไรข้าพเจ้าจึงจะได้บรรลุผลสำเร็จแห่งความปรารถนานั้น แต่ก่อนอื่นข้าพเจ้าปรารถนาใคร่ทราบนามของท่านผู้มีโชคดีพอเป็นเครื่องประดับความรู้ไว้ก่อน ส่วนข้าพเจ้าเองมีนามว่า กัมโพชะ ชื่อเดียวกับแคว้นที่ข้าพเจ้าเกิดซึ่งอยู่ทางเหนือขึ้นไป ท่านเองก็คงทราบว่แคว้นกัมโพชะมีชื่อเสียงที่สุดเรื่องพันธุ์ม้าดี”

พระอานนท์นั่งอยู่ครู่หนึ่ง หาได้ตอบคำของพระกัมโพชะทันทีไม่ ท่านกำลังตรึกตรองว่า ควรจะบอกนามของท่านแก่ภิกษุรูปนี้หรือไม่หนอ ภิกษุรูปนี้มีความเลื่อมใสในพระศาสดาเป็นอย่างยิ่ง กระหายใคร่ฟังพระพุทธรจิริยา และเรื่องซึ่งเกี่ยวข้องกับพระองค์ ภิกษุรูปนี้คงจะต้องเคยได้ยินเกียรติคุณของท่านในฐานะเป็นผู้ใกล้ชิดอย่างยิ่งกับพระศาสดา ถ้าเธอทราบนามของท่านแล้ว และได้ฟังพุทธรจิริยาบางตอนจากท่านเอง คงจะเพิ่มพูนปีติปราโมชแก่เธอหาน้อยไม่ อาจจะเป็นทางให้เธอได้ธรรมจักขุในไม่ช้า เมื่อคิดถึงประโยชน์ดังกล่าวนี้เป็นที่ตั้งแล้ว พระพุทธอนุชาสุกโกทมนบุตรจึงกล่าวว่า

“ภราดา ข้าพเจ้ายินดีจะเล่าพุทธรจิริยา และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพระองค์บางประการบางตอนให้ท่านฟังเท่าที่ข้าพเจ้ารู้เห็นมาด้วยตนเองบ้าง ที่พระศาสดาโปรดประทานเล่าให้ข้าพเจ้าฟังบ้าง อนึ่งข้อที่ท่านอยากทราบนามของข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้าบอกท่านได้แต่เพียงว่า เมื่อข้าพเจ้ายังครองชวรवासอยู่ พระญาติวงศ์เรียกข้าพเจ้าว่า “เจ้าชายอานันทะ” และเมื่อข้าพเจ้าอุปสมบทแล้วเพื่อนพรหมจารีเรียกข้าพเจ้าว่า “พระอานันทะ” พระศาสดาเรียก ‘อานนท์ อานนท์’ อยู่เสมอ ๑”

พอพระมหาเถระกล่าวจบลง พระกัมโพชะมีอาการตะลึงอยู่ครู่หนึ่ง แล้วอาการแห่งปีติซาบซ่านก็เข้ามาแทนที่ ท่านลุกขึ้นนั่งกระโห่ประนมมือกราบลงแทบบาทมูลของพระอานนท์ ขบศิระษะอยู่นิ่งและนาน เมื่อท่านเงยหน้าขึ้นอีกครั้งหนึ่ง พระพุทธ-

อนุชาสังเกตเห็นน้ำตาเอ่อเบ้าตาของภิกษุผู้อยู่ในวัยชราอุปนัยนั้นเป็นสัญลักษณ์แห่งปีติปราโมชอันหลังไหลจากความรูสึกที่ลึกซึ้ง แลปรากฏออกมาทางกริชกาย และแล้วพระกัมโพชะก็กล่าวว่า

“ข้าแต่ท่านผู้ไม่หลงไหลในบ่วงมาร เป็นลามกอันยิ่งใหญ่ของข้าพเจ้าที่ได้มาพบท่านผู้ทรงคุณอันประเสริฐเหมือนองค์แทนแห่งพระตถาคตเจ้า ข้าพเจ้าเดินทางมาหลายเมืองด้วยจุดประสงค์ที่จะได้พบและสนทนากับท่าน ข้าพเจ้าทราบว่าคุณเดินทางมาโกสัมพี ข้าพเจ้าก็ติดตามมา แต่ก็หาได้รู้จักท่านไม่ แม้จะสนทนาอยู่กับท่านที่กระหายใคร่พบอยู่ตลอดเวลาก็ตาม โอ ! ช่างเป็นลามกของข้าพเจ้าเสียนี้กระไร อุปมาเหมือนลูกโคซึ่งเที่ยวติดตามหาแม่ในป่ากว้าง และได้พบแม่สมประสงค์ ความรูสึกของลูกโคนั้นเป็นฉันใด ความรูสึกของข้าพเจ้าก็เป็นฉันนั้น” แล้วพระกัมโพชะก็กราบลงแทบบาทมูลของพระอานนท์อีกครั้งหนึ่ง

“ช่างเกิดผู้มีอายุ” พระอานนท์กล่าว “เรื่องของข้าพเจ้าไม่มีความสำคัญเท่าเรื่องของพระศาสดา อนึ่งท่านบวชอุทิศพระพุทธรเจ้าแม้จะนิพพานไปแล้วก็ตาม แต่เรื่องของพระองค์ยังเป็นเครื่องเพิ่มพูนปีติปราโมชแก่ผู้สดับอยู่เสมอ ท่านได้ขอร้องให้ข้าพเจ้าเล่าถึงพุทธจริยาบางตอนเพื่อเป็นเครื่องประดับความรู้และประดับประดองศรัทธาปสาทะ ข้าพเจ้าจะขอเล่าให้ท่านฟังเป็นปฏิบัติการแก้ความปรารถนาดีของท่าน” แล้วพระอานนท์ก็

กล่าวสืบไปว่า

“ดูก่อนภราดา ณ ป่าไผ่ประจวบด้วยหมู่ภิกษุนี้เอง สมัยหนึ่งพระ
ตถาคตเจ้าประทับอยู่ด้วยหมู่ภิกษุนี้บจำนวนร้อย พระองค์หยิบ
ใบไผ่มาทำพระหัตถ์หนึ่ง แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ใบไผ่ใน
กำพระหัตถ์ของพระองค์ กับใบไผ่ในป่านี้ทั้งหมด ไหนจะมาก
กว่ากัน เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ใบไผ่ในป่ามีมากกว่า
เหลือหลาย ใบไผ่ในกำพระหัตถ์มีน้อยนิดเดียว พระพุทธองค์จึง
ตรัสว่า ฉันทเดียวกันนั้นแล ภิกษุทั้งหลาย ธรรมที่เราแสดงแล้ว
แก่เธอทั้งหลายนั้นเพียงเล็กน้อย เหมือนใบไผ่ในกำมือของเรา
ส่วนธรรมที่เรายังมิได้แสดงมีมากมายเหมือนใบไผ่ในป่า
ภิกษุทั้งหลาย ทำไมเราจึงไม่แสดงสิ่งที่เรารู้ เราเข้าใจอีกมาก
หลายเล่า ภิกษุทั้งหลาย เราตถาคตแสดงแต่ธรรมที่จำเป็น
เพื่อระงับดับทุกข์เท่านั้น สิ่งนอกจากนี้รู้ไปก็ทำให้เสียเวลา
เปล่า ภิกษุทั้งหลาย สมัยหนึ่งมีภิกษุรูปหนึ่งเข้ามาหาเรา และ
ถามปัญหา ๑๐ ข้อ ขอให้เราแก้ปัญหานั้นข้อข้อใจนั้น ถ้าเราไม่แก้
ปัญหาให้คลายสงสัย เขาจะละเพศพรหมจรรย์ ปัญหา ๑๐ ข้อ
นั้นล้วนเป็นปัญหาที่ไร้สาระ ไม่เป็นไปเพื่อระงับดับทุกข์ รู้แล้วก็
ไม่ทำให้อะไรดีขึ้น เช่นปัญหาว่า โลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง โลกมีที่
สุดหรือไม่มีที่ สุดตายแล้วเกิดหรือไม่ดังนี้ เป็นต้น เราไม่ยอมแก้
ปัญหานั้น ภิกษุทั้งหลายเรากล่าวกับภิกษุรูปนั้นว่าอย่าว่าแต่เธอ
จะละเพศพรหมจรรย์เลย แม้เธอจะตายไปต่อหน้าต่อตาเรา เรา
ก็หายอมแก้ปัญหานั้นของเธอไม่ ภิกษุทั้งหลาย ปัญหาที่

เผชิญอยู่เบื้องหน้าของทุก ๆ คน คือปัญหาเรื่องทุกข์และความดับทุกข์ มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายถูกความทุกข์เสียอยู่ทั้งทางกายและทางใจ อุปมาเหมือนผู้ถูกยิงด้วยลูกศรซึ่งกำซาบด้วยยาพิษแล้ว ญาติมิตรเห็นเข้าเกิดความกรุณาจึงพยายามจะช่วยกันถอนลูกศรนั้น แต่บุรุษผู้โง่เขลาบอกว่าต้องไปสืบให้ได้เสียก่อนว่าใครเป็นคนยิง และยิงมาจากทิศไหน ลูกศรทำด้วยไม้อะไร แล้วจึงจะค่อยมาถอนลูกศรออก ภิกษุทั้งหลาย บุรุษผู้นั้นจะต้องตายเสียก่อนเป็นแน่แท้ ความจริงเมื่อถูกยิงแล้ว หน้าที่ของเขาก็คือ ควรพยายามถอดลูกศรออกเสียทันที ชำระแผลให้สะอาดแล้วใส่ยาและรักษาแผลให้หายสนิท หรืออีกอุปมาหนึ่งเหมือนบุคคลที่ไฟไหม้อยู่บนศีรษะ ควรรีบดับเสียโดยพลัน ไม่ควรเที่ยววิงวาดคนผู้เอาไฟมาเผาศีรษะตน ทั้ง ๆ ที่ไฟลุกไหม้อยู่

“ภิกษุทั้งหลาย สังสารวัฏนี้โพลงอยู่ด้วยเพลิงทุกข์นานาประการไหม้ให้ร้อนอยู่ทั่ว สัตว์ทั้งหลายดิ้นทุรนทุรายอยู่ในกองทุกข์แห่งสังสารวัฏนี้ ใครเล่าจะเป็นผู้ดับ ถ้าทุกคนไม่ช่วยกันดับทุกข์แห่งตน อุปมาเหมือนบุรุษสตรีผู้รวมกันอยู่ในบริเวณกว้างแห่งหนึ่ง และต่างคนต่างถือดุ้นไฟใหญ่อันไฟลุกโพลงอยู่ทั่วแล้วต่างคนต่างก็วิ่งวนกันอยู่ในบริเวณนั้น และร้องกันว่า “ร้อน ร้อน” ภิกษุทั้งหลาย คราวนั้นมีบุรุษผู้หนึ่งเป็นผู้ฉลาดร้องบอกให้ทุก ๆ คนทิ้งดุ้นไฟในมือของตนเสีย ผู้ที่ยอมเชื่อทิ้งดุ้นไฟก็ได้ประสบความเป็นส่วนผู้ไม่เชื่อก็ยังคงวิ่งถือดุ้นไฟพร้อมด้วยร้องตะโกน

ว่า “ร้อน ร้อน” อยู่นั่นเอง

“ภิกษุทั้งหลาย เราตถาคตได้ทั้งดับไฟแล้ว และร้องบอกให้เธอทั้งหลายทิ้งเสียด้วย ดับไฟที่กล่าวถึงนี้คือกิเลสทั้งมวล อันเป็นสิ่งที่เผาลนสัตว์ให้เราร้อนกระวนกระวาย ภิกษุทั้งหลาย อายุตณะภายใน ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ อายุตณะภายนอก ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธัมมามารมณ์เป็นของร้อน ร้อนเพราะไฟ คือ ราคะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง

“ภิกษุทั้งหลาย เราตถาคตไม่พิจารณาเห็นรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ไต ๆ ที่จะครอบงำรังรัดใจของบุรุษได้มากเท่ารูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะ แห่งสตรี ภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณาเห็นรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะใด ๆ ที่สามารถครอบงำรังรัดใจของสตรีได้มากเท่ารูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะแห่งบุรุษ

“ภิกษุทั้งหลาย กามคุณนี้เรากล่าวว่าเป็นเหี่ยวแห้ง มาร เป็นพวงดอกไม้แห่งมาร เป็นกำลังพลแห่งมาร ภิกษุผู้ปรารถนาจะประหารมาร พึงสลัดเหี่ยวแห้งมาร ขยี้พวงดอกไม้แห่งมาร และทำลายกำลังพลแห่งมารเสีย

“ภิกษุทั้งหลาย เราเคยเยาะเย้ยกามคุณ ณ โพธิมณฑล ในวันที่เราตรัสรู้นั่นเอง ดูก่อนกาม เราได้เห็นต้นเคঁदाของเจ้าแล้ว เจ้าเกิดจากความดำริคำนึงถึงนั่นเอง เราจักไม่ดำริถึงเจ้าอีก ด้วยประการฉะนี้ กามเอ๋ย เจ้าจะเกิดขึ้นอีกไม่ได้”

“ดูก่อนภราดา” พระอานนท์กล่าวต่อไป “ครั้งนั้น ณ ป่า

ไม้ประดู่ลายนี้ ภิกษุจำนวนมากได้ดวงตาเห็นธรรมและอริยคุณสูง ๆ ขึ้นไปด้วยพระพุทธรูปอันลึกลับซึ่งจับใจนี้ พระองค์ทรงใช้อุปมาอุปไมยอันคมคายแยบยล และขมวดพระธรรมเทศนาให้เห็นจุดเด่นที่ทรงประสงค์เหมือนนายช่างผู้ฉลาดเมื่อจะสร้างปราสาท หรือภูฏาคารย่อมจะลงรากปราสาทนั้นให้แน่นหนาและวางเสาอันมั่นคง และสร้างเรือนยอดตะล่อมขึ้นให้ยอดเด่นเห็นสง่างามรุ่งเรืองด้วยพระธรรมเทศนาโกศลแห่งพระทศพลวิมลนาวรณญาณอันหาใครเปรียบปานมิได้ในสามภพ

“ดูก่อนอาคันตกะ” พระอานนท์กล่าวต่อไป “ณ กรุงโกสัมพีนั้นเอง พระตถาคตเจ้าเคยประทับรอยพระบาท คือพระพุทธรูปอันประเสริฐ ไว้สำหรับให้คนภายหลังถือเป็นเยี่ยงอย่างดำเนินตาม”

คือสมัยหนึ่งเมื่อพระพุทธองค์เสด็จถึงโกสัมพี และสำราญพระอิริยาบถอยู่ ณ โขสิตาราม ตอนเช้าพระพุทธองค์จะเสด็จออกบิณฑบาต มีประชาชนผู้เลื่อมใสคอยตักถวายเป็นทิวแถว แต่ก็มิกลุ่มชนอีกกลุ่มหนึ่งคอยตามด่าว่ากระแทกกระแทกเสียดสีอยู่ตลอดเวลา เมื่อพระองค์เสด็จกลับโขสิตาราม ก็ตามไปด่าถึงพระคันธกุฎีด้วย อีกโกสวัตถุ ๑๐ ประการ เช่น ท่านเป็นโค เป็นลา เป็นอูฐ เป็นสัตว์นรก เป็นต้น เรื่องนี้มีเบื้องหลังคือ

สมัยหนึ่ง ก่อนหน้าที่เรื่องนี้จะเกิดขึ้นไม่นานนัก พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จสู่แคว้นกุรุ ณ ที่นั้นมีหมู่บ้านพราหมณ์อยู่แห่งหนึ่ง พราหมณ์นายบ้านมีธิดาสาวทรงสิริโสภาคย์นัก นามว่า

มาคันทียา ความงามแห่งนางระบือไปทั่ว ชายหนุ่มผู้มั่งคั่งต่างเดินทางโดยเกวียนบ้าง โดยรถม้าบ้าง มาสู่มาคันทียาคามนี้ เพื่อทัศนามาคันทียานารี บางคนก็แต่งผู้ใหญ่มาสู่ขอ แต่พราหมณ์ผู้บิดายังมองไม่เห็นใครเหมาะสมแก่ธิดาของตน จึงยังไม่ยอมยกให้ใคร มาคันทียาเป็นที่กล่าวขวัญถึงแห่งปวงชนชาวกรุงอย่างแพร่หลาย จนเมื่อธิดาของสกุลใดเกิดใหม่ผู้เฒ่าผู้แก่มักจะให้พรว่า ขอให้สวยเหมือนมาคันทียา

“ดูก่อนอาคันตุกะ แต่ท่านต้องระลึกไว้อย่างหนึ่งว่า ความงามกับอันตรายนั้นมักจะมาด้วยกันเสมอ ที่ใดมีความงามที่นั่นย่อมมีอันตรายแอบแฝงซ่อนเร้นอยู่ด้วย จะมากหรือน้อยแล้วแต่ขนาดแห่งความงามนั้น และมีอยู่บ่อยครั้งที่อันตรายไม่เพียงแต่ผู้เข้าไปเกี่ยวข้องเท่านั้น แต่แก่เจ้าของความงามนั้นเองอีกด้วย

“พระศาสดาเสด็จไปถึงบ้านมาคันทียพราหมณ์ในเช้าวันหนึ่ง ขณะที่เขาบูชาไฟอยู่ที่ประตูบ้าน เมื่อได้ทัศนารับเห็นพระศาสดาแล้ว พราหมณ์ก็ตะลึงในความงามแห่งพระองค์ ถึงแก่อุทานออกมาว่า ชายผู้หนึ่งงามจริงหนอ เขาเข้าไปหาพระตถาคตเจ้าแล้วกล่าวว่า

“สมณะ ข้าพเจ้ามองหาชายอันจะคู่ควรแก่บุตรีของข้าพเจ้ามาเป็นเวลานานแล้ว แต่จะหาใครงามคู่ควรแก่บุตรีของข้าพเจ้าเสมอท่านไม่ได้ ขอท่านโปรดยืนอยู่ตรงนี้สักครู่หนึ่ง แล้วข้าพเจ้าจะนำบุตรีมามอบให้ท่าน”

พระศาสดาแสดงอาการดุษณีนภาพ ทรงเหยียบรอยพระบาทให้ปรากฏไว้ด้วยแรงอธิษฐานอันสำเร็จมาจากพระบารมีแต่ปางบรรพ์ แล้วเสด็จหลีกไปประทับ ณ ใต้ต้นไม้งามครีမ်ต้นหนึ่ง

“พราหมณ์เจ้าข้าแก่พราหมณ์ และให้ตกแต่งลูกสาวให้สวยงาม เพื่อนำไปมอบให้ชายผู้หนึ่งอันตนเห็นว่าคู่ควรกัน แล้วพากันออกจากเรือน เมื่อไม่เห็นพระตถาคต ณ ที่เดิม พราหมณ์ก็ประหลาดใจ บังเอิญพราหมณ์ได้เลื้อบเห็นรอยเท้าที่พระพุทธรองค์ทรงเหยียบไว้จึงกล่าวกับพราหมณ์ผู้สามีว่า อย่าติดตามมหาบุรุษผู้นี้เลย ผู้มีรอยเท้าอย่างนี้เป็นผู้สละแล้วซึ่งโลกียารมณ์ทั้งปวง พราหมณ์เอ๋ย อันบุคคลผู้เจ้าราคะนั้นมีเท้าเว้ากลางมาก คนเจ้าโทสะหนักส้น ส่วนคนเจ้าโมหะนั้นปลายเท้าจิกลง ส่วนรอยเท้าของบุรุษผู้นี้เป็นผู้เพิกกิเลสได้แล้วย่างแท้จริง พราหมณ์ต่อว่าภรรยาว่าอวดรู้อวดดี ทำตนเหมือนจระเข้นอนในดุ่ม จึงพาบุตรและภรรยาเที่ยวตามหาพระศาสดา มาพบเข้าใต้ต้นไม้แห่งหนึ่ง พราหมณ์ดีใจนักหนา แต่ได้ต่อว่าเป็นเชิงพ้อว่า “สมณะ ข้าพเจ้าบอกให้ท่านยืนรอที่โน้นแต่หายืนคอยไม่ เหมือนไม่ยินดีจะรับบุตรของข้าพเจ้า สมณะ บุตรีของข้าพเจ้าน่ามเลศกว่านารีใด ๆ ทั้งปวงในถิ่นนี้เป็นที่ปองหมายแห่งเศรษฐีคหบดี และแม้แห่งพระราชชาติข้าพเจ้าหาพอใจใครเสมอด้วยท่านไม่ บัดนี้ข้าพเจ้าได้นำนางผู้งามพร้อมมามอบ ณ เบื้องบาทของท่านแล้วขอจงรับไว้ และครองกันฉันสามีภรรยาเถิด” พราหมณ์กล่าวจบแล้วสั่งให้บุตรภรรยาบังคมพระศาสดา

พระโลกนาถศากยบุตร ยังคงประทับดูษณียอยู่ครู่หนึ่ง พระองค์ทรงรำพึงว่า พราหมณ์ผู้นี้มีความหวังดีต่อเรา ต้องการสงเคราะห์เราด้วยสิ่งอันเป็นที่รัก ที่หวงแหนที่สุดแห่งตน แต่สิ่งนี้มีความแก่ ความเจ็บและความตายเป็นธรรมดา เราจักปฎิการพราหมณ์ผู้นี้ด้วยอมตธรรม และพราหมณ์ พราหมณ์ทั้งสองนี้มีอุปนิสัยแก่กล้าพอที่จะบรรลุธรรมของเราได้ เป็นการมอบสภาพอันไม่แก่และไม่ตายแก่เขา ดำริดังนี้แล้ว พระตถาคตเจ้าจึงเอื้อนโอษฐ์ว่า

“พราหมณ์ ถ้าเราจะเล่าเรื่องบางเรื่องให้ท่านฟัง ท่านจะพอใจฟังหรือไม่”

“เล่าเถิดสมณะ ข้าพเจ้าพร้อมอยู่แล้ว ท่านมีบุตรภรรยาอยู่แล้วหรือ ?”

นางมาคันทิยา บุตรีแห่งพราหมณ์นั่งฟังพิศพระตถาคตเจ้าเหมือนเด็กมองดูตุ๊กตาซึ่งตนไม่เคยเห็น พร้อม ๆ กันนั้น มารยาแห่งสตรีซึ่งปรากฏอยู่ในเรือนร่างและนิสัยแห่งอิทธิเพศ ก็เริ่มฉายแวววาวออกมาทางสายตา และริมฝีปากอันบางงามเต็มอิมัน

พระตถาคตเจ้า ชายพระเนตรดูนางมาคันทิยาหน้าหนึ่งทรงรู้ถึงจิตใจอันปั่นป่วนของนาง แล้วตรัสว่า

“พราหมณ์ เมื่อเราอยู่ในวัยหนุ่มมีเกศายังดำสนิทถูกแวดล้อมด้วยสตรีล้วนแต่สะคราญตา เป็นที่ปรารถนาของบุรุษเพศผู้ยังตัดอาลัยในปวงกามมิได้ แต่เราเบื่อหน่ายในโลกียวิสัย

จึงสละสมบัติบรมจักร และนางผู้จำเริญตา ออกแสวงหาโมกข
ธรรมแต่เดี๋ยวเดียวเที่ยวไปอย่างไม่มีอาลัย ปลอดภัยเหมือน
บุคคลที่เป็นหนี้แล้วพ้นจากหนี้ เคยถูกคุมขังแล้วพ้นจากที่คุมขัง
เคยเป็นโรคแล้วหายจากโรค หลังจากท่องเที่ยวอยู่เดี๋ยวเดียวและ
ทำความเพียรอย่างเข้มงวดไม่มีใครจะทำได้ยิ่งกว่าเป็นเวลา ๖ ปี
เราก็ได้ประสบชัยชนะอย่างใหญ่หลวงในชีวิต ได้ตรัสรู้อนุตตร
สัมมาสัมโพธิญาณ สงบเยือกเย็นถึงที่สุด ล่วงพ้นบ่วงแห่งมาร
ทั้งปวงทั้งที่เป็นทิพย์และเป็นของมนุษย์ มารและธิดามารคือ
นางตัณหา นางราคาและนางอโรติได้พยายามยั่ววนเราด้วยวิธี
แปลก ๆ เพื่อให้เราตกอยู่ในอำนาจ แต่เราก็หาสนใจไยดีไม่ ใน
ที่สุดพวกมารก็ถอยหนีไปเอง เราชนะมารอย่างเด็ดขาด จนมี
นามก้องโลกว่า “ผู้พิชิตมาร”

พระตถาคตหยุดอยู่ครู่หนึ่ง ทรงกวาดสายพระเนตรดูทุก
ไปหน้า ในที่สุดพระองค์ตรัสว่า

“พราหมณ์, เมื่อได้เห็นนางตัณหา นางราคา และ
นางอโรติ ซึ่งทรงความงามเหนือสามโลก เราก็หาพอใจแต่
น้อยไม่ ก็ทำไมเล่าเราจะพอใจในสรีระแห่งธิดาของท่านซึ่ง
เต็มไปด้วยมุตรและคูณ พราหมณ์เอ๋ย อย่าว่าแต่จะให้แตะ
ต้องด้วยมือเลย เราไม่ปรารถนาจะแตะต้องธิดาของท่าน
แม้ด้วยเท้า”

๐๙ ๙๐ ๐๙ ๙๐ ๐๙ ๙๐

๑๑

๐๙ ๙๐ ๐๙ ๙๐ ๐๙ ๙๐

บนกองกระดูกแห่งตักหาบุญ

“ดูก่อนภราดา” พระอานนท์เล่าต่อไป “พระดำรัสตอนสุดท้ายของพระผู้มีพระภาค เป็นเสมือนสายฟ้าฟาดเปรี้ยงลงบนใบหน้าของบุตรีพราหมณ์ นางรู้สึกร้อนผ่าวไปหมดทั้งร่าง สำหรับสตรีสาว อะไรจะเป็นเรื่องเจ็บปวดยิ่งไปกว่าการเสนอตัวให้ขาย แล้วถูกเขาเซี่ยทิ้งอย่างไม่มีไยดี ดังนั้นหยันตาซึ่งเคยหวานเยิ้มของนาง จึงถูกเคียวให้เหือดแห้งไปด้วยไฟโทสะ ใบหน้าซึ่งเคยถูกชมว่างามเหมือนจันทร์เพ็ญนั้น บัดนี้ได้ถูกเมฆคือความโกรธเคลื่อนเข้ามาบดบังเสียแล้ว นางผูกใจเจ็บในพระศาสนาสุดประมาณ

พระตถาคตเจ้า สังเกตเห็นกิริยาอาการของนางโดยตลอด แต่หาสนพระทัยอันใดไม่ ทรงแสดงอนุปฺพุพิกภาพรรณนาถึงเรื่องทาน ศีล ผลแห่งทานศีลโทษของกามและ

อานิสส์แห่งการหลีกเร้นออกจากกาม ที่เรียกว่า เนกขัมมะ
 ฟอกอธยาศัยแห่งพราหมณ์และพราหมณ์จนทรงเห็นว่ามีจิต
 อ่อน ควรแก่พระธรรมเทศนาชั้นสูงแล้ว พระผู้มีพระภาคก็ทรง
 ประกาศสามกัถ์สิกขาธรรมเทศนา คือ อริยสัจ ๔ ประหนึ่งช่าง
 ย้อมผู้ฉลาด ฟอกผ้าให้สะอาดแล้วนำมาย้อมสีที่ตนต้องการ

พระธรรมเทศนา จบลงด้วยการสำเร็จมรรคผลของ
 พราหมณ์และพราหมณ์ พระพุทธรองค์เสด็จจากอาสนะทั้ง
 มาคันทียคามไว้เบื้องหลัง มุ่งสู่ชนบทอื่นเพื่อโปรดเวไนยสัตว์
 ต่อไป

ความงามแห่งสตรี มักจะเป็นเหมือนดาบสองคม คือให้
 ทั้งคุณและโทษแก่เธอ และมีสตรีน้อยคนนักที่จะจับแต่เพียงคม
 เดียว เพราะฉะนั้นเธอจึงมักประสบทั้งความสุขและความเศร้า
 เพราะความงามเป็นมูลเหตุ กฎข้อนี้พิสูจน์ได้ด้วยชีวิตของนาง
 มาคันทียาซึ่งข้าพเจ้าจะเล่าให้ท่านฟังต่อไป

ด้วยความพยายามอย่างยิ่งยวด ในการที่จะแก้แค้นพระ
 ศาสดา เครื่องมือในการใช้ความพยายามของนางมีอย่างเดียว
 คือความงาม เมื่อมีความพยายาม ความสำเร็จย่อมตามมา
 เสมอ และในความพยายามนั้น ถ้าจังหวะดีก็จะทำให้สำเร็จเร็ว
 ขึ้น ดังนั้นต่อมาไม่ช้านักนางได้เป็นมเหสีของพระเจ้าอุเทนแห่ง
 โกสัมพี โดยวิธีใดไม่แจ้ง นับว่าได้เป็นใหญ่เป็นโตพอที่จะหา
 ทางแก้แค้นพระศาสดาได้โดยสะดวก ดังนั้นเมื่อนางทราบว่
 พระตถาคตเจ้าเสด็จมาโกสัมพี นางจึงยินดียิ่งนัก “คราวนี้แหละ

พระสมณโคตมผู้จองหองจะได้เห็นฤทธิ์ของมาคันธียา” นางปรารภเรื่องนี้ด้วยความกระหึ่มใจ จึงจ้างบริวารของนางบังทาสและกรรมกรบ้าง ให้เที่ยวติดตามดำพระศาสดาทุกมุมเมืองทุกหนทุกแห่งที่พระองค์ทรงเหยียบย่างไป

ดูก่อนภราดา ข้าพเจ้าตามเสด็จไปทุกหนทุกแห่งเหมือนกัน ถูกตำแรง ๆ จิตใจของข้าพเจ้าก็กระวนกระวาย แต่พระตถาคตเจ้าทรงมีอาการแช่มชืนอยู่เสมอ สี่พระพักตร์ยังคงสงบนิ่ง เช่นเดียวกับเวลาได้รับคำสรรเสริญ จิตใจที่ไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรมคือ นินทา และสรรเสริญนั้นเป็นจิตที่ประเสริฐยิ่ง พระองค์ตรัสไว้อย่างนี้ และพระองค์ก็ทรงทำให้ดูเป็นตัวอย่าง อาวุโส, ตราบใจที่บุคคลยังพอใจด้วยคำสรรเสริญ เขาย่อมยังต้องหวั่นไหวเพราะถูกนินทา นี่เป็นกฎที่แน่นอนพระตถาคตเจ้าทรงทำพระมนัสให้เป็นเช่นแผ่นดินหนักแน่นและไม่ยินดียินร้ายว่าใครจะไปโปรยปรายของหอมดอกไม้ลงไป หรือใครจะทิ้งเศษขยะของปฏิกูลอย่างไรลงไป ข้าพเจ้าเองสุดท้ายจะทนได้ จึงกราบทูลพระองค์ว่า

“พระองค์ผู้เจริญ อยู่อย่างนี้ คนเขาดำมากเหลือเกิน”

“จะไปไหน อานนท์” พระศาสดาตรัส มีแววแห่งความเด็ดเดี่ยวฉายออกมาทางพระเนตร และสี่พระพักตร์

“ไปเมืองอื่นเถิดพระเจ้าข้า สาวัตถิ ราชคฤห์ สาเกต หรือเมืองไหน ๆ ก็ได้ ที่ไม่ใช่โกสัมพี”

“ถ้าเขาด่าเรานั้นอีก ?”

“ก็ไปเมืองอื่นอีก พระเจ้าข้า”

“ถ้าที่เมืองนั้นเขาด่าเรอีก ?”

“ไปต่อไป พระเจ้าข้า”

“อย่าเลย อานนท์? เธออย่าพอใจให้ตถาคตทำอย่างนั้น ถ้าจะต้องทำอย่างเธอว่า เราจะไม่มีแผ่นดินอยู่ มนุษย์เราอยู่ที่ไหนจะไม่ให้มีคนรักคนชังนั้น เห็นจะไม่ได้ เรื่องเกิดขึ้นที่ใดควรให้ระงับลง ณ ที่นั้นเสียก่อนแล้วจึงค่อยไป อานนท์ เรื่องที่เกิดขึ้นแก่ตถาคตนั้นจะไม่ยืดยาวเกิน ๗ วัน คือจะต้องระงับลงภายใน ๗ วัน เท่านั้น”

แล้วพระพุทธองค์ก็ตรัสต่อไปว่า

“อานนท์ เราจะอดทนต่อคำล่วงเกินของผู้อื่นเหมือนช้างศึกก้าวลงสู่สงคราม ต่อดทนต่อลูกศรซึ่งมาจากทิศทั้ง ๔ เพราะคนในโลกนี้ส่วนมากเป็นคนชั่วคอยแสหาแต่โทษของคนอื่น เธอจงดูเกิด พระราชาทั้งหลายย่อมทรงราชพาหนะตัวที่ฝึกแล้วไปสู่ที่ชุมนุมชน เป็นสัตว์ที่ออกชุมนุมชนได้ อานนท์เอ๋ย ในหมู่มนุษย์นี้ผู้ใดฝึกตนให้เป็นคนอดทนต่อคำล่วงเกินของผู้อื่นได้ จัดว่าเป็นผู้ประเสริฐสุด ม้าอัสตร ม้าสินธพ พญาช้างตระกูลมหานาคที่ได้รับฝึกแล้ว จัดเป็นสัตว์อาชาไนย สัตว์อาชาไนยเป็นสัตว์ที่ประเสริฐ แต่คนที่ฝึกตนดีแล้วยังประเสริฐกว่าสัตว์เหล่านั้น

“ดูก่อนอานนท์ ผู้อดทนต่อคำล่วงเกินของผู้สูงกว่า

ก็เพราะความกลัว อุดทนต่อคำล่วงเกินของผู้เสมอกัน เพราะเห็นว่าพอสู้กันได้ แต่ผู้ใดอดทนต่อคำล่วงเกินของผู้ซึ่งด้อยกว่าตน เราเรียกความอดทนนั้นว่าสูงสุด ผู้มีความอดทน มีเมตตา ย่อมเป็นผู้มีลาภ มียศอยู่เป็นสุข เป็นที่รักของเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย เปิดประตูแห่งความสุข ความสงบได้โดยง่าย สามารถขุดมูลเหตุแห่งการทะเลาะวิวาทเสียได้ คุณธรรมทั้งมวล มีศีลและสมาธิเป็นต้น ย่อมเจริญงอกงามแก่ผู้มีความอดทนทั้งสิ้น”

ในที่สุด ทาสและกรรมกรที่พระนางมาคันทียาว่าจ้างมาตำพระมหาสมณะก็เลิกกันไปเองเพราะเขาทั้งหลายรู้สึกว่าเขากำลังตำเสาศิลาแท่งที่บ ซึ่งไม่หวั่นไหวเลย ความพยายามของพระนางมาคันทียา เป็นอันล้มเหลว อาวุโส พระศาสดาเคยตรัสไว้ว่า ภูเขาศิลาล้วนย่อมไม่หวั่นไหวด้วยลมจากทิศทั้ง ๔ ฉะนั้นบัณฑิตย่อมไม่หวั่นไหว เพราะคำนิทานและคำสรรเสริญฉันนั้น

ในพระดำรัสของพระศาสดาตอนต้น ท่านคงจำได้ว่า พระองค์ตรัสถึงม้าอัสตร ม้าสินธพ และสัตว์อาชาไนยรวมทั้งพญาช้างตระกูลมหานาค ข้าพเจ้าขอไขความเรื่องนี้สักเล็กน้อย

ม้าอัสตรนั้น คือสัตว์ผสมระหว่างม้าและลา คือแม่ม้าพ่อลา ลูกออกมาจึงได้ลักษณะที่ดีเยี่ยม คือได้ลักษณะเร็วจากแม่และได้ลักษณะทนทานจากพ่อ ม้าเป็นสัตว์ที่มีฝีเท้าเร็วมากจนได้นามอีกอย่างหนึ่งว่า “มโนมัย” หมายความว่า “สำเร็จตั้งใจ” ส่วนลานั้นทนทานมากในการนำภาระหนัก ปืนที่โกรกชันก็เก่ง

เมื่อลักษณะทั้ง ๒ ประการมารวมกันคือทั้งเร็วและทน ก็เป็นคุณลักษณะที่ดีเยี่ยม

หันมามองดูมนุษย์เราผู้ใดมีคุณลักษณะ ๒ อย่าง คือทั้งเร็วและทนทาน ผู้นั้นก็จัดได้ว่าประเสริฐ คนบางคนมีสติปัญญาดี รู้อะไรได้เร็ว แต่ไม่ทนทาน อ่อนแอ เบื่อหน่ายงานง่าย จีบจืด ในที่สุดก็เอาดีไม่ค่อยได้ ส่วนบางคนทนทาน บึกบึน แต่ขาดสติปัญญา รู้อะไรได้ช้า จึงทำให้เสียเวลามากเกินไปในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และคนในโลกส่วนมากก็มักจะได้อะไรลักษณะเดียว แต่ดูเหมือนพระศาสดาจะทรงสรรเสริญ ความเพียรพยายามมากอยู่ เมื่อได้พยายามแล้วไม่สำเร็จสมประสงค์ใครเล่าจะลงโทษผู้นั้นได้

ม้าสินธพนั้นเป็นพันธุ์ม้าซึ่งเกิด ณ ลุ่มแม่น้ำสินธุ เป็นม้าพันธุ์ดีมาก แคว้นกัมโพชะถิ่นกำเนิดของท่านก็เป็นแคว้นที่มีชื่อเสียงมากในเรื่องมีม้าพันธุ์ดีตามที่ท่านกล่าวแล้วแต่หลังจากส่วนช้างตระกูลมหานาคก็เป็นช้างตระกูลดี

กล่าวถึงสัตว์อาชาไนย หมายถึงสัตว์ที่ได้รับการฝึกฝนแล้วให้ควรแก่การงานประเภทนั้น ๆ โดยนัยนี้สัตว์ทุกประเภทสามารถเป็นอาชาไนยถ้าได้รับการฝึกให้เหมาะแก่การใช้งาน แต่บรรดาอาชาไนยด้วยกัน บุรุษอาชาไนยหรือคนอาชาไนย ประเสริฐที่สุด เพราะเหตุนี้พระตถาคตเจ้าจึงตรัสว่า บรรดามนุษย์ด้วยกัน คนที่ฝึกตนแล้วประเสริฐที่สุด

คำว่าฝึกตนนั้น หมายถึงฝึกจิตของตนให้ตั้งมั่นรับได้ทนได้แม้ในภาวะที่คนทั่ว ๆ ไปรู้สึกว่ามันน่าจะทนได้ การฝึกจิต

ก็เหมือนการฝึกยกน้ำหนัก ต้องค่อยทำค่อยไปเมื่อได้ที่แล้วก็เป็นจิตที่ทนทาน และมีอภินิหารเป็นอัศจรรย์

นางมาคันทิยาเป็นมเหสีรองของพระเจ้าอุเทน พระมเหสีใหญ่คือพระนางสามาวดี พุทธสาวิกาเลื่อมใสในพระตถาคตเจ้ามาก เมื่อพระนางมาคันทิยากลับแล้งพระศาสดาไม่สมประสงค์ ก็หันมาริษยาหาโทษให้พระนางสามาวดี พระนางถูกกล่าวหาหลายเรื่องจนพระเจ้าอุเทนทรงเชื่อและจะประหารชีวิตพระนางสามาวดี แต่พระองค์ทรงทราบข้อเท็จจริงภายหลัง จึงสั่งประหารชีวิตพระนางมาคันทิยาพร้อมทั้งบริวารและญาติ ด้วยวิธีเรียกว่าทวารุณอย่างยิ่ง

คือพระองค์ให้ชุดหลุมฝังพระนางมาคันทิยาและบริวารเพียงแค่ออ แล้วให้โจนอวียะชาตเป็นชั้นเล็กชั้นน้อย พระนางมาคันทิยาจบชีวิตลงด้วยเรื่องที่พระนางก่อขึ้นเอง

“ดูก่อนภราดา การคิดประทุษร้ายต่อผู้ไม่ประทุษร้าย ผู้บริสุทธิ์ ย่อมเป็นเหมือนการถ่มน้ำลายรดฟ้า หรือการปาฐุลีทวนลม ผู้กระทำความผิดได้รับโทษเอง”

“ดูก่อนท่านผู้แสวงมรรคาแห่งอมตะ” พระอานนท์กล่าวต่อไป “พระผู้มีพระภาคเจ้าสำราญพระอิริยาบถ ณ โกสัมพิตามพระอัธยาศัยพอสมควรแล้ว ก็เสด็จจาริกไปสู่คามนิคมชนบท ราชธานีน้อยใหญ่ เพื่อโปรดเวไนยสัตว์ผู้พ้อแนะนำได้ให้ดำรงอยู่ในกุศลถณจนกระทั่งทวนกลับไปประทับ ณ กรุงสาวัตถี ราชธานีแห่งแคว้นโกศล อันเป็นดินแดนแถบเชิงเขาหิมาลัย ความจริง

พระพุทธองค์ประทับ ณ กรุงสวตถิเป็นเวลาหลายปีที่สุดคือถึง ๒๕ พรรษา แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า ประทับอยู่รวดเดียว ๒๕ พรรษา พระองค์เสด็จไป ๆ มา ๆ แต่เมื่อคิดรวมแล้วได้ ๒๕ ปีพอดี คือประทับอยู่ ณ ปุพพารามของนางวิสาขา ๖ ปี และประทับ ณ เขตวันอารามของท่านอนาถปิณฑิกะ ๑๙ ปี

อันว่าพระนครสวตถิ ราชธานีแห่งแคว้นโกศลนี้ ตั้งอยู่ทางเหนือแห่งแคว้นกาสิ มีอาณาเขตไปจนถึงหิมาลัยบรรพต มีแคว้นศากยะอยู่ทางทิศเหนือ โกลิยะอยู่ทางทิศตะวันออก แคว้นโกศลซึ่งมีสวตถิเป็นราชธานีนี้ เป็นอาณาจักรยิ่งใหญ่คู่แข่งกับแคว้นมคธ

โกศลมีเมืองสำคัญสามเมือง คือสวตถิ อโยธยา ซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำสรายุ เป็นเมืองสำคัญมาก่อนสมัยพระพุทธองค์ ต่อมาถูกรวมเข้ากับโกศล ส่วนอีกเมืองหนึ่งคือสาเกต อยู่ใกล้กับอโยธยา เจริญขึ้นเวลาเดียวกับที่อโยธยาเสื่อมลงจึงกลายเป็นเมืองแทนอโยธยา สาเกต มีความสำคัญสำหรับโกศลมาก เป็นเมืองบิดาแห่งนางวิสาขามหาอุบาสิกา ซึ่งข้าพเจ้าจะขอไว้เล่าให้ท่านฟังในภายหลัง ระหว่างสวตถิถึงสาเกตมีรถด่วนเดินทางวันเดียวถึง รถด่วนนั้นคือรถเทียมม้า ตั้งสถานีไว้ ๗ แห่ง พอถึงสถานีหนึ่งก็เปลี่ยนม้าครั้งหนึ่ง ม้าชุดหนึ่งวิ่งเป็นระยะทางกว่ากึ่งโยชน์เล็กน้อย แปลว่าต้องเปลี่ยนม้าถึง ๗ ครั้ง เรื่องนี้เองที่พระปุณณะมันตานีบุตร อาจารย์ของข้าพเจ้า เมื่อสนทนากับพระสารีบุตร ถึงเรื่องวิสุทธิ ๗ อันจะนำบุคคลไปสู่พระนิพพาน

จึงเปรียบวิสุทธิ ๗ เหมือนรศ ๗ ผลัดจากสัปดาห์ถึงสัปดาห์

ครั้งแรกที่พระตถาคตเจ้าเหยียบพระมงคลบาทลงสู่
สัปดาห์นั้น เป็นเพราะการอาราธนาของท่านอนาถปิณฑิกมหา
เศรษฐี ซึ่งเวลานั้นยังมีได้มีเนमितตกนามอันไพเราะอย่างนี้
เลย เรื่องเป็นดังนี้ :-

สมัยหนึ่ง เมื่อตรัสรู้แล้วไม่นาน พระตถาคตเจ้าประทับ
อยู่ ณ สิตวันใกล้กรุงราชคฤห์ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ครั้ง
นั้นอนาถปิณฑิกเศรษฐียังมิได้รู้จักพระพุทธเจ้า ได้เดินทางไป
กรุงราชคฤห์เพื่อเยี่ยมเยียนสหาย และเพื่อกิจการค้าด้วย เมื่อ
ไปถึง เศรษฐีผู้สหายต้อนรับพอสมควรแล้ว ก็ขอตัวไปสั่งงานคน
ทั้งหลายให้ทำนั่นทำนี่จนไม่มีโอกาสได้สนทนากับอาคันตุกะ
อนาถปิณฑิกะประหลาดใจจึงถามว่า

“สหาย ครั้งก่อน ๆ เมื่อข้าพเจ้ามา ท่านกระวีกระวาด
ต้อนรับอย่างยิ่ง สนทนาปราศรัยเป็นที่บันเทิงจิตตามฐานะมิตร
อันเป็นที่รัก ท่านละงานอื่น ๆ ไว้สิ้นมาต้อนรับข้าพเจ้า แต่คราว
นี้ท่านละข้าพเจ้าแล้วสั่งงานยุ่งอยู่ ท่านมีงานอวาทวิพาทหรือ
หรือพระเจ้าพิมพิสารจอมเสนาแห่งแคว้นมคธจะเสด็จมาเสวยที่
บ้านของท่านในวันพรุ่งหรืออย่างไร ?”

“สหาย” เศรษฐีกรุงราชคฤห์ตอบ “อภัยข้าพเจ้าด้วย
เถิด ข้าพเจ้าจะไม่สนใจใยดีในการมาของท่านก็หาไม่ได้ ท่านก็
คงทราบอยู่แก่ใจแล้วว่า ข้าพเจ้ามีความรักในท่านอย่างไร แต่
พรุ่งนี้ข้าพเจ้าอาราธนาพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์

จำนวนร้อย เพื่อเสวยและฉันอาหารที่นี่ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึง
มิว่สั่งงานยุ่งอยู่”

“สหาย ท่านกล่าวว่า พระพุทธเจ้าหรือ โอ พระพุทธเจ้า
เกิดขึ้นแล้วในโลกหรือไม่”

“ใช่ พระพุทธเจ้า พระโคตมพุทธะออกบวชจากศากย
ตระกูล มีชาวแพร์สะพัดไปทุกหนทุกแห่งว่าพระองค์เป็นพระ
อรหันต์ เป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบสมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะ คือ
มีความรู้ดีและความประพฤติดี เสด็จไปที่ไหนก็อำนวยโชคให้ที่
นั้น เป็นผู้ฝึกคนที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นผู้รู้จักโลก เป็น
ศาสตาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้ตื่นจากกิเลสนิทรา
รื้อรียสัจอย่างแจ่มแจ้ง และมีพระทัยเบิกบานด้วยพระมหากรุณา
ต่อมวลสัตว์ เป็นผู้หักราคะโทสะและโมหะ พร้อมทั้งบาปกรรม
ทั้งมวลแล้ว เสด็จเที่ยวจาริกสั่งสอนเวไนยสัตว์ แสดงธรรมอัน
ไพเราะ ทั้งเบื้องต้นท่ามกลาง และที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์
อันบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง เต็มบริบูรณ์ทั้งหัวข้อและความหมาย
สหาย ท่านไม่ทราบการอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้าดอกหรือ?”

“ดูก่อนภราดา คำว่า ‘พุทธ’ นั้น เป็นคำที่ก่อความตื่น
เต้นให้แก่อนาถปิณฑิกเศรษฐียิ่งนัก อุปมาเหมือนคนเป็นโรคซึ่ง
ทรมาณมานานปี เมื่อทราบว่ามีหมอสามารถจะบำบัดโรคนั้นได้
จะดีใจสักเพียงใด ดังนั้นอนาถปิณฑิกะจึงกล่าวว่า

“สหาย ค่าอาหารสำหรับเลี้ยงพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์
สำหรับพรรุ่งนี้เป็นจำนวนเท่าใด ข้าพเจ้าขอออกให้ทั้งหมด”

“อย่าเลย สหาย” เศรษฐีกรุงราชคฤห์ตอบ “อย่าว่าแต่ทานจะจ่ายค่าอาหารเลย แม้ท่านจะมอบสมบัติในกรุงราชคฤห์ทั้งหมดให้แก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็หายอมให้ท่านเป็นเจ้าภาพสำหรับเลี้ยงพระพุทฺธเจ้าไม่ กว่าข้าพเจ้าจะจงได้ก็เป็นเวลานานเหลือเกิน ข้าพเจ้าคอยโอกาสนี้มานานนักหนาแล้ว สมบัติบรมจักรข้าพเจ้ายังปรารถนาน้อยกว่าการได้เลี้ยงพระพุทฺธเจ้า ๗ วันนี้เป็นวันของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะไม่ยอมให้ใครเป็นอันขาด”

เมื่ออนาถปิณฑิกะวิงวอนว่า ขอออกค่าใช้จ่ายสักครึ่งหนึ่ง เศรษฐีกรุงราชคฤห์ก็หายอมไม่

ดูก่อนภราดา พระบรมศาสดาของเราทั้งหลายนั้นทรงมีบุพเพกตบุญญาตอย่างล้นเหลือ กุศลธรรมทั้งมวลที่พระองค์ทรงบำเพ็ญกระทำมาตลอดเวลาที่ท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏ มารวมกันให้ผลในปัจจุบันภาพของพระองค์นี้ ประดุจสายธารซึ่งยังเอ่ออยู่ในท่านบและบังเอิญท่านบพึงทลายลง อุทกธาราก็ไหลหลากท่วมทัน ดังนั้นไม่ว่าพระองค์จะเสด็จไป ณ ที่ใด พระราชา เสนาบดี พ่อค้า ประชาชน จึงต้องการถวายปัจจัยแก่พระองค์จนถึงกับต้องแย่ง ต้องจองกันล่วงหน้าเป็นเวลานาน ๆ

อนาถปิณฑิกเศรษฐี เป็นผู้อันกุศลธรรมแต่ปางบรรพ์ ดกเดือนแล้ว เมื่อได้ยินคำ “พุทฺโธ” เท่านั้นปิตักิขาบชานไปทั่วสรรพางค์ ปรารถนาเหลือเกินที่จะได้เข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทฺธเจ้าในเวลานั้น แต่บังเอิญเป็นเวลาค่ำ ประตูเมืองปิดเสียแล้ว จิตใจของเขาจึงกังวลถึงแต่เรื่องที่จะเฝ้าพระศาสดา ไม่อาจหลับลงได้

อย่างปกติ เขาลุกขึ้นถึง ๓ ครั้งด้วยสำคัญว่าสว่างแล้ว แต่พอเดินออกไปภายนอกเรือน ความมืดยังปรากฏปกคลุมอยู่ทั่วไป ครานั้นความสะอึกหวาดเสียว และความกลัวก็เกิดขึ้นแก่เขา เขากลับมานอนรำพึงถึงพระศาสดาอยู่ด้วยความกระวนกระวายใจ

ในที่สุดเวลาก็มาถึง ท้องฟ้าเริ่มสว่าง เสียงไก่ขันรับอรุณแว่วมาตามสายลม เศรษฐีเดินออกจากตัวเรือนมุ่งสู่ประตูเมือง ประตูยังไม่เปิด อนาคตปิณฑิกต้องขอร้องวิงวอนคนเฝ้าประตูเสีย นานเขาจึงยอมเปิดให้ เมื่อออกจากประตูเมืองแล้ว ทางที่จะไปสู่ป่าสิตวันก็เป็นทางเปลี่ยว การสัญจรยังไม่มี การเดินออกจากเมืองเข้าไปในป่านั้นเป็นการยากมากสำหรับคนขลาด เศรษฐีเกือบจะหมดความพยายาม มีหลายครั้งที่เขาจะถอยกลับเข้าสู่เมือง แต่พอเขาหยุดยั้งนั่นเอง เสียงปรากฏขึ้นเหมือนเทวดาแว่วมาจากอากาศว่า เศรษฐี ม้าตั้งร้อย ช้างตั้งร้อย โค แพะ แกะ เปิดไถ่ อย่างละร้อย ๆ ถ้าท่านได้เพราะถอยกลับเพียงก้าวเดียว จะไม่ประเสริฐเหมือนก้าวไปข้างหน้าเพียงก้าวเดียว จงก้าวต่อไปเถิด เศรษฐี การก้าวไปข้างหน้าของท่าน จะเป็นประโยชน์แก่ท่านและแก่โลกมาก

เศรษฐีมุ่งหน้าเข้าสู่ป่าสิตวัน อันเป็นที่ประทับแห่งพระศาสดา เวลานั้นพระพุทธองค์ตื่นบรรทมแล้ว ทรงแผ่ซ้ายพระญาณ พิจารณาอุสสวัตโลกที่พระองค์ควรจะโปรด เห็นอุปนิสัยของอนาคตปิณฑิกเศรษฐีว่าเป็นผู้ควรแก่การบรรลุลหรรณ จึงทรงจงดม คือดำเนินกลับไปกลับมาอยู่ ณ บริเวณที่ประทับ เมื่อ

เศรษฐีเข้ามาใกล้พระพุทธองค์จึงตรัสว่า

“เข้ามาเถิด สุกตตะ ตถาคตอยู่นี้”

ดูก่อนภราดา พระดำรัสตรัสเรียกเศรษฐีโดยชื่อว่า “สุกตตะ” โดยถูกต้องนั้น นำความปราโมชมาให้เศรษฐีอย่างเหลือล้น เขาไม่เคยรู้จักพระศาสดา และพระศาสดาก็ไม่เคยทรงรู้จักเขา แต่พระองค์สามารถเรียกชื่อเขาได้ เศรษฐีหรือจะไม่ปลื้มใจ เขาชบหน้าลงแทบบาทมูลแห่งพระตถาคตเจ้า แล้วกราบทูลว่า

“ข้าแต่พระศากยมุนี เป็นโชคดีของข้าพระพุทธเจ้ายิ่งแล้วที่ได้มาเฝ้าพระองค์สมปรารถนา ข้าพระองค์รอคอยจนพระองค์เสด็จเข้าไปในเมือง เพื่อเสวยภัตตาหารไม่ไหว จึงออกมาเฝ้าแต่เช้ามืด พระองค์ผู้เจริญ เมื่อคืนนี้ราตรีชางยาวนานเสียเหลือเกิน ปรากฏแก่ข้าพระพุทธเจ้าเหมือนหนึ่งเดือน เป็นเวลานานเหลือเกิน ที่สัตว์โลกจะได้สดับคำว่า ‘พุทโธ พุทโธ’

“ดูก่อนสุกตตะ ผู้ตื่นอยู่มิได้หลับย่อมรู้สีกว่าราตรีหนึ่งยาวนาน ผู้ที่เดินทางจนเมื่อยล้าแล้วรู้สีกว่าโยชน์หนึ่งเป็นหนทางที่ยืดยาว แต่สังสารวัฏคือการเวียนเกิดเวียนตายของสัตว์ผู้ไม่รู้พระสัทธรรมยังยาวนานกว่านั้น ดูก่อนสุกตตะ สังสารวัฏนี้หาเบื้องต้นเบื้องปลายได้โดยยาก สัตว์ผู้พอใจในการเกิดย่อมเกิดบ่อย ๆ และการเกิดบ่อย ๆ นั้น ตถาคตกล่าวว่า เป็นความทุกข์ เพราะสิ่งที่ติดตามความเกิดมาก็คือความแก่ชรา ความเจ็บปวดทรมานและตาย

ความต้องการพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก ความต้องประสพกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก ความแค้นใจ ความคร่ำครวญ ความทุกข์กายทุกข์ใจ และความคับแค้นใจ อุปมาเหมือนเห็ดซึ่งโผล่ขึ้นจากดินและน้ำดินติดขึ้นมาด้วย หรืออุปมาเหมือนโคซึ่งเทียมเกวียนแล้วจะเดินไปไหนก็มีเกวียนติดตามไปทุกหนทุกแห่ง สัตว์โลกเกิดมาก็ำพาทุกข์ประจำสังขารติดมาด้วย ตราบใดที่เขายังไม่สลัดความพอใจในสังขารออก ความทุกข์ก็ย่อมติดตามไปเสมอ เหมือนโคที่ยังมีแอกเกวียนครอบคอบอยู่ ล้อเกวียนย่อมติดตามไปทุกฝีก้าว

“ดูก่อนสุทตตะ เมื่อร่ายยังมั่นคงแม้ต้นไม้จะถูกตัดแล้ว มันก็สามารถขึ้นได้อีก ฉะนั้นเดียวกันเมื่อบุคคลยังไม่ถอนตัณหา นุสัยขึ้นเสียจากดวงจิต ความทุกข์ก็เกิดขึ้นได้บ่อย ๆ

“สุทตตะเอ๋ย น้ำตาของสัตว์ผู้ต้องร้องไห้ เพราะความทุกข์โทมนัสทับถม ในขณะที่ท่องเที่ยวอยู่ในวัฏฏสงสารนี้มีจำนวนมากเหลือคณนา สุดท้ายจะกล่าวได้ว่ามีประมาณเท่านั้นเท่านี้ กระตุกที่เขาทอดทิ้งลงทับถมปรุพิตลเล่า ถ้านำมากองรวม ๆ กันมิให้กระจัดกระจายคงจะสูงเท่าภูเขา บนพื้นแผ่นดินนี้ไม่มีช่องว่างเลยแม้แต่เม็ดเดียวที่สัตว์ไม่เคยตาย ปรุพินี้เคลื่อนกล่นไปด้วยกระตุกแห่งสัตว์ผู้ตายแล้วตายเล่า เป็นที่น่าสังเวชสลดจิตยิ่งนัก ทุกอย่างก้าวของมนุษย์และสัตว์เหยียบย่ำไปบนกองกระตุก เขาอนบนกองกระตุกหนึ่งบนกองกระตุกสนุกสนานเพลิดเพลินอยู่บนกองกระตุกทั้งสิ้น

“ดูก่อนสุกัตตะ ไม่ว่าภพไหน ๆ ล้วนแต่มีลักษณะ
เหมือนกองเพลิงทั้งนั้น สัตว์ทั้งหลายดิ้นรนอยู่ในกองเพลิง
คือทุกข์ เหมือนเต่าอันเขาโยนลงไปแล้วในกองไฟใหญ่
ฉะนั้น”

๐๘ ๙๐๘ ๙๐๘ ๙๐

๑๒

๐๘ ๙๐๘ ๙๐๘ ๙๐

สุกัตตะผู้สร้างอารามเขตวัน

พระศาสดาทรงเทศนาอริยสังคตโดยย่อ แก่ท่าน
สุกัตตะ จนเสร็จจึงได้ดวงตาเห็นธรรม เป็นผู้มีศรัทธาไม่
หวั่นไหวในพระรัตนตรัยแล้ว ทรงย้ำในตอนสุดท้ายว่า

“ดูก่อนสุกัตตะ การได้อัตภาพมาเป็นมนุษย์เป็น
ของยาก การดำรงชีพอยู่แห่งสัตว์ทั้งหลายเป็นของยาก
การได้ฟังธรรมของสัตบุรุษเป็นของยาก และการอุบัติขึ้น
แห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลายก็เป็นของยาก ดูก่อนสุกัตตะ
เพราะเหตุนี้การแสดงธรรมของสัตบุรุษก็ตาม การเกิด
ขึ้นแห่งพระพุทธเจ้าก็ตามล้วนเป็นเหตุนำความสุขความ
สงบมาสู่โลก”

“ดูก่อนผู้สืบอริยวงศ์” พระอานนท์กล่าวต่อไป
“พระธรรมเทศนาของพระศาสดานั้น ไพเราะจับใจและ

แจ่มแจ้งยิ่งนัก เพราะเหตุนี้เมื่อพระองค์แสดงจบลงจึงมักมีผู้ชม
 เชมเสมอว่า ‘แจ่มแจ้งจริงพระเจ้าข้า ๕ เหมือนหงายของที่คว่ำ
 เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทางส่องประทีปในที่มืด เพื่อให้
 ผู้มืดตาได้เห็นรูปร่าง’ ดังนี้”

อนาถปิณฑิกเศรษฐี หรืออีกนัยหนึ่งคือสุทัตตะคฤหบดี
 ซึ่งบัดนี้ได้เป็นโสดาบันแล้ว ด้วยการฟังพระธรรมเทศนาครั้ง
 เดียว ทูลอาราธนาพระตถาคตเจ้าเพื่อเสด็จสู่กรุงสาวัตถี ราชธานี
 แห่งโกศลรัฐ เมื่อพระพุทธรองค์ทรงรับแล้ว เศรษฐีจึงมุ่งหน้ากลับ
 สู่นครตน ล่วงหน้าไปก่อน ตามรายทางเศรษฐีให้คนสร้างที่พัก
 ไว้เป็นแห่ง ๆ และป่าวประกาศให้ประชาชนสร้างที่พัก เพื่อพระ
 สงฆ์สาวก ตามเส้นทางที่พระศาสดาจะเสด็จไป

เมื่อถึงสาวัตถีแล้ว อนาถปิณฑิกะก็มองหาสถานที่จะ
 สร้างอารามถวายพระศาสดาและภิกษุสงฆ์ เห็นที่อยู่แห่งหนึ่ง
 เป็นสวนของเจ้าชายในราชตระกูล ผู้ทรงพระนามว่า “เชตะ” ได้
 ลักษณะควรเป็นอารามสำหรับพุทธนิवास คืออยู่ไม่ใกล้ไม่ไกล
 จากหมู่บ้าน มีทางเข้าออกได้สะดวก ไม่อึกทึบในเวลา
 กลางวัน และเงียบสงัดในเวลากลางคืน ห่างจากหมู่บ้าน
 เหมาะสำหรับเป็นที่สำราญพระอิริยาบถของพระตถาคต
 เจ้า และเป็นที่ตรีกตรองธรรมอันลึกซึ้งสำหรับภิกษุสงฆ์

อนาถปิณฑิกะได้เข้าเฝ้าเจ้าชายเชตะขอซื้อสวนสร้าง
 อาราม เบื้องแรกเจ้าชายทรงปฏิเสธ แต่เมื่อเศรษฐีขอรับรอง
 หนักเข้า ก็ทรงยอม แต่ทรงไต่ราคาแพงเหลือหลาย ถึงกับว่า

ถ้าจะซื้อให้ได้ก็ต้องให้ราคาเท่ากับเอาทองไปปลงให้เต็มสวนนั้น
ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงดำริว่าถ้าราคาแพงเกินไป เศรษฐีคงไม่
ซื้อ แต่พระองค์ทรงเข้าพระทัยผิดไป เศรษฐียอมตกลงซื้อ เมื่อ
ตกลงแล้ว ก็วัดเนื้อที่ชำระเงินเป็นตอน ๆ ไปเหลือเนื้อที่อยู่อีก
นิดหน่อย ซึ่งเศรษฐีกำหนดไว้ว่าจะทำซุ้มประตูตรงนั้น พอได้เงิน
หมด เศรษฐีกำลังจะไปเยี่ยมเพื่อนที่สนิทไว้ใจกันคนหนึ่งมา เจ้า
ชายเซตะทรงเห็นใจและสงสารเศรษฐี จึงทรงยกเนื้อที่ตรงนั้นให้
เมื่อสร้างอารามเสร็จแล้วก็ถึงเวลาทำซุ้มประตู เศรษฐีดำริว่าเจ้า
ชายเซตะมีคนเคารพนับถือมากในพระนครสวัตถิ ถ้ามีชื่อเจ้า
ชายอยู่ด้วยจะเป็นประโยชน์มาก จึงให้ยกป้ายขึ้นว่า “เซตวัน”
แต่คนทั้งหลายมักจะต่อท้ายว่า “อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี”
ด้วยประการฉะนี้

อันว่าเซตวันนี้เป็นอารามที่สวยงามที่สุด และใหม่ที่สุด
อนาถปิณฑิกะให้สร้างกุฏิวิหาร ห้องประชุม ห้องเก็บของ ซุ
สระใหญ่ปลูกบัวขาว บัวขาว บัวหลวง บัวเขียว บานสะพรั่ง ชู
ดอกไสว ปลูกมะม่วงเพิ่มเติมจากที่มีอยู่เดิมแล้ว ยังมีพันธุ์ไม้
หลายหลากเป็นทิวแถว ที่ทำเป็นซุ้มเป็นพุ่มก็มี สะอาด สวยงาม
และร่มรื่น ต้นไม้ส่วนมากมีผลอันจะเป็นประโยชน์แก่ภิกษุ
สามเณร รวมความว่าเซตวันเป็นอารามที่น่าอยู่น่าอาศัย มีสัปปาย
ธรรมพร้อมทั้ง ๔ ประการคือ

๑. เสนาสนสัปปายะ ที่อยู่อาศัยสบาย

๒. ปุคคลสัปปายะ มีมิตรสหายดี มีผู้เอาใจใส่พอสมควร

๓. อาหารสัปปายะ มีข้าวปลาอาหารบริบูรณ์

๔. ธัมมสัปปายะ มีธรรมเป็นที่สบาย ข้อนี้หมายความว่า ธรรมที่จะปฏิบัติเพื่อบรรลุคุณเบื้องสูงเหมาะแก่จิตอริยาศัย และมีเรื่องราวต่าง ๆ โนมน้าวใจไปเพื่อละบาปอกุศลที่เกิดขึ้น แล้ว เพื่อพยายามมิให้ออกุศลที่ยังไม่เกิดได้เกิดขึ้น เพื่อทำกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น และเพื่อรักษากุศลที่เกิดแล้วให้คงอยู่และเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ดูก่อนอากัณฐกะ กล่าวเฉพาะอย่างยิ่งประการที่ ๒ คือ ปุคคลสัปปายะนั้น ท่านอนาถปิณฑิกะ นอกจากจะถวายอารามแล้วยังบำรุงภิกษุสงฆ์ ด้วยปัจจัยอื่น ๆ อีก เช่น จีวร อาหาร และยารักษาโรค ท่านจะไปเฝ้าพระศาสดาทั้งเช้าและเย็น เมื่อไปตอนเช้าก็นำอาหารเป็นต้นว่ายาคุ และภัตต์ เมื่อไปในเวลาเย็นก็นำปานะชนิดต่าง ๆ ไป เป็นต้นว่า น้ำผึ้งและน้ำอ้อย ท่านไม่เคยไปมือเปล่าเลย ด้วยละอายว่าภิกษุหนุ่มและสามเณรจะดูมือ เมื่อไปเฝ้าก็ไม่เคยทูลถามปัญหาพระศาสดาเลย เพราะท่านคิดว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า เคยเป็นกษัตริย์สุขุมลชาติ และบัดนี้ก็เป็นพระพุทธเจ้าสุขุมล ถ้าจะถามปัญหาพระองค์ก็จะทรงดำริว่า เศรษฐีเป็นผู้มีอุปการะมากต่อเรา แล้วจะทรงแก้ปัญหาด้วยความตั้งพระทัย จะทำให้พระองค์ทรงลำบาก

“ดูก่อนอากัณฐกะ พระศาสดาทรงทราบอริยาศัยอันนี้ของเศรษฐีแล้วทรงดำริว่า เศรษฐีนี้เกรงใจเราในฐานะที่ไม่ควรจะเกรง ก็เรานำเพ็ญบารมีมาเป็นเวลาชียาวนาน เคยควักลูกหยันดา

เคยตัดศีรษะอันประดับประดาแล้วด้วยมงกุฏ และเคยสละ
อวัยวะอื่น ๆ ตลอดถึงชีวิตให้เป็นทาน บารมี ๑๐ เรบาเพ็ญมา
แล้วอย่างเข้มงวดและบริบูรณ์ ก็ด้วยจุดประสงค์ที่จะขจัดวิ
ลังสารสาครขึ้นสู่ที่อันเกษม คือ พระนิพพาน ทรงดำริเช่นนี้ก็
แสดงธรรมแก่เศรษฐีพอสมควรทุกครั้งที่เขาไปเฝ้า

“ดูก่อนพณฺศุพัณฺธุแห่งอารยะ นอกจากท่านอนาถปิณฑิกะ
แล้วยังมีคนอื่น ๆ อีกมากที่เคารพเลื่อมใสในพระศาสดาและ
ภิกษุสงฆ์ ท่านเหล่านั้นล้วนเป็นกำลังสำคัญแห่งพระพุทธศาสนา
ช่วยบำรุง รักษา และการเผยแผ่คำสอนของพระตถาคตเจ้า
เป็นต้นว่า นางวิสาขามหาอุบาสิกา นางสุปปวาสา นางสุปปิยา
ตลอดไปถึงพระราชธิดาปิณฑิกโกศล และพระนางมัลลิกาอัคร
ราชเทวี”

“ข้าแต่ท่านผู้ทรงพรตอันประเสริฐ” พระกัมโพชะ
กล่าวขึ้น “ข้าพเจ้าเคยได้ยินชื่อเสียงของท่านเหล่านี้บ้าง
เป็นบางท่าน แต่ไม่ทราบรายละเอียด ถ้าท่านจะกรุณา
อนุเคราะห์เล่าแก่ข้าพเจ้าบ้าง ก็จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง”

๐๘ ๙๐๐๘ ๙๐๐๘ ๙๐

๑ ๓

๐๘ ๙๐๐๘ ๙๐๐๘ ๙๐

เบญจกัลยาณีนามวิสาขา

“ดูก่อนนรธาตา สำหรับท่านแรกคือ นางวิสาขามหาอุบาสิกา นั้น มีเรื่องค่อนข้างจะมากอยู่เป็นสตรีที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในพุทธจักร เป็นผู้มียุญ และรูปร่างสมบูรณ์ด้วยลักษณะเบญจกัลยาณี ๕ ประการคือ ผมงาม หมายถึงผมซึ่งยาวสลวยลงมาแล้วมีปลายซ้อนขึ้นเองโดยธรรมชาติ ฟันงาม หมายถึงฟันขาวสะอาดเป็นระเบียบเรียงราย ประคองไข่มุกที่นายช่างจัดเข้าระเบียบ ริมฝีปากงาม หมายถึงริมฝีปากบาง โค้งเป็นรูปกระจับ สีชมพูเรื่อคล้ายผลดำนิงสุก เป็นเองโดยธรรมชาติ มิใช่เพราะตกแต่งแต่มีทพาวงาม หมายถึงผิวขาวละเอียดอ่อนเหมือนสีดอกกรรณิกการ์ ลักษณะนี้มี ๒ อย่าง คือถ้าผิวดำก็ดำอย่างดอกอุบลเขียว อมเลือดอมฝาด เปล่งปลั่งคล้ายสีน้ำผึ้งซึ่งนำมาจาก

รังผึ้งใหม่ ๆ ว่างาม หมายถึงเป็นคนงามตามวัย งามทุกวัย
เมื่ออยู่ในวัยเด็กก็งามอย่างเด็ก เมื่ออยู่ในวัยสาวก็งาม
อย่างหญิงสาว เมื่ออยู่ในวัยชราก็งามอย่างคนชรา

นางวิสาขามีใช้ชาวสาวัตถีโดยกำเนิด แต่เป็นชาวสาเกต
ต้นตระกูลดั้งเดิมของนางอยู่กรุงราชคฤห์ สมัยเมื่อพระเจ้า
ปเสนทิโกศลเสด็จไปขอเศรษฐกิจจากกรุงราชคฤห์นั้น จอมเสนา
แห่งแคว้นมคธได้มอบธัญชัยเศรษฐกิจบิดาวิสาขาให้มา เมื่อเดิน
ทางมาถึงเขตกรุงสาวัตถี ธัญชัยเห็นสถานที่แห่งหนึ่งมีทำเลดี
เหมาะที่จะสร้างเมืองได้ จึงทูลขอพระเจ้ากรุงสาวัตถีเพื่อสร้างที่
พักอยู่ตรงนั้น พระเจ้าปเสนทิทรงอนุญาต ต่อมาจึงสร้างเป็น
เมืองให้ชื่อว่า “สาเกต” เพราะนิมิตที่มาถึงตรงนั้นเมื่อตะวันรอน

วิสาขาเจริญเติบโตขึ้นที่กรุงสาเกตนั่นเอง เจริญวัยขึ้น
ด้วยความงาม งามอย่างจะหาหญิงใดเสมอเหมือนได้ยาก แต่
เป็นผู้ไม่หยิ่งทะนงในความงาม มีความอ่อนน้อมถ่อมตนเป็น
นิสัย มีกิริยาวาจาสุภาพเรียบร้อยสมเป็นกุลสตรีที่ได้รับการ
อบรมดี จนกระทั่งมีอายุพอสมควรจะแต่งงานแล้ว บิดาแห่ง
ปुณณวัณณกุมารในกรุงสาวัตถีจึงส่งทูตไปขอนางเพื่อบุตรของตน
การแต่งงานของนางวิสาขาเป็นเรื่องมหิพารย

ธัญชัยเศรษฐกิจให้นายช่างทำเครื่องประดับมหาลดา
ประสาธน์เป็นชุดวิวาห์แห่งธิดา เครื่องประดับนี้แพรวพราวไป
ด้วยเพชรนิลจินดามากหลาย ไม่มีผ้าด้ายผ้าไหมหรือผ้าใด ๆ
เจือปนเลย ที่ ๆ ควรจะใช้ผ้า เขาก็ใช้แผ่นเงินแทน ในเครื่อง

ระดับนี้ต้องใช้เพชร ๔ ทะนาน แก้วมุกดา ๑๑ ทะนาน แก้ว
ประพาพ ๒๐ ทะนาน แก้วมณี ๓๓ ทะนาน

ลูกตุ้มทำด้วยทอง ห่วงทำด้วยเงิน เครื่องประดับนี้คลุม
ตั้งแต่ศีรษะจรดหลังเท้า บนศีรษะทำเป็นรูปนกยูงรำแพน ขน
ปีกทั้งสองข้างทำด้วยทองข้างละ ๕๐๐ ขน จะงอยปากทำด้วย
แก้วประพาพ นัยน์ตาทำด้วยแก้วมณี ก้านขนและขาทำด้วยเงิน
นกยูงนั้นประดิษฐ์อยู่เหนือเศียรเหมือนนกยูงรำแพนอยู่บนยอดเขา
เครื่องประดับนี้มีค่า ๙๐ ล้านกหาปณะ ค่าจ้างทำหนึ่งแสน
กหาปณะ และทำอยู่ถึง ๔ เดือน โดยนายช่างจำนวนร้อย จึง
สำเร็จลง

คืนสุดท้ายที่วิสาขาจะจากไปสู่ตระกูลสามีนั่นเอง ธนัญ
ชัยเศรษฐีผู้บิดาได้ให้โอวาทแก่นางเป็นที่ประทับใจ และเป็น
ประโยชน์ในการครองเรือนยิ่งนัก โอวาทนั้นมี ๑๐ ข้อ ดังนี้

วิสาขา เมื่อลูกไปสู่ตระกูลสามีชื่อว่าอยู่ไกลหูไกล
ตาพ่อ ลูกจงจำโอวาทของพ่อไว้เพื่อเป็นตัวแทนของพ่อ
เป็นเกราะป้องกันภัยอันตรายสำหรับลูก

๑. จงอย่านำไฟในออก
๒. จงอย่านำไฟนอกเข้า
๓. จงให้แก่คนที่ให้
๔. จงอย่าให้แก่คนที่ไม่ให้
๕. จงให้แก่คนที่ทั้งให้และไม่ให้
๖. จงนั่งให้เป็น
๗. จงนอนให้เป็น

๘. จงบริโภคให้เป็น

๙. จงบูชาเทวดา

๑๐. จงบูชาไฟ

นางวิสาขาเข้าสู่พิธีอาวาหะวิวาหมงคลด้วยเกียรติอันยิ่งใหญ่ การต้อนรับทางกรุงสรวัตถินั้นมโหฬารเหลือคณนา แต่บังเอิญตระกูลของปุณณวัณณกุมารนั้นมิได้นับถือพระพุทธรศาสนา แต่นับถือศาสนาของนิครนถ์นาฏบุตรหรือศาสนาเซน มักจะเชื่อเชิฐนั้กับวชผู้ไม่นุ่งห่มอะไรมาเลี้ยงเสมอ นางวิสขามีความละอายเป็นล้นพ้นจนไม่สามารถออกมากราบไหว้และเลี้ยงสมณะที่มีคารเศรฐฐิบิดาแห่งสามิเลื่อมใสได้ จึงเป็นที่ดำหนิของมิการเศรฐฐิ นางวิสขาลี่อมใสพระรัตนตรัยตั้งแต่สมัยอยู่เมืองราชคฤห์แล้ว เรื่องนี้เป็นข้อยุ่งยากในครอบครัวประการเดียวที่ยังแก้ไม่ตก

วันหนึ่งเวลาเช้า พระภิกษุรูปหนึ่งออกบิณฑบาตผ่านมาทางเรือนของมิการเศรฐฐิ เวลานั้นนางวิสขากำลังปฏิบัติบิดาแห่งสามิซึ่งบริโภคอาหารอยู่ เมื่อพระม้ายินอยู่ที่ประตูเรือนตามอริยัตันติ แบบอย่างของพระอริยะ เศรฐฐิมองเห็นแล้วแต่ทำเฉยเสีย และหันหน้าเข้าฝาบบริโภคอย่างไม่วอใจ นางวิสขาทหาอุบายให้พ่อฝัวมองไปทางประตูเรือนด้วยวิธีต่าง ๆ โดยวจาเช่นว่า

“ท่านบิดา-ดูที่ขั้มประตุนั้นซิเถาวัลย์มันเลื่อยรุงรังเหลือเกินแล้ว ยังไม่มีเวลาให้คนใช้ทำให้เรียบร้อยเลย

“ช่างมันเกิดไว้อย่างนั้นก็สวยดี” เศรษฐีพูดโดยมิได้
มองหน้านางวิสาข และมิได้เหลียวไปดูที่ซุ้มประตูเลย

“ท่านบิดา-คุณกตวั้นธิ สิ้นสวดยเหลือเกิน เกาะอยู่ที่
ริมรั้วใกล้ซุ้มประตุนั้นแน่ะ”

“เออ-พอเห็นแล้ว เห็นมันมาจับอยู่เสมอจนพอเบื้อที่จะ
ดูมัน” เศรษฐียังคงก้มหน้าบริโภคต่อไป

เมื่อนางเห็นว่าหมดหนทางที่จะให้บิดาของสามีเห็นพระ
ภิกษุอย่างถนัดได้จึงกล่าวขึ้นว่า

“นิมนต์โปรดข้างหน้าเกิดพระคุณเจ้า ท่านมิดาระกำลัง
บริโภคของเก่า”

เพียงเท่านั้นเอง เรื่องได้ลุกลามไปอย่างใหญ่หลวง เศรษฐี
หยุดรับประทานอาหารทันที ตวาดนางวิสาขาด้วยอารมณ์โกรธ

“วิสาข เธออวดดีอย่างไร จึงบังอาจพูดว่าเรากินของ
เก่าไม่สะอาด มีเรื่องหลายเรื่องที่เราเห็นเธอและบิดาของเธอทำ
ไม่สมควร ต่อแต่นี้ไปเธออย่าได้อาศัยอยู่ในบ้านของเราอีกเลย
ขอให้เตรียมตัวกลับไปบ้านของเธอได้” เศรษฐีพูดเท่านั้นแล้วก็
ลุกขึ้นให้คนไปตามพราหมณ์พี่เลี้ยงของนางมา แล้วบอกให้
พราหมณ์นำนางวิสาขากลับไป

พราหมณ์ทราบความแล้วเดือดร้อนใจเป็นนักหนา รีบ
เข้าพบนางวิสาขและถามด้วยจิตกังวลว่า

“แม่เจ้า-มีเรื่องอะไรรุนแรงนักหรือ ท่านมิดาระจึงให้ส่ง
แม่เจ้ากลับเมืองสาเกต ?”

“ดูก่อนพราหมณ์” นางพุดอย่างเยือกเย็นปราศจากความสะทกสะท้านใด ๆ ทั้งสิ้น “เมื่อข้าพเจ้ามาก็ด้วยเกียรติยศอันใหญ่หลวง มีข้าทาสบริวารเป็นจำนวนร้อย เมื่อถึงคราวกลับไปจะกลับอย่างผู้ไร้ญาติขาดที่พึ่งหาควรแก่ข้าพเจ้าไม่ เมื่อมีเรื่องเกิดขึ้นแล้ว ข้าพเจ้าอยากให้เรื่องนี้ได้รับการพิจารณาเสียก่อน เมื่อเป็นที่แน่นอนว่าข้าพเจ้าเป็นผู้ถูกหรือผิดก็ตาม ข้าพเจ้าก็จะขอลาไปและไปอย่างมีเกียรติอย่างคราวที่มา”

พราหมณ์ได้นำนางวิสาขาเข้าหาท่านเศรษฐีเพื่อซักฟอกความผิดให้เห็นแจ้ง มีคารเศรษฐีหนึ่งหน้าตมึงทึ่งมีอาการเกรี้ยวกราดฉายอยู่ทั้งใบหน้าและแววตา

“มีอะไรอีก-พราหมณ์” เศรษฐีตั้งคำถามกระซก ๆ

“ข้าแต่ท่านเศรษฐี แม่เจ้ายังไม่ทราบความผิดของตนว่าได้กระทำผิดประการใด จึงต้องถูกไล่กลับ” พราหมณ์ตอบ

“ความผิดประการใด ?” เศรษฐีทวนคำ “ก็การที่เธอบังอาจว่าเรากินของเก่าของสกปรกนะ ยังไม่พออีกหรือ ?”

“ข้าแต่ท่านบิดา” นางวิสาขาพูดด้วยน้ำเสียงเรียบเป็นปกติ “คำที่ลูกพูดนั้นมิได้หมายความว่าท่านบิดาบริโภคของสกปรก แต่ลูกหมายความว่า ท่านบิดากำลังกินบุญเก่า ลูกคิดว่าการที่ท่านบิดามั่งมีสิสุข มีเงินทองล้นเหลืออยู่ในปัจจุบันชาตินี้ โดยที่ท่านบิดามีได้ลงทุนลงแรงทำอะไรมากนัก ทรมานสมบัตिल้วนแต่เป็นมรดกตกทอดมาทั้งสินนั้น เป็นเพราะบุญเก่าของท่านบิดาอำนวยผลให้ ถ้าท่านบิดาไม่สั่งสมบุญใหม่ให้เกิดขึ้น

บุญเก่านั้นก็ต้องหมดไปสักวันหนึ่ง ลูกหมายถึงบุญเก่านั้นเอง จึงพูดว่า “บิดากำลังบริโภคของเก่า ?”

“ข้าแต่ท่านเศรษฐี ข้อนี้หาเป็นความผิดแห่งแม่เจ้าไม่”
พราหมณ์พูดขึ้น

“เอาเถิด แม่นางจะไม่ผิดในข้อนี้ แต่เมื่อคืนก่อนนี้นางก็ได้ทำสิ่งที่น่ารังเกียจ คือเราเห็นนางลงไปที่คอกกลางเวลาดึกตื่นเที่ยงคืน นางลงไปทำไม เพราะนั่นเป็นกิจที่กุลสตรีไม่พึงทำ”

“ข้าแต่ท่านบิดา คินนั้นลามันออกลูกและออกด้วยความลำบากทรมาน ลูกเพียงแต่ลงไปดูมันและช่วยมันเท่าที่ลูกพอช่วยได้ ในการลงไปลูกก็มีได้ลงไปเพียงคนเดียว มีหญิงคนใช้ไปด้วยหลายคน และนำประทีปโคมไฟสว่างไสวลงไปด้วย”

“ข้าแต่ท่านเศรษฐี แม้ข้อนี้ก็จะถือเป็นความผิดของนางหาได้ไม่” พราหมณ์กล่าว

“เอาเถิด แม่นางจะไม่ผิดในข้อนี้ แต่เมื่อคืนสุดท้ายที่นางจะมาสู่ตระกูลเรา เราได้ยืมบิดาของนางพูดสั่งเสียข้อความถึง ๑๐ ข้อ ซึ่งเราไม่พอใจ เราไม่ต้องการสตรีที่พยายามปฏิบัติอย่างนั้น อยู่ในบ้านเรือนของเรา เพราะจะนำภัยพิบัติมาสู่ตระกูลอย่างแน่แท้ เป็นไปได้หรือที่จะห้ามมิให้เรานำไฟภายในออก เมื่อเพื่อนบ้านมาขอจุดไฟ และเมื่อไฟในบ้านดับ เราก็ตองไปขอจุดไฟภายนอกบ้านเข้ามาในบ้าน บิดาของนางห้ามนางมิให้นำไฟในออกและไฟนอกเข้า เราทนไม่ได้ที่จะให้นางปฏิบัติเช่นนั้น เป็นการใจแคบเกินไป”

นางวิสาขายิ้มน้อย ๆ แล้วกล่าวว่า

“ข้าแต่ท่านบิดา ข้อนี้บิดาของลูกหมายความว่าถ้าหากมีเรื่องยุ่งยากในครอบครัว หรือเกิดระหองระแหงกับสามีหรือบิดาแห่งสามี หรืออันใดอันใด ๆ ก็อย่าได้นำเรื่องเหล่านั้นไปเที่ยวเล่าให้ชาวบ้านฟัง เพราะเป็นเรื่องประจานตัวเอง ส่วนข้อที่ไม่ให้นำไปนอกบ้านนั้นหมายความว่า อย่าได้นำเรื่องยุ่ง ๆ ภายนอกบ้านมาก่อความรำคาญแก่สามี หรือบิดามารดาแห่งสามี”

“แล้วข้ออื่น ๆ อีกละ ?” เศรษฐีถามโดยมิได้เงยหน้า

นางวิสาขาชี้แจงให้ฟังตามลำดับดังนี้

“ข้อว่า ‘จงให้แก่คนที่ให้’ นั้น หมายความว่า เมื่อมีผู้มายืมของใช้หรือเงินทอง ถ้าเขาใช้คืนก็ควรจะให้เขายืมต่อไปในคราวหน้า

“ข้อว่า ‘จงอย่าให้แก่คนที่ไม่ให้’ นั้น หมายความว่า ถ้าใครยืมเงินทองของใช้ไปแล้วไม่ใช้คืน นำไปแล้วเฉยเสีย แสดงถึงความเป็นคนมีนิสัยไม่สะอาดควรต่อไปอย่าให้ยืมอีก โดยเฉพาะเงินทองเป็นของที่ทำให้มิตรรักกันก็ได้ แตกกันก็ได้

“ข้อว่า ‘จงให้แก่คนที่ทั้งให้และไม่ให้’ นั้นหมายความว่า เมื่อญาติพี่น้องประสพความทุกข์ยาก บากหน้ามาพึ่งจะเป็นการกู้ยืมหรือขอกก็ตาม ควรให้แก่ญาติพี่น้องนั้น เขาจะใช้คืนหรือไม่ก็ช่างเถิด เพราะเป็นญาติพี่น้อง ต้องสงเคราะห์เขาตามควรแก่ฐานะ

“ข้อว่า ‘จงนั่งให้เป็น’ หมายความว่า เมื่อสามีหรือบิดามารดาของสามี หรือผู้ใหญ่อันเป็นที่เคารพนับถือนั่งอยู่ในที่ต่ำ ก็อย่าได้นั่งบนที่สูงกว่า เพราะเป็นกิริยาที่ไม่งาม ไม่สมเป็นกุลสตรี

“ข้อว่า ‘จงนอนให้เป็น’ นั้น หมายความว่าเมื่อมารดาบิดาของสามี หรือสามียังไม่นอน ก็ยังไม่ควรนอน ควรปฏิบัติท่านเหล่านั้นให้มีความสุข เมื่อท่านนอนแล้ว จึงค่อยนอนทีหลัง และนอนวางมือวางเท้าให้เรียบร้อย พยายามตื่นก่อนสามี และมารดาบิดาของสามี จัดแจงน้ำและไม้ชำระฟันไว้คอยท่าน เสริจแล้วดูแลเรื่องอาหารเครื่องบริโภคน้ำสำหรับท่าน

“ข้อว่า ‘จงบริโภคน้ำให้เป็น’ นั้น หมายความว่าอย่าบริโภคน้ำก่อนสามีหรือมารดาบิดาของสามี คอยดูแลให้ท่านบริโภคน้ำแล้วจึงค่อยบริโภคน้ำทีหลัง หรืออย่างน้อยบริโภคน้ำพร้อมกัน ในการบริโภคน้ำนั้นควรสำรวมกิริยาให้เรียบร้อยไม่มูมมาม ไม่บริโภคน้ำเสียงจับ ๆ เหมือนอาการแห่งสุกร ไม่บริโภคน้ำให้เมล็ดข้าวตกเรียรดตั้งอาการแห่งเป็ด

“ข้อว่า ‘จงบูชาเทวดา’ นั้น มีความหมายว่าให้บูชาสามีทั้งกายและใจ มีความเคารพ และจงรักในสามีเหมือนเทวดา จึงมีคำพูดติดปากกันมานานแล้วว่า สตรีที่แต่งงานแล้ว และสามีรักนั้น ชื่อว่าเทวดารักษาคุ้มครอง ตรงกันข้ามถ้าสามีไม่รัก ก็ชื่อว่าเทวดาไม่คุ้มครอง

“ข้อว่า ‘จงบูชาไฟ’ นั้น หมายความว่าให้บูชามารดาบิดาของสามี ท่านทั้งสองเปรียบเหมือนไฟ มีทั้งคุณและโทษ อาจจะให้คุณให้โทษได้ ถ้าปฏิบัติดีก็จะให้คุณ แต่ถ้าปฏิบัติไม่ดี ก็จะทำให้โทษมาก เพราะฉะนั้นจึงควรปฏิบัติต่อท่านด้วยดี มีสัมมาคารวะ ไม่ดูหมิ่น”

๑๕๑๕๑๕๑๕

๑๕

๑๕๑๕๑๕๑๕

มหาอุบาสิกานามวิสาชา

“ดูก่อนภราดา” พระอานนท์กล่าวต่อไป -

เมื่อนางวิสากกล่าวจบลง ท่านมิดารเศรษฐีก็ก้มหน้าหนึ่ง ไม่รู้จะตอบนางประการใด พราหมณ์ชำระความระหว่างสะไกและพ่อผัวจึงกล่าวว่า “ข้าแต่ท่านเศรษฐี เรื่องทั้งหมดนี้นางหามีความผิดไม่เลย นางเป็นผู้บริสุทธิ์” เศรษฐีจึงกล่าวขอโทษนางวิสากที่ท่านเข้าใจผิดไป นางวิสากจึงกล่าวว่า

“ข้าแต่ท่านบิดา บัดนี้ข้าพเจ้าพ้นจากความผิดทั้งปวงแล้ว จึงสมควรจะกลับไปสู่เรือนแห่งบิดาตน”

“อย่าเลยลูกรัก” มิดารเศรษฐีพูดกับลูกสะไกด้วยสายตาวีงวอน นางวิสากจึงกล่าวว่า เมื่อนางอยู่เรือนตน ณ นครสาเกต ได้มีโอกาสทำบุญและฟังธรรมตามโอกาสที่ควร

แต่เมื่อนางมาอยู่ที่นี้แล้วนางไม่มีโอกาสทำได้เลย จิตใจกระวนกระวายใครจะทำบุญกุศลอยู่ตลอดเวลา แต่หาได้กระทำไม่ ถ้าบิดาจะอนุญาตให้นางทำบุญกุศลตามต้องการนางก็จะอยู่ แต่ถ้าท่านบิดาไม่อนุญาตนางก็จะขอลากลับไปสู่นครสาเกตตามเดิม เศรษฐีจึงกล่าวว่า

“ลูกรัก ทำเถิด ทำบุญได้ตามปรารถนา พ่อไม่ขัดข้อง และปณณวัณกุมาร สามีของเจ้าก็คงไม่ขัดข้องเช่นกัน”

“ดูก่อนภราดา เมื่อเศรษฐีกล่าวอนุญาตเช่นนั้นหัวใจของนางวิสาขาที่เคยเหี่ยวแห้งก็กลับชุ่มชื้นเบิกบานประหนึ่งดินชาติซึ่งขาดน้ำมาเป็นเวลานานแลแล้วกลับได้อุทกธารา เพราะพริ้วหลังในต้นวัสสานฤดู หรือประจวบประทุมมालย์เบ่งบานขยายกลีบเมื่อต้องแสงระวีแรกรุ่งอรุณ ความสุขใจเล่าสำหรับผู้ใคร่บุญจะเสมอเหมือนการมีโอกาสได้ทำบุญ หรือเพียงแต่ได้ฟังข่าวว่า จะได้ทำบุญ เณรนักเลงสุรายานซึ่งขึ้นชมนินิตีข่าวแห่งการดื่มสุราเมื่อทราบว่ามีผู้เชื่อเชิญ

วันรุ่งขึ้นนางวิสาขาได้ทูลอาราธนาพระผู้มีพระภาคเจ้าและภิกษุสาวก เพื่อเสวยภัตตาหารที่บ้านตน พระพุทธองค์ทรงรับอาราธนา แล้วเสด็จสู่บ้านของนางวิสาขา เมื่อเสวยเสร็จแล้วมีพระพุทธรูปประสงค์จะทรงอนุโมทนาและแสดงธรรมพอเป็นเครื่องปลื้มใจแก่ผู้ถวาย นางวิสาขาจึงให้คนไปเชิญบิดาสามีมา เพื่อร่วมฟังอนุโมทนาด้วย ตามปกติเศรษฐีไม่เลื่อมใสในพุทธศาสนา เวลานั้นยังศรัทธาคำสอนของนิครนถ์นาฏบุตรอยู่ ไม่ปรารถนา

จะมาเฝ้าพระศาสดาเลย แต่ด้วยความเกรงใจลูกสะใภ้จึงมา พระผู้มีพระภาคทรงทราบอุปนิสัยและความรู้สึกของเศรษฐีดีอยู่แล้ว จึงทรงหลั่งพระธรรมเทศนาอันประกอบด้วยเหตุผล แพรวพรวไปด้วยเทศนาโวหารและอุทาหรณ์ พระองค์ตรัสว่า ข้าวเปลือก ทรัพย์ เงินทอง หรือของที่บุคคลหวนแหน อย่างใดอย่างหนึ่ง รวมทั้งทาส กรรมกร คนใช้และผู้อาศัยอื่น ๆ ทั้งหมดนี้บุคคลนำไปไม่ได้ ต้องทอดทิ้งไว้ทั้งหมด แต่สิ่งที่บุคคลทำด้วยกายวาจา หรือด้วยใจนั้นแหละที่จะเป็นของเขา เป็นสิ่งที่เขาต้องนำไปเหมือนเงาตามตัว เพราะฉะนั้นผู้ฉลาดพึงสังมกัลยาณกรรม อันจะนำติดตัวไปสู่สัมปรายภพได้ เพราะบุญย่อมเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลาย ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

พระองค์ตรัสว่า ทรงเห็นด้วยกับคำกล่าวของบัณฑิตผู้หนึ่งที่ว่า

“เมื่อไฟไหม้บ้านภาชนะเครื่องใช้อันใดที่เจ้าของนำออกไปได้ของนั้นก็ประโยชน์แก่เจ้าของที่นำออกมาไม่ได้ถูกไฟไหม้วอดวายอยู่ ณ ที่นั่นเอง ฉันทิด เมื่อโลกนี้ถูกไฟคือความแก่ ความตายไหม้อยู่ ก็ฉันทันั้น คือผู้ฉลาดย่อมนำของออกด้วยการให้ทาน ของที่บุคคลให้แล้ว ถือว่านำออกดีแล้ว มีความสุขเป็นผล ส่วนของที่ยังไม่ได้ให้หาเป็นเช่นนั้นไม่ แต่โจรอาจขโมยเสียบ้าง ไฟอาจจะไหม้เสียบ้าง อีกอย่างหนึ่งเมื่อความตายมาถึงเข้า บุคคลย่อมละทรัพย์สมบัติและแม้สรีระของตนไว้นำไปไม่ได้เลย ผู้มีปัญญา รู้ความจริงข้อนี้แล้ว พึงบริโภคน้ำใช้สอย พึงให้เพื่อ

สงเคราะห์ผู้อื่น เมื่อได้ให้ ได้บริโภคนตามสมควรแล้ว เป็นผู้ไม่
ถูกติเตียนย่อมเข้าสู่ฐานะอันประเสริฐ”

พระพุทธองค์ตรัสต่อไปว่า “ความตระหนี่ลามเป็นความ
โง่เขลา เหมือนชาวนาผู้ไม่ฉลาดไม่ยอมหว่านพันธุ์ข้าวลงในนา
เขาเก็บพันธุ์ข้าวปลูกไว้จนเน่าและเสียไม่สามารถจะปลูกได้อีก
ข้าวเปลือกที่หว่านลงแล้ว ๑ เมล็ดย่อมได้ผล ๑ รวงฉันใด ทาน
ที่บุคคลทำแล้วก็ฉันนั้น ย่อมมีผลมากผลไพศาล การรวบรวม
ทรัพย์ไว้โดยมิได้ใช้สอยให้เป็นประโยชน์ ทรัพย์นั้นจะมีคุณแก่
ตนอย่างไร เหมือนผู้มีเครื่องประดับอันวิจิตรตระการตา แต่หา
ได้ประดับไม่เครื่องประดับนั้นจะมีประโยชน์อะไร รังแต่จะก่อ
ความหนักใจในการเก็บรักษา

“นกขมิ้นหะชอบเที่ยวไปตามซอกเขา และที่ต่าง ๆ
มาจับต้นเลียบที่มีผลสุกแล้วร้องว่า “ของกู ของกู” ในขณะที่มัน
ร้องอยู่นั้นเอง หมูนกเหล่าอื่นบินมากินผลเลียบตามต้องการแล้ว
จากไป นกขมิ้นหะก็ยังคงร้องว่า “ของกู ของกู” อยู่ นั่นเอง ข้อนี้
ฉันใด บุคคลบางคนในโลกนี้ก็ฉันนั้น รวบรวมสะสมทรัพย์ไว้
มากมาย แต่ไม่สงเคราะห์ญาติตามที่ควร ทั้งมิได้ใช้สอยเองให้
ผาสุกมัวเฝ้ารักษาและกุกกิบว่า “ของเรามี ของเรามี” ดังนี้เมื่อ
เขาประพติดอยู่เช่นนี้ทรัพย์สมบัติย่อมเสียหายไป ทรุคโตรมไป
ด้วยเหตุต่าง ๆ มากหลาย เขาก็คงคร่ำครวญอยู่อย่างเดิมนั่นเอง
และต้องเสียใจในของที่เสียไปแล้ว เพราะฉะนั้นผู้ฉลาดหาทรัพย์
ได้แล้ว พึงสงเคราะห์คนที่ควรสงเคราะห์มีญาติเป็นต้น

“ดูก่อนท่านทั้งหลาย” พระศาสดาตรัสต่อไป “ทรัพย์สินของคนไม่ดีนั้น ไม่สู่อำนาจประโยชน์แก่ใครเหมือนสระโบกขรณี อันตั้งอยู่ในที่ที่ไม่มีมนุษย์ แม้จะใสสะอาดจิตสนิท เย็นดี มีท่าลง สะดวกน่าน้ำนรมย์แต่มหาชนก็หาได้ดื่ม อาบ หรือใช้สอยตามต้องการไม่ น้ำนั้นมืออยู่อย่างไรประโยชน์ ทรัพย์สินของคนตระหนี่ก็ ฉะนั้น ไม่อำนาจประโยชน์สุขแก่ใคร ๆ เลย รวมทั้งตัวเขาเอง ด้วย

“ส่วนคนดีเมื่อมีทรัพย์สินแล้ว ย่อมบำรุงมารดา บิดา บุตร ภรรยา บ่าวไพร่ให้เป็นสุข บำรุงสมณพราหมณาจารย์ให้เป็นสุข เปรียบเหมือนสระโบกขรณีอันอยู่ไม่ไกลหมู่บ้านหรือนิคม มีท่าลงเรียบร้อยสะอาดเยือกเย็นน่าน้ำนรมย์ มหาชนย่อมได้อาศัยนำไปอาบ ดื่ม และใช้สอยตามต้องการ โภคะของคนดีย่อมเป็นดังนี้ หาหมดไปโดยเปล่าประโยชน์ไม่

“ดูก่อนท่านทั้งหลาย นักกายกรรมผู้มีกำลังมากหรือนักมวยปล้ำซึ่งมีพลังมหาศาลนั้น ก่อนที่จะได้กำลังมาเขาก็ต้อง ออกกำลังไปก่อน การเสียสละนั้น คือการได้มาซึ่งผลอันเลิศ ในบ้านปลาย ผู้ไม่ยอมเสียสละอะไรย่อมไม่ได้อะไร จงดูเถิด มนุษย์ทั้งหลายย่อมรดน้ำต้นไม้ที่โคน แต่ไม้นั้นยอมให้ผลที่ปลาย ท่านทั้งหลายจงพิจารณาดูความจริงตามธรรมชาติอีก อย่างหนึ่งเถิด คือแม่น้ำสายใดเป็นแม่น้ำตาย ไม่ไหลไม่ถ่ายเท ไปสู่ที่อื่น หยุตหนึ่ง ชังอยู่ที่เดียว แม่น้ำสายนั้นย่อมพล้นตื้นเขิน และสกปรกเน่าเหม็น เพราะสิ่งสกปรกลงมามีได้ถ่ายเท นอกจากนี้

บริเวณใกล้ ๆ แม่น้ำสายนั้น จะหาพืชพันธุ์ธัญญาหารที่สวยงาม
ก็หายาก แต่แม่น้ำสายใดไหลเอื่อยลงสู่ทะเล หรือแตกสาขาออกไป
ไหลเรื่อยไป มันไม่รู้จักหมดสิ้น คนทั้งหลายได้อาศัย อาบดื่ม
และใช้สอยตามปรารถนา มันจะใสสะอาดอยู่เสมอไม่มีวันเหม็น
เน่าหรือสกปรกได้เลย พืชพันธุ์ธัญญาหาร ณ บริเวณใกล้เคียงก็
เขียวสดสวยงาม

“บุคคลผู้ตระหนี่ เมื่อได้ทรัพย์แล้วก็เก็บตุนไว้ไม่ถ่ายเท
ให้ผู้อื่นบ้างก็เหมือนแม่น้ำตาย ไม่มีประโยชน์อะไรแก่ใคร ส่วน
ผู้ไม่ตระหนี่เป็นเหมือนน้ำที่ไหลเอื่อยอยู่เสมอกระแสน้ำก็ไม่ขาด
ทั้งยังเป็นประโยชน์แก่มนุษย์ทั้งหลาย เพราะฉะนั้นสาธุชนได้
ทรัพย์แล้วพึงบำเพ็ญตนเสมือนแม่น้ำซึ่งไหลใสสะอาดไม่พึงเป็น
เช่นแม่น้ำตาย

“ยัญญุสสัมปทา หรือ ทาน จะมีผลมากอานิสงส์
ไพศาล ถ้าประกอบด้วยองค์ ๖ กล่าวคือ

๑. ก่อนให้ผู้ให้ก็มีใจผ่องใส ชื่นบาน

๒. เมื่อกำลังให้ จิตใจก็ผ่องใส

๓. เมื่อให้แล้ว ก็มีความยินดี ไม่เสียดาย

๔. ผู้รับเป็นผู้ปราศจากราคะ หรือปฏิบัติเพื่อ
ปราศจากราคะ

๕. ผู้รับปราศจากโทสะ หรือปฏิบัติเพื่อปราศจาก
โทสะ

๖. ผู้รับปราศจากโมหะ หรือปฏิบัติเพื่อปราศจาก
โมหะ

ทานที่ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แลเป็นการยากที่จะกำหนด
ผลแห่งบุญว่า มีประมาณเท่านั้นเท่านี้ อันที่จริงเป็นกองบุญใหญ่
ที่นับไม่ได้ ไม่มีประมาณเหลือที่จะกำหนด เหมือนน้ำใน
มหาสมุทรย่อมกำหนดได้โดยยากว่ามีประมาณเท่านั้นเท่านี้

“ดูก่อนท่านทั้งหลาย คราวหนึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศล
ราชาแห่งแคว้นนี้เข้าไปหาตถาคตและถามว่าบุคคลควรจะให้
ทานในที่ใด เราตอบว่า ควรให้ในที่ที่เสื่อมใสคือเสื่อมใสบุคคลใด
คณะใด ก็ควรให้แก่บุคคลนั้นในคณะนั้น พระองค์ถามต่อไปว่า
ให้ทานในที่ใดจึงจะมีผลมาก เราตถาคตตอบว่า ถ้าต้องการผล
มากกันแล้วละก้อ ควรจะให้ในท่านผู้มีศีล การให้แก่บุคคลผู้ทุศีล
หาจะมีผลมากอย่างนั้นไม่

“สถานที่ทำบุญเปรียบเหมือนเนื้อนา เจตนาและไทย
ธรรมของทายกเปรียบเหมือนเมล็ดพืช ถ้าเนื้อนาบุญคือบุคคลผู้
รับเป็นคนดีมีศีลธรรมและประกอบด้วยเมล็ดพืช คือเจตนาและ
ไทยธรรมของทายกบริสุทธ์ ทานนั้นย่อมมีผลมาก การหว่าน
ข้าวลงในนาที่เต็มไปด้วยหญ้าแฝกและหญ้าคา ต้นข้าวย่อมขึ้น
ได้โดยยากฉันใด การทำบุญในคณะบุคคลผู้มีศีลน้อยมีธรรม
น้อยก็ฉันนั้น คือย่อมได้บุญน้อย ส่วนการทำบุญในคณะบุคคล
ซึ่งมีศีลมีธรรมงาม ย่อมจะมีผลมาก เป็นภาวะอันตรงกันข้ามอยู่
ดังนี้”

พระศาสดา ยังพระธรรมเทศนาให้จบลงด้วยปัจฉิมพจน์ว่า
“เพราะฉะนั้นบุคคลไม่ควรประมาทว่าบุญหรือบาป

เพียงเล็กน้อยจะไม่ให้ผล หยาดน้ำไหลลงทีละหยดยังทำให้หม้อน้ำเต็มได้ การสั่งสมบุญหรือบาปแม้ทีละน้อยก็จั้นนั้นผู้สั่งสมบุญย่อมเปี่ยมล้นไปด้วยบุญ ผู้สั่งสมบาปย่อมเหือดแห้งไปด้วยบาป”

พระธรรมเทศนา เป็นเสมือนจุดแสงสว่างให้โพล่งขึ้นในดวงใจของเศรษฐี เขาคลานเข้ามาถวายบังคมพระมงคลบาทแห่งพระศาสดาพร้อมด้วยกล่าวสรรเสริญว่า “แจ่มแจ้งจริงพระเจ้าข้า แจ่มแจ้งจริงเหมือนทรงหยายของที่ดีว่า เปิดของที่ปิดบอกทางให้แก่คนที่หลงทาง ส่องประทีปในที่มืดเพื่อให้ผู้มีนิยน์ตาได้มองเห็นรูป ข้าพระพุทธเจ้าขอถึงพระองค์ พร้อมด้วยพระธรรมและพระสงฆ์เป็นที่เคารพสักการะ เป็นแนวทางดำเนินชีวิตตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปจวบสิ้นลมปราณ”

“ดูก่อนผู้แสวงสันติวรบท พระอานนท์กล่าวต่อไป-

ตั้งแต่บัดนั้นมา มิคารเศรษฐีก็นับถือนางวิสาขาในฐานะ คือฐานะสะใภ้และฐานะ “แม่” จึงเรียกนางวิสาขาว่า “แม่แม่” ทุกคำไป เพราะถือนางวิสาขาเป็นผู้จูงให้ท่านเดินเข้าทางถูก จูงออกจากทางรก เมื่อคนทั้งหลายพูดถึงนางวิสาขา ก็มักจะเติมสร้อยคำตามมาข้างหลังว่า “มิคารมารดา” แม้พระสาวกซึ่งเป็นภิกษุ เมื่อกล่าวถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าว่าประทับอยู่ที่ปุปพาราม ก็กล่าวว่า “บัดนี้พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปราสาทของนางวิสาขา มิคารมารดาในปุปพาราม”

ด้วยเหตุที่บิดาแห่งสามีเรียกตนว่า “แม่” และคนทั้งหลาย

พากันเรียกนางว่า “มิการมารดา” นางวิสาขารู้สึกละอายและกระดาก แต่ไม่ทราบจะทำประการใด เมื่อมีลูกชายในระยะต่อมา จึงตั้งชื่อลูกชายให้เหมือนชื่อปู่ของเด็กว่ามิการะ เพื่อจะได้แก้ความขวยอายและกันความละอาย เมื่อมีผู้เรียกนางว่า มิการมารดา จะได้หมายถึงมารดาแห่งมิการะลูกชายของตน

ตั้งแต่มีคารเศรษฐีเลื่อมใสในพุทธศาสนาแล้ว ประตูป้านของนางวิสาขาก็เปิดออกสำหรับต้อนรับพระสงฆ์สาวกแห่งพระผู้มีพระภาค มีเสมอที่นางนิมนต์พระสงฆ์จำนวนร้อย มีพระพุทธรองค์เป็นประมุข เพื่อรับภัตตาหารและเสวยที่เรือนของนาง มหาสมุทรย่อมไม่อ้อมด้วยน้ำ บัณฑิตและปราชญ์ย่อมไม่อ้อมด้วยคำสุภาสิต ผู้มีศรัทธาเชื่อกรรมและผลของกรรมย่อมไม่อ้อมด้วยการทำบุญ นางวิสาขเป็นผู้มีศรัทธาจะให้นางอ้อมด้วยบุญได้ไฉน เพราะฉะนั้นจึงปรากฏว่านางทำบุญทำกุศลโดยมิรู้จักเหน็ดเหนื่อยและเบื่อหน่าย ความสุขใจเป็นขุมทรัพย์อันประเสริฐสุด ก็ความสุขใจอันใดเล่าจะเสมอด้วยความสุขอ้อมใจ เพราะรู้สึกว่าได้ทำความดี เป็นความสุขที่ผ่องแผ้วสงบและชื่นบาน เหมือนสายน้ำที่กระเซ็นจากหุบผาก่อความชื่นฉ่ำ ให้แก่กรัษกายฉ่ำใจก็ฉ่ำนั้น

ตลอดเวลาที่พระศาสดาประทับอยู่กรุงสาวัตถี นางจะไปเฝ้าพระองค์วันละ ๒ เวลา คือเวลาเช้าและเวลาเย็น เมื่อไปเวลาเช้านี้ก็ถือยาคุ และอาหารอื่น ๆ ติดมือไปด้วย เมื่อไปเวลาเย็นก็มีน้ำปานะชนิดต่าง ๆ ที่ควรแก่สมณบริโภคไป นางไม่เคยไป

มือเปล่าเลย ทั้งภิกษุสามเณรและอุบาสกอุบาสิกาต่างก็พร้อมใจกัน เรียกนางว่า “มหาอุบาสิกา” เพื่อเป็นเกียรติแก่นางผู้มีใจประเสริฐ

คราวหนึ่ง นางกลับจากงานมงคลในกรุงสาวัตถี ข้าพเจ้าลืมนำท่านไปว่า งานมงคลทุกงานในกรุงสาวัตถีเจ้าของงานจะถือเป็นเกียรติอันยิ่งใหญ่ ถ้านางวิสาขาได้ไปร่วมงานด้วย เพราะฉะนั้นเขาจะเชิญนางแทบจะทุกงาน การไปของนางวิสาขาถือกันว่าเป็นการนำมงคลมาสู่บ้านสู่ท่าน นี่แหละท่านพระศาสดาจึงตรัสว่า “เกียรติย่อมไม่ละผู้ประพฤติกุศลธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้วย่อมนำสุขมาให้” เมื่อไปในงานมงคลนางก็ต้องสวมเครื่องประดับมหาลดาปสาธน์อันสวยงาม และเลิศค่า กลับจากงานแล้ว นางต้องการจะแวะไปเฝ้าพระศาสดา แต่เห็นว่าไม่ควรจะสวมเครื่องประดับมหาลดาปสาธน์เข้าไปจึงถอดแล้วขอให้หญิงคนใช้ถือไว้ เมื่อเฝ้าพระศาสดาพอสมควรแก่เวลาแล้ว นางก็ถวายบังคมลากลับออกมา ถึงหน้าวัดเชตวัน นางจึงเรียกเครื่องประดับนั้นจากหญิงคนใช้เพื่อจะสวม แต่ปรากฏหญิงคนใช้ลืมนำ ฦ ที่ประทับของพระศาสดานั้นเอง พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ข้าพเจ้าเก็บไว้เพื่อนางมาในวันรุ่งขึ้นจะได้ส่งคืน สักครูหนึ่งหญิงรับใช้กลับมาเพื่อจะรับคืน ข้าพเจ้าจึงนำห่อเครื่องประดับนั้นมาจะมอบให้ หญิงคนใช้มีท่าทางตื่นตกใจอย่างมาก

“นี่เครื่องประดับของนาย เธอรับไปเถิด” ข้าพเจ้าพูดพร้อมด้วยวางของลง

“ข้าแต่พระคุณเจ้า” นางคุกเข่าอยู่เบื้องหน้าของข้าพเจ้าด้วยเสียงสั่นเครือ มีอาการเหมือนจะร้องไห้ “แม่นายสั่งไว้ว่า ถ้าพระคุณเจ้าจับต้องและเก็บเครื่องประดับไว้แล้วก็ไม่ต้องรับคืน แม่นายบอกว่าพระคุณเจ้าเป็นที่เคารพของแม่นายอย่างยิ่ง แม่นายไม่สมควรจะสวมเครื่องประดับที่พระคุณเจ้าจับต้องแล้ว เพราะฉะนั้นข้าพเจ้ารับคืนไปไม่ได้ดอก”

“น้องหญิง” ข้าพเจ้าพูด “เครื่องประดับมหาลดาปสาธน์นี้มีค่ามาก นอกจากนี่ยังเป็นเครื่องประดับของสตรี ไม่สมควรที่สมณะจะเก็บไว้ อาตมาจะเอาไว้ทำอะไร จงรับคืนไปเถิด และบอกนางว่าอาตมาให้รับคืนไป น้องหญิงทำตามคำขอร้องของอาตมา นายของเธอคงไม่ว่าอะไรดอก”

“แม่นายสั่งไว้ว่าให้ถวายพระคุณเจ้า”

“อาตมาจะเอาไว้ทำอะไร”

หญิงคนใช้จำใจต้องรับเครื่องประดับคืนไป นางเดินร้องไห้ไปพลางเพราะเกรงจะถูกลงโทษ นางวิสาखाเห็นหญิงคนใช้เดินร้องไห้กลับไปพร้อมด้วยห่อของ นางก็คาดการณได้โดยตลอด จึงกล่าวว่า

“พระคุณเจ้าอาณนห์เก็บไว้หรือ ?”

“เจ้าค่ะ”

“แล้วเธอร้องให้ทำไม ?”

“ข้าเสียใจที่รักษาของแม่นายไว้ไม่ได้ แม่นายจะลงโทษข้าประการใดก็ตามเถิด ข้ายอมรับผิดทุกประการ เครื่องประดับนี้

มีค่ายิ่งกว่าชีวิตของข้า มิใช่เพียงแต่ชีวิตของข้าเท่านั้น แต่มีค่า
ยิ่งกว่าชีวิตครอบครัว และญาติ ๆ ของข้าทั้งหมดรวมกัน” ว่า
แล้วนางก็ร้องไห้สะอึกสะอื้นกลิ้งเกลือกอยู่แทบเท้าของนาง
วิสาขา

เวลานั้นเย็นมากแล้ว พระอาทิตย์โคจรลับขอบฟ้าทาง
ทิศตะวันตกไปแล้ว แต่ความมืดยังไม่ปรากฏในทันที ท้องฟ้า
ระบายด้วยแสงสีม่วงสลัวฟ้าในบางที่และสีเหลืองอ่อนสลัวฟ้าใน
บางแห่ง กลุ่มเมฆลอยเลื่อนตามแรงลมและปลิวกระจายเป็นครั้ง
คราว มองดูเป็นรูปต่าง ๆ สลับสลับสวยงามน่าพึงชม ลมเย็น
พัดเฉื่อยฉิว สไบน้อยผืนบางของวิสาขาพริ้วระพือตามแรงลม
ผมอั่นองงามฟูสยายของนางไหวพริ้วปลิวกระจาย ใบหน้าซึ่ง
เอบอ้มอยู่แล้วยิ่งเพิ่มความอึมเอบอ้มมากขึ้น ประดุจคติธรในวันบูรณมี
ดิถีมีรัศมีของไยเป็นเงินยวงและถูกแวดวงด้วยกลุ่มเมฆ เสียง
ชะนีซึ่งอาศัยอยู่ในแนวป่าใกล้วัดเขตวันกู่กองโหยหวนปาน
ประหนึ่งสัญญาณว่าทิวากาลจะสิ้นสุดลงแล้ว หมู่เด็กเลี้ยงแกะและ
เลี้ยงโคเดินดุ่มด้อนฝูงแกะและฝูงโคของตน ๆ เข้าสู่คอก อชบาล
และโคบาลเหล่านั้นล้วนมีกิริยาร่าเริง ฉ้นเดียวกันกับสฤณา
ทั้งหลาย ซึ่งกำลังโบยบินกลับสู่รัง

นางวิสาขายืนสงบนิ่ง กระแสความรู้สึกของนางไหล
เวียนเหมือนสายน้ำในวังวน นางคิดถึงชีวิตทาส อนิจจา ชีวิต
ทาสช่างลำบากและกังวลเสียนี้กระไร ไร้ใช้ใกล้ขีดเกินไป ก็หา
ว่าประจบสอพลอ เห็นห่างไปหน่อยเขาก็ว่าทอดทิ้งธุระของนาย

พูดเสียงค่อยเขาก็ว่าไม่เต็มใจตอบ พูดเสียงดังไปหน่อยเขาก็ว่า
กระโชกโฮกฮาก ใครเล่าจะสามารถรับใช้นายได้อย่างสมบูรณ์
ชีวิตทาสเป็นชีวิตที่ลำเค็ญเหนียวยาก ทั้ง ๆ ที่เป็นอย่างนี้ คน
ทาสส่วนมากก็เป็นคนซื่อสัตย์ เสียสละและกตัญญูเสรีชนด้วยซ้ำ
ไป ส่วนมากคอยแต่ตลบตะแลงเอารัดเอาเปรียบและคดโกง มี
ตัวอย่างที่หาได้ง่ายสำหรับทาสซึ่งซื่อสัตย์กตัญญูและเสียสละต่อ
นายของตน แต่สำหรับนายแล้วหาได้ยากเหลือเกิน ที่จะเพียง
แต่เสียสละเพื่อทาสเท่านั้น อย่าพูดถึงความซื่อตรงเลย นายส่วน
มากมักจะใช้ทาสไม่เป็นเวลา ใช้ว่าจواهرานล่อมให้ทาสหวัง
อย่างลม ๆ แล้ง ๆ เหนียวบำเหน็จ ทำความผิดน้อยเป็นผิดมาก
ส่วนความดีความชอบนั้นมิค่อยจะได้พูดถึง

“หญิงคนใช้ของเรา” นางวิสาขาคิดต่อไป เพียงแต่ลืม
เครื่องประดับไว้ และนำคืนมาได้ มิใช่ทำของเสียหายอย่างใด
ยังยอมเอาชีวิตของตนมาถ้อยถอนความผิด เราจำจะต้องปลอบ
นางให้หายโศก และบำรุงหัวใจนางด้วยคำหวาน เพราะโบราณ
คัมภีร์กล่าวไว้ว่า แสงจันทร์ก็เย็น กลิ่นไม้จันทน์ก็เย็น แต่ความ
เย็นทั้งสองประการนั้นรวมกันแล้ว ยังไม่เท่ากับความเป็นแห่ง
มธุราจา อนึ่งการแสดงความรักใคร่แม้แต่บุคคลที่มีได้รับ
ใช้ตนเอื้ออารีกว้างขวางเพิ่มความรักให้ระลึกถึงความดีแต่
เก่าก่อน ให้อภัยในความผิดพลาด เหล่านี้เป็นลักษณะของ
ผู้มีใจกรุณา”

๙๙๙ ๙๙๙ ๙

๑๕

๙๙๙ ๙๙๙ ๙

พุทธาบุภาพ

และแล้วนางวิสาขา ก็กล่าวว่า

“สุสิมา ลูกขึ้นเกิด อย่าคร่ำครวญนักเลย ข้อที่เธอ
ลืมนเครื่องประดับไว้ฉัน เราได้ถือเป็นคนความผิดประการใด
เราเองยังลืมนได้ ทำไมเธอจะลืมนบ้างไม่ได้ เครื่องประดับนี้มี
ค่าก็จริง แต่ก็หาไม่ค่าเท่าชีวิตของเธอไม่ เครื่องประดับมหา
ลดาปสาธน์นี้ ถ้าหายหรือเสียไป เพราะเหตุใดเหตุหนึ่ง เรา
ก็ทำใหม่ได้ แต่ชีวิตของเธอถ้าเสียไปจะทำใหม่ได้ที่ไหน
ดูก่อนนางผู้ซื่อสัตย์ การที่เธอจะยอมถ่ายถอนเครื่อง
ประดับนี้ด้วยชีวิตของเธอฉันซึ่งใจเรายังนึก เธอจงเบาใจ
เถิด พระธรรมของพระศาสดาได้ชุบย้อมจิตใจของเรา ให้
มองเห็นชีวิตมนุษย์และแม้สัตว์ทั่วไปเป็นสิ่งมีคุณค่าสูง ไม่
อาจจะนำสิ่งของภายนอกมาเทียบได้ อนึ่ง เธอเป็นที่รักที่

ไว้ใจของเรา เธอเป็นพนักงานดี ชื่อตรงทั้งต่อหน้าและลับหลัง มีความจงรักภักดีของตนไม่เสื่อมคลายและปรวนแปร ด้วยเหตุนี้เธอจึงได้อยู่รับใช้ใกล้ชิดเรา ความดีของเธอนั้นมีอยู่มาก ความพลั้งเผลอบกพร่องเพียงเท่านี้จะลบล้างความดีของเธอได้ไหน”

ดุก่อนภราดา เมื่อนางวิสาขากล่าวจบลง หญิงรับใช้จึงคร่ำครวญหนักขึ้น เธอทอดเท้าทั้งสองของนายและใช้ใบหน้าคลอเคลียอยู่ด้วยความรักและกตัญญู และแล้วเมื่อนางวิสาขาดึงมือนางให้ลุกขึ้น นางก็ยืมทั้งน้ำตามองดูนายของตนด้วยแววตาที่เหมือนเปิดลิ้นชักหัวใจให้เห็นได้หมดสิ้น ประจุแววตาแห่งสัตว์เลี้ยง เป็นต้นว่าสุนัขอันแสดงออกยามเมื่อได้รับอาหารจากนายของมัน

ดุก่อนมาริสะ มีอยู่เหมือนกันมิใช่หรือที่มนุษย์เราต้องหัวเราะหรือยืมทั้งน้ำตา ทั้งนี้เพราะความเสียใจและความดีใจประดังกันเข้ามาในระยะกระชั้นชิด เมื่อความเสียใจยังไม่ทันหายไป ความดีใจก็เคลื่อนเข้ามาจนผู้นั้นตั้งตัวไม่ทัน ภาพที่บุคคลยืมทั้งน้ำตานั้นเป็นภาพที่ค่อนข้างจะน่าดูพอใช้ อุปมาเหมือนฝนซึ่งโปรยลงมาและยังไม่หาย แดดก็แผดจ้าออกมาในขณะนั้นเป็นภาพซึ่งนาน ๆ เราจะเห็นสักครั้งหนึ่ง

คือนั้น นางวิสาขามหาอุบาสิกาต้องใช้ความคิดอย่างหนักว่า จะทำอย่างไรกับเครื่องประดับมหาลดาปสาธน์นั้น เรื่องนำมาใช้อีกนางไม่สามารถทำได้ จะเก็บไว้เฉย ๆ ก็ดูจะเสียประโยชน์ไป นางจึงตัดสินใจว่ารุ่งขึ้นจะลองบอกขาย ถ้าได้ทรัพย์

มาจำนวนตามราคาอันเหมาะสมแห่งเครื่องประดับแล้ว ก็จะนำมาทำบุญทำกุศลตามต้องการ แต่ปรากฏว่าในเมืองสาวัตถีไม่มีใครสามารถซื้อได้ พุดถึงคนมีเงินพอซื้อได้นั้นน่าจะพอมิ แต่คงจะไม่มีใครกล้านำเอาเครื่องประดับของนางวิสาขา ซึ่งเป็นที่เคารพของคนทั้งเมืองมาประดับตกแต่งได้ ถ้าผู้ใดทำเข้าแทนที่จะได้รับการยกย่องชมเชย กลับจะกลายเป็นผู้ถูกเยาะเย้ยหยามหยันไป นางวิสาขาจึงตกลงใจซื้อของของตนเองด้วยราคา ๙ โกฏิ หรือ ๙๐ ล้านบาท แล้วนำเงินจำนวนนั้นทั้งหมดไปสร้างอารามใหม่ ชื่อว่าบุพพาราม เพราะอยู่ทางทิศตะวันออกแห่งพระนครสาวัตถี การสร้างบุพพาราม เสียค่าใช้จ่ายทั้งหมด ๒๗ โกฏิ คือซื้อที่ดิน ๙ โกฏิ สร้างกุฏิวิหาร ๙ โกฏิ และจ่ายในการฉลองอีก ๙ โกฏิ

ดูก่อนท่านผู้แสวงสันติวิรบท ณ บุพพารามนี้เอง มีเรื่องหนึ่งแสดงถึงพุทธจริยาอันประเสริฐ คือ วันหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จออกจากที่หลีกเร้นในเวลาเย็น แล้วประทับ ณ ภายนอกชุ้มประตู ครานั้นพระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จมาเฝ้า เมื่อพระองค์ประทับ ณ ที่สมควร และสนทนากับพระศาสดาเป็นสาราณียะอยู่นั่นเอง มีนักบวชหลายนิกาย กล่าวคือนิครนถ์ ๗ คน เอกสาฎก ๗ คน อเจลกะ ๗ คน ปริพพาชก ๗ คน และชฎิลอีก ๗ คน รวม ๓๕ คน ซึ่งล้วนมีเครายาว มีขนรักแร้ยาว ถือบริวารต่าง ๆ เดินผ่านมา พระเจ้าปเสนทิโกศลเห็นนักบวชเหล่านั้นแล้ว จึงผินพระพักตร์จากพระผู้มีพระภาคหันไปทางนักบวช

เหล่านั้น คุณพระชาณุข้างหนึ่งลงทำผ้าห่มเจวียงบำ พลาญ
ประกาศพระนามและโคตรของพระองค์ว่า “ข้าแต่ท่านนักพรตผู้
ประเสริฐ “ข้าพเจ้าคือพระเจ้าปเสนทิโกศล” - ดังนี้ ๓ ครั้ง เป็น
การแสดงอาการระอย่างสูง นักบวชเหล่านั้นหยุดอยู่ครู่หนึ่ง
แล้วเดินเลยไป พระเจ้าปเสนทิโกศลจึงหันมากราบทูลพระผู้มี
พระภาคเจ้าว่า “ข้าแต่พระจอมมุนีนักบวชเหล่านั้นคงเป็นพระ
อรหันต์องค์หนึ่งซึ่งมีอยู่ปรากฏอยู่ในโลกเป็นแน่แท้

พระสุคตเจ้ามีพระอาการสงบนิ่งอยู่ครู่หนึ่งก่อนจะตรัส
ว่า “มหาบพิตร” พระองค์เป็นคฤหัสถ์ยังบริโภคกาม บรรทม
เบียดโอรสและชายา ทรงผ้าที่มาจากแคว้นกาสิ ทัดทรงของหอม
ลูปไล้ด้วยจุนจันทร์ จึงเป็นการยากที่จะรู้ได้ว่า นักบวชเหล่านั้น
เป็นอรหันต์หรือไม่ มหาบพิตร ปกติของคนเป็นอย่างไร อาจ
จะรู้ได้ด้วยการอยู่ร่วมกัน และต้องอยู่ร่วมกันนาน ๆ ต้อง
ใส่ใจและมีปัญหาสอดส่องกำกับไปด้วย ปัญหาของคนพึง
รู้ได้ด้วยการสนทนา ความสะอาดของคนพึงรู้ได้ด้วยการ
งาน ความกล้าหาญและเรี่ยวแรงรู้ได้ในเวลาอันมีอันตราย
ทั้งหมดนี้ต้องใช้เหตุ ๓ อย่างประกอบคือ กาลเวลา ปัญญา
และมนสิการ”

ดูก่อนผู้บำเพ็ญตบะ พระผู้มีพระภาคทรงตอบอย่างบัวมิ
ให้ช้ำน้ำมิให้ชุ่น ถ้าพระองค์จะตรัสตรง ๆ ว่า นักบวชเหล่านั้นมิ
ได้เป็นอรหันต์ดอก ที่แท้ยังเป็นผู้ชุ่มไปด้วยกิเลส ก็จะเป็นการ
ยกตนข่มผู้อื่น ถ้าพระองค์จะทรงรับรองว่านักบวชเหล่านั้นเป็น

พระอรหันต์ พระเจ้าปเสนทิโกศลก็จะฟังดูแคลนพระสัพพัญญุตญาณ
ได้

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสดังนี้ พระเจ้าปเสนทิโกศลจึง
กราบทูลว่า อัจฉรย์จริงพระเจ้าข้า อัจฉรย์จริง พระผู้มีพระ
ภาคทรงเป็นสัพพัญญูโดยแท้ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้ประเสริฐ
ความจริงนักบวชเหล่านั้นคือจารบุรุษ ซึ่งข้าพระองค์ส่งไปสอด
แนมเหตุการณ์บ้านเมือง ณ แคว้นต่าง ๆ เมื่อถึงบ้านแล้วบุรุษ
เหล่านั้นย่อมลุ่มไต่ด้วยของหอม นอนเบียดบุตรและภรรยาพรึง
พร้อมด้วยกามคุณ ๕

พระสุตเจ้าทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

บุคคลไม่ควรพยายามไปเสียทุกสิ่งทุกอย่างไป ควร
เป็นตัวของตัวเอง ไม่ควรอาศัยผู้อื่นเลี้ยงชีพ และไม่พึงมี
ผลประพฤติธรรม

บุคคลจะถือว่าเป็นคนดีด้วยเหตุเพียงรูปร่างผิว
พรรณก็หาไม่ได้ ไม่ควรใส่ใจคนที่เห็นกันเพียงครู่เดียว คน
ชั่วเป็นอันมากเที่ยวไปโดยรูปลักษณะแห่งคนดี เหมือน
หม้อดินและหม้อโลหะซึ่งฉาบไว้ด้วยสุวรรณ มองแวววาว
แต่เพียงภายนอก แต่ภายในไม่สะอาด คนชั่วในโลกนี้เมื่อ
บริวารแวดล้อมแล้ว ก็เที่ยวไปได้อย่างคนดี เขางามแต่
ภายนอก แต่ภายในไม่บริสุทธิ์

“ดูก่อนท่านผู้ไม่หลงใหลในบ่วงมาร พระอานนท์กล่าว
“ท่านจะเห็นว่าพระพุทธานิคมเหล่านี้คมคายเพียงไร เป็นพระดำรัส

ที่ถ้าจะมองว่าลึกซึ้งก็ลึกซึ้ง ถ้าจะมองว่าสามัญชนทั่วไปพอจะเข้าใจและปฏิบัติตามได้ก็ได้เช่นกัน ตอนแรกพระพุทธองค์ทรงย่ำว่า บุคคลไม่ควรพยายามไปเสียทุกสิ่งทุกอย่าง นั้นหมายความว่า ก่อนจะใช้ความพยายามในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ก็ควรจะสำรวจเสียให้ดีกว่าก่อนว่า ความพยายามที่ทำไปนั้นจะได้ผลคุ้มเหนื่อยหรือไม่ อุปมาเหมือนนักสำรวจทอง ก่อนที่จะลงมือขุดก็ควรจะใช้เครื่องมือสำรวจเสียก่อนว่า ที่ ๆ ตนจะขุดนั้นมียาทองอยู่หรือไม่ มิใช่ว่าพอจะขุดทองก็เริ่มขุดไปแต่บันไดบ้านทีเดียว ถ้าทำอย่างนั้นก็เป็นการเสียแรงเปล่าได้ประโยชน์ไม่คุ้มค่า เป็นการลงทุนมากแต่ได้ผลน้อย ส่วนเรื่องเป็นตัวของตัวเองก็มีความสำคัญมาก มนุษย์จะเป็นอย่างไรก็ช่างเถิด แต่ขอให้เป็นตัวของตัวเอง คนไม่เป็นตัวของตัวเองเป็นคนที่ไม่พอใจไม่ได้ ส่วนข้อที่พระพุทธองค์ตรัสว่า ให้เป็นคนเลี้ยงตัวได้ไม่ควรอาศัยผู้อื่นเลี้ยงชีพนั้น มีความหมายว่า บุคคลเมื่อมีอายุพอสมควรจะเลี้ยงตัวได้แล้วก็ควรประกอบอาชีพอย่างใดอย่างหนึ่งเลี้ยงตน มิใช่คอยแต่จะพึ่งพาอาศัยผู้อื่นอยู่อย่างเดียว เพราะการอาศัยผู้อื่นในวัยที่ไม่ควรอาศัยเป็นการแสดงถึงความเป็นผู้ไร้ความสามารถ ส่วนสมณะผู้อาศัยอาหารจากเรือนของผู้อื่นแล้วยังชีพให้เป็นไปนั้น ก็เป็นเพราะสมณะเหล่านั้นอาศัยศีลของตน ถ้าประชาชนรู้ว่าเป็นผู้ไม่มีศีล ไม่มีกัลยาณธรรม เขาย่อมไม่เลี้ยง ไม่ถวายอาหาร เพราะฉะนั้นสมณะก็ชื่อว่าเป็นผู้พึ่งตนเอง กล่าวคือ อาศัยศีลและสัมมาจารของตนเป็นอยู่ ข้อต่อมาที่พระพุทธองค์ตรัสว่า

บุคคลไม่ควรมีแปลประพฤติธรรมนั้น หมายความว่า ให้ประพฤติธรรมด้วยความสุจริตใจมิใช่ประพฤติธรรมด้วยเจตนาที่จะหลอกลวงให้คนมานับถือดังที่พระพุทธรองค์ทรงแสดงโปรดพระพุทธบิดา ณ กรุงกบิลพัสดุ์ว่า ควรประพฤติธรรมให้สุจริตอย่าประพฤติธรรมให้ทุจริต ผู้ประพฤติสุจริตย่อมมีความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า นอกจากนี้พระพุทธรองค์เคยตรัสเตือนภิกษุทั้งหลายอยู่เสมอในเรื่องนี้ และทรงแนะให้ถือพระองค์เป็นเนติติตั้งพระพุทธรภาษิตต่อไปนี้

“ภิกษุทั้งหลาย พรหมจรรย์นี้เราประพฤติมิใช่เพื่อหลอกลวงคน มิใช่เพื่อให้คนทั้งหลายมานับถือ มิใช่เพื่ออาณิสสส์ลามสัการะและความสรรเสริญ มิใช่จุดมุ่งหมายเพื่อเป็นเจ้าลัทธิและแก้ลัทธิอย่างนั้นอย่างนี้ มิใช่เพื่อให้ใครรู้จักตัวว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ที่แท้พรหมจรรย์นี้เราประพฤติเพื่อสังวรระคือความสำรวม เพื่อปหานะคือความละเพื่อวิราคะคือความคลายกำหนัดยินดี และเพื่อนิโรธะ คือความดับทุกข์”

ในตอนท้ายพระพุทธรองค์ทรงย้ำว่า บุคคลจะเป็นคนดีเพราะชาติหรือผิวพรรณก็หาไม่ได้ แต่จะเป็นคนดีก็เพราะความประพฤติดี คนชั่วเป็นอันมากปกปิดความชั่วของตัวเองไว้ เหมือนหม้อดินที่ฉาบทาด้วยทองแวววาวแต่เพียงภายนอกเท่านั้น สรุปว่าทรงย้ำให้ทุกคนมีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่แสดงอาการลวงผู้อื่นให้หลงเข้าใจผิด หรือหลงเคารพนับถือ ทั้ง ๆ ที่ตนเองเป็นคนเลว

“ดุก่อนนรดา ข้าพเจ้าขอวกมากล่าวถึงเรื่องของนางวิสาขาท่อไป วันหนึ่งนางวิสาขามีผ้าเปียกปอน ผมเปียก เดินร้องให้เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ เมื่อพระตถาคตตรัสถามก็ได้ความว่า นางวิสาขาเสียใจเพราะหลานสาวอันเป็นที่รักคนหนึ่งตายลง นางรักเธอมากเพราะเธอเป็นคนดี ช่วยงานทุกอย่างรวมทั้งงานที่เกี่ยวกับการบุญการกุศลด้วย

“ข้าแต่พระผู้เป็นดวงตาของโลก” นางวิสาขาทูล “ข้าพระพุทธเจ้าเสียใจในมรณกรรมของหลานสาวคนนีเหลือเกิน เธอเป็นคนดีอย่างจะหาใครเสมอเหมือนได้ยาก”

พระตถาคตเจ้าทรงดูษณียุครู้หนึ่งแล้วเอื้อนพระโอษฐ์ว่า “ดุก่อนวิสาขา คนในเมืองสาวัตถีนี้มีประมาณเท่าใด ?”

“มีหลายสิบล้านพระพุทธเจ้าข้า” นางตอบ

“ถ้าคนเหล่านั้นดีเช่นสุทัตติหลานของเธอ เธอจะรักเขาเหล่านั้นหรือไม่ ?”

“รักพระเจ้าข้า”

“แล้วคนในเมืองสาวัตถีนี้ตายวันละเท่าไร”

“วันหนึ่งหลาย ๆ คนพระเจ้าข้า”

“ดุก่อนวิสาขา ถ้าอย่างนั้นเธอก็ต้องมีผมเปียกมีผ้าเปียกอยู่อย่างนี้ทุกวันละซิ เธอต้องร้องให้คร่ำครวญมิไบน้าอาบด้วยน้ำตาอยู่เสมอ เพราะมีคนตายกันอยู่ทุกวัน วิสาขาเอยตถาคตกล่าวว่าความรักความอาลัยเป็นสาเหตุแห่งทุกข์ เพราะฉะนั้นคนมีรักมากเท่าใดย่อมมีทุกข์มากเท่านั้น รักหนึ่ง

มีทุกข์หนึ่ง มีรักสิบมีทุกข์สิบ มีรักร้อยมีทุกข์ร้อย ความทุกข์
ย่อมเพิ่มขึ้นตามปริมาณแห่งความรักหรือสิ่งอันเป็นที่รัก เหมือน
ความร้อนที่เกิดแต่ไฟ ย่อมเพิ่มขึ้นตามจำนวนเชื้อที่เพิ่มขึ้น”

ดูก่อนผู้บำเพ็ญตบะ นางวิสาขาได้ฟังพระพุทธโอวาท
แล้วสร้างความโศกลงไปได้บ้าง นางเป็นโสदानันท์จริงอยู่ แต่
พระโสदानันท์นั้นเพียงทำให้สมมุติในศีลเท่านั้น หามิสมานะและ
ปัญญาสมมุติไม่ จึงมีบางครั้งที่เผลอสติไป แสดงอาการเยี่ยง
ชนทั้งหลาย พระอรหันต์เท่านั้นที่มีสติสมมุติ

ดูก่อนภราดา สิ่งอันเป็นที่รักย่อมทำให้จิตใจกระเพื่อม
และกระทบกระเทือนอยู่เสมอ เมื่อความรักเกิดขึ้น ความราบ
เรียบของดวงใจย่อมปลาสนาการไป ยิ่งความรักอันเจือด้วยนันทิ
ราคะด้วยแล้ว ยิ่งทำให้จิตใจอ่อนไหวและเสียสมาธิเป็นที่สุด
ความรักนั้นเปรียบด้วยพายุ เมื่อมีพายุพัดผ่านความราบเรียบ
ของน้ำก็ หมดไปเหลือไว้แต่รอยกระแทกกระทั้นกระทบ
กระเทือนอยู่ตลอดเวลา มนุษย์จะมีความสุขอย่างสงบประณีต
ถ้าเราสามารถทำให้ยินดีต้อนรับความขมขื่นและไม่
ผลิตเพลินในความชื่นสุขให้มากนัก อย่างน้อยก็ทำใจมิให้
ปฏิเสธความขมขื่นที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราว

นางวิสาขามีสหยาที่รักมากอยู่ ๒ คน คือนางสุปปิยา
และนางสุปปวาสา เมื่อฟังพระธรรมเทศนาจบแล้วเธอทั้งสามมัก
จะเที่ยวเดินเยี่ยมภิกษุทั้งหลาย ตามถึงสิ่งที่ต้องการและยังขาด
เมื่อภิกษุรูปใดบอกว่าต้องการอะไร นางจะจัดถวายเสมอ นอก

จากนี้ยังได้ถวายอาหารสำหรับภิกษุป่วย และผู้เตรียมจะเดินทางเป็นประจำอีกด้วย

วันหนึ่งนางสุปปิยาเที่ยวเดินเยี่ยมภิกษุอย่างเคยไปถึงกุฏิภิกษุรูปหนึ่งซึ่งป่วยอยู่ เมื่อนางถามถึงความต้องการว่าท่านปรารถนาสิ่งใดบ้าง ภิกษุรูปนั้นบอกว่าอยากได้น้ำเนื้อต้ม

ดูก่อนมาริสะ พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตน้ำข้าวและน้ำเนื้อต้มซึ่งกรองดีแล้ว ไม่มีเมล็ดข้าวหรือกากเนื้อติดอยู่เพื่อภิกษุอาพาธ เธอสามารถฉันได้แม้ในเวลาวิกาล คือหลังเที่ยงวัน

นางสุปปิยาดีใจเหลือเกินที่จะได้ถวายอาหารแก่ภิกษุอาพาธ พระพุทธภาสิตก้องอยู่ในโสตของนางนานมาแล้ว “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดปรารถนาจะบำรุงตถาคต ขอให้ผู้นั้นบำรุงภิกษุไข้เถิด” แต่บังเอิญวันนั้นเป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ นางหาเนื้อไม่ได้เลย จึงเข้าห้องตัดสินใจตัดเนื้อขาของตนด้วยมีดอันคมกริบ สั่งให้คนใช้จัดการต้ม แล้วขอให้น้ำเนื้อต้มนั้นไปถวายภิกษุชื่อโนนซึ่งอาพาธอยู่ แล้วใช้ผ้าพันแผลที่ขาของตนนอนโหมมเป็นไข้เพราะพิษบาดแผลนั้น

สามีของนางสุปปิยากลับมาไม่เห็นภรรยาอย่างเคยจึงถามคนใช้ ทราบว่านางป่วยจึงเข้าไปเยี่ยมในห้องนอน เมื่อทราบเรื่องโดยตลอดแล้ว แทนที่จะโกรธพระและภรรยา กลับแสดงความชื่นชมโสมนัสที่ภรรยาของตนมีศรัทธาแรงกล้าในศาสนา ถึงกับยอมสละเนื้อขาเพื่อต้มเอาน้ำถวายภิกษุอาพาธ จึงรีบไปสู่วัดเชตวัน ทูลอาราธนาพระศาสดาและภิกษุสงฆ์ เพื่อรับภัตตาหารที่บ้านตนในวันรุ่งขึ้น พระศาสดาทรงรับด้วยอาการดุชนี วันรุ่งขึ้น

พระพุทธองค์มีพระสงฆ์เป็นบริวารจำนวนมากเสด็จสู่บ้านของนางสุปปิยา เมื่อทอดพระเนตรไม่เห็นนางสุปปิยาจึงถาม สุปปิยะอุบาสกผู้สามี ทรงทราบแล้ว จึงรับสั่งให้คนช่วยกันพยุงคลอเคลียนางสุปปิยามาเฝ้า เมื่อนางถวายบังคม พระตถาคตเจ้าตรัสว่า “จงมีความสุขเกิดอุบาสิกา” เท่านั้นแลใหญ่ที่ขาของนางก็หายสนิท และมีผิวผ่องยิ่งกว่าเดิมเสียอีก

“ดูก่อนมรดา เรื่องนี้เป็นเพราะพุทธานุภาพโดยแท้ พุทธานุภาพนั้นเป็นสิ่งที่มียุ่จริงและเป็นได้จริง พระจอมมุณีศาสดาแห่งพวกเรานั้น เป็นผู้มีการมีอันทรงกระทำมาแล้วอย่าง มากล้น เคยตัดศีรษะอันประดับแล้วด้วยมงกุฎที่เพริศพราย เคยควักนัยน์ตาซึ่งดำเหมือนตาเนื้อทราย เคยสละเลือดเนื้อและอวัยวะมากหลายตลอดถึงบุตรภรรยาเพื่อเป็นทานแก่ผู้ต้องการ จะกล่าวไปถึงการสละทรัพย์สมบัติภายนอก มหาบริจาคทั้งหลายที่พระองค์ทรงกระทำมาทั้งหมดนั้น โดยมีจุดมุ่งหมายอย่างเดียว คือ อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ กล่าวคือ ความรู้ อันเป็นเหตุให้สิ้นกิเลสโดยชอบอันยอดเยี่ยม ไม่มีอะไรเทียมถึง เพื่อจะปลดเปลื้องความทุกข์ของเวไนยนิกรทั้งหลายทั้งทางกาย และทางใจ ดูก่อนมาริสะ ก็ความรู้ใดเล่าในโลกนี้ จะประเสริฐยิ่งไปกว่าความรู้อันเป็นเหตุให้กิเลสสิ้นไป เพราะเป็นการดับความ กระวนกระวายทั้งมวลเหมือนคนหายโรคไม่ต้องกินยา

“บุคคลผู้เปี่ยมล้นด้วยบารมีนั้นย่อมเป็นผู้มีวาจาศักดิ์สิทธิ์ พระศาสดาเป็นผู้มีพระบารมีธรรมที่ได้สั่งสมมานานตลอดเวลาที่ท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏ เมื่อพระองค์จะทรงอยู่ในชาตินี้เป็น

ปัจฉิมชาติ และปัจฉิมภพ แล้วบารมีธรรมทั้งมวลหลังไหลมาให้
ผลในชาติเดียว ท่านลองคิดดูเถิดจะคนนาได้อย่างไร อุปมา
เหมือนน้ำซึ่งหลังจากยอดเขา และถูกกักไว้ด้วยทำนบอัน
หนาแน่นจนเต็มเปี่ยมแล้ว และบังเอิญทำนบนั้นพังลง น้ำนั้นจะ
ไหลหลากท่วมทันเพียงใด

“ดูก่อนผู้เชื่อสายอารยัน บารมีธรรมเป็นสิ่งที่น่าสั่งสมโดย
แท้”

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า เสวยพระกระยาหารเสร็จเรียบ
ร้อยแล้ว จึงทรงอนุโมทนาให้นางสุปปิยาและอุบาสกสุปปิยะ
สมาทานอาจหาญร่าเริงในกุศลจริยาสัมมาปฏิบัติเพิ่มพูนศรัทธา
ปสาทะ แล้วก็เสด็จกลับสู่วัดเชตวันทรงให้ประชุมสงฆ์และตรัส
ถามภิกษุอาพาธรูปนั้นว่า

“ดูก่อนภิกษุ เธอขอน้ำเนื้อต้มจากอุบาสกาสุปปิยาหรือ?”

“อย่างนั้น พระเจ้าข้า” พระรูปนั้นตอบ

“เมื่อเธอจะฉัน เธอพิจารณาหรือเปล่า?”

“มิได้พิจารณาเลย พระเจ้าข้า”

“ดูก่อนภิกษุ เธอได้ฉันเนื้อมนุษย์แล้ว เธอทำสิ่งที่น่าติ
เตียน” ตรัสดังนี้แล้วทรงดำหนิภิกษุนั้นอีกเป็นอนเณกปริยาย แล้ว
ทรงบัญญัติสิกขาบทว่า

“ภิกษุใดฉันเนื้อโดยมิได้พิจารณา ภิกษุนั้นเป็น
อาบัติทุกกฏ ถ้าเนื้อนั้นเป็นเนื้อมนุษย์ เธอต้องอาบัติ
ถุลลัจจัย” ดังนี้

๙๙ ๙๙ ๙๙ ๙

๑๖

๙๙ ๙๙ ๙๙ ๙

นางบุญและนางบาป

ภราดา มีอีกเรื่องหนึ่งซึ่งแสดงถึงพุทธานุภาพอันน่าพิศวงแห่งพระผู้มีพระภาคเจ้า นั่นคือเรื่องนางสุปปาวสา โกลิยธิดา นางมีครรภ์อยู่ถึง ๗ ปี และเมื่อจะคลอดบุตรก็ปวดครรภ์อยู่ตั้ง ๗ วัน ได้รับทุกขเวทนาแสนสาหัส นางครวญครางด้วยความเจ็บปวดอยู่ตลอดเวลา แต่เนื่องจากนางมีศรัทธาเลื่อมใสมั่นคงในพระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อรู้สึกว่ามีชีวิตของตัวอยู่ในระหว่างอันตราย เหมือนศิลาซึ่งแขวนอยู่ด้วยเส้นด้ายเส้นน้อย ๆ จึงขอร้องสามีให้ไปเฝ้าพระตถาคตเจ้า และกราบพระมงคลบาท แล้วให้ทูลว่า

“ข้าแต่พระมหาสมณะ บัดนี้นางสุปปาวสา โกลิยธิดา มีครรภ์มาเจ็ดปีและปวดครรภ์อยู่เจ็ดวันแล้ว นางได้รับทุกขเวทนาแสนสาหัส อันตรายแห่งชีวิตอาจมาถึงนาง

ในไม่ช้า นางระลึกถึงพระผู้มีพระภาค และขอถวายบังคมพระบาทด้วยเศียรเกล้า”

สามีของนางได้ไปเฝ้าพระพุทธองค์ และกราบทูลให้ทรงทราบตามคำของนางนั้น พระผู้เป็นนาถะของโลกทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า “ขอนางสุปวาสา โกลิยธิดา จงมีความสุข หาโรคมิได้เถิด”

ทันทีที่พระจอมมุณีตรัสจบลง บุตรของนางก็คลอดได้โดยง่าย เมื่อสามีกลับมาถึงบ้าน นางสุปวาซาก็ตลอดเรียบร้อยแล้ว ทั้งบุตรและมารดาปลอดภัยเกษมสำราญดี นางและสามีต่างชื่นชมโสมนัสในพระพุทธานุภาพ กล่าวออกมาพร้อม ๆ กันว่าพระพุทธเจ้ามีพระคุณหาประมาณมิได้ พระธรรมมีคุณหาประมาณมิได้ และพระสงฆ์มีคุณหาประมาณมิได้

วันต่อมา นางให้สามีไปอาราธนาพระพุทธองค์พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เพื่อรับภัตตาหารเป็นเวลา ๑ สัปดาห์ ณ เเคะของนาง พอถึงเวลานั้นพระพุทธองค์ได้รับอาราธนาของอุบาสกผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นอุปฐากของพระมหาโมคคัลลานะไว้เสียแล้ว พระตถาคตจึงให้พระมหาโมคคัลลานะเข้าเฝ้าทรงเล่าเรื่องให้ฟังแล้วตรัสว่า

“ดูก่อนโมคคัลลานะ เธอพึงไปยังบ้านของอุบาสกผู้นั้น แล้วกล่าวขอเลื่อนการนิมนต์ของเขาไปสัปดาห์หน้า เขาจะขัดข้องหรือไม่ ถ้าเขาขัดข้องก็จะได้ไม่ต้องรับอาราธนาของนางสุปวาสา”

อัครสาวกเมืองชาย รับพุทธบัญชาเหนือเศียรเกล้าแล้ว
ไปหาอุบาสกผู้นั้นแล้วบอกเขาตามพุทธบัญญัติอุบาสกทราบแล้ว
กล่าวว่า

“ข้าแต่พระคุณเจ้า ถ้าพระคุณเจ้าจะรับรอง หรือเป็น
ประกันในเหตุสามอย่าง ข้าพเจ้าก็จะยินยอม แต่ถ้าพระคุณเจ้า
รับรองไม่ได้ ข้าพเจ้าก็จะยินยอมไม่ได้”

“ดูก่อนอุบาสกเหตุสามประการนั้นมีอะไรบ้าง”

“ข้าแต่พระคุณเจ้า ถ้าท่านจะรับรองได้ ว่าโรคทรพิษ
ของข้าพเจ้าจะไม่เสื่อมสิ้นพินาศ ไปด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งนี้
เป็นประการที่หนึ่ง ประการที่สองคือชีวิตของข้าพเจ้าจะไม่มี
อันตรายเกิดขึ้น และประการที่สามคือ ศรัทธาของข้าพเจ้าจะไม่
หมด คงมีอยู่อย่างเดิม ถ้าพระคุณเจ้าสามารถเป็นผู้ประกันเหตุ
ทั้งสามประการนี้ว่า จะไม่เกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้าภายในเจ็ดวันนี้แล้ว
ข้าพเจ้าก็จะยินยอม”

พระมหาเถระผู้เลิศทางมีฤทธิ์นั่งสงบอยู่ครู่หนึ่งแล้ว
กล่าวว่า “ดูก่อนอุบาสก อาตมาเป็นปาฏิโมก ? ประกันให้ท่าน
ได้สองประการ คือขอรับรองว่าโรคทรพิษของท่านจะไม่เสื่อม
และชีวิตของท่านจะไม่สิ้นไปหรือเป็นอันตรายใด ๆ ภายในเจ็ด
วันนี้ ส่วนศรัทธาขอให้ท่านรับรองตัวท่านเอง อาตมารับรองให้
ไม่ได้”

อุบาสกผู้นั้นรับรองศรัทธาของตน และยินยอมเลื่อนการ
นิมนต์ของตนไปสัปดาห์หน้า

พระศาสดามีพระสงฆ์ชีณาสพเป็นบริวาร เสด็จเสวยภัตตาหาร ณ บ้านของนางสุปวาสาเป็นเวลา ๗ วัน วันหนึ่งพระพุทธรองค์ตรัสถามนางว่า สุปวาสาเธออุ้มครรภ์อยู่ ๗ ปี และปวดครรภ์อยู่ ๗ วัน ได้รับทุกข์เวทนาแสนสาหัสอย่างนี้แล้ว เธอยังจะปรารถนามีบุตรอีกหรือไม่ ?”

“ข้าพระองค์ยังปรารถนามีได้อีกถึงเจ็ดครั้งพระเจ้าข้า”

นางสุปวาสาตอบ

พระตถาคตเจ้าทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

“สุปวาสาเอ๋ย มักจะเป็นอย่างนี้แหละ สิ่งที่ไม่น่ายินดี มักจะปลอมมาในรูปที่น่ายินดี สิ่งที่ไม่น่ารักมักจะมาในรูปแห่งสิ่งน่ารัก ความทุกข์มักจะมาในรูปแห่งความสุข เพราะดังนี้คนจึงประมาทมัวเมากันนัก”

พระอานนทักกล่าวต่อไปว่า

ดูก่อนผู้เป็นพงศ์พันธุ์แห่งอริยะ ข้าพเจ้าขอย้อนกล่าวถึงพุทธานุภาพอีกสักเล็กน้อย เพื่อบรรเทาความสงสัยของท่าน ท่านจะเห็นว่าอานุภาพของคนนั้นมักจะเป็นผลแห่งบารมีธรรม หรือคุณความดีที่สั่งสมอบรมมาก็พระศาสดาของเรานั้นเคยสะสมชีวิตเลือดเนื้อมามากหลาย จุดมุ่งหมายก็เพื่อพระโพธิญาณอันประเสริฐ พระพุทธานุภาพหรือลาภสักการะที่หลังไหลนั้นเป็นเพียงผลพลอยได้เท่านั้นเอง พระองค์เคยสะสมชีพไม่เพียงแต่แก่มนุษย์เท่านั้น ทรงสละให้แก่สัตว์ผู้หิวโหยก็เคยทรงกระทำ

ครั้งหนึ่งพระองค์เป็นหัวหน้าดาบสบำเพ็ญตบะอยู่บนภูเขา

เวลาเป็นวันหนึ่งพระองค์ประทับรับลมเย็นอยู่ ณ ชะง่อนผา มองลงมาเบื้องล่างเห็นแม่เสือตัวหนึ่งเพ่งคลอดลูกใหม่ยังออกจับเนื้อกินไม่ได้ มันจึงหิวโหยสุดประมาณ กำลังงุ่นง่านจะกินเนื้อลูกของมัน ดาบสเห็นดังนั้นจึงให้ดาบสผู้บริวารรีบไปเที่ยวแสวงหาสัตว์ที่ตายแล้วมาเพื่อโยนให้แม่เสือด่วนกิน แต่เมื่อเห็นแม่เสือกุ่นง่านมากขึ้นทุกที ดาบสบริวารคงหาเนื้อมาไม่ทันเป็นแน่ เนื้อสัตว์ที่ตายเองในป่ามิใช่หาได้ง่าย พระดาบสโพธิสัตว์จึงตัดสินใจช่วยชีวิตลูกเสือไว้ โดยกระโดดจากเชิงผาลงตรงหน้าแม่เสือพอดี พระดาบสตาย เป็นการสละชีพเพื่อช่วยเหลือสัตว์อื่น และขอมุ่งหมายสูงสุดก็คือพระโพธิญาณ

ดูก่อนภราดา ณ กรุงสรวัดถ์อีกเหมือนกันที่แสดงถึงพุทธจริยาอันประเสริฐอีกหลายเรื่อง แต่ข้าพเจ้าขอนำมาเล่าสู่ท่านเพียงเรื่องเดียวก่อน คือเรื่องเกี่ยวกับนางจิญจมาณวิกาเรื่องเป็นดังนี้

เมื่อพระพุทธศาสนารุ่งโรจน์โชตินาการปานประหนึ่งพระอาทิตย์ทอแสงขั้วรัศมีแห่งทั้งห้อย คือพาหิรลัทธิอื่น ๆ ให้ด้อยลงนั้น พวกเดียรฉัตรนิครนถ์ทั้งหลายต่างก็เสื่อมจากलगลักการะ และความนับถืออย่างไม่เคยเป็นมาก่อนเลย

นักบวชเหล่านั้นจึงเที่ยวประกาศตามทาง ๓ แพร่ง ๔ แพร่ง และตามถนนอันเป็นที่สัญจรต่าง ๆ ว่า “ท่านผู้มีนัยน์ตาทั้งหลาย พระสมณโคดมเป็นพระพุทธเจ้าอย่างไร เราทั้งหลายก็เป็นพระพุทธเจ้าเหมือนกัน ให้ท่านทำบุญแก่พระสมณโคดมมี

ผลมากอย่างไร ให้แก่พวกเราก็มีผลมากอย่างนั้น ท่านทั้งหลายจงให้พวกเราเถิด” เมื่อนักบวชเหล่านั้นเที่ยวประกาศอยู่อย่างนี้ก็หาสามารถชักจูงคนให้เลื่อมใสตามต้องการไม่ ชั่วร้ายคนที่เคยเลื่อมใสและมีปัญญาพอสมควรก็เลิกเลื่อมใส คนที่ไม่เลื่อมใสอยู่แล้วก็ถึงกับเกลียดชังเอาเลยทีเดียว เป็นอันว่าวิธีนี้ของพวกเดียรถีย์ไม่ได้ผล

พวกเราประชุมกัน ประชุมกันว่าจะทำอย่างไรดี ขณะนั้นมีนักบวชความคิดเฉียบแหลมคนหนึ่งกล่าวขึ้นว่า “สหายทั้งหลาย อุปายนั้นมีมากหลาย เมื่อไม่ได้ด้วยวิธีหนึ่งก็ควรใช้วิธีอื่นต่อไป เป็นคนไม่ควรจนปัญญาธรรมดาเมื่ออยู่ว่าเมื่อประตูหนึ่งปิดลง อาจจะมีประตูอื่นพอที่จะเปิดได้ ลอง ๆ ผลักดูก่อนเถิด คือข้าพเจ้าระลึกถึงสาธุศิษย์คนหนึ่งเขาพวกเรา เธอเป็นสตรีที่งามมากประดุจเทพอัปสร ถ้าได้อาศัยนางช่วยเหลือ แผนการของพวกเราคงสำเร็จ หรือท่านทั้งหลายมีความเห็นอย่างไร ?”

พูดจบนักบวชทุกคนเห็นด้วย พอดีในขณะที่เขาประชุมลับกันอยู่นั้น นางจิณฺจมาณวิกาก็เข้ามาเพื่อเยี่ยมเยียนตามปกติอย่างที่เคยมา นักบวชเหล่านั้นทำเป็นไม่สนใจเธอและไม่ได้ถามอะไร ๆ นางรู้สึกประหลาดใจจึงกล่าวขึ้นว่า

“พระคุณเจ้า เมื่อข้าพเจ้ามาหาครั้งก่อน ๆ พระคุณเจ้าเคยแสดงอาการยินดีและต้อนรับอย่างเต็มใจ แต่คราวนี้เหตุใดพระคุณเจ้าจึงเมินเฉย เหมือนข้าพเจ้าเป็นคนแปลกหน้าและพึงรังเกียจ โปรดแจ้งข้อผิดของข้าพเจ้าให้ทราบด้วยเถิด ถ้าข้าพเจ้า

รู้ความผิดของตัวเองแล้วจักทำคืนเสีย”

“น้องหญิง” นักบวชคนหนึ่งกล่าวขึ้น “เธอมีวโปเพลินเสียที่ใด จึงไม่ทราบความทุกข์ของพวกเรา พวกเราถูกพระสมณโคดมเบียดเบียนอยู่ ทำให้ต้องทั้งลามกสักการและเกียรติกุณ เธอไม่เจ็บร้อนแทนเราบ้างเลยหรือ ?”

“ข้าแต่พระคุณเจ้า โบราณกล่าวไว้ว่าเมื่อยามเดือดร้อนย่อมได้เห็นใจมิตรและบริวาร บัดนี้พระคุณเจ้าทั้งหลายเดือดร้อนอยู่ ข้าพเจ้าเป็นทั้งมิตรและบริวาร ไฉนจะเฉยอยู่ได้ แต่ข้าพเจ้าเป็นผู้หญิงจะได้อย่างไรเล่าจึงจะช่วยแก้ปัญหา บรรเทาความเดือดร้อนของพระคุณเจ้าทั้งหลายได้ จงบอกมาเถิด ข้าพเจ้ายินดีปฏิบัติเพื่อความสุขความปลอดโปร่งของพระคุณเจ้า”

เดิยรติย์เหล่านั้นพอใจคำของนางปริพพาชกาจึงนัก คนหนึ่งกล่าวขึ้นว่า

“ดูก่อนน้องหญิง พวกเราจะไม่ลืมความดีของน้องหญิงในครั้งนี้เลย ถ้างานใหญ่ครั้งนี้สำเร็จเธอย่อมมีความชอบอย่างสูง อหนึ่ง เธอบอกว่าเธอเป็นผู้หญิงจะช่วยพวกเราได้อย่างไร น้องหญิง ก็เธอทราบมิใช่หรือว่าจะไรเล่าจะเป็นความเสื่อมเสียอย่างร้ายแรงสำหรับนักพรต ยิ่งไปกว่าการคลุกคลีเกี่ยวข้องกับสตรีเพศเหมือนหนอนเป็นอันตรายเป็นยิ่งสำหรับเนื้อ จิณฺจ-มาณวิกาเอย เธอจงอาศัยความเป็นหญิงของเธอนั้นแล ทำลายเกียรติยศอันรุ่งเรืองยิ่งของพระสมณโคดมให้ทลายลง”

นางจิณฺจมาณวิกากล่าวว่า “ข้าแต่พระคุณเจ้าถ้าอย่างนั้น

ไว้เป็นหน้าที่ของข้าพเจ้าเอง คงจะสำเร็จสมประสงค์” แล้วนางก็ลากลับไป

หลังจากนั้นสองสามวัน ชาวนครสาวัดตีผู้เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคเจ้า และไปฟังพระธรรมเทศนาทุก ๆ เย็น เมื่อกลับออกจากวัดเชตะวันจะเห็นนางจิณฺจมาณวิกา ปฏิพาชิกา เดินสวนทางเข้าไปในอาราม เมื่อมีผู้ถามนางว่าจะไปไหน ก็ตอบเพียงว่า ธุระอะไรของพวกท่านที่จะต้องรู้ และแล้วก็เดินเข้าไปในวัดเชตะวัน

ตอนเช้าเมื่อมหาชนเข้าสู่วัดเชตะวัน ถวายยาคุและภัตตาหารแก่พระผู้มีพระภาคและพระสงฆ์ เธอจะเดินสวนออกมาจากวัดอีก เมื่อถูกถามว่านางมาจากไหน นางจะตอบอย่างเดียวกันว่า ธุระอะไรของพวกท่านที่จะต้องรู้ว่า เรามาจากไหน และนอนที่ไหน

นางทำอยู่อย่างนี้ประมาณ ๒ เดือน และทำอย่างสม่ำเสมอทุกวัน ครานี้เองด้วยอาการดังว่าจะปลงใจทำบุญ เพราะเหลือเอื้อมเสียที เมื่อมีผู้หนึ่งในมหาชนทักถามขึ้นอีกในหนนั้น นางจึงกล่าวว่า

“ท่านทั้งหลายไปเฝ้าพระศาสดาทั้งเช้าและเย็นเคารพบูชา พระองค์อย่างสูง แม้พระราชาแห่งแคว้นโกศลผู้ทรงศักดิ์ ก็เทิดทูนพระองค์อย่างหาที่เสมอเหมือนมิได้ แต่ทั้งท่านทั้งหลายและทั้งพระราชา ก็หาทราบไม่ว่าคนอันเป็นที่รักอย่างยิ่งของพระมหาสมณโคดม นั่นคือใคร” นางพูดทิ้งไว้แค่นั้นแล้วก็ยิ้มอย่างเยาะโลก

“ก็ใครเล่าเป็นที่รักอย่างยิ่งของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นท่านรู้หรือ ?” ประชาชนชักถามสืบไปอีก

“ทำไมเราจะไม่รู้ พระสมณโคตมอมิรมย์ชมชื่นด้วยผู้ใดทุกคืน ผู้นั้นแหละเป็นที่รักอย่างยิ่งของพระองค์ท่านเอย ธรรมดาบุรุษที่จะว่างเว้นจากสตรีเพศสำหรับเชยชมนั้นจะทนอยู่ได้ฉะไร อุปมาเหมือนกาสรถาจะว่างเว้นจากปลัก คนที่รักกันย่อมไม่ว่างเว้นจากการเชยชม หรือเหมือนพญาหงส์ย่อมอมิรมย์ต่อสรวบโภชนา ดาบสตาเปสินีย่อมไม่ว่างเว้นด้วยการเข้าฌานเป็นการกีฬา ดูก่อนท่านผู้มีตบอดทั้งหลาย ก็พระสมณโคตมนั้นออกจากพระราชวังอันโอ้อ่าเคยแวดล้อมด้วยสตรีที่คอยแต่จะบำรุงบำเรอด้วยกามรส และบัดนี้พระองค์ได้ว่างเว้นจากสิ่งเช่นนั้นมาเป็นเวลานาน เมื่อได้มาพบสตรีที่มีรูปทรงสะคราญตาและสำเภาพัศตร์ พระองค์นี้จะหรือจะทนได้ พระองค์ย่อมจะถือโอกาสเชยชมให้สมกับที่ว่างเว้นมานาน เหมือนมัจฉาชาติซึ่งกระวนกระวายเพราะขาดน้ำในฤดูแล้ง เมื่อได้ยินเสียงฟัวร้องมาจากทิศตะวันตก ก็ย่อมจะไหวตัวและเมื่อพระพิรุณหลั่งลงมาหาใหญ่ หามรุ่งหามค่ำ ทำให้น้ำเจิ่งนองทุกบึงบาง มัจฉาชาติเหล่านั้นจะพึงชื่นชม ถึงแก่โลดคะนองสักเพียงใด ดูก่อนท่านผู้มีตบอด ข้อนี้ฉันใด พระมหาสมณโคตมก็ฉันนั้น”

“ก็ท่านหรือเป็นที่รักอย่างยิ่งของพระมหาสมณโคตม?”
ประชาชนยังถามอยู่

“ข้าพเจ้าบอกท่านไว้แล้วมิใช่หรือว่าพระสมณโคตม
อภิมรณชมขึ้นกับผู้ใดทุกคืน ผู้นั้นย่อมเป็นที่รักยิ่งของพระองค์
ก็ข้าพเจ้านี้แหละเป็นผู้ที่พระองค์รับสั่งหาและอภิมรณด้วย อย่า
ให้ข้าพเจ้าต้องแจงอยู่อีกเลย ท่านตรองเอาเองเถิดว่าเรื่องควร
จะเป็นอย่างไร” ว่าแล้วนางก็เดินเลยไป เพื่อให้ให้น้ำคำจุยยาพิษที่
วางไว้ออกฤทธิ์ของมันไปตามลำพัง ไม่รอคำซักถามของ
ประชาชนอีก

แลก็เป็นเช่นนั้น คำพูดของนางก่อความสงสัยให้เกิดขึ้น
ในดวงจิตของพุทธบริษัทอย่างสุดที่จะห้ามได้ ประกอบกับมีข้อ
ประจักษ์อยู่ทั่วกันให้น่าเชื่อ คือเมื่อประมาณ ๒ เดือนก่อนนี้นาง
ได้เดินเข้าเดินออกอยู่ในวัดเชตวันทั้งเช้าและเย็น พวกเดียรถีย์
นิครนถ์ทั้งหลายเห็นได้ทีเช่นนั้นแล้ว ก็ช่วยกันกระพือข่าวให้ลูก
หลานเหมือนไฟซึ่งมีเชื้อดีและได้แรงลม

แต่เหตุการณ์ในวัดเชตวันยังคงสงบเงียบ ภิกษุทั้งหลาย
ยังคงบำเพ็ญสมณธรรมและสาธยายพระพุทธานุภาพตามปกติ มี
บางครั้งที่ภิกษุบางรูปแสดงความจำนงจะแก้ข่าวนี้นี้ แต่พระพุทธ
องค์ได้ห้ามเสีย สวากผู้เชื่อมั่นในอนาคตังสญาณแห่งศาสดาตน
จึงคงยินข่าวลือนี้ด้วยดวงใจสงบ

ดูก่อนภราดา ข้าพเจ้าเองก็เดือดร้อนกระวนกระวาย
เกี่ยวกับเรื่องนี้มิใช่น้อย แต่ก็ระงับลงได้ด้วยพระพุทธานุภาพที่ตรัส
ปลอบว่า

“อานนท์ อย่าเดือดร้อนไปเลย ผู้ที่จับคู่ถูกปามณทล

พระจันทร์ย่อมจะประสบความสำเร็จด้วยเหตุสองอย่าง คือ มือของเขาย่อมสกปรกเประอะเปื้อนและติดกลิ่นเหม็นประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งเขาจะโหม่นสมากขึ้น เมื่อคุกที่เขาพาขึ้นไปนั้นไม่สามารถทำให้มณฑลพระจันทร์แปดเปื้อนมัวหมองลงได้ แต่กลับตกลงมาให้ศีรษะและอวัยวะต่าง ๆ ของผู้ปาสกปรกเประอะเปื้อนเสียเอง ข้อนี้ฉันใด ผู้ใดพยายามใส่ความตลาคตก็ฉันนั้น”

ดูก่อนภราดา ในกรณีนี้ พระบรมศาสดาเป็นเหมือนนายตำรวจใหญ่ผู้ฉลาดในการจับผู้ร้าย เมื่อเห็นและรู้ลาดเลาว่าผู้ร้ายจะเข้าปล้นบ้านก็หาได้จับในทันทีไม่ คาดคะเนกำลังของผู้ร้ายแล้วก็เตรียมกำลังตำรวจไว้ จับให้ได้คาหนังคาเขา ให้ผู้ร้ายไม่มีทางดิ้นรนหรือแก้ตัวประการใดเลย

อีก ๔ เดือนต่อมานางจิณฺจมาณวิกาได้นำเอาผ้าเก่า ๆ ทบเป็นหลายชั้นใส่ไว้หน้าท้อง แล้วค่อยเพิ่มขึ้น ๆ แสดงอาการว่ามีท้องแก่ขึ้นตามลำดับ ๆ พออย่างเข้าเดือนที่ ๘ ที่ ๙ นางใช้ไม้คางโคทุบตามหลังมือหลังเท้าให้บวมขึ้น เพื่อให้สมกับอาการของผู้มีครรภ์แก่เต็มที่จะคลอด

เรื่องนี้เกรี้ยวกราวที่สุดในเมืองสาวัตถีในปีนั้น ยกเว้นพระอริยสาวกเสียแล้ว มหาชนนอกนี้เชื่อสนิทว่า นางตั้งครรภ์กับพระศาสดา แต่พระพุทธองค์ก็ยังคงเฉยอยู่ บังเอิญอริยสาวกมีอยู่เป็นจำนวนมาก จึงทำให้พุทธบริษัทในวัดเซตวันยังคงคับคั่ง

ทุกหนทุกแห่งโจษจันกันเกรี้ยวกราวถึงเรื่องนี้ตามทาง

สามแพรง สีแพรง ในที่สาธารณสถานและสันฐาคารที่ประชุมต่าง ๆ มีการถกเถียงและแสดงความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวางว่าจะเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ หรือเป็นไปได้ไม่ได้ มนุษย์ทั้งหลายได้แยกออกเป็น ๒ พวก พวกที่เชื่อว่าเป็นไปได้จริง ก็ถอยศรัทธาในพระศาสดา พวกที่ไม่เชื่อก็ช่วยแก้แทนให้พระพุทธรองค์

วันหนึ่งข้าพเจ้ารู้สึกกลุ้มใจ กระวนกระวายเพราะเรื่องนี่ขึ้นมาอีก หากจะกราบทูลพระศาสดาพระองค์ก็คงจะนั่งเฉยอย่างเคย ข้าพเจ้าจึงเดินออกจากเขตวนารามมุ่งไปทางทิศทักษิณ ณ ที่นั่นเป็นดงไม้สีเขียวดอันร่มรื่น ข้าพเจ้าต้องการอยู่ที่สงบเพื่อระงับใจที่ฟุ้งซ่านอันเนื่องด้วยความหวังโยพระศาสดาผู้เป็นที่เคารพรักยิ่งของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเชื่อว่าพระศาสดามีได้ทำกรรมอันน่าบัดสีนั้น แต่จะห้ามปากคนมิให้พูดได้อย่างไร ในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นผู้ใกล้ชิดอย่างยิ่งของพระองค์ และบางครั้งเมื่อข้าพเจ้าออกบิณฑบาตในเวลาเช้า จะมีพราหมณ์หนุ่มบางคนและนักบวชพาหิรลัทธิเยาะเย้ยถากถางจะให้เจ็บอาย แต่ข้าพเจ้าก็พยายามอดกลั้น ไม่แสดงอาการโกรธเคืองตามพระดำรัสของพระศาสดา

“ท่านเอย คนในโลกนี้ส่วนใหญ่พอใจแต่ในความวิบัติล่มจมของผู้อื่นถือเป็นอาหารปากอันโอชะ เพื่อจะได้ไว้เคี้ยวเล่นในวงสมาคมเวลาว่าง แม้เขาจะไม่ต้องการภาวะเช่นนั้น ถ้าเกิดกับตัวเขาเอง”

ในขณะที่ข้าพเจ้ารำพึงอยู่นั้นมีเด็กหนุ่มตระกูลพราหมณ์

สองคนเดินเข้ามาโดยไม่ทันเห็นข้าพเจ้า และแล้วก็นั่งพัก ณ ใต้ต้นไม้ อีกต้นหนึ่งโดยหันหลังให้ข้าพเจ้า

“วาเสฏฐะ” เด็กหนุ่มคนหนึ่งพูดขึ้น “อากาศร้อนอบอ้าวเหลือเกิน มาพักในป่าสีเขียวนี้ค่อยสบายขึ้นหน่อย ถ้าวรตติยามาด้วยคงจะรื่นรมย์ขึ้นอีกมากทีเดียว” นามนั้นเขาคงหมายถึงคนรักของเขา

“คนกำลังมีคนรักใหม่ ๆ ก็เป็นอย่างนี้เอง” เด็กหนุ่มอีกคนหนึ่งเปรยขึ้น “เห็นอะไรไปที่ไหนก็คิดถึงแต่คนรัก หายใจเข้าหายใจออกเป็นคนรักไปหมด”

“ก็ฉันยังหนุ่มแน่นมีกำลังสมบูรณ์ และมีคู่รักน่ารักอย่าง รตติยา จะไม่ให้ฉันเฝื่อนและพรั่นเพื่ออย่างไร อย่างว่าแต่เรา ๆ เลย แม้แต่พระสมณโคตมบรมศาสดาก็ยังมีนางจิณฺจมาณวิกาไว้เซยชม เออ ความจริงมันไม่น่าเป็นไปได้นะภารทวาชะ แต่มันก็เป็นไปแล้ว”

ข้าพเจ้าสะดุ้งขึ้นทั้งตัว อนิจจา ไม่ว่าจะหลบหลีกไปมุมใด ข้าพเจ้าเป็นได้ยืนแต่ข่าวอันไม่น่าชื่นใจนี้ทั้งสิ้น แคว้นโกศล มหารัฐและแคว้นใกล้เคียงเวลานั้นอบอวลไปด้วยควันไฟ คือข่าวลือเรื่องพระศาสดาและนางจิณฺจมาณวิกา ข้าพเจ้าอึดอัดเป็นที่สุด อยากจะลุกขึ้นไปชี้แจงให้เด็กสองคนนั้นเข้าใจอย่างถูกต้องว่า กรรมอันน่าบัดสีนั้นพระศาสดามีได้ทำ ก็พอดีได้ยินเสียงเด็กหนุ่มอีกคนหนึ่งพูดขึ้นว่า

“วาเสฏฐะ จะเชื่อหรือว่าพระสมณโคตมจะทรงกระทำอย่างนั้นจริง”

“พยานหลักฐานออกแน้นหนาชัดเจนอย่างนั้นเธอยังจะไม่เชื่ออีกหรือ ภารัทวาชะ ผู้หญิงเขาเป็นฝ่ายเสียหาย และบอกออกมาได้ ๑ ว่าพ่อของเด็กในท้องคือใคร เหตุการณ์ที่เป็นมาตลอดระยะเวลาหกเจ็ดเดือนก่อนนี้ก็พอเป็นเครื่องพิสูจน์ได้ นางจิณฺจมาณวิกาเดินเข้าเดินออกอยู่ในวัดเซตวันไม่เท่าไรก็ตั้งท้องใคร ๆ ก็เห็น”

“แต่ฉันยังไม่เชื่อ เรื่องอย่างนี้เป็นเรื่องที่ใส่ร้ายกันได้ ผู้หญิงเป็นเครื่องมืออย่างดีที่สุดของผู้ใจบาปที่จะใช้เป็นเครื่องทำลายเกียรติยศของใครต่อใคร”

“ภารัทวาชะ สหายรัก เรื่องถ้าไม่มีพยานหลักฐานฉันจะไม่เชื่อเหมือนกัน แต่ท้องของนางจิณฺจมาณวิกาเป็นพยานปากเอกที่จะไม่ยอมให้ใครเถียงได้เลย ว่าพระสมณโคดมมิได้ทำกรรมอันน่าบัดสีนั้น”

“แต่ฉันจะยังไม่เชื่อ” ภารัทวาชะพูดอย่างหนักแน่น “จนกว่านางจิณฺจมาณวิกาจะคลอดพยานปากเอกจริง ๆ คือเด็กที่จะคลอดออกมา หาใช่นางจิณฺจมาณวิกาไม่ดอก และแม่เด็กคลอดแล้ว ถ้าไม่มีคำหน้าแห่งพระตถาคตเจ้าเลย ฉันก็จะยังเชื่อไม่สนิท ฉันเคยเห็นแม่ปริพพาชิกาคนนี้ เทียวไปเทียวมาอยู่ตามวัดของพวกเดียรถียนิครนถ์บ่อยไป นางอาจจะตั้งครรภ์กับใครสักคนหนึ่งก็ได้ในจำพวกเดียรถียนิครนถ์เหล่านั้น แล้วพวกนั้นก็ศัตรูของพระพุทธเจ้าอยู่ด้วย ทั้ง ๆ ที่พระองค์ไม่เคยเป็นศัตรูกับใคร เธอเคยได้ยินมิใช่หรือ พวกนั้นเทียวประกาศ

ปาว ๆ เพื่อให้มหาชนเลื่อมใสตน แต่ก็หาสำเร็จไม่ พอพวกนั้นหยุดประกาศไม่เท่าไร เรื่องของนางจิณฺจมาณวิกา ก็โผล่ขึ้นมา เพื่อนรักอย่าเชื่ออะไรง่ายเกินไป คอยดูกันไปให้ถึงที่สุด คนในโลกนี้ชอบใส่ร้ายกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่ประโยชน์ขัดกัน”

“ฉันไม่ใช่คนเชื่อง่าย เธอก็คงรู้ ฉันมั่นใจว่าคนเชื่อง่ายเป็นคนงมงาย แต่คนที่ไม่ยอมเชื่ออะไรเสียเลยก็เป็นคนงมงายเหมือนกัน และดูเหมือนจะงมงายกว่าคนเชื่อง่ายเสียอีก”

“ฉันไม่ได้ว่าอะไร” ภารัชวาชะพูดตัดบท “เป็นแต่ฉันบอกว่า ให้คอยดูกันไปจนถึงที่สุดเท่านั้น”

แลแล้วเด็กหนุ่มทั้งสองก็ละดวงไม้สี่เสียดไว้เบื้องหลัง ปลอ่ยให้ข้าพเจ้าจมอยู่ด้วยจินตนาการที่สับสนสุดพรรณนา

๘ ๙๘ ๙๘ ๙

๑๗

๘ ๙๘ ๙๘ ๙

นางบาปและนางบุญ

แล้ววันอันตื่นเต้นที่สุดก็มาถึง มันเป็นประจักษ์วัน
ตัดสินความคงอยู่หรือความดับสูญแห่งพระพุทธศาสนา
ถ้าเรื่องของนางจิณฺจมาณวิกาเป็นเรื่องจริง ก็เป็นความดับ
สูญแห่งพระพุทธศาสนา ถ้าเรื่องของนางจิณฺจมาณวิกาเป็น
เรื่องเท็จ ก็เป็นนิมิตว่าพระพุทธศาสนาจะรุ่งโรจน์ต่อไป ทั้ง
นี้ เหมือนคนโง่งนำมูลค้างคาวไปสาดต้นข้าว ด้วยเจตนาที่
จะให้ต้นข้าวตาย แต่บังเอิญมูลค้างคาวเป็นปุ๋ยอย่างดีของ
ต้นข้าว ยิ่งทำให้ต้นข้าวเจริญงอกงามเขียวสดยิ่งขึ้น

วันนั้นพระตถาคตเจ้าประทับแสดงธรรมอยู่ ณ ธรรมสภา
สง่าปานดวงจันทร์ในท้องฟ้าที่ปราศจากเมฆหมอก ขณะที่พุทธ
บริษัทกำลังทอดกระแฉจิตไปตามพระธรรมเทศนาอยู่นั้นเอง นาง
จิณฺจมาณวิกาก็ปรากฏกายขึ้นท่ามกลางพุทธบริษัท นางยื่นท้าว

สะเอวด้วยมือข้างหนึ่ง ส่วนอีกข้างหนึ่งชี้พระพักตร์พระตถาคตเจ้า ด้วยอาการเกรี้ยวกราด

“แสดงธรรมไพเราะจริงนะ พระโคตม เสียงของท่าน กังวานซึ่งจับใจของมหาชน ฟันของท่านเรียบสนิท วาจาที่เปล่ง ออกล้วนแต่ให้คนทั้งหลายสละโลกียวิสัย แต่ตัวพระสมณโคตม เองเล่าสละได้หรือเปล่า บทบาทแสดงธรรมช่างทำได้ไพเราะ หวานชื่นไม่แพ้บทประโลมนางในห้องนอน”

พระตถาคตเจ้าหยุดแสดงธรรม พุทธบริษัทเฝ้าบริบท บรรยากาตรอบ ๆ ช่างวิเวกวิงเวงเสียดสุดประมาณ ดันไม้ทุกต้น ในวัดเชตวันยืนต้นนิ่งเหมือนไม้ตายซาก

“ช่างดีแต่จะอภิมรณ” นางจิณฺจมาณวิกาพล้ำต่อไป “พระโคตมหันมาดูข้าพเจ้าให้ชัดเจนซิ ท้องของข้าพเจ้าบัดนี้ ๙ เดือนเศษแล้ว ตั้งแต่ตั้งท้องมาจะห่วงใยสัณนิทหนึ่งก็มิได้มี ตอนแรก ๆ เมื่อเริ่มอภิมรณ ช่างสรรมาเล่าแต่คำหวานให้เพลินใจ แต่พอท้องแก่แล้วจะจัดหาหมอยาเพื่อลูกของตนเองสัณนิทหนึ่งก็ มิได้มี เมื่อไม่ทำเองจะมอบภาระให้สาธุศิษย์ผู้ศรัทธา เช่นนาง วิสาขาหรืออนาถปิณฑิกะหรือพระเจ้าปเสนทิโกศลก็ได้ ช่วยจัด เรือนคลอดและสวัสดิภาพอื่น ๆ มิใช่เพียงแต่เพื่อคนที่ตนเคย พร่ำว่ารักเท่านั้น แต่เพื่อเด็กอันเป็นเลือดเนื้อเชื้อไขของตนด้วย” ว่าจะลงนางกวาดสายดาไปทั่ว

“ดูก่อนน้องหญิง” พระตถาคตเจ้าตรัสด้วยพระสุรเสียงกังวานซึ่งอย่างเดิม “เรื่องนี้เราสองคนเท่านั้นที่รู้จักว่า

จริงหรือไม่จริง”

พระจอมมุนีตรัสเพียงเท่านี้แล้วทรงดุษณีอยู่ แต่พระ
 ดำรัสสั้น ๆ ก็นึกความลึกซึ้งนี้เอง พุ่งเข้าเสียบความรู้สึกรของนาง
 อย่างรุนแรง เสมือนผู้ถูกยิงด้วยลูกศรอาบยาพิษโดยไม่รู้สึกตัว
 นางสะดุ้งอย่างแรง มือเท้าและปากเริ่มสั่นอยู่ครู่หนึ่ง พอรวบ
 รวมสติให้มันคงดังเดิม แล้วนางก็ได้ตอบออกมาทันทีว่า

“แน่ละซิ พระโคตม ก็ในพระคันธกุฎีอันมิดชิดนั้นใคร
 เล่าจะไปร่วมรู้เห็นด้วย นอกจากเราสองคน ช่างพูดได้อย่างไม่
 สะทกสะท้านเทียบนะว่า เราสองคนเท่านั้นรู้กัน” นางพูดไปเดิน
 ไปด้วยอารมณ์โกรธอันค่อย ๆ พลุ้งขึ้นมาทีละน้อย

“แน่นอนทีเดียวน้องหญิง ตถาคตขอยืนยันคำนั้น”

ดูก่อนภราดา จะเป็นด้วยเหตุบังเอิญ หรือเป็นเพราะ
 วิบากแห่งกรรมอันสุกรอบของนาง ก็สุดจะอนุมานได้ เมื่อนาง
 ร้องดำพระตถาคตไปและเดินไป เชือกซึ่งนางใช้ผูกท่อนไม้ ซึ่ง
 พันด้วยผ้าเก่าบาง ๆ ก็ขาดลง เรื่องทั้งหลายก็แจ่มแจ้ง การมี
 ท้องของนางปรากฏแก่ตามหาชนอย่างชัดเจนยิ่งกว่าคำบอกเล่า
 ใด ๆ ทั้งหมด นางได้คลอดบุตรคือท่อนไม้และผ้าเก่า ๆ แล้ว
 ท่ามกลางมหาชนนั่นเอง คนทั้งหลายตะลึงพรึงเพริด แต่มีแวว
 แห่งปิติปราโมชอย่างชัดเจน นางจึงจมาฏนวิกาตกใจสุดขีดหน้า
 ซีดเผือดเหมือนคนตาย ประชาชนได้เห็นเหตุการณ์ประจักษ์ตา
 เช่นนั้น ต่างก็โล่งใจที่พระตถาคตเจ้าเป็นผู้บริสุทธิ์โดยสิ้นเชิง
 แล้วอารมณ์ใหม่ก็พลุ้งขึ้นในดวงใจแทบจะทุกดวง นั่นคือความ

เคียดแค้นชิงชังนางจิณฺฆมาณวิกา ต่างก็สาปแช่งให้นางประสบ
ทุกข์สมแก่กรรมชั่วร้ายของตน บางคนถือท่อนไม้และก้อนดิน
ขับไล่ออกไปจากวัดเซตวัน ต่อมานางได้สิ้นชีพลงด้วยอาการที่
น่าสังเวช อนิจจา เรือนร่างที่สวยงามแต่ห่อหุ้มใจที่โสมมไว้
ย่อมทำให้เจ้าของเรือนร่างใช้เป็นเครื่องมือประหารตนเอง
อย่างไม่มีใครช่วยได้

ลากสักการะของเดียรฉัตรทั้งหลายเสื่อมลง และเกิด
ขึ้นแก่พระศัพทผลเจ้ามากมาย

วันต่อมาภิกษุสงฆ์ได้ประชุมกัน ณ ธรรมสภากล่าวถก
ว่าด้วยเรื่องนางจิณฺฆมาณวิกา พระตถาคตเจ้าเสด็จมาทรงทราบ
แล้วจึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลายบุคคลเมื่อยังไม่พิจารณา หรือ
ยังไม่เห็นโทษของผู้อื่นโดยชัดเจนแล้วก็ไม่พึงลงโทษผู้ใด
หนึ่งบุคคลผู้ละคำสัตย์แล้ว และขอบพูดแต่มุสา ไม่สนใจ
ในเรื่องปรโลก จะไม่ทำบาปนั้นเป็นอันไม่มี”

ดูก่อนภราดา เหตุการณ์นี้เป็นเรื่องใหญ่ยิ่งที่เกิดแก่พระ
พุทธองค์ เป็นเรื่องที่รู้กันแพร่หลายในหมู่ชนทุกชั้น ผู้เฒ่าผู้แก่
พยายามสั่งสอนลูกหลานว่าอย่าเอาอย่างนางจิณฺฆมาณวิกา และ
ผูกเป็นคำพังเพยว่า “อย่าปาอุจจาระขึ้นฟ้า”

ดูก่อนผู้แสวงสันติวิรบท ก็พระตถาคตเจ้าเคยตรัส
ไว้เสมอไม่ใช่หรือว่า “คนที่เกิดมาแล้วทุกคนมีขวานติด
ปากมาด้วยสำหรับให้คนพาลผู้ขอบพูดชั่ว ๆ ไว้ฟาดฟัน
เชือดเฉือนตัวเอง อนึ่ง ผู้ใดติเตียนคนที่ควรสรรเสริญ

หรือสรรเสริญคนที่ควรติเตียน ผู้นั้นชื่อว่าแสหาโทษใส่ตัว เพราะปากเขา ย่อมหาความสุขไม่ได้เพราะโทษนั้น การแพ้ การพินันต์ทรัพย์หมดเนื้อหมดตัว ยังถือว่ามิโทษน้อย เมื่อนำไปเทียบกับการทำใจให้คิดประทุษร้าย ในพระสูตร การกล่าวใส่ร้ายพระพุทธรูปเจ้านี้แลมีโทษมากอย่างยิ่ง

“ผู้ประทุษร้ายต่อบุคคลผู้ไม่ประทุษร้ายผู้บริสุทธิ์ไม่มีกิเลส ย่อมได้รับบาปเองเหมือนคนปาผงธุลีขึ้นฟ้าหรือปา ธุลีทวนลม”

“ผู้โลภจัดไม่มีศรัทธา ตระหนี่ ไม่เคยใส่ใจในคำขอร้องวิงวอนของผู้ทุกข์ยาก ชอบส่อเสียด มักจะชอบด่าผู้อื่นเสมอ ๆ”

เหตุการณ์ครั้งนั้นเป็นบทเรียนดีพอ สำหรับผู้ปองร้าย ต่อพระพุทธเจ้าและพระพุทธศาสนา เรื่องใส่ร้ายป้ายสีต่าง ๆ จึงเจียบไปหลายปี ต่อมาเรื่องเกิดขึ้นอีก คราวนี้เกี่ยวกับการฆาตกรรม พวกเดียรถียตามเคย จ้างนักเลงสุราให้ฆ่าหญิงคนหนึ่งชื่อสุนทรี แล้วนำไปหมกไว้ที่กองดอกไม้แห่งใกล้พระคันธกุฎีของพระผู้มีพระภาค แล้วทำทีเป็นเที่ยวโฆษณาว่านางสุนทรีหายไป ไม่ทราบหายไปไหนมีการค้นหากันมาก ในที่สุดก็มาพบที่ใกล้พระคันธกุฎี คราวนี้พวกเดียรถียผู้ริษยากก็เที่ยวโฆษณาด่อมหาชนว่า พระผู้มีพระภาคร่วมหลับนอนกับนางสุนทรีแล้วฆ่านางเสียเพื่อปิดปาก แต่ในที่สุดเจ้าหน้าที่ตำรวจของพระเจ้าปเสนทิโกศลก็จับผู้ร้ายฆ่านางสุนทรีได้ในร้านสุรา

แห่งหนึ่งเพราะพวกนั้นเมาสุราแล้วทะเลาะกันเอง และกล่าวถึงเรื่องที่ตนตินางสุนทรีอีกครั้ง ๆ

ภรรดา ข้าพเจ้ากล่าวถึงเรื่องของนางวิสาขาค้างอยู่ จึงขอย้อนพรรณาถึงมหาอุบาสิกามีอุปการะมากต่อพระศาสนาอีกครั้งหนึ่ง

เมื่อนางกำลังเตรียมสร้างอารามนั่นเอง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็เสด็จสู่ภัททियนครตั้งแต่วันหนึ่ง เมื่อเสวยที่บ้านของท่านอนาถปิณฑิกะแล้ว ก็บ้ายพระพักตร์ไปทางทิศอุดร ข้าพเจ้าขอแจ้งรายละเอียดในเรื่องนี้เล็กน้อย คือตามปกติ พระศาสดาเมื่อเสวยที่บ้านของนางวิสาขาเสร็จแล้ว จะเสด็จออกจากประตูทักษิณและเสด็จสู่วัดเชตวัน ถ้ารับภิกษาที่บ้านของท่านอนาถปิณฑิกะ เมื่อเสร็จแล้วจะเสด็จออกทางประตูทิศตะวันออก และประทับ ณ ปุพพารามของนางวิสาขา แต่ถ้าคราวใดที่พระพุทธรองค์เสวยที่บ้านของอนาถปิณฑิกะแล้วเสด็จออกทางประตูทิศอุดร ก็เป็นที่ทราบกันว่าพระองค์ทรงประสงค์จะเสด็จจาริกในที่อื่น ๆ ซึ่งนาน ๆ จะมีสักครั้งหนึ่ง

คราวนี้เมื่อนางวิสาขาทราบว่า พระพุทธรองค์เสวยพระกระยาหารที่บ้านของอนาถปิณฑิกะแล้วเสด็จออกทางประตูทิศอุดร จึงรีบไปเฝ้าโดยเร็ว ถวายบังคมแล้วทูลว่า “พระองค์จะเสด็จจาริกไปที่อื่นหรือพระเจ้าข้า” เมื่อพระศาสดาทรงรับแล้วจึงกราบทูลอีกว่า “พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์สละทรัพย์มากมายเพื่อสร้างอารามถวายพระองค์ ขอพระองค์เสด็จกลับก่อนเถิด

พระเจ้าข้าอย่าเพิ่งเสด็จไปเลย”

“ดูก่อนวิสาขา อย่าเลย อย่าให้ตถาคตกลับเลย ให้ตถาคตทำกิจของพระพุทธเจ้าโดยสมบูรณ์เถิด”

นางวิสาขาตำริว่า พระพุทธองค์น่าจะทรงมีเหตุพิเศษเป็นแน่แท้ จึงกราบทูลว่า

“พระองค์ผู้เจริญ ถ้าอย่างนั้นขอพระองค์รับสั่งให้ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ผู้รู้จักที่ควรทำและไม่ควรทำ กลับเถิด พระเจ้าข้า”

“ดูก่อนวิสาขา เธอพอใจภิกษุรูปใด ขอให้เธอนิมนต์รูปนั้นไว้เถิด”

นางวิสาขาคิดว่า ก็พระมหาโมคคัลลานะเป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก ถ้าอาราธนาท่านอยู่จะสามารถให้การสร้างอารามสำเร็จโดยเร็ว จึงได้อาราธนาพระมหาโมคคัลลานะกลับ พระมหาเถระมองดูพระศาสดาเป็นเชิงทูลปรึกษาและฟังพุทธบัญชา พระศาสดาจึงทรงอนุญาตให้พระเถระพร้อมด้วยบริวารกลับ

ในความอำนวยการของพระอัครสาวกเบื้องซ้ายปราสาทสองชั้นสำเร็จไปโดยรวดเร็ว มีทั้งหมด ๑,๐๐๐ ห้อง คือชั้นล่าง ๕๐๐ ห้อง และชั้นบนอีก ๕๐๐ ห้อง พระศาสดาเสด็จจาริกไป ๙ เดือนจึงเสด็จกลับ การก่อสร้างปราสาทก็สำเร็จในเวลา ๙ เดือนเช่นกัน

นางได้อาราธนาพระศาสดาพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ประทับ

อยู่ ณ ปราสาทนั้นเป็นเวลา ๔ เดือน เพื่อทำการฉลองปราสาท เมื่อพระตถาคตเจ้ารับแล้ว นางก็เตรียมการถวายอาหาร เครื่องอุปโภคอื่น ๆ แต่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธรองค์เป็นประมุข

ครั้งนั้นมีสตรีผู้เป็นสหายของนางวิสาขาคนหนึ่งนำผ้าซึ่งมีค่าถึง ๑,๐๐๐ กหาปณะ เพื่อจะปูพื้นปราสาท จึงบอกนางวิสาขาว่า “สหาย ข้าพเจ้านำผ้ามาผืนหนึ่งท่านจะให้ปู ณ ที่ใด” นางวิสขาดอบว่า “สหาย ถ้าข้าพเจ้าจะตอบว่าไม่มีสถานที่จะให้ปู ท่านก็จะเข้าใจว่าข้าพเจ้าไม่ปรารถนาจะให้ท่านร่วมกุศล เพราะฉะนั้นขอให้ท่านดูเอาเองเถิด เห็นสมควรปูลง ณ ที่ใดก็ปูลง ณ ที่นั้น”

นางเดินสำรวจทั่วปราสาทก็มองไม่เห็นที่ใดที่จะปูด้วยผ้ามีราคาน้อยกว่า ๑,๐๐๐ บาทเลย นางรู้สึกเสียใจที่ไม่ได้ส่วนแห่งบุญในปราสาทนั้น จึงไปยืนร้องไห้อยู่ ณ ที่แห่งหนึ่ง

ข้าพเจ้าเดินไปพบเธอเข้าโดยบังเอิญ เมื่อได้ถามทราบความแล้ว ข้าพเจ้าจึงแนะนำให้นางปูลาดผ้านั้นลงในที่แห่งหนึ่ง พร้อมด้วยพลบโยนว่า

“น้องหญิง ผ้าซึ่งปูที่เชิงบันไดนี้ ย่อมอำนวยผลมากมี อานิสงส์ไพศาล เพราะภิกษุทั้งหลายเมื่อล้างเท้าแล้ว ย่อมเช็ดเท้าด้วยผ้าซึ่งอยู่ตรงนี้แล้วเข้าไปข้างใน”

นางดีใจอย่างเหลือล้นที่สามารถหาที่ปูลาดผ้าให้นางได้ สมปรารถนา ได้ยินว่านางวิสาขาสืบทำหนดที่ตรงนั้นไป

นางวิสาขาได้ถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธรเจ้าเป็น

ประมุขตลอดเวลา ๔ เดือน ในวันสุดท้ายได้ถวายจีวรเนื้อดีมีราคามาก เฉพาะจีวรที่ถวายแก่พระซึ่งอ่อนพรรษาที่สุดก็มีราคาถึง ๑,๐๐๐ กหาปณะ ในสมัยเมื่อพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ ไม่มีสตรีใดทำบุญเกินหรือแม้แต่เพียงเท่านั้นงาวิชาเลย

ในวันที้นลองปราสาทเสร็จนั่นเอง เวลาบ่ายนางวิชาพาผู้อันบุตรและหลานแวดล้อมแล้ว เดินเวียนรอบปราสาท เปล่งถ้อยคำออกมาด้วยความเบิกบานใจว่า

- บัดนี้ความปรารถนาของเราที่จะถวายวิหารทานเป็นปราสาทใหม่มีเครื่องฉาบทาอย่างดีสำเร็จแล้ว
- บัดนี้ความปรารถนาของเราที่จะถวายเสนาสนภักดิ์มีเตียงตั้งและหมอนเป็นต้น สำเร็จบริบูรณ์แล้ว
- บัดนี้ความปรารถนาของเราที่จะถวายสลากภัตต์ด้วยอาหารที่สะอาดประณีต สำเร็จบริบูรณ์แล้ว
- บัดนี้ความปรารถนาของเราที่จะถวายจีวรทานด้วยผ้าที่ทำจากแคว้นกาสิ ผ้าเปลือกไม้ และผ้าฝ้ายเป็นต้น สำเร็จบริบูรณ์แล้ว
- บัดนี้ความปรารถนาของเราที่จะถวายเภสัชทานมีเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย เป็นต้น ก็สำเร็จบริบูรณ์แล้ว

ภิกษุทั้งหลายได้ฟังเสียงของนาง แล้วกราบทูลพระศาสดาว่า

“พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายไม่เคยได้ยินหรือ

ได้เห็นนางวิสาขาขบร้องเลย มาวันนี้นางพร้อมด้วยบุตรและหลานเดินเวียนปราสาทขบร้องอยู่ ดิของนางจะทำเร็บหรือนางเป็นบ้าประการใด”

พระศาสดาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย วิชาของเรหาได้ขบร้องหรือไม่ แต่เพราะอหยาศัยในการที่จะบริจาคของนางเต็มบริบูรณ์แล้ว จึงเปล่งอุทานด้วยความเบิกบานใจ พระธรรมราชาผู้ฉลาดในการแสดงธรรมเพื่อจะทรงแสดงธรรมให้พิสดารออกไป จึงตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย วิสาขา วิชาของเราน้อมจิตไปเพื่อทำกุศลต่าง ๆ เมื่อทำได้สำเร็จสมความปรารถนาก็ย่อมบันเทิงเบิกบาน ปานประหนึ่งนายมาลาการผู้ฉลาดรวบรวมดอกไม้ให้นานาพันธุ์ไว้ แล้วร้อยเป็นพวงมาลัยให้สวयงามฉะนั้น”

แล้วพระจอมมุนีทรงย้ำอีกว่า

“นายมาลาการผู้ฉลาดย่อมทำพวงดอกไม้เป็นอันมากจากกองดอกไม้ที่เก็บรวบรวมไว้ฉนใด สัตว์ผู้เกิดมาแล้วและจะต้องตาย ก็พึงสั่งสมบุญกุศลไว้ให้มากฉนนั่น”

“อาวุโส บุคคลผู้มั่งคั่งด้วยทรัพย์ และสมบูรณ์ด้วยศรัทธานั้นค่อนข้างจะหาได้ยาก ผู้มีศรัทธามากจะมีทรัพย์น้อย ส่วนผู้มีทรัพย์มากมักจะขาดแคลนศรัทธา อุปมาเหมือนนายช่างผู้ฉลาดแต่ขาดดอกไม้ ส่วนผู้มีดอกไม้มากมุล แต่ก็ขาดความสามารถในการจัดเสียอีก ส่วนนางวิสาขาพร้อมสมบูรณ์ทั้งศรัทธาและทรัพย์ เธอจึงมีทั้งทรัพย์ภายนอกและทรัพย์ภายในบริบูรณ์”

วันหนึ่งนางวิสาखाได้อารธนาพระภิกษุสงฆ์ไว้เพื่อรับภัตตาหารที่บ้านของนาง เมื่อถึงเวลาแล้วนางจึงให้หญิงคนใช้ไปนิมนต์พระ แต่หญิงคนใช้มารายงานว่าในวัดเซตวันไม่มีพระสงฆ์อยู่เลย มีแต่นักคบรพชิต (นักบวชเปลือย) ทั้งสิ้นกำลังอาบน้ำฝนอยู่ วันนั้นฝนตกหนักมาก

เวลานั้นพระศาสดายังมิได้ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามพระเปลือยกายอาบน้ำ เมื่อฝนตกใหญ่ภิกษุทั้งหลายก็ตีใจกันใหญ่และเปลือยกายอาบน้ำกันเกลื่อนเขตวนาราม หญิงคนใช้ไม่รู้จึงเข้าใจว่าภิกษุเหล่านั้นล้วนเป็นนักบวชเปลือยสาวกของนิครนถ์นาฏบุตร (พระในศาสนาเซน-ผู้เขียน)

นางวิสาखाเป็นผู้ฉลาด เมื่อได้ฟังดังนั้นก็เข้าใจเรื่องโดยตลอด จึงให้คนรับใช้ไปนิมนต์ภิกษุอีกครั้งหนึ่ง นางกลับไปครั้งนี้ภิกษุได้อาบน้ำเสร็จเรียบร้อยแล้ว และครองจีวรแล้ว คนรับใช้จึงเห็นภิกษุอยู่เต็มเขตวนาราม และอารธนาว่าถึงเวลาภัตกิจแล้ว

วันนั้นเองนางวิสาखाปรารภเรื่องนี้ ทูลขอพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า เมื่อถึงฤดูฝนเข้าพรรษานางขอถวายผ้าอาบน้ำฝนแด่พระภิกษุทั้งหลายเพื่อใช้อาบน้ำ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ถวายได้ ประชาชนทั้งหลายพากันเอาอย่าง ประเพณีการถวายผ้าอาบน้ำฝนจึงมีมาจนกระทั่งหลังพุทธปรินิพพาน

๑. โปรดดูพร ๘ ประการที่นางวิสาখาทูลขอพระพุทธองค์ พระวินัยปิฎก (จีวรขันธนะ) เล่ม ๕ ข้อ ๑๕๓

ดูก่อนอาวโส ผู้ฉลาดย่อมหาโอกาสทำความดีได้เสมอ พุทธบริษัทในรุ่นหลังเป็นหนี้ความดีของนางวิสาขาในฐานะเป็นผู้ริเริ่มสิ่งที่ดีงามไว้ให้คนทั้งหลาย ถือเป็นเยี่ยงอย่างดำเนินตามมากหลายด้วยประการฉะนี้

เมื่อพระอานนท์กล่าวจบลงเห็นพระกัมโพชะยังคงนั่งนิ่งอยู่ ท่านจึงกล่าวต่อไปว่า “ภราดา เรื่องพุทธจริยาและบุคคลผู้เกี่ยวข้องอันน่าสนใจนั้นมีมากหลายเหลือที่จะพรรณนาให้หมดในครั้งเดียวได้ ข้าพเจ้ารู้สึกวาทะที่นำมาเล่าแก่ผู้มีอายุก็พอสมควรแล้ว ท่านยังมีโอกาสที่จะรับทราบและศึกษาในโอกาสต่อไปอีก อนึ่งเวลานี้ก็เย็นมากแล้ว ท่านและข้าพเจ้ายังมิได้สร่งน้ำชำระกายให้สะอาดเพื่อเตรียมตัวเข้าสู่กิจกรรมธรรมสุขวิหาร และพิจารณาธรรมตลอดปฐมยามแห่งราตรี”

พระกัมโพชะลุกขึ้นนั่งกระโหย่ง ประณมมือเปล่งวาจาสาธุสามครั้งแล้วกล่าวว่า

“ข้าแต่พระพุทธรธนูชา เป็นลากอันประเสริฐแห่งโสตรของข้าพเจ้าที่ได้ฟังพุทธจริยาจากท่านผู้เป็นเสมือนองค์แทนแห่งพระศาสดา ข้าพเจ้าขอจารึกพระคุณ คือความกรุณาของท่านไว้ด้วยความเคารพสักการะอย่างสูงยิ่ง” แล้วพระกัมโพชะก็กราบลง ณ บาทมูลแห่งพระอานนท์ด้วยเบญจางคประดิษฐ์

๐๙ ๙๐๙ ๙๐๙ ๙๐

๑๘

๐๙ ๙๐๙ ๙๐๙ ๙๐

ปฏิกิริยาแห่งธัมโมชปัญญา

ขอย้อนกล่าวถึงจริยาบทแห่งพระอานนท์
พระอนุชาร่วมพระทัยสมัยเมื่อพระพุทธ
องค์ยังทรงพระชนม์อยู่

ตอนสายวันหนึ่ง

พระอาทิตย์โคจรขึ้นเกือบจะถึงกิ่งฟ้าทางด้านตะวันออกแล้ว แต่ลมเข้าก็ยังพัดมาเบา ๆ ความสดชื่นแผ่ปกคลุมอยู่ทั่วพระเชตวันมหาวิหาร ความร่มรื่นแห่งอารามผสมด้วยความสงบระงับภายในแห่งสมณะผู้อาศัย ทำให้อนาถปิณฑการามปรากฏประหนึ่งโลกทิพย์ซึ่งมีแต่ความสงบเย็น

เสียงกึกก้องใหม่สาธยายพระพุทธพจน์ดังอยู่เป็นระยะ ๆ

นอกจากนี้ยังมีบางท่านเดินจงกรมพิจารณาหัวข้อกัมมฐานที่อาจารย์บอกให้ เพื่อทำลายอาสวะซึ่งหมักต้องอยู่ในจิตใจเป็นกิเลสanusสัย อันติดตามมาเป็นเวลาช้านาน บางรูปชักและย้อมจิ๋ว บางท่านกวาดลานพระวิหารและเตรียมอาคันตุกภรณ์ต่างชนิดเพื่อภิกษุต่างถิ่นผู้จะเดินทางมาเฝ้าพระศาสดา ทั้งหมดนี้เป็นไปโดยอาการสงบเป็นเครื่องนำมาซึ่งศรัทธาเลื่อมใสแก่ผู้ทัศนียังนัก

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้อนันตชินได้เสด็จผ่านมา ภิกษุผู้นั่งอยู่ก็ลุกขึ้นยืนถวายความเคารพ ผู้เดินอยู่ก็หยุดเดิน ภิกษุผู้กำลังทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งก็หยุดงานไว้ชั่วคราวเพื่อแสดงอาการคารวะ และมองดูพระศาสดาด้วยสายตาอันแสดงถึงความเลื่อมใสลึกซึ้ง

พระจอมมุนีทรงทักทายภิกษุบางรูป และทรงแนะนำข้อธรรมบางประการแล้วเสด็จเลยไป เมื่อถึงกุฏิหลังหนึ่ง พระพุทธองค์ประทับยืนหนึ่งครู่หนึ่ง แล้วผินพระพักตร์มาถามภิกษุผู้ตามเสด็จว่า

“อานนท์ ภิกษุรูปใดอาศัยอยู่ในกุฏิหลังนี้?”

“ภิกษุชื่อติสสะพระเจ้าข้า” พระอานนท์ทูลตอบ

“เธออยู่หรือ?”

“น่าจะอยู่พระเจ้าข้า”

พระศาสดาเสด็จเข้าไปภายในกุฏิ ภาพที่ปรากฏ ณ เบื้องพระพักตร์ทำให้พระองค์สังเวชสุดประมาณ.....ภิกษุรูปหนึ่ง

อยู่ในมัทฉิมวิชัย นอนนิ่งอยู่บนเตียงน้อยร่างกายของท่านปรุปรุนไปด้วยรอยแผล มีน้ำเหลืองไหลเยิ้มท่วมกาย เตียงและผ้าของภิกษุรูปนั้นแปดเปื้อนด้วยปุปผาไฟโหลหิตส่งกลิ่นคาวคลุ้ง ท่านนอนจมอยู่ในกองเลือดและหนอง ซึ่งแห้งกรังไปแล้วก็มี ที่กำลังไหลเยิ้มอยู่ก็มี เมื่อได้ยินเสียง ภิกษุรูปนั้นก็ลืมตาขึ้น ภาพพระศาสดาซึ่งประทับยืนอยู่ ณ ริมเตียงนั้นทำให้ท่านมีอาการตะลึงจะยกมือขึ้นถวายเป็นความเคารพแต่ยกไม่ขึ้น เหลียวไปอีกด้านหนึ่งของเตียง ท่านได้เห็นพระพุทธรูปนุชายีนสงบนิ่ง อาการเศร้าฉวยออกมาทางดวงหน้าและแววตาของพระอานนท์ผู้ประเสริฐ และแล้วเมื่อเหลียวมาสบพระเนตรซึ่งสาดแววแห่งพระมหากรุณาออกมาของพระศาสดาอีกครั้งหนึ่ง คราที่นั้นความตื่นตันใจได้ท่วมท้นหทัยของพุทธสาวกจนเอ่อล้นออกมาทางดวงตาทั้งสอง แล้วค่อย ๆ ไหลซึมลงอาบแก้้มซึ่งแห้งและตอบ เพราะอาณภาพแห่งโรคนั้น

“ดูก่อนติสสะ” พระศาสดาตรัส “เธอได้รับทุกข์เวทนา มากหรือ ?”

“มากเหลือเกินพระเจ้าข้า เหมือนนอนอยู่ท่ามกลางหนาม” เสียงซึ่งแหบเคี้ยวผ่านลำคอของพระติสสะออกมาโดยยาก

“เธอไม่มีเพื่อนพรหมจารี หรือสหรัชมิก หรือ สัทธวิหาริกอันเตวาสิก คอยปฏิบัติช่วยเหลืออยู่บ้างเลยหรือ ?”

“เคยมีพระเจ้าข้า แต่เวลานี้เขาทอดทิ้งข้าพระองค์ไปหมดแล้ว”

“ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น ?”

“เขาเบื่อพระเจ้าข้า เพราะข้าพระองค์ป่วยมานาน และรักษาไม่หาย เขาเลยพากันทอดทิ้งข้าพระองค์ไป”

“อาการเริ่มแรกเป็นอย่างไรนะ ดิสสะ?”

“แรกที่เดียวเป็นต่อมเล็ก ๆ ประมาณเท่าเมล็ดผักกาด ผุดขึ้นทั่วกายพระเจ้าข้า แล้วค่อย ๆ โตขึ้นตามลำดับ ๆ เท่าเมล็ดถั่วเขียว เท่ามะตูมและแล้วก็แตก น้ำเหลืองไหล สรีระทั้งสี่ก็เป็นรูน้อยรูใหญ่ สบงและจีวรเประไปด้วยเลือดและหนอง อย่างนี้แหละพระเจ้าข้า” ทูลได้เท่านี้ พระดิสสะก็มีอาการหอบเล็กน้อย อ่อนเพลียไม่สามารถทูลต่อไปได้อีก

พระศาสดาและพระอานนท์เสด็จออกจากกุณินั้นไปสู่โรงไฟ พระศาสดาทรงล้างหม้อน้ำด้วยพระองค์เอง พระอานนท์ติดไฟ เสร็จแล้ววางหม้อน้ำไว้บนเตา ทรงรอคอยจนน้ำเดือด แล้วเสด็จไปหามเตียงภิกษุใช้ พระองค์จับด้านหนึ่งและพระอานนท์จับอีกด้านหนึ่ง หามมาสู่เรือนไฟ ภิกษุหลายรูปเดินมาเห็นพระศาสดาทรงกระทำเช่นนั้นก็ช่วยเหลือคนละไม้คนละมือ ทรงให้เปลื้องผ้าของพระดิสสะออกแล้วซักให้สะอาด อาบน้ำให้พระดิสสะด้วยน้ำอุ่น ทรงชำระเรือนกายอันปรุปรุนด้วยพระองค์เอง พระอานนท์คอยช่วยเหลืออยู่อย่างใกล้ชิด เมื่อร่างกายนั้นสะอาดพอสมควรแล้ว และผ้าที่ซักไว้ก็พองุ่นห่มได้เรียบร้อย ครั้นพระพุทธองค์ทรงเห็นสังขารของพระดิสสะค่อยกระปรี้กระเปร่าขึ้นพอสมควรแล้วจึงประทานพระโอวาทว่า

“ติสสะ ร่างกายนี้ไม่นานนักดอก คงจักต้องนอนทับถม แผ่นดิน ร่างกายนี้เมื่อปราศจากวิญญูณครองแล้ว ก็ถูกทอดทิ้ง เหมือนท่อนไม้ที่ไร้ค่าอันเขาทิ้งเสียแล้วอย่างไม่มีไยดี

จงดูกายอันเปื่อยเน่านี้เสียเถิด มันทอดูไม่สะอาดมีสิ่งสกปรกไหลเข้าออกอยู่เสมอ ถึงกระนั้นก็ตามมันยังเป็นที่พอใจปรารถนายิ่งนัก ของตนผู้ไม่รู้ความจริงข้อนี้”

เมื่อพระศาสดาแสดงธรรมจบลง พระติสสะได้สำเร็จพระอรหัตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา และเนื่องจากอาการป่วยหนักมาก ท่านไม่สามารถทนต่อไปได้อีก จึงนิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพาน พระศาสดาทรงให้กระทำการจาปนกิจ แล้วให้ก่อเจดีย์ขึ้นเพื่อบรรจุพระธาตุแห่งพระติสสะนั้น”

ข้อที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “ความที่ไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ” นั้นช่างเป็นความจริงเสียที่กระไร บรรดาโรคทั้งหลายนั้น พระพุทธองค์ตรัสว่า “ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง” ก็เป็นความจริงที่ไม่สามารถจะคัดค้านได้ สัตว์ทั้งหลายอาจจะว่างเว้นจากโรคอื่น ๆ ๑ ปีบ้าง ๒ ปีบ้าง ๕ ปีบ้าง ๑๐ ปีบ้างก็พอมี แต่ใครเล่าจะว่างเว้นจากโรคคือความหิวแม้เพียงวันเดียว โรคคือความหิวนี้จึงต้องการบำบัดอยู่ตลอดเวลาตลอดอายุ การที่มนุษย์ต้องวิ่งเต้นชนิด “กลางคืนเป็นคว้น กลางวันเป็นเปลว” นั้น ส่วนใหญ่ก็เพื่อนำปัจจัยซึ่งสามารถบำบัดความหิวนี้เอง มาปรนเปรอร่างกายอันพร่องอยู่เสมอ นอกจากโรคประจำคือโรคหิวแล้ว ยังมีโรคอื่น ๆ อีกมากหลายคอยบีบคั้นเสียดแทงให้มนุษย์

ต้องกระวนกระวายปวดร้าวทั้งทางกายและใจ

และ.....จะมีเวลาใดเล่าที่มนุษย์จะต้องการเพื่อนผู้เห็นใจ เสมอเหมือนเวลาป่วยหรืออาพาธหนัก ในทำนองเดียวกัน จะมีมิตรใดเล่าจะเบื้อหน่ายและรำคาญเพื่อนในยามทุกข์เสมอด้วย มิตรเทียม ควรพอใจช่วยเหลือกันตามฐานะและโอกาส น่าจะเป็นหน้าที่ของมนุษย์ผู้ได้รับการศึกษาดีแล้ว นอกเสียจากเขาผู้นั้นจะเป็นมนุษย์แต่เพียงกาย และได้รับการศึกษาเพียงครึ่ง ๆ กลาง ๆ เท่านั้น

อีกครั้งหนึ่งพระพุทธองค์มีพระอานนท์เป็นปัจฉาสมณะ เสด็จไปตามเสนาสนะต่าง ๆ ทอดพระเนตรเห็นภิกษุอาพาธ หนักรูปหนึ่ง นอนจมกองอุจจาระและปัสสาวะของตนอยู่ ภิกษุรูปนั้นป่วยเป็นโรคท้องร่วงไม่มีใครพยาบาลเลย ทั้งนี้เพราะเมื่อคราวท่านปกติดีอยู่ท่านไม่เคยอุปการะใคร พระพุทธองค์อันพระมหากษัตริย์เดือนแล้วได้ให้พระอานนท์ไปนำน้ำมา พระองค์ราตรลดพระอานนท์ขัดสี พระองค์ทรงยกศิระะ พระอานนท์ยกเท้า แล้ววางลงบนเตียงนอน ให้ฉันทิลานเภสัชเท่าที่พอจะหาได้

เย็นวันนั้นเองก็ทรงให้ประชุมสงฆ์ ปราบภวข้อที่ภิกษุอาพาธไม่มีผู้พยาบาล ได้รับความลำบาก แล้วตรัสพระพุทธพจน์อันจับใจว่า

“ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอบัดนี้ไม่มีมารดาไม่มีบิดาแล้ว ถ้าพวกเธอไม่รักษาพยาบาลกันเองใครเล่าจะพยาบาล

ภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดมีความประสงค์จะปฏิบัติบำรุงเรา ขอให้ผู้นั้นปฏิบัติบำรุงภิกษุอาพาธเถิด เท่ากับได้ปฏิบัติบำรุงเรา”

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุอาพาธลง ภิกษุผู้เป็นศิษย์พึงรักษาพยาบาลจนกว่าเธอจะหาย ถ้าศิษย์อาพาธลง อุปัชฌายะอาจารย์พึงทำเช่นเดียวกัน ภิกษุใดไม่ทำภิกษุนั้นย่อมเป็นอาบัติคือฝ่าฝืนระเบียบของเรา ถ้าอุปัชฌายะอาจารย์ไม่มี ให้ภิกษุร่วมผู้อุปัชฌายะอาจารย์เดียวกันปฏิบัติ ถ้าไม่ทำย่อมเป็นอาบัติ อนึ่งถ้าภิกษุร่วมอุปัชฌายะอาจารย์เดียวกันไม่มี ให้เป็นหน้าที่ของสงฆ์ที่จะพึงรักษาพยาบาลเธอจนกว่าจะหายอย่าได้ทอดทิ้งเธอไว้เดียวดาย”

ความสำนึกในพระพุทธรูปพระองค์นี้เอง เป็นเหตุให้ภิกษุทั้งหลายแม้จะมาจากวรรณะต่างกัน ตระกูลต่างกัน แต่เมื่อมาสู่ธรรมวินัยแล้ว ก็มีความรู้สึกต่อกันฉันพี่น้องซึ่งมีพระบรมศาสดาเป็นบิดา มีธรรมวินัยเป็นมารดา มองกันด้วยสายตาที่แสดงไมตรีจิต มีภราดรภาพแผ่ปกคลุมอยู่ทั่วร่มเงาแห่งกาสาวิมลตรีนอกจากจะมีต่อเพื่อนพรหมจารีแล้วภราดรภาพซึ่งเฝ้ามอบอยู่ในจิตใจของภิกษุทั้งหลาย ยังได้แผ่ไปถึงสามัญชนทั่วไปและดิรัจฉานอีกด้วย สมณะเป็นเพศสูง และมีน้ำใจน่านรักรักษาเคารพยิ่งนักท่านพร้อมที่จะเข้าใจผู้อื่น แต่ดูเหมือนสามัญชนไม่ค่อยจะเข้าใจท่านเลย ความเผื่อแผ่และเมตตากรุณา ซึ่งได้สั่งสมอบรมมา

นั้นอยู่ตัว แม้บางท่านจะประพฤติพรหมจรรย์อยู่มิได้ตลอดชีวิต จำเป็นต้องสึกออกมาดำรงชีพเยี่ยงคฤหัสถ์ทั้งหลาย ความเผื่อแผ่และเมตตากรุณา หัวใจต่อความทุกข์ของผู้อื่นก็หาได้คลายลงไม่ มีความรู้สึกเหมือนมนุษย์ทั้งโลกเป็นญาติของตนจึงคอยหาโอกาสที่จะช่วยเหลือผู้อื่นตามฐานะและจังหวะที่มาถึงเข้า จนบางครั้งทำให้ผู้อื่นเข้าใจผิดคิดไปในทางร้าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ที่มีใจแคบ มองเห็นการทำความดีของผู้อื่นด้วยสายตาที่ไม่ไว้วางใจ คิดว่าเขาคงจะมีเจตนาไม่บริสุทธิ์อยู่เบื้องหลัง คนที่ทำความดีโดยมิได้หวังผลตอบแทน จะไม่มีอยู่ในโลกบ้างเชียวหรือ ภาระใดเราจะใจแคบจนไม่พยายามมองเจตนาดีของผู้อื่นบ้างเลย

อีกครั้งหนึ่ง พระผัคคฺณะอาพาธหนัก พระอานนท์ได้ทราบจึงกราบทูลพระผู้มีพระภาคเพื่อไปเยี่ยมไข้ พระองค์เสด็จไปเยี่ยม ตรัสถามถึงอาการป่วย พระผัคคฺณะทูลว่า อาการป่วยหนักมาก มีทุกขเวทนากล้ำแฉังลมเสียดแทงศีรษะเหมือนถูกเนืองด้วยมิดโกนอันคมกริบ ปวดท้องเหมือนบุรุษฆ่าโคเอามัดฆ่าแหละโคที่คมมาฆ่าแหละท้อง เจ็บปวดเร่าร้อนทั่วกายเหมือนถูกย่างบนหลุมถ่านเพลิง

พระผู้มีพระภาคเจ้า แสดงธรรมพรรณนาความทุกข์แห่งสังขาร อันมีผลสืบเนื่องมาจากกิเลสและกรรมของตน จนพระผัคคฺณะได้สำเร็จเป็นโสดาบัน

ครั้งหนึ่ง พระคิริมานันทะอาพาธหนัก พระอานนท์

ทราบเรื่องนี้แล้วทูลอาราธนาให้พระศาสดาเสด็จไปเยี่ยม เนื่องจากพระพุทธรองค์ยังทรงมีภารกิจบางอย่างอยู่จึงเสด็จไปมิได้ แต่ทรงให้พระอานนท์เรียนสัญญา ๑๐ ประการแล้วไปสาธยาย ให้พระคิริमानันทะฟัง พระอานนท์ครั้นเรียนสัญญา ๑๐ ประการ อย่างแม่นยำแล้วก็ไปสู่สำนักของพระคิริमानันทะ สาธยาย สัญญา ๑๐ ประการ ให้ฟังโดยใจความดังนี้

“รูป คือก้อนทุกข์ก้อนหนึ่ง ซึ่งประกอบขึ้นจากธาตุทั้ง ๔ กล่าวคือ ดิน น้ำ ลม และไฟ เป็นไปโดยจักร ๔ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน อันรวมเรียกว่าอิริยาบถมีทวาร ๙ คือ ตา ๒ หู ๒ จมูก ๒ ปาก ๑ ทวารหนัก ๑ ทวารเบา ๑ อันเป็นที่หลังไหลออกแห่ง ตัวปลวก คือสิ่งโสโครกต่าง ๆ ขี้ตาไหลออกจากตา ขี้หูไหลออกจากช่องหู ฯลฯ ทวารรพวงค์มีรูเล็ก ๆ เป็นที่หลังไหลออกแห่ง สิ่งสกปรกอันหมักหมมอยู่ภายใน พระศาสดาจึงเปรียบรูปกายนี้ เหมือนจอมปลวกบ้าง เหมือนหม้อดินบ้าง

เวทนาคือความเสวยอารมณ์ เป็นสุขบ้าง เป็นทุกข์บ้าง เจ็บ ๆ บ้าง

สัญญา คือความทรงจำได้หมายรู้ซึ่ง รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพารมณ์ คือสิ่งซึ่งถูกต้องได้ด้วยกาย

สังขาร คือสภาพที่ปรุงแต่งจิตให้เป็นกุศลบ้าง อกุศล บ้าง เป็นกลาง ๆ บ้าง

วิญญาณ คือการรับรู้อารมณ์อันผ่านมาจากตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ

ทั้งหมดนี้รวมเรียกว่าชั้น ๕ ล้วนมีสภาพเป็นทุกข์ เพราะทนอยู่ไม่ได้ ไม่เที่ยงเพราะปรวนแปรอยู่เสมอ เป็นอนัตตา เพราะฝันไม่ได้ ไม่เป็นไปตามปรารถนาว่าจริงเป็นอย่างนี้เกิด อย่างเป็นอย่างนั้นเลย ทั้งหมดที่กล่าวมานี้พระผู้มีพระภาครวม เรียกว่าอนิจจาสัญญาและอนัตตสัญญา

เพื่อให้สัญญาทั้งสองประการได้การอุปถัมภ์ พระพุทธองค์ทรงสอนให้พิจารณาอสุภสัญญา คือความไม่งามแห่งกายนี้ โดยอาการว่า กายนี้ตั้งแต่ปลายผมลงไป ตั้งแต่พื้นเท้าขึ้นมา เต็มไปด้วยของไม่สะอาดมีประการต่าง ๆ กล่าวคือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ น้ำมันข้น น้ำมันเหลว น้ำตา น้ำลาย น้ำไขข้อ น้ำมูตร

อาการหรือสิ่งดังกล่าวมานี้ ย่อมให้ทุกข์ให้โทษเมื่อมี อาการเปลี่ยนแปลง เป็นบ่อเกิดแห่งโรคนานาชนิด เช่น โรคตา โรคหู โรคในจมูก โรคลำไส้ โรคไต โรคปอด โรคม้าม โรคตับ โรคเกี่ยวกับอุจจาระ ปัสสาวะ ฯลฯ การพิจารณาเห็นโทษแห่งสิ่ง เหล่านี้ว่า เป็นรังของโรคนั้นแล เรียกว่า อาทินวสัญญา

ร่างกายนี้เป็นที่นำมา คือเป็นสื่อแห่งความตริกลงใจในเรื่อง กามบ้าง เรื่องพยาบาทบ้าง เรื่องเบียดเบียนบ้าง วิตกทั้ง ๓ นี้ เมื่อจะตั้งลงก็ตั้งลงในกายนี้ การกำหนดใจประหารกามวิตก พยาบาทวิตก และวิหิงสาวิตก เรียกว่า ปหานสัญญา

เมื่อประหารได้แล้ว ความกำหนดพอใจในสิ่งอันเป็นที่
ตั้งแห่งความกำหนดพอใจก็คลายลง พอดีในการที่จะสำรอก
ราคะเสีย เรียกว่า วิจารณ์สัญญา

การดับกิเลสทั้งมวลให้ประสบความสำเร็จเยือกเย็นได้
เรียกว่า นิโรธ ความพอใจกำหนดในนิโรธนั้น เรียกว่า นิโรธ
สัญญา

ความรู้สึกว่า โลกนี้เป็นที่ตั้งที่เกิดแห่งความวุ่นวาย
นานาประการ หาความสงบสุขได้โดยยาก ไม่เพียงแต่ในโลกนี้
เท่านั้น แม้โลกทั้งปวงก็ตกอยู่ในสภาพเช่นเดียวกัน ร้อนระอุอยู่
ด้วยเพลิงภายในคือกิเลส แล้วไม่ปรารถนาโลกไหน ๆ เรียกว่า
สัพพโลเก อนภินิเวศสัญญา

การกำหนดใจไม่ปรารถนาสังขารทั้งปวง ไม่ว่ามีใจ
ครองหรือไม่มีใจครอง ไม่ยึดมั่นถือมั่น ปล่อยวางซึ่งสิ่งที่เคยยึด
ถือไว้ ย่อมประสบความสำเร็จเบา ๆ เบาใจ เหมือนคนปลงภาระ
หนักลงเสีย การกำหนดใจดังนี้เรียก สัพพสังขารเสข
อนิวิจฺฐสัญญา หรือ อนิจฺฉสัญญา

การกำหนดลมหายใจเข้าออก มีสติตั้งไว้ที่ลมหายใจ
เมื่อหายใจออกยาวก็รู้ว่ายาว เมื่อหายใจออกสั้นก็รู้ว่าสั้น ทั้งนี้
เพื่อเป็นการบรรเทาการกำหนัด และความหลงใหล เรียกว่า
“อานาปานสติ”

พระคิริมานันทะส่งกระแสจิตไปตามธรรมบรรยายของ
พระอานนท์ รู้สึกซาบซึ้งซึมซาบ ปีติปราโมชเกิดขึ้นเป็น

ปฏิกิริยาแห่งธัมโมชปัญญา สามารถข่มอาพาธหนักเสียได้
ท่านหายจากอาพาธนั้นด้วยฟังสัญญา ๑๐ ประการจากพระพุทธ
อนุชา

นอกจากบรรพชิตแล้ว ยังมีคฤหัสถ์อีกมากมาย ซึ่ง
พระอานนท์ได้ช่วยเหลือในยามเจ็บป่วย เป็นต้นว่า ท่านอนาถ
ปิณฑิกเศรษฐี และคฤหบดีนามว่า สิริวัฑฒะ ชาวเมืองราชคฤห์
และคฤหบดีนามว่า มานทินนะ ชาวเมืองราชคฤห์เช่นเดียวกัน

แน่นอนทีเดียว การอุปการะช่วยเหลือผู้อื่นคราว
อาพาธนั้น ย่อมเป็นสิ่งประทับใจอยู่ตลอดเวลา ทั้งแก่ผู้รับ
และแก่ผู้ให้ โรคเป็นศัตรูของชีวิต การช่วยกำจัดโรคเท่ากับ
ช่วยกำจัดศัตรูของชีวิต ทำนองเดียวกับกิเลสเป็นศัตรูของ
จิตใจ การช่วยกำจัดกิเลสจึงเท่ากับช่วยกำจัดศัตรูของจิต
พระบรมศาสดาและพระพุทธอนุชาอานนท์นั้น เป็น
กัลยาณมิตรแห่งมวลชน เป็นที่พึ่งได้ทั้งทางกายและทาง
จิต จะหากัลยาณมิตรใดเล่าเสมอเหมือนหรือยิ่งกว่าท่านผู้ทรง
คุณอันประเสริฐนี้

๐๘ ๙๐๐๘ ๙๐๐๘ ๙๐

๑๙

๐๘ ๙๐๐๘ ๙๐๐๘ ๙๐

น้ำใจและจริยา

เช้าวันหนึ่ง พระอานนท์เข้าไปบิณฑบาตในเมือง
สาวัตถี ได้พบพราหมณ์นามว่าสังครวะ ผู้มีความเชื่อถือว่า
บุคคลจะบริสุทธิ์ได้ด้วยการอาบน้ำในแม่น้ำคงคาวันละ
สามครั้ง คือเช้า กลางวัน และเย็น บาปอันใดที่ทำในเวลา
ราตรี บาปนั้นย่อมล้างได้ลอยได้ ด้วยการอาบน้ำในเวลา
เช้า และอาบน้ำในเวลากลางวัน เพื่อล้างบาปที่ทำตั้งแต่
เช้าจนเที่ยง อาบน้ำในเวลาเย็น เพื่อล้างบาปอันอาจจะเกิด
ขึ้นในเวลาหลังเที่ยง น้ำที่จะอาบนั้นต้องเป็นน้ำในแม่น้ำคงคา
โดยถือได้ว่าได้ไหลมาจากแดนสวรรค์ ผ่านเศียรพระศิวะผู้
เป็นเจ้ามาแล้ว ไม่เพียงแต่ล้างบาปอย่างเดียวนั้น แต่
สามารถบำบัดโรคภัยไข้เจ็บอีกด้วย และเมื่ออาบน้ำในพระ
แม่คงคาทุกวัน ตายแล้วย่อมไปสู่สวรรค์ ได้สถิตอยู่กับพระ
ผู้เป็นเจ้า ด้วยเหตุนี้จึงเป็นของธรรมดาที่จะมองเห็นโยคี

และผู้บำเพ็ญพรตนิกายต่าง ๆ ทั้งสองฝั่งแม่น้ำคงคาตอนเหนือ แถบภูเขาหิมาลัย ทรมานตนอยู่ด้วยวิธีแปลก ๆ ตามแต่ตนจะ เห็นว่าอย่างไรหนึ่ และสามารถเข้าถึงพระผู้เป็นเจ้าของได้ บาง พวกนอนบนหนาม บางพวกคลุกตนด้วยขี้เถ้า บางพวกยืนยก ขาข้างเดียวอำปากกินลมชมจันทร์ บางพวกยืนเอามือหนึ่งยก ไม้จันเล็บยาวออกมาแทบจะทะลุหลังมือ บางพวกบูชาไฟ และบูชาพระอาทิตย์ แต่ก็มิได้อย่ามน้อยที่โยคีบางพวกบำเพ็ญ เพียรทางจิตจนได้บรรลุฌานชั้นต่าง ๆ สามารถมองเห็นเหตุ การณ์ทั้งอดีต อนาคต เหมือนประสบมาเอง บางคนสามารถได้ เจโตปริยญาณ คือรู้วาระจิตของผู้อื่น ตอบปัญหาได้โดยที่ผู้ถาม เพียงนึกถามอยู่ในใจเท่านั้น

พระอานนท์ได้เห็นสังครวพราหมณ์ผู้ถือการลงอาบน้ำ ในแม่น้ำคงคาเป็นอาจิณวัตรตั้งนั้นแล้ว มากราบทูลพระผู้มีพระ ภาคว่า

“พระองค์ผู้เจริญ สังครวพราหมณ์เวลานี้อยู่ในวัยชรา มี อธิษัตถ์ยามพอสนทนาได้อยู่ แต่อาศัยความเชื่อถือเก่า ๆ จึงยัง มองไม่เห็นทางปฏิบัติที่ถูกต้อง ขอพระผู้มีพระภาคจงอาศัยพระ มหากรุณา เสด็จไปโปรดสังครวพราหมณ์สักครั้งเถิด”

พระพุทธองค์ทรงรับอาราธนาของพระอานนท์ด้วย อากาณคฺชนิ วันรุ่งขึ้นเสด็จไปสู่ณเวศน์ของพราหมณ์นั้นเหมือน เสด็จเยี่ยมอย่างธรรมดา เมื่อสัมโมทนียกถาล่วงไปแล้ว พระ พุทธองค์จึงตรัสว่า

“พราหมณ์ เวลานี้ท่านยังอาบน้ำดำเกล้าในแม่คงคาวันละ ๓ ครั้งอยู่หรือ ?”

“ยังทำอยู่พระเจ้าข้า” พราหมณ์ทูลด้วยอาการนอบน้อม

“ท่านเห็นประโยชน์อย่างไรนะพราหมณ์ จึงต้องอาบน้ำดำเกล้าเฉพาะแต่ในแม่น้ำคงคาเท่านั้น ที่อื่นจะอาบได้หรือไม่ ที่ตถาคตถามนี้ ถามเพื่อต้องการความรู้ความเห็นเท่านั้น อย่าหาว่าตถาคตละล้าละล้วงในเรื่องส่วนตัวเลย”

“พระโคตมผู้เจริญ ข้าพเจ้าได้รับฟังมาตั้งแต่อายุน้อยเยาว์ว่า แม่น้ำคงคาเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ สามารถชำระบาปมลทินทั้งปวงได้ เพราะได้ไหลผ่านเคียรพระศิวะผู้เป็นเจ้าลงมา เป็นแม่คงคาสวรรค์ ข้าพเจ้าจึงเลื่อมใส และปฏิบัติตามบุรพชนซึ่งเคยถือปฏิบัติกันมา และข้าพเจ้าเชื่อว่าสามารถชำระบาปได้จริง ๆ” พราหมณ์ทูลด้วยความมั่นใจ

“พราหมณ์” พระผู้มีพระภาคตรัสด้วยพระสุรเสียงที่อ่อนโยนนิ่มนวลและอย่างกันเอง “ขอให้ท่านนี้กว่าเราสนทนาเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจกันเถิด ตถาคตจะขออนุญาตท่านว่า บาปมลทินนั้นอยู่ที่กายหรืออยู่ที่ใจ ?”

“อยู่ที่ใจซิ พระโคตม”

“เมื่อบาปมลทินอยู่ที่ใจ การลงอาบน้ำชำระกาย น้ำนั้นจะสามารถซึมซาบลงไปล้างใจด้วยหรือ ?”

“แต่พระโคตมต้องไม่ลืมว่าน้ำนั้นมิใช่น้ำธรรมดา มันเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อกันว่าสามารถล้างบาปมลทินภายในได้”

“ท่านคิดว่าความเชื่อสามารถเปลี่ยนแปลงข้อเท็จจริงซึ่ง

มีอยู่ในตัวมันเองอยู่แล้ว ให้เป็นอีกอย่างหนึ่งตามที่เราเชื่อหรือ ?”

“เป็นไปได้เลย พระโคตม ความเชื่อมีอาจบิดเบือนความจริงได้ ความจริงย่อมทรงตัวของมันอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าใครจะเชื่อหรือไม่เชื่อก็ตาม”

“เป็นอันท่านยอมรับว่า ความเชื่อไม่อาจไปบิดเบือนความจริงได้ ก็การที่ท่านเชื่อว่า แม่น้ำคงคาสามารถล้างบาปมลทินภายในได้นั้น มันจะเป็นจริงอย่างที่ท่านเชื่อละหรือ ดูก่อนพราหมณ์ อุปมาเหมือนบุรุษผู้หลงทางในป่า แล้วบ่ายหน้าไปทางทิศหนึ่ง ซึ่งตนเข้าใจว่าเป็นทิศตะวันออก แต่ความจริงมันเป็นทิศตะวันตก ความเชื่อของเขาไม่อาจจะไปเปลี่ยนทิศตะวันตกให้เป็นทิศตะวันออกได้ ฉันทใด ความเชื่อของพราหมณ์เป็นอันมากที่เชื่อว่าแม่น้ำคงคาเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์สามารถล้างบาปได้ ก็ไม่อาจทำให้แม่น้ำนั้นล้างบาปได้จริงเลย จึงชวนกันเข้าใจผิดเหมือนบุรุษผู้หลงทางในป่านั้น

“ดูก่อนพราหมณ์ เปรียบเหมือนบุรุษผู้หนึ่งมีหม้อทองแดงอยู่ในหนึ่ง มันเปื้อนเปรอะด้วยสิ่งปฏิกูลทั้งภายในและภายนอก เขาพยายามชำระล้างด้วยน้ำจำนวนมาก แต่ล้างเฉพาะภายนอกเท่านั้น หาได้ล้างภายในไม่ ท่านคิดว่าสิ่งปฏิกูลภายในจะพลอยหมดไปด้วยหรือ ?”

“เป็นไปได้เลย พระโคตมผู้เจริญ บุรุษผู้นั้นย่อมเหนื่อยแรงเปล่า ไม่อาจทำให้ภายในหม้อสะอาดได้ สิ่งสกปรกเคยเกราะกรังอยู่อย่างไรรักังอยู่อย่างนั้น”

“ดูก่อนพราหมณ์ เรากล่าวกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต

ว่าเป็นสิ่งทำให้จิตใจสกปรก และสามารถชำระล้างได้ด้วยธรรม คือความสุจริต มิใช่ด้วยการอาบน้ำธรรมดา น้ำดื่มของบุคคลผู้มี กายสุจริต วชิสุจริต และมโนสุจริต ย่อมเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ไปในตัวแล้ว

“นี่แหละพราหมณ์ มาเกิด - มาอาบน้ำในธรรมวินัยของเรา ซึ่งลึกซึ่งสะอาดไม่ขุ่นมัว มีศีลเป็นท่าลง บัณฑิตสรรเสริญ เป็นที่ที่ผู้รู้นิยมอาบกัน อาบแล้วข้ามฝั่งได้โดยที่ตัวไม่เปียก”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสดังนี้ พราหมณ์กล่าวด้วยความเบิกบานใจว่า แจ่มแจ้งจริงพระโคตม แจ่มแจ้งจริงเหมือนหงายของทีครว่า เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง ส่องประทีปในที่มืดให้ผู้มีนัยน์ตาดีได้เห็นรูป ข้าพระพุทธเจ้าขอปฏิญาณตนเป็นอุบาสก ถึงพระองค์พร้อมด้วยพระธรรม และพระสงฆ์เป็นผู้นำทางตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป จวบจนสิ้นลมปราณ

พระอานนท์ พุทธอนุชาเป็นผู้มีน้ำใจปรารถนาความสุขความสำเร็จแก่ผู้อื่น ในฐานะที่พอช่วยเหลือได้ดังได้กล่าวมาแล้วนี้ คุณธรรมอีกอย่างหนึ่งของท่านซึ่งน่าประทับใจยิ่งนัก คือมีความเคารพยำเกรงต่อพระเถระผู้ทรงคุณธรรมอันประเสริฐ ซึ่งพระศาสดาทรงยกย่องแล้ว มีพระสารีบุตรและพระมหากัสสปเป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระมหากัสสปนั้น พระอานนท์ไม่กล้าแม้แต่จะเอ่ยชื่อท่าน

คราวหนึ่งพระมหากัสสปจะเป็นอุปัชฌายะให้ อุปสมบทแก่กุลบุตรผู้หนึ่ง จึงส่งทูตไปนิมนต์พระอานนท์เพื่อสวดอนุสาวนา คือสวดประกาศเพื่อขอความยินยอมจากสงฆ์ ในการ

สวดนี้จะต้องระบุชื่อผู้เป็นอุปัชฌายะด้วย พระอานนท์ไม่รับ
 ท่านอ้างว่าท่านไม่สามารถเอ่ยชื่อพระมหากัสสปต่อหน้าท่านได้
 พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่องนี้แล้ว จึงทรงบัญญัติให้สวด
 อนุสาวนาระบุชื่อโคตรกันได้

อีกครั้งหนึ่งท่านมีหน้าที่ต้องให้อโวกาภิกษุณี ท่านขอร้อง
 วิงวอนให้พระกัสสปไปกับท่าน เพื่อให้อโวกาภิกษุณีแทนท่าน
 เพราะเห็นว่าพระมหากัสสปเป็นนักปฏิบัติที่เคร่งครัด อโวกา
 ของท่านคงจะเป็นประโยชน์แก่ภิกษุณีผู้ใคร่ต่อการปฏิบัติ พระ
 มหากัสสปปฏิบัติเสร็จถึงสองครั้ง เมื่อพระอานนท์อ้อนวอนเป็นครั้งที่
 สาม ท่านจึงไป-ไปอย่างขัดพระอานนท์ไม่ได้ โดยปรกตินั้นท่าน
 เป็นผู้ขี้ขลาด ไม่ชอบคลุกคลีด้วยหมู่คณะ เมื่อถึงสำนักภิกษุณี
 และให้อโวกาทพอสสมควรแล้ว ท่านก็ลากลับ ต่อมาท่านได้ทราบ
 ว่า ภิกษุณีรูปหนึ่งติเตียนท่านว่า พระมหากัสสปไม่น่าจะกล่าว
 ธรรมต่อหน้าเวเทหฺมุณี คือนักปราชญ์อย่างเช่นพระอานนท์เลย
 การกระทำเช่นนั้น เหมือนพ่อค้าขายเข้มนำเข้มมาขายแก่นาย
 ช่างผู้ทำเข้ม - ช่างนำหัวเราะ พระมหากัสสปกล่าวกับพระ
 อานนท์ว่า

“อานนท์ เธอหรือเรากันแน่ที่ควรจะเป็นพ่อค้าขายเข้ม
 ก็พระศาสดาเคยยกย่องเธอบ้างหรือว่ามีวิหารธรรม คือธรรม
 เป็นเครื่องอยู่ประจำวันเสมอด้วยพระองค์ แต่เรานี้แหละพระ
 ศาสดายกย่องในท่ามกลางสงฆ์เสมอว่ามีธรรมเสมอด้วยพระ
 องค์ เช่นเดียวกับที่ยกย่องพระสารีบุตรว่า สามารถแสดงธรรม
 ได้เสมอด้วยพระองค์”

“ท่านผู้เจริญ” พระอานนท์กล่าวด้วยเสียงเรียบปรกติ “อย่าคิดอะไรเลย สตรีส่วนมากเป็นคนโง่เขลามักขาดเหตุผล พุดพล่อย ๆ ไปอย่างนั้นเอง”

การที่พระมหากัสสปกล่าวกับพระอานนท์อย่างนั้น มิใช่ เพราะท่านน้อยใจหรือเสียใจในการที่ภิกษุณีกล่าวดูหมิ่นท่าน แต่ท่านกล่าวด้วยคิดว่า คำพูดของท่านคงจะถึงภิกษุและเธอจะ ได้สำนึกตนแล้วกลับความเห็นเสีย การที่ภิกษุณีกล่าวเช่นนั้น เป็นการไม่สมควร จะเกิดโทษและทุกข์แก่เธอเอง ด้วยจิตคิดจะ อนุเคราะห์อย่างนี้ พระมหากัสสปจึงกล่าวอย่างนั้น

โดยความเป็นจริงแล้วพระมหากัสสปมีความสนิทสนม และกรุณาพระอานนท์ยิ่งนัก กล่าวกันว่าแม้พระอานนท์จะมีอายุ ย่างเข้าสู่วัยชรา เกศหงอกแล้ว พระมหากัสสปก็ เรียกท่านว่า “เด็กน้อย” อยู่เสมอ และพระอานนท์เล่าก็ ประพฤติตนน่ารักเสียจริง ๆ

พระอานนท์เป็นองค์แทนธรรมรัตนะ

คราวหนึ่งมีพราหมณ์ผู้หนึ่งเข้าไปเฝ้าพระศาสดาทูลว่า สำหรับพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกนั้น เขาได้บูชาแล้วด้วย การถวายอาหารบ้าง ถวายเครื่องนุ่งห่มและเครื่องใช้บ้าง เวลานี้ เขาต้องการจะบูชาพระธรรม ควรจะอย่างไรจึงเรียกได้ว่า บูชาพระธรรม พระศาสดาตรัสให้บูชาภิกษุผู้เป็นพหูสูตรทรง ธรรม เขาจึงทูลถามว่า ก็ใครเล่าเป็นพหูสูตรทรงธรรม พระผู้มี พระภาครับสั่งให้พราหมณ์ไปถามภิกษุทั้งหลาย เมื่อพราหมณ์ ไปถามภิกษุทั้งหลายก็ตอบเป็นเสียงเดียวกันว่า ผู้เป็นพหูสูตร

ทรงธรรมดังกล่าวนั้นคือ พระอานนท์ พุทธอนุชา พราหมณ์จึงได้นำจิวรไปถวายพระอานนท์ เป็นการบูชาพระธรรม พระอานนท์จึงเป็นสาวกที่เป็นองค์แทนธรรมรัตนะ

กล่าวอีกปริยายหนึ่ง ผู้ตั้งใจปฏิบัติธรรมโดยชอบไม่ดูแคลนธรรม ให้ความยำเกรงแก่ธรรม ไม่เหยียบย่ำธรรม ถือว่าเป็นผู้บูชาพระธรรมโดยความหมายอย่างสูง แม้พระพุทธเจ้าเองก็ทรงเคารพนับถือธรรม

ครั้งหนึ่งเมื่อตรัสรู้ใหม่ ๆ พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชราได้ดำริ ไฉนคนเลี้ยงแพะชอบมาพักอาศัยเสมอ ซึ่งมีชื่อว่า อชปาลนิโครธ ทรงปริวิตกว่า ผู้ไม่มีที่พึ่งอยู่ลำบาก ผู้ไม่มีที่เคารพที่เกรงใจก็อยู่ลำบาก ก็พระองค์จะถือใครเป็นที่เคารพยำเกรง ได้ทรงตรวดดูบุคคลทั้งหลายที่พระองค์จะพึงเคารพยำเกรง แต่ไม่ทรงเห็นใครที่เสมอด้วยพระองค์หรือยิ่งกว่าพระองค์ในเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา วิมุติ และวิมุติญาณทัสสนะ แต่ยังทรงตระหนกอยู่ว่า ผู้ไม่มีที่พึ่งที่เคารพยำเกรง ย่อมอยู่ลำบาก พระองค์ควรจะมีใครหรืออะไรหนอเป็นที่เคารพในที่สุตก็ทรงมองเห็นพระธรรมที่พระองค์ตรัสรู้นั้นแล้ว เป็นธรรมที่ประณีตลึกซึ้ง ควรแก่การเคารพ พระพุทธองค์จึงทรงอธิษฐานพระทัย คือ เอาธรรมเป็นที่เคารพแห่งพระองค์ พระธรรมจึงเป็นสิ่งสูงสุด แม้พระพุทธเจ้าเองยังต้องทรงเคารพ

กล่าวโดยรวบยอด พระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์จะต่างกันก็แต่เพียงชื่อเท่านั้น ส่วนโดยเนื้อความแล้ว เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแยกออกจากกันไม่ได้ เปรียบเหมือนแก้วหรือเพชร ๓ เหลี่ยม ซึ่งอาศัยอยู่ในเม็ดเดียวกันนั่นเอง พระธรรม

เป็นความจริงซึ่งเป็นอยู่ตามธรรมชาติ เป็นกฎแห่งความจริงซึ่งมีอยู่แล้ว พระพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงค้นพบกฎแห่งความจริงนั้นแล้วนำมาตีแผ่ชี้แจงแสดงเปิดเผย พระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติตามพระธรรมและรักษาศรัทธา ทรงธรรมไว้ และแสดงต่อ ๆ กันมาเพื่อเป็นประโยชน์แก่ชาวโลก เหมือนผู้รับช่วงดวงประทีปสำหรับส่องทางแก่มวลมนุษย์ ผู้สัจจรอยู่ในป่าแห่งชีวิตนี้

ครั้งหนึ่งพระอนนทหนึ่งพักอยู่ ณ ที่พักกลางวัน ท่านมีความคิดขึ้นว่า พระศาสดาเคยตรัสเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าหลายพระองค์ เช่น เรื่องมารดาบิดาของพระพุทธเจ้าองค์นั้น ๆ เรื่องกำหนดพระชนมายุ เรื่องการตรัสรู้ เรื่องสาวกสันนิบาต เรื่องอัครสาวก ตลอดถึงเรื่องอุปฐาก แต่เรื่องอุโบสถของพระพุทธเจ้าแต่ละองค์ พระพุทธเจ้ายังมีได้ตรัสให้ทราบเลย อุโบสถของพระพุทธเจ้าองค์ก่อน ๆ จะเหมือนกับของพระศาสดาของเราหรือไม่ เมื่อท่านสงสัยดังนี้ จึงเข้าไปหาพระพุทธรูปทุกองค์ถามข้อความนั้น

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า กำหนดอุโบสถของพระพุทธเจ้าแต่ละองค์ไม่เหมือนกัน ส่วนโอวาทปาฏิโมกข์ คือพระโอวาทที่เป็นหลักของพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์เหมือนกันทั้งสิ้น คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงพระนามว่า วิปัสสี ทรงกระทำอุโบสถ ๗ ปี ต่อ ๑ ครั้ง ทั้งนี้เพราะพระโอวาทที่ทรงประทานวันหนึ่งเพียงพอสำหรับ ๗ ปี ส่วนพระสิขีและพระเวสสภูสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงกระทำอุโบสถ ๖ ปีต่อ ๑ ครั้ง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า กกุสันธะ และโกนาคมณะ ทรง

กระทำปีละครั้ง พระกัศสปทสพล ทรงกระทำทุก ๆ ๖ เดือน ส่วนพระองค์เอง ทรงกระทำทุก ๆ ๑๕ วัน กาลเวลาที่ทำอุโบสถแตกต่างกันอยู่อย่างนี้ แต่พระโอวาทนั้นเหมือนทุกประการ ดังนี้

ตอนแรก ทรงแสดงหลักทั่ว ๆ ไปว่า

ตัตติกาขันติ คือความอดทน อดกลั้นต่ออารมณ์ที่มาเข้าเหย้าให้โลก ให้โกรธ และให้หลง อดทนต่อคำล่วงเกินของผู้อื่น จัดเป็นตบธรรมที่ยอดยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายกล่าวว่า พระนิพพานเป็นบรมธรรม คือจุดหมายปลายทางแห่งการประพฤติพรหมจรรย์ ผู้บวชแล้ว แต่ยังเบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อนอยู่หาชื่อว่าสมณะคือผู้สงบไม่

ตอนที่สอง ทรงวางแนวการสอนพระพุทธศาสนาว่า

ศาสนาของพระองค์สรรเสริญการไม่ทำความชั่วและสรรเสริญการทำความดี ยกย่องการทำความดีให้ผ่องใสสะอาด เพราะฉะนั้นในการสอนธรรม ฟังฟังเข้าหาจุดทั้งสามจุดนี้ พุทให้เขาเห็นโทษของความชั่ว ให้เห็นคุณของความดี และการทำใจให้ผ่องแผ้ว ประการหลังเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดแห่งพรหมจรรย์

ตอนที่สาม ทรงกำหนดคุณสมบัติของผู้เผยแผ่ว่า

- ต้องไม่ว่าร้ายใคร คือเผยแผ่ศาสนาโดยไม่ต้องรุกรานใคร
- ต้องไม่เบียดเบียนเช่นฆ่าผู้ที่ไม่เชื่อถือ ไม่ข่มเหงใคร
- ต้องสำรวมระวังในสิกขาบทปาฏิโมกข์ สำรวมตนด้วยดี ทำตนให้เป็นตัวอย่างทางสงบ

- ต้องไม่เห็นแก่ปากแก่ท้อง พยายามรักษาเกียรติและศักดิ์ศรีแห่งสมณะไว้

- ต้องอยู่ในที่สงบสงัด ไม่จู้จี้จ้านพลุกพล่าน
- ต้องประกอบความเพียรทางจิตอยู่เสมอ เพื่อละอกุศลธรรมที่ยังมีได้ละ เพื่อนำเพ็ญกุศลที่ยังมีได้ทำให้เจริญ

โดยที่โอวาทปาฏิโมกข์ คือพระโอวาทที่เป็นหลักใหญ่ของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์เหมือนกัน และลงกันได้อย่างสนิทอย่างนี้เอง พระคันถรจนาคารยผู้รจนาคัมภีร์ จึงกล่าวไว้โดยบุคคลาธิษฐานว่า

เมื่อพระศากยมุณีเสวยข้าวมธุปายาสของนางสุชาดา ในตอนเช้าแห่งวันเพ็ญเดือนวิสาขะแล้ว พระองค์ได้นำภาตทองคำที่ใส่ข้าวมธุปายาสนั้นไปลอยเสียในแม่น้ำเนรัญชรา ภาคนั้นลอยทวนกระแสน้ำไปหน่อยหนึ่ง แล้วจมลงไปซ้อนกับภาตของพระพุทธเจ้าองค์ก่อน ๆ เสียงดังกรีก พญานาคราชซึ่งนอนหลับเป็นเวลานานก็ตื่นขึ้นพลางนึกในใจว่า เร็วจริงยังนอนหลับไม่เต็มตื่นเลย พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นอีกองค์หนึ่งแล้ว มองดูภาตที่ลงไปซ้อนกันอยู่ครู่หนึ่งแล้วกลับไป พญานาคราชนี้จะตื่นขึ้นเฉพาะเวลาที่พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นเท่านั้น

เรื่องนี้ถอดเป็นธรรมาธิษฐานได้ความดังนี้:-

ภาตทองคำเปรียบด้วยพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ที่ว่าลอยทวนกระแสน้ำนั้น หมายถึงลอยทวนกระแสจิตของคนธรรมดา สภาพจิตของคนมักไหลเลื่อนลงสู่ที่ต่ำ คืออารมณ์อันน่าเศร้า น่าพอใจ แต่ธรรมของพระพุทธองค์เน้นหนักไปในทางให้ฝึกฝนจิต เพื่อละความเศร้า ความพอใจ ความเมาต่าง ๆ จึงเรียกว่า ทวนกระแสดังที่พระองค์ทรงปรารภ เมื่อตรัสรู้ใหม่ ๆ

และทรงดำริจะโปรดไว้ในยสัถว์ว่า

“ธรรมที่เราได้บรรลุแล้วนี้ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต มีชีวิตสยแห่งตรรก คือคิดเอาไม่ได้ หรือไม่ควรลงความเห็นด้วยการเดา แต่เป็นธรรมที่บัณฑิตพอจะรู้อะไรได้หนึ่งเล่า สัตว์ทั้งหลายส่วนมากยินดีในอาลัย คือกามคุณ สัตว์ผู้เห็นปานนั้นยากนักที่จะเห็นปฏิจสมุปบาทและพระนิพพาน ซึ่งมีสภาพบอกคั่นกิเลสทั้งมวล ทำตัณหาให้สิ้น ดับทุกข์ เราจะพึงแสดงธรรมหรือไม่หนอ ถ้าแสดงไปแล้วคนอื่นรู้ตามไม่ได้เราก็จะพึงลำบากเปล่า โอ อย่าเลย อย่าประกาศธรรมที่เราได้บรรลุแล้วเลย ธรรมนี้อันบุคคลผู้เพียบแปรไปด้วยราคะ โทสะ จะรู้ได้โดยง่ายมิได้เลย บุคคลที่ยังยินดีพอใจให้กิเลสย่อมจิต ถูกความมืด คือกิเลสหม่นหมองแล้วจะไม่สามารถเห็นได้ ซึ่งธรรมที่ทวนกระแส จิตละเอียดประณีตลึกซึ้ง เห็นได้ยากนี้”

ทรงดำริอย่างนี้แล้วจึงห้อมพระทัยไปเพื่อเป็นผู้ย่อยสลาย ขวนขวายน้อย ไม่ปรารถนาจะแสดงธรรม

๘ ๙๘ ๙๘ ๙

๒๐

๘ ๙๘ ๙๘ ๙

ปูพปูการของพระพุทธรูชา

ลำดับนั้น พระมหากรุณาซึ่งฝังอยู่ในพระกมลอัน
บริสุทธิ์มาเป็นเวลาช้านาน ตั้งแต่พระองค์ทรงปรารถนา
พุทธรูมิ เพื่อชนเวไนยสัตว์ให้ข้ามห้วงมหรรณพ คือความ
เกิด แก่ เจ็บและตาย ได้เตือนพระทัยให้หวลรำลึกถึงพระ
ปฏินุญา ซึ่งพระองค์ทรงให้ไว้แก่โลก พระทัยกรุณาได้ทูล
พระองค์ว่า

“ธรรมอันไม่บริสุทธิ์ที่คนมีมลทินติดกันปรากฏอยู่
ในแคว้นมหานาถมาแล้ว ขอพระองค์จงเปิดประตูเพื่อให้
บุคคลเดินเข้าไปสู่แดนอมตะเกิด คนทั้งหลายต้องการฟัง
ธรรม ซึ่งพระองค์ผู้ปราศจากมลทินได้ตรัสรู้แล้ว ขอพระ
องค์ผู้ไม่โศก มีปัญญาดี จงเสด็จขึ้นสู่ปราสาทซึ่งสำเร็จด้วย
ธรรม แล้วมองดูหมู่สัตว์ผู้ยังก้าวล่วงความโศกไม่ได้ ถูก
ชาติชราครอบงำคร่ำครวญอยู่ พระองค์เป็นประดุจผู้ยืนอยู่

บนยอดเขา สามารถมองเห็นหมู่ชนได้โดยรอบ โปรดลูกขึ้นเกิด พระมหาวีระผู้ชนะสงครามภายในแล้ว พระองค์ผู้ประจุนายกองเกวียนผู้สามารถนำสัตว์ให้ข้ามพ้นห้วงอันตราย พระองค์เป็นผู้ไม่มีหนี้ ขอจงเสด็จเที่ยวไปในโลกเกิด ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงแสดงธรรมเกิด ผู้รู้ตามจักมีเป็นแน่แท้”

พระผู้มีพระภาค ทรงตรวจดูสัตว์โลกด้วยทิพจักขุ ได้มองเห็นสัตว์ทั้งหลายผู้มีฐลีในจักขุคือกิเลสไม่น้อยก็มีมากก็มี มีอินทรีย์แก่กล้าก็มี อินทรีย์อ่อนก็มี มีอาการดีบ้าง อาการชั่วบ้าง ให้รู้ได้โดยง่ายบ้าง ให้รู้ได้โดยยากบ้าง เหมือนดอกบัว ๔ เหล่า ในสระน้ำ พระองค์จึงทรงปรารภกับพระองค์เอง ด้วยความกรุณาในหมู่สัตว์ว่า

“เราได้เปิดประตอมตธรรมแล้ว ผู้อยากฟังจงเงียโสดลงเกิด ที่แรกเราคิดว่าจะลำบากเปล่า จึงไม่คิดจะกล่าวธรรมที่ประณีตง่าย ๆ”

พญานาคนั้นเปรียบด้วยมนุษย์ทั้งหลาย ซึ่งโดยปรกติหลับอยู่ด้วยกิเลสสินทรา เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติขึ้น และปลุกให้ตื่น ก็ตื่นขึ้นชั่วระยะหนึ่ง แลแล้วก็หลับต่อไป

สมัยหนึ่งพระอานนท์เข้าสู่ที่หลีกเร้น เพื่อหาความสงบ โดยลำพังและตรีกตรองธรรม ท่านคิดว่ากลิ่นหอมแห่งไม้ที่เกิดจากแก่นก็ดี เกิดจากรากก็ดี เกิดจากดอกก็ดี ล้วนแต่ไปได้ตามลมเท่านั้น หาทอมหวานทวนลมไม่ กลิ่นอะไรหนอที่สามารถหอมฟุ้งไปได้ตามลมและทวนลม เมื่อท่านไม่สามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเอง จึงเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค ทูลถึงข้อสงสัยนั้น พระผู้มี

พระภาคตรัสตอบว่า

“อานนท์ กลิ่นดอกไม้กลิ่นจันทน์ไม่สามารถหอมหวาน
ทวนลมได้ แต่กลิ่นแห่งเกียรติคุณความดีงามของสัตบุรุษนั้นแล
สามารถจะหอมไปได้ทั้งตามลมและทวนลม คนดีย่อมมีเกียรติ
คุณพุ่งขจรไปได้ทั่วทุกทิศ กลิ่นจันทน์แดง กลิ่นอุบล กลิ่นดอก
มะลิ จัดว่าเป็นดอกไม้กลิ่นหอม แต่ยังสู้กลิ่นศีลไม่ได้ กลิ่นศีล
ยอดเยี่ยมกว่ากลิ่นทั้งมวล อานนท์ ศีลนี้มีความไม่ต้องเดือดร้อน
ใจเป็นผล เป็นอานิสงส์ อานนท์ เราเคยกล่าวกับภิกษุทั้งหลาย
ไว้ว่า ถ้าภิกษุหวังจะให้เป็นที่รักที่เคารพนับถือเป็นที่ยกย่องของ
เพื่อนพรหมจารี แล้วก็พึงเป็นผู้ทำตนให้สมบูรณ์ด้วยศีลเถิด”
ดังนี้

จริงทีเดียว ที่พึงอันประเสริฐของกุลบุตรในศาสนานี้ก็คือ
ศีล ซึ่งใคร ๆ ไม่อาจกล่าวพรรณนาอานิสงส์ให้หมดสิ้นได้ แม่น้ำ
ใหญ่และน้ำใด ๆ ก็ตามไม่อาจชำระมลทินของสัตว์ในโลกนี้ได้
แต่บุคคลสามารถชำระมลทินของตนได้ด้วยน้ำคือศีล อะไรเล่า
จะสามารถระงับความเร่าร้อนภายในของสัตว์ในโลกนี้ ลมหรือ ?
ฝนหรือ ? จันทน์แดงหรือ ? แสงจันทร์อันยอใยหรือ ? เปล่า
เลย สิ่งเหล่านั้นไม่สามารถให้ความเร่าร้อนภายในสงบลงได้ ศีล
ต่างหากเล่าสามารถช่วยให้บุคคลสงบเยือกเย็น กลิ่นอะไรเล่าจะ
หอมเสมอด้วยกลิ่นแห่งศีล ซึ่งสามารถพุ่งไปได้ตามลมและทวน
ลม บันไดที่จะก้าวไปสู่ประตูสวรรค์และเข้าไปสู่นคร คือ
นิพพาน เสมอด้วยบันไดคือศีลเป็นไม่มี พระราชาผู้ประดับด้วย
มุกตามณียังไม่สง่างามเหมือนนักพรต ผู้ประดับด้วยอาภรณ์คือ

ศีล ศีลนี้คอยกำจัดภัยคือการติเตียนตนเองออกด้วย แล้วก่อให้เกิดความเอิบอímร่าเริง ประหารโทษต่าง ๆ เป็นต้น เจ้าแห่งคุณความดีต่างชนิด

ภิกษุผู้มี ศีลบริสุทธิ์ หมดมลทิน จะทรงบาตรจีวรก็ดูน่าเลื่อมใส การบรรพชาของภิกษุเช่นนั้นเป็นสิ่งมีผล ผู้มีศีลบริสุทธิ์ย่อมมีใจผ่องแผ้วเพราะมองไม่เห็นโทษแห่งการทุศีล เหมือนพระอาทิตย์กำจัดความมืด ฉะนั้นภิกษุผู้สง่างามอยู่ในป่าคือตบะ เพราะความสมบูรณ์ด้วยศีลเหมือนพระจันทร์สว่างอยู่กลางฟ้ามีรัศมีโชติช่วง เพียงแต่กลืนกายของภิกษุผู้มีศีล ยังทำความปราโมชแก่ทวยเทพทั้งหลาย จะกล่าวไปถึงกลืนแห่งศีลเล่า ลักการะเมื่อน้อยแต่ท่ายกทำแล้วในท่านผู้มีศีล ย่อมอำนวยผลไพศาล เพราะฉะนั้น ท่านจึงเป็นเหมือนภาชนะสำหรับรองรับลักการะของท่ายก จิตของผู้มีศีลย่อมแล่นไปสู่พระนิพพานอันเยือกเย็นเต็มที

มนุษย์ผู้หลงใหลอยู่ในโลกียารมณ์ ผสมต่อความบันเทิงสุขอันสืบเนื่องมาจากความมีนเมาในทรัพย์สมบัติชาติตระกูล ความหรรษา ฟุ่มเฟือย ยศศักดิ์และเกียรติอันจอมปลอมในสังคม ที่อยู่อาศัยอันสวยงาม อาหารและเสื้อผ้าอาภรณ์ที่ต้องใจ อำนาจและความทะนงตนทั้งหมดนี้ทำให้บุคคลมีนัยน์ตาฝ้าฟาง มองไม่เห็นความงามแห่งพระสัทธรรม ความเมาในอำนาจเป็นแรงผลักดันที่มีพลังมากพอให้คนทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อให้มีอำนาจยิ่งขึ้นและยิ่งขึ้น พร้อม ๆ กันนั้นมันทำให้เขาลืมทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่แยแสต่อเสียงเรียกร้องของศีลธรรมหรือมนโธรมใด ๆ มัน

ค่อย ๆ ระบายจิตใจของเขาให้ดำมืดไปที่ละน้อย ๆ จนเป็นสีหมึก ไม่อาจมองเห็นอะไร ๆ ได้อีกเลย

หัวใจที่เราร้อนอยู่แล้วของเขา ถูกเร่งเร้าให้เราร้อนมากขึ้นด้วยความทะยานอยากอันไม่มีขอบเขต ไม่ทราบว่าจะไปสิ้นสุดลงที่ตรงไหน วัตถุอันวิจิตรตระการตานั่นช่วยเป็นเชื้อให้ความทะยานอยากไหมแรง กลายเป็นว่ายังมีมากยิ่งขึ้นไปอีก แม้จะมีเสียงเตือนและเรียกร้องอยู่ตลอดเวลาว่า ศีลธรรมเป็นเครื่องค้าจนสังคมและคัมภีร์ครองโลก แต่บุคคลผู้รับรู้และพยายามประคับประคองศีลธรรมมีน้อยเกินไป สังคมมนุษย์จึงวุ่นวายและกรอบเกรียมอย่างน่าวิตก

ด้วยเหตุนี้ความพยายามต่าง ๆ ของมนุษย์เพื่อให้ได้มาซึ่งสันติสุข จึงไม่อาจบรรลุจุดประสงค์นั้นได้ มีแต่ความวุ่นวายมากขึ้น เหนื่อยมากขึ้น ผลที่ได้รับไม่คุ้มเหนื่อย ถ้าเปรียบเทียบความพยายามเพื่อบรรลุสันติสุขนั้นเหมือนการค้า ก็เป็นการค้าที่ขาดทุนอย่างมาก ทั้งนี้เพราะมนุษย์ได้เพิกเฉยต่อธรรม เหยียบย่ำทำลายธรรมแสวงหาเกียรติและความมั่นคง โดยไม่คำนึงถึงศีลธรรมใด ๆ ทั้งสิ้น

ความทุกข์ยากลำบากและความดิ้นรนต่าง ๆ ของเพื่อนมนุษย์ ซึ่งกระเสือกกระสนไปด้วยดวงใจที่ว้าวุ่นไร้ความหวัง รวมทั้งตัวอย่างชีวิตแห่งผู้ทุจริตคดโกงแล้วประสบภัยพิบัติในอันปลาย น่าจะเป็นบทเรียนที่ดียิ่ง แต่บุคคลผู้มุ่งแต่ความสุขสำราญของตน ย่อมไม่อาจมองเห็นสิ่งเหล่านี้ได้

ก็พระอานนท์นี่เองเป็นผู้อำนวยความสะดวก

แก่ภิกษุในพุทธธรรมานสมัย คือกาลเมื่อพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่มาจนกระทั่งบัดนี้ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับจีวร กล่าวคือเครื่องนุ่งห่มของสมณะ

เดิมทีเดียวพระตถาคตเจ้า ทรงอนุญาตให้ภิกษุสาวกมีผ้าได้เพียงสามผืนเท่านั้นคือ จีวร สบง และสังฆาฏิ ผ้าสองชิ้นสำหรับห่มหนาว อย่างละผืน ๑ จะมีมากกว่านี้ไม่ได้ ถ้าจะมีผืนใหม่ต้องสละผืนเก่าไปทำอย่างอื่น เช่น เป็นผ้าปูลาดเตียงหรือทำเพดาน ทั้งนี้เพื่อให้ภิกษุสาวกไม่สะสมจีวรไว้เกินจำเป็น และเป็นสัญลักษณ์แห่งผู้มักน้อย สันโดษ อยู่อย่างเบาสบาย ประพฤติตนดุจจตุณฑา มีบาตรและจีวรเป็นเสมือนปีกทั้งสอง อาจโผผินบินไปในเวหาตามต้องการ หรือเหมือนเนื้อในป่าเที่ยวไปได้ตามปรารถนา ไม่ถูกผูกมัดด้วยบ่วงคือบริหารเครื่องกังวลใด ๆ

แต่พระผู้มีพระภาคทรงป็นการณวิกลุบล ผู้กระทำทุก ๆ อย่างตามสมควรแก่เหตุผลและความจำเป็น จึงทรงผ่อนผันสิกขาบทบัญญัติอยู่เสมอ

คราวหนึ่ง พระอานนท์ได้จีวรพิเศษมาที่เรียกว่าอติเรกจีวร หมายถึงจีวรที่นอกเหนือจากผ้าสามผืนดังกล่าวแล้ว เนื่องจากท่านมีความเคารพเลื่อมใสและรักในพระสารีบุตรมาก จึงประสงค์ถวายจีวรนั้นแก่พระสารีบุตร แต่เวลานั้นพระสารีบุตรไม่ได้อยู่ ณ ที่นั้นจะเก็บจีวรไว้ได้อย่างไร เพราะมีบัญญัติห้ามเก็บอติเรกจีวรไว้ พระอานนท์จึงเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ กราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ

“อานนท์” พระศาสดาตรัส “เวลานี้สารีบุตรอยู่ที่ไหน ?”

“อยู่ที่เมืองสาเกต พระเจ้าข้า” พระอานนท์ทูล

“ประมาณกี่วันสารีบุตรจึงจะมาถึงนี้ ?”

“ประมาณ ๑๐ วัน พระเจ้าข้า”

“ถ้าอย่างนั้นเธอจงเก็บไว้เถิด รอคอยสารีบุตร” พระ
ศาสดาทรัส

แล้วพระพุทธรูปองค์รับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงพ้อนผัน
พุทธบัญญัติด้วยพระพุทธรูปหนึ่งว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุเก็บอดิเรกจิ๋วไว้ได้
อย่างมากเพียง ๑๐ วัน ถ้าเกินกว่านั้น จิ๋วเหล่านั้นภิกษุต้องสละเสีย
มิฉะนั้นเธอจะต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะถ้าไม่สละของย่อมไม่
สามารถปลดเปลื้องอาบัติได้”

พระสารีบุตรมาทันตามกำหนดก่อนจะล่วง ๑๐ วัน เป็น
อันว่าพระอานนท์ได้ถวายจิ๋วแก่พระอัครสาวกเบื่องขวาได้สม
ประสงค์

กระทั่งปัจจุบันนี้พระสงฆ์สาวกของพระศาสดาก็ยัง
ปฏิบัติตามพระวินัยบัญญัติเรื่องนี้อยู่ เมื่อท่านได้จิ๋วพิเศษมา
ถ้าล่วง ๑๐ วันแล้วท่านก็สละให้ภิกษุอื่นไป หรือให้สามเณรก็ได้
และต้องแสดงอาบัติด้วยที่เผลอเก็บจิ๋วพิเศษไว้เกิน ๑๐ วัน

มีวิธีการดังนี้ ภิกษุผู้เป็นเจ้าของจิ๋วนำจิ๋วเหล่านั้นออกมา
หนึ่งคุกเข่าประณมมือ ภิกษุอีกรูปหนึ่งซึ่งเป็นผู้รับก็นั่งในท่าเดียวกัน
กัน ภิกษุผู้เป็นเจ้าของจิ๋ววางจิ๋วไว้ระหว่างแขนพับ มือคง
ประณมอยู่แล้วกล่าวว่า

“จิ๋วผืนนี้ของข้าพเจ้าเก็บไว้เกิน ๑๐ วัน จำเป็นต้องสละ

ข้าพเจ้าขอสละจีวรผืนนี้แต่ท่าน” เสร็จแล้วตามมรรยาทภิกษุผู้รับก็จะถวายคืน โดยกล่าวว่า “จีวรผืนนี้เป็นของข้าพเจ้าแล้ว แต่ข้าพเจ้าขอถวายแก่ท่าน ท่านจะใช้สอยหรือจะให้แก่ใคร หรือจะทำอย่างไรก็แล้วแต่ท่านจะเห็นสมควร” เสร็จแล้วมอบจีวรคืนแก่ภิกษุรูปที่เป็นเจ้าของเดิม

คราวนี้ถึงเวลาที่ภิกษุเจ้าของจีวรจะแสดงอาบัติ ท่านจะนั่งประณมมือคุกเข่าอยู่ท่าเดิม กล่าวว่า “ข้าพเจ้าต้องอาบัติเกี่ยวกับของที่ต้องสละ (นิสสัคคียะ) ข้าพเจ้าขอแสดงอาบัติเรื่องนี้ คือยอมรับสารภาพผิด”

ภิกษุอีกรูปหนึ่งจะถามว่า ท่านเห็นหรือ ? ภิกษุผู้แสดงอาบัติตอบว่าเห็น ผู้รับการแสดงจะบอกว่า ถ้าอย่างนั้นท่านจงตั้งใจสำรวมระวังต่อไป ภิกษุผู้แสดงจะให้คำมั่นว่า จะตั้งใจสำรวมระวังต่อไป

แต่มีวิธีการที่จะเก็บจีวรไว้ได้ตลอดไป โดยไม่เป็นอาบัติ และไม่ต้องเสียสละอยู่อีกวิธีหนึ่ง เรียกว่า วิกัปปี ภิกษุเมื่อได้จีวรพิเศษมาจำนวนเท่าใด ก็นำออกมาแสดงให้ภิกษุรูปหนึ่งรับทราบ และบอกว่าท่านยินดีเสียสละจีวรและผ้าเหล่านี้ให้ภิกษุอื่นได้ใช้ ตามทางวิชาการเรียกว่าวิกัปปี หมายความว่าทำให้เป็นของสองเจ้าของ มิใช่เป็นสิทธิของท่านแต่เพียงผู้เดียว ภิกษุรูปอื่นจะรับทราบและมอบให้เจ้าของเดิมเก็บไว้ใช้ได้ตลอดไป เป็นวิธีการที่งดงามมาก ไม่มีอะไรน่าตำหนิเลย

พระพุทธอนุชา ได้ทั้งมรดกเรื่องนี้ไว้ให้ภิกษุทั้งหลายในกาลต่อมา ได้รับประโยชน์อย่างมหาศาลช่วยให้สะดวกสบายขึ้น

มากทีเดียว ควรที่ปัจฉิมาชนตาชจะพึงระลึกถึงปูพูปการข้อนี้
ของพระอานนท์มหาเถระ แม้คฤหัสถ์ก็ควรน้อมระลึกถึงพระคุณ
ข้อนี้ของพุทธอนุชาที่ท่านได้เปิดประตูไว้สำหรับผู้มีศรัทธาได้ทำ
บุญด้วยจิรวรตามปรารถนาตราบเท่าทุกวันนี้

การที่พระตถาคตเจ้าทรงพระพุทธานุญาตเรื่องนี้ ส่วน
หนึ่งเป็นเพราะพระมหากรุณา และอีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะความ
ดีงามของพระอานนท์ที่กระทำทุกอย่างเพื่อพระองค์ และเพื่อ
ความอยู่ยั่งยืนแห่งพระศาสนา คุณธรรมของผู้น้อยเป็นสิ่งสำคัญ
อย่างยิ่งในการโน้มน้าวจิตใจของผู้ใหญ่ให้โอนอ่อนผ่อนตาม สม
แล้วที่มีคำกล่าวว่า

เอาชนะผู้สูงศักดิ์ด้วยความอ่อนน้อม

เอาชนะผู้ต่ำต้อยด้วยการสงเคราะห์เอื้อเฟื้อ

เอาชนะศัตรูด้วยการยุให้แตกความสามัคคี

เอาชนะสตรีด้วยการหวานล่อมด้วยคำหวานให้เกิด

ความสงสารและเห็นใจพร้อมด้วยคำมั่นสัญญาที่ชวนฟัง

จริงทีเดียวความรักของสตรีมักจะเข้าทางหู ส่วนความ
รักของบุรุษมักจะเข้าทางตา ด้วยเหตุนี้สตรีที่รูปร่างงามจึงได้เปรียบอยู่
มาก ในด้านการเรียกร้องความสนใจจากบุรุษเพศ คำกล่าวที่ว่า

“นกโกลิกลามีเสียงเป็นสำคัญ นารีมีรูปเป็นสำคัญ
วิชาเป็นสิ่งสำคัญสำหรับบุรุษและนักพรตมีความอดทน
เป็นสำคัญ” นั้นยังเป็นความจริงที่ค้านได้โดยยากอยู่

ด้วยเหตุนี้กระมัง สตรีทั้งหลายจึงทุ่มเททั้งกำลังทรัพย์
และกำลังกาย กำลังปัญญา เพื่อตกแต่งร่างกายให้สวยงามชวน

มองอยู่เสมอ รวมทั้งประดิษฐ์คิดค้นแบบและสีของเสื้อผ้าแพร์
พรรณ สรีราภรณ์ต่างชนิด เธอจะรู้สึกเศร้าและหงอยเหงาเปล่า
เปลี่ยวเหลือหลายเมื่อประจักษ์ว่าในตาเธอมีไต้หวาน ใบหน้า
ของเธอมิได้งามผุดผาด ทรวดทรงมิได้อรชร แต่เธอหาเจเลี้ยวใจ
ไม่ว่าชายที่ปองหมายเธอจะเลี้ยงเธอเพราะเธอสวยนั้น เขาเลี้ยง
เธอและปองหมายเธอเหมือนสัตว์เลี้ยงที่มีลักษณะต้องตาเขาเท่า
นั้น ความดีหรือคุณธรรมภายในต่างหากเล่าที่เป็นสิ่งเชิดชูคุณ
ค่าของเธอให้สูงเด่น โสเภณีแม้จะมีความสวยสักปานใด ก็หา
มีใครตั้งใจเลี้ยงจริงไม่ ความสวยเหมือนดอกไม้ซึ่งย่อมมีวันเหี่ยว
แห้งโรยรา แต่ความดีเป็นสิ่งไม่จืด รสแห่งความดีงาม เป็นรสที่
ไม่รู้จักจืดจาง คอยผูกมัดรัดรั้งดวงจิตให้กระชับแน่นจนสุดที่จะ
ถ่างถอน จงแต่งเรือนกายแต่พอดูงาม แล้วเอาเวลาที่เหลือมา
แต่งเรือนใจกันบ้างเถิด บ้านเรือนที่ดูแต่ภายนอกสะอาดสวยงาม
น่าอาศัย แต่เมื่อเปิดประตูเข้าไปดูภายใน มองเห็นแต่สิ่งโสโครก
รุงรังจะน่าพิศมัยนอนหลับได้ไหน ตรงกันข้ามแม้จะมองดูภายใน
นอกไม่สะอาดตา แต่ภายในสะอาดเรียบร้อย ย่อมเป็นเรือนที่น่า
อยู่น่าอาศัยกว่าฉันใด เรือนกายกับเรือนใจก็ฉันนั้น

บุรุษผู้อยอมปล่อยให้ความรักเข้าทางตา ย่อมตาบอดและ
ยังทำให้หูพลอยหนวกไปด้วย มองไม่เห็นเจตนาดีของเพื่อน
สนิท ไม่ได้ยินเสียงของมิตรสหายเมื่อเขาขึ้นมาขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ก็
มักจะมองเห็นเทพธิดาของเขาแปรรูปเป็นยักษ์ฉنیไปเสียแล้ว

ส่วนสตรีที่ปล่อยให้ความรักเข้าทางหู หูของเธอก็หนวก
ไปสิ้นสำหรับญาติและมิตรผู้หวังดี เธอได้ยินแต่เสียงพรั่ำรำพัน

สัญญาารักต่าง ๆ แห่งชายที่ตนหลงเท่านั้น ตาของเธอก็พลอยฝ้า
ฟางไปด้วย เธอหารู้ไม่ว่าผู้ที่มีความสุจริตใจน้อย มักจะมั่งคั่ง
ร่ำรวยและมากไปด้วยคำหวาน แต่ผู้ที่พูดพ้อประมาณให้คำมั่น
สัญญา แต่พอฟังนั้นต่างหากที่มีความสุจริตใจอยู่จริง ๆ ชาติคน
เป็นชาติที่แยกได้ยากวินิจฉัยได้ยากกว่าชาติใด ๆ ในโลกนี้ มีคน
อยู่เป็นจำนวนมากอยากจะเรียนรู้เรื่องชีวิตให้จบ แต่เขาเหล่านั้น
มักจะจบชีวิตไปก่อนเสมอ ชีวิตเป็นเรื่องยากและสับสน พระ
พุทธองค์จึงตรัสว่า “ชีวิตเป็นของยาก” ผู้สามารถสร้างความยุ่ง
แห่งชีวิตให้เข้าระเบียบได้มีอยู่จำนวนน้อย กล่าวโดยเฉพาะชีวิตของ
มนุษย์ยิ่งยุ่งยากสับสนขึ้นทุกที มนุษย์ยอมเป็นทาสของสังคมจน
แทบจะกระดิกกระเดี้ยตัวมิได้เสียแล้ว เมื่อยอมเป็นทาสของ
สังคมและสังคมนั้นมีแต่ความฟุ้งเฟ้อหรูหรา ความหรูหราเหล่านี้น
ยอมได้มาด้วยเงิน เขาจึงต้องยอมเป็นทาสของเงินตราอีกด้วย
เงินตรานั้นโดยธรรมชาติมันเป็นเหมือนทาสที่ทั้งซื้อและโกง แล้วแต่
จะใช้ให้ทำอะไรมันทำทั้งนั้น ใช้ให้ทำดีก็ทำ ใช้ให้ทำชั่วก็ทำ
จ้างไปฆ่าคนก็ไปโดยไม่มีการคัดค้านโต้แย้งใด ๆ เลย เมื่อเงิน
ตรามันเป็นทาสที่ทั้งซื้อและโกงอยู่อย่างนี้ ใครยอมให้ทาสคนนั้น
มาเป็นนาย ยอมอยู่ใต้อำนาจของมัน เขาจะโกงสักเพียงใด

พระตถาคตเจ้าเคยตรัสเรียกเงินตราว่า “อสรพิษ” ดัง
เรื่องต่อไปนี้

ท้องฟ้าเริ่มสาง แสงสีขาวสดทาบเป็นแนวยาวทางบูรพทิศ
อากาศแรกรุ่งอรุณเย็นฉ่ำ พระพายรำเพยแผ่ว หอบเอากลิ่นบุปผชาติ
ในเขตนารวมไปตามกระแสรวยริน เสียงไก่ป่าขันอยู่เจื้อยแจ้ว

เคล้ามาตามสายลมวิเวกวังเวง น้ำค้างถูกสลัดลงจากใบไม้เมื่อพระพายพัดผ่านกระทบกับใบไม้เหลือง ซึ่งหล่นร่วงลงแล้วตั้งเปาะเปะ ๆ เขตวนารามเวลานี้ตื่นตัวแล้วอย่างสงบ ประหนึ่งบุรุษผู้มีกำลังตื่นแล้วจากนิทรารมย์ แต่ยังไม่นอนเฉยอยู่ไม่ไหวกาย

พระมหาสมณะ เอกอัครบุรุษรัตนอุดมด้วยบุญญาธิการและมหากรุณาต่อสัตว์ ประทับหลับพระเนตรนิ่งสงฆ์ขำคือพระญาณ ให้แม่ไปทั่วจักรวาลโลกธาตุตรวจดูอุปนิสัยแห่งเวไนยสัตว์อันพระองค์พอจะโปรดได้ เช้าวันนั้นชาวนาผู้นำสงสารได้เข้ามาสู่พระญาณของพระองค์

พอรุ่งเบิกฟ้า พระศาสดามีพระพุทธรูชานนท์เป็นปัจฉาสมณะตามเสด็จ ออกจากเขตวนารามด้วยพุทธลีลาอันประเสริฐ บ่ายพระพักตร์สู่บริเวณนาของบุรุษผู้นำสงสารนั้น

อีกมุมหนึ่ง กลิกรผู้ยากไร้ตื่นขึ้นแต่เช้าตรู่บริโภคอาหาร ซึ่งมีเพียงผักตองและข้าวแดง พอประทังชีวิตแล้วนำโคคู่ออกจากคอก แบกไถถือหม้อน้ำออกจากบ้านสู่บริเวณนาเช่นเดียวกัน

พระตถาคตเจ้าหยุดยืน ณ บริเวณ ไกล ๆ ที่เขากำลังไถนาอยู่นั้น เขาเห็นพระศาสดาแล้วพักการไถไว้มาถวายบังคม พระศาสดามีได้ตรัสอะไรกับเขาเลย กลับเหลียวพระพักตร์ไปอีกด้านหนึ่ง ทอดทัศนากการตรงดิ่งไปยังจุด ๆ หนึ่ง แล้วตรัสกับพระอานนท์ว่า

“อานนท์ เธอจงดูเถิด นั่นอสรพิษ เธอเห็นไหม ?”

“เห็นพระเจ้าข้า” พระอานนท์ทูล

เพียงเท่านั้นแล้วพระพุทธรูชาก็เสด็จต่อไป

ชาวนาได้ยื่นพระพุทธรูปดำรัสตรัสกับพระอานนท์แล้วคิดว่า เราเดินไปมาอยู่บริเวณนี้เสมอ ถ้าอสรพิษมีอยู่มันอาจจะทำอันตรายแก่เรา อย่าปล่อยไว้เลย ข้ามันเสียเถิด คิดแล้วเขาก็นำปฏักไปเพื่อตึง แต่กลับมองเห็นงูเงินเป็นจำนวนมากวางกองรวมกันอยู่ เขาดีใจเหลือเกิน ยกมือขึ้นเหนือเศียรน้อมนมัสการพระพุทธรูปที่โปรดประทานขุมทรัพย์ให้ “นี่หรืออสรพิษ” เขาคิดอยู่ในใจ “พระพุทธรูปดำรัสเป็นปริศนาแบบสมณะ” เท่านั้นเอง “ที่แท้พระองค์คงตั้งพระทัยเสด็จมาโปรดเรา” แล้วเขาก็นำงูเงินนั้นไปเอาฝุ่นกลบไว้ แล้วไถนาต่อไปด้วยดวงใจเบิกบาน

พระศากยมุนี เมื่อคล้อยไปหน่อยหนึ่งแล้วจึงผินพระพักตร์มาตรัสกับพระอานนท์ว่า

“อานนท์ เราเรียกงูเงินนั้นว่าอสรพิษวันนี้เองมันจะกัดบรูษผู้มันให้มีอาการสาหัสปางตายถ้าไม่ได้เราเป็นที่พึ่ง เป็นพยาน เขาจะต้องตายเป็นแน่แท้” ตรัสอย่างนี้แล้วไม่ยอมตรัสอะไรต่อไปอีก

๘ ๙๘ ๙๘ ๙

๒๑

๘ ๙๘ ๙๘ ๙

ความอัจฉริยะแห่งธรรมวินัย

ย้อนหลังไปเพียงเล็กน้อย จากเวลาที่พระศาสดา
ตรัสกับพระอานนท์เรื่องอสรพิษ

ปัจฉิมยามแห่งราตรี ฝนซึ่งตกหนักมาแต่ปฐมยาม
ได้เริ่มสร้างชาลงบ้างแล้ว ทวยนาครกำลังล่องเข้าสู่นิทราร
มณเฑียรสนิท ใครจะนึกบ้างว่าในยามนี้มีมนุษย์กลุ่มหนึ่ง
กำลังทำความพยายามเข้าไปสู่พระนคร เพื่อทรมัยสมบัติ
ซึ่งตนมิได้ลงแรงหามาเลย ถูกแล้ว เขามีอาชีพเป็นโจร
ประตูเมืองปิดสนิท มียามรักษาการณ์แข็งแรง เขาประชุม
ปรึกษากันตั้งแต่ปฐมยามว่า จะหาทางเข้าพระนครได้โดย
วิธีใด ในที่สุดเมื่อใกล้ปัจฉิมยามเข้ามา เขาจึงตกลงกันว่า
จะต้องเข้าไปทางท่อระบายน้ำ คือนั้นพวกเขามิได้นอนเลย

จริงทีเดียว บุคคลผู้หลับน้อยตื่นนาน หรือบางทีมิ
ได้หลับเลย ในราตรีนี้มีอยู่ ๕ จำพวกคือ

๑. หญิงผู้ปฏิบัติชายหวังให้เขาชม
๒. ชายผู้ปฏิบัติหญิง รำพึงถึงเธอด้วยดวงจิตที่จดจ่อ
๓. โจรมุ่งหมายทรัพย์ของผู้อื่น หากทางจะขโมยหรือปล้น

๔. พระราชากังวลด้วยพระราชภารกิจ

๕. สมณะผู้ทำความเพียรเพื่อละกิเลส

หญิงชายปฏิบัติผู้ หวังชม ชื่นนา
 โจรมุ่งหมายทรัพย์ บัณฑิต
 ราชนกิจกังวล มากอยู่
 พระอยากละกิเลสพัน หลับน้อยตื่นนาน

บุคคล ๓ ประเภทหลัง คือโจร พระราชา และสมณะนั้น แม้จะหลับน้อย แต่เมื่อถึงเวลาที่จะหลับ คือ สิ้นภาระหน้าที่แล้ว ก็สามารถหลับได้อย่างง่ายดายและสงบ แต่สองประเภทแรกซิ เมื่อยังไม่หลับก็ยากที่จะข่มตาหลับลงได้ เมื่อหลับก็หลับได้ไม่สนิท คอยพลิกฟื้นตื่นผวาอยู่รำไป เต็มไปด้วยความกระสับกระส่ายกระวนกระวายรุ่มร้อน ภาพแห่งคนรักคอยแต่ฉายเข้ามาในความรู้สึกตลอดเวลา ความรักเป็นความร้ายที่เกี่ยวทรมาณคนทั้งโลกให้บอบช้ำตรอมตรม

โจรพวกนั้นเข้าไปในท่อน้ำได้สำเร็จสมประสงค์แล้ว ทำลายอุโมงค์ในตระกูลที่มั่งคั่งตระกูลหนึ่ง ได้แก้วแหวนเงินทองไปเป็นจำนวนมากพร้อมทั้งถุงเงินด้วย ก็นำไปแบ่งกัน ณ ที่แห่งหนึ่ง แต่บังเอิญเขาได้ลืมถุงเงินไว้เพราะมีของอื่นมากมาย จนนำไปแทบจะไม่หมด

เมื่อเจ้าของทรัพย์ตื่นขึ้นทราบเหตุในตอนเช้า จึงออกติดตามและมาพบร่องรอยตรงที่โจรแบ่งของกันแล้วตามรอยของชาวนาคนั้นไป พอตรอยเท้าไปหยุดลงที่กองฝุ่น เขาลองเขี่ยดูก็ปรากฏถุงเงินมากมาย จึงแน่ใจว่าชาวนาซึ่งกำลังไถนาอยู่นั้นเป็นโจร ช่วยกันตีเสียจนบอบช้ำ แล้วนำตัวไปถวายพระเจ้าปเสนทิโกศล พระราชาทรงทราบเรื่องราว แล้วรับสั่งให้ประหารชีวิตราชบุรุษเมียจนเขาด้วยหวายครั้งละหลาย ๆ เส้น แล้วนำไปสู่ตะแลงแกง

ในขณะที่กำลังถูกนำไปสู่ที่ฆำนั่นเอง เขาพร่ำอยู่เรื่องเดียว คือข้อความที่พระศาสดาตรัสกับพระอานนท์ “ดูก่อนอานนท์ เธอเห็นอสรพิษไหม?” “เห็นพระเจ้าข้า” เมื่อถูกเขี่ยด้วยหวายเขาก็พูดคำนี้ “ดูก่อนอานนท์ เธอเห็นอสรพิษไหม?” “เห็นพระเจ้าข้า” จนราชบุรุษประหลาดใจ จึงถามข้อความนั้น เขาบอกว่าถ้าพาเขาไปเฝ้าพระราชาเขาจึงจะบอก ราชบุรุษนำตัวไปเฝ้าพระเจ้าปเสนทิโกศล พระองค์ตรัสว่า

“ดูก่อนกสกะ เพราะเหตุไรเธอจึงกล่าวพระดำรัสแห่งพระศาสดาและพระพุทธรูปของอานนท์?”

“ทเวะ” เขาทูล “ข้าพระองค์มิได้เป็นโจร แต่ข้าพระองค์เป็นคนทำนาหาเลี้ยงชีพโดยสุจริต” แล้วเขาก็เล่าเรื่องทั้งหมดให้พระราชาทรงทราบ

จอมเสนาแห่งแคว้นโกศลสดับค่านั้นแล้ว ทรงดำริว่าชายผู้นี้อ้างเอกราชบุรุษรัตน์ คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นพยาน การลงโทษบุรุษเห็นปานนี้โดยมิได้สอบสวนให้แน่นอนอาจเป็นเหตุให้เราต้องเสียใจไปจนตลอดชีวิต ทรงดำริอย่างนี้แล้ว

จึงรับสั่งให้คุมบรุษผู้นั้นไว้ก่อน

เย็นวันนั้นพระองค์เสด็จไปเฝ้าพระศาสดา และให้นำชานา
นั้นไปด้วย เมื่อถวายบังคมแล้วจึงทูลถามว่า

“พระองค์ผู้เจริญ เข้าวันนี้พระองค์และพระคุณเจ้า
อานนท์เสด็จไปที่นาของชายผู้นี้หรือ ?”

“อย่างนั้นมหาบพิตร” พระศาสดาทรงตอบ

“พระองค์ได้ทรงเห็นอะไรบ้างพระเจ้าข้า” พระเจ้า
ปเสนทิโกศลทูลถาม

“เห็นถุงเงิน มหาบพิตร”

แล้วพระพุทธองค์ก็ทรงเล่าเรื่องทั้งหมด ตรงกับชานา
เล่า พระเจ้าปเสนทิโกศลทราบเรื่องนี้ ทรงสลดสังเวชพระทัย กราบทูล
ว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเป็นที่พึ่งของโลก ข้าพระองค์รู้สึก
เสียใจและไม่สบายใจมาก ที่ส่งลงโทษบรุษผู้นี้โดยที่เขาไม่มี
ความผิดเลย ถ้าเขาถูกประหารชีวิต และข้าพระองค์มาทราบ
ภายหลังว่าเขาเป็นผู้บริสุทธิ์ ข้าพระองค์คงจะต้องเสียใจ
ไปตลอดชีวิต พระองค์ไม่เพียงแต่เป็นที่พึ่งของบรุษผู้นี้เท่านั้น
แต่ทรงอนุเคราะห์ข้าพระองค์ให้พ้นจากบาปอีกด้วย ข้าแต่พระ
จอมมุนี พระองค์ช่างอุบัติขึ้นเพื่อประโยชน์สุขของโลกโดยแท้” ตรัส
อย่างนี้แล้ว พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ขอบพระทัยลงแทบพระ
ยุคลบาทของพระศาสดา ทรงจุมพิตพระบาทของพระพุทธองค์
ด้วยความเลื่อมใสอย่างสูง ซึ่งพระองค์มักทรงกระทำเสมอ
เมื่อไปเฝ้าพระศาสดา

พระตถาคตเจ้าทรงปลอบ ให้พระราชอาพาธหายด้วย
พระพุทธรูปเป็นอนุภาพปริยาย ตอนสุดท้ายตรัสว่า

“มหาบพิตร คฤหัสถ์ผู้บริโภคมกเกียจคร้าน ๑
พระราชอาทรประกอบกรรมกิจโดยมิได้พิจารณาโดยรอบ
คอบถี่ถ้วนเสียก่อน ๑ บรรพชิตไม่สำรวม ๑ ผู้อ้างตนว่า
เป็นบัณฑิตแต่มักโกรธ ๑ ๔ จำพวกนี้ไม่ดีเลย

“มหาบพิตร กรรมอันใดที่ทำไปแล้วต้องเดือดร้อนใจภายหลัง
ต้องมีหน้าซุ้มด้วยน้ำตา เสวยผลแห่งกรรมนั้น ตถาคตกล่าวว่า
กรรมนั้นไม่ดี ควรเว้นเสีย”

“มหาบพิตร นานมาแล้วมีพระราชอาพาธหนึ่งทรงพระ
นามว่า “ปิงคละ” ทวยนาครถวายสร้อยพระนามให้ว่า “อภันเหนดร
- ผู้มีพระเนตรไม่ดำ” หมายความว่าทรงดูร้าย และประกอบ
ราชกิจโดยมิได้ทรงพิจารณาสั่งฆ่าประหารคนโดยมิได้พิจารณา
ให้รอบคอบ จนเป็นที่เกลียดชังของคนทั้งหลาย เมื่อพระองค์
สิ้นพระชนม์ ชาวนาครต่างขึ้นชมโสมนัสเล่นมหรสพเจ็ดวันเจ็ดคืน
ยกธงทิวตามประทีปโคมไฟหลากสี มีการเล่นเต้นรำอย่างเบิก
บานใจ ในท่ามกลางความบันเทิงนั้นเอง คนเฝ้าประตูคนหนึ่ง
ไปยืนเกาะบานประตูร้องไห้อยู่ เมื่อถูกคนทั้งหลายซักถามถึง
สาเหตุที่ร้องไห้ เขาตอบว่า เขาร้องไห้เพราะพระราชอาภันเหนดร
สิ้นพระชนม์นั่นเอง เขากลัว - กลัวว่าพระองค์เสด็จไปสู่ยมโลก
แล้ว จะไปทำทารุณกรรมต่าง ๆ จนยมบาลเอาไว้ไม่ไหว แล้วจะ
ส่งกลับขึ้นมาก่อความสงบสุขในโลกนี้อีก เขาคิดไปอย่างนี้
แล้วจึงร้องไห้ เขาได้ร้องไห้เพราะความเสียใจหรือจงรักภักดีไม่

“มหาบพิตร เมตตากรรุณาเป็นพรอันประเสริฐในตวามนุษย์”

พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงบันเทิงด้วยพระธรรมเทศนา
ของพระศาสดาเป็นที่ยิ่ง ทรงสนทนาต่อไปอีกครุหนึ่งแล้วถวาย
บังคมลากลับ ส่วนชายชาวนาผู้นั้นส่งกระแสดิจไปตามพระดำรัส
ของพระศาสดา สามารถถอนสังโยชน์เบื้องต่ำ ๓ ประการได้
สำเร็จโสดาปัตติผลเป็นอริยบุคคลชั้นโสดาบัน ด้วยประการฉะนี้

แม้จะทรงมีพระทัยกรุณาประดุจห้วงมหรณพก็ตาม แต่
พระบรมศาสดาทรงรังเกียจอย่างยิ่ง ซึ่งบุคคลผู้ไม่บริสุทธิ์ โดย
เฉพาะอย่างยิ่งพระสาวกที่ทรงเพศเป็นภิกษุมิเรงสาธกดังนี้-

วันหนึ่งเป็นวันอุโบสถ พอพระอาทิตย์ตกดินพระสงฆ์ทั้ง
มวลก็ประชุมพร้อมกัน ณ อุโบสถาคาร เพื่อฟังพระโอวาท
ปาฏิโมกข์ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงแสดงเองทุกกึ่งเดือน พระมหา
สมณเจ้าเสด็จสู่โรงอุโบสถ แต่ประทับเฝ้ายอยู่ หาแสดงพระโอวาท
ปาฏิโมกข์ไม่ เมื่อปฐมยามแห่งราตรีล่วงไปแล้ว พระอานนท์
พุทธอนุชาจึงนั่งคุกเข่าประนมมือถวายบังคมแล้วกราบทูลว่า

“พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ปฐมยามแห่งราตรีล่วงไปแล้ว
ภิกษุทั้งหลายคอยนานแล้ว ขอพระองค์โปรดทรงแสดง
ปาฏิโมกข์เถิด”

แต่พระพุทธองค์ก็ยังทรงเฝ้ายอยู่ เมื่อมัชฌิมยามแห่ง
ราตรีล่วงไปแล้ว พระอานนท์ก็ทูลอีก แต่ก็คงประทับเฝ้าย ไม่
ยอมแสดงพระโอวาทปาฏิโมกข์ เมื่อย่างเข้าสู่ปัจฉิมยาม พระ
อานนท์จึงทูลว่า

“พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ปฐมยามและมัชฌิมยามล่วงไปแล้ว กาลเวลาอย่างเข้าสู่ปัจฉิมยามภิกษุทั้งหลายคอยนานแล้ว ขอพระองค์อภัยความอนุเคราะห์แสดงโอวาทปาฏิโมกข์เถิด”

พระมหามุนีจึงตรัสว่า “ดูก่อนอานนท์ ในชุมนุมนี้ภิกษุผู้ไม่บริสุทธิ์มีอยู่ อานนท์ มิใช่ฐานะที่ตถาคตจะแสดงปาฏิโมกข์ในท่ามกลางบริษัทอันไม่บริสุทธิ์” ตรัสอย่างนี้แล้วก็ประทับเฉยต่อไป

พระมหาโมคคัลลานะ อัครสาวกเบื้องซ้าย นั่งเข้าฌาน ตรวจดูว่าภิกษุรูปใดเป็นผู้ไม่บริสุทธิ์ อันเป็นที่รังเกียจของพระศาสดา เมื่อได้เห็นแล้ว จึงกล่าวขึ้นท่ามกลางสงฆ์ว่า “ดูก่อนภิกษุ ท่านออกไปเสียเถิด พระศาสดาเห็นท่านแล้ว” แม้พระมหาเถระจะกล่าวอย่างนี้ถึง ๓ ครั้ง ภิกษุรูปนั้นก็มิยอมออกไปจากชุมนุมสงฆ์ พระมหาโมคคัลลานะจึงลุกขึ้นแล้วดึงแขนภิกษุรูปนั้นออกไป เมื่อภิกษุรูปนั้นออกไปแล้ว พระอานนท์จึงทูลให้แสดงปาฏิโมกข์อีก พระศาสดาตรัสว่า

“อัครจริยจริง โมคคัลลานะ นักหนาจริงโมคคัลลานะ เรื่องไม่เคยมีได้มีขึ้นแล้ว โมฆบุรุษผู้นั้นถึงกับต้องกระชากออกไปจากหมู่สงฆ์ เธอช่างไม่มีหิริโอตตปปะสำรวจตนเองเสียเลย ภิกษุทั้งหลายเป็นฐานะเป็นไปไม่ได้ที่ตถาคตจะพึงทำอุโบสถแสดงปาฏิโมกข์ท่ามกลางชุมนุมสงฆ์ที่ไม่บริสุทธิ์ แม้จะมีเพียงรูปเดียวก็ตาม ภิกษุทั้งหลาย โมฆบุรุษผู้นั้นจะทำให้เราลำบากใจภิกษุทั้งหลาย เราขอประกาศให้เธอทั้งหลายทราบทั่วกันว่า ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป เราตถาคตจะไม่ทำอุโบสถแสดงปาฏิโมกข์อีก

ขอให้ภิกษุทั้งหลายทำกันเอง”

แล้วพระพุทธองค์ก็ทรงแสดงความอัศจรรย์แห่งธรรมวินัย ๘ ประการ เปรียบด้วยความอัศจรรย์แห่งมหาสมุทรดังนี้ -

“ภิกษุทั้งหลาย ๑ มหาสมุทรรย่อมลึกลงตามลำดับ ลาดลงตามลำดับ ไม่โกรกชั้นเหมือนภูเขาขาด ฉันทิธรรมวินัยนี้ก็ฉันทันั้น มีการศึกษาตามลำดับ การปฏิบัติตามลำดับ การบรรลุตามลำดับลุ่มลึกลงตามลำดับ ๑

“ภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรแม้จะมีน้ำมากอย่างไร ก็ไม่ล้นฝั่ง คงรักษาระดับไว้ได้ ฉันทิ ในธรรมวินัยนี้ก็ฉันทันั้น ภิกษุสาวกของเราย่อมไม่ล่วงละเมิดสิกขาบทที่เราบัญญัติไว้แม้จะต้องลำบากถึงเสียชีวิตก็ตาม

“ภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรรย่อมขัดสาดซากศพที่ตกลงไปขึ้นฝั่งเสีย ไม่ยอมให้ลอยอยู่นานฉันทิ ในธรรมวินัยก็ฉันทันั้น สงฆ์ย่อมไม่อยู่ร่วมด้วยภิกษุผู้ทุศีล มีใจบาป มีความประพฤติไม่สะอาดน่ารังเกียจ มีการกระทำที่ต้องปกปิด ไม่ใช่สมณะ ปฏิญาณตนว่าเป็นสมณะ ไม่ใช่พรหมจารี เป็นคนน่าใน รุงรังสาธได้ยากเหมือนกองหยากเยื่อ สงฆ์ประชุมพร้อมกันแล้ว ย่อมขับภิกษุนั้นออกเสียจากหมู่ ภิกษุเช่นนั้น แม้จะนั่งอยู่ท่ามกลางสงฆ์ก็เชื่อว่าอยู่ห่างไกลจากสงฆ์ และสงฆ์ก็เชื่อว่าอยู่ห่างไกลจากภิกษุเช่นนั้น

“ภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำสายต่าง ๑ ย่อมหลังไหลลงสู่มหาสมุทร และเมื่อไปรวมกับน้ำในมหาสมุทรแล้วย่อมละชื่อเดิมของตนเสีย ถึงซึ่งการนับว่ามหาสมุทรเหมือนกันหมดฉันทิ ใน

ธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้น กุลบุตรผู้มีศรัทธาปรารถนาจะบวช ออกจากตระกูลต่าง ๆ วรรณะต่าง ๆ เช่น วรรณะพราหมณ์บ้าง กษัตริย์บ้าง ไวศยะบ้าง ศูทรบ้าง คนเทหยากเยื่อบ้าง จัณฑาลบ้าง แต่เมื่อมาบวชในธรรมวินัยนี้แล้ว ละวรรณะ สกุล และโคตรของตนเสีย ถึงซึ่งการนับว่าสมณะศากยบุตรเหมือนกันหมด

“ภิกษุทั้งหลาย ความพร่องหรือความเต็มเอื่อย่อมไม่ปรากฏแก่มหาสมุทร แม้พระอาทิตย์จะแผดเผาสักเท่าใด น้ำในมหาสมุทรก็หาเหือดแห้งไปไม่ แม้แม่น้ำสายต่าง ๆ และฝนจะหลั่งลงสู่มหาสมุทรสักเท่าใด มหาสมุทรก็ไม่เต็ม ฉันใด ในธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้น แม้จะมีภิกษุเป็นอันมากนิพพานไปด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ แต่นิพพานธาตุก็คงอยู่อย่างนั้นไม่พร่องไม่เต็มเลย แม้จะมีผู้เข้าถึงนิพพานอีกสักเท่าใด นิพพานก็คงมีให้ผู้นั้นอยู่เสมอไม่ขาดแคลนหรือคับแคบ

“ภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทร มีภูตคือสัตว์น้ำเป็นอันมาก มีอวัยวะใหญ่และยาวเช่นปลาตมิ ปลาตมิงคละ ปลาวาฬเป็นต้น ฉันใด ในธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้น มีภูตคือพระอริยะบุคคลเป็นจำนวนมาก มีพระโสดาบันบ้าง พระสกทาคามีบ้าง พระอนาคามีบ้าง พระอรหันต์บ้าง จำนวนมากหลายเหลือนับ

“ภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรมีนานารัตนะ เช่น มุกดา มณี ไพฑูรย์เป็นต้น ฉันใด ในธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้น มีนานาธัมมรัตนะ เช่นสติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ โพชฌงค์ ๗ มรรคมีองค์ ๘ เป็นต้น

“ภิกษุทั้งหลาย น้ำในมหาสมุทรย่อมมีรสเดียวคือ รสเค็ม

ฉันใด ธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้น มีรสเดียว คือวิมุติรส หมายถึงความหลุดพ้นจากกิเลสเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญแห่งพรหมจรรย์ที่เราประกาศแล้ว”

เพราะเหตุที่ธรรมวินัยหรือพรหมจรรย์ของพระองค์สมบูรณ์ด้วยนานาคณลักษณะ และสามารถช่วยแก้ทุกข์แก่ผู้มีทุกข์ได้นี้เอง พระองค์จึงเรียกพรหมจรรย์ว่าเป็นกัลยาณมิตร และเรียกกัลยาณมิตรเป็นพรหมจรรย์ เพราะกัลยาณมิตรที่แท้จริงของคนคือธรรม และบาปมิตรที่แท้จริงของคนก็คือธรรม หรือความชั่วทุจริต

จะมีศัตรูใดแรงร้ายเท่าพยาธิคือโรค

จะมีแรงใดเสมอด้วยแรงกรรม

จะมีมิตรใดเสมอด้วยมิตรคือธรรม

พระอานนท์เคยคิดว่า กัลยาณมิตรนั้นน่าจะเป็นเครื่องหนึ่งของพรหมจรรย์ แต่พระศาสดาตรัสว่า อย่าคิดอย่างนั้นเลย อานนท์ กัลยาณมิตรเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทีเดียว เพราะผู้ได้อาศัยกัลยาณมิตรอย่างเราแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งมวล

พระอานนท์พุทธอนุชา ได้รับการยกย่องจากพระศาสดามากหลาย เป็นที่รู้จักกันว่าท่านเลิศใน ๕ สถานด้วยกัน คือ

๑. เป็นพหูสูตร สามารถทรงจำพระพุทฺธพจน์ไว้ได้มาก
๒. แสดงธรรมได้เพราะ คนฟังไม่อึดไม่เบื่อ
๓. มีสติรอบคอบ รู้สิ่งที่ควรทำไม่ควรทำ
๔. มีความเพียรพยายามดี
๕. อุปฐากบำรุงพระศาสดาดียิ่ง ไม่มีข้อบกพร่อง

เมื่อมีโอกาสนี้ ท่านมักจะสนทนาศรัทธากับพระสารีบุตรเสมอ ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย มีเรื่องที่พระอานนท์สนทนากับพระสารีบุตรหลายเรื่อง เช่นเรื่องเกี่ยวกับนิพพานและสมาธิ ภิกษุผู้ฉลาดและภิกษุผู้ไม่ฉลาด

จากการสนทนากันบ่อย ๆ นี้ พระสารีบุตรได้ประจักษ์ชัดว่า พระอานนท์เป็นผู้ควรแก่การยกย่องและได้ยกย่องเชิดชูพระอานนท์ว่า มีคุณธรรม ๖ ประการ คือ

๑. เป็นผู้ได้ยินได้ฟังมาก
๒. เป็นผู้แสดงธรรมตามที่ได้ยินได้ฟังโดยพิสดาร
๓. เป็นผู้สาธยายโดยพิสดาร
๔. เป็นผู้ชอบตรikirตรองเพ่งพิจารณาธรรม
๕. เป็นผู้ยินดีอยู่ใกล้กับพระเถระ ที่เป็นพหูสูต ทรงธรรม ทรงวินัย

๖. ท่านพยายามเข้าหาท่านที่เป็นพหูสูต ทรงธรรม ทรงวินัยเพื่อเรียนถามข้อที่ควรถามในโอกาสอันสมควร

๐๘ ๙๐๘ ๙๐๘ ๙๐

๒๒

๐๘ ๙๐๘ ๙๐๘ ๙๐

ปัจฉิมทัสสนา ณ เวสาลี

พระอานนท์พุทธอนุชา ได้ติดตามพระศาสดาอยู่เป็นเวลานาน กระทำกิจทุกอย่างเพื่อพระพุทธองค์ โดยไม่คำนึงถึงความเหนื่อยยากลำบากใด ๆ ท่านมีจิตใจอ่อนโยนบริสุทธิ์สะอาดในพระศาสนา ประดุจมารดาผู้ประเสริฐ พึงมีต่อบุตรสุดสวาท มีความเคารพยำเกรงในพระผู้มีพระภาค ประดุจบุตรผู้เลื่อมใสต่อบิดา และอยู่ในโอวาทของชนกผู้ให้กำเนิดตน ท่านปฏิบัติหน้าที่ของท่านอย่างซื่อสัตย์เที่ยงตรงเฉกดวงตะวันและจันทร์รา จะหาผู้ปฏิบัติใดเล่าเสมอเหมือนพระอนุชาผู้นี้

จวบจนพระพรรษาอายุกาลแห่งพระบรมศาสดาเข้าปีที่ ๗๙ ตอนปลาย เหลืออีกเล็กน้อยที่พระผู้ประทานแสงสว่างแก่โลกจะปรินิพพาน เปรียบปานดวงสุริยา ซึ่งทอแสง ณ ขอบฟ้าทิศตะวันตกก่อนจะอำลาทิวากาล

พระผู้พิชิตมารประทับ ณ คิณณภูมบรรพต ใกล้กรุงราชคฤห์ คราวนั้นพระเจ้าอชาตศัตรูเวทหิบุตรกำลังเตรียมตัวจะรุกราน แคว้นวัชชี จึงส่งวัสสการพราหมณ์มหาอำมาตย์ ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเพื่อจะหยั่งดูว่าพระพุทธองค์จะตรัสอย่างไร พระเจ้าอชาตศัตรูทรงเชื่อมั่นอยู่ว่าพระวาจาแห่งพระตถาคตนั้นไม่เป็นสอง

วัสสการพราหมณ์รับพระบัญชาเหนือเกล้า แล้วเข้าไปเฝ้าพระศาสดาทูลว่า “เวลานี้พระเจ้าอชาตศัตรูกำลังเตรียมทัพจะบุกวัชชี ซึ่งมีนครเวสาลีเป็นเมืองหลวง ได้ส่งข้าพระพุทธเจ้ามากราบทูลถามถึงผาสุขวิหาร คือความทรงพระสำราญแห่งพระองค์ และขอถวายบังคมพระองค์มิ่งคลบาทด้วยเศียรเกล้า”

สมัยนั้นพระอานนท์พุทธรณูชา ยืนถวายเป็นพุทธบูชาอยู่เบื้องหลัง พระพุทธองค์ไม่ตรัสกับวัสสการพราหมณ์ แต่กลับตรัสถามพระอานนท์ ถึงความเป็นไปแห่งนครเวสาลีว่า

“อานนท์ ชาววัชชียังคงประพฤติวัชชีธรรมอุปหานิยธรรม คือธรรมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อม แต่เป็นไปเพื่อความเจริญโดยส่วนเดียวอยู่หรือ ?”

“ยังคงประพฤติดู้อยู่พระเจ้าข้า” พระอานนท์ทูลตอบ

“ดูก่อนอานนท์ ชาววัชชีประพฤตินั้นในธรรม ๗ ประการ คือ

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์

๒. เมื่อประชุม ก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็เลิกโดยพร้อมเพรียงกัน และพร้อมเพรียงกันทำกิจของชาววัชชีให้สำเร็จลุกลงไปด้วยดี

๓. ชาววัชชีย่อมเคารพเชื่อฟังในบัญญัติเก่าของชาววัชชีที่ติดอยู่แล้ว ไม่เพิกถอนเสีย และไม่บัญญัติสิ่งซึ่งไม่ดีไม่งามขึ้นมาแทน

๔. ชาววัชชีเคารพสักการะนับถือยำเกรงผู้เฒ่าผู้แก่ผู้ผ่านโลกมานาน ไม่ลบหลู่ดูหมิ่นหรือเหยียดหยาม

๕. ชาววัชชีประพฤติธรรมในสุภาพสตรี คือ ไม่ข่มเหงน้ำใจสุภาพสตรี

๖. ชาววัชชีรู้จักเคารพสักการบูชาปูชนียสถาน

๗. ชาววัชชีให้ความอารักขาคุ้มครองพระอรหันต์สมณพราหมณาจารย์ ผู้ประพฤติธรรมปรารภนาให้สมณพราหมณาจารย์ผู้มีศีลที่ยังไม่มาสู่แคว้น ขอให้มา และที่มาแล้วขอให้อยู่เป็นสุข

ดูก่อนอานนทฺ ทราบเท่าที่ชาววัชชียังประพฤติปฏิบัติวัชชีธรรมทั้ง ๗ ประการนี้อยู่ พวกเขาจะไม่ประสบความสำเร็จเลย มีแต่ความเจริญมั่นคงโดยส่วนเดียว”

แล้วพระพุทธองค์ทรงฉินพระพักตร์มาตรัสกับวัสสการพราหมณ์ว่า “พราหมณ์ ครั้งหนึ่งเราพักอยู่ที่สารันทเจตีย์ ใกล้กรุงเวสาลี ได้แสดงธรรมทั้ง ๗ ประการแก่ชาววัชชี ตราบใดที่ชาววัชชียังประพฤติตามธรรมนี้อยู่ พวกเขาจะหาความสำเร็จมิได้ มีแต่ความเจริญโดยส่วนเดียว”

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค” วัสสการพราหมณ์ทูล “ไม่ต้องพูดถึงว่า ชาววัชชีจะบริบูรณ์ด้วยธรรมทั้ง ๗ ประการเลย แม้มีเพียงประการเดียวเท่านั้น เขาก็จะหาความสำเร็จได้ จะมีแต่ความเจริญโดยส่วนเดียว”

เมื่อวัสสการพราหมณ์ทูลลาแล้ว พระศาสดารับสั่งให้พระอานนท์ประกาศให้ภิกษุทั้งหมด ซึ่งอาศัยอยู่ ณ กรุงราชคฤห์ มาประชุมพร้อมกัน แล้วพระมหาสมณะทรงแสดงอภิธานิยธรรม โดยอเนกปริยาย เป็นต้นว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ตราบใดที่พวกเธอยังหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ พร้อมเพรียงกันประชุม เคารพในสิกขาบทบัญญัติ ยำเกรงภิกษุผู้เป็นสังฆเถระสังฆมित्र ไม่ยอมตนให้ตกอยู่ภายใต้อำนาจแห่งตณหา พอใจในการอยู่อาศัยเสนาสนะป่าปรารภนาให้เพื่อนพรหมจารีมาสู่สำนักและอยู่เป็นสุข ตราบนั้นพวกเธอจะไม่เสื่อมเลยมีแต่ความเจริญโดยส่วนเดียว

“ภิกษุทั้งหลาย ตราบใดที่เธอไม่หมกมุ่นกับงานมากเกินไป ไม่พอใจด้วยการคุ้ยฟุ้งซ่าน ไม่พอใจไม่พอใจในการนอกมากเกินควร ไม่ยินดีในการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ไม่เป็นผู้ปรารภนาลามก ตกอยู่ใต้อำนาจแห่งความปรารภนาชั่ว ไม่คบมิตรเลว ไม่หยุดความเพียรพยายามเพื่อบรรลุคุณธรรมสูง ๆ ขึ้นไปแล้ว ตราบนั้นพวกเธอจะไม่มีเสื่อมเลย จะมีแต่ความเจริญโดยส่วนเดียว”

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ภูเขาอิชฌมกุฏ กรุงราชคฤห์ พอสมควรแล้ว โดยมีพระอานนท์เป็นปัจฉา สมณะก็เสด็จบ้ายพระพักตร์สู่นครเวสาลี ผ่านเมืองอัมพลัฏฐิกา เมืองนาลันทาและปาฏลีคาม ซึ่งพระเจ้าอชาตศัตรู ให้สร้างขึ้นเพื่อเป็นเมืองสำหรับใช้เป็นที่พักแรมแคว้นวัชชี

ณ เมืองนาลันทาเมือง พระสารีบุตรเคยกล่าววาสนิวาจา

คือถ้อยคำที่แสดงถึงความเลื่อมใสอย่างยิ่งในพระศาสดาว่า ท่านมีความเลื่อมใสอย่างยิ่งในพระพุทธรองค์ทั้งในอดีต อนาคตและปัจจุบัน ไม่มีสมณะ หรือพราหมณ์ใด ๆ เลยที่จะเป็นผู้รู้ยิ่งไปกว่าพระพุทธรองค์ในเรื่องสัมโพธิญาณ

เมื่อเสด็จถึงปาฏลีคาม อุบาสกอุบาสิกาเป็นจำนวนมากมายเฝ้า พระพุทธรองค์ทรงแสดงโทษแห่งศีลวิบัติ ๕ ประการคือ

๑. ผู้ไร้ศัลย่อมประสบความเสื่อมทางโภคะ
 ๒. ชื่อเสียงทางไม่ดีฟุ้งซนไป
 ๓. ไม่แคล้วกล้าอาจหาญเมื่อเข้าประชุม
 ๔. เมื่อจวนจะตาย ย่อมขาดสติสัมปชัญญะ ค้มครองสติไม่ได้ เรียกว่าหลงตาย
 ๕. เมื่อตายแล้วย่อมไปสู่ทุคติ
- ส่วนคุณแห่งศีลสมบัติ มีนัยตรงกันข้ามกับศีลวิบัติดังกล่าวแล้ว

พระพุทธรองค์เสด็จผ่านโกฏีคาม และนาทิกคาม ตามลำดับ ในระหว่างนั้นได้ทรงแสดงธรรมอันเป็นประโยชน์ยิ่งแก่ผู้มาเฝ้าบ้าง แก่ภิกษุสงฆ์ แก่พระอานนท์บ้าง เช่น อริยสัจและเรื่องให้อาธรรมะเป็นกระจงเงาของตนเอง จนกระทั่งเสด็จเข้าสู่เขตเวสาลี ประทับ ณ อัมพปาลิวันของหญิงนครโสเภณี นามอัมพปาลี ไม่เสด็จเข้าสู่นครเวสาลี แม้ภักตริยัลจีจฉวีจะทูลอาราธนาให้ทรงปฏิเสช

ข่าวเรื่องพระเจ้าอชาตศัตรูเตรียมทัพเพื่อตีวัชชีนั้น ทำให้พระพุทธรองค์ผู้มีพระมหากรุณาอุจหัวงมหรณพ ทรงห้วงโย

รัชชียิ่งนัก เป็นเวลาเกือบหนึ่งปีที่เสด็จวนเวียนอยู่ในแคว้นวัชชี ในที่สุดเสด็จประทับ ณ เวพสุคาม ซึ่งมั่งคั่งพร้อมด้วยต้นมะตูมเรียงราย เมื่อจวนจะเข้าพรรษาจึงมีพระพุทธานุญาต ให้ภิกษุทั้งหลายเลือกที่จำพรรษาได้ตามชอบใจ ส่วนพระองค์จะประทับประจำพรรษาในเวพสุคาม

การที่ไม่เสด็จเข้าภายในเมืองเวสาลีนั้น น่าจะเป็นเพราะไม่ทรงปรารถนา ด้วยเรื่องการเมืองบ้านการเมือง ถ้าเสด็จเข้าไปอาจจะเป็นที่ระแวงของพระเจ้าอชาตศัตรูว่า พระองค์เอาพระทัยเข้าข้างเวสาลี แต่การที่พระองค์ทรงวนเวียนอยู่ในเขตวัชชีเป็นเวลาเกือบปีนั้น ก็ได้ผลสมพระประสงค์ คือพระเจ้าอชาตศัตรูมิได้ยাত্রาทัพเข้าสู่แคว้นวัชชีเลย พระบรมศาสดาของเรานั้นมิได้ทรงเกื้อกูลหมู่มนุษย์เพียงแต่ในทางธรรมเท่านั้น แต่พระองค์ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่เทวดาและมนุษย์แม้ในทางโลกอีกด้วย สมแล้วที่พระองค์ได้พระนามว่า “พระโลกนาถผู้เป็นที่พึ่งของโลก” แม้ภายหลังจากที่พระองค์ได้ปรินิพพานแล้ว แต่บัดนั้นจนกระทั่งบัดนี้ มีมนุษย์จำนวนนับไม่ถ้วนที่ได้ระลึกถึงคำสอนของพระองค์แล้ว ได้วางมือจากการประกอบกรรมชั่ว แล้วตั้งหน้าทำความดี พระองค์ยังทรงเป็นที่พึ่งของโลกอยู่

ในพรรษานั้นเอง ซึ่งเป็นพรรษาสุดท้ายแห่งพระชนมชีพ พระตถาคตเจ้าทรงพระประชวรหนักด้วยโรคปักษันทิกาพาธ คือมีพระบังคนเป็นโลหิต แต่ทรงพิจารณาเห็นว่า ยังไม่ถึงกาลอันสมควรที่พระองค์จะปรินิพพาน จึงทรงใช้สมาธิอธิพาธภาวนาขับไล่อาพาธนั้นด้วยอริยาสนขันธ์ (อริยาสนขันธ์ อุดทน

ต่อทุกขเวทนาที่เกิดจากโรคภัยไข้เจ็บ วิตติขันติ อตทนต่อ
หนาวร้อน การตรากตรำในการทำงาน ตีติกาขันติ อตทนต่อ
อารมณ์ที่กระทบกระทั่งจิตใจอดทนต่อคำด่าว่าเสียดสี) เรื่องที่
พระองค์ทรงใช้ความอดทนจนหายอาพาธนี้เป็นที่ประจักษ์แก่
พุทธบริษัททุกหมู่เหล่า

เมื่อหายแล้ว วันหนึ่งประทับนั่ง ณ ร่มเงาแห่งวิหารใน
เวลาเย็น พระอานนท์เข้าเฝ้า กราบทูลว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ข้าพระองค์ได้เห็นความ
อดทนของพระองค์แล้ว ความอดทนอดกลั้นอันใดที่พระองค์ทรง
พร่ำสอนผู้อื่นอยู่เสมอ พระองค์ได้ทรงกระทำความอดทนนั้นให้
เห็นเป็นตัวอย่างแล้ว สมแล้วที่พระองค์ได้รับการยกย่องว่าตรัส
อย่างใดทรงกระทำอย่างนั้น ทรงกระทำอย่างใดตรัสอย่างนั้น
(ยกอาทิ ตถากาโร ยถากาโร ตถาวาที) ก็แต่ว่า - พระองค์ผู้
เจริญ ในสมัยที่พระองค์ทรงพระประชวรหนักนั้น ข้าพระองค์มี
ความวิตกกังวลอย่างยิ่ง กายของข้าพระองค์งอมระมไปหมด
ประหนึ่งความรู้สึกของหมูปักซี่ ซึ่งอาศัยอยู่บนพฤษภาและต้นไม้
นั้นไกวแกว่งเพราะแรงลม ทิศทั้งหมดปรากฏเหมือนมิดมน
สำหรับข้าพระองค์ มองดูพระองค์แล้วเหมือนข้าพระองค์จะ
เจ็บด้วย และเจ็บลึกยิ่งกว่าพระองค์เสียอีก แต่ข้าพระองค์ยัง
เบาใจอยู่อย่างหนึ่งว่าพระองค์ยังไม่ให้ประชุมสงฆ์ปรารภข้อที่
ควรปรารภในท่ามกลางมหาสมาคมตราบใด ตราบนั้นพระองค์
คงจักยังไม่ปรินิพพานเป็นแน่แท้”

“อานนท์เอ๋ย” พระศาสดาตรัสอย่างช้า ๆ “เธอและภิกษุ

สงฆ์จะหวังอะไรในเราอีกเล่า ธรรมใดที่ควรแสดงเราได้แสดงหมดแล้ว ไม่มีกำมือของอาจารย์อยู่ในเราเลย คือเรามีได้ปิดบังซ่อนเร้น หวงแหนธรรมใด ๆ ไว้ เราได้ชี้แจงแสดงเปิดเผยหมดสิ้นแล้ว ธรรมวินัยซึ่งเป็นมรดกอันประเสริฐของบิดา ตถาคตได้มอบให้เธอและภิกษุทั้งหลายโดยสิ้นเชิงแล้ว อานนท์เอ๋ย จงดูเอาเถิดดูสุรียระแห่งตถาคต บัดนี้มีขรลักษณะปรากฏอย่างชัดเจนพินึก ผมหงอก หันงอดเหี่ยวหย่อนยานมีอาการทรุดโทรมให้เห็นอย่างเด่นชัด เหมือนเกวียนที่ชำรุดแล้วชำรุดอีก ได้อาศัยแต่ไม้ไผ่มาซ่อมไว้ผูกกระหนาบคาบค้ำไว้จะยืนนานไปได้สักเท่าใด การแตกแยกสลายย่อมจะมาถึงเข้าสักวันหนึ่ง อานนท์เอ๋ย พวกเธอจงมีธรรมเป็นเกาะเป็นที่พึ่งเถิด อย่าคิดยึดสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย แม้เราตถาคตก็เป็นแต่เป็นผู้บอกทางเท่านั้น”

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เวฬุคามเป็นเวลาานถึง ๘ เดือน แม้ออกพรรษาแล้วก็มิได้เสด็จไปที่อื่น คงประทับยับยั้งอยู่ ณ ที่นั้นจนสิ้นฤดูเหมันต์ นับเป็นเวลาานมากที่ประทับอยู่ในหมู่บ้านเล็ก ๆ เช่นเวฬุคามนี้

พระองค์ทรงแนพระทัยว่า คงจะดำรงพระชนมชีพไปไม่ได้นานนัก แต่มิได้ตรัสบอกพระอานนท์ในเวลานั้นเหลือเวลาอีก ๓ เดือน ที่จะปรินิพพาน ระหว่างนั้นพระพุทธองค์ทรงถูกอาพาธคอยบีบคั้นเบียดเบียนอยู่เสมอ แต่ก็ทรงดำเนินไปอีกหลายแห่งเสด็จโดยพระบาทเปล่าไม่มีใครแบกใครหามเลย เมื่อทรงเหน็ดเหนื่อยมากเข้าก็หยุดพัก ทุกหนทุกแห่งที่เสด็จไป จะมีพระอานนท์ตามเสด็จเสมือนพระฉายา แม้จะลำบากพระวรกายปาน

ใจ แต่น้ำพระทัยกรุณาที่มีต่อสรรพสัตว์เอื้อทันในพระมนัส จึงทรงจารึกเพื่อประโยชน์สุขแห่งมวลชน

จากเวฬุคาม เสด็จไปยังกุฎาคารศาลาในป่ามหารวัน ซึ่งกษัตริย์ลิจฉวีแห่งเวสาสิสร้างถวายเป็นที่ประทับ เมื่อเสด็จมาเป็นครั้งคราว รับสั่งให้พระอานนท์ประกาศประชุมสงฆ์อยู่ในเมืองเวสาสิทั้งหมด ทรงโอวาทภิกษุทั้งหลายด้วยอภิญญาเทสิตธรรม คือธรรมที่พระองค์แสดงไว้เพื่อการตรัสรู้หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ มรรคมีองค์ ๘ ให้ภิกษุทั้งหลายหมั่นอบรมประพฤติธรรมดังกล่าวนี้

รุ่งขึ้นเสด็จเข้าไปนิมิตบาตในเมืองเวสาสิ ชาวนครเวสาสิมีความรู้สึกระทึกใจเป็นที่ยิ่ง เมื่อทราบว่าเป็นวันสุดท้ายแล้วที่พวกเขาจะได้เห็น ได้เฝ้ารับโอวาทานุสาสน์จากพระพุทธองค์ บางพวกร่ำไห้ บางพวกดอกซกหัว ประหนึ่งบิดาบังเกิดเกล้าแห่งตนจะเดินทางไปสู่สมรภูมิและรู้แน่อนว่าจะไม่กลับมา

พระจอมมุณีประทานเทศนาให้เขาเหล่านั้นคลายโศก โดยทรงย้ำให้ระลึกถึงพระโอวาทที่เคยประทานไว้ว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นแล้ว สิ่งนั้นย่อมมีการดับไปเป็นธรรมดา การเศร้าโศกคร่ำครวญ ย่อมไม่อาจหน่วงเหนี่ยวสิ่งซึ่งจะต้องแตกดับมิให้แตกดับได้”

แลแล้วพระพุทธองค์ก็เสด็จออกจากนครเวสาสิทรงยืนอยู่ ณ ประตูเมืองครู่หนึ่ง มินพระพักตร์มองดูเวสาสิเป็นนาคาวโลกนาถ ปานประหนึ่งพญาคชสารตัวประเสริฐเหลือยวดยุแมกไม่เป็น

ปัจฉิมทัศนาศาเมื่อถูกนำพาไปสู่นครเพื่อเป็นราชพาหนะ

พระตถาคตเจ้าทอดทัศนาการเวสาลีพลางทรงรำพึงว่า “ดูก่อนเวสาลี นครซึ่งมั่งคั่งสมบูรณ์ เป็นนครที่นามกระเดื่อง เลื่องลือว่า มีคนแต่งกายงามที่สุดปานหมู่เทพชั้นดาวดึงส์ มีสระ โบกษรณี มากหลายเป็นที่รื่นรมย์ ปราสาทแห่งเจ้าลิฉฉวีเสียดยอด ระตะดูงามตาพิลาสพิไลโดยเฉพาะลิฉฉวีสภาซึ่งจงใจทำอย่าง ประณีตบรรจงงามวิจิตรเป็นที่ประชุมแห่งกษัตริย์ลิฉฉวีผู้พร้อม ใจกันปกครองบ้านเมืองโดยสามัคคีธรรม ดูก่อนเวสาลีนครซึ่งมี ปราการสามชั้นมีเบื้องหลังเป็นป่าใหญ่ทอดยาวเหยียดสูงชันไป จนถึงหิมาลัยบรรพต อันได้นามว่ามทาววัน ซึ่งตถาคตแหวะเวียน มาพักอยู่เสมอ การได้เห็นเวสาลีครั้งนี้เป็นปัจฉิมทัศนาศาการ สำหรับตถาคตแล้ว ตถาคตจะไม่ได้เห็นเวสาลีอีก” ทรงรำพึง ดังนี้แล้วจึงผันพระพักตร์มาตรัสกับพระอานนท์ว่า

“อานนท์ การมองดูเวสาลีครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้ายของ ตถาคตแล้ว อานนท์เอ๋ย ทุกสิ่งทุกอย่างเมื่อได้มีการเริ่มต้นแล้ว ย่อมจะมีการสิ้นสุด ใครเล่าจะสามารถหน่วงเหนี่ยวสิ่งซึ่งจะต้อง เป็นมิให้เป็นได้ มาเถิดอานนท์ เราจักเดินทางไปสู่ปาวาลเจดีย์” พระตถาคตเจ้าตรัสเท่านั้นแล้วเสด็จดำเนินด้วยพุทธลีลาอัน ประเสริฐ

พระพุทธรูปตามเสด็จพระศาสดาด้วยอาการ สงบและเคร่งขรึม ใครเล่าจะทราบว่ายากในดวงจิตของท่านจะปั่นป่วนรวนเร่ซึมเซาเศร้าโศกอ่อนไหว หิวหวั่นสั่น เพียงใด

๗ ๗๗ ๗๗ ๗

๒๓

๗ ๗๗ ๗๗ ๗

ตราเมื่อทรงปลงพระชนมายุสังขาร

พระพุทธองค์เสด็จมาถึงป่าวาลเจดีย์ ประทับกาย
ใต้ต้นไม้มิ่งมีเงาครีมีต้นหนึ่ง ตรัสกับพระอาณนทว่า

“อาณนท ผู้อบรมอิทธิบาท ๔ มาอย่างดีแล้ว ทำจน
แคล้วคล่องแล้วอย่างเรานี้ ถ้าปรารถนาจะมีชีวิตอยู่ถึง ๑
กัปปี คือ ๑๖๐ ปี ก็สามารถจะมีชีวิตอยู่ได้” พระโลกนาถ
ตรัสดังนี้ถึงสามครั้ง แต่พระอาณนทก็คงเฉย มิได้ทูลอะไร
เลย ความกังวลและความเศร้าของท่านมีมากเกินไป จน
ปิดบังดวงปัญญาเสียหมดสิ้น อา ความจงรักภักดีอย่าง
เหลือล้นที่ท่านมีต่อพระศาสดานั้น บางทีก็ทำให้ท่านลืม
เจเลียวถึงความประสงค์ของผู้ที่ท่านจงรักภักดีนั้น ปล่อย
โอกาสทองให้ล่วงไปอย่างน่าเสียดาย

เมื่อเห็นพระอาณนทเฉยอยู่พระพุทธองค์จึงตรัสว่า
“อาณนท เธอไปพักผ่อนเสียบ้างเถิด เธอเหนื่อยมากแล้ว

แม้ตถาคตก็จะพักผ่อนเหมือนกัน พระอานนท์จึงหลีกไปพักผ่อน ณ โคนต้นไม้อีกต้นหนึ่ง

ณ บัดนั้น พระตถาคตเจ้าทรงรำพึงถึงอดีตกาลนานไกล ซึ่งล่วงมาแล้วถึง ๔๕ ปี สมัยเมื่อพระองค์ตรัสรู้ใหม่ ๆ ท้อพระทัยในการที่จะประกาศสัจธรรมเพราะเกรงว่าจะทรงเหนื่อยเปล่า แต่อาศัยพระมหากรุณาต่อสัตว์ จึงตกลงพระทัยบำเพ็ญกรรมเพียร และครานั้นพระองค์ทรงตั้งพระทัยไว้ว่า ถ้าบริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ยังไม่เป็นปึกแผ่นมั่นคง ยังไม่สามารถย้ายปูพรวาท คือคำกล่าวจ้วงจาบล่วงเกินจากพาหิรลัทธิที่จะพึงมีต่อพระพุทธธรรม คำสอนของพระองค์ยังไม่แพร่หลายเพียงพอตราบใด พระองค์ก็จะยังไม่นิพพานตรานั้น

ก็แลบัดนี้ พระธรรมคำสอนของพระองค์แพร่หลายเพียงพอแล้ว ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ฉลาดสามารถพอที่จะดำรงพรหมจรรย์ศาสโนวาทของพระองค์แล้ว ก็เป็นกาลสมควรแล้วที่พระองค์จะเข้าสู่มหาปรินิพพาน

ทรงดำริดังนี้แล้ว จึงทรงปลงพระชนมายุสังขาร คือตั้งพระทัยแน่วแน่ว่า พระองค์จักปรินิพพานในวันวิสาขะปุรณมีคือวันเพ็ญเดือน ๖

อันว่า บุคคลผู้มีกำลังกลิ้งศิลาหมิ่นาแห่งที่บจากหน้าผาลงสู่สระย่อมก่อความกระเพื่อมสันสะเทือนแก่น้ำในสระนั้นฉันใด การปลงพระชนมายุสังขารอธิษฐานพระทัยว่า จะปรินิพพานของพระอนารณญาณกัจฉินั้น ก่อความวิปริตแปรปรวนแก่โลกธาตุทั้งสิ้น มหาปฐพีมีอากาศสันสะเทือนเหมือนหนึ่งสัตว์ที่เขาชิงไว้แล้ว

ตีด้วยไม้ท่อนใหญ่ก็ปานกัน รุกขสาขาหวั่นไหวไกวแกว่งด้วยแรงวายุโบกสะบัดใบอยู่พอสมควร แล้วนั่งสงบมีอาการประหนึ่งว่าเศร้าโศกสลดในเหตุการณ์ครั้งนี้ เหมือนกุมารินางน้อยคร่ำครวญปริเวทนาถึงมารดาผู้จะจากไปจนสลดแน่นิ่ง ณ เบื้องบนท้องฟ้าสีครามกลายเป็นแดงเข้มดุจเลือดล้นอาบนัย ซึ่งไล่ด้วยเลือดสด ปีกชาชาติร้องระงมสนั่นไพรเหมือนจะประกาศว่าพระผู้ทรงมหากรุณากำลังจะจากไปในไม่ช้านี้

พระอานนท์สังเกตเห็นความวิปริตแปรปรวนของโลกธาตุดังนี้ จึงเข้าเฝ้าพระจอมมุนีทูลถามว่า “พระองค์ผู้เจริญ โลกธาตุนี้วิปริตแปรปรวนผิดปกติไม่เคยมีไม่เคยเป็นได้เป็นแล้วเพราะเหตุอะไรหนอ ?”

พระทศพลเจ้าตรัสว่า “อานนท์เอ๋ย อย่างนี้แหละ คราใดที่ตถาคตประสูติ ตรัสรู้ หมดบรมจักรปลงอายุสังขารและนิพพาน ครานั้นย่อมจะมีเหตุการณ์วิปริตอย่างนี้เกิดขึ้น”

พระอานนท์ทราบว่ บัดนี้พระตถาคตเจ้าปลงพระชนมายุสังขารเสียแล้ว ความสะเทือนใจและว้าวุ่นประดังขึ้นมาจนอัสสุชลธาราไหลหลังสุดห้ามหัก เพราะความรักเหลือประมาณที่ท่านมีในพระเชษฐภคินีท่านหมอบลงที่พระบาทมูลแล้วทูลว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ขอพระองค์อาศัยความกรุณาในข้าพระองค์และหมู่สัตว์ จงดารงพระชนมชีพต่อไปอีกเถิดอย่าเพิ่งด่วนปรินิพพานเลย” กราบทูลเท่านั้นแล้วพระอานนท์ก็ไม่อาจทูลอะไรต่อไปอีก เพราะโศกาดูรท่วมท้นหทัย

“อานนท์เอ๋ย” พระศาสดาตรัสพร้อมด้วยทอดทศนาการ

ไปเบื้องพระพักตร์อย่างสุดไกล มีแวแห่งความเด็ดเดี่ยวฉายออกมาทางพระเนตร และพระพักตร์ “เป็นไปไม่ได้ที่จะให้ตถาคตกลับใจ ตถาคตจะต้องปรินิพพานในวันเพ็ญแห่งเดือนวิสาขะอีก ๓ เดือนข้างหน้า อานนท์ เราได้แสดงนิมิตโอกาสอย่างแจ่มแจ้งแก่เธอพอเป็นนัยมาไม่น้อยกว่า ๑๖ ครั้งแล้วว่าคนอย่างเรานี้มีอิทธิบาทภาวนาที่ได้อบรมมาด้วยดี ถ้าประสงค์จะอยู่ถึงหนึ่งกับปีคือ ๑๒๐ ปี ก็พออยู่ได้ แต่เธอหาเฉลียวใจไม่ได้ทุลราเลย เราตั้งใจไว้ในคราวก่อน ๆ นี้ ถ้าเธอทุลให้เราอยู่ต่อไปเราจะห้ามเสียสองครั้ง พอเธอทุลครั้งที่ ๓ จะรับอาราธนาของเธอ แต่บัดนี้ข้าเสียแล้ว เราไม่อาจกลับใจได้อีก” พระศาสดาหยุดอยู่ครู่หนึ่งแล้วตรัสต่อไปว่า

“อานนท์ เธอยังจำได้ไหม ครั้งหนึ่ง ณ ภูเขาซึ่งมีลักษณะยอดเหมือนนกแร้ง อันได้นามว่า “ศิขณภูฏ” ณ ภูเขานี้มีถ้ำอันขจรนามชื่อ สุกรชาดา ที่ถ้ำนี้เองสาวกผู้เลื่องลือว่าเลิศทางปัญญาของเราคือสารีบุตรได้ถอนตัณหาอันสลายโดยสิ้นเชิงเพียงเพราะฟังคำที่เราสนทนากับหลานชายของเธอผู้มีนามว่า ทิฆนกะ เพราะไว้เลืบบาย

“เมื่อสารีบุตรมาบวชในสำนักของเราแล้วทิฆนกะปริพพาชกเที่ยวตามหาลุงของตน มาพบลุงของเขาคือสารีบุตรถวายเป็นพุทธเจ้าอยู่ จึงพูดเปรย ๆ เป็นเชิงกระทบกระเทียบว่า “พระโคตม ทุกสิ่งทุกอย่างข้าพเจ้าไม่พอใจหมด” ซึ่งรวมความว่าเขาไม่พอใจเราด้วยเพราะตถาคตก็รวมอยู่ในคำว่า “ทุกสิ่งทุกอย่าง” เราได้ตอบเขาไปว่า “ถ้าอย่างนั้น เธอควรจะ

ไม่พอใจความคิดเห็นอันนั้นของเธอเสียด้วย”

“อานนท์ เราได้แสดงธรรมอื่นอีกเป็นอนุเบกปริยาย
สาริปุตระถวายงานพัดไปฟัดไป จนจิตของเธอหลุดพ้นจาก
อาสวะทั้งปวง

“อานนท์เอ๋ย ณ ภูเขาชัมภูกฏฐังกล่าวนี้ เราเคยพูดกับ
เธอว่า คนอย่างเราถ้าจะอยู่ต่อไปอีก ๑ กัปปี หรือเกินกว่านั้นก็
พอได้ แต่เธอก็หารู้ความหมายแห่งคำที่เราพูดไม่

“อานนท์ ต่อมาที่โคตมนิโครธที่เหวสำหรับทิ้งโจรที่ถ้ำ
สัตตบรรณใกล้เวภารบรรพตที่กาฬศิลาใกล้เขาอิสสิคิลิซึ่งเลื่องลือ
มาแต่โบราณกาลว่า เป็นที่อยู่อาศัยของพระปัจเจกพุทธ
เจ้าเป็นอันมาก เมื่อท่านเข้าไป ณ ที่นั้นแล้วไม่มีใครเห็นท่าน
ออกมาอีกเลย จึงกล่าวขานกันว่าอิสสิคิลิบรรพต (ภูเขากลืน
กินฤๅษี) ที่ล้อมเขาชื่อสัปปิโสณทิกาใกล้ป่าสัตตวันทีตโปธาราม ที่
เวฬุวันสวนไผ่ อันร่มรื่นของจอมเสนาแห่งแคว้นมคธที่สวน
มะม่วงของหมอชวกโกมารภัจ ที่มีททกุจฉิมิตทายวัน ทั้ง ๑๐
แห่งนี้ ณ เขตแขวงราชคฤห์

“ต่อมาเมื่อเราทิ้งราชคฤห์ไว้เบื้องหลัง แล้วจาริกสู่เวสาลี
นครอันรุ่งเรืองยิ่ง เราก็ก็นัยแก่เธออีกถึง ๖ แห่ง คือที่ อุเทน
เจติย์ สัยตัมพเจติย์ โคตมกเจติย์ พุทฺตเจติย์ สารันทเจติย์
และปาวาลเจติย์เป็นแห่งสุดท้าย คือสถานที่ซึ่งเราอยู่ ณ บัดนี้
แต่เธอก็หาเฉลียวใจไม่ ทั้งนี้เป็นความบกพร่องของเธอเอง เธอ
จะคร่ำครวญเอาอะไรอีก

“อานนท์เอ๋ย บัดนี้สังขารอันเป็นเหมือนเกวียนชำรุดนี้

เราได้สละแล้ว เรื่องที่จะดึงกลับคืนมาอีกนั้นมิใช่วิสัยแห่งตถาคตอานนท์ เรามิได้ปรักปรำเธอ เธอเบาใจเถิด เธอได้ทำหน้าที่ดีที่สุดแล้ว บัดนี้เป็นกาลสมควรที่ตถาคตจะจากโลกนี้ไป แต่ยังมีเหลือเวลาอีกถึง ๓ เดือน บัดนี้สังขารของตถาคตเป็นเสมือนเรือรั่วคอยแต่เวลาจะจมลงสู่ท้องธารเท่านั้น

“อานนท์ เราเคยบอกเธอแล้วมิใช่หรือว่าบุคคลย่อมต้องพลัดพรากจากสิ่งที่รักที่พึงใจเป็นธรรมดาหลีกเลี่ยงไม่ได้ อานนท์เอ๋ย ชีวิตนี้มีความพลัดพรากเป็นที่สุด สิ่งทั้งหลายมีความแตกไป ดับไป สลายไปเป็นธรรมดา จะปรารถนามิให้เป็นอย่างที่ยั่งยืนจะเป็นนั้น เป็นฐานะที่ไม่พึงหวังได้ ทุกสิ่งทุกอย่างดำเนินไปเคลื่อนไปสู่จุดสลายตัวอยู่ทุกขณะ”

แลแล้วพระจอมศาสดาก็เสด็จไปยังภัณฑุคาม และโภคนครตามลำดับ ในระหว่างนั้นทรงให้โอวาทภิกษุทั้งหลายด้วยพระธรรมเทศนาอันเป็นไป เพื่อโลกุตตรอาริยธรรม กล่าวคือ ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทรรคนะ เป็นต้นว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ศีลเป็นพื้นฐานเป็นที่รองรับคุณอันยิ่งใหญ่ ประหนึ่งแผ่นดินเป็นที่รองรับและตั้งลงแห่งสิ่งทั้งหลายทั้งที่มีชีพและหาชีพมิได้ เป็นต้นว่าพฤษภาลดาวัลย์มหาสิงขร และสัตว์จตุบาท ทวิบาทนาคาชนิด บุคคลผู้มีศีลเป็นพื้นใจย่อมอยู่สบาย มีความปลอดโปร่งเหมือนเรือนที่บุคคลปิดกวาด เช็ดถูเรียบร้อย ปราศจากเรื้อดและฝุ่นเป็นที่รบกวน

“ศีลนี้เองเป็นพื้นฐานให้เกิดสมาธิ คือความสงบใจ สมาธิที่มีศีลเป็นเบื้องต้น เป็นพื้นฐานย่อมเป็นสมาธิที่มีผลมาก

มีอานิสงส์มาก บุคคลผู้มีสมาธิย่อมอยู่อย่างสงบ เหมือนเรือนที่มีฝาผนัง มีประตู หน้าต่างปิดเปิดได้เรียบร้อย มีหลังคาสำหรับป้องกันลมแดดและฝน ผู้อยู่ในเรือนเช่นนี้ฝนตกก็ไม่เปียก แดดออกก็ไม่ร้อนฉุนฉียว บุคคลผู้มีจิตเป็นสมาธิดีก็ฉุนฉนวนนั้น ย่อมสงบอยู่ได้ ไม่กระวนกระวายเมื่อถูกลมแดดและฝน กล่าวคือโลกธรรมแผดเผากระพือพัดพัดเข้ามารั้งแล้วครั้งแล้ว สมภาวอย่างนี้ย่อมก่อให้เกิดปัญญาในการพิจารณาปัญญาย่อมและเช็ดเช็ดจนกิเลสสวาทต่าง ๆ ให้เบาบางและหมดสิ้นไป เหมือนบุคคลผู้มีกำลังจับศัสตราอันคมกริบ แล้วถางป่าให้โล่งเตียนก็ปานกัน

“ปัญญาซึ่งมีสมาธิเป็นรากฐานนั้นย่อมปรากฏดุจไฟดวงใหญ่กำจัดความมืดให้ปลาสนาการ มีแสงสว่างรุ่งเรืองอำไพขับฝุ่นละอองคือกิเลสให้ปลิวหาย ปัญญาจึงเป็นประดุจประทีปแห่งดวงใจ

“อันว่าจิตนี้เป็นธรรมชาติที่ผ่องใสอยู่โดยปกติ แต่เศร้าหมองไปเพราะคลุกเคล้าด้วยกิเลสหนานาชนิด คือล สมภาว และปัญญา เป็นเครื่องฟอกจิตใจให้ขาวสะอาดดังเดิม จิตที่ฟอกแล้วด้วยศีล สมภาว และปัญญาย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งปวง

“ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีจิตหลุดพ้นแล้วจากอาสวะย่อมพบกับปิติปราโมชอันใหญ่หลวง รู้สึกตนว่าได้พบขุมทรัพย์มเหสี หาวะไรเปรียบมิได้ เนิบอาบซาบซ่านด้วยธรรม ตนของตนเองนั้นแล เป็นผู้รู้วักขณิกกิเลสอันสลับต่าง ๆ ได้สิ้นไปแล้ว ภาพใหม่ไม่มีอีกแล้ว เหมือนบุคคลผู้ตัดแขนขาด ย่อมรู้ด้วยตนเองว่าบัดนี้แขนของตนขาดแล้ว”

โอวาทานุศาสน์ ของพระผู้มีพระภาคส่วนใหญ่เป็นไป
เยี่ยงนี้

ข่าวการปลงพระชนมายุสังขารของพระศาสดา แม่กระจาย
ไปทั่วสังฆมณฑล ประดุจบุรุษผู้มีกำลังกระพือผ้าขาวคลุม
บริเวณเนื้อที่อันน้อย บัดนี้สาวกของพระองค์ทั้งคฤหัสถ์และ
บรรพชิตรู้สึกว้าวุ่นหิวหวั่นและเลื่อนลอย สาวกที่เป็นปุถุชนไม่
อาจกลั้นอัสสุราราไว้ได้ มีใบหน้าอาบด้วยน้ำตา ประชุมกันเป็น
กลุ่ม ๆ ร่ำพังก่ำพันทวยว่า พระผู้มีพระภาคจะปรินิพพานเสียแล้ว
พวกเราจะทำอย่างไรหนอ ส่วนสาวกผู้เป็นขีณาสพสิ้นอาสวะ
แล้วก็ได้แต่ปลงธรรมสังเวช คือความสลดใจตามแบบพระอรียะ

ภิกษุรูปหนึ่งได้นามว่า ฐัมมาราม คิดว่าอีก ๓ เดือนข้าง
หน้าพระตถาคตเจ้าจะปรินิพพาน เราบวชในสำนักของพระองค์
แต่ยังมีอาสวะกิเลสอยู่ กระไรหนอเราจะพึงเพียรพยายาม เพื่อ
บรรลุอรหัตตผลในเวลาทีพระพุทธรองค์ยังทรงพระชนม์อยู่
คิดดังนี้แล้ว ท่านมิได้จับกลุ่มกับภิกษุอื่น ๆ มิได้เตร้าโคกปลีก
ตนออกไปอยู่แต่ผู้เดียว พยายามทำสมณะและวิปัสสนา

ภิกษุทั้งหลายอื่นเห็นพฤติกรรมดังนี้ เข้าใจว่า
ภิกษุฐัมมารามหาความรักความอาลัยในพระผู้มีพระภาคมิได้ จึง
นำข้อความนั้นกราบทูลพระพุทธรองค์

“พระเจ้าข้า” ภิกษุทูล “ภิกษุชื่อฐัมมารามหาความรัก
ความอาลัยในพระองค์มิได้เลย เมื่อทราบว่พระองค์จะ
ปรินิพพานก็หาได้แสดงอาการเตร้าโคกอย่างใดไม่ ปลีกตนไป
อยู่แต่ผู้เดียวไม่เกี่ยวข้องได้ถามเรื่องราวของพระองค์เลย”

พระศาสดารับสั่งให้พระธัมมารามเข้าเฝ้า ตรัสถามว่า
“ธัมมาราม ได้ยินว่าเธอทำอย่างทีภิกษุทั้งหลายกล่าวนี้อหรือไม่?”

“พระพุทธเจ้าข้า” พระธัมมารามทูลรับ

“ทำไมเธอจึงทำอย่างนั้น เธอไม่อาลัยโยติในตถาคตหรือไม่?”

พระศาสดาตรัสถาม

“เรามีได้พระเจ้าข้า ข้าพระองค์คิดว่า ข้าพระองค์บวช
แล้วในสำนักของพระองค์ผู้สรรเสริญความเพียรพยายาม บัดนี้
พระองค์จะนิพพานแล้ว ทำไฉนหนอ ข้าพระองค์จะพึงทำความ
เพียร เพื่อบรรลุธรรมอันสูงสุด เพื่อบูชาพระองค์ตั้งแต่พระองค์
ยังทรงพระชนม์อยู่ทีเดียว ด้วยเหตุนี้ข้าพระองค์จึงหลีกออกจาก
หมู่อยู่แต่ผู้เดียว”

พระพุทธองค์ทรงเปล่งพระอุทานออก ๓ ครั้งว่า “ดีแล้ว
ภิกษุ” แล้วผินพระพักตร์มาตรัสกับภิกษุทั้งหลายอื่นว่า “ภิกษุทั้ง
หลาย ผู้ใดมีความเสน่หาอาลัยในเรา พึงทำตนอย่างธัมมาราม
ภิกษุนี้ การทำอย่างนี้ชื่อว่า บูชาเคารพนับถือเราด้วยอาการอัน
ยอดเยี่ยม ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ยินดีในธรรม ตรีกตรองธรรม
ระลึกถึงธรรมอยู่เสมอ ย่อมไม่เสื่อมจากพระสัทธรรม ไม่
เสื่อมจากพระนิพพาน”

แม้กระนั้นภิกษุทั้งหลายก็ไม่วายที่จะแวดล้อมพระองค์
ไปทุกหนทุกแห่ง พระศาสดาเห็นดังนี้ จึงเตือนภิกษุเหล่านั้นให้
พยายามแสวงหาวิเวก เพื่อบรรลุคุณธรรมที่ยังมิได้บรรลุ เพื่อทำ
ตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสด้วยพระพุทธพจน์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย บรรดาทางทั้งหลาย มรรคมีองค์ ๘

ประเสริฐที่สุด บรรดาบททั้งหลาย บทสี่ คือ อริยสัจ ประเสริฐที่สุด บรรดาธรรมทั้งหลาย วิราคะคือ การปราศจากความกำหนัดยินดี ประเสริฐที่สุด บรรดาสัตว์ ๒ เท้า พระตถาคตเจ้าผู้มีจักษุประเสริฐที่สุด มรรคมงคล ๘ นี้แลเป็นไปเพื่อทรงชนะอันบริสุทธิ์หาใช่ทางอื่นไม่ เธอทั้งหลายจงเดินไปตามทางมงคล ๘ นี้ อันเป็นทางที่ทำให้มารให้หลง ติดตามไม่ได้ เธอทั้งหลายจงตั้งใจปฏิบัติเพื่อทำทุกขให้สูญสิ้นไป ความเพียรพยายามเธอทั้งหลายต้องทำเอง ตถาคตเป็นแต่เพียงผู้บอกทางเท่านั้น เมื่อปฏิบัติตนดั่งนั้น พวกเธอจักพ้นจากมารและบ่วงแห่งมาร”

พระพุทธองค์ตรัสกับพระอานนท์ว่า “มาเถิดอานนท์ เราจักไปกุสินารานครด้วยกัน” พระอานนท์รับพุทธบัญญัติแล้ว ประกาศให้ภิกษุทั้งหลายทราบพร้อมกัน แล้วดุ่มเดินจากสถานที่นั้นมุ่งสู่กุสินารานคร ในระหว่างทางทรงเหน็ดเหนื่อยมากจึงแวะเข้าร่มพฤกษ์ใบหนาต้นหนึ่ง รับสั่งให้พระอานนท์ปูผ้าสังฆาฏิทำเป็นสัสน

“อานนท์ เราเหน็ดเหนื่อยเหลือเกิน อาพารก็มี อาการรุนแรงขึ้น เร็วเข้าเถิด รีบปูสังฆาฏิลงเราจะนอนพักผ่อน และขอให้เธอไปนำน้ำมาดื่มพอแก้กระหาย”

“พระเจ้าข้า” พระอานนท์ทูล “เกวียนเป็นจำนวนมาก เพิ่งผ่านพ้นลำน้ำไปสักครู่นี้เอง น้ำยังขุ่นอยู่ไม่ควรที่พระองค์จะดื่ม ขอเสด็จไปดื่ม ณ แม่น้ำกุณฑลที่เถิด มีน้ำใสจืดสนิท เย็นดี”

“อย่าเลย อานนท์” พระตถาคตตรัสเป็นเชิงวิงวอน “อย่าคอยจนถึงแม่น้ำกุณฑลที่เลย เรากระหายเหลือเกิน ร่างกาย

เร้าร้อน คอแห้งผาก เธอจึงรีบไปนำน้ำมาเถิด”

พระอานนท์รับพุทธรักษาแล้ว ถือบาตรของพระตถาคตเจ้าไป ท่านมีอาการเศร้าซึมและวิตกกังวล เมื่อมาถึงริมแม่น้ำยังมองเห็นน้ำขุ่นอยู่ ท่านมีอาการเหมือนว่าจะเดินกลับ แต่ด้วยความเชื่อและหวังใยในพระศาสดาจึงเดินลงไปอีก พอท่านทำท่าจะตกขึ้นมาเท่านั้น น้ำซึ่งมีสีขุ่นขาวเพราะรอยเกวียนและโค ก็ปรากฏเป็นน้ำใสสะอาดเหมือนกระจกเงา ซึ่งหญิงสาวผู้รักสวयरักงามขัดไว้ดีแล้ว ท่านจึงตกน้ำนั้นมา แล้วรีบเดินกลับน้อมบาตรน้ำเข้าไปถวายพระศาสดา

พระพุทธรองค์ทรงดื่มด้วยความกระหาย พระอานนท์มองดูด้วยความชื่นชมในพุทธรบารมีแล้วทูลว่า “พระพุทธรเจ้าข้า อัจฉริยะจริง สิ่งที่เคยมีไม่เคยปรากฏได้มีและปรากฏแล้ว เป็นเพราะพุทธานุภาพโดยแท้ บารมีธรรมเป็นสิ่งที่น่าสั่งสมแท้” แล้วท่านก็เล่าเรื่องน้ำที่ขุ่นกลับใสสะอาดโดยฉับพลัน ให้พระผู้มีพระภาคสดับ พระจอมมุนีคงประทับสงบนิ่งด้วยอาการแห่งผู้เจเนจบและเข้าใจในความเป็นไปทั้งปวง

ก่อนหน้านี้นี้เพียงเล็กน้อย เมื่อพระองค์ผ่านมาทางเมืองปาวาประทับ ณ สวนมะม่วงของนายจุนทะบุตรนายช่างทอง นายจุนทะทูลอาราธนาภัตตาหาร ณ บ้านของตน และจัดแจงขาทนียโภชนียาหารอย่างประณีต รุ่งขึ้นได้เวลาแล้ว อาราธนาพระพุทธรองค์และภิกษุสงฆ์เพื่อเสวย พระพุทธรองค์ทอดทศนาการเห็นสุกรมัทวะอาหารชนิดหนึ่งซึ่งย่อยยาก จึงรับสั่งให้ถวายแก่พระองค์แต่ผู้เดียว มิให้ถวายแก่ภิกษุรูปอื่น เมื่อพระองค์เสวยแล้วก็รับสั่งให้ฝังเสีย

ดูเถิด พระมหากรุณาแห่งพระองค์มีถึงปานนี้ สำหรับพระองค์นั้นมิได้ห่วงใยในชีวิตแล้ว เพราะถึงอย่างไร ๆ ก็จะต้องนิพพานในคืนวันนี้แน่นอน ทรงเป็นห่วงภิกษุสาวกว่าจะลำบาก ถ้าฉันอาหารที่ย่อยยากชนิดนั้น ประหนึ่งมารดาหรือบิดาผู้เปี่ยมด้วยเมตตาธรรมในบุตรของตน ทราบว่าอะไรจะทำให้บุตรธิดาลำบาก ย่อมพร้อมที่จะรับความลำบากอันนั้นเสียเอง

๑๒๑๒ ๑๒๑๒ ๑๒

๒๔

๑๒๑๒ ๑๒๑๒ ๑๒

พระอานนท์ร้องไห้

สุกรมัทวะให้ผลในทันที อาการประชวรของพระองค์ทรุดหนักลงอย่างน่าวิตก มีพระบังคนเป็นโลหิต แต่ถึงกระนั้นก็ยังเสด็จด้วยพระบาทเปล่าจากปาวาสู่กุสินารานครดังกล่าวแล้ว

พระองค์ต้องหยุดพักเป็นระยะ ๆ หลายครั้ง ก่อนจะถึงกุสินารา ราชธานีแห่งมัลลกษัตริย์ ณ ได้ร่วมพฤกษ์แห่งหนึ่ง ขณะที่พระองค์หยุดพัก มีบุตรแห่งมัลลกษัตริย์นามว่า ปุกกุสะ เคยเป็นศิษย์ของอาฬารดาบส กาลามโคตร เดินทางจากกุสินาราเพื่อไปยังปาวานคร ได้เห็นพระผู้มีพระภาคแล้วเกิดความเลื่อมใส จึงน้อมนำผ้าคู่งาม ซึ่งมีสีเหลืองทองสิ่งดีเข้าไปถวาย รับสั่งให้ถวายแก่พระอานนท์ผืนหนึ่งแก่พระองค์ผืนหนึ่ง

พระอานนท์ได้เห็นว่าผ้านั้นไม่ควรแก่ตน จึงน้อมเข้าไปถวายพระผู้มีพระภาคอีกผืนหนึ่ง พระพุทธองค์ทรง

หุ่่งและห่มแล้ว ผ่านนั้นสวยงามยิ่งนัก ปรากฏประจูด่านเพลิงที่ปราศจากควันและเปลว พระฉวีของพระพุทธรองค์เล่าก็ช่างผุดผ่อง งดงามเกินเปรียบ ท่านได้เห็นดังนั้น จึงกราบทูลพระพุทธรองค์ว่า

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้ประเสริฐ ข้าพระองค์สังเกตุเห็นพระฉวีของพระองค์ผุดผ่องยิ่งนัก เกินที่จะเปรียบด้วยสิ่งใด แปลงปลั่งมีรัศมี พระองค์ผู้ประเสริฐบัดนี้พระองค์มีพระชนมายุถึง ๘๐ แล้ว อยู่ในวัยชราเต็มที เหมือนผลไม้สุกจนงอม อนึ่งเล่าเวลานี้พระองค์ทรงพระประชวรหนัก มีอาการแห่งผู้มีโรคเบียดเบียน แต่เหตุไฉนผิวพรรณของพระองค์จึงผุดผ่องยิ่งนัก?”

“อานนท์” พระศาสดาตรัสตอบ “เป็นธรรมดาของพระพุทธรเจ้าที่เป็นอย่างนี้ คือคราวจะตรัสรู้คราวหนึ่งและก่อนที่จะนิพพานอีกครั้งหนึ่ง ผิวพรรณแห่งตถาคตย่อมปรากฏงดงามประจูดุจรัศมีแห่งสุริยาเมื่อแรกรุ่งอรุณและจวนจะอัสดง ดูก่อนอานนท์ ในยามสุดท้ายแห่งราตรีนี้ ตถาคตจะต้องปรินิพพานในระหว่างต้นสาละทั้งคู่ซึ่งโน้มกิ่งเข้าหากัน มีใบใหญ่หนา มีดอกเป็นช่อซ้อน” ตรัสดังนั้นแล้ว จึงเสด็จนำพระอานนท์ไปสู่ฝั่งน้ำกกุฐานที่ เสด็จลงสรงเสวยสำราญตามพระพุทธรอัธยาศัยแล้ว เสด็จขึ้นจากกกุฐานที่ ไปประทับ ณ อัมพวันรับสั่งให้พระจุนทะน้องชายพระสารีบุตรปลูลาดสังฆาฏิเป็น ๔ ชั้นแล้ว บรรทมด้วยสิหไสยา คือตะแคงขวาเอาพระหัตถ์รองรับพระเศียรซ้อนพระบาทให้เหลื่อมกัน มีพระสติสัมปชัญญะตั้งพระทัยว่าจะลุกขึ้นในไม่ช้า

ขณะนั้นเอง ความปริวิตกถึงนายจุนทะผู้ถวายสุกรมัทวะ

ก็เกิดขึ้น จึงตรัสกับพระอานนท์ว่า “อานนท์เมื่อเรานิพพานแล้ว อาจจะมีผู้กล่าวโทษจุนทะ ว่าถวายอาหารที่เป็นพิษ จนเป็นเหตุให้เราปรินิพพาน หรือมิฉะนั้น จุนทะอาจจะเกิดวิปถิหาร เตือดร้อนใจไปเองว่า เพราะเสวยสุกรมัทวะ อันตนถวายแล้ว พระตถาคตจึงนิพพาน ดูก่อนอานนท์ ปิณฑบาตทานที่มีอันสูงส่งมาก มีผลไพศาล มีอยู่ ๒ คราวด้วยกัน คือ เมื่อนางสุชาดาถวาย ก่อนเราจะตรัสรู้ครั้งหนึ่ง และอีกครั้งหนึ่งที่จุนทะถวายนี้ ครั้งแรกเสวยอาหารของสุชาดาแล้ว ตถาคตก็ถึงซึ่งกิเลสนิพพาน คือการดับกิเลส ครั้งหลังนี้เสวยอาหารของจุนทะบุตรช่างทองแล้ว เราก็นิพพานด้วยขันธนิพพานคือดับขันธ อันเป็นวิบากที่ยังเหลืออยู่ ถ้าใคร ๆ จะพึงตำหนิจุนทะ เธอพึงกล่าวให้เขาเข้าใจตามนี้ และถ้าจุนทะจะพึงเตือดร้อนใจ เธอก็พึงกล่าวปลอบให้เขาคลายวิตกกังวลเรื่องนี้ อาหารของจุนทะเป็นอาหารมีอสุคตทำยสำหรับเรา”

ครั้นแล้วพระผู้มีพระภาคเจ้า มีพระอานนท์เป็นปัจฉาสมณะ และมีภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เป็นบริวารเสด็จข้ามแม่น้ำหิรัญญวดี ถึงกรุงกุสินารา เสด็จเข้าสู่ศาลาโนทยาน คืออุทยานซึ่งสะพริบพร้งด้วยต้นสาละ รับสั่งให้พระอานนท์จัดแท่นบรรทมระหว่างต้นสาละ ซึ่งมีกิ่งโน้มเข้าหากัน ให้หันพระเศียรทางทิศอุดร

ครั้งนั้นมีบุคคลเป็นอันมาก จากทิศต่าง ๆ เดินทางมาเพื่อบูชาพระพุทธสรีระเป็นปัจฉิมกาล แม้เป็นปริมนทลกว้างออกไปสุดสายตา สมเด็จพระมหาสมณะทรงเห็นเหตุนี้แล้ว จึงตรัสกับพระอานนท์เป็นเชิงปรารภว่า

“อานนท์ พุทธบริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก

อุบาสิกา ทำสักการบูชาเราด้วยเครื่องบูชาสักการะทั้งหลายอันเป็นอามิส เช่น ดอกไม้ ธูป เทียน เป็นต้น หาชื่อว่าบูชาตถาคตด้วยการบูชาอันยิ่งไม่ อานนท์เอ๋ย ผู้ใดปฏิบัติตามธรรมเนียมปฏิบัติชอบยิ่ง ปฏิบัติธรรมให้เหมาะสม ผู้นั้นแลชื่อว่าสักการบูชาเราด้วยการบูชาอันยอดเยี่ยม”

พระอานนท์ทูลว่า “พระองค์ผู้เจริญ เมื่อก่อนนี้ออกพรรษาแล้ว ภิกษุทั้งหลายต่างพากันเดินทางมาจากทิศานุทิศ เพื่อเฝ้าพระองค์ ฟังโอวาทจากพระองค์ บัดนี้พระองค์จะปรินิพพานเสียแล้ว ภิกษุทั้งหลายจะพึงไป ณ ที่ใด ?”

“อานนท์ สถานที่อันเป็นเหตุให้ระลึกถึงเราที่มีอยู่คือ สถานที่ที่เราประสูติแล้วคือ ลุมพินีวันสถาน สถานที่ที่เราตั้งอาณัติกรรมแห่งธรรมขึ้นเป็นครั้งแรก คืออิสปตนมิตทายะ แขวงเมืองพาราณสี สถานที่ที่เราตรัสรู้จนตรัสมาสัมโพธิญาณ บรรลุความรู้อันประเสริฐ ทำกิเลสให้สิ้นไปคือโพธิมณฑล ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม และสถานที่ที่เราจะนิพพาน ณ บัดนี้ คือป่าไม้สาละ ณ นครกุสินารา อานนท์เอ๋ย สถานที่ทั้ง ๔ แห่งนี้เป็นสังเวชนียสถานสาราณียสถานสำหรับให้ระลึกถึงเราและเดินตามรอยบาทแห่งเรา”

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ในพรหมจรรย์นี้มีสุภาพสตรีเป็นอันมากเข้ามาเกี่ยวข้องกับอยู่ในฐานะต่าง ๆ เป็นมารดาบ้าง เป็นพี่หญิงน้องหญิงบ้าง เป็นเครือญาติบ้าง และเป็นผู้เลื่อมใสในพระรัตนตรัยบ้าง ภิกษุจะพึงปฏิบัติต่อสตรีอย่างไร ?”

“อานนท์ การที่ภิกษุจะไม่ดูไม่แลสตรีเพศเสียเลยนั้นเป็นการดี”

“ถ้าจำเป็นจะต้องดูต้องเห็นเล่า พระเจ้าข้า” พระอานนท์
ทูลซัก

“ถ้าจำเป็นจะต้องดูต้องเห็น ก็อย่าพูดด้วย อย่าสนทนา
ด้วย นั้นเป็นการดี” พระศาสดาตรัสตอบ

“ถ้าจำเป็นจะต้องสนทนาด้วยเล่า พระเจ้าข้า จะปฏิบัติอย่างไร”

“ถ้าจำเป็นจะต้องสนทนาด้วยก็จงมีสติไว้ ควบคุมสติให้ดี
สำรวมอินทรีย์และกายวาจาให้เรียบร้อย อย่าให้ความกำหนัด
ยินดี หรือความหลงใหลครอบงำจิตใจได้ อานนท์ เรากล่าวว่า
สตรีที่บุรุษเอาใจเข้าไปเกาะเกี่ยวนั้นเป็นมลทินของพรหมจรรย์”

“แล้วสตรีที่บุรุษมิได้เอาใจเข้าไปเกี่ยวเกาะเล่าพระเจ้า
ข้า จะเป็นมลทินของพรหมจรรย์หรือไม่ ?”

“ไม่เป็นชั้ อานนท์ เธอระลึกได้อยู่หรือ เราเคยพูดไว้
ว่า อารมณ์อันวิจิตร สิ่งสวยงามในโลกนี้มีใช้กาม แต่ความ
กำหนัดที่เกิดขึ้นเพราะความตำรต่างหากเล่าเป็นกามของคน
เมื่อกระชากความพอใจออกเสียได้แล้ว สิ่งวิจิตรและรูปที่สวยงาม
ก็คงอยู่อย่างเกื้อ ๑ ทำพิษอะไรมิได้อีกต่อไป”

พระผู้มีพระภาคบรมบทสงบนิ่ง พระอานนท์ก็พลอยนิ่ง
ตามไปด้วย ดูเหมือนท่านจะตรึงตรองทบทวนพระพุทธรูทจนกระทั่ง
ตรัสจบลงสักครู่

จริงทีเดียว การไม่ยอมดูไม่ยอมแลสตรีเสียเลยนั้นเป็น
การดีมาก แต่ใครเล่าจะทำได้เช่นนั้น ผู้ใดมีใจไม่หวั่นไหวด้วย
ความเบ่งบานของดอกไม้งาม ดนตรีและอาการเยื้องกรายแห่ง
สตรีสาว ผู้นั้นถ้ามิใช่คนพรตก็เป็นสัตว์วิเศษจ้าน แต่ดูเหมือนผู้
เป็นนักพรตทั้งกายและใจนั้นมิใช่น้อยเหลือเกิน เมื่อมีเรื่องที่ต้องจำเป็น

ต้องดูต้องแล เรื่องติดต่อกันก็เกิดขึ้น การติดต่อกันของ และคลุกคลีด้วยสตรีเพศนั้น ใครเล่าจะหักห้ามใจมิให้หันไปไปตามความอ่อนช้อย นุ่มนวลและอ่อนหวานของเธอ มีคำกล่าวไว้มิใช่หรือว่า “ความงามนั้นเป็นอำนาจที่คุกคามจิตใจของ บุคคลให้แพ้ราบ และการยืมนั้นคือคมดาบของเธอ เมื่อใดพบ ความงาม ถ้าความงามนั้นยังไม่ยืมก็ยังมีทางจะรูดฟันไปได้ แต่เมื่อความงามนั้นยืมออกมา ย่อมหมายถึงเธอส่งคมดาบออกมาแล้ว” และยังมีคำกล่าวอีกว่า “เมื่อสตรีงามยืมย่อมหมายถึง ฤๅเงินของผู้ชายร้องไห้” ทำไมนะสัตว์โลกจึงหลงใหลในรูป เสียง กลิ่น รส เสียจริง ๆ สตรีที่พราวเสน่ห์แต่ไร้มนธรรม จิต ใจสกปรกจึงเป็นเพศฆาตมือนุ่มซึ่งมียืมและกิริยาที่ยืยวนเป็น คมดาบ มีน้ำตาเป็นหลุมพรางสำหรับให้ชายตกลงไปในหลุมน้ำ ตานั้น

บางทีเธอจะมีความสุขร่าเริงเหมือนนกน้อย ในขณะที่หัวใจ ของชายที่เธอเคยปอง ร้าวสลายลงด้วยความผิดหวัง บางทีเธอ จะทำเป็นโกรธชายที่เธอแสนจะหลงรักเพียงเพื่อพรางสายตา ของคนอื่น บางทีเธอจะยืมอย่างอ่อนหวานในขณะที่ในความรู้สึก ของเธอแสนจะเคียดแค้นและชิงชังเขา และบางทีเธอจะร้องไห้ น้ำตาอาบแก้ม ในขณะที่ใจของเธออึดอัดไปด้วยปิติปราโมช อา! จะเอาอะไรเล่ามาวัดความลึกแห่งหัวใจของสตรี พระศาสดา ตรัสไว้มิใช่หรือ อาการของสตรีนั้นรู้ยากเข้าใจยากเหมือน การไปของปลาในน้ำ

ปราชญ์ผู้ทรงวิทยาคุณกว้างขวางลึกซึ้งสามารถหยั่งรู้ ดินฟ้ามหาสมุทร เหมือนมองเศษกระดาดาบบนฝ่ามือ แต่ปราชญ์

เช่นนั้น จะกล่าววดอ้างได้ละหรือว่าตนสามารถยังรู้ความลึกช้าในหัวใจของสตรี

อย่ามัวกล่าวอะไรให้มากเลย ธรรมชาติของเธอเป็นอย่างนั้นเอง มหาสมุทรเต็มไปด้วยภัยอันตราย แต่มหาสมุทรก็มีคุณแก่โลกอยู่มิใช่น้อย การค้นหาความจริงตามธรรมชาติของสิ่งนั้น ๆ แล้วปฏิบัติให้ถูกต้องต่างหากเล่า เป็นทางดำเนินของผู้มีปัญญา

ความเจ็บปวดปกคลุมอยู่ครู่หนึ่ง แล้วพระอานนท์ก็ทูลว่า

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค เมื่อพระองค์ปรินิพพานแล้ว จะปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธสรีระอย่างไร”

“อย่าเลยอานนท์” พระศาสดาทรงห้าม “เธออย่ากังวลกับเรื่องนี้เลย หน้าที่ของพวกเธอคือคุ้มครองตนด้วยดี จงพยายามทำความเพียรเผาบาปให้เราร้อนอยู่ทุกอิริยาบถเกิดสำหรับเรื่องสรีระของเราเป็นหน้าที่ของคฤหัสถ์ที่จะพึงทำกัน กษัตริย์ พราหมณ์ และคหบดีเป็นจำนวนมาก ที่เลื่อมใสศรัทธาก็มีอยู่ไม่น้อย เขาคงทำกันเองเรียบร้อย”

“พระเจ้าข้า” พระอานนท์ทูล “เรื่องนี้เป็นหน้าที่ของคฤหัสถ์ก็จริงอยู่ แต่ถ้าเขาถามข้าพระองค์ ข้าพระองค์จะพึงบอกอย่างไร”

“อานนท์ ชนทั้งหลายเมื่อจะปฏิบัติต่อพระสรีระแห่งพระเจ้าจักรพรรดิอย่างไร ก็พึงปฏิบัติต่อสรีระแห่งตถาคตอย่างนั้นเถิด”

“ทำอย่างไรเล่า พระเจ้าข้า”

“อานนท์ คืออย่างนี้ เราจะพนัสนีระแห่งพระเจ้าจักรพรรดิ

ด้วยผ้าใหม่แล้วซับด้วยสำลี แล้วพันด้วยผ้าใหม่อีก ทำอย่างนี้ถึง ๕๐๐ คู่ หรือ ๕๐๐ ชั้นแล้วนำวางในรางเหล็กซึ่งเต็มไปด้วยน้ำมัน แล้วปิดครอบด้วยรางเหล็กเป็นฝา แล้วทำจิตภาซารด้วยไม้หอมนานาชนิด แล้วถวายพระเพลิง เสร็จแล้วเชิญพระอัฐิธาตุแห่งพระเจ้าจักรพรรดินั้น ไปบรรจุสถูปซึ่งสร้างไว้ ณ ทาง ๔ แพร่ง ในสระแห่งตภาคตักก็พึงทำเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อผู้เลื่อมใสจักได้บูชาและเป็นประโยชน์สุขแก่ชาติตลอดกาลนาน”

แล้วพระพุทธรองค์ทรงแสดงอนุปารหุคคส คือ บุคคลผู้ควรบรรจุอัฐิธาตุไว้ในพระสถูป เพื่อเป็นที่สักการะบูชาของมหาชนไว้ ๔ จำพวก คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และพระเจ้าจักรพรรดิ

ตรัสแล้วบรรทมหนึ่งอยู่ พระอานนท์ถอยออกจากที่เฝ้า เพราะความเศร้าสลดสุดที่จะอดกลั้นได้ ท่านไปยืนอยู่ที่ประตูวิหารมือจับลี้มสลักนั่งอยู่ น้ำตาไหลพรากจนอาบแก้ม แล้วเสียงสะอื้นเบา ๆ ก็ตามมา บัดนี้ท่านมีอายุอยู่ในวัยชรานับได้ ๘๐ แล้ว เท่ากับพระชนมายุของพระผู้มีพระภาค อุปสมบทมานานถึง ๔๔ พรรษา ได้ยินได้ฟังพระธรรมและอบรมจิตใจอยู่เสมอ ได้บรรลุคุณธรรมขั้นต้นเป็นโสดาบันบุคคล ผู้มีองค์ประกอบดังกล่าวนี้ ถ้าไม่มีเรื่องกระเทือนใจอย่างแรงคงจะไม่เศร้าโศกปริเทวนาการถึงขนาดนี้

ท่านสะอึกสะอื้นจนสั่นเทิ้มไปทั้งองค์ บางคราวจะมองเห็นผ้าสีเหลืองหม่นที่คลุมกายสั่นน้อย ๆ ตามแรงสั่นแห่งรูปกาย แน่نونท่านรู้สึกสะเทือนใจและว่าเหวอย่างยิ่ง เป็นเวลานานเหลือเกินที่ท่านและพระศาสดาได้ทำประโยชน์และเอื้อเพื่อ

ต่อกัน การจากไปของพระผู้มีพระภาคจึงเป็นเสมือนกระชาก
ดวงใจของท่านให้หลุดลอย

“โอ พระองค์ผู้เป็นที่พึ่งของโลกและของข้าพระองค์”
เสียงครวญเคล้าออกมาพร้อมกับเสียงสระอื่น “ตั้งแต่บัดนี้ไป ข้าพระ
พุทธเจ้าจักไม่ได้เห็นพระองค์อีกแล้ว พระองค์ผู้ทรงพระมหา
กรุณาอุจหัวงมรรณพมาต่วนจากข้าพระองค์ ทั้ง ๆ ที่ข้าพระองค์
ยังมีอสาระอยู่เหมือนผีเสียงสอนให้เด็กเดิน เมื่อเด็กน้อยพอจะ
หัดก้าวเท่านั้น ผีเสียงก็มีอันพลัดพราจากไป ข้าพระองค์
เหมือนเด็กน้อยผู้นั้น” พระอานนท์คร่ำครวญอย่างน่าสงสาร

เมื่อพระอานนท์หายไบนานผิตปรกติ พระศาสดาจึงตรัส
ถามว่า

“ภิกษุทั้งหลาย อานนท์หายไบนาน ?”

“ไบนานร้องไห้อยู่ที่ประตูพระวิหารพระเจ้าข้า” ภิกษุทั้ง
หลายทูล

“ไปตามอานนท์มานี้เถิด” พระศาสดาตรัส

พระอานนท์เข้าสู่ที่เฝ้าด้วยใบหน้าที่ยังชุ่มด้วยน้ำตา
พระศาสดาตรัสถามว่า “อานนท์ อย่าคร่ำครวญนักเลย เรา
เคยบอกไว้แล้วมิใช่หรือ ว่า บุคคลย่อมต้องพลัดพราจากสิ่งที่รัก
ที่พอใจเป็นธรรมดา ในโลกนี้และในโลกไหน ๆ ก็ตามไม่มีอะไร
ยั่งยืนถาวรเลย สิ่งที่มีการเกิดย่อมมีการดับในที่สุด ไม่มีอะไร
ยั่งยืนถาวร”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นประจตุจดวงตะวัน” พระอานนท์ทูล
ด้วยเสียงสระอื่นน้อย ๆ “ข้าพระองค์มารำพึงว่า ตลอดเวลาที่พระองค์
ทรงพระชนม์อยู่ ข้าพระองค์เที่ยวติดตามประจตุจฉายา ต่อไปนี้

ข้าพระองค์จะพึงติดตามผู้ใดเล่า จะพึงตั้งน้ำใช้น้ำเสวยเพื่อผู้ใด จะพึงปิดกวาดเสนาสนะที่หลับที่นอนเพื่อผู้ใด อนึ่ง เวลานั้นข้าพระองค์ยังมีอาสวะอยู่ พระองค์มาด่วนปรินิพพาน ใครเล่าจะเป็นที่พึงของข้าพระองค์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์ กำจัดกิเลสให้หมดสิ้น ข้าพระองค์คงอยู่อย่างว่าเหวและเตี้ยวตาย เมื่อคำนึงอย่างนี้แล้วก็สุดจะหักห้ามความโศกกำสรวลได้”

“อานนท์ เธอเป็นผู้มีบารมีธรรมที่ได้สั่งสมมาแล้วมาก เธอเป็นผู้มีบุญที่ได้ทำไว้แล้วมาก อย่าเสียใจเลย กิจอันใดที่ควรทำแก่ตถาคต เธอได้ทำกิจนั้นอย่างสมบูรณ์ ด้วยกายกรรม วาจากรรม และมโนกรรม อันประกอบด้วยเมตตาอย่างยอดเยี่ยม จงประกอบความเพียรเถิด เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว เธอจะต้องสำเร็จอรหัตตผลเป็นพระอรหันต์ในไม่ช้า” ตรัสดังนี้แล้ว จึงเรียกภิกษุทั้งหลายเข้ามาสู่ที่ใกล้ แล้วทรงสรรเสริญพระอานนท์โดยอเนกปริยาย เป็นต้นว่า

“ภิกษุทั้งหลาย อานนท์เป็นบัณฑิต เป็นผู้รอบรู้และอุปฐากเราอย่างยอดเยี่ยม พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งในอดีตและอนาคตซึ่งมีภิกษุผู้อุปฐากนั้น ๆ ก็ไม่ติเกินไปกว่าอานนท์ อานนท์เป็นผู้ดำเนินกิจด้วยปัญญาญาณที่ควรไม่ควร ญาณที่เหมาะสมสำหรับผู้มาเฝ้าเราว่ากาลนี้สำหรับภิกษุตรี ญาณนี้สำหรับราชมหาอำมาตย์ กาลนี้สำหรับคนทั่วไป ควรได้รับการยกย่องนานาประการ มีคุณธรรมน่าอัศจรรย์ ผู้ที่ยังไม่เคยเห็นไม่เคยสนทนาก็อยากเห็นอยากสนทนาด้วย อยากฟังธรรมของอานนท์ เมื่อฟังก็มีจิตใจเพิลิตเพลินยินดีในธรรมที่อานนท์แสดง ไม่อึดไม่เบื่อ ด้วยธรรมวาริส..ภิกษุทั้งหลาย อานนท์ เป็นบุคคล

ที่หาได้ยากผู้หนึ่ง”

พระอานนท์ผู้มีความห่วงใยในพระศาสดาไม่มีที่สิ้นสุด กราบพูลด้วยน้ำเสียงที่ยังเศร้าอยู่ว่า

“พระองค์ผู้เจริญ พระองค์เป็นประจักษ์พระเจ้าจักรพรรดิ ในทางธรรม ทรงสถาปนาอาณาจักรแห่งธรรมขึ้น ทรงเป็นธรรมราชา สูงยิ่งกว่าราชาใด ๆ ในพื้นพิภพนี้ ข้าพระองค์เห็นว่าไม่สมควรแก่พระองค์เลยที่จะปรินิพพานในเมืองกุสินารา อันเป็นเมืองเล็กเมืองน้อย ขอพระองค์ไปปรินิพพานในเมืองใหญ่ ๆ เช่น ราชคฤห์ สавัตถิ จำปา สาเกต โกสัมพี พาราณสี เป็นต้น เกิดพระเจ้าข้า ในมหานครเหล่านั้น กษัตริย์ พราหมณ์ เศรษฐี คหบดี และทวยนาครทุกชั้นที่เลื่อมใสพระองค์ก็มีอยู่มาก จักได้ ทำมหาสักการะแด่สรีระแห่งพระองค์เป็นมโหฬาร ควรแก่ความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นอุดมบุรุษรัตนินโลก”

“อานนท์ เธออย่ากล่าวอย่างนั้นเลย ชีวิตของตถาคตเป็นชีวิตแบบอย่าง ตถาคตนิพพานไปแล้วเพียงรูปเท่านั้น แต่เกียรติคุณของเราคงอยู่ต่อไป เราต้องการให้ชีวิตนี้งามทั้งในเบื้องต้น ท่ามกลางและที่ สุด อานนท์เอ๋ย ตถาคตอุบัติแล้วเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชน เมื่ออุบัติมาอยู่โลกนี้ เราเกิดแล้วในป่านามว่าลุมพินี เมื่อตรัสรู้หลุดตรัสสัมมาสัมโพธิญาณ เราก็ได้บรรลุแล้วในป่าตำบลอรุเวลาเสนานิคม แขวงเมืองราชคฤห์มหานคร เมื่อตั้งอาณาจักรแห่งธรรมขึ้นเป็นครั้งแรก ได้สาวกเพียง ๕ คน เราก็ตั้งลงแล้ว ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายะเขตเมืองพาราณสี คราวนี้เป็นครั้งสุดท้ายแห่งเรา เราก็ควรนิพพานในป่าเช่นเดียวกัน

“อนึ่ง กุสินารานี้ แม้บัดนี้จะเป็นเมืองน้อย แต่ในโบราณ

กาลกุสินารา เคยเป็นเมืองใหญ่มาแล้ว เคยเป็นที่ประทับของพระเจ้าจักรพรรดิ นามว่ามหาสุทิสสนะ นครนี้เคยชื่อกุสาวดี เป็นราชธานีที่สมบูรณ์ มั่งคั่ง มีคนมาก มีมนุษย์นิกรเกลื่อนกล่น พรั่งพร้อมด้วยธัญญาหาร มีรมณีสถานที่บันเทิงจิต ประดุจตั้งราชธานีแห่งทิพยนคร กุสาวดีราชธานีนั้น ก็ก่อกองนฤนาททั้งกลางวันและกลางคืนด้วยเสียง ๑๐ ประการ คือเสียงคชสาร เสียงภาชี เสียงเกรีและรถ เสียงตะโพน เสียงพิณ เสียงขับร้อง เสียงกังสดาล เสียงสังข์ รวมทั้งสำเนียงประชาชนเรียกกัน บริโภคอาหารด้วยความสำราญเบิกบานจิต

“พระเจ้ามหาสุทิสสนะองค์จักรพรรดิเล่า ก็ทรงเป็นอิส-
ราธิบดีในปฐมภิมณฑล ทรงชำนะปัจจามิตรโดยธรรม ไม่ต้องใช้
ทัณฑ์และศัสตรา ชนบทสงบราบคาบปราศจากโจรผู้ร้าย มารดา
ยังบุตรให้พื่อนอยู่บ้นอกด้วยความเพลิดเพลิน ประดับบ้าน
ปราศจากกลิ่นสลัก เป็นนครที่รื่นรมย์ร่มเย็นสมเป็นราชธานีแห่ง
พระเจ้าจักรพรรดิราชอย่างแท้จริง

“อีกอย่างหนึ่ง อานนท์เอ๋ย เมื่อมองมาทางธรรมเพื่อให้
เกิดสังเวชสลดจิต ก็พอคิดได้ว่า สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยงไม่ยั่งยืน
มุ่งไปสู่จุดสลายตัว อานนท์จึงดูเกิด พระเจ้าจักรพรรดิมหาสุทิสสนะ
ก็สิ้นพระชนม์ไปแล้ว เมืองกุสาวดีก็เปลี่ยนมาเป็นกุสินาราแล้ว
ประชาชนชาวกุสาวดีก็ตายกันไปหมดแล้ว นี่แลไม่มีอะไรเที่ยง
ไม่มีอะไรยั่งยืน ตถาคตเองก็จะนิพพานในไม่ช้านี้”

แล้วพระศาสดาก็รับสั่งให้พระอานนท์ไปแจ้งข่าว
ปรีนิพพานแก่มัลลกะตรียว่า พระตถาคตเจ้าจักปรีนิพพานใน
ยามสุดท้ายแห่งราตรี เมื่อมัลลกะ ตรียผู้ครองนครกุสินาราสดับ

ชาวนี ต่างก็ทรงกำสรดโศกาตูลูกทุกชีโหมนัสทัพบวิ สยายพระ
เกศา ยกพระพาหาทั้งสองขึ้นแล้วคร่ำครวญล่ำมกลิ่งเกลือก
ประหนึ่งบุคคลที่เฝ้าขาดร่ำไรร่ำพันถึงพระโลกนาถว่า “พระโลก
นาถถ้วนปรีนิพพานัก ดวงตาของโลกดับลงแล้ว ประจวบสุริยา
ซึ่งให้แสงสว่างดับวูบลง”

ด้วยอาการโศกาตูลูกดังนี้ มัลลกษัตริย์ตามพระ
อาณนทไปเฝ้าพระศาสดา ณ สาละวันทยาน พระอาณนท
จัดให้เข้าเฝ้าเป็นตระกูล ๆ ไป แล้วกลับสู่สัณฐาคาร คิน
นั้น มัลลกษัตริย์ประชุมกันอยู่จนสว่างมิได้บรรทมเลย

๐๘ ๐๐๘ ๐๐๘ ๐๐

๒๕

๐๘ ๐๐๘ ๐๐๘ ๐๐

ปัจฉิมสาวกอรหันต์และพวงดอกไม้มาร

ย่างเข้ายามที่สองแห่งราตรี ลมเย็นพัดผ่านมาเป็น
ครั้งคราว รอบ ๆ อุทยานศาลวันเปียกชุ่มไปด้วยอัสสุชล
ธาราแห่งมหาชนผู้เศร้าสลดสุดประมาณ เขาหลั่งน้ำตา
ออกมาด้วยความรักและรันทดใจ พระจันทร์วันเพ็ญแห่ง
เดือนวิสาขะโผล่ขึ้นเหนือทิวไม้ทางทิศตะวันออกแล้ว โต
เต็มดวงสดใสแสงสีนวลไหลลงสู่อุทยานศาลวันพรหมไปทั่ว
บริเวณมณฑล ต้องไปศาละ ซึ่งไหน้อย ๆ ดูกามตา แต่...
บรรยากาศในยามนี้สลดเกินไปที่ใคร ๆ จะสนใจกับความ
งามแห่งแสงโสมที่สดใสส่องเหมือนจงใจจะบูชาพระสรีระ
แห่งจอมศาสดานั้น

เจียบสงบ วังเวง จะได้ยินอยู่บ้างก็คือเสียงสะอึก
สะอื้นและทอดถอนใจของคนบางคนที่เพิ่งมาถึง

ท่ามกลางบรรยากาศดังกล่าวนี้ นักบวชเพศปริพาชก
หนุ่มคนหนึ่ง ขออนุญาตผ่านฝูงชนเข้ามา เมื่อเข้ามาใกล้

เขาบอกว่า ขอเฝ้าพระศาสดา พระอานนท์ได้สดับเสียงนั้นจึง ออกมารับ และขอร้องวิงวอนว่ายารบกวพระผู้มีพระภาคเจ้า เลย

“ข้าแต่ท่านอานนท์” ปริพพาชกผู้นั้นกล่าว “ข้าพเจ้าขอ อนุญาตเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าเพื่อทูลถามข้อข้องใจบาง ประการ ขอท่านได้โปรดอนุญาตเถิด ข้าพเจ้าสุภัททะปริพพา ชก”

“อย่าเลย สุภัททะ ท่านอยารบกวพระผู้มีพระภาคเจ้า เลย พระองค์ทรงลำบากพระวรกายมากอยู่แล้ว พระองค์ ประชวรหนัก จะปรินิพพานในยามสุดท้ายแห่งราตรีนี้แน่นอน”

“ท่านอานนท์” สุภัททะเว้าวอนต่อไป “โอกาสของ ข้าพเจ้าเหลือเพียงเล็กน้อย ขอท่านอาศัยความเอ็นดูโปรด อนุญาตให้ข้าพเจ้าเฝ้าพระศาสดาเถิด”

พระอานนท์คงทัดทานอย่างเดิม และสุภัททะก็อ้อนวอน ครั้งแล้วครั้งเล่าไม่ยอมย่อท้อ จนกระทั่งได้ยินถึงพระศาสดา

เรื่องก็เป็นไปอย่างที่เคยเป็นมา พระศาสดามีพระมหา กรุณาอันไม่มีที่สิ้นสุด รับสั่งกับพระอานนท์ว่า “อานนท์ให้ สุภัททะเข้ามาหาเราเถิด”

เพียงเท่านี้สุภัททะปริพพาชก ก็ได้เข้าเฝ้าสมประสงค์ เขากราบลงใกล้เตียงบรรทมแล้วทูลว่า ข้าแต่พระจอมมุนี ข้า พระองค์นามว่า สุภัททะ ถือเพศเป็นปริพพาชกมาไม่นาน ได้ยิน กิตติศัพท์เล่าลือเกียรติคุณแห่งพระองค์ แต่ก็หาได้เคยเข้าเฝ้าไม่

บัดนี้พระองค์จะดับขันธปรินิพพานแล้ว ข้าพระองค์ขอประทานโอกาสซึ่งมีอยู่น้อยนี้ ทูลถามข้อข้องใจบางประการ เพื่อจะได้ไม่เสียใจภายหลัง”

“ถามเกิดสุภัททะ” พระศาสดาตรัส

“พระองค์ผู้เจริญ คณาจารย์ทั้ง ๖ คือ ปุณณะ กัสสปะ มักขลิโคศล อชิตเกสกัมพล ปกฺขะระ กัจจายนะ สันุชัย เวลัฏฐบุตรและนิครนถ์ นาฏบุตร เป็นศาสดาเจ้าลัทธิที่มีคนนับถือมาก เคารพบูชามาก ศาสดาเหล่านี้ยังจะเป็นพระอรหันต์หมดกิเลสหรือประการใด”

“เรื่องนี้หรือ สุภัททะ ที่เธอดีนรนวนชวนพยายามมาหาเราด้วยความพยายามอย่างยิ่งยวด” พระศาสดาตรัสยังหลับพระเนตรอยู่

“เรื่องนี้เองพระเจ้าข้า” สุภัททะทูลรับ

พระอานนท์รู้สึกกระวนกระวายทันที เพราะเรื่องที่สุภัททะมารบกวนพระศาสดานั้นเป็นเรื่องที่ไร้สาระเหลือเกิน ขณะที่พระอานนท์จะเชิญสุภัททะออกจากที่เฝ้านั่นเอง พระศาสดาก็ตรัสขึ้นว่า

“อย่าสนใจกับเรื่องนั้นเลย สุภัททะ เวลาของเราและของเธอยังเหลือน้อยเต็มทีแล้ว จงถามสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่เธอเองเถิด”

“ข้าแต่ท่านสมณะ ถ้าอย่างนั้นข้าพระองค์ขอทูลถาม

ปัญหา ๓ ข้อ คือรอยเท้าในอากาศมีอยู่หรือไม่ สมณะภายนอกศาสนาของพระองค์มีอยู่หรือไม่ สังฆารที่เที่ยงมีอยู่หรือไม่ ?”

“สุภัททะ รอยเท้าในอากาศนั้นไม่มี ศาสดาใดไม่มีมรรคมีองค์ ๘ สมณะผู้สงบถึงที่สุดก็ไม่มีในศาสนานั้น สังฆารที่เที่ยงนั้นไม่มีเลย สุภัททะ ปัญหาของเรามีเท่านี้หรือ ?”

“มีเท่านี้พระเจ้าข้า” สุภัททะทูลแล้วนั่งอยู่

พระพุทธองค์ผู้ทรงอนาวรณญาณ ทรงทราบอุปนิสัยของสุภัททะแล้วจึงตรัสต่อไปว่า “สุภัททะ ถ้าอย่างนั้นจงตั้งใจฟังเถิด เราจะแสดงธรรมให้ฟังแต่โดยย่อ ดูก่อนสุภัททะ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เป็นทางประเสริฐสามารถให้บุคคลผู้เดินไปตามทางนี้ถึงซึ่งทางสุขสงบเย็นเต็มที่ เป็นทางเดินไปสู่อมตะ ดูก่อนสุภัททะ ถ้าภิกษุหรือใคร ๆ ก็ตามพึงอยู่โดยชอบ ปฏิบัติดำเนินตามมรรคาอันประเสริฐประกอบด้วยองค์ ๘ นี้อยู่โลกก็จะไม่พึงว่างจากพระอรหันต์”

สุภัททะ ฟังพระพุทธดำรัสนี้แล้วเลื่อมใส ทูลขอบรรพชาอุปสมบท พระพุทธองค์ตรัสว่า ผู้ที่เคยเป็นนักบวชในศาสนาอื่นมาก่อน ถ้าประสงค์จะบวชในศาสนาของพระองค์จะต้องอยู่ติดถียปริวาส คือบำเพ็ญตนทำความดีจนภิกษุทั้งหลายไว้วางใจเป็นเวลา ๔ เดือน ก่อนแล้วจึงจะบรรพชาอุปสมบทได้ นี่เป็นประเพณีที่พระองค์ทรงตั้งไว้เป็นเวลานานมาแล้ว สุภัททะทูลว่า เขาพอใจอยู่บำรุงปฏิบัติภิกษุทั้งหลายสัก ๔ ปี

พระศาสดาทรงเห็นความตั้งใจจริงของสุภัททะ ดังนั้นจึงรับสั่งให้พระอานนท์นำสุภัททะไปบรรพชาอุปสมบท พระอานนท์รับพุทธบัญชาแล้ว นำสุภัททะไป ณ ที่ส่วนหนึ่ง ปลงผม

และหนดแล้วบอกกรรมฐานให้ ให้ตั้งอยู่ในสรวณคณและศีลสำเร็จเป็นสามเณรบรรพชา แล้วนำมาเฝ้าพระศาสดา พระผู้ทรงมหากรุณาให้อุปสมบทแก่สุภัททะเป็นภิกษุโดยสมบูรณ์แล้วตรัสบอกก็มีภฏฐานอีกครั้งหนึ่ง

สุภัททะภิกษุใหม่ ตั้งใจอย่างแน่วแน่ว่าจะพยายามให้บรรลुพระอรหัตผลในคืนนี้ ก่อนที่พระศาสดาจะนิพพาน จึงออกไปเดินจงกรมอยู่ในที่สงัดแห่งหนึ่ง ในบริเวณอุทยานสาละวันนั้น

จงกรมนั้นคือเดินกลับไปกลับมา พร้อมด้วยพิจารณาข้อธรรมนำมาทำลายกิเลสให้หลุดร่วง บัดนี้ ร่างกายของภิกษุห่อหุ้มด้วยผ้ากาสาขาวพัสดร์ เมื่อต้องแสงจันทร์ในราตรีนั้นดูผิวพรรณของท่านเปล่งปลั่งงามอำไพ มัชฌิมยามแห่งราตริจวนจะสิ้นอยู่แล้ว ดวงรัชนีกลมโตเคลื่อนย้ายไปอยู่ทางท้องฟ้าด้านตะวันตก แล้วสุภัททะภิกษุตั้งใจอย่างแน่วแน่ว่า จะบำเพ็ญเพียรคืนนี้ตลอดราตรี เพื่อบูชาพระศาสดาผู้จะนิพพานในปลายปัจฉิมยาม ดังนั้นแม้จะเหน็ดเหนื่อยอย่างไรก็ไม่ย่อท้อ

แสงจันทร์นวลผ่องสุกสกาวเมื่อครู่นี้ดูจะอับริศมีลง สุภัททะภิกษุแห่งนี้ดูท้องฟ้า เมฆก้อนใหญ่กำลังเคลื่อนเข้าบดบังแสงจันทร์จนมืดดวงไปแล้ว แต่ไม่นานนัก เมฆก้อนนั้นก็เคลื่อนคล้อยไป แสงโสมสาดส่องลงมาสว่างนวลดังเดิม

ทันใดนั้นดวงปัญญาก็พลุ่งโพล่งขึ้นในดวงใจของสุภัททะภิกษุ เพราะนำดวงใจไปเทียบด้วยดวงจันทร์

“อา” ท่านอนุทานเบา ๆ “จิตนี้เป็นธรรมชาติที่ผ่องใส มีรัศมีเหมือนจันทร์เจ้า แต่อาศัยกิเลสที่จรมาเป็นครั้งคราว จิตนี้จึงเศร้าหมอง เหมือนก้อนเมฆบดบังดวงจันทร์ให้อับแสง”

แลแล้ววิปัสสนาปัญญาภิโพล่งขึ้น ข้าแรกกิเลสทางทะเลลุ
บาปกรรมทั้งมวลที่ห่อหุ้มดวงจิต แหวกอวิชชาและโมหะอันเป็น
ประดุจตาข่ายด้วยศัสตรา คือวิปัสสนา ปัญญา ชำระจิตให้
บริสุทธิ์จากกิเลสอาสวะทั้งมวล บรรลุอรหัตตผลพร้อมด้วย
ปฏิสัมภิทา แล้วลงจากที่จงกรมมาถวายบังคมพระมณฑป
แห่งพระศาสดาแล้วนั่งอยู่

สุภัททะภิกษุ ปัจฉิมสาวกอรหันต์ผู้นี้ ชื่อพ้องกับสุภัททะ
อีกผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นบุตรแห่งสหายของพระผู้มีพระภาคผู้มีนามว่า
อุปกะ มีประวัติเกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธรองค์อันน่าสนใจยิ่งผู้หนึ่ง
ดังนี้

นับถอยหลังจากนี้ไป ๔๕ ปี สมัยเมื่อพระพุทธรองค์
ตรัสรู้ใหม่ ๆ ทรงดำริจะโปรดปัญจวัคคีย์ ณ อสิปัตตนิมิตตทายะ
เสด็จดำเนินจากบริเวณโพธิมณฑลไปสู่แขวงเมืองพาราณสี ใน
ระหว่างทางได้พบอาชีวกผู้หนึ่งนามว่าอุปกะ อยู่ในวัยค่อนข้าง
ชราแล้ว เขาเห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าเดินสวนทางไปจึงถามว่า
“สมณะ ผิวพรรณของท่านผ่องใสยิ่งนัก อินทรีย์ของท่านสงบน่า
เลื่อมใส ท่านบวชในสำนักของใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน”

“สหาย” พระศาสดาตรัสตอบ “เราเป็นผู้ครอบงำไว้ทุก
สิ่งทุกอย่างเป็นใหญ่ในตนเองเต็มที่ เรารู้ทุกสิ่งทุกอย่างในทาง
ธรรม เราหักกรรมแห่งสังสารจักรเป็นเหตุให้เวียนว่ายตายเกิด
ได้แล้วด้วยตนเอง เมื่อเป็นเช่นนี้จะพึงอ้างใครเล่าว่าเป็นศาสดา”

อาชีวกได้ฟังดังนี้แล้วนึกดูหมิ่นอยู่ในใจว่าสมณะผู้นี้ช่าง
โอหัง ลบหลู่คุณของศาสดาตน น่าจะลองถามชื่อดูเผื่อว่าจะมี
คณาจารย์เจ้าลัทธิใหญ่ ๆ จะจำได้บ้างว่าเคยเป็นศิษย์ของตน

คิดดังนี้แล้วจึงกล่าวว่า

“สมณะ ที่ท่านกล่าวมานี้ก็น่าฟังอยู่ดอก แต่จะเป็นไปได้หรือ คนที่รู้อะไร ๆ ได้เองโดยไม่มีครูอาจารย์ แต่ช่างเถิด ข้าพเจ้าไม่ติดใจในเรื่องนี้นักดอก ข้าพเจ้าปรารถนาทราบนามของท่าน เพื่อว่าพบกันอีกในคราวหน้าจะได้ทักทายกันเถิด”

พระศากยमुณี ผู้มีอนาคตังสญาณทราบเหตุการณ์ภายนอกหน้าได้โดยตลอด ทรงคำนึงถึงประโยชน์บางอย่างในอนาคต แล้วตรัสตอบว่า “สหาย เรามีนามว่าอนันตชินท่านจำไว้เถิด”

“อนันตชิน” อุปกะอุทาน “ชื่อแปลกดีนี่”

แล้วอุปกะซีกก็เดินเลยไป พระศาสดาก็เสด็จบายพระพักตร์ไปสู่พาราณสี

อุปกะเดินทางไปถึงหมู่บ้านพรานเนื้ออาศัยอยู่ในแนวป่าแห่งหนึ่งใกล้หมู่บ้านนั้น

ตอนเช้าเขาเข้าไปศึกษาจารย์ในหมู่บ้านพรานเนื้อนั้น หัวหน้าพรานเห็นเข้าเกิดความเลื่อมใสจึงอาราธนาให้มารับภิกษาที่บ้านของตนทุก ๆ เช้า อุปกะรับอาราธนาด้วยความยินดี แต่ซ่อนความรู้สึกนั้นไว้ภายใน ตามวิสัยแห่งนักบวชผู้ยังมีความละเอียดอยู่

ต่อมาไม่นาน นายพรานเนื้อจำเป็นต้องเข้าป่าใหญ่เป็นเวลาหลายวันเพื่อล่าเนื้อ จึงเรียกลูกสาวมาแล้วกล่าวว่า “สุชาวดี ลูกรัก พ่อจะต้องออกไปเป็นเวลาหลายวัน พ่อเป็นห่วงพระของพ่อ คือท่านอุปกะ ขอให้ลูกรับหน้าที่แทนพ่อ คือตลอดเวลาที่พ่อไม่อยู่ ขอให้ลูกถวายอาหารแก่ท่านแทนพ่อ ปฏิบัติบำรุงท่านเหมือนอย่างที่ผมเคยทำ”

เมื่อสุชาวดี สาวงามบ้านป่ารับคำของพ่อแล้ว นายพรานก็เข้าป่าด้วยความโล่งใจ รุ่งขึ้นอุปกะก็มารับภิกษาตามปกติ สุชาวดีเชื่อเชิญให้นั่งบนเรือนแล้วถวายภิกษาอันประณีต สันทนาด้วยอาการยิ้มแย้มแจ่มใส อุปกะเห็นอาการของนางตั้งนั้นก็ยินดียิ่งนัก เพราะท่านย่อมนึกว่า

“มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส มีใจอารี มีความยินดีที่จะสนทนา เปล่งวาจาไพเราะ มีกิริยาสุภาพ เหล่านี้เป็นเครื่องหมายของผู้ตั้งใจคบ

—มีหน้าตาจัดบึ้งไม่ยิ้มแย้ม ลืมความหลัง มีกิริยาอันน่าขง เอาความเสียใจไปนึกหา เวลาสนทนาชอบนำเอาเรื่องคนอื่นมาพูดให้ยุ่งไป เหล่านี้เป็นเครื่องหมายของผู้มีใช้มิตร”

สุชาวดีงามอย่างสาวบ้านป่า ผมหดดำ นัยน์ตากลมโต ใบหน้าอ้มเอิบมีเลือดฝาดมองเห็นชัดที่พวงแก้ม อุปกะมองเธอด้วยความรู้สึกกระวนกระวาย แม้อายุจะเหี่ยวย่นเข้าสู่วัยชรา แต่ก็ยังตัดอาลัยในเรื่องนี้ไม่ได้ สุชาวดีอยู่ในวัยสาวและสวยสดเป็นดอกไม้ที่ไม่เคยมีแมลงตัวใดมากล้ากราย นางสังเกตเห็นอาการของอุปกะแล้วก็พอจะล่วงรู้ถึงความป็นป่วนภายในของนักพรตวัยชรา แต่ด้วยมรรยาทแห่งเจ้าของบ้านอย่างหนึ่ง และอีกอย่างหนึ่งเป็นนักบวชที่บิดาเคารพนับถือ นางจึงคงสนทนาวาทืออย่างละมุนละไมตามเดิม

จริงที่เดียว สตรีสามารถเข้าใจถึงแห่งความรักได้อย่างรวดเร็ว แม้เธอจะไม่ชอบชายที่รักเธอ แต่เธอก็อดภูมิใจมิได้ที่มีชายมารักหรือสนใจ แม้สุชาวดีจะเป็นเด็กสาวชาวป่า แต่เล่ห์แห่งโลกก็นั้นเป็นเรื่องธรรมดาของสัตว์ที่พอจะเข้าใจได้

มนุษย์และสัตว์เกิดมาจากการกามคุณ จึงง่ายที่จะเข้าใจในเรื่องกามคุณ และจิตใจก็คอยดิ้นรนที่จะลงไปคลุกเคล้ากับกามคุณนั้น เหมือนนวานรเกิดในป่า ปลาเกิดในน้ำ ก็พยายามที่จะดิ้นรนเข้าป่าและกระโดดลงน้ำอยู่เสมอ สตรีเปรียบประดุจน้ำมัน บุรุษเล่าก็อุปมาเหมือนเพลิง เมื่อเพลิงอยู่ใกล้น้ำมันก็อดที่จะลามเสียมิได้

ในวันที่ ๒ และวันที่ ๓ อุปกะคงมารับภิกษาที่บ้านของสุชาวดีดั้งเดิม และอาการก็คงเป็นไปทำนองนั้น

“สุชาวดี” ดอนหนึ่งอุปกะถามขึ้น “พอจะทราบไหมว่า คุณพ่อของเธอจะกลับวันไหน ?”

“ไม่ทราบพระคุณเจ้า” สุชาวดีตอบก้มหน้าเอานิ้วขีดพื้นด้วยความขวยอาย “ธรรมดาที่เคยไปก็ไม่เกิน ๗ วัน”

“เธอคิดถึงคุณพ่อไหม ?” อุปกะถามเพ่งมองสุชาวดีอย่างไม่กระพริบตา

“คิดถึง” สุชาวดีตอบ

“คุณพ่อของเธอมีบุญมาก” อุปกะเปรย

“เรื่องอะไร พระคุณเจ้า ?” สุชาวดีถาม เงยหน้าขึ้นนิดหน่อย

“มีลูกสาวดี ทำอาหารอร่อย” อุปกะชม “สุภาพเรียบร้อยอยู่ในโอวาทของบิดา”

สุชาวดีก้มหน้านิ่ง คงเอานิ้วขีดไปขีดมาอยู่กับพื้นที่ขานเรือน “แล้วก็” อุปกะพูดต่อ “สุชาวดีสวยด้วย สวยเหมือนกล้วยไม้ในพงไพร”

“ !! ” สุชาวดีอ้าปากค้าง ไม่นึกว่านักพรตวัย ๔๕ จะพูดกับเธอซึ่งรุ่นราวคราวลูกด้วยถ้อยคำอย่างนี้

“จริง ๆ นะ สุชาวดี” อุปกะยังคงพล่ามต่อไป “ฉันท่องเที่ยวไปแทบจะทุกหนทุกแห่งในชมพูทวีป ยังไม่เคยพบใครสวยเหมือนเธอเลย”

พูดเท่านั้นแล้วอุปกะก็ลากลับ เขาจากไปด้วยความอาลัย สุชาวดีมองอุปกะด้วยสายตาที่บรรยายไม่ถูก ชันก็ชันสังเวชก็สังเวช แต่ความรู้สึกภูมิใจซึ่งซ่อนอยู่อย่างมิดเม้นนั้น ก็ดูเหมือนจะมีอยู่ เมื่ออุปกะเลยเขตรั้วบ้านไปแล้ว นางจึงวิ่งเข้าห้องนอนหยิบกระจกส่องหน้าขึ้นมาดู “เออ เราสวยจริงสินะ” นางเปรยกับตัวเอง พลังสำรวจไปทั่วสรรพางค์

อย่างนี้เอง ผู้หญิง !! คงเป็นผู้หญิงอยู่นั่นเอง ไม่ว่ามหาราชนีหรือคนหักฟืนขาย เมื่อถูกชมว่าสวยก็อดจะโลดโลดไม่ได้ เธอปักใจเสียเหลือเกินว่ารูปของเธอเป็นทรัพย์ แต่ความจริงก็น่าจะเป็นเช่นนั้น มีสตรีมากมายที่ก้าวขึ้นสู่ความรุ่งโรจน์เพราะรูปงาม

โกกิลาน์ สหุทำ รูป

นกโกกิลาน์สำคัญที่เสียง

นารี รูป สรรพตา

นารีสำคัญที่รูป

วิชา รูป ปรีฐาน

บุรุษสำคัญที่วิทยาคุณ

ขมา รูป ตปสฺสสิน

นักพรตสำคัญที่อดทน

ถ้าสามอย่างถูกต้อง เรื่องนารีสำคัญที่รูปจะผิดไปได้อย่างไร แต่นารีที่ทรงโฉมสะคราญตานั้น ถ้าไร้เสียแล้วซึ่งนารีธรรม

เธอจะเป็นสตรีที่สมบูรณ์ได้ละหรือ เหมือนดอกไม้งามแต่ไร้กลิ่น ใครเล่าจะยินดีเก็บไว้ชมเชยของจะมีค่าต่อเมื่อมีผู้ต้องการ

วันนั้นสุชาวดีมีความสุขสดชื่น รื่นเริงไปทั้งวัน แต่เธอหารู้ไม่ว่าขณะเดียวกันอุปกะกำลังเศร้าซึมอยู่ที่อาศรม

อุปกะก็เหมือนผู้ชายโง่ ๆ ทั่วไป ที่พอเห็นสตรีทำดีด้วย ก็ทักท้วงเอาว่าเขารักตน บัดนี้ศรทามเทพได้เสียบแทงอุปกะเสียแล้ว ความรักไม่เคยปราณีใคร เทียบเหยียบย่ำทำลายมนุษย์และสัตว์ทั่วหน้า เข้าตั้งแต่กระท่อมน้อยของขอทาน ไปจนถึงพระราชวังอันโอ่อ่าของกษัตริยาธิราชผู้ทรงศักดิ์ กัดกินหัวใจของคนไม่เลือกกว่าวัยเด็ก หนุ่มสาว หรือวัยชรา ไข่ดอกไม้ของมาร ๕ ดอกเป็นเครื่องมือ เทียวไปในคามนิคมราชธานีต่าง ๆ ดอกไม้ ๕ ดอกนั้นคือ รูป เสียง กลิ่น รสและโผฏฐัพพะสัมผัสทางกาย เมื่อใครหลงไหลมึนเมาแล้วก็หำหั้นย่ำยีจนพินาศลง

บัดนี้ อุปกะได้หลงไหลมึนเมาในพวงดอกไม้ของมาร คือรูปและเสียงของสุชาวดีแล้ว แม้จะไม่เคยได้กลิ่นแก้มและสัมผัสกาย อย่างนี้เสียอีกทำให้มีจินตนาการอันเตลิดเจิดจ้า และก็ซึมเซาเศร้าหมอง

คนที่ไม่เคยรบก็มักจะทะนงว่าตนกล้า คนที่ไม่เคยงานมักจะทะนงว่าตนเก่ง คนที่ไม่เคยรักก็มักจะทะนงว่าตนรักได้โดยไม่มีทุกข์ ทั้งนี้เพราะคนประเภทแรกไม่เคยรู้กำลังของศัตรู ประเภทที่สองไม่เคยรู้ความยากและความละเอียดของงาน ประเภทที่สามเพราะไม่เคยรู้ซึ่งถึงกำลังของนารี จริงทีเดียว ท่านกล่าวไว้ว่า พระอาทิตย์มีกำลังในเวลากลางวัน พระจันทร์มีกำลังในยามราตรี แต่นารีมีกำลังทั้งกลางวันและกลางคืน ทั้งบนบก

และในน้ำ ทั้งในเวหาและปากกว้าง มิฉะนั้นแล้วทำไมเล่าขุนพลผู้
เกรียงไกรเอาชนะดัสกรได้ทั้งบนบกและทางน้ำ ทั้งบนเวหาและ
ป่าใหญ่ แต่มายอมแพ้แก่หัตถ์น้อยที่ไกวเปล มีแต่ความงามและ
น้ำตาเป็นอาวุธประจำตน

บางที นักพรตผู้ทรงศีล มีตบะมีอำนาจและมีวาจา
ศักดิ์สิทธิ์ แต่เมื่อถูกพิษแห่งความรักแทรกซึมเข้าสู่หัวใจ
โดยสตรีเป็นผู้หยิบยัณให้ ศीलก็พลันเศร้าหมอง ตบะและ
อำนาจก็พลันเสื่อม วาจาศักดิ์สิทธิ์ก็กลายเป็นกลับลอก
สิ่งใดเล่าในโลกนี้จะสามารถทำลายความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว
ของชายได้เท่ากับกำลังแห่งสตรี ชายใดไม่ตกอยู่ในอำนาจ
แห่งสตรี ไม่ยินดีในลาภและยศ ชายนั้นชื่อว่าผู้เข้มแข็ง
อย่างแท้จริงเป็นผู้ชนะโลก

๘๘๘ ๘๘๘ ๘

๒๒

๘๘๘ ๘๘๘ ๘

อุปภาชีวกกับพวงดอกไม้มาร

อุปกะ นั่งเศร้าซึมอยู่หน้าอาศรม ความรุ่มร้อนของ
ราวป่าในยามนี้ ซึ่งเคยเป็นที่พอกพองใจของเขา ยิ่งนักนั้น
ได้กลายเป็นที่ทรมานไปเสียแล้ว เสียงนกเล็ก ๆ ร้องไล่จับ
กัน และส่งเสียงร้องด้วยความขึ้นบานบนกิ่งไม้ เขาเคย
มองดูและฟังเสียงมันด้วยความนิยมชมชื่น แต่บัดนี้มัน
เป็นของแสดงสำหรับเขา นาน ๆ เขาจะสะดุ้งขึ้นครั้งหนึ่ง
เพราะได้ยินเสียงหวาดแว่วเหมือนสำเนียงของสุชาวดี แต่
แล้วเขาคงเศร้าซึมไป เพราะมันเป็นเพียงเสียงลมหวีดหวิว
พัดผ่านมาเท่านั้น เขาก็มลงสำรวจตัวเอง เอามือลูบคลำ
แขนและปลีห่ออง รู้สึกตัวว่าอย่างเข้าสู่วัยชราแล้ว แม้จะไม่
มากนักก็ตาม แต่ความรักเพิ่งจะเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกใน
ชีวิตของเขา ในโลกีย์วิสัย อะไรเล่าจะทำให้คนซึมเศร้าและ
ขึ้นบานมากไปกว่าความรัก ในความรักมีทั้งความขม
และความหวาน มีทั้งเรื่องร้อนร่า ตื่นเต้น และเยือกเย็น

ละเมียดละไม ความรักจะเป็นอย่างไรก็ตาม มันยังมีอิทธิพล
ครอบคลุมจิตใจของมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย แทรกแซงอยู่ทุกหน
ทุกแห่งไม่ว่าในทุ่งนาหรือป่าเขา ในปราสาทราชมณเทียรอันโอ
่อ่าของวีรกษัตริย์ หรือกระท่อมของขอทาน ในหมู่โจรผู้เหี้ยม
โหด หรือในหมู่นักพรตผู้มีกาสาวพัสตร์เป็นธงชัย ความรักเป็น
ความหวัง เป็นความชุ่มชื้น แม้มันจะกลับกลายเป็นขมขื่นปวด
ร้าวระบมในภายหลัง แต่ก็ยังเป็นความหลังที่ใ้บทเรียนอันล้ำ
ค่า ควรแก่การทรงจำและระลึกถึง ความรักเหมือนน้ำใสเย็นจิต
สนิท แต่มีพิษยาแทรกซึมอยู่ด้วยเพียงเบา ๆ เย้ายวนชวนเชิญ
ให้กระหายใคร่ดื่ม แล้วยาพิษก็ค่อย ๆ แสดงฤทธิ์ทีละน้อย
พอกระวนกระวายตั้งที่อุปกระวนกระวายอยู่ ณ บัดนี้

ความรักเหมือนสุรา ผู้ที่ดื่มแก้วแรกแล้วก็อยากจะดื่มอีก
และดื่มอีก การเมารักก็เหมือนเมาเหล้า ทำให้ใจกล้า และตาลาย
ตัดสินใจอะไรง่าย ๆ ขาดสติคุ้มครองตน คิดเอาแต่ความสุข
เฉพาะหน้า

ใบหน้าและกิริยาพาทีของสุชาวดีน้อยปรากฏในห้วงนึก
เหมือนภาพจำลอง เขานั่งและเดินกลับไปกลับมาด้วยความรู้สึก
ที่วุ่นวายและเศร้าหมอง ความจริงคนอายุวัยนี้ มีความสำนึกใน
การสำรวมตน และหักห้ามใจได้ดีพอใช้แล้ว แต่น้ำรักก็เหมือน
น้ำสุรา มักทำให้คนพินเพื่อนหลงไหล และปล่อยตัว ขาดพลังใน
การหน่วงเหนี่ยวจิตใจ

เขาเดินกระวนกระวายอยู่จนย่ำสนธยา ท้องฟ้าทางทิศ
ตะวันตกเป็นสีแดงเข้ม ผุ่งวิหคนกกาเริ่มทะยอยกลับสู่รัง
เสียงชะนีโหยหวนก้องป่า วิเวกวังเวง เตือนให้อุปกระลึกถึงตน

ว่า ช่างเหมือนชะนีน้อยเสียเหลือเกิน ก็นกรลับขอบฟ้าไปแล้ว
 ความมืดปกคลุมอยู่ทั่วบริเวณไพร ไม่นานนัก ดวงจันทร์ก็แผ่
 รัศมีกระจายไปทั่ว อุปกะนั่งอยู่หน้าอาศรมมองดูดวงจันทร์ แต่
 ใจนั้นระลึกถึงสวาวดีอยู่มิได้ว่างเว้น จันทราและหน้านางนั้นต่าง
 กันมากนัก เมื่อมองดูจันทร์งาม ความรู้สึกจะมีเพียงว่าสดชื่น
 แจ่มใส และร่มเย็น คลายกังวลได้บ้าง และไม่เคยมีใครอยากได้
 ดวงจันทร์มาเป็นของตน แต่ใบหน้าอันพร้มเพรางามเจิดฉาย
 ของสาวน้อย เมื่อมองดูแล้วทำให้จิตใจกระวนกระวายเร้าร้อน
 ดันรน แม้จะแฝงไว้ด้วยความสุขที่ระคนด้วยความระทึกใจก็ตาม
 และแล้วความรู้สึกใคร่ได้ใคร่เป็นเจ้าของก็มีขึ้น แต่ที่ยับยั้งไว้ได้
 ก็เพราะศีลธรรม มโนธรรมคอยกระชับอยู่ ถ้าไร้เสียซึ่งศีลธรรม
 และมโนธรรม และประกอบด้วยความมั่งคั่งพรั่งพร้อมด้วยเงิน
 และอำนาจ บุคคลผู้นั้นจะปล่อยตัวปล่อยใจให้ไหลเลื่อนไป ตาม
 ความปรารถนาในโลกียารมณ์อันหาขอบเขตมิได้โลกียา
 รมณ์ซึ่งประกอบด้วยกาม กิณ และเกียรติ เรื่องทั้งสามนี้
 เป็นปัญหาใหญ่ยิ่งของโลกียชน

บัดนี้อุปกะแม้จะอยู่ในเพศและภาวะแห่งผู้สละแล้วซึ่ง
 โลภี แต่จิตใจของเขาได้ดื่มด่ำลึกลงไปในโลกียารมณ์อันสุด
 ถอน อะไรเล่าจะเป็นความทุกข์ทรมานยิ่งไปกว่านี้ ประจวบ
 พยัคฆราชซึ่งถูกกักขังอยู่ในกรงเหล็กกำลังหิวกระหาย มองดู
 นางกวางเยื้องย่างอยู่ไปมา มันจะกระวนกระวายลักป่านใด หรือ
 ประหนึ่งบุคคลผู้เดินทางไกลกันดารเหน็ดเหนื่อยเร้าร้อนมิเหวื่อ
 ไทรมกาย มองดูสระโบกขรณีที่หวงห้าม ด้วยความกระวน
 กระวายสุดกังวล

กึ่งมัชฌิมยามแห่งราตรีแล้ว อากาศซึ่งเยียบเย็นได้เย็นเยียบลงไปอีก อุปกะดิ่งผ้าห่มขึ้นคลุมร่างพลิกกลับไปกลับมา กระสับกระส่ายไม่อาจจะหลับตาลงสูนิทรารมณ์ได้ แน่นอนที่เดียว ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เป็นของร้อน ร้อนเพราะไฟ คือราคะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้างไฟที่ปราศจากควันและไร้แสง แต่มีความรุนแรงเผาใจให้ร้อนรุ่ม คือไฟราคะนี่เอง ไม่อาจจะดับได้ด้วยน้ำคักคัสสิทธิใด ๆ ในโลกนี้

จนกระทั่งอรุณรุ่ง ลมเข้าพัดแผ่วกระทบกายประสาธ อุปกะสลัดผ้าห่มลุกขึ้นนั่งตริกตรองอยู่อย่างลึกซึ้งตลอดราตรีที่ผ่านมาเขามิได้หลับเลย คำกล่าวที่ว่า “ความรักเป็นบ่อเกิดแห่งความกระวนกระวายดิ้นรน หนักหน่วงและขี้มเสรำ” นั้น ช่างเป็นความจริงเสียเหลือเกิน

เขามิได้ไปรับภิกษาที่บ้านของสุชาวดีในเช้าวันนั้น แต่ไปแสวงหาภิกษาที่อื่น ทั้งนี้เพราะความละอายต่อสุชาวดีและละอายตนเอง นักพรตผู้มีภาชนะภิกษาในมือ เมื่อมีความรักเกิดขึ้น คนที่เขาละอายที่สุดคือคนที่เขาหลงใหลนั่นเอง เพราะเพศและภาวะได้ประกาศอยู่อย่างชัดเจนแล้วว่า เขาไม่ควรปล่อยใจไปในเรื่องรักใคร่เสนหา ถ้าใครล่วงรู้ถึงความรู้สึกภายในอันขัดกับอาการภายนอกที่ปรากฏแก่สายตาโลก ก็จจะรู้สึกสังเวชเศร้าสลดและพิศวงประจักษ์ผู้มีอาการภายนอกเป็นบุรุษเพศ แต่ความจริงเขาเป็นสตรีที่บุรุษพึงชมเชยได้ แม้จะไม่สัสสนิทใจนัก และอาจจะเป็นที่สนิทเสนหาของบุคคลบางพวกที่มีความรู้สึกแปลกไป

จริงอยู่คนที่มีความรักย่อมอยากอยู่ใกล้คนที่ตนรัก แต่

เมื่อความละเอียดเกิดขึ้น ดูเหมือนเขาอยากจะไปให้ห่างมากกว่าอยากพบ โดยเฉพาะนักพรตอย่างอุปกะนี้ แต่ความรักก็มีอิทธิพลมากพอที่จะหวังเหนี่ยวอุปกะให้วนเวียนอยู่ในหมู่บ้านพรานเนื้อนั่นเอง

๗ วันล่วงไป นายพรานกลับมาพร้อมด้วยเนื้อจำนวนมาก มีคนหาบหามกันมาเป็นทิวแถว คำแรกที่นายพรานถามเมื่อพบสุชาวดีคือ

“พระของพ่อมารับอาหารอยู่หรือลูกรัก?”

“ตั้งแต่พ่อไปแล้ว เขามารับภิกษาเพียง ๒ วัน แล้วไม่เห็นมาอีกเลย” สุชาวดีรายงาน สวมกอดพ่อด้วยความรักและคิดถึง

นายพรานมีท่าตรองก่อนจะพูดว่า “ลูกมิได้ไปดูที่อาศรมของท่านหรือ?”

“ก็ลูกเป็นผู้หญิงจะให้ไปอย่างไร”

“เออ จริงซินะ พ่อลืมไป” นายพรานพูดเรื่อย ๆ “เออ, แล้วลูกมิได้ให้คนไปดูหรือ?”

“ไม่ พ่อ” สุชาวดีตอบ

“นี่เป็นข้อบกพร่องของลูก”

สุชาวดีมีอาการตกใจ นายพรานเห็นดังนั้นจึงกล่าวว่า

“เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ลูกรัก อย่าตกใจเลย คืออย่างนี้ ท่านอุปกะนั้นเหมือนมาอาศัยเราอยู่ เราเป็นเจ้าของถิ่น เมื่อท่านหายไปไม่ได้มารับอาหารอย่างเคย ถ้าท่านจาริกไปที่อื่นก็แล้วไป แต่ถ้าเจ็บไข้ไม่สบาย ท่านจะให้ใครมาบอก ท่านอยู่คนเดียวคราวนี้จะเป็นข้อบกพร่องของเรา ลูกรัก แม้เราจะเป็นชาวป่า

ชาวเขา หาเนื้อขายและกิน แต่เรื่องปฏิสันถาร เราต้องเคารพ และกระทำให้เหมาะสมเสมอ ลูกจำได้มิใช่หรือที่พ่อเคยสอนว่า บ้านใดแขกกลับไปด้วยความเสียใจ ชื่อว่าทิ้งเอาอัปมงคลไว้ที่บ้าน ส่วนบ้านใดแขกกลับไปด้วยความชื่นบาน ชื่อว่าได้ทิ้งมงคลไว้ที่บ้าน ลูกรัก ขึ้นชื่อว่าอาคันตุกะแล้วไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ โพรหรือผู้ตัวอย่างไร เราต้องต้อนรับและกระทำให้เหมาะสมเสมอ”

นายพรานพูดเท่านั้นแล้ว รีบไปหาอุปกะที่อาศรม ขณะนั้นจวนค่ำแล้ว เห็นประตูอาศรมปิด ด้วยความเกรงใจ นายพรานไม่กล้าเรียก นั่งคอยอยู่หน้าอาศรมคิดว่าถ้าท่านอยู่คงจะออกมาในไม่ช้า ครู่หนึ่งผ่านไป นายพรานได้ยินเสียงกรางและเสียงเพ้อตามออกมาเหมือนคนจับไข้ นายพรานก้าวเข้าไปจะเปิดประตูก็พอดีได้ยินเสียงออกชื่อสุชาวดี เขาจึงหยุดชะงัก

“สุชาวดี” เสียงออกมาจากอาศรม “สุชาวดีฉันคิดถึงเธอ ฉันรักเธอ” อุปกะพูดเพ้อวนเวียนอยู่อย่างนี้

ในที่สุด นายพรานก็ตัดสินใจเปิดประตูเข้าไป มองเห็นอุปกะนอนกระสับกระส่ายอยู่บนเตียงน้อย นายพรานนั่งลงนมัสการแล้วถามว่า

“พระคุณเจ้าไม่สบายไปหรือ ?”

อุปกะพลิกตัวกลับมา “สุชา---” พอมองอย่างชัดเจน อุปกะต้องอ้าปากค้าง ลูกขึ้นนั่งเฉยอยู่

“พระคุณเจ้าไม่สบายไปหรือ ?” นายพรานถามซ้ำ

“ปวดศีรษะเล็กน้อย ท่านกลับมาแล้วหรือ?” อุปกะ

“กลับมายังไม่ได้นั่งที่บ้าน ทราบจากสุชาวดีว่าพระคุณเจ้าไม่ไปรับภิกษาที่บ้านหลายวันแล้ว คิดว่าคงไม่สบายจึงรีบมาเยี่ยม สักครูนี้ข้าพเจ้าได้ยินเสียงพระคุณเจ้าออกซื้อสุชาวดีบุตรของข้าพเจ้า นางได้ทำอะไรให้พระคุณเจ้าเดือดร้อนหรือ”

“ไม่เลย นางมิได้ทำอะไรให้ข้าพเจ้าเดือดร้อน แต่----” อุปกะหยุดคิดนิดหนึ่งแล้วพูดต่อไปว่า “แต่ดูเหมือนนางจะเป็นสาเหตุให้ข้าพเจ้าเดือดร้อนอยู่บ้าง”

“เรื่องอะไรหรือ พระคุณเจ้า ข้าพเจ้าจะลงโทษเธอเอง” นายพรานพูดอย่างหนักแน่น ช้อนยืมไว้ในหน้า

“ท่านจะให้ข้าพเจ้าพูดตรง หรือพูดอ้อมค้อม ?” อุปกะถาม

“พูดตรงดีกว่า พระคุณเจ้า”

“ข้าพเจ้าเคยตั้งใจไว้ว่าจะมอบกายมอบชีวิตในเพศนักพรต” อุปกะหยุดนิดหนึ่งเหมือนจะตรองหาคำพูด “แต่แล้วคงจะรักษาความตั้งใจนั้นไว้ได้ไม่ตลอด เพราะความรู้สึกได้เปลี่ยนแปลงไปมาก”

“เพราะเหตุไรหรือ พระคุณเจ้า ?” นายพรานถาม

“เพราะสุชาวดี ธิดาของท่าน”

“แปลว่าท่านพอใจในธิดาของข้าพเจ้าหรือ ?”

อุปกะนิ่ง การนิ่งของนักพรต ถือว่าเป็นการรับคำ นายพรานรู้สึกกระวนกระวายเล็กน้อย ด้วยความเจนจัดในชีวิต เพราะมีวัยสูง นายพรานมิได้กล่าวโทษอุปกะเลยแม้แต่น้อย เพียงแต่ถามว่า

“แล้วพระคุณเจ้าจะอย่างไร ?”

“ข้าพเจ้าคิดว่า จะสละเพศนักบวชในไม่ช้านี้”

“เวลานี้พระคุณเจ้าอายุเท่าไร ?”

“๔๕” อุปกะตอบ รู้สึกกระดากใจมากอยู่

“พระคุณเจ้ามีศิลปวิทยาอะไรบ้างใหม่ในการที่จะนำไปใช้ในเพศคฤหัสถ์”

“ไม่มีเลย” อุปกะตอบ

“เมื่อไม่มีศิลปศาสตร์ พระคุณเจ้าจะอยู่ครองเรือนได้อย่างไร”

“หาบเนื้อพอจะได้ แม้อายุจะย่างเข้า ๔๕ แล้ว แต่กำลังยังดีอยู่”

“หาบเนื้อพอจะได้” นายพรานทวนคำเบา ๆ เหมือนครางอยู่ในลำคอ

“เรื่องสำคัญยังมีอยู่อีกเรื่อง” นายพรานปรารภ “คือสุชาติเขาจะปลงใจกับพระคุณเจ้าหรือไม่ ข้าพเจ้าไม่ทราบ”

“ดูท่าทางที่แสดงออกมาก็ดูไม่น่าจะรังเกียจ” อุปกะพูดแล้วยิ้มออกมานิดหนึ่ง

“พระคุณเจ้ารู้ได้อย่างไร ว่าเขาไม่รังเกียจ” นายพรานถาม

“สังเกตจากกิริยาท่าทีเมื่อข้าพเจ้าสนทนาด้วย” อุปกะตอบ

“พระคุณเจ้าเป็นนักพรต ใคร ๆ เขาก็ต้องให้เกียรติแสดงอาการคารวะสงบเสงี่ยมและต้อนรับดี เป็นเรื่องของคนที่มีมารยาทดี”

“เรื่องนี้ก็แล้วแต่ท่านจะช่วยเหลือ แต่ข้าพเจ้าแน่ใจในสติปัญญาและความสามารถของท่าน ข้าพเจ้าไม่อาจมีชีวิตรอยู่

ต่อไปได้ ถ้าไม่ได้สุชาวดี ท่านให้ข้าพเจ้าพูดตรง ๆ ข้าพเจ้าก็พูดตรง ๆ อย่างนี้”

สังเกตจากการชูบผอมลงของอุปกะ ทำให้นายพรานเชื่อว่าอุปกะอาจจะตายได้จริง ถ้าไม่ได้ริษยาของตน ประกอบด้วยความรักที่มีในอุปกะ นายพรานจึงรับคำว่าจะลองไปพูดกับสุชาวดี ถ้าตกลงจะส่งข่าวให้ทราบวันพรุ่งนี้

ขณะรับประทานอาหาร นายพรานมิได้พูดอะไรเลย เขาคงนั่งรับประทานอาหารอย่างเคร่งขรึม จนผิดสังเกต สุชาวดีน้อยจึงกล่าวขึ้นว่า

“พ่อเป็นอะไรไป วันนี้ไม่เห็นชวนลูกสนทนาเหมือนก่อน ๆ เลย พ่อไม่สบายหรือ ?”

“มิได้ลูกรัก การเข้าป่าครั้งนี้ทำให้พ่อรู้สึกว้า กำลังของพ่อเหลือน้อยเพราะชรา เหมือนไม้ใกล้ฝั่ง ไม่เท่าไรนัก พ่อคงตาย พ่อคิดถึงลูกว่าจะอยู่อย่างว่าเหวเดียวตาย แม่ของเจ้าก็ตายไปนานแล้ว เราเหลือกันเพียงสองคนเท่านั้น”

“พ่ออย่าพูดอย่างนั้นซิคะ พลอยทำให้ลูกไม่สบายใจไปด้วย พ่อ仍将คงอยู่อีกนาน พ่อยังแข็งแรง” สุชาวดีปลอบพ่อแต่ก็อดเศร้ามิได้ เมื่อนึกถึงแม่ที่ตายไปและคิดต่อไปว่า ถ้าบิดาสิ้นชีวิตลงอีกเธอจะอยู่อย่างไร

“ลูกจำได้ไหม ?” นายพรานถาม “ว่าพ่ออายุเท่าไรแล้ว”

“ดูเหมือน ๖๒ ไช้ไหมคะ ?”

“ไช้” นายพรานรับ “คนอายุ ๖๒ จะอยู่ต่อไปได้อีกสักกี่ปี พ่อเป็นห่วงลูก”

สุชาวดีทำตาแดง ๆ เหมือนจะร้องไห้ เธอรู้สึกเศร้าซึม

ตามคำปรารภของพ่อไปด้วย

“เวลานี้ลูกอายุเท่าไรแล้ว ?” นายพรานถาม

“๑๗ ค่ะพ่อ” สุชาวดีมองหน้าพ่ออย่างสงสัย “ทำไมรีคะ ?”

“พ่อคิดว่า” นายพรานหยุดนิดหนึ่งเหมือนจะสรรหาคำพูดที่เหมาะสม “ลูกควรจะมีครอบครัวได้แล้ว”

“พ่อเกลียดลูกรีคะ จึงอยากให้ลูกแต่งงาน มีครอบครัว เพื่อจะได้พ้นความรับผิดชอบของพ่อ ลูกอยู่อย่างนี้เป็นที่หนักใจของพ่อหรือ ?” สุชาวดีพูดด้วยเสียงอ่อนโยนระคนน้อยใจ แล้วเธอก็ร้องไห้ น้ำตาหลังไหลลงสู่ภาชนะอาหารโดยเธอมิได้รู้สึก

“ลูกรัก” นายพรานปลอบ ลูกขึ้นมาโอบไหล่ของสุชาวดีน้อยอย่างถนอมรัก “มีหรือที่พ่อไม่รักลูก โดยเฉพาะพ่อคนนี้รักลูกสุชาวดีเป็นที่สุด จะสรรหาคำใดมาพูดให้สมกับที่พ่อรักลูกนั้นหาไม่ได้แล้ว เพราะพ่อรักลูกนั่นเอง พ่อจึงอยากให้ลูกเป็นผัวเป็นเมีย ตั้งแต่เวลาที่พ่อยังมีชีวิตอยู่ ลูกอย่าน้อยใจเลย พูดถึงเรื่องรักพ่อมีความรักทุ่มเทให้ลูกมากที่สุด”

“ลูกยังไม่เคยรักผู้ชายคนใด นอกจากพ่อ” สุชาวดีหาทางออก แต่กลับเปิดช่องให้นายพรานเดิน

“แต่มีผู้ชายเขารักลูก” นายพรานพูดอย่างหนักแน่น

สุชาวดีตกใจ เธอไม่เคยนึกว่าจะมีใครปรองรักเธอ เพราะไม่เคยเกี่ยวข้องกับชายใดเลย

“ใครคะพ่อ” สุชาวดีถาม

“พระคุณเจ้า อูปกะ” นายพรานตอบไม่ค่อยเต็มเสียงนัก

“พระคุณเจ้าอูปกะ” สุชาวดีอุทาน นัยน์ตาเบิกกว้าง อาหารซึ่งเธอกำลังจะส่งเข้าปากอยู่แล้วร่วงหล่นลงมา

“ทำไมหรือลูกรัก ทำไมลูกตื่นเต้นตกใจเหลือเกิน?”
นายพรานถามด้วยน้ำเสียงธรรมดา

“ก็ท่านเป็นนักพรต” สุชาวดีพูดเสียงเครือ “แล้วก็...
เอ้อ...แล้วก็ท่านก็แก่มากแล้วด้วย”

“๔๕ เท่านั้น ลูกรัก ผู้ชาย ๔๕ ยังไม่แก่”

“แต่แก่กว่าลูกถึง ๒๘ ปี เป็นพ่อของลูกได้” สุชาวดีแย้ง

“ก็ไม่เห็นเป็นไร ผู้ชายสูงอายุมักจะเอาใจตามใจภรรยา
สาวดี ความรักของคนวัยนี้เป็นความรักที่มั่นคงไม่เหมือนความ
รักของคนวัยรุ่น ซึ่งเกิดเร็วและดับเร็ว อีกอย่างหนึ่ง ลูกเชื่อได้
อย่างหนึ่งว่า เขาจะไม่ทารุณโหดร้ายต่อลูก”

“แต่การที่พ่อจะให้ลูกแต่งงานกับคนคราวพ่อนั้น เป็น
การโหดร้ายเกินไปมิใช่หรือ...ลูกขอประทานโทษด้วย ที่กล่าวคำ
นี้กับพ่อ ลูกไม่ยากพูดคำนี้เลย”

“ไม่เป็นไรลูกรัก พ่อเข้าใจลูกดี แต่ที่พ่อพูดถึงพระคุณ
เจ้าอุปกะ ก็เพราะท่านรักลูกมาก การแต่งงานกับคนที่เขารักเรา
นั้นดีกว่าแต่งงานกับคนที่เรารักเขา เมื่อเขาเป็นคนดี ลูกอยู่ไปก็รัก
เขาเอง”

“รอไว้จนกว่าจะรักกันทั้งสองฝ่ายจะมีดีกว่าหรือพ่อ ลูก
ก็ยังไม่แก่เฒ่าอะไร” สุชาวดีท้วง

“ผู้หญิงในแถบนี้ คราวลูกเขาแต่งงานกันไปหมดแล้ว
เหลือแต่ลูกคนเดียว อีกอย่างหนึ่ง ถ้าลูกยอมแต่งงานกับท่าน
อุปกะ เชื่อว่าลูกได้ช่วยชีวิตของคน ๆ หนึ่งไว้”

“ช่วยชีวิตใครคะ” สุชาวดีถาม

“ชีวิตของท่านอุปกะ”

“ท่านถึงกับจะต้องตายทีเดียวหรือ ถ้าไม่ได้ลูก”

“เห็นจะเป็นอย่างนั้น” นายพรานยืนยัน

“ลูกไม่เชื่อ---ไม่ตายดอกเพราะอดเสนาหา” สุขชาติย่า
คำหล้ออย่างหนักแน่น

“ลูกยังมีความเข้าใจในชีวิตน้อยเกินไป คนที่ฆ่าตัวตาย
เพราะเรื่องรักก็มีอยู่มาก เป็นแต่แตกต่างกันในวิธีตายเท่านั้น”

“นั่นเป็นเรื่องการฆ่าตัวตาย ไม่ใช่ตายเพราะอดเสนาหา”
สุขชาติแย้ง เธอมีอารมณ์สนุกขึ้นมาบ้างแล้ว

“แต่ความเสนาหาเป็นเหตุใช้ไหมลูก?”

คราวนี้สุขชาตินิ่ง ภาพและวัยของอุปกะนักพรตปรากฏ
ขึ้นในห้วงนึกของเธอ เธอไม่เคยเถียงพ่อ ถึงจะขัดแย้งบ้างก็เป็น
ไปอย่างสุภาพอ่อนโยน แม้เธอจะเป็นสาวชาวป่าไม่เคยได้รับ
แสงสีแห่งอารยธรรมที่มนุษย์บางกลุ่มหลงใหลกันยั้มนักก็ตาม
แต่เธอก็เข้าใจดีว่ามารดาบิดามีบุญคุณต่อบุตรธิดาอย่างไร เคย
ถนอมเลี้ยงตนมาอย่างไร จึงเป็นการไม่สมควรอย่างยิ่งที่บุตร
ธิดาจะฟังก้าวร้าวจาหยาบหยาม ขาดความเคารพต่อท่าน การ
ทำให้ท่านผู้มิคุณเข้าใจ ปวดร้าวใจ เพราะวาทะของตนนั่นถือว่าเป็นบาป โดยเฉพาะเกี่ยวกับมารดาบิดาแล้ว บุตรธิดาควรจะยำ
เกรงอยู่เสมอ การไม่เชื่อฟังบิดามารดา แสดงอาการโอหังอวดดี
ต่อพ่อแม่ นั่น เป็นการประกาศความเลวทรามของตนเอง

“ลูกรัก” นายพรานทำลายความเจ็บขึ้น “ลูกเข้านอน
เสียก่อนก็ได้ พรุ่งนี้เช้าค่อยพูดกันใหม่ พ่อก็เหนื่อยเหลือเกิน
เดี๋ยวจะเข้านอนเหมือนกัน”

สุขชาติเข้านอนแต่เธอนอนไม่หลับ ความรู้สึกของเธอ

ขณะนี้สับสนวุ่นวาย ไม่รู้จะตัดสินใจอย่างไร เรื่องรักนั้นเธอพูดได้อย่างเต็มปากว่า เธอมิได้รักอุปกะเลย อยากจะหนีไปเสียให้พ้น แต่สงสารพ่อ จะอยู่ต่อไปและจะต้องแต่งงานกับอุปกะ ก็รู้สึกสงสารความสวยและความสาวของตนที่จะต้องถูกทำลายลงด้วยน้ำมือคนชรา ปัญหาคงเหลืออยู่สองอย่าง คือจะเลือกเอาพ่อแล้วยอมสละตัว หรือจะยอมสละพ่อแล้วรักษาตัวไว้ เธอตัดสินใจไม่ถูก อัดอั้นตันใจ ในที่สุดก็ต้องระบายความอัดอั้นนั้นด้วยน้ำตา.... เธอร้องให้ ผู้หญิงเมื่อระทมทุกข์ตรอมใจก็หันเข้าหาเพื่อนคือน้ำตา ดูเหมือนความระทมเศร้าของเธอจะไหลหลังตามน้ำตาออกมาด้วย นี่แหละโลก โลกซึ่งระทมอยู่ด้วยพิษไข้.....ความรักมิได้ก่อทุกข์ให้เพียงแก่ผู้รักเท่านั้น แม้ผู้ไม่รัก ก็ต้องระทมทุกข์เพราะความรักอยู่บ่อย ๆ เหมือนกัน ดูชีวิตของสุชาวดีน้อยนี้เป็นตัวอย่างเกิด

๐๘ ๒๐๘ ๒๐๘ ๒๐

๒๗

๐๘ ๒๐๘ ๒๐๘ ๒๐

อุปภาชีวกกับพระอนันตชิน

ในขณะที่สุชาวดีกำลังระทมทุกข์เพราะเกรงว่าจะต้องประสบด้วยสิ่งอันไม่เป็นที่รักอยู่นั้น อีกมุมหนึ่งอุปกะกำลังกระวนกระวายด้วยเกรงว่า จะพลัดพราก จะผิดหวังในสิ่งอันเป็นที่รัก ในเรื่องเดียวกัน บุคคลบางคนอาจจะเศร้าบางคนอาจจะสุขหรืออาจจะทุกข์ด้วยกัน แต่ทุกข์กันไปคนละอย่างเท่านั้น

รุ่งขึ้นขณะรับประทานอาหารเช้า นายพรานพูดขึ้นว่า “สุชาวดี เรื่องที่พูดเมื่อคืนนี้ ลูกจะตัดสินใจได้แล้วหรือยัง ?”

“ลูกคิดว่า” สุชาวดีพูดเสียงอ่อย ๆ “ลูกเป็นสมบัติของพ่อ พ่อเลี้ยงลูกมา ลูกจึงคิดเสียว่า แล้วแต่พ่อจะเห็นดีเห็นชอบอย่างไร ?” พูดเท่านั้นแล้วสุชาวดีก็ม้วนหน้าหนึ่ง น้ำตาซึ่งเพิ่งจะเหือดแห้งไปเมื่อใกล้รุ่งนี้เองเริ่มจะหลั่งไหลออกมาอีก

“ลูกรัก” นายพรานพูดเพื่อปลอบโยน “ลูกอย่าคิดว่าพ่อใจไม่ใส่ระกำเลย พ่ออยากให้ลูกมีความสุข พ่อคิดว่าการแต่งงานกับท่านอุปกะคงทำให้ลูกมีความสุขได้ เขาเป็นคนดีนะลูก อายุแตกต่างกันบ้างก็ไม่ใช่ไร ผู้หญิงแก่เร็ว ถ้าเขาอายุ ๖๕ ลูกก็แก่แล้วเหมือนกัน”

อุปกะดีใจเหมือนได้เทพธิดา เมื่อนายพรานมาบอกว่า สุขาวดีไม่ขัดข้อง ถ้าต้องการก็ให้รับสละเพศบรรพชิตหรือนักบวชเสีย อุปกะสละเพศนักพรต นุ่งห่มผ้าอย่างคฤหัสถ์ทั่วไป แล้วติดตามนายพรานมาด้วยความรู้สึกอึดอัดขึ้นบาน

เขาได้อยู่กินกับสุขาวดีฉันสามีภรรยา บางคราวเขาจะพาสุขาวดีน้อยไปชมพันธุ์ไม้นานาชนิดในป่า แต่ท่านเอยจะมีสตรีสาวสดคนใดเล่า จะเกิดความนิยมชมชอบรักใคร่เสนหาในสามีชราด้วยความจริงใจ เขาจะทำดีด้วยหรือฉ้อเลาะอ่อนหวานก็เพียงเพื่อความประสงค์บางอย่าง ซึ่งสิ่งนั้นอาจจะเป็นทรัพย์สินหรือชื่อเสียงเกียรติคุณว่า ได้เป็นภรรยาของคนใหญ่คนโตเท่านั้น มันมิใช่เพราะความสนิทเสนหาอย่างแน่นอน ถ้ายังผู้ชายนั้นไร้ทรัพย์สินอภัยยศและยังชราเข้าอีก จะซำร้ายสักเพียงใด แต่มันเป็นกรรมของโลก หรือของมนุษยชาติหรือไหน จึงมักจะบิดเบือนหันเหจิตใจของชายชราให้มักพอใจในสตรีสาววัยรุ่น ยิ่งเขาแก่มาลงเพียงใดก็ยิ่งต้องการสาวที่เยาว์วัย และไร้เดียงสาต่อโลกเพียงนั้น

อุปกะพยายามเอากเอาใจสุขาวดีสมกับที่ตนรัก แต่สุขาวดีมิเห็นการเอาใจของอุปกะเป็นสิ่งที่ไร้ค่าและไร้ความ

“สุขาวดี” อุปกะพูดในขณะที่ชมพันธุ์ไม้อยู่ในป่า “ดู

ดอกไม้นั้นชั้มนข้างสวยงามแบ่งบานดีเหลือเกิน”

“เห็นแล้ว” สุชาวดีตอบสะบัด ๆ

“แต่” อุปกะพยายามพูดให้ถูกใจเธอ “ดอกไม้นั้นยังสวยน้อยกว่าสุชาวดี มันอาจจะอ่อนแต่ไม่หวาน สุชาวดีทั้งอ่อนด้วยหวานด้วย จึงสู้สุชาวดีไม่ได้ ไม่ว่าจะมองในแง่ใด ๆ”

“พูดยืดยาวน่ารำคาญเสียจริง เขาจะชมดอกไม้ให้เพลินเสียหน่อย ก็มาพรั้ออะไรก็ไม่รู้” สุชาวดีพูดอย่างมะนาวไม่มีน้ำ

อุปกะรู้สึกน้อยใจ แต่ก็น้อยใจไปเกิด น้อยใจไปจนตายตอนที่มาร่วมกินร่วมนอนอย่างสามิภรรยา นั้นนึกเอาแต่ความพอใจของตัวเอง ไม่คำนึงถึงความรู้สึกของอีกฝ่ายหนึ่งบ้างเลย ว่าจะมี ความรู้สึกตอบประการใด ผู้ชายแบบนี้มักจะได้รับผลตอบแทนอย่างนี้เสมอ

แต่จะรักหรือไม่รัก จะชอบหรือไม่ชอบก็ตามที่ เมื่ออยู่ด้วยกันอย่างสามิภรรยา สิ่งก็ตามมาก็คือลูก สุชาวดีเกลียดพ่อของเด็ก จึงรักลูกได้เพียงครั้งเดียวในขณะที่เธอกำลังนิยมชมชื่นอยู่กับสุภัททะเด็กน้อย คราใดที่ระลึกถึงพ่อของเธอ เธอจะหน้าเผือดใจแห้งลงทันที ความร่าเริงหายไป สุภัททะก็ช่างดีแท้ หน้าตาเหมือนพ่อประจักษ์พิมพ์

สองปีที่อยู่ด้วยกันมา อุปกะไม่เคยได้รับความชื่นใจจากภรรยาสาวที่เขาหลงรักเลย สุชาวดีคอยพูดเสียดสีให้กระทบกระเทือนใจอยู่เสมอ ไม่เว้นแต่ละวัน เมื่อเหง่กล่อมลูก เธอก็จะสรรหาคำที่ทิ่มแทงใจอุปกะให้ปวดร้าวระบม แต่เขาก็อดทน--ทนเพราะความรักลูกและภรรยา

“สุภัททะเจ้าเอ๋ย เจ้านั้นเป็นลูกของคนจรที่หลับที่นอนก็

“ไม่มี ขาดสง่าและราศีเหมือนกาโกกาก็ที่ร่ำร้องเพราะหลงรัก ขราพารขาดพลั้ง กำลังก็หย่อนยานอีก ธนสารสมบัติก็ไม่มีที่ติดตัว ญาติพี่น้องผู้เกี่ยวข้องและพัวพันก็แลไม่เห็นผู้ใด เออ เจ้าลูกคนหาบเนื้อเจ้าจะทำไฉนเมื่อเต็บโต เจ้าลูกคนหาบเนื้อเอ๋ย.....นอนเสียเถิด” คำเห่กล่อมลูกตามนี้อุปกะได้ยินทุกวัน วันละหลาย ๆ ครั้ง

คืนหนึ่งเขานอนไม่หลับ เขาคิด....คิดถึงชีวิตของเขาเอง ตั้งแต่ต้นมาจนบัดนี้ เคยได้รับการยกย่องเคารพนับถือประดุจเทพเจ้า คำน้อยไม่เคยมีใครล่วงเกิน มาบัดนี้หมดแล้วซึ่งเกียรติยศ ถูกเหยียดหยามกล่าวร้ายจากเด็กผู้มีวัยเสมอด้วยบุตรของตน เราเป็นคนไม่มีญาติพี่น้องไม่มีทรัพย์สินสมบัติ แม้จะทำงานสายตัวแทบขาด เพื่อลูกและภรรยา แต่เธอก็หาเห็นใจแม้แต่น้อยไม่

อุปกะคิดถึงเพื่อน เขาไม่มีเพื่อนเลยที่เดียวหรือในโลกนี้ คิดทบทวนอยู่เป็นเวลานาน ในที่สุดภาพแห่งนักพรตรูปงามมีสง่าราศีก็ปรากฏขึ้นในหัวนึก “เขายกกว่าเขาชื่ออนันตชิน” อุปกะปรารภกับตนเอง “มีลักษณะดี มีแวแห่งความเมตตากรุณา คนอย่างนี้มักไม่ปฏิเสธคำขอร้องของผู้ตกยากหากหน้ามาพึ่งพิง”

ประกอบด้วยบุรพูนิสัยอันแก่กล้า มีบารมีที่แก่เต็มที่แล้วคอยเตือน ในราตรีที่ตึกสงบได้ยินแต่เสียงน้ำค้างตกจากใบไม้ อุปกะตัดสินใจแน่วแน่ที่จะจากหมู่บ้านพรานเนื้อไป ...ไปหาสหายซึ่งพบกันเพียงครั้งเดียว แต่ลักษณะและวาจาเป็นที่ประทับใจของเขายังนึกเขาชื่อ อนันตชิน

ในขณะนั้นแรงเร้าแห่งความรักลูกผุดพลุ่งขึ้นมาทำให้เขาต้องถอนใจ ความอาลัยในลูกมีมากพอที่ช่วยหนุนเหนี่ยว

เขาไว้อีก ทำให้เขาคิด เมื่อคิดถึงลูกน้อยจิตใจของอุปกะรู้สึกอ่อนลง ดูเหมือนจะไม่อาจจากไปได้ แต่บารมีที่เคยบำเพ็ญมา ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เคยสูญหายได้มาเตือน และเร่งรื้อให้เขาคิดถึงพระอนันตชินอย่างแรง คึ้นนั้นเองอุปกะได้จัดแจงห่อของเท่าที่เป็นของตน และพอฟาดิตตัวไปได้ เตรียมออกจากวังทหารชนบท

ก่อนออกเดินทางเขาอดที่จะมองดูลูกด้วยความอาลัยมิได้ ปุตตวิปโยคเป็นความเศร้าอย่างใหญ่หลวงสำหรับบิดา แต่ในที่สุดเขาก็ตัดสินใจออกจากวังทหารคามตอนตีกสงัดคึ้นนั้น เวลานี้จิตใจของเขาคำนึงถึงแต่ภาพแห่งนักพรตรูปงามผู้มีนามว่าอนันตชิน

มีหลายครั้งที่เขาจะหวนกลับมาหาลูกน้อยและบิดา (นายพราน) ผู้มีความปรารถนาดีต่อเขาตลอดมา แต่ความระอาใจต่อสุขาวดี ทำให้เขาหันหลังกลับมุ่งหน้าไปหาสหายอนันตชิน ซึ่งเขาก็ไม่แน่ใจว่าเวลานี้อยู่แห่งหนตำบลใด

ผู้ที่เคยบำเพ็ญพรตมานาน เป็นผู้สลดใจเร็วและมีอำนาจจิตพิเศษในการต่อต้านสิ่งที่ต่อต้านได้ยาก มีพลังจิตเข้มแข็งในการที่จะสลະสิ่งที่บุคคลสลະได้โดยยาก บารมีธรรมที่สั่งสมอยู่ในดวงจิตเป็นสิ่งที่ไม่เคยสูญหาย มันคอยกระตุ้นเตือนให้บุคคลเบนชีวิตไปตามวิถีทางที่เขาเคยเดินมาแล้วเป็นเวลานาน เขาเดินฝ่าความมืดออกไป มีทางเลี้ยวไปทางไหน เขาก็ไปทางนั้น ไปอย่างไม่มีจุดหมาย เขาคิดว่าพอรุ่งอรุณก็พอจะหาทางที่แน่นอนได้ และพยายามสืบถามว่า เวลานี้พระอนันตชินอยู่ที่ใด

จนกระทั่งสายตะวันโแดง เขารู้สึกหิวเพราะเดินทางมาเป็นเวลานาน อาหารก็มีได้ติดตัวมาเลย เขาออกจากบ้านอย่าง

กะทันหัน ไม่มีแผนการล่วงหน้า ดังนั้น เมื่อมาถึงหมู่บ้านแห่งหนึ่ง จึงเข้าไปขออาหารจากชาวบ้านพอประทังชีวิต แล้วเดินทางต่อไป คำที่โชนอนที่นั่น เทียงวัน วันหนึ่งอากาศร้อนอบอ้าว หลังจากได้เดินทางเหน็ดเหนื่อยเหนื่อยโทรมกายแล้ว เขาแวะเข้าพัก ณ ได้ร่มพฤกษ์ใหญ่ใบหนา ลมโชยมาเบา ๆ ต้องผิวกายพอชุ่มชื้น เขาเอนตัวลงนอนพัก เอาการาไม่แทนหมอน และหลับไปด้วยความอ่อนเพลีย เขาตื่นขึ้นเมื่อพระอาทิตย์คล้อยไปทางทิศตะวันตกมากแล้ว รู้สึกชุ่มชื้นและมีกำลัง

เขานั่งตรองถึงชีวิตในอดีต โดยเฉพาะเวลา ๒ ปี ที่อยู่ร่วมกับสุมารดีเป็นระยะเวลาที่เขาลำบากซอกซำสุดประมาณได้ลำดับนั้นสุภาสิตเก่า ๆ ที่โบราณกบัณทิตได้กล่าวไว้ก็แจ่มแจ้งแก่เขา ประดุจคบเพลิงสว่างโรยขึ้นในมุมมืด สุภาสิตนั้นมีดังนี้

- มีบิดาผู้ซึ่งสะสมหนี้สินไว้มากคือศัตรู มีมารดาผู้ซึ่งมิได้ประพฤติกิเลสในบริสุทธิคือศัตรู มีภรรยาบุปผางามคือศัตรู มิตรที่ปราศจากความรู้คือศัตรู

- ความรู้เป็นประดุจยาพิษเพราะมิได้ใช้ความรู้นั้นให้เหมาะสม อาหารก็เปรียบเหมือนยาพิษ เพราะไม่ย่อย พระราชวังเป็นประดุจยาพิษสำหรับคนเขื่องใจ ภรรยาสาวก็เปรียบเหมือนยาพิษสำหรับสามีชรา

- แสงจันทร์และละอองฝนไม่เป็นที่ยินดีของคนหนาว แสงอาทิตย์ไม่เป็นที่พอใจของคนร้อน สามีชราย่อมไม่เป็นที่ยินดีพอใจของภรรยาสาว

- สามีเกศาทองก ความรักของหญิงสาวผู้ภรรยาจะมีรุนแรงได้อย่างไร ประดุจยาขม หรือไม่ขมก็ตาม ใครจะชอบ

รับประทานบ้าง เมื่อไม่จำเป็น ด้วยเหตุนี้สตรีจึงเอาใจออกห่างจากผัวแก่ไปฝากไว้ในชายอื่น

- ความรักในสมบัติ ความรักชีวิตย่อมมีอยู่ในบุคคลทั่วไป ทุกรูปทุกนาม แต่เมียสาวเป็นที่รักเลิศของผัวเฒ่ายิ่งกว่าหัวใจ

- ชายแก่มีสังขารทรุดโทรม แม้หมัดกำลังเพื่อความสนุกที่นรมย์ ก็ยังมีวายุกระเสือกกระสน เหมือนสุนัขถึงฟันหักเหียน หากพบเนื้อติดกระดูกที่ตนไม่สามารถแทะทิ้งได้ ถึงกระนั้นก็ยังขอแต่ให้ได้เลียก็ยังดี

- ไม่มีสถานที่ ไม่มีโอกาส ไม่มีบุรุษจะชักชวนให้ไขว่เขว นารีบริสุทธิอยู่ได้เพราะเหตุนี้ต่างหาก

- เหตุที่สตรีจะทนเป็นพรหมจารีอยู่ได้ มิใช่จะเป็นเพราะรู้สึกละอาย มีจริยสมบัติ เกลียดการหยาบคายหรือมีใจเกรงขาม ที่แท้เป็นเพราะยังไม่มีผู้ปรารถนาอย่างเดียวเท่านั้น

- สตรีบางคนทำเป็นหวงตัวอย่างน่าหมั่นไส้ เหมือนใครจะกระทบกระแทกมิได้เลยแม้แต่น้อย แต่พออยู่ในที่ลับตาคน เธอกลับโถมเข้าหาผู้ชายเหมือนปลากระโดดลงน้ำ

บัดนี้เขาตัดใจจากสุมชาติได้แล้ว เรื่องเดียวที่วนเวียนอยู่ในจิตของเขา คือสหายผู้มีนามว่าอนันตชิน เขารอนแรมมาตามลำพัง จนกระทั่งถึงเขตสาวิตรี ราชธานีแห่งแคว้นโกศล

ปัจจุบันวันนั้น พระอนันตชินสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแผ่ข่ายพระญาณออกครอบจักรวาล มองดูอุปนิสัยแห่งเวไนยสัตว์ที่พระองค์พอจะโปรดได้ อุปกะเข้าไปในข่ายพระญาณแห่งพระองค์ ทรงทราบโดยตลอดว่า เช้าวันนี้อุปกะจะมาถึงเขตวัน จึงเสด็จออก

จากพระคันธกุฎีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ในเชตวนารามทั้งหมด แล้วตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย วันนี้ถ้ามีอาคันตุกะมาถามหาบุคคลผู้มีนามว่าอนันตชิน ก็ขอให้พาไปหาเราที่คันธกุฎี ตรัสเท่านี้แล้วทรงให้โอวาทภิกษุสงฆ์เป็นกรณีพิเศษ เกี่ยวกับเรื่องความเคารพในปฏิสันถาร มีอาทิว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ผู้เคารพหนักแน่นในพระศาสดา ในพระธรรม มีความยำเกรงในสงฆ์ มีความเคารพหนักแน่นในสมาธิ มีความเพียรเครื่องเผาบป เคารพในไตรสิกขา และเคารพในปฏิสันถารการต้อนรับอาคันตุกะ ผู้เช่นนั้นย่อมไม่เสื่อม ดำรงอยู่ใกล้พระนิพพาน”

ตอนสายวันนั้นเอง อุปกะก็มาถึงบริเวณเชตวนารามอันร่มรื่น เห็นภิกษุทั้งหลายกำลังสาธยายธรรมบ้าง ทำกิจอย่างอื่นเป็นต้นว่านั่งเป็นกลุ่ม ๆ สนทนาธรรมบ้าง เขาเข้าไปหาภิกษุกลุ่มหนึ่ง นมัสการแล้วกล่าวขึ้นว่า

“พระคุณเจ้าผู้เจริญ ข้าพเจ้ามีสหายผู้หนึ่งนามว่าอนันตชิน เขาเป็นนักพรตที่สง่างาม ผิวพรรณผ่องใสใบหน้าอ้มเอิบ มีแววแห่งความกรุณาฉายออกจากดวงตาทั้งสอง ใช้เครื่องนุ่งห่มอย่างท่านนี้ ท่านพอจะรู้จักผู้ซึ่งข้าพเจ้าเอยนามถึงนี้อยู่บ้างหรือ ?”

ภิกษุกลุ่มนั้นมองตากันแล้วยิ้ม ๆ ด้วยความอัศจรรย์ใจในการทราบเหตุการณ์ล่วงหน้าของพระศาสดา ก็พระองค์ตรัสสั่งไว้เมื่อเช้านี้เองว่า ถ้ามีคนมาถามหาพระอนันตชินให้พาไปเฝ้าพระองค์

ดังนั้นภิกษุหนุ่มรูปหนึ่งจึงกล่าวขึ้นว่า “อุบาสก พระอนันตชินเป็นศาสดาแห่งเราทั้งหลาย พวกเราเป็นสาวกของ

พระองค์ โฉนเล่าพวกเราจะไม่รู้จักพระผู้มีนามเช่นนั้น มาเกิดตามข้าพเจ้ามา จะนำไปเฝ้าพระอนันตชินพระองค์นั้น” ว่าแล้วได้ลุกเดินนำอุปกะไป

ถึงพระคันธกุฎี พระพุทธองค์ทรงรอคอยอยู่แล้ว พระผู้มีพระภาคทรงเปล่งพระรัศมีชานออกจากพระกายทั้ง ๖ สี ดุจเดียวกับวันที่พระองค์ได้พบอุปกะครั้งแรก เมื่อตรัสรู้ใหม่ ๆ อุปกะก็ลงกราบพระมงคลบาทแห่งพระศาสดา มีน้ำตานองหน้า กราบทูลว่า

“ข้าแต่พระอนันตชิน ท่านยังจำข้าพเจ้าได้อยู่หรือ ข้าพเจ้าเคยพบท่านครั้งหนึ่งแขวงเมืองพาราณสีเป็นเวลาหลายปีมาแล้ว”

“ดูก่อนอุปกะ” พระศาสดาตรัสตอบ “เรารอคอยการมาของท่านอยู่ การมาของท่านครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ใหญ่หลวงแก่ท่าน” พอได้ยินคำว่า “อุปกะ” เท่านั้น ปิติปราโมชก็แผ่ไปทั่วสรรพางค์ของอุปกะ ชื่อใดเล่าในโลกนี้จะไพเราะอ่อนหวานยิ่งกว่าชื่อของตนเอง ทุกคนจะดีใจเป็นที่ยิ่ง เมื่อทราบว่าผู้อื่นจำชื่อของตนได้อย่างแม่นยำ หลังจากพรากกันไปเป็นเวลานาน

“อุปกะ” พระองค์ตรัสต่อไป “หลังจาก จากคราวนั้นแล้วท่านไปอยู่ที่ไหน ทำอะไร พอทนต์ได้อยู่หรือ เมื่อก่อนนี้ดูท่านทรงเพศเป็นนักบวช บัดนี้ทำไมจึงเปลี่ยนแปลงไป?”

อุปกะได้เล่าความหลังทั้งหมดให้พระศาสดาทราบโดยตลอด แล้วทูลเพิ่มเติมว่า “พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เดินหลงทางอยู่เป็นเวลานาน บัดนี้มาพบพระองค์เป็นครั้งที่สอง คงจะดำเนินไปสู่ทางที่ถูกต้อง พระองค์ผู้อนุเคราะห์โลก โปรดอนุเคราะห์ข้าพระองค์ด้วยเถิด” พูดเท่านั้นแล้วเขาก็ขบศีรษะลงแทบพระบาทมูลแห่งพระศาสดา

พระจอมมุนีศรีศากยบุตร ประทับนั่งอยู่ครู่หนึ่งแล้วตรัสว่า “ดูก่อนอุปกะ การครองเรือนเป็นเรื่องยาก เรือนที่ครองไม่ได้ ย่อมก่อทุกข์ให้มากหลาย การอยู่ร่วมกับคนพาล เป็นความทุกข์อย่างยิ่ง อุปกะเอ๋ย เครื่องจองจำที่ทำด้วยเชือก เหล็กหรือโซ่ ตรวนใด ๆ เราไม่กล่าวว่าเป็นเครื่องจองจำที่แข็งแรงทนทานเลย แต่เครื่องจองจำคือ บุตร ภรรยา ทรัพย์สมบัตินี้แล รังรัดมัดผูกสัตว์ทั้งหลาย ให้ติดอยู่ในภพไม่มีที่สิ้นสุด เครื่องผูกที่ผูกห่อพัน ๆ แต่แก้ได้ยาก คือ บ่วงบุตร ภรรยา และทรัพย์สมบัตินี้เอง รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะ นั้นเป็นเหยื่อของโลก เมื่อบุคคลยังติดอยู่ในรูปเป็นต้น เขาจะพ้นจากโลกมิได้เลย ไม่มีรูปใดที่จะรัดตรึงใจของบุรุษได้มากเท่ารูปแห่งสตรี ดูก่อนอุปกะผู้ยังตัดอาลัยในสตรีมิได้ ย่อมจะต้องเวียนเกิดเวียนตายอยู่รำไป แม้สตรีก็เช่นเดียวกัน ถ้ายังตัดอาลัยในบุรุษไม่ได้ ย่อมประสบทุกข์บ่อย ๆ ก็เลสนั้นมีอำนาจครอบคลุมอยู่โดยทั่ว ไม่เลือกว่าในวัยและเพศใด

“ดูก่อนอุปกะ เราจะขอสาธกให้ฟังสักเรื่องหนึ่ง”

นานมาแล้ว มีมานพหนุ่มน้อยสามารถาบิดาไปเรียนศิลปวิทยา ณ สำนักศึกษาปาโมกข์เมืองดักศิลา เมื่อเรียนจบแล้ว จึงลาอาจารย์กลับบ้าน มารดาต้อนรับเขาด้วยความยินดียิ่ง เมื่อสนทนากันไปมารดาถามว่า ลูกได้เรียนนอสาตมนต์แล้วหรือ ลูกชายตอบว่า ยังไม่ได้เรียน มารดาจึงขอร้องให้ไปเรียนนอสาตมนต์เสียก่อน เขาจึงลามารดาไปหาอาจารย์ กราบเรียนให้อาจารย์ทราบว่ายังมีมนต์สำคัญอยู่อย่างหนึ่ง ซึ่งเขายังมิได้เรียนจากอาจารย์ มารดาของเขาขอร้องให้มาเรียนนอสาตมนต์ อาจารย์ได้ทราบดังนั้นยินดียิ่งนัก จึงกล่าวว่า “มานพ เวลานี้เรามาพักอยู่ในป่าไม่มีใครเลย นอกจากเราและมารดาผู้ชราของเรา เธอจงปฏิบัติบำรุงมารดาของเราสักชั่วระยะเวลาหนึ่งแล้วเราจะบอก

อสาตมนต์ให้ แต่ในขณะที่ปฏิบัติมารดาของเรา เช่น การอาบน้ำ ป้อนข้าวให้ และนวดพั้นให้ เจ้าจงชมเชยอวยวะต่าง ๆ แห่งมารดาของเราทุกครั้งไป เช่น “ว่ามือสวย เท้าสวย เป็นต้น”

มานพหนุ่มรับคำของอาจารย์ด้วยความปิติยินดี ตั้งแต่วันนั้นมาเขาตั้งใจปฏิบัติมารดาของอาจารย์ เช่น การอาบน้ำให้ ป้อนข้าวและนวดพั้น เป็นต้น

“มือและแขนของคุณแม่สวยน่าดูเหลือเกิน” วันหนึ่งเด็กหนุ่มเริ่มทำตามทีที่อาจารย์สอน

นางยิ้มอย่างร่าเริง ทั้ง ๆ ที่พั้นของนางหักหมดแล้ว และกล่าวว่า

“มือและแขนของฉันสวยจริง ๆ หรือ พ่อหนุ่ม ฉันแก่แล้วนะ”

“คุณแม่แก่แล้วมือและแขนยังสวยขนาดนี้ เมื่อคุณแม่สาว ๆ คงจะสวยมิใช่น้อย ขาและเท้าของคุณแม่ก็สวย ใบหน้าก็งามซึ่งน่าดูเหลือเกิน กระผมดูไม่เบื่อเลย เมื่อคุณแม่ยังสาวคงจะสวยหาคนเสมอเหมือนมิได้”

นางรู้สึกปิติยินดีอย่างล้นเหลือ เป็นเวลานานมาแล้วที่นางไม่เคยได้ยินคำอ่อนหวานระรื่นหูซูกำลังใจอย่างนี้เลย อะไรเล่าจะเป็นที่พอใจของสตรีมากเท่าได้ยินคำชมว่าเธอสวย ไม่ว่าสตรีนั้นจะอยู่ในวัยใด มานพหนุ่มเวียนพุดชมเชยนางผู้เป็นมารดาของอาจารย์อยู่อย่างนี้ทุกวัน บางคราวเขายังพุดเพิ่มเติมว่าถ้าเขาได้ภรรยาที่มีความงามพร้อมเพียงครึ่งหนึ่งของนาง เขาก็จะมีความสุขหาหน่อยไม่ และทำที่เป็นมีความรู้สึกเสนาหาในตัวเองเสียสุดประมาณ จนกระทั่งนางรู้สึกได้ว่า หนุ่มน้อยนี้คงมีจิตพิศواسปฏิปัทธ์ในตัวนางเป็นที่ยิ่ง วันหนึ่งจึงถามว่า

“พ่อหนุ่ม เธอมีความพอใจในตัวเรามากหรือ ?”

“มากเหลือเกิน คุณแม่ กระผมไม่ทราบจะสรรหาคำพูดใด ๆ มาพูด ให้สมกับความรู้สึกที่กระผมมีต่อคุณแม่ได้”

“เธอจะเลี้ยงดูเราอย่างนี้ตลอดไปหรือ ?”

“ตลอดไป คุณแม่ การได้อยู่ใกล้ชิดคุณแม่เป็นความสุขอย่างยิ่งของกระผม ถ้าคุณแม่จะมีชีวิตอยู่ต่อไปสักร้อยปี และกระผมปฏิบัติคุณแม่อุอย่างนี้ถึงร้อยปี กระผมก็จะไม่เบื่อหน่ายเลย”

หญิงชราเข้าใจว่า มานพหนุ่มมีจิตปฏิพัทธ์ในตนให้รู้สึกกระสันยิ่งนัก จึงกล่าวว่า “ก็จะเป็นไรไปเจ้าหนุ่ม เมื่อเธอปรารถนาอย่างนั้นก็คงจะเป็นได้ เมื่อเธอต้องการจะร่วมอภิรมย์กับเรา เราก็นิดี”

“จะทำได้อย่างไรคุณแม่ คุณแม่เป็นแม่ของอาจารย์ กระผมต้องเคารพยำเกรงคุณแม่ยิ่งกว่าอาจารย์เสียอีก ตราบใดที่ท่านอาจารย์ยังมีชีวิตอยู่ กระผมจะทำอย่างนั้นไม่ได้เลย” ว่าแล้วมานพหนุ่มก็แก้มือเคล้าเคลียและเอาใจหญิงชรายิ่งขึ้น

“พ่อหนุ่ม” หญิงชราพูดด้วยเสียงสั้นเครือ “เธอจะปฏิบัติเราไม่ทอดทิ้งเราจริง ๆ หรือ ?”

“ข้อนีกระผมรับรองได้ คุณแม่” มานพตอบ

“ถ้าอย่างนั้น จะขัดข้องอะไรกับเรื่องชีวิตลูกชาย เธอฆ่าเขาเสียก็หมดเรื่อง”

“กระผมจะฆ่าเขาได้อย่างไรครับคุณแม่ ท่านเป็นอาจารย์ที่สอนศิลปศาสตร์ให้กระผม และติดต่อกับกระผมเหลือเกิน กระผมฆ่าท่านไม่ได้ดอก” มานพยืนยัน

“เธอรับรองแน่ว่าเธอจะไม่ทอดทิ้งฉัน” หญิงชราพูด

“ข้อนีกระผมรับรองครับ คุณแม่” ชายหนุ่มตอบ

“ถ้าอย่างนั้น เมื่อเธอฆ่าไม่ได้ ฉันจะฆ่าเขาเอง” หญิงชราพูดอย่างมั่นคง

“เอาไว้ออกคิดการดี ๆ ให้รอบคอบก่อนเกิดครับคุณแม่” พุดแล้วชายหนุ่มก็ออกจากห้องของหญิงชราไปหาอาจารย์ เล่าเรื่องทั้งหมดให้อาจารย์ทราบความจริง เขาเล่าเรื่องต่าง ๆ ตั้งแต่ต้นมาให้อาจารย์ทราบโดยตลอด เพราะถือว่าเป็นการเรียน และเรื่องทั้งหมดเป็นแผนการของอาจารย์ที่จะสอนศิษย์เรื่องอสาตมนต์ ชายหนุ่มพูดอย่างไร หญิงชราแสดงอาการอย่างไร และได้ตอบอย่างไร อาจารย์ได้รับทราบจากชายหนุ่มเป็นระยะ ๆ ตลอดมา

เมื่ออาจารย์ได้ทราบจากชายหนุ่มว่ามารดาของตนคิดจะฆ่าตน ที่แรกรู้สึกสลดใจเล็กน้อย แต่เนื่องจากอาจารย์เป็นผู้รู้เรื่องอย่างนี้ดีอยู่แล้ว จึงวางเฉยได้ไม่ช้า และตรวจดูอายุขัยแห่งมารดาตน ทราบว่าถึงอย่างไร ๆ มารดาก็หมดอายุในวันพรุ่งนี้แล้ว ถึงเหตุการณ์ปกติไม่มีอะไรเกิดขึ้น มารดาก็จะต้องตายในวันพรุ่งนี้อยู่แล้ว จึงต้องการจะสอนศิษย์ให้รู้แน่ในวิชาอสาตมนต์ จึงบอกชายหนุ่มให้ไปตัดไม้ต้นหนึ่ง ทำให้มีลักษณะคล้ายรูปคนแล้วนำมาวางไว้บนเตียงนอนของอาจารย์ เอาผ้าคลุมไว้แล้วเอาเชือกขึงจากห้องของมารดา ทำเป็นราวมาสู่ห้องของตน

ทุกอย่างเรียบร้อย ชายหนุ่มเข้าไปสู่ห้องของมารดา อาจารย์ นวดพื้นปฏิบัติอย่างที่เคย กล่าวชมเชยความงามของหญิงชราด้วยประการต่าง ๆ

“ว่าอย่างไร พ่อหนุ่ม” หญิงชราพูดขึ้น “เมื่อเธอไม่ฆ่าเราเอง”

“คุณแม่จะฆ่าจริง ๆ หรือ ?” ชายหนุ่มถามแล้วแสวงกล่อเคลีย แสดงความรักในหญิงชราให้มากขึ้นด้วยความเคลิบเคลิ้ม และหลงใหล หญิงชรายืนยันอย่างแข็งขันว่าจะฆ่า ชายหนุ่มจึง

กล่าวว่าเขาได้เตรียมแผนการไว้พร้อมแล้ว “นิชวาน” เขากล่าว “คุณแม่เดินไปตามเส้นทางที่ซึ่งไว้นี้ ปลายเชือกไปสุดลงที่ใด ที่นั่นเป็นเตียงนอนของอาจารย์ เวลานี้อาจารย์นอนหลับแล้ว พอสุดปลายเชือกเอี้ยวตัวมาทางขวานิดหนึ่ง จะตรงคออาจารย์พอดี คุณแม่ฟันทีเดียวให้คอขาด แล้วเราจะอยู่ด้วยกันอย่าง ผาสุกต่อไป”

หญิงชราฉีกผ้าฟาง มองอะไรไม่ค่อยจะเห็น แล้วเดินไม่ค่อยถนัดเพราะความแก่เฒ่า รับชวานจากชายหนุ่มแล้ว กงันเดินคลำเส้นเชือกไป ใจของเธอเวลานี้ถูกห่อหุ้มด้วยโมหะ ถูกความเสน่หาเร่งเร้าปลงใจฆ่า แม้แต่ลูกของตนเองซึ่งมีความ ตีงามพร้อมทุกประการ

เมื่อเดินคลำเส้นเชือกมาถึงปลายสุด หญิงชราก็เอี้ยวตัว มาคลำดูบนเตียง มองเห็นราง ๆ เหมือนภาพคนนอนคลุมผ้าอยู่ นางแน่ใจว่าเป็นลูกชายตนจึงจ้วงคมชวานลงสุดแรง คมชวาน กระทบไม่ดังโผะ นางรู้ตัวว่าถูกหลอกเสียแล้ว ตกใจอย่างยิ่ง ประจวบกับชรามากถึงแล้วซึ่งอายุชย นางจึงสิ้นใจตายอยู่ ณ ที่ นั้นเอง

อาจารย์และศิษย์หนุ่มเฝ้าสังเกตการณ์อยู่โดยตลอด สังเวชสลดใจเป็นที่ยิ่ง ทั้งสองยืนเฝ้าร่ำซึมอยู่ใกล้ ๆ ร่างของหญิงชราอยู่เป็นเวลานาน ในที่สุดอาจารย์ก็กล่าวขึ้นว่า

“มานพเธอได้เรียนอสาตมนต์จบเรียบร้อยแล้ว” ชายหนุ่ม ทูลดัตถ์ลงกราบอาจารย์ และกอดเท้าทั้งสองไว้ พร่ำรำพันถึง เมตตากุณยาของอาจารย์ที่มีต่อตน น้ำตาของเขาหยดลงสู่หลัง เท้าของอาจารย์ ในขณะนั้น ความรู้สึกของเขาสับสนวุ่นวาย จน ไม่อาจพรรณนาได้ว่าเป็นฉันใด

นี่เอง อสาตมนต์ที่มารดาของเขาเร่งเร้าให้มาเรียน ช่าง

เป็นวิชาที่แปลกและมีคุณค่าแก่ชีวิตอย่างเหลือล้น

พระผู้มีพระภาค ตรัสเล่าเรื่องอสาตมนต์จบลงแล้ว ทรงเพิ่มเติมว่า

“ดูก่อน อุปกะ ความทุกข์ทั้งมวลมีมูลรากมาจากตัณหา อุปาทาน ความทะยานอยากดิ้นรน และความยึดมั่นถือมั่น ว่าเป็นเราเป็นของเรา รวมถึงความเพลินใจในอารมณ์ต่าง ๆ สิ่งทีเข้าไปเกาะเกี่ยวยึดถือไว้โดยความเป็นตนเป็นของตนที่จะไม่ก่อทุกข์ก่อโทษให้มันเป็นไม่มี หาไม่ได้ในโลกนี้ เมื่อใดบุคคลมาเห็นสักแต่ว่าได้เห็น ฟังสักแต่ว่าได้ฟัง รู้สักแต่ว่าได้รู้เข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ เพียงแต่สักว่า ๆ ไม่หลงไหลพัวพันมัวเมา เมื่อนั้นจิตก็จะว่างจากความยึดถือต่าง ๆ ปลอดโปร่งแจ่มใสเบิกบานอยู่ ดูก่อน อุปกะ เธอจงมองดูโลกนี้โดยความเป็นของว่างเปล่า มีสติอยู่ทุกเมื่อ ถอนอึดติดานุวัตรคือความยึดมั่น ถือมั่นเรื่องตัวตนเสีย ด้วยประการฉะนี้ เธอจะเบาสบายคลายทุกข์คลายกังวล ไม่มีความสุขใดยิ่งไปกว่าการปล่อยวาง และการสำรวมตนอยู่ในธรรม”

อุปกะส่งกระแสนจิตไปตามพระธรรมเทศนาของพระตถาคตเจ้า คลายสังโยชน์คือกิเลสที่ร้อยรัดใจออกเป็นเพราะ ๆ ได้บรรลุอนุตตารามิผลเป็นพระอริยบุคคลชั้นที่สาม ด้วยประการฉะนี้

เมื่อศาลาโนทยานชาวด้วยมหาวิโยค

ขอนำท่านมาสู่บริเวณศาลาโนทยาน
กรุงกุสินาราอีกครั้งหนึ่ง

ภายใต้แสงจันทร์สีนวลของโยนั้น พระผู้มีพระภาค
บรรทมเหยียดพระกายในท่าสิทฺธิไสยา แวดล้อมด้วยพุทธ
บริษัทมากมายแผ่เป็นปริมณฑลกว้างออกไป ๑ ประจุ
ดวงจันทร์ที่ถูกแฉวงด้วยกลุ่มเมฆก็ปานกัน

พระพุทธองค์ตรัสกับพระอานนท์ว่า “อานนท์ เมื่อเรา
ล่วงลับไปแล้ว เธอทั้งหลายอาจจะคิดว่า บัดนี้พวกเธอไม่มี
ศาสดาแล้วจะพึงว่าเหวไรที่พึง อานนท์เอ๋ยพึงประกาศให้
ทราบทั่วกันว่า ธรรมวินัยอันใดที่เราได้แสดงแล้วบัญญัติ
แล้ว ขอให้ธรรมวินัยนั้นจงเป็นศาสดาของพวกเธอแทน
เราต่อไป เธอทั้งหลายจงมีธรรมวินัยเป็นที่พึง อย่าได้มี
อย่างอื่นเป็นที่พึงเลย

“อานนท์ อีกเรื่องหนึ่งที่เราจะสั่งเธอไว้ คือบัดนี้
ภิกษุทั้งหลายเรียกกันว่า “อาวุโส ๑” ทั้งผู้แก่และผู้อ่อน
ต่อไปนี้ขอให้ภิกษุผู้ แก่พรรษากว่า เรียกผู้อ่อนพรรษาว่า

“อาวุโส” (คุณ) ส่วนภิกษุผู้อ่อนพรรษากว่าพึงเรียกผู้แก่กว่าว่า “ภันเต” หรือ อายัสมา (ท่าน) ผ่อนผันตามควรแก่การวโรหาร

“อานนท์ อีกเรื่องหนึ่งคือเรื่องฉันทะ เธอเป็นพระที่ถือติด มีทิฏฐิमानะมาก ไม่ยอมเชื่อฟังใคร ไม่ยอมอ่อนน้อมต่อใคร เพราะถือติว่าเคยเป็นข้าเก่าของเรา เคยใกล้ชิดเรามาก่อนใคร ๆ หมด เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว ขอให้สงฆ์ลงพรหมทัณฑ์แก่พระฉันทะ คือเธอปรารถนาจะทำ จะพูดสิ่งใด หรือประสงค์จะอยู่อย่างไรก็ให้เธอทำ พูดและอยู่ตามอัธยาศัย สงฆ์ไม่ฟังว่ากล่าวตักเตือนอะไรเธอ นี่เป็นวิธีลงพรหมทัณฑ์ คือการลงทัณฑ์ที่หนักที่สุดแบบอริยะ

“อานนท์ อีกเรื่องหนึ่งคือ สิกขาบทบัญญัติที่เราได้บัญญัติไว้ เพื่อภิกษุทั้งหลายจะได้อยู่ด้วยกันอย่างผาสุก ไม่กินแหนงแคลงใจกัน มีธรรมเป็นเครื่องอยู่เสมอกัน สิกขาบทบัญญัติเหล่านั้นมีอยู่เป็นจำนวนมาก เมื่อเราล่วงลับไปแล้วสงฆ์พร้อมใจกันจะถอนสิกขาบทเล็กน้อย ซึ่งขัดกับกาลกับสมัยเสียบ้างก็ได้ กาลเวลาล่วงไปสมัยเปลี่ยนไป จะเป็นความลำบากในการปฏิบัติสิกขาบทที่ไม่เหมาะสมสมัยเช่นนั้น เราอนุญาตให้ถอนสิกขาบทเล็กน้อยได้”

เมื่อพระอานนท์มิได้ทูลถามอะไร พระธรรมราชาจึงตรัสต่อไปว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ผู้มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้ ผู้ใดมีความสงสัยเรื่องพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ในมรรคหรือปฏิบัติใด ๆ ก็จงถามเสียบัดนี้ เธอทั้งหลายจะได้ไม่เสียใจภายหลังว่า มาอยู่เฉพาะพระพักตร์พระศาสดาแล้ว มิได้ถามข้อสงสัยแห่งตน”

ภิกษุทุกรูปเงยบกริบ บริเวณปรินิพพานมณฑลสงบ เงียบไม่มีเสียงใด ๆ เลย แม้จะมีพุทธบริษัทประชุมกันอยู่เป็นจำนวนมากก็ตาม ทุกคนปรารถนาจะฟังแต่พระพุทธดำรัส เพื่อ

เป็นเครื่องเตือนใจเป็นครั้งสุดท้าย

บัดนี้ พละกำลังของพระผู้มีพระภาคเจ้าเหลืออยู่น้อยเต็มทีแล้ว ประจุน้ำที่เทราดลงไป在地ที่แตกกระแหงย่อมพลันเหือดแห้งหายไป มิได้ปรากฏแก่สายตา ถึงกระนั้น พระบรมโลกนาถก็ยังประทานปัจฉิมโอวาทเป็นพระพุทธรคำรัสสุดท้ายว่า

“ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เป็นวาระสุดท้ายแห่งเราแล้ว เราขอเตือนเธอทั้งหลายให้จำมั่นไว้ว่าสิ่งทั้งปวงมีความเสื่อมและความสิ้นไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงอยู่ด้วยความไม่ประมาทเถิด”

อย่างเข้าสู่ปัจฉิมยาม พระจันทร์โคจรไปทางขอบฟ้าทิศตะวันตกแล้ว แสงโสมสาดส่องผ่านทิวไม้ลงมา ท้องฟ้าเกลี้ยงเกลารปราศจากเมฆหมอก รัศมีแจ่มจรัสดูเหมือนจะจงใจส่องแสงเปล่งปลั่งเป็นพิเศษ ครั่งสุดท้ายแล้วสลัวลงเล็กน้อย เหมือนจงใจอำลย์ในพระศาสดาผู้เป็นครูของเทวดาและมนุษย์

พระผู้มีพระภาคมีพระกายสงบ หลับพระเนตรสนิท พระอนุรุธเถระซึ่งเป็นพระเถระผู้ใหญ่อยู่ในเวลานั้น และได้รับการยกย่องจากพระผู้มีพระภาคว่าเป็นเลิศทางทิพยจักขุ ได้เข้าเฝ้าตาม ทราบว่าพระพุทธรองค์เข้าสู่ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน ออกจากจตุตถฌานแล้ว เข้าสู่รูปสมาบัติ คืออากาสนัญญายตนะ วิญญูณัญญายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ และสัญญาเวทยิตนิโรธ ตามลำดับแล้ว ถอยกลับมาจากสัญญาเวทยิตนิโรธจนถึงปฐมฌานและเข้าปฐมฌานไปจนถึงจตุตถฌานอีก เมื่อออกจากจตุตถฌาน ยังมีได้ทันได้สู้ อากาสนัญญายตนะ พระองค์ก็ปรินิพพานในระหว่างนั้น

ในที่สุดแม้พระพุทธรองค์เองก็ต้องประสพวสานเหมือนคนทั้งหลาย พระธรรมที่พระองค์เคยพร่ำสอนมาตลอดพระชนมชีพ

ว่า สัตว์ทั้งหลายมีความตายเป็นที่สุดนั้น เป็นสัจธรรมที่ไม่ยกเว้น
แม้แต่พระองค์เอง

ตลอดเวลา ๔๕ พรรษา ที่ทรงบำเพ็ญพุทธกิจนั้น ทรง
ลำบากตรากตรำอย่างยิ่งยวด ทรงเสวยเพียงวันละมื้อ เพียงเพื่อ
ให้มีพระชนม์อยู่เพื่อประโยชน์แก่โลก พระอัครสาวกทั้งสองได้
ปรินิพพานไปก่อนแล้ว นิครนถ์ นาฏบุตร หรือศาสดามหาวิระ คู่
แข่งผู้ยิ่งใหญ่ในการประกาศศาสนาได้สิ้นชีพไปแล้ว อุบาสกผู้
เสียสละอย่างยิ่ง เช่นอนาถปิณฑิกกฤหบดี ก็ละทิ้งสังขารของตน
จากไปก่อนแล้ว ทั้งผู้เป็นมิตรและตั้งตนเป็นศัตรูกับพระพุทธ
องค์ ต่างก็ทะยอยกันเข้าไปสู่ปากแห่งมรณะกันตามลำดับ ๆ แม้
พระองค์จะต้องนิพพานไปแต่ศาสนายังอยู่ พระธรรมคำสอนของ
พระองค์ ยังคงอยู่เป็นประทีปส่องโลกต่อไป จำนวนผู้เคารพ
เลื่อมใสในศาสนธรรมของพระองค์ ได้เพิ่มพูนแอ่สูงเหมือนน้ำที่
ป่าสูงขึ้นโดยไม่มีเวลาลด รากแก้วแห่งพระพุทธศาสนาได้หยั่ง
ลงแล้วอย่างแท้จริงในจิตใจของมนุษยชาติ

นิกยอนหลังไปเมื่อ ๔๕ ปีก่อนปรินิพพาน พระองค์เป็น
ผู้โดดเดี่ยว เมื่อปัญจวัคคีย์ทอดทิ้งไปแล้ว พระองค์ก็ไม่มีใครอีก
เลย ภายใต้โพธิบัลลังก์ครั้งกระนั้น แสงสว่างแห่งการตรัสรู้ได้
โชติช่วงขึ้น พร้อมด้วยแสงสว่างแห่งอรุณ พระองค์มีเพียงหยาด
น้ำค้างบนใบโพธิพฤกษ์เป็นเพื่อน ต้องเสด็จจากโพธิมณฑลไป
พาราณสีด้วยพระบาทเปล่าถึง ๑๐ วัน เพียงเพื่อหาเพื่อนผู้จะรับ
คำแนะนำของพระองค์สัก ๕ คน ต่อมา บัดนี้ พระองค์มีภิกษุ
สงฆ์สาวกเป็นจำนวนแสนจำนวนล้าน มีหมู่ชนเป็นจำนวนมาก
เดินทางมาจากทิศานทิศเพียงเพื่อได้เข้าเฝ้าพระองค์ เพราะคน
ทั้งหลายรู้สึกว่าการได้เห็นพระพุทธเจ้านั้นเป็นความสุขอย่างยิ่ง
ของเขา

เมื่อ ๔๕ ปีมาแล้ว ทรงมีเพียงหม้ายคามัดหนึ่งทีนายโสถยิยะ นำมาถวาย และทรงทำเป็นที่รองประทับ มาบัดนี้ มีเสนาสนะ มากหลายที่สวयงาม ซึ่งมีผู้ศรัทธาสร้างอุทิศถวายพระองค์ เช่น เขตวัน เวฬุวัน ชิวกัมพวัน มหาวัน ปุพพาราม นิโครธาราม โฆสิตาราม ฯลฯ เศรษฐี คหบดี ต่างแย่งชิงกันจองเพื่อให้พระองค์ รับประทานอาหารของเขา แนนอนทีเดียว หากพระองค์เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ คงจะไม่ได้รับความนิยมเลื่อมใสถึงขนาดนี้และไม่ยืนนานถึงปานนี้

เมื่อ ๔๕ ปีมาแล้ว ภายได้โพธิฤกษ์อันร่มเย็นริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา พระองค์ได้บรรลุลแล้วซึ่งกิเลสนิพพาน กำจัดกิเลส และความมืดให้หมดไป และบัดนี้ภายได้ต้นสาละทั้งคู่ และความเย็นเยือกแห่งปัจฉิมยาม พระองค์ก็ดับแล้วด้วยขันธนิพพาน

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้มีพระรูปอันวิจิตรด้วยมหาปรีสลักษณะ ๓๒ ประการ ประดับด้วยอนุพยัญชนะ ๘๐ มีพระธรรมกายอันสำเร็จแล้ว ด้วยนานาคุณรัตนะ มีศีลขันธอันบริสุทธิ์ด้วยอาการทั้งปวงเป็นต้น ถึงฝั่งแห่งความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ ด้วยยศ ด้วยบุญ ด้วยฤทธิ์ ด้วยกำลัง และด้วยปัญญา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นยังต้องดับแล้วด้วยการตกลงแห่งฝน คือมรณะ เหมือนกองอัครีใหญ่ต้องดับมอดลง เพราะฝนห่าใหญ่ตกลงมาฉะนั้น

พระองค์เคยตรัสไว้ว่า “ไม่ว่าพาลหรือบัณฑิต ไม่ว่า กษัตริย์ พราหมณ์ ไวศยะ ศูทร หรือจันตาล ในที่สุดก็ต้องบ่ายหน้าไปสู่ความตาย เหมือนภาชนะไม่ว่าเล็กหรือใหญ่ ในที่สุดก็ต้องแตกสลายเหมือนกันหมด” นั้นช่างเป็นความจริงเสียนี้กระไร !

อันว่าความตายนี้มีอิทธิพลยิ่งใหญ่นัก ไม่มีใครสามารถต้านทานต่อสู้อย่างวิธีใด ๆ ได้เลย ก้าวเข้าไปสู่ปราสาทแห่งกษัตริยาธิราช

และแม้ในวงชีวิตของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างสง่าผ่าเผย ปราศจากความสะทกสะท้านใด ๆ เช่นเดียวกับก้าวเข้าไปสู่ กระต่อมน้อยของขอทาน พญามัจจุราชนี้เป็นตุลาการที่เที่ยง ธรรมยิ่งนัก ไม่เคยลำเอียงหรือกินสินบนของใครเลย ย่อม พิจารณาคดีตามบทพระอัยการ และอ่านคำพิพากษาด้วยถ้อย คำอันหนักแน่นเด็ดเดี่ยว ไม่ฟังเสียงคัดค้านและขอร้องของใคร ทำมกลางเสียงคร่ำครวญอันระคนด้วยกลิ่นธูปควันเทียนนั้น ท่านได้ยื่นพระหัตถ์ออกกระซกให้ความหวังของทุกคนหลด ลอย และแล้วทุกอย่างก็เป็นไปตามพระบัญชาของพระองค์ เมื่อ มาถึงจุดนี้ ความยิ่งใหญ่ของผู้ยิ่งใหญ่ทั้งหลาย ก็จะกลายเป็น เพียงนิยายที่ไว้เล่าสู่กันฟังเท่านั้น

มงกุฎประดับเพชรก็มีค่าเท่ากับหมวกฟาง พระศทธาน มีลวดลายวิจิตรก็เหมือนท่อนไม้ที่ไร้ค่า เมื่อความตายมาถึงเข้า พระราชาก็ต้องถอดมงกุฎเพชรลงวางทิ้งพระศทาไว้ แล้วเดิน เคียงคู่ไปกับชาวนา หรือขอทานผู้ซึ่งได้ทั้ง จอบ เสียม หมวก ฟาง และคันไถหรือภาชนะขอทานไว้ให้ทายาทของตน

ใครเล่าจะต่อกรกับพระยามัจจุราชผู้เป็นใหญ่ในสิ่งที่ ต้องตาย แต่ถ้าไม่มีความตายแล้ว มนุษย์ทั้งหลายก็จะมัวเมา ประมาท และมีชีวิตอยู่อย่างทุกข์ทรมานมากกว่านี้ พระยามัจจุราชก็ มีบุญคุณกับมนุษย์มากอยู่ เพราะเพียงแต่นึกถึงท่านบ่อย ๆ เท่านั้น ก็ทำให้ความโลภโกรธและหลงสงบลง และเพียงแต่เอาชื่อ ของท่านไปขู่เท่านั้น ก็ทำให้บุคคลบางคนวางมือจากความชั่ว ทุจริตที่เคยทำมา แต่ก็พญามัจจุราชนี้เองที่กระซกเอาชีวิตของคน ดีมีประโยชน์บางคนไปอย่างหน้าตาเฉย แม้ในโอกาสอันยังไม่ควร

แม้ความงามอันเจิดฉายของหญิงงามสะคราญตาารานใจ อันถูกยกย่องแล้วว่าเป็นหนึ่งในจักรวาล เป็นที่ต้องการปรารภ

ยิ่งนักของบุรุษทุกวัยในพื้นที่พิภพ เธอผู้งามพร้อมเช่นนี้ ในที่สุดก็ต้องเป็นเหยื่อของความตาย ผู้ไม่เคยยกเว้นและปราณีใครเลย เมื่อดาบแห่งมัจจุราชฟาดฟันลง ใช้บ่วงอันมีมหิทธานุภาพยิ่งนักคล้องเอาดวงวิญญาณไปแล้ว ร่างอันงดงามเร้ากามคุณให้กำเริบนั้นก็พลันนอนนิ่งเหมือนท่อนไม้ มันไร้ค่ายิ่งกว่าท่อนไม้เสียอีก เพราะไม่อาจนำไปทำประโยชน์ใด ๆ ได้เลย จะทำสัมภาระหรือเป็นเครื่องมือหุงข้าวต้มแกงก็ได้ มีแต่เป็นเหยื่อของหมู่หนอนเข้าซอนไช ให้ปรุพรุนเน่าเหม็นเป็นที่สะอิดสะเอียน แม้แก่บุคคลที่เคยรักเหมือนจะขาดใจอะไรเล่าจะเป็นสาระในชีวิตมนุษย์นี้ นอกเสียจากความดีที่เคยบำเพ็ญและทิ้งไว้ให้โลกระลึกถึงและยกย่องบูชา

ด้วยประการฉะนี้เจ้าของแห่งเรือนร่างที่งดงามพริ้งเพราถ้ามีแต่มาในร่างอันไร้สาระของตน มิได้ชวนชวนบำเพ็ญประโยชน์ให้สมกับที่เกิดมาเป็นมนุษย์แล้ว คุณค่าของเขาจะสู้ก่อนอิฐปูถนนได้อย่างไร

พระผู้มีพระภาคเจ้าปรินิพพานไปแล้ว พระกายของพระองค์เหมือนของคนที่ทั้งหลาย ซึ่งจะต้องแตกสลายไปในที่สุด แต่ความดีและเกียรติคุณของพระองค์ยังคงดำรงอยู่ในโลกต่อไปอีกนานเท่าใดไม่อาจจะกำหนดได้ ความดีนี้เองที่เป็นสาระอันแท้จริงของชีวิต

ขณะเดียวกับที่พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐละทิ้งวิบากขั้นธัมมมานเข้าสู่ศิวโมกข์ มหาปรินิพพานนั้นเหตุอัศจรรย์ก็บันดาลให้เป็นไปทั่วท้องธรณีและสากลจักรวาลโลกธาตุ มหาปฐพีลซึ่งสามารถรองรับนานาสังขารลักษณะเช่นภูเขาสิเนรุราชเป็นต้น ก็ไม่อาจทนอยู่ได้ แสดงกับปนาทการหัวนไหว อีกทั้งห้วงมรรณพก็กำเริบ ดีฟองคะนองครึ้นครึ้นถุนา

สนั่นทั่วทั้งสาคร หมู่มัจฉาปาณกษัตริย์มั่งกรดุจด่ำ กระทำศัพท์
ใ้เห็นฤโฆษประตุงเสียงปริเทวนาการแซ่ซ้อง โศกาคูรทำสรดทอ้ง
ฟ้านภาภาคก็มีดมัวสลลวง พร้อมทั้งมีเสียงครื้นครั่นสนั่นทั่ว
เวหาสน์ เหมือนแสดงอาการคร่ำครวญถึงองค์พระโลกนาถผู้
จากไป

มองลงมายังพื้นปฐพี ณ สาลวโนทยานมณฑล ซึ่งคลา
คล้าไปด้วยศาสนิกชนพุทธบริษัท อารามไปด้วยกาสาวพัสดร์
อำไพพรรณ และทวยนาครผู้มีความอาลัยในพระศาสดา พอ
เสียงก้องกังวานระคนเศร้าของพระอานนท์พุทธอนุชาประกาศ
ออกมาว่า บัดนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าปรินิพพานแล้วเท่านั้น เสียง
ร่ำไห้ก็ระงมขึ้นพร้อมกันประตุงเสียงจกจั่นและเรไร กริรร้อง
ยามย่ำสนธยา ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตที่ยังเป็นปุถุชนไม่อาจจะ
อดกลั้นอัสสุชลธาราไว้ได้ ร่ำร้องไห้ให้ประตุงบิดาแห่งตนสิ้น
ชีพลงพร้อม ๆ กัน ณ บริเวณสาลวันเปี้ยกซุ่มไปด้วยน้ำตา
เหมือนพระพิรุณโปรยลงมาเป็นครั้งคราว เสียงร่ำไห้ติดต่อกัน
เสียงเดียวกันทั่วทุกสินารานคร

ฝ่ายภิกษุผู้เป็นชีณาสพ สิ้นอาสวะแล้วก็ปลงธรรม
สังเวชพร้อมด้วยปlobผู้ที่กำลังร้องไห้คร่ำครวญด้วยธรรมกถา
ให้เห็นความเป็นไปตามธรรมตาแห่งสิ่งทั้งปวงคือความไม่เที่ยง
เป็นทุกข์และมีใช่ตัวตน ทนไม่ได้ต้องแตกไป ดับไป สลายไป

พระผู้มีพระภาคเจ้าปรินิพพานแล้วแต่ต้นปัจฉิมยาม
แห่งราตรี เพลายังเหลืออยู่อีกนาน กว่าจจะรุ่งอรุณ พระอนุรุทธะ
และพระอานนท์ ได้สลับเปลี่ยนกันแสดงธรรมปlobพุทธบริษัท
ให้คลายโศก ด้วยธรรมเทศนาอันปฏิสังยุตด้วยไตรลักษณะการ
คือความไม่เที่ยงเป็นทุกข์และเป็นอนัตตา

ข่าวการดับขันธปรินิพพานของพระผู้มีพระภาคเจ้าแพร่

สะพัดไปอย่างรวดเร็ว จากแคว้นสู่แคว้น จากราชธานีสู่ราชธานี จากนิคมสู่นิคม และจากชนบทสู่ชนบทตลอดทั่วชมพูทวีป ภารตวรรษทั้งหมตสันตะเทือนวิปโยค ประดุจบุรุษผู้มีกำลังดิ่งยาน เถาวัลย์อันเกี่ยวพันรูกขสาขา ยังความสันตะเทือนให้เกิดขึ้นทั่ว มณฑลแห่งรูกขชาติก็ปานกัน ไอ่แห่งความเศร้าสลดแผ่กระเซ็น สาดกระจายไปทั่วชนทสีมาอาณาเขต ประหนึ่งละอองฝน กระจายไปทั่วพื้นเมฆนี้ ชมพูทวีปทั้งหมดครีมีไปด้วยเมฆคือ ความโศก และชุ่มโชกด้วยละอองฝน คือปริเทวนาการ ต่อเนื่อง เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ด้วยประการฉะนี้

กำหนดเก็บพระพุทธรูประไว้เป็นเวลา ๖ ราตรี ในวันที่ ๗ ก็จะทำพิธีถวายพระเพลิง ณ มกุฏพันธเจดีย์ในระหว่าง ๖ ทิวาราตรีนั้น มหาชนจากทิศานุทิศเดินทางมาเพื่อบูชาพระพุทธรูประ บริเวณอุทยานสาละวัน ป่านประหนึ่งคลุมด้วยผ้าขาว ทั้งเพราะชาวชมพูทวีปไว้ทุกข์ด้วยชุดขาวล้วน พระพุทธอนุชา อานนท์ต้องรับภาระหนักเป็นพิเศษ แม้จะพยายามหักห้ามใจสัก ปานใด แต่ก็มีบางครั้งเมื่อท่านเห็นคนทั้งหลายเศร้าโศก ก็อดที่จะกำสรดตามมิได้ เพราะความอาลัยในพระศาสดามีอยู่ในจิตใจของท่านสุดประมาณ

เมื่อถึงวันที่ ๗ พระพุทธรูประก็ถูกนำไปสู่มกุฏพันธเจดีย์ ด้านบูรพาภูกสินารามนครเตรียมถวายพระเพลิง พอดีมีข่าว มาว่าพระมหากัสสป ซึ่งเป็นเถระผู้ใหญ่ที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงยกย่องมากกำลังเดินทางจากเมืองปาวา จวนจะถึงอยู่แล้ว คณะมัลลกะษัตริย์และพระอานนท์จึงให้หยุดการถวายพระเพลิง ไว้ก่อน รอจนกระทั่งพระมหากัสสปมาถึง พิธีจึงได้เริ่มขึ้น โดยมี พระมหากัสสปเป็นประธาน

ผ้า ๔๔๘ ชั้นที่ห่อพระพุทธรูประนั้นถูกไฟไหม้หมด

เหลืออยู่เพียง ๒ ชั้นไฟไม่ไหม้ เก็บรักษาพระบรมสารีริกธาตุได้อย่างสมบูรณ์ มิให้กระจัดกระจาย ผ้าสองชั้นในที่สุดที่ใช้ห่อพระพุทธรูปนั้น เป็นผ้าพิเศษเรียกว่า “อัคริโวนาทุสสะ” ตามตัวอักษรแปลว่าชักด้วยไฟ ผ้าชนิดนี้ทำด้วยใยหิน ไฟไม่ไหม้ เมื่อใช้ไปนาน ๆ ต้องการจะชักต้องโยนเข้ากองไฟ ผ้าจะสะอาดดังเดิม

อีกครั้งหนึ่งที่เสียงปริเวณการ ดังระงมไปทั่วปริมณฑลแห่งมกุฏพันธเจดีย์ อันเป็นที่ถวายพระเพลิงพระพุทธรูป อัสสุชลธาราหลังไหลชุ่มโชกทุกใบหน้า เขาเหล่านั้นเป็นประจักษ์วิหคนกกาที่เคยจับโพธิพฤกษ์หรือมหานิโครธ อันสมบูรณ์ด้วยลำต้นและกิ่งก้านสาขามีเงาครีมี สะพรั่งด้วยผลาผลอันเอนโอช เมื่อโพธิ์หรือไทรนั้นล้มลง ยังความเศร้าสลดแก่ฝูงวิหคสุดประมาณ ครั้งหนึ่งแล้ว เมื่อต้นไม้ั้นถูกเผาไหม้มอด ไม่อาจมองเห็นได้อีกต่อไป นกเหล่านั้นจะเศร้าโศกสักปานใด ใครเล่าจะรู้ซึ่งไปกว่าผู้ประสบเอง

“โอ พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ประเสริฐ” นี่คือเสียงคร่ำครวญ “พระองค์ผู้ทรงพระมหากรุณากว้างใหญ่ดุจดวงมหารณพ มีน้ำพระทัยใสบริสุทธิ์ดุจนํ้าค้างเมื่อรุ่งอรุณ ทรงมีพระทัยหนักแน่นดุจดมิตล รับผิดชอบต่อเรื่องดีและเรื่องร้าย ทรงสละความสุขส่วนพระองค์ชวนชวายเป็นความสงบร่มเย็นของปวงชน พระองค์เป็นผู้ประทานแสงสว่างแก่โลกภายในคือดวงจิต ประจุพระอาทิตย์ให้แสงสว่างแก่โลกภายนอกคือท้องฟ้าปฐพี บัดนี้ พระองค์ปรินิพพานเสียแล้ว มองไม่เห็นแม้แต่เพียงพระสรีระ ซึ่งเคยรับใช้พระองค์ไปรยปรายธรรมรัตนประหนึ่งม้าแก้วแห่งพระเจ้าจักรพรรดิเป็นพาหนะนำเจ้าของตรวจความสงบสุขแห่งประชากร

“โอ พระมหามุนี ผู้เป็นจอมชน บัดนี้ข้าพระองค์ทั้งหลาย

เป็นประจวบจนในเวหา ไร้โพธิ์หรือไทรที่จะจับเกาะ ประจวบเด็กน้อยผู้ขาดมารดา เหมือนเรือที่ลอยคว้างอยู่ในมหาสมุทร อ้างว้างว่าเหว่สุดประมาณ จะหาใครเล่าผู้เสมอเหมือนพระองค์”

แม้พระอานนท์ พุทธอนุชาเอง ก็ไม่สามารถจะอดกลั้นน้ำตาไว้ได้ เป็นเวลา ๒๕ ปี จำเดิมแต่รับหน้าที่พุทธอุปฐากมา เคยรับใช้ใกล้ชิดพระพุทธรองค์เสมือนเงาตามองค์ บัดนี้พระพุทธรองค์เสด็จจากไปเสียแล้ว ท่านรู้สึกว้าเหว่และเจ็บเหงา ไม่ได้เห็นพระองค์อีกต่อไป เวลา ๒๕ ปี นานพอที่จะก่อความรู้สึกสะเทือนใจอย่างรุนแรงเมื่อมีการพลัดพราก

แต่แล้ว เรื่องทั้งหลายก็มาจบลงด้วยสังขจรรย์ที่พระองค์ทรงพร่ำสอนอยู่เสมอว่า

- สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้น สิ่งนั้นย่อมมีการดับไป เป็นธรรมดา

- สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเกิดขึ้นเพราะมีเหตุ สิ่งนั้นย่อมดับได้เมื่อเหตุดับ

- สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นในเบื้องต้น ตั้งอยู่ในท่ามกลางและดับไปในที่สุด

บัดนี้ พระพุทธรองค์ดับแล้ว - ดับอย่างหมดเชื้อ ทั้งวิบากขันธ์และกิเลสานุสัยทั้งปวง ประดุจกองไฟดับลงแล้ว เพราะหมดเชื้อฉะนั้น ฯ

๐๘ ๗๐๘ ๗๐๘ ๗

๒๙

๐๘ ๗๐๘ ๗๐๘ ๗

วันหนึ่งก่อนวันประชุมสังคายนา

เมื่อถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระแล้ว พระมหากัสสปได้ให้ประชุมสงฆ์ปรารภเพื่อทำสังคายนาพระธรรมวินัย นัดหมายให้ทรงจำกันได้ว่า ธรรมอันใด วินัยอันใด พระผู้มีพระภาคทรงสั่งและทรงสอนไว้ว่าอย่างไร ทั้งนี้โดยคำเนิงคำกล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัยและพระศาสดาของภิกษุชรณานามว่าสุภัททะท่านกล่าวท่ามกลางมหาสมาคมว่า

“ดูก่อนท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย สมัยเมื่อข้าพเจ้าเดินทางจากกรุงปาวามาสู่กุสินารานครนี้ มีภิกษุเป็นอันมากเป็นบริวาร ขณะมาถึงกึ่งทาง ข้าพเจ้าได้สดับข่าวปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นปุณฺณยังมีอาสวะอยู่ ไม่อาจอดกลั้นความโศกไว้ได้ ต่างก็ปริเทวนาการคร่ำครวญถึงพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ส่วนภิกษุผู้สิ้นอาสวะแล้วก็ปลงธรรมสังเวชแบบอริยชน แต่มีภิกษุนอกคอกรูปหนึ่งบวชแล้วเมื่อชรณานามว่าสุภัททะได้กล่าวขึ้นว่า ท่านทั้งหลายอย่าเสียใจ อย่าเศร้าโศกเลย พระสมณโคดมนิพพาน

เสียก็ดีแล้ว พวกเราจะได้เป็นอิสระพระสมณโคดมยังอยู่คอยจับจู่ว่า
สิ่งนี้ควรทำ สิ่งนี้ไม่ควรทำข่มขู่ ขนابพวกเราทั้งหลายด้วย
ระเบียบวินัยมากมายเหมือนจะเหยียดมือเหยียดเท้าไม่ออก บัดนี้
พระสมณโคดมนิพพานแล้ว เป็นลามกของพวกเราทั้งหลาย ต่อไปนี้
พวกเราต้องการทำอะไรก็จะทำได้ทำ ไม่ต้องการทำอะไรก็ไม่ต้องทำ”

“ดูก่อนผู้ไม่หลงใหลในบ่วงมาร” พระมหากัสสปกล่าว
ต่อไป “ความจริงสุภัททะผู้ชราไม่พอใจพระศาสดาเป็นส่วนตัว
เพราะเธอไม่เข้าใจในพระผู้มีพระภาคเจ้า เรื่องมีว่า --

“ครั้งหนึ่งนานมาแล้ว สมัยเมื่อพระพุทธองค์เที่ยวจาริก
โปรดเวณยนิกรชน เสด็จจากเมืองกุสินารานี้ไปยังเมืองอาตุมา
สมัยนั้นสุภัททะภิกษุบวชแล้ว และลูกชายของเธอทั้งสองคนก็
บวชเป็นสามเณร เมื่อพระศาสดาเสด็จมาถึงเมืองอาตุมา
สุภัททะภิกษุก็จัดการต้อนรับพระพุทธองค์เป็นการใหญ่ เทียว
ป่าวประกาศชาวเมืองให้เตรียมขันชโภชนาหารถวายพระองค์
และให้สามเณรลูกชายทั้งสองออกเที่ยวเรียไรชาวนคร นำเอา
ข้าวสารปลาแห้ง และเครื่องบริโภคอื่น ๆ อีกมาก ชาวบ้านผู้
ศรัทธาในพระศาสดา แม้จะไม่ศรัทธาในสุภัททะภิกษุก็ถวาย
ของมาเป็นจำนวนมาก สุภัททะรวบรวมของได้เป็นกองใหญ่แล้ว
จัดการทำเอง ปรงอาหารเอง เตรียมการโกลาหล

“รุ่งขึ้น พระศาสดาเสด็จออกบิณฑบาตตามปรกติ มีภิกษุ
ตามเสด็จพอประมาณ สุภัททะได้ทราบข่าวนี้จึงออกจากโรง
อาหาร ถือทัพพีด้วยมือข้างหนึ่ง มีกายขมุกขมอมด้วยเขม่า
ไฟ รีบวิ่งออกไปตามพระศาสดาในละแวกบ้าน เมื่ออยู่เฉพาะ
พระพักตร์เขาคูกเข้าข้างหนึ่งลง และชันเข้าอีกข้างหนึ่งในท่า
ยอพรหม ประนมมือทั้ง ๆ ที่มีทัพพีอยู่กราบทูลว่า

“พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ ขอพระองค์เสด็จกลับเถิด อย่า
ออกบิณฑบาตเลย ขันชโภชนาหารข้าพระองค์ได้จัดเตรียมไว้

เรียบร้อยแล้ว ข้าพระองค์อาศัยความเลื่อมใสในพระองค์เป็นที่ตั้ง จึงชวนขายเพื่อพระองค์ แม้อาหารทุกอย่างข้าพระองค์ก็ปรุงเอง ทำด้วยมือของตนเอง ขอพระองค์เสด็จไปสู่อารามเถิด อาหารพร้อมอยู่แล้ว”

พระจอมมุนีประทับอยู่ระหว่างทาง ทรงมองดูสุภัททะด้วยสายพระเนตรที่แสดงอาการตำหนิ และทรงห้ามถึง ๒ ครั้ง ในครั้งที่ ๓ จึงตรัสว่า

“อย่าเลย สุภัททะ เธออย่ายินดีพอใจให้ตกคดทำอย่างนั้นเลย การบิณฑบาตเป็นพุทฺธวงค์ อาหารที่ได้มาจากการบิณฑบาตเป็นอาหารที่บริสุทธิ์ยิ่ง

“ดูก่อนสุภัททะ อาหารที่ทวยนาครหุงเตรียมไว้เพื่อมุนีก็มีอยู่เรือนละนิดเรือนละหน่อย เมื่อกำลังแข็งของเรายังมีอยู่ เราจะเที่ยวไปแสวงหาอาหารด้วยปลื้มองนี้

“ดูก่อนสุภัททะ อาหารที่เธอทำนั้นไม่สมควรที่สมณะจะพึงบริโภคเป็นอกับบิณฑบาตนะ อนึ่งทางที่เธอได้อาหารมาก็ไม่สุจริต เธอไปขอของจากคฤหัสถ์ซึ่งมิใช่ญาติ และมีไข้ปวารณา คือเขาไม่ได้บอกอนุญาตไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สมณะไม่ควรทำอาหารบริโภคเอง ดูก่อนสุภัททะ แม้ไส้ของเราจะขาดสะบั้นลงเพราะความหิว เราก็มิยินดีบริโภคโภชนาของเรอ กรรมที่ไม่ถูกไม่ควรนำตำหนิ เธอได้ทำแล้ว อนึ่งเล่า ดูอาการของเธอนี้เหมาะสมกับความเป็นสมณะนักหรือ วังออกมาทั้ง ๆ ที่มีมือถือทัพพีอยู่ จีวรก็มีได้ห่มให้เป็นปริมณฑลช่างรุ่มร่ามเสียเหลือเกิน

“ดูก่อนสุภัททะ อย่างนี้กว่าเราไม่เข้าใจในเจตนาดีของเธอ เรารู้และเห็นเจตนาดีของเธอ แต่เธอทำไม่ถูกเจตนาดีนั้นก็พลอยก่อให้เกิดผลร้ายไปด้วย การเตรียมขัซซโภชนาหารไว้ต้อนรับนั้น เป็นเรื่องของคฤหัสถ์ที่เขาจะทำกัน ถ้าเธอต้องการบูชาเราก็จงตั้งหน้าปฏิบัติตามธรรมวินัยทำตนเป็นคนว่าง่ายและเลี้ยงง่ายเรียกว่าปฏิบัติบูชาเถิด

“ดูก่อนสุภัททะ คนที่ปราศจากหิริโอตตปปะ มีความกล้าประดุจกา มักจะมีชีวิตอยู่อย่างสะดวกสบายแต่ไร้ความสุขใจและภาคภูมิใจ ส่วนผู้ที่มิหิริโอตตปปะสงบเสถียรแบบมุนี เข้าสู่สกุลมิให้กระทบกระทั่งศรัทธาและโภคะของคฤหัสถ์ เหมือนแมลงผึ้งเข้าไปในป่าดุดเอาน้ำหวานในเกสรดอกไม้ แต่มิให้บุปผชาติชอกช้ำนั้นย่อมเป็นอยู่ยาก แต่มีความสุขใจและภาคภูมิใจ”

พระตถาคตเจ้า ตรัสอย่างนั้นแล้วเสด็จเลยไปโดยมิได้สนพระทัยกับสุภัททะภิกษุอีกเลย พระสุภัททะทั้งเจ็บและทั้งอาย แต่พูดอะไรไม่ออก จึงผูกใจเจ็บพระผู้มีพระภาคเจ้าตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

“ดูก่อนผู้มีอายุ พระผู้มีพระภาคมีพระทัยเป็นธรรมาธิปไตย คือทรงถือความถูกต้องความเป็นใหญ่อย่างแท้จริง แม้ใครจะทำอะไร ๑ เพื่อพระองค์ แต่ถ้าการกระทำนั้นไม่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม พระองค์ก็ไม่ทรงยินดีด้วย แต่การกระทำของภิกษุบางรูป ซึ่งในสายตาของผู้อื่น ดูเหมือนจะเป็นการขาดความเคารพรักในพระศาสดา ดูเหมือนจะไม่ห่วงใยพระองค์ แต่การกระทำอันนั้นถูกต้องตามทำนองคลองธรรม พระองค์ก็ทรงอนุโมทนาสาธุการ อย่างเรื่องพระธัมมารามเป็นอุทาหรณ์

“ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย” พระมหากัสสปกล่าวต่อไป “พระศาสดานิพพานเพียง ๗ วันเท่านั้น ยังมีโมฆบุรุษกลักล้า จ้วงจาบพระธรรมวินัยและพระศาสดาถึงเพียงนี้ ต่อไปภายหน้า ภิกษุผู้ลามกมีจิตทราม คิดว่าศาสนาปราศจากศาสดาแล้ว พึงเหยียบย่ำพระธรรมวินัยสักปานใด เพราะฉะนั้นเราทั้งหลายจงประชุมกันเพื่อสังคายนาพระธรรมวินัยตามที่พระศาสดาเคยทรงสอนและบัญญัติไว้”

ต่อจากนั้นก็มีการประชุมปรึกษากันว่าควรจะทำสังคายนาที่ใด ในที่สุดตกลงกันว่า ควรจะทำที่กรุงราชคฤห์ เหลือเวลาอยู่อีกเดือนครึ่งจะเข้าพรรษา ที่ประชุมตกลงกันว่า จะทำสังคายนาในพรรษาดลเวลา ๓ เดือน พระมหากัสสป พากิษุหมู่หนึ่ง มุ่งไปสู่กรุงราชคฤห์ พระอนรุทธะ พากิษุอีกหมู่หนึ่งไปสู่กรุงราชคฤห์เช่นเดียวกัน

ส่วนพระอานนท์ พุทธอนุชา มีภิกษุสงฆ์แวดล้อมเป็นบริวารเดินทางไปสู่นครสาวัตถี ทุกหนทุกแห่งที่ท่านผ่านไปมีเสียงคร่ำครวญประดังจวนที่พระศาสดานิพพาน ทุกคนมีใบหน้าชุ่มด้วยน้ำตา กล่าวว่ “พระคุณเจ้าอานนท์ผู้เจริญ ท่านนำเอาพระศาสดาไปทิ้งเสีย ณ ที่ใดเล่า” คำพูดเพียงสั้น ๆ แต่กินความลึกซึ้งนี้ ทำให้จิตใจของพระพุทธรอนุชาหวั่นไหวและตื่นตันความเศร้าของท่านซึ่งสงบระงับลงบ้างแล้ว กลับฟื้นตัวขึ้นอีกเหมือนโรคอันสงบลงด้วยฤทธิ์ยา และกลับกำเริบขึ้นเพราะของแสลง ถึงกระนั้นท่านก็พยายามให้ความโศกสลดสงบระงับลงด้วยการน้อมเอาโอวาทของพระศาสดาประทับประคองใจ และแล้วก็ปลอบโยนพุทธศาสนิกให้คลายโศกด้วยเทศนาอันกล่าวถึงไตรลักษณ์ คือความไม่เที่ยงเป็นทุกข์และเป็นอนัตตา แล้วเดินทางมาโดยลำดับ จนกระทั่งถึงสาลวตถิราชธานี เข้าไปสู่เขตวนาราม มีพุทธบริษัทมาแวดล้อมแสดงอาการเศร้าโศกถึงพระศาสดาอีก

พระอานนท์ พุทธอนุชาเข้าไปสู่พระคันธกุฎีที่พระผู้มีพระภาคเคยประทับ หมอบลงกราบที่พุทธอาสน์เก็บกวาดเสนาสนะให้เรียบร้อย ตั้งน้ำดื่มน้ำใช้ไว้เหมือนอย่างที่เคยทำเมื่อพระศาสดาประทับอยู่ ประชาชนชาวสาวัตถีได้แสดงอาการดังนี้แล้ว หวนคิดถึงความหลัง ครั้งเมื่อพระพุทธรองค์ยังทรงพระชนม์อยู่สุดที่จะหักห้ามความตื่นตันและเศร้าหมองได้ จึงหลั่งน้ำตาอีก

ครั้งหนึ่ง ประหนึ่งว่าน้ำตาข้างหนึ่งหลั่งไหลเพราะสงสารพระพุทธรูชา และอีกข้างหนึ่งเพราะคำนึงถึงด้วยความอาลัยรักในพระผู้มีพระภาค ความอาลัยรัก และความสงสารเมื่อรวมกันลองคิดดูเกิดว่าสภาพจิตใจของผู้นั้นจะเป็นประการใด

เนื่องจากเหน็ดเหนื่อยทรมาณมานานาน ตั้งแต่พระผู้มีพระภาคทรงพระประสูติ จนถึงพระองค์ปรินิพพาน และงานถวายพระเพลิงพระพุทธรูชา ล้วนแต่เป็นงานหนักทั้งสิ้น พระพุทธรูชามีสิ่งหมักหมมในร่างกายมาก จึงต้องฉนยาระบายเมื่อมาถึงเขตวนารามนั่นเอง ทั้งนี้เพื่อขับถ่ายสิ่งหมักหมมในร่างกายออก เพื่อให้สรีระกระปรี้กระเปร่าขึ้น

วันรุ่งขึ้นจากวันที่ฉนยาระบายแล้ว สุกมานบุตรแห่งโคเทยยพราหมณ์ ส่งคนมาอาราธนาพระอานนท์เพื่อไปฉนยที่บ้านของตน พระอานนท์ขอเลื่อนเวลาไปอีกวันหนึ่ง โดยแจ้งให้ทราบว่าเป็นฉนยาระบายใหม่ ๆ ไม่อาจเข้าสู่ส้วกบ้านได้ อีกวันหนึ่งจึงเข้าไปสู่ณเวศน์ของสุกมานพโคเทยยบุตรพร้อมด้วยพระเจตกะ สุกมานพถามว่าพระผู้มีพระภาคเมื่อยังทรงมีพระชนม์อยู่นั้น ทรงสอนเรื่องอะไรอยู่เป็นเนื่องนิตย์ พระพุทธรูชาวิสัยชนาว่า พระองค์ทรงย้ำหนักเรื่องศีลสมาธิปัญญา จุดมุ่งหมายแห่งพรหมจรรย์นี้อยู่ที่ความหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะทั้งมวล ส่วนศีลสมาธิและปัญญานั้นเป็นเพียงมรรคหรือทางสำหรับเดิน สุกมานพมีความเลื่อมใสในธรรมเทศนาของพระอานนท์

จวนจะเข้าพรรษา พระอานนท์จึงจาริกสู่เบญจคีรีนครเพื่อประชุมทำสังคายนา พระภิกษุที่ล่วงหน้าไปก่อนได้ขออุปถัมภ์จากพระเจ้าอชาตศัตรูให้ซ่อมแซมที่พักสงฆ์ถึง ๑๘ แห่งและตกลงใจจะประชุมสังคายนาที่หน้าถ้ำสัตตบรรณ เข็ญเวลาบรรพต พระเจ้าอชาตศัตรูทรงรับเป็นศาสนูปถัมภกโดยตลอด

ทั้งเรื่องอาหารและที่พักที่ประชุม

พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร ทรงให้สร้างมณฑป
งดงามอำไพพรรณ ประหนึ่งเนรมิตโดยหัตถ์แห่งวิศวกรรมเทพ
บุตร มีฝาเสาและบันไดจัดแจงเป็นอย่างดีอร่ามด้วยมาลากรรม
และลดากรรมประเภทต่าง ๆ งามชดช้อย พระราชมณเฑียร
สถานหรือวิมานแห่งเทพผู้มีศักดิ์มีปานได้ เจ็ดจำสร้างรุ่งเรือง
ประหนึ่งจะรวมเอาความงามในโลกทั้งมวลมาไว้ในที่แห่งเดียว

ทรงให้ตกแต่งมณฑปเฟริศพรายดังวิมานพรหม มี
เพดานทอง ประดุจคาบพวงดอกไม้อันมีกลิ่นหอมประทินใจลง
มา บุปผชาตินานาพันธุ์หลากสีต่างมาชุมนุมกัน ณ ที่นั้น ภูมิ
สถานละลานแวววาวประดุจปูลาดด้วยแก้วมณีอันสุกใส เสร็จ
แล้วทรงให้ปูเครื่องลาดอาสนะอันควรแก่สมณะมีค่าประมาณมิ
ได้ ๕๐๐ ที่ เพื่อภิกษุ ๕๐๐ รูป ในมณฑปนั้น ทรงให้จัดอาสนะ
แห่งพระเถระชิดทางด้านทิศทักษิณผืนพัทธรีไปทางทิศอุดร
ทรงให้จัดที่ประทับสำหรับพระผู้มีพระภาคศาสดา หันพระพักตร์
ไปทางด้านบูรพา ณ ท่ามกลางมณฑปนั้น เสร็จแล้วทรง
ประกาศแก่สงฆ์ว่า “พระคุณเจ้าทั้งหลาย กิจของข้าพเจ้าสำเร็จ
เรียบร้อยแล้ว เรื่องต่อไปแล้วแต่พระคุณเจ้าเถิด”

เหลือเวลาอีกเพียงวันเดียวจะถึงวันประชุมสังคายนา
แต่พระพุทธอรุณชายังมีได้สำเร็จอรหัตผล คงเป็นเพียงโสดาบัน
ภิกษุบางรูปได้เตือนพระอรุณชาว่า ขอให้ท่านเร่งทำความเพียร
พยายามเข้าเถิด พรุ่งนี้แล้วจะเป็นวันมหาสันนิบาต มีระเบียบว่า
ผู้เข้าประชุมทั้งหมดจะต้องเป็นพระชีณาสพ

ตั้งแต่เดินทางมาถึงเบญจคีรีนคร พระอรุณชาได้ทำ
ความเพียรอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ได้บรรลุพระอรหัตต์แต่หาสำเร็จ
ตามประสงค์ไม่

ในคืนสุดท้ายนั้นเอง ท่านได้เริ่มทำความเพียรตั้งแต่อากติธยัสถัง ตั้งใจอย่างมั่นคงว่าจะให้ถึงพระอรหัตต์ในคืนนั้น ประมุขยามล่วงไปแล้วก็ยังไม้อาจทำอาสวะให้สิ้นล่วงเข้าสู่มัชฌิมยาม พระพุทธอนุชาทำความเพียรต่อไป ท่านระลึกถึงพระดำรัสของพระศาสดาที่ประทานไว้ก่อนปรินิพพานว่า “อานนท์ เธอเป็นผู้มีบุญที่ได้บำเพ็ญสั่งสมมาแล้วมาก เธอจะได้บรรลอรหัตตผลในไม่ช้าหลังจากเราปรินิพพานแล้ว”

พระพุทธดำรัสนี้ก่อให้เกิดความมั่นใจแก่พระอานนท์ เป็นอันมาก และความมั่นใจอันนี้อีกเหมือนกันกระตุ้นจิตใจให้ท่านทำความเพียรอย่างไม่หยุดยั้ง จวนจะถึงกึ่งมัชฌิมยามนั้นเอง ท่านคิดว่าจะพักผ่อนเสียหน่อยหนึ่งแล้วจะทำความเพียรต่อไปตลอดราตรี ท่านจึงลงจากที่จงกรมล้างเท้าให้สะอาดแล้วทอดกายลง ขณะล้มตัวลงศีรษะยังไม่ทันถึงหมอน และยกเท้าขึ้นจากพื้นนั้นเอง จิตของท่านก็หลุดพ้นจากอาสวะทั้งมวลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในขณะนั้น พร้อมด้วยปฎิสัมภิตาและอภิญาสมาบัติ

พระพุทธอนุชาประสบปีติปราโมชอย่างใหญ่หลวง ความรู้สึกปรากฏแก่ใจว่า ความเกิดขึ้นแล้วพรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นที่จะต้องทำในทำนองเดียวกันนี้ไม่มีอีกแล้ว บัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีกต่อไป ภพทั้งสามคือ กามภพ รูปภพ และอรูปภพ ปรากฏแก่ท่านผู้บรรลแล้วซึ่งอริยมู ประหนึ่งมีเพลิงไหม้อยู่ทั่ว ได้ย่ำยีความเมาทั้งปวงแล้ว ได้นำความกระหายทั้งมวลออกไปแล้ว ได้ถอนอาลัยในกามคุณอันเป็นที่อาลัยยินดีอย่างยิ่งของมวลสัตว์ได้แล้ว ตัดวิภวาทันทำให้หมดเวียนมาเป็นเวลานานได้แล้ว ตัดหาความดิ้นรนรำใจได้หมดสิ้นไปแล้ว คลายความกำหนัดได้แล้วดับเพลิงกิเลสและเพลิง

ทุกข์ทั้งปวงได้แล้ว ถึงแล้วซึ่งความเยือกเย็นอย่างยิ่ง ดวงจิตที่เคยเร้าร้อนฉิบสลาย บัดนี้ได้อาบแล้วซึ่งรัสมิ์มัทราสอย่างเต็มทีประหนึ่งหิมะละลายลงสู่ศิลาแท่งทึบ ซึ่งเคยถูกแดดเผามาเป็นเวลานาน อา ภาวะแห่งผู้ปลดปล่อยตนจากกิเลสเสียได้เป็นอย่างนี้เอง ช่างประสพกับภาวะสงบเย็นอย่างเต็มที่เสียนี้กระไร สงบเหมือนน้ำในแอ่งน้อยซึ่งอยู่ในป่าลึก สดใสเหมือนหยาดน้ำค้างเมื่อรุ่งอรุณอบอุ้นประจวบแสงแดดเมื่อยามเช้า อะไรเล่าจะนำปรารถนาของชีวิตยิ่งไปกว่านี้ นี่เองที่พระศาสดาตรัสอยู่เสมอว่า “พระนิพพานซึ่งสงบเย็นอย่างยิ่ง การสำรอกตัดทอน โดยไม่เหลือเชื้อทางสละและการบอกคืนตนจากการพันไปอย่างปราศจากอาลัย ในตัดทอนเป็นความสุขขึ้นบานเกินเปรียบ”

บุคคลผู้ได้บรรลุแล้วซึ่งธรรมอันสุดประเสริฐ คือพระนิพพานนี้ย่อม

- เป็นผู้มีความอดทนอย่างยิ่งต่อความเป็น ร้อน หิว กระจายและสัมผัสร้ายอันเกิดจากเหลือบยุ้ง ลมแดดและสัตว์เลื้อยคลานทั้งหลาย
- เป็นผู้มีความอดทนอย่างยิ่ง อดกลั้นได้อย่างสงบต่อถ้อยคำล่วงเกิน ถ้อยคำเสียดสี คำด่าว่าของผู้อื่น
- เป็นผู้อดทนอย่างยิ่งต่อทุกขเวทนาที่เกิดจากอาพาธประเภทต่าง ๆ อันเกิดขึ้นอย่างกล้าแข็ง ทำให้หมดความสำราญยากที่บุคคลทั่วไปจะทนได้
- เป็นผู้อดทนอย่างยิ่งต่ออารมณ์อันมายั่วชวน
- เป็นผู้กำจัดราคะ โทสะ และโมหะได้แล้วอย่างเด็ดขาด มีกิเลสอันย้อมใจดูจนนำผาดอันตนสำรอกออกได้แล้ว เป็นผู้ควรรับของขวัญ ควรได้รับการต้อนรับ ควรแก่ของที่ทายกผู้มีศรัทธาจะทำบุญ ควรเคารพกราบไหว้เป็นเนืองนิตย์ของโลกละไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า

จุดหมายอันใดเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดสำหรับผู้บวช บัดนี้ พระพุทธอนุชาได้บรรลุแล้วซึ่งจุดหมายอันนั้น คือนั่นท่านเสวยวิมุตติสุขอยู่ตลอดราตรี

ในที่สุด วันมหาสังคายนาก็มาถึง เป็นวันสำคัญอย่างยิ่งวันหนึ่งของพระพุทธศาสนา ภิกษุล้วนแต่เป็นพระอรหันต์ ประกอบด้วยอภิญญาและสมาบัติ ๕๐๐ รูป ประชุมเป็นมหาสังนิบาต ณ หน้าถ้ำสัตตบรรณ เชิงภูเขาเวภาระ ธงแผ่นผ้าสีกาสาเย คือเหลืองหม่น สะบัดพริ้วตามแรงลมดงามรุ่งเรือง

เสียงเกรสิลลับเสียงระฆังดังขึ้นเป็นสัญญาณว่าสงฆ์ทั้งมวลพร้อมแล้ว ก่อนจะเริ่มมหาสังคายนา พระมหากัสสป ประธานสงฆ์ได้ตั้งปัญหาถามพระอานนท์พุทธอนุชาในนามของสงฆ์ว่า

“อานนท์ เมื่อสมัยที่พระพุทธรองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ เธอเคยเย็บหรือปะหรือซุนผ้าสำหรับพระพุทธรองค์ทรงใช้ทรงมิใช่หรือ?”

“ข้าแต่สงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าเคยทำอย่างนั้น” พระอานนท์รับ

“ในขณะที่เย็บหรือปะหรือซุน เธอใช้เท้าหนีบผ้าของพระตถาคตใช่ไหม?”

“สงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทำอย่างนั้น”

“ดูกรอาวุโส อานนท์” พระมหากัสสปกล่าว “ในนามของสงฆ์ สงฆ์เห็นว่าเธอกระทำไม่สมควร เธอไม่ควรใช้เท้าหนีบผ้าของพระตถาคต ข้อนี้เป็นอาบัติทุกกฏแก่เธอ เธอจงแสดงอาบัติเสีย”

พระอานนท์ พุทธอนุชา ลูกชิ้นหนึ่งคุกเข่าประณมมือแล้วกล่าวว่า “ข้าแต่สงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทำอย่างนั้นด้วยความจำเป็น การใช้เท้าหนีบผ้าแห่งพระตถาคตแล้วเย็บนั้น จะเป็นเพราะไม่เคารถพักหามิได้ แต่เมื่อไม่ทำอย่างนั้นจะเย็บได้อย่างไร ในเมื่อข้าพเจ้าทำเพียงผู้เดียวเท่านั้น ข้าพเจ้ามองไม่เห็นความผิด

ของตนในข้อนี้ แต่เอาเถิด ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าเคารพยำเกรงในสงฆ์ เมื่อสงฆ์เห็นว่าข้าพเจ้าผิด ข้าพเจ้าก็ขอแสดงอาบัติทุกกฏในเพราะเรื่องนี้”

“อานนท์ ยังมีอีกหลายข้อ” พระมหากัสสปกล่าว “ข้อหนึ่งคือ เมื่อพระตถาคตเจ้าทรงแสดงนิมิตโอภาสคือให้นัยแก่เธอถึง ๑๖ ครั้ง เพื่อให้ทูลให้พระองค์ทรงพระชนมอยู่ต่อไป แต่เธอมิได้ทูลไว้ สงฆ์เห็นเธอกระทำไม่สมควร เป็นความผิดของเธอ เธอต้องแสดงอาบัติในเรื่องนี้”

“ท่านผู้เจริญทั้งหลาย” พระอานนท์กล่าว “เหตุที่ข้าพเจ้ามิได้ทูลอาราธนาพระศาสดาให้ทรงพระชนม์ต่อไปนั้น เป็นเพราะเวลานั้นข้าพเจ้ากำลังระทมทุกข์และกังวลถึงเรื่องอาพาธของพระศาสดา มิได้เฉลียวใจในเรื่องนั้น ข้าพเจ้ามองไม่เห็นความผิดของตนในข้อนี้ แต่เพราะความยำเกรงและเคารพในเมตตาของสงฆ์ เมื่อสงฆ์เห็นว่าข้าพเจ้าผิด ข้าพเจ้าก็ยอม และขอแสดงอาบัติทุกกฏในเรื่องนี้”

“อานนท์” พระมหากัสสปกล่าว “ยังมีอีก คือเธอเป็นผู้ชวนชวายเป็นสตรีเข้ามาบวชในพระศาสนา เธอพยายามอ้อนวอนข่มขู่พระศาสดา ทั้ง ๑ ที่พระองค์ทรงห้ามตั้งหลายครั้งว่าอย่าพอใจชวนชวายเป็นภิกษุณีเข้ามาบวชในธรรมวินัยนี้เลย เธอก็ไม่ยอมฟัง พยายามชวนชวายเป็นภิกษุณีเข้ามาบวชจนได้ ก่อความยุ่งยากในภายหลังมิใช่น้อย ข้อนี้เป็นความผิดของเธอ”

“ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ข้อนี้เป็นเพราะข้าพเจ้าใจอ่อนทนนุสสภาพของพระมหาปชาบดีโคตมีพระนางแห่งพระศตพลเจ้ามิได้ พระนางได้ปลงพระเกศามาแล้ว มีร่างกายชะมุกชะมอมบอบช้ำ ทรงพิลาปรำพันอย่างเหลือล้น ประราธนาจะบวชด้วยศรัทธาอันแรงกล้าและเห็นว่าพระนางทรงมีอุปการะต่อพระศาสดามากนัก ข้าพเจ้าจึงชวนชวายเป็นพระนางได้บวช และเมื่อ

พระนางเป็นภิกษุณีแล้ว ก็สามารถจัดกิเลสบรรลุประอรหัตต์ได้ ข้าพเจ้ามองไม่เห็นความผิดของตนในข้อนี้ แต่เพราะความยำเกรงเคารพในมตีสงฆ์ เมื่อสงฆ์เห็นว่าผิด ข้าพเจ้าก็ยอมและขอแสดงอาบัติทุกกฏในเรื่องนี้”

“อานนท์ ยังมีอีก” ประธานสงฆ์กล่าว “คือเมื่อพระศาสดาบรรทม ณ เติงยเป็นที่ปรินิพพาน พระองค์ทรงเปิดโอกาสทรงอนุญาตไว้ว่า เมื่อพระองค์นิพพานแล้ว สิกขาบทเล็ก ๆ น้อย ๆ เมื่อสงฆ์พร้อมใจกันจะถอนเสียบ้างก็ได้ เธอได้ทูลถามหรือไม่ว่า สิกขาบทเล็กน้อยนั้นพระองค์ทรงหมายถึงสิกขาบทอะไร ?”

“ข้าพเจ้ามิได้ทูลถามเลย ท่านผู้เจริญ” พระอานนท์ตอบ

“นี่ก็เป็นความผิดของเธอ” ประธานสงฆ์กล่าว

“ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ที่ข้าพเจ้ามิได้ทูลถามถึงสิกขาบทเล็กน้อยนั้น เป็นเพราะข้าพเจ้ากลัวใจ กังวลใจ ในเรื่องพระศาสดาจะนิพพานจนไม่มีเวลาคิดถึงเรื่องอื่น ข้าพเจ้ามองไม่เห็นความผิดของตนในข้อนี้ แต่เพราะความยำเกรงเคารพในมตีสองฆ์ เมื่อสงฆ์เห็นว่าข้าพเจ้าผิดข้าพเจ้าก็ขอแสดงอาบัติ”

“อานนท์ ยังมีอีก” ประธานสงฆ์กล่าว” คือในการถวายพระเพลิงพระพุทธรสรีระ เธอจัดให้สตรีเข้าไปถวายบังคมพระพุทธรสรีระก่อน สตรีเหล่านั้นร้องไห้หน้าตาเปื้อนพระพุทธรสรีระ ข้อนี้ก็มีความผิดของเธอ”

“ท่านผู้เจริญทั้งหลาย การที่ข้าพเจ้าจัดให้สตรีเข้าถวายบังคมพระพุทธรสรีระก่อนนั้น เป็นเพราะคิดว่าธรรมเนียมสตรีไม่ควรอยู่นอกบ้านจนมืดค่ำ ข้าพเจ้าจัดให้ถวายบังคมพระพุทธรสรีระก่อนเพื่อเธอจะได้กลับบ้านก่อนตะวันตกดิน และได้ไปหุงหาอาหารเพื่อสามีหรือมารดาบิดา ข้าพเจ้ามองไม่เห็นความผิดของตนในข้อนี้ แต่เพราะความยำเกรงในสงฆ์ เมื่อสงฆ์เห็นว่าผิด ข้าพเจ้าก็ขอแสดงอาบัติ”

ดูเหมือนจะเป็นเรื่องธรรมดาของคนโปรดปรานของผู้ยิ่งใหญ่ เมื่อผู้ยิ่งใหญ่สิ้นชีพหรือล้มลง เพื่อนก็จะเริ่มรังแก ทั้งนี้เพราะตลอดเวลาที่ผู้ยิ่งใหญ่ยังคงยิ่งใหญ่อยู่จะไม่มีใครกล้าแตะต้องคนโปรดของท่าน พระอานนท์เป็นที่โปรดปรานอย่างยิ่งของพระศาสดา เมื่อพระองค์นิพพานไปแล้ว ดู ๆ เหมือนว่าท่านจะถูกสงฆ์รังแกให้รับผิดในท่ามกลางมหาสังนิบาต แม้ในสิ่งที่ท่านไม่ผิด ถ้ากฎที่กล่าวข้างต้นเป็นความจริงและกฎทุกอย่างมีข้อยกเว้น เรื่องพระอานนท์ควรเป็นข้อยกเว้นในกฎนี้ ที่ว่าดู ๆ เหมือนท่านจะถูกรังแกนั้น ความจริงมิได้เป็นอย่างนั้นเลย เรื่องที่สงฆ์ลงโทษพระอานนท์ และพระมหากัสสปให้พระอานนท์ยอมรับผิดนั้น อย่างน้อยมีผลได้ถึง ๒ ประการคือ

๑. เป็นกุศโลบายของพระมหากัสสป พระเถระผู้เฒ่าที่ต้องการจะวางระเบียบวิธีปกครองคณะสงฆ์ ให้ที่ประชุมเห็นว่าการอำนาจของสงฆ์นั้นยิ่งใหญ่เพียงใด คำพิพากษาวินิจฉัยของคณะสงฆ์เป็นคำเด็ดขาด แม้จะเห็นว่าตนไม่ผิด แต่เมื่อสงฆ์เห็นว่าผิด ผู้นั้นก็ต้องยอม เป็นตัวอย่างที่ภิกษุสงฆ์รุ่นหลังจะเดินตาม

๒. เรื่องนี้ได้ส่งเสริมเกียรติคุณของพระพุทธอนุชาให้มากยิ่งขึ้น เป็นตัวอย่างในทางเป็นผู้ว่าง่ายเคารพยำเกรงผู้ใหญ่ เป็นปฏิปทาที่ใคร ๆ พากันอ้างถึงด้วยความนิยมชมชอบในพระอานนท์

รวมความว่า เรื่องที่เกิดขึ้นแก่พระอานนท์ในคราวปฐมสังคายนานั้น ทำให้เกียรติประวัติของท่านจับใจยิ่งขึ้น น่ารักเคารพยิ่งขึ้น

เสร็จแล้วการสังคายนา ก็เริ่มขึ้น โดยพระมหากัสสปเป็นผู้ชักถาม พระอุบาลีซึ่งได้รับการยกย่องจากพระศาสดาว่าเป็นผู้เลิศทางพระวินัย ได้วิสัชนาพระวินัย พระอานนท์พุทธอนุชาวิสัชนาพระธรรมโดยตลอด สังคายนาครั้งนี้ทำอยู่ ๓ เดือน จึงเสร็จเรียบร้อยด้วยประการฉะนี้

๘ ๙๘ ๙๘ ๙

๓๐

๘ ๙๘ ๙๘ ๙

พรหมทัณฑ์ และ ณ ชาตสระบบเสี้ยนทางจาริก

เป็นเวลานานถึง ๔๐ ปี หลังพุทธปรินิพพานที่พระพุทธรักษาผู้ประเสริฐจาริกสู่คามนิคมชนบทและราชธานีต่าง ๆ เกือบทั่วชมพูทวีปเพื่อโปรดเวเนยนิกรชนแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้ประทีปดวงใหญ่แห่งชมพูทวีปจะดับไปแล้ว แต่ประทีปดวงน้อยคือ พระพุทธรักษา ยังมีอยู่และส่องแสงเรืองรองเพื่อการตวราชต่อไป

บัดนี้ การกิจอันเกี่ยวเนื่องด้วยพระศาสนา และหน้าที่ในการทำลายกิเลสของท่าน ได้เสร็จสิ้นลงแล้วเหลืออยู่เพียงอย่างเดียวคือ การอบรมสั่งสอนมหาชนให้หลีกจากทุจริตเดินเข้าสู่คลองแห่งสุจริตธรรม การปรากฏกายแห่งพระอาณัติไม่ว่าในที่ใด ในสมาคมใดประดุจการปรากฏขึ้นแห่งดวงจันทร์ในปฐมนิติธิ นำความชื่นบานเฝ้าอาบซาบซ่านและสดใสมาสู่จิตใจของมหาชนในที่นั้น และสมาคมนั้น

เมื่อมหาสันนิบาตในการสังคายนาเสร็จสิ้นลงแล้ว พระพุทธอนุชาได้ละทิ้งเบญจคิรินครไว้เบื้องหลัง มุ่งสู่นครโกสัมพี เพื่อลงพรหมทัณฑ์แก่พระฉนณะพระหัตถ์ คือ พระศาสดารับสั่งไว้เมื่อจวนจะนิพพาน พระอานนท์ได้ประกาศให้สงฆ์ในโกสัมพีนคร ทราบว่า ตั้งแต่นี้เป็นต้นไปพระฉนณะต้องการจะอย่างไร จะพูดอย่างไรและประพฤติอย่างไรก็ให้ทำได้ตามอัธยาศัย ภิกษุสามเณรไม่พึงว่ากล่าวตักเตือนพระฉนณะด้วยถ้อยคำใด ๆ เลย นี่เรียกว่าพรหมทัณฑ์ คือการลงโทษที่หนักที่สุดแบบพระอรียะ

“ท่านทั้งหลาย” พระอานนท์กล่าวในมหาสมาคม ซึ่งมีภิกษุประชุมอยู่จำนวนพัน “พระบรมศาสดาเคยตักเตือนพระฉนณะมานับครั้งไม่ถ้วนแล้วว่า ขอให้เป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย อย่าถือดีดื้อและดื้อดึง แต่พระฉนณะก็หาฟังไม่ ยังคงประพฤติตนตามใจชอบอยู่อย่างเดิม เมื่อจวนจะปรินิพพานทรงเป็นห่วงเรื่องพระฉนณะ จึงมีพุทธบัญญัติกับข้าพเจ้าไว้ว่า ให้ลงโทษแก่พระฉนณะโดยวิธีพรหมทัณฑ์ ท่านทั้งหลาย การลงโทษแบบนี้เป็นวิธีสุดท้ายที่พระอรียะเจ้าจะพึงกระทำ ประจุนายสารถิผู้ฝึกม้าจำใจต้องฆ่าม้าของตนที่เหลือฝึก เพื่อมิให้สืบทอดพันธุ์ไม่ดีต่อไป

“ท่านทั้งหลาย สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคทรงสนทนากับคนฝึกม้าผู้เชี่ยวชาญนามว่า เกสิ พระองค์ตรัสถามว่า “ดูก่อนเกสิ ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญทางการฝึกม้า ตถาคตอยากทราบว่า ท่านมีวิธีฝึกม้าอย่างไร ?” นายเกสิทูลตอบว่า “ฝึกโดยวิธีละมุนละม่อนบ้าง โดยวิธีรุนแรงบ้าง โดยวิธีละมุนละไมและทั้งรุนแรงบ้าง”

“เกสิ ถ้าม้าของท่านไม่รับการฝึก คือฝึกไม่ได้ท่านจะทำอย่างไร ?”

“พระองค์ผู้เจริญ ถ้าม้าตัวใดฝึกไม่ได้ ข้าพพระองค์ก็ฆ่าม้ายาวนั้นเสีย ทั้งนี้เพื่อมิให้เสียชื่อผู้ฝึกและมีให้ม้าตัวนั้นมีพิษพันธุ์

ไม่ติดต่อไป พระองค์ผู้เจริญ พระองค์มีชื่อเสียงปรากฏว่าเป็นยอดแห่งนักฝึกคนที่พอจะฝึกได้ก็พระองค์มีวิธีฝึกคนอย่างไรเล่า ?”

“ดูก่อนเกสิ” พระศาสดาตรัส “เราก็ฝึกบุคคลที่ควรฝึกอย่างนั้นเหมือนกัน คือฝึกโดยวิธีละมุนละไมบ้าง โดยวิธีรุนแรงบ้าง ทั้งโดยวิธีรุนแรงและละมุนละไมบ้าง”

“ถ้าฝึกไม่ได้เล่าพระเจ้าข้า” นายเกสิทูลถาม “พระองค์จะทรงกระทำประการใด”

“ถ้ามาฝึกไม่ได้เราก็ฆ่าเหมือนกัน” พระศาสดาทรงตอบ

“พระองค์ไม่ทรงทำปาณาติบาตมิใช่หรือ เหตุไฉนจึงตรัสว่าทรงฆ่า”

“ดูก่อนเกสิ การฆ่าของเราเป็นการฆ่าแบบอริยประหาร คือไม่ยอมว่ากล่าวสั่งสอนเลย ทำเป็นประดุจบุคคลผู้นั้นไม่มีอยู่ในโลก การลงโทษอย่างนี้รุนแรงที่สุด ผู้ถูกลงโทษได้รับผลที่น่ากลัวที่สุด”

“นายเกสิคนฝึกมาทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนาว่า แจ่มแจ้งดียิ่งนัก”

พระอานนท์กล่าวต่อไป “ท่านทั้งหลาย แลแล้วเมื่อมีโอกาสประทับอยู่ที่ท่ามกลางภิกษุสงฆ์ ได้ทรงนำเรื่องมามาเป็นบทประกอบพระธรรมเทศนา โอวาทภิกษุทั้งหลายมีใจความดังนี้

“ภิกษุทั้งหลาย มาบางตัวเพียงเห็นเงาปฏิภาณที่นายสารถียกขึ้นเท่านั้น ก็ทราบได้ว่า นายต้องการจะให้ตนทำอย่างไร แล้วสามารถปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้องฉันใด บุคคลบางคนก็ฉันนั้น เพียงได้ยินข่าวว่าบุคคลโน้นอยู่บ้านโน้น แก่บ้าง เจ็บบ้าง ตายบ้าง ก็เกิดสังเวชสลดจิตน้อมเข้ามาหาตัวว่า แม้เราต้องแก่ ต้องเจ็บและต้องตายอย่างนั้นเหมือนกัน แล้วตั้งใจปฏิบัติธรรมจนได้บรรลุคุณธรรมเบื้องต้น

“ภิกษุทั้งหลาย ม้าบางตัวเพียงได้เห็นเงาปฏิภักเท่านั้นยังไม่อาจเข้าใจความหมายที่นายต้องการให้ทำ แต่เมื่อถูกแทงจนชนร่วงนั้นแหละจึงรู้สึกแล้วปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตามที่นายต้องการฉันใด บุคคลบางคนก็ฉันนั้น เพียงได้ยินข่าวเจ็บ และข่าวตายของผู้อื่นเท่านั้นยังไม่เกิดสังเวชสลดจิต แต่เมื่อได้เห็นด้วยตนเองซึ่งคนแก่คนเจ็บและคนตาย จึงเกิดสังเวชสลดจิตแล้วตั้งใจปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลुकุณธรรมเบื้องสูง

“ภิกษุทั้งหลาย ม้าบางตัวเพียงแต่เห็นเงาปฏิภักและถูกแทงจนชนร่วงก็ยังไม่รู้สึก เมื่อถูกแทงจนทะลุหนังเข้าไปจึงรู้สึกและพร้อมที่จะปฏิบัติตามนายฉันใด บุคคลบางคนก็ฉันนั้น เพียงเห็นคนแก่คนเจ็บหรือคนตายและได้ยินได้ฟังข่าวเช่นนั้น ไม่ก่อให้เกิดความสังเวชสลดจิตได้ ต่อเมื่อญาติสายโลหิตมิตรสหายอันเป็นที่รักที่พึงใจเจ็บหรือตายลง จึงเกิดสังเวชสลดจิตแล้วตั้งใจปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลुकุณธรรมเบื้องสูง

“ภิกษุทั้งหลาย ม้าบางตัวเพียงได้เห็นเงาปฏิภักถูกแทงจนชนร่วง ถูกแทงจนทะลุผิวหนังเข้าไป ก็หาเข้าใจถึงสิ่งที่นายต้องการให้ทำไม่ ต่อเมื่อถูกแทงจนกระดูกจึงรู้สึกและเข้าใจในสิ่งที่นายต้องการให้ทำฉันใด บุคคลบางคนก็ฉันนั้น เพียงแต่ได้ยินได้ฟัง หรือเห็นญาติพี่น้องเจ็บและตายก็ไม่เกิดสังเวชสลดจิต ต่อเมื่อตนเจ็บเองและเจ็บเจียนตายใกล้ต่อมรณสมัย จึงรู้สึกสังเวชสลดจิตแล้วตั้งใจปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลुकุณธรรมเบื้องสูง”

แลแล้วพระพุทธองค์จึงตรัสต่อไปว่า “ภิกษุทั้งหลาย ม้าซึ่งประกอบด้วยคุณลักษณะหรือคุณสมบัติ ๔ ประการ ควรเป็นม้าทรงของพระราชา ๔ ประการนั้น คือ มีความซื่อตรง มีเชาวน์ดี มีความอดทน และมีลักษณะสงบเรียบร้อย ภิกษุผู้ประกอบด้วยคุณสมบัติ ๔ ประการก็เหมือนกัน คือ มีความซื่อตรงไม่หลอกลวง

ไม่คิดในข้ออยู่ในกระดูก มีเขาวนัต์ในการรู้ริยสัจ มีความอดทนอย่างยิ่งและมีการสำรวมตนสงบเสงี่ยมเรียบร้อย ไม่ประพฤตินั้นเอะอะไว้วายเยียงนักเลงสุราบาน ก็สมควรเป็นทักษิณียบบุคคล เป็นเนื่อนาบุญของโลก ภิกษุทั้งหลาย เราเคยกล่าวไว้มิใช่หรือว่า ถ้าจะดูความเป็นบ้าในหมู่สงฆ์ ก็จงดูตรงที่เธอร้องรำทำเพลง ถ้าจะดูความเป็นเด็กในหมู่สงฆ์ ก็จงดูตรงที่เธอยังพินหัวเราะในลักษณะปล่อยตนเหมือนเด็กชาวบ้าน”

“ดูก่อนท่านทั้งหลาย” พระอานนท์กล่าวต่อไป “พระพุทธองค์เคยตรัสกับข้าพเจ้าไว้ว่า “อานนท์ เราจะไม่ทำกับพวกเธออย่างทะนุถนอม อย่างที่ช่างหม้อทำกับหม้อที่ยังเปียกยังดิบ อานนท์ เราจักขนาบแล้วขนาบเล่าไม่หยุดหย่อน เราจักชี้ให้เห็นโทษของกิเลสบาปธรรมแล้ว ๆ เล่า ๆ ไม่หยุดหย่อน อานนท์เอ๋ย ผู้ใดมุ่งหวังมรรคผลเป็นสำคัญในการประพฤติพรหมจรรย์ ผู้ใดเป็นสาระมีประโยชน์ ผู้นั้นจึงจักอยู่ได้”

“ท่านทั้งหลาย ด้วยประการฉะนี้แล ข้าพเจ้าจึงขอประกาศลงพรหมทัณฑ์แก่พระฉินนะ เพื่อเธอจะได้สำนึกตนและปฏิบัติตนในทางที่ชอบต่อไป” พระอานนท์กล่าวจบ สงฆ์ทั้งสิ้นเจียบ เป็นการยอมรับประกาศนั้นด้วยอาการดุชฎิ

พระฉินนะได้ทราบว่ บัดนี้สงฆ์ได้ประกาศลงพรหมทัณฑ์แก่ตนแล้ว เกิดสังเวชสลดจิตกลับประพฤติตนดีมีสัมมาคารวะและเชื่อฟังพระเถระทั้งหลายในไม่ช้าก็สำเร็จพระอรหัตตผล

จากโกสัมพี ราชธานีแห่งแคว้นวังสะ พระพุทธอนุชาผู้ประเสริฐ ได้เดินทางเลียบลำน้ำยมุนาขึ้นไปตอนบนสู่แคว้นกุรุ ซึ่งมีนครอินทปัตถ์เป็นเมืองหลวง และจาริกไปในแคว้นต่าง ๆ อีกหลายแคว้น จนกระทั่งวนกลับมาสู่ลุ่มแม่น้ำคงคา วนเวียนอยู่ ณ ลุ่มแม่น้ำคงคาตอนบนแห่งแคว้นปัญจาละ ซึ่งมีนครหัสติ-

นาปุระหรือหัสตินบุรีเป็นราชธานี

อันว่าแคว้นปัญจาลณี มีแคว้นโกศลอยู่ทางทิศตะวันออก มีแคว้นกุรุอยู่ทางทิศตะวันตก มีหิมาลัยบรรพตอยู่ทางทิศเหนือ และแม่น้ำคงคาอยู่ทางทิศใต้ เป็นแคว้นที่มั่งคั่งพร้อมด้วยทรัพยากรธรรมชาติมากมาย มีทุ่งสาธิเกษตรเหลืออร่าม มองดูสุดสายตาประจวบด้วยหนึ่งโคสีแดง มีดงมะพร้าวเรียงรายยาวเหยียด บางแห่งพื้นที่ประดับด้วยต้นชงโคดอกสีแสดเข้ม บานสะพรั่งเรืองอุไรเย็นตา ทักนการไปทางทิศเหนือจะเห็นทิวเขาหิมาลัยสูงตระหง่านเสียดฟ้า บางยอดถูกปกคลุมด้วยหิมะตลอดเวลา หิมาลัยบรรพตแดนเกิดแห่งนิยายและเป็นที่ยืนรมย์อย่างยิ่งของผู้สละโลกีย์ มุ่งแสวงหาสันติวรบท

มองไปทางด้านใต้ จะเห็นแม่น้ำคงคาไหลเอื่อยเป็นเส้นเลือดใหญ่ของชมพูทวีป เป็นจุดรวมใจของชาวภารตะ แทบจะทุกคนมอบความไว้วางใจไว้ให้พระแม่คงคาเป็นผู้นำชีวิตของตนทั้งด้านชำระมลทินภายในและด้านเกษตรกรรม

ณ ริมฝั่งแม่น้ำคงคาตอนเหนือ มีชงโคขึ้นระตะแม่ไม่สู้จะเป็นระเบียบนัก แต่ดอกอันงามเย็นตาของมันก่อให้เกิดความเย็นใจเมื่อได้เห็น เป็นสถานที่ร่มรื่นสงบไม่ใช่ทางสัญจร จึงเหมาะอย่างยิ่งสำหรับสมณะผู้แสวงหาวิเวก

วันนั้นพระพททอนุชา จาริกเพียงผู้เดียวด้วยจุดประสงค์คือแสวงหาที่วิเวกเพื่อพักผ่อน เมื่อผ่านมาเห็นชงโคมีดอกงาม บานสะพรั่ง และดูบริเวณเป็นที่ยืนรมย์จึงแวะเข้าพักผ่อนใต้ต้นชงโค ซึ่งมีใบหนาเงาครึ้มต้นนั้น ตรงเบื้องหน้าของท่านมีสระซึ่งเกิดเองตามธรรมชาติ (ชาตสระ) มีปทุมชูดอกสลอนน้ำใสเย็นและจิตสนิทดี ท่านได้ดื่มและล้างหน้าเพื่อระงับความกระหาย แล้วนั่งพักอยู่ ณ ที่นั้น

จนตะวันรอนแดดอ่อนลง ส่องลอดใบไม้ลงมาเป็นรูปต่าง ๆ งามน่าดู เสียงนกเล็ก ๆ บนกิ่งขงโคร้งทักทายกันอย่างเพลิดเพลิน แสดงถึงจิตใจที่ชื่นบาน มันมีความสุขตามประสาสัตว์ ความสุขเป็นสิ่งที่หาได้ในที่ทุกแห่งและทุกฐานะ เว้นแต่บุคคลจะไม่รู้จักมองหาเท่านั้น พระพุทธองค์เคยตรัสไว้ว่า บุคคลผู้มีปัญญา สามารถจะหาความสุขได้แม้ในสถานะที่น่าทุกข์ ตรงกันข้ามกับคนเขลา แม้จะอยู่ในฐานะที่น่าจะสุขก็มีแต่ความทุกข์ ร้อนแตร้าหมองเสียรำไป ถ้าเราฝึกใจให้อดได้ ทนได้อยู่เสมอ ๆ เราจะมีความสุขสบายขึ้นอีกมาก โลกนี้มีคนร้ายและเรื่องร้ายมากไม่ว่าจะไปอยู่ที่ไหนและในฐานะใดย่อมจะต้องพบคนร้ายและเรื่องร้ายทุกหนทุกแห่ง ถ้าสามารถกลับเรื่องร้ายให้กลายเป็นดีได้นั้นเป็นเรื่องประเสริฐ แต่ถ้าไม่สามารถกลับเรื่องร้ายให้เป็นดีได้ในทันที ก็ลองอดทนดูเป็นการศึกษาสถานการณ์และศึกษาบุคคลพร้อม ๆ กันไป นาน ๆ เข้าเรื่องที่เขาเข้าใจว่าร้ายในเบื้องต้นอาจจะเป็นผลดีแก่เรามากในบั้นปลาย จงดูเถิดขยะมูลฝอยที่ใคร ๆ ทิ้งลง ๆ แต่พื้นดินก็สามารถรับขยะมูลฝอยนั้นไว้ได้ กาลเวลาล่วงไป ๆ ขยะมูลฝอยนั้นกลายเป็นปุ๋ย ที่ดินตรงนั้นกลายเป็นดินดีมีคนต้องการมีราคามาก ปลูกพืชผักอะไรลงก็ขึ้นเร็วและสวยงาม คนที่ฝึกตนให้อดได้ทนได้ มักจะเป็นคนดีมีค่าแก่สังคมอย่างมาก สถานที่จำกัด ทรัพยากรธรรมชาติมีน้อย แต่คนเพิ่มมากขึ้นนานวันไปมนุษย์ยังจะต้องแย่งกันอยู่แย่งกันกินมากขึ้น ความบากบั่นอดทนก็จะต้องใช้มากขึ้น นอกจากนี้ในสังคมมนุษย์มีทั้งคนดีและคนเลว มีอริยาศัยประณีตและอริยาศัยทราม ยิ่งผู้น้อยที่ต้องอยู่ร่วมกับผู้ใหญ่ที่มีอริยาศัยทรามเห็นแก่ตัว และโหดร้ายด้วยแล้ว เขาจะต้องกระเทบกระเทือนใจและอดทนสักเพียงใด ลองให้ผู้ใหญ่เลว ๆ อย่างนั้นไปอยู่ได้บังคับบัญชา

ของคนอื่นดูบ้างซิเขาจะเป็นผู้ได้บังคับบัญชาที่เลวหรือไม่ แต่ก็มีอยู่บ้างเหมือนกัน หรือบางทีก็มีอยู่เสมอ ๆ ที่ทำให้เราต้องประหลาดใจว่า เหตุใดคนคนเลว ๆ อย่างนี้จึงเป็นใหญ่เป็นโตขึ้นมาได้ มันเป็นเรื่องของกรรมที่สลับซับซ้อนสุดที่จะแยกแยะให้ถี่ถ้วนด้วยปัญญาสามัญ

บัดนี้ พระอาทิตย์ลับขอบฟ้าไปแล้วทั้งไว้แต่ร่องรอยแห่งแสงสว่างเพียงราง ๆ เหมือนดวงตะวันกำลังจืดจางด้วยความเมื่อกับานใจ เมื่อหยุดยั้งแล้วรอยแห่งความรำเรงก็ยังเหลืออยู่เพียงเล็กน้อย ฉะนั้น

พระพุทธอนุชาตั้งใจจะถือเอาโคนชงโคเป็นที่พักกายในราตรีนั้น แต่พอท่านเอนกายลงพึงโคนชงโคนั้นเองได้เหลือบเห็นชายหญิงคู่หนึ่งเดินมา ถือหม้อมาคนละใบมุ่งตรงมาสู่สระ เมื่อได้มองเห็นสมณะนั่งพึงโคนชงโคอยู่ เขาจึงเดินอ้อมสระมาพอเห็นชัดว่าเป็นสมณะคากยบุตร เขาจึงนั่งลงไหว้ แล้วชายผู้นั้นก็กล่าวขึ้นว่า

“ข้าแต่สมณะ ข้าพเจ้าอยู่ที่นี้มาเป็นเวลานานไม่เคยได้พบเห็นสมณะผู้ใดมาเยือนสถานที่นี้เลย ข้าพเจ้าทั้งสองแม้จะมีใช้เจ้าของถิ่นโดยแท้จริงก็เหมือนเป็นเจ้าของถิ่น ข้าพเจ้าขอต้อนรับท่านสมณะผู้เป็นอาคันตุกะด้วยความรู้สึกเป็นมิตร และถือเป็นโชคที่ได้พบท่านผู้สงบ”

“ดูก่อนผู้มีใจอารี” พระพุทธอนุชากล่าวตอบ “ข้าพเจ้าขอขอบใจในไมตรีจิตของท่านทั้งสอง และถือเป็นโชคดีเช่นกันที่ได้พบท่าน ซึ่งข้าพเจ้ามิได้คาดหวังว่าจะได้พบในป่าเปลี่ยวเช่นนี้”

ชายหญิงทั้งสองแสดงอาการพอใจต่อคำกล่าวที่ไพเราะ และแสดงความเป็นมิตรของพระพุทธอนุชา แล้วกล่าวว่า “ท่านผู้ประเสริฐ เวลานี้ก็จวนค่ำแล้ว ท่านมีที่พัก ณ แห่งใดเป็นที่

ประจำ หรือท่านเป็นนักพรตผู้จาริก ไม่อยู่เป็นหลักแหล่ง ?”

“ข้าพเจ้าเป็นนักพรตผู้จาริกไปตามอธยาศัย ไม่ติดที่ หรือยึดถือที่ใดที่หนึ่งเป็นแหล่งของตน ข้าพเจ้าพอใจการกระทำเช่นนี้” พระอานนท์ตอบ

“ข้าแต่สมณะ ถ้าอย่างนั้นข้าพเจ้าใคร่ขอเชิญท่านพำนัก ณ กระถ่อมของข้าพเจ้า ข้าพเจ้ามีกระถ่อมอยู่สองหลัง หลังหนึ่งเพื่อข้าพเจ้าและภรรยาอยู่อาศัย อีกหลังหนึ่งเพื่อเก็บของเล็ก ๆ น้อย ๆ ถ้าท่านไม่รังเกียจและยินดีรับคำเชื้อเชิญของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะเก็บของเล็ก ๆ น้อย ๆ ไว้อีกมุมหนึ่ง ส่วนอีกมุมหนึ่งพอเป็นที่พักของท่านได้อย่างสบาย มีประตูหน้าต่างเปิดปิดได้สะดวก มีลมพัดเย็น ถ้าท่านรับคำเชื้อเชิญข้าพเจ้าจะยินดีมาก ข้าพเจ้าจะได้สนทนากับท่าน ผู้ประเสริฐให้เป็นที่เอิบอímใจ ข้าแต่อาคันตุกะ ข้าพเจ้าเคยสดับมาว่า การได้เห็น การได้เข้าใกล้และการได้สนทนากับสมณะนั้นเป็นมงคล ข้าพเจ้าต้องการมงคลเช่นนั้นด้วยเหมือนกัน” เขากล่าวจบหันมามองดูภรรยาเหมือนเป็นเชิงปริกษา สตรีผู้นั้นจึงกล่าวขึ้นว่า

“ข้าแต่สมณะ ถ้าท่านยังไม่มีกิจกังวลเรื่องอื่นหรือไม่ เป็นการรบกวนความวิเวกสงัดของท่าน ก็โปรดรับคำอาราธนาของข้าพเจ้าทั้งสองด้วยเถิด”

พระพุทธรูชาดำริว่าสามีภรรยาทั้งสองนี้ดูท่าทีเป็นผู้มีตระกูลและได้รับการศึกษาสูง แต่เหตุใดจึงมาชวนตัวเองอยู่ในป่าเปลี่ยว ดุวยักยั้งหนุ่มสาว คงจะมีอะไรอยู่เบื้องหลังที่นำสนใจบ้างกระมัง การสนทนากับผู้เช่นนี้คงไม่ไร้ประโยชน์เป็นแน่แท้ คิดดังนี้แล้วท่านจึงกล่าวว่า “ดูก่อนผู้ใจอารี ข้าพเจ้ายินดีรับคำเชื้อเชิญของท่าน”

สามีภรรยาทั้งสองแสดงอาการพอใจอย่างยิ่ง แล้วชวนกันลงดักน้ำในสระคนละหม้อ แล้วเดินนำพระพุทธรูชาไปสู่กระถ่อมน้อย จัดของเล็ก ๆ น้อย ๆ ไว้มุมหนึ่ง ปิดกวดเช็ดถู

เสนาสนะจนสะอาดเรียบร้อย แล้วเชื้อเชิญพระพุทธรอนฺหาให้นั่ง นำน้ำมันมานวดเท้า ส่วนภรรยาของเขากลับไปกระท่อมอีกหลังหนึ่ง ซึ่งอยู่ห่างกันเพียงเล็กน้อย

“ดูก่อนผู้มีใจอารี” พระอนนทฺกกล่าว “กระท่อมของท่านนี้แม้จะอยู่ในป่า แต่ก็ปลูกสร้างอย่างดีน่าอยู่อาศัย สะอาดเรียบร้อย เป็นการแสดงถึงอริยาคัยประณีตแห่งเจ้าของ”

“ข้าแต่อาคันตุกะ ข้าพเจ้าขอขอบคุณในคำกล่าวของท่าน อนึ่งป่าชงโคนี้เป็นสวรรค์ของข้าพเจ้า เป็นที่ ๆ ข้าพเจ้าพอใจเป็นที่สุด ข้าพเจ้าอาศัยอยู่อย่างสงบสุข ข้าพเจ้ากล่าวว่า “สงบสุข” เป็นความถูกต้องโดยแท้ คือทั้งสงบและสุขรวมอยู่ในกระท่อมน้อย และในป่าชงโคนี้” เขากล่าวแล้วยิ้มอย่างภาคภูมิใจ

“ดูก่อนผู้มีใจอารี เหตุไฉนท่านจึงพอใจป่าชงโคนี้เป็นนักหนา ดูท่านยังอยู่ในวัยหนุ่ม และภรรยาของท่านก็ยังอยู่ในวัยสาว คนหนุ่มสาวน่าจะพอใจในแสงสีแห่งนครหลวงมากกว่าจะยินดีในที่สงัดเปล่าเปลี่ยวเช่นนี้ ท่านถือกำเนิดหรือภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่นี้หรือ ?”

“หามิได้ ท่านสมณะ ข้าพเจ้าเกิดแล้วในท่ามกลางพระนครหลวงทีเดียว” เขาตอบ

“คำกล่าวของท่านยังทำให้ข้าพเจ้าประหลาดใจมากขึ้น” พระอนนทฺกกล่าว

“เป็นของน่าประหลาดเกินไปหรือท่าน” ชายหนุ่มกล่าว “ที่คนหนุ่มอย่างข้าพเจ้ามาพอใจในวิเวกดำเนินชีวิตอย่างสงบ”

“ประหลาดมากทีเดียว” พระอนนทฺรับ

“เพราะเหตุใดหรือ?” ชายหนุ่มถาม

“เพราะคนส่วนใหญ่ หรือโดยมากในวัยท่านนี้ย่อมพอใจในความสนุกเพลิดเพลินอีกแบบหนึ่ง คือแบบที่คนส่วนมากเขา

นิยมกัน คลุกคลีอยู่ด้วยหมู่คณะและอารมณ์เฝ้าชวนต่าง ๆ แต่ท่านไม่เป็นเช่นนั้น เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า ท่านเป็นชายหนุ่มที่ประหลาดมีเหตุการณ์อะไรกระทบกระเทือนใจท่านอย่างรุนแรงหรือ หรือท่านมีอภิปธาน้อมไปในวิเวกตั้งแต่วัยเยาว์?”

“ข้าแต่อาคันตุกะ” ชายหนุ่มกล่าว “ข้าพเจ้าเข้าใจว่าทุกคนน่าจะมีหัวใจแห่งชีวิตที่สำคัญที่สุดสักครั้งหนึ่งในชีวิตของแต่ละคน และหัวใจนั้นเองจะเป็นสาเหตุให้เขาดำเนินชีวิตที่ยืดยาวไปจนกว่าชีวิตจะจบลง ข้าพเจ้ามีหัวใจชีวิตอยู่ตอนหนึ่งซึ่งทำให้ข้าพเจ้าเลี้ยวมาทางนี้ และเข้าใจว่า ข้าพเจ้าจะดำเนินชีวิตแบบนี้ต่อไป จนสิ้นลมปราณ”

“ดูก่อนผู้พอใจในวิเวก” พระอานนท์กล่าว “ถ้าไม่เป็นการรบกวนเวลาของท่าน ข้าพเจ้าปรารถนาจะรับฟังความเป็นมาแห่งท่านพอเป็นเครื่องประดับความรู้ เวลานี้ปฐมยามแห่งราตรียังไม่สิ้น ถ้าท่านไม่ขัดข้องหรือไม่ถือเป็นความลับก็ขอได้โปรดเล่าเถิด”

ลมปลายปฐมยามพัดแผ่วเข้ามาทางหน้าต่าง รำเพยเอากลิ่นดอกไม้ป่าบางชนิดติดมาด้วย หอมเย็นระรื่น ความอบอ้าวของอากาศเมื่อทิวากาลได้ปลาสนาการไปแล้ว บรรยาศในยามนี้เย็นสบาย แสงโสมสาดส่องเข้ามาทางหน้าต่าง ต้องผิวหน้าของชายหนุ่มดูสดใส แต่แฝงไว้ซึ่งแววเศร้าอย่างลึกซึ้ง เขายับยาลึกเล็กน้อยก่อนจะกล่าวว่า

“ข้าแต่ท่านผู้ทรงพรต ถ้าท่านยินดีรับฟังเรื่องราวความเป็นมาของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็ยินดีเล่าสู่ท่านฟัง เรื่องของข้าพเจ้ามีทั้งความสุขและความเศร้า มีทั้งความหวานชื่นและขื่นขม มีสาระบ้างไม่มีสาระบ้าง”

เมื่อพระอานนท์แสดงอาการว่าพร้อมแล้ว ชายหนุ่มจึงเริ่มเล่าดังนี้

๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐

๓๑

๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐

จตุรงคผลและวิมลมาน

“ข้าแต่ท่านผู้นำเพ็ญตบะ ข้าพเจ้าเกิดแล้วภายใต้
เศวตฉัตรแห่งหัตตินาปุรนคร แคว้นปัญจาละนี้ วันเดียว
กับที่ข้าพเจ้าลืมตาขึ้นดูโลกนั่นเอง มีการชุมนุมพลทั้ง ๔
เหล่าทัพ คือ ทัพช้าง ทัพม้า ทัพรถ และทัพพลเดินเท้า เป็น
การซ้อมใหญ่ประจำปี เป็นความภาคภูมิใจอย่างยิ่งของนาย
ทหารที่ได้แสดงตนเฉพาะพระพักตร์พระมหากษัตริย์ ใน
วันเช่นนี้ด้วยการถือเอาเรื่องนี้เป็นนิมิต พระราชบิดาและ
พระประยูรญาติชั้นผู้ใหญ่ของข้าพเจ้าจึงขนานนามของ
ข้าพเจ้าว่า “จตุรงคผล”

ท่านคงเคยศึกษาวิชาทหารมาแล้ว ในวิชาทหารได้
บอกไว้ว่า “การเตรียมกำลังรบให้พร้อมเป็นการป้องกัน
สงคราม” ฟังดูไม่น่าจะเป็นไปได้ แต่ก็ความจริง ทั้งนี้
เพราะฝ่ายรุกรานจะคอยจ้องดูกำลังของอีกฝ่ายหนึ่งอยู่
เสมอ เมื่อใดฝ่ายตรงข้ามอ่อนแอ ฝ่ายรุกรานจะเริ่มรุกราน
ทันที เหมือนเชื้อโรคคอยโอกาสเบียดเบียนทำลายผู้มีร่าง
กายอ่อนแอ ในทำนองเดียวกัน กล่าวในทางธรรม ข้าพเจ้า

พอจะทราบอยู่บ้างว่า ผู้ที่มีกำลังใจอ่อนแอเยือกเย็นเป็นเหยื่อของกิเลสได้ง่าย แพทย์ผู้ฉลาดจะพยายามกระตุ้นเตือนให้มวลชนสร้างกำลังต้านทานในตัวให้สูงอยู่เสมอ เพื่อป้องกันมารุกรานของโรค ศาสตราผู้ฉลาดก็พยายามกระตุ้นเร้าศาสนิกชนให้ฝึกพลังจิตให้สูงไว้เพื่อเป็นทานบารมีกันกระแสนิเวศให้รู้ไหลเข้าสู่จิตโดยง่าย หลักสุขลักษณะหรืออนามัยก็เป็นเรื่องเดียวกันนี้เอง เมื่อเหลือกำลังป้องกันจึงถึงขั้นเยียวยาแก้ไข

“สงครามเป็นของคู่กับโลก ตราบใดที่มนุษย์ยังมีความอยากได้ ทะเยอทะยานในเกียรติจอมปลอม อยากเป็นใหญ่ในกองกระดูก และเลือดเนื้อ แสวงหาความสุขบนความทุกข์ของผู้อื่น แก้ปัญหาโดยใช้กำลัง สงครามก็คงมีอยู่รำไป แผลงจริง ๆ นะท่าน คนที่เป็นโจรลักเล็กขโมยน้อยปล้นสะดมส่วนบุคคล เขาถือกันว่าเป็นคนเลวคนร้าย ทั้ง ๆ ที่บางทีเขาต้องลักต้องขโมยเพราะไม่มีอะไรจะกินแท้ ๆ แต่ผู้ที่ปล้นคนทั้งเมืองกลับได้รับเกียรติยศอันสูงส่งเป็นวีรบุรุษ ผู้ที่โกงคนอื่นเพียงคนสองคน จะถูกพิพากษาตัดสินจำคุกหรือลงโทษให้สมควรแก่ความผิด แต่ผู้ที่โกงคนทั้งเมืองได้ กลับไม่มีใครกล้าทำอะไร

“ข้าแต่ท่านผู้บำเพ็ญตบะ ในเรื่องนี้ท่านมีความเห็นอย่างไร หรือศาสนาของท่านได้เคยกล่าวไว้อย่างไรบ้าง ?”

“ราชกุมาร” พระอานนท์กล่าวด้วยน้ำเสียงเรียบปกติ “เรื่องสงครามเป็นเรื่องคู่กับโลกตามที่ท่านกล่าวมานั้นข้าพเจ้าไม่คัดค้าน แต่มันก็เป็นเวลาหลายปี จึงจะเกิดขึ้นสักครั้งหนึ่ง แต่สงครามที่เกิดขึ้นประจำและยืดเยื้อที่สุด คือสงครามชีวิต ทุกคนเดินไปบนถนนแห่งสงครามนี้อยู่ตลอดเวลา ดวงจิตนี้เป็นสมรภูมิให้ธัมมะและอธรรมเข้าทำการชิงชัยกันอยู่มิได้ว่างเว้น เมื่อใดกองทัพอธรรมมีกำลังมาก กองทัพธรรมก็ล่าถอย อธรรมก็เข้า

ยึดครองจิตใจ เมื่อใดกองทัพธรรมมีกำลังรุกรานให้อธรรมล่าถอยไป ธรรมก็เข้ายึดครอง สมัยใดอธรรมเข้ายึดครองสมัยนั้นย่อมมีแต่ความมืดมัวและวุ่นวาย สมัยใดธรรมเข้ายึดครอง สมัยนั้นย่อมมีแต่ความสงบและแจ่มใส

“ราชกุมาร สำหรับเรื่องแพ้และชนะในสงครามนั้น พระศาสดาของข้าพเจ้าตรัสไว้ว่า

ผู้ชนะย่อมก่อเวรให้ยึดเยื้อ

ผู้แพ้ย่อมอยู่เป็นทุกข์

ผู้ละการแพ้และการชนะได้แล้ว

ย่อมอยู่อย่างสงบสุข

“ราชกุมาร ไม่มีผู้ชนะในสงครามใด ๆ เลยที่จะประเสริฐไปกว่าผู้ชนะตนเอง พระศาสดาของข้าพเจ้าตรัสไว้ว่า ผู้ชนะตนเองได้ ชื่อว่าเป็นยอดขุนพลในสงคราม เมื่อชนะตนได้แล้ว สงครามที่ยึดเยื้อก็สิ้นสุดลง”

“ชีวิตในปฐมวัยของข้าพเจ้า” เจ้าชายจตุรงคพลทรงเล่าต่อไป

“เป็นชีวิตที่เหมือนเดินอยู่ในสวนดอกไม้ ได้รับการทะนุถนอม ประคับประคองอย่างยิ่ง ข้าพเจ้าใช้ชีวิตอยู่ในวงล้อมแห่งความสุข ความสะดวกสบายอย่างที่ราชกุมารผู้ถือกำเนิดภายใต้เศวตฉัตรจะพึงได้รับ ข้าพเจ้ามีเครื่องแต่งกายซึ่งล้วนแล้วแต่สวยงาม มีผ้าโพกซึ่งทำจากแคว้นกาสิ สิ่งหนึ่งซึ่งข้าพเจ้าชอบมาก คือปิ่นปักเกศา เป็นเครื่องประดับที่ใคร ๆ มองดูด้วยความนิยมชมชื่น ข้าพเจ้ามีปิ่นปักผมหลายแบบหลายชนิด และทำด้วยทองคำทั้งนั้น และมีปิ่นปักผมนี้เองเป็นสาเหตุอันหนึ่งให้ข้าพเจ้าพอใจพำนักอยู่ ณ ที่นี้

ในหัตตินาปรนนครของข้าพเจ้า มีช่างทองอยู่ตระกูลหนึ่ง

ได้ทำทองมาหลายชั่วอายุคน เขาชำนาญมาก พระประยูรญาติของข้าพเจ้าเมื่อต้องการทำทองเป็นเครื่องประดับก็ทำที่นี่ แม้ข้าพเจ้าเองก็เหมือนกัน มหาดเล็กคนสนิทของข้าพเจ้าไปร้านช่างทองกลับมา เขาจะนำเอาความงามแห่งธิดาช่างทองติดปามาด้วยเสมอ จนบางครั้งข้าพเจ้าเบื่อหุ ไม่อยากฟัง แต่เขาเป็นคนรับใช้ดี ทำกิจทุกอย่างเพื่อข้าพเจ้า คุณสมบัติของผู้รับใช้ที่ดี ๔ ประการมีอยู่พร้อมในบุคคลผู้นี้ คือตื่นก่อน นอนทีหลัง คอยฟังว่าจะหาให้ทำอะไร พอใจประพฤติสิ่งที่ตั้งถาม คนรับใช้ที่ประกอบด้วยคุณสมบัติอย่างนี้ แม่นายก็ต้องเกรงใจ ข้าพเจ้ามิได้ปลงใจเชื่อว่า ธิดาช่างทองจะงามอย่างที่มีมหาดเล็กกล่าวถึง ข้าพเจ้าดูหมิ่นแววตาของมหาดเล็ก สตรีซึ่งนับเนื่องในพระราชวงศ์ก็มีมากมาย ธิดาแห่งเสนาบดีอำมาตย์ราชบริพารก็มีไม่น้อย ล้วนแต่สวยงามอยู่ในวัยที่พึงชม แต่ข้าพเจ้าก็มิได้สนใจกับสตรีคนใดเลย ข้าพเจ้าแม้จะเป็นราชกุมาร ก็เหมือนเด็กหนุ่มธรรมดาทั่วไป คืออยากพบเห็นสิ่งที่เล่าลือกันว่าสวยงาม ดังนั้นวันหนึ่งข้าพเจ้าจึงปลอมตัวออกไปกับมหาดเล็กไปที่บ้านช่างทอง นอกจากอยากดูธิดาช่างทองให้เห็นกับตาตนเอง เพื่อมหาดเล็กจะได้ไม่พูดใส่หูต่อไปอีกแล้ว สิ่งที่ข้าพเจ้าอยากดูมากกว่าคือปืนปักผมอันใหม่ซึ่งสั่งทำพิเศษว่า เขาทำกันไปถึงไหนแล้ว

บ้านช่างทอง มีรั้วรอบขอบชิดเป็นบ้านสองชั้น บริเวณบ้านสะอาดเรียบร้อย มีเครื่องประดับตกแต่งพองามตา ทุกครั้งที่มหาดเล็กของข้าพเจ้าไป เขาจะต้อนรับที่ห้องรับแขกและนำน้ำมาให้ดื่ม วันนั้นก็คงเป็นเช่นเดียวกัน และเป็นเรื่องบังเอิญโดยแท้ หญิงรับใช้ไปตลาดยังไม่กลับ ธิดาช่างทองจึงนำน้ำมาเอง พอนางเดินเข้ามาเท่านั้น ท่านเอย ข้าพเจ้าถึงกับตะลึงพรึงเพริด มหาดเล็กทำสัญญาณตามที่นัดหมายกันไว้เป็นเชิงบอกให้รู้ว่

คือธิดาช่างทองคนสวยละ นางเป็นคนสวยจริง ๆ สวยอย่างที่สตรีในวังของข้าพเจ้าเทียบมิได้เลย เหมือนนางได้เก็บเอาความงามของสตรีมากหลายมารวมอยู่ที่เธอเพียงคนเดียว

รูปร่างของเธอไม่สูงเกิน ไม่ต่ำเกิน ไม่ขาวเกิน และไม่ดำเกิน มีผผดำเป็นเงางาม เป็นคลื่นน้อย ๆ แฉวงไปหน้าอันผุดผาดเปล่งปลั่ง เหมือนมีรัศมีประดุจดวงจันทร์โผล่จากกลีบเมฆ คิ้วของเธอดกดำและโค้งงาม ริมฝีปากแดงเรื่อสดใสดุสะอาด ฟันเรียบสนิทแวววาวรุ่งเรือง เมื่อเธอเปิดปากพูดทำให้ใจผ่องใสลิ้มทุกข์ เสียงไพเราะกังวาลหวาน ข้าพเจ้าไม่เคยได้ยินเสียงนกการเวก เคยได้ยินเขาชมกันว่าไพเราะยิ่งนัก ถ้าเสียงของมันไพเราะเพียงครึ่งหนึ่งของเสียงเธอผู้นี้ ข้าพเจ้าก็ยอมรับว่าไพเราะจริง ลำแขนอ่อนช้อยเหมือนงวงช้างเมื่อเอียงกรายอาการของเธอเหมือนเนื้อสาว เมื่อเธอมองอย่างละอายก็เหมือนเนื้อทรายที่ตื่นไพร เครื่องแต่งกายของเธองามโชติช่วง ปลิวสะบัดดังสายฟ้าแลบในอากาศ เมื่อเธอย่างเข้ามาในห้องกลิ่นหอมอบอวลตามเข้ามา ประดุจเธอนำเอาป่า ซึ่งมีดอกไม้บานในฤดูร้อนตามเข้ามาด้วย มองดูนิ้วของเธอเมื่อวางภาชนะน้ำลง ข้าพเจ้าต้องซาบซ่านใจ เพราะนิ้วของเธอเรียวยาวมวิจิตร เล็บสีชมพูอ่อน ข้าพเจ้ามิได้สนใจกับภาชนะน้ำเลย ความสนใจทั้งหมดไปรวมกันอยู่ที่ร่างธิดาช่างทองผู้เจิดฉาย

“ขอโทษด้วยที่ปล่อยให้ท่านนั่งอยู่นานไปหน่อย” คำแรกที่นางพูด ยิ้มละไมหน้าระรื่น มองเห็นลักยิ้มมุมที่พวงแก้มทั้งสอง “พระราชกุมารเจ้าของปิ่นปักพระเกศาทรงพระสำราญดีหรือ พระองค์จะทรงจะต้องการเร็วไหม ?” นางพูดกับมหาดเล็กของข้าพเจ้า ข้าพเจ้านั่งตัวแข็งเหมือนรูปศิลา

“ขอบใจแทนพระราชกุมาร” มหาดเล็กกล่าวตอบ “พระองค์

ทรงพระสำราญดี ปีนปັกพระเกศาไม่ทรงรีบร้อนนัก ขอให้ท่านและบิดาของท่านทำตามสบาย ขอแต่ให้ประณีตที่สุดเท่าที่จะทำได้ แต่ขอแนะนำให้รู้จักกับเพื่อนของข้าพเจ้าเสียก่อน” แล้วมหาตเล็กก็หันหน้ามาทางข้าพเจ้าพร้อมด้วยพูดว่า “นี่คือสุรนนทะเพื่อนของข้าพเจ้า บางทีในโอกาสต่อไป ข้าพเจ้าติดธุระมาไม่ได้ เพื่อนคนนี้คงจะมาแทน” มหาตเล็กพูดแล้วยิ้มอย่างขบขัน นางพนมมือไหว้ ข้าพเจ้าเกือบลืมไหว้ตอบ เพราะมัวแต่มองนางอย่างเพลิดเพลีน

ข้าพเจ้าสนทนากับนางไม่สู้จะสนิทนัก เพราะรู้สึกละอายใจตนเองที่มองนางอย่างลืมหืม ถึงกระนั้นก็พอเป็นแนวทางสำหรับในวันหน้าได้ นางลุกไปเอาปิ่นปักผมซึ่งทำไปได้ครึ่งหนึ่งแล้วมาให้ดู ปิ่นปักผมเป็นที่สนใจของข้าพเจ้าเป็นที่สุดแล้ว ข้าพเจ้าบอกท่านไว้แล้วว่า ข้าพเจ้าชอบสั่งให้ทำปิ่นปักผมแบบแปลก ๆ แต่ความสนใจในปิ่นปักผมทั้งหมดรวมกันก็ยังไม่ได้ครึ่งแห่งความสนใจที่ข้าพเจ้ามีต่อนางงามผู้ทำปิ่นคนนั้น

“ท่านทำปิ่นปักผมได้สวยงาม” พระราชกุมารคงพอพระทัย ข้าพเจ้าพูดเมื่อพลิกปิ่นดูอยู่ครู่หนึ่ง นางยิ้มอย่างเอียงอาย แต่มั่นมีความหมายบาดลึกลงไปหัวใจของข้าพเจ้า

ถ้าความรักเมื่อแรกพบมีอยู่จริง ข้าพเจ้าก็รักนางแล้วเมื่อแรกเห็น จะเป็นการเร็วเกินไปไหมท่านที่จะกล่าวดังนี้ ถ้าความรักทำให้คนกระวนกระวาย บัดนี้ข้าพเจ้าก็กระวนกระวายแล้ว ถ้าความรักทำให้คนซึมเซาข้าพเจ้าก็ซึมเซาแล้ว ถ้าความรักทำให้คนลืมหืมอะไร ๆ ง่าย ๆ นอกจากอย่างเดียวที่เขาไม่ลืมหืมคือดวงหน้าและกิริยาพาทีของคนที่รัก บัดนี้ข้าพเจ้าก็เป็นอย่างนั้นแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้จะปฏิเสธว่าข้าพเจ้ามิได้รักนางได้เ็นดวงตาอันแจ่มแวววาวของเธอได้สักครอัยรักไว้ในดวงใจของข้าพเจ้า

ข้าพเจ้ากลับด้วยความอาลัยอาวรณ์เป็นที่ยิ่ง พร้อมด้วยภาพความงามของธิดาช่างทองติดตาไปด้วย

คืนนั้น ข้าพเจ้านอนตื่นตาคอยอยู่ตลอดเวลา กระสับกระส่าย กระวนกระวายด้วยแรงรักเข้ารัตรึง เพียงพบครั้งแรกเท่านั้น ข้าพเจ้าก็ตกเป็นเหยื่อของอนงเทพแล้วอย่างยากที่จะถอน

ท่านคงอยากทราบชื่อของนางบ้างกระมัง ? นางชื่อ วิมลมาน-ผู้มีดวงใจไรร่มลทิน นางช่างสมชื่อเสียจริง ๆ จะหาสิ่ง ที่ควรตำหนิมิได้เลย นามนี้-วิมลมานในความรู้สึกของข้าพเจ้า ช่างเป็นชื่อที่ไพเราะอ่อนหวาน เป็นที่ตั้งแห่งความบันเทิงจิตยิ่ง กว่าภาษากวีและดนตรีที่ไพเราะทั้งหมดในโลกนี้รวมกัน

ข้าพเจ้าคำนึงถึงคำพูดของนางที่ถามว่า “พระราชา कुमार เจ้าของปิ่นปักพระเกศา ทรงพระสำราญดีอยู่หรือ” แล้วให้รู้สึก ภูมิใจเสียชาน และระทึกใจเสียนี้กระไร ใครบ้างจะไม่ภาคภูมิใจ เมื่อหญิงงามถึงปานนั้นถามถึงตนและถามต่อหน้าเจ้าของชื่อ โดยที่ผู้ถามมิได้รู้จักตัว ข้าพเจ้านอนคำนึงถึงเธอจนอรุณจวนจะ เบิกฟ้า แสงเงินเริ่มฉายฉาบทาบทัดสีชาวอันเป็นที่พำนักของ ข้าพเจ้า ธรรมชาติยังคงนิทรานสนิท แต่ข้าพเจ้าเป็นผู้ตื่น....ตื่นอยู่ ตลอดราตรี เปิดหน้าต่างมองออกไปภายนอกเห็นมะลิแลพุด ช้อนยีนต้นสงบนิ่งเรียงราย ดอกสีชาวโพลนของมันต้องกระแสด ลมอ่อนเมื่อรุ่งอรุณแล้วอ่อนไหวน้อย ๆ เสมือนต้อนรับการ จุมพิตจากแสงทอง กลิ่นของมันขยายจรตามกระแสลมพริ้วเข้า กระทบผานประสาท หอมชวนใจให้เพ้อฝันฝันถึงตรุณีน้อยผู้ มีนามวิมลมานความงามแห่งสีพุดช่อนและกลิ่นอันหอมหวาน ของมะลิจะพอเทียบได้กับความงามและความอ่อนหวานแห่งใบ หน้านางได้ละหรือ ? ทำไมนะท่าน ธรรมชาติจึงสร้างคนบางคน มาให้งามเลิศลอยฟ้า แต่สร้างบางคนมาให้ขี้ริ้วขี้เหร่ จนมองหา

ความงามในเรือนร่างมิได้เลยแม้สักแห่งเดียว ท่านพอจะทราบข้อลับเรื่องนี้อยู่บ้างหรือ ?”

“ราชกุมาร” พระอาบนท์ตอบ “ถ้าถือตามพระมติแห่งพระศาสดาของข้าพเจ้า พระองค์ตรัสว่า ความมีผิวพรรณดี ความมีเสียงไพเราะ ความมีสัณฐานรูปร่างสมส่วน ความเป็นคนมีรูปงามมองดูไม่จิตไม่น่าเบื่อหน่าย เหล่านี้ได้มาด้วยบุญทั้งสิ้น”

“ถ้าอย่างนั้น” พระราชกุมารมีแวพระเนตรวาวด้วยปิติ “ธิดาช่างทองซึ่งข้าพเจ้าหลงรักคงเป็นผู้สั่งสมบุญมามากมิใช่น้อย”

“ก็น่าจะเป็นอย่างนั้น” พระพุทธอนุชารับ

พระราชกุมารทรงเล่าต่อไป

“รวมความว่าข้าพเจ้ารักนาง ความรักซึ่งเกิดขึ้นเป็นครั้งแรก ข้าพเจ้าจะทำประการใดดี เหมือนคนไม่เคยเดินป่า ไม่รู้จักทิศทาง ข้าพเจ้าควรจะบอกนางตามเป็นจริงว่า สურินทะนั้นที่แท้คือพระราชกุมารเจ้าของปิ่นปักผมหรือควรจะปกปิดไว้ก่อน แสดงตนเป็นสुरินทะสหายของมหาตเล็กต่อไป ข้าพเจ้าตรองเรื่องนี้อยู่เป็นเวลานาน สำหรับคนที่อยู่ในห้วงรัก เรื่องที่เกี่ยวกับคนรักย่อมเป็นปัญหาใหญ่เสมอ แต่ในที่สุดข้าพเจ้าก็ตกลงใจว่าควรจะแสดงตนเป็นสुरินทะไปก่อนจะดีกว่า และดูเหมือนจะสนุกดีด้วย มหาตเล็กคนนั้นเห็นอาการของข้าพเจ้าก็ยิ้มอยู่ในหน้า แต่ไม่กล้าพูดอะไรเป็นเชิงเย้าหยอก เพราะเขารู้ฐานะของชาติ

หลังจากนั้นแล้ว ข้าพเจ้าไปหาเธออีกเสมอ-ไปในนามมหาตเล็กของเจ้าชาย ในระยะนั้นเจ้าชายรับสั่งทำปิ่นปักพระเกศาอันแล้วอันเล่ามิจบสิ้นลงได้ และทุกครั้งที่ข้าพเจ้าไปหานาง ข้าพเจ้ามักจะมีของเล็ก ๆ น้อย ๆ ติดมือไปด้วยเสมอ ทั้งนี้เพราะโบราณย่อมว่า

ไปหาขุนตาล ตุลาการ ๑

ไปหาครู อาจารย์ ๑

ไปหา มารดา หรือบิดาของสตรีที่ตนใคร่ ๑ ไม่ควรไป
มือเปล่า ดังนั้นข้าพเจ้าจึงมีของฝากนางบ้าง สำหรับของฝากนั้น
เป็นเรื่องเล็กน้อยสำหรับคนในฐานะอย่างข้าพเจ้า แต่ข้าพเจ้าก็
ระมัดระวังมิให้ของนั้นดีเกินไป เพื่อป้องกันมิให้นางสงสัยใน
ฐานะมหาตมะเล็กของข้าพเจ้า รู้สึกนางและมารดาของนางรับด้วย
ความยินดี เมื่อทราบว่ข้าพเจ้าให้ด้วยความเต็มใจอย่างยิ่ง และ
ก็เป็นธรรมดาของผู้มีน้ำใจงาม เมื่อได้รับเสมอ ๆ ก็ย่อมให้ตอบ
แทนบ้าง นางเคยให้ผ้าเช็ดหน้าสุลยาอย่างงดงามประดับแก่
ข้าพเจ้า เมื่อยามหลงอะไร ๆ ก็ช่างดีไปหมด ข้าพเจ้าจุ่มพิด
ผ้าเช็ดหน้าอย่างถนอม พร้อมด้วยน้อมคะนึ่งถึงเจ้าของผู้งามเจด

เย็นวันหนึ่ง ขณะที่ข้าพเจ้าไปหานางอย่างเคย ข้าพเจ้า
เปรยขึ้นว่า ข้าพเจ้าได้ทราบถึงความงามความพึงพิศแห่งสวน
และสระโบกขรณีหลังเคหาสน์แห่งข้างทอง แต่ไม่เคยทัศนาศด้วย
ตนเองเลย ทำใฉนข้าพเจ้าจะโชคดีได้เห็นสวนและสระนั้น นางผู้
ไม่รังเกียจที่จะคบข้าพเจ้าตอบว่า เป็นไรไป เมื่อข้าพเจ้า
ปรารถนาเช่นนั้น นางก็จะพาไปชม

เราทั้งสองหมายถึงเธอและข้าพเจ้า เวลานั้นดูเหมือนจะ
เข้าใจในความลึกลับในดวงจิตของกันและกัน แล้วเธอได้นำ
ข้าพเจ้าเข้าสู่สวน ซึ่งอบอวลด้วยกลิ่นดอกไม้มานานาพันธุ์ และ
ประดับตกแต่งอย่างสวยงาม มีสระโบกขรณีมีน้ำใสบัวบาน
สะพรั่ง ชูดอกสีล้งดูงามตาน่าชม เราหยุดนั่งที่ม้าหินอ่อนตัว
หนึ่ง ดูแมลงภูบินร่อนฉวัดเฉวียนเวียนชมเกสรอุบลด้วยความ
เพลินใจ สายลมรำเพยแผ้วหอบเอากลิ่นน้ำและกลิ่นมาลี คละ
เคล้าด้วยกลิ่นสไบนาง หอมหวานชวนจิตให้คะนึ่งถึงความสุขสราญ

ในยามนั้น ตะวันรอนยอแสงสีเมฆม่วงสลัวฟ้าและเป็นรูปต่าง ๆ นาทันตา ประกอบด้วยมีนางงามเจิดอยู่เคียง ข้าพเจ้ารู้สึกเหมือนฝันไปและไม่คิดว่าใครจะมีความสุขความภาคภูมิใจไปกว่าข้าพเจ้า ความสุขนั้นอยู่ที่คุณภาพมิใช่ปริมาณ เมื่อได้สิ่งที่ต้องการ มนุษย์ก็มีความสุขได้ทัดเทียมกัน

“สวนและสระนี้ พอจะดูได้ไหม ?” วิมลมานถามขึ้น ขยายตามองข้าพเจ้าเพียงเล็กน้อย

“สวยงามทีเดียว” ข้าพเจ้าตอบ “แต่ทั้งความงามของสระและพันธุ์ไม้ทุกชนิดรวมกันก็ยังสวยไม่เท่าวิมลมาน-ผู้มีดวงใจใรร่มลทิน” ข้าพเจ้าไม่ทราบคำนี้ออกมาได้อย่างไร

ธิดาช่างทองขยับกายเล็กน้อย แต่มีรอยยิ้มที่อ่อนหวาน ผุดขึ้นที่ริมฝีปาก มันช่วยปลอบให้ข้าพเจ้าหายระทึกใจ

“คนชาววังเขาพูดกันอย่างนี้หรือ ?” นางพูดพร้อมด้วยใช้นิ้วอันเรียวงามกรีดผ้าพันคอด้วยความขวยอาย

“ข้าพเจ้าอยู่ในวังมาช้านานไม่เคยพูดคำนี้กับใครเลย ท่านเป็นคนแรกที่ได้อินคำนี้” ข้าพเจ้าตอบนางด้วยความจริงใจ

“ทำไมผู้ชายจึงชอบชมแต่ความงามของผู้หญิงไม่เห็นชมอย่างอื่นเลย ผู้หญิงเกิดมางามอย่างเดียวก็เห็นจะพอแล้ว กระมัง ?” นางพูดยังก้มหน้าดูพื้นดินที่ปกคลุมด้วยต้นหญ้าสีงาม

“อย่างท่านนี้” ข้าพเจ้าใจกล้าขึ้นมาบ้างแล้ว “มีเพียงแต่รูปร่างนามเพราะอย่างเดียวเท่านั้น แต่ใจยังบริสุทธิ์สะอาด และกิริยาน่ารักอีกด้วย”

“ถ้าความสุขของท่านอยู่ที่ได้ชมข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็ยินดีให้ท่านชมอยู่ตลอดไป ข้าพเจ้าเคยทราบจากบิดาว่าการหยิบบินความสุขให้ผู้อื่น ความสุขนั้นย่อมสะท้อนกลับมาหาผู้ให้ การให้ทุกข์แก่ผู้อื่นก็เช่นกัน” ธิดาช่างทองพูดค่อนข้างตะกุกตะกัก แต่

ยังมีน้ำเสียงไพเราะ ไบหน้าของนางแดงระเรื่อ ทำให้ดูงามสดใสยิ่งขึ้น

ข้าพเจ้ายังมีทันได้ตอบประการใด เสียงนกชนิดหนึ่งร้องดังขึ้นจากพุ่มไม้หลังม้าหินอ่อนที่เรานั่ง นางตกใจพลอต้วยยับกายเข้าเบียดชิดข้าพเจ้า พอดีลมกระโชกมาอย่างแรง ชายผ้าพันคอผืนน้อยที่นางใช้ปลิวมาพันคอข้าพเจ้า เกศของนางฟูกระเจายด้วยแรงลมมากระทบไบหน้าและผานประสาธ เมื่อนางได้สติรู้สึกตัวแล้วจึงถอยห่างออกไป แต่ดูยังมีอาการตกใจอยู่เล็กน้อย ข้าพเจ้ารู้สึกเหมือนต้องละอองฝนในคิมหฤดู

“นกตัวนี้คงเป็นตัวผู้” ข้าพเจ้าเปรยขึ้น

“ทำไมท่านรู้ มันช่างโหดร้ายเสียจริง ทำให้ตกใจเล่นได้”

นางตอบแล้วยิ้มเหมือนขันตัวเอง

“มันคงสงสารข้าพเจ้า ที่จิตใจกระวนกระวายอยากนั่งไกล่ชิดท่านมาเป็นเวลานานแล้ว มันคงรู้ถึงความรู้สึกของข้าพเจ้าจึงช่วยเหลือ แม้จะเพียงเล็กน้อยและชั่วระยะเวลาอันสั้นก็ยังมีดี เหมือนฟ้าแลบเพียงแวบเดียวก็พอมองเห็นทาง”

นางลุกขึ้นพร้อมด้วยพูดว่า “ข้าพเจ้าไม่อยากจะเชื่อท่านแล้ว พูดหวานเกินไป เดี่ยวพอกลับไปถึงวังก็ลืมนึกถึงธิดาช่างทอง ผู้ชายชาววังก็มักจะพูดไพเราะแต่ต่อหน้า”

๙๙ ๙๙ ๙๙ ๙๙

๓๒

๙๙ ๙๙ ๙๙ ๙๙

หญิงงามกับบิดา

ความสนิทสนมสัมพันธ์ของข้าพเจ้าและวิมลมานธิดาช่างทอง เป็นไปอย่างสม่ำเสมอและเวียนเข้าหาจุดมุ่งหมายเข้าทุกวัน ๆ เสมือนรอยเท้าโคที่เหยียบย่ำไปบนผืนนา ในขณะที่ลากแอกและไถมันวนเวียนเข้าหาจุดศูนย์กลางของนาแปลงนั้นทุก ๆ รอบที่ย่างไป คนมีความรักจิตใจย่อมจดจ่ออยู่ในเรื่องรัก แม้จะสนทนาเรื่องใด ๆ ก็มาจบลงที่คำว่า “รัก” เสียทุกครั้ง โดยเฉพาะความรักของหนุ่มวัยต้น

ความรักทำให้คนซึ่งกระด้างหยาบคายกลายเป็นคนนุ่มนวลอ่อนหวาน มหาโจรใจเหี้ยมซึ่งฆ่าคนได้อย่างไร้ความปราณี เมื่อถูกเสน่ห์นางเข้ารังรัดใจก็ต้องวางดาบแล้วคุกเข่าลงสารภาพรักกับสตรีตัวน้อย ซึ่งไม่เคยแม้แต่จะมีมด กษัตริยาธิราชผู้ผยองและทะนงในศักดิ์ เมื่อความรักเกิดขึ้น ความทะนงนั้นก็พลันหายกลายเป็นผู้รับใช้ของเธอซึ่งกำหัวใจไว้ได้ นางผู้งามเฉิดเฟิดพราย เมื่อความรักกล้ำกรายแทรกซึมเข้าสู่หัวใจ สิ่งที่เคยหวงแหนสุดถนอม

ไม่เคยยอมให้ใครมาก่อนเลย ก็ยอมพลีให้หมดสิ้น อา ความรัก
ข้างมืทธิทธิพลอะไรเช่นนั้น

ในขณะที่ความรักของข้าพเจ้าและวิมลมานดำเนินไป
ด้วยดี เหมือนเดินอยู่ในสวนดอกไม้ฉันเอง ข้าพเจ้าก็เกิดขึ้น
เหมือนสายฟ้าฟาดลงบนกลางใจของเราทั้งสอง เมื่อวันหนึ่งพระ
ราชาธิบดีดาเรียกข้าพเจ้าเข้าเฝ้า

“จตุรคพล” พระบิดาตรัสตอนหนึ่ง “ระยะนี้ไม่ค่อยได้
เห็นหน้าเจ้า หายไปไหนทุกวัน ๆ ?”

“หามิได้เสด็จพ่อ ลูกอยู่ แต่เห็นเสด็จพ่อมีพระราชภาร
กิจมากจึงมิได้มารบกวน” ข้าพเจ้าทูลใจไม่ค่อยดีนัก

“ได้ยินว่า ไปชอบลูกสาวนายช่างทองอยู่มิใช่หรือ ?”
ตรัสถามอย่างตรงไปตรงมา ตามพระราชอัธยาศัยของพระองค์
ข้าพเจ้าสะดุ้งขึ้นทั้งตัวไม่นึกเลยว่าเสด็จพ่อจะทรงทราบ เมื่อ
พระองค์ทรงทราบแล้วก็ไม่มีอะไรที่จะปิดบังต่อไป รู้สึกเป็นทาง
ดีเสียด้วยซ้ำ ข้าพเจ้าจึงทูลรับว่า

“ใช่พะย่ะค่ะ”

เสด็จพ่อทรงพระสรวลน้อย ๆ มองข้าพเจ้าด้วยสายพระ
เนตรสงสารแถมสังเวชใจ

“ลูกคิดว่าพ่อจะไม่รู้อย่างนั้นหรือ ?”

ข้าพเจ้ายังคงก้มหน้านิ่ง “ลูกรัก” เสด็จพ่อตรัสต่อไป
“อย่าว่าแต่เรื่องไกลแค่นี้เลย เรื่องไกลถึงสุดปลายเขตแดนของ
เราพ่อก็ทราบ พ่อเป็นพระเจ้าแผ่นดิน หูพญา ตากษัตริย์ ลูกจำ
ไว้ ย่อมได้ยินและเห็นไกลเสมอ

“ลูกรักเขามากหรือ ?” เสด็จพ่อทรงกลับมาถามเรื่องนี้
ใหม่

“รักมากพะย่ะค่ะ”

“เราสมกับลูกดีหรือ”

“เราสวຍมากพะยะค่ะ”

“ลูกต้องการหญิงสวຍอย่างเดี๋ยวนั้นหรือ ?”

“เขาดีด้วยพะยะค่ะ”

“ตัวอย่างไรเล่าให้พ่อฟังได้ไหม ?”

“กิริยามารยาทดี สุภาพเรียบร้อย ทำงานเก่ง รู้จักข่มใจเมื่อโกรธพะยะค่ะ”

“ถ้าพ่อจะหาคนอย่างนี้ให้ ลูกจะเอาไหม ?”

“ลูกมีแล้วพะยะค่ะ” ข้าพเจ้าตอบอย่างเกรงพระทัยเต็มที่

“ลูกรู้ตัวไหมว่าลูกเป็นใคร ?” เสด็จพ่อถามต่อไป

“ทราบพะยะค่ะ หม่อมฉันเป็นลูกของเสด็จพ่อ”

“แล้วพ่อของลูกเป็นอะไร ?”

“เป็นพระเจ้าแผ่นดินพะยะค่ะ”

“แล้วลูกเป็นอะไร ?”

“เป็นเจ้าชายพะยะค่ะ”

“แล้วลูกสะใภ้ควรจะเป็นอะไร ควรจะเป็นเจ้าหญิงหรือเป็นผู้หญิงชาวบ้านธรรมดา เป็นแม่ค้าขายทองหรือทำทองขาย ?”

ตอนนี้ข้าพเจ้านิ่ง ข้าพเจ้าไม่เห็นสำคัญเลย จะเป็นเจ้าหญิงหรือหญิงหักพินชาย ก็มีความเป็นหญิงเท่าเทียมกัน อวัยวะทุกส่วนของเจ้าหญิงไม่มีอะไรพิเศษหรือวิจิตรพิสดารยิ่งไปกว่าหญิงชายชนมเบื่อง เมื่อบาดเจ็บเลือดที่ออกมาก็เป็นสีแดงด้วยกัน เจ้าหญิงก็รู้จักหิวกระหาย และความรู้สึกอื่น ๆ เหมือน ๆ กัน มีความรู้สึกทางเพศ รส เหมือนคนธรรมดาสามัญทั่ว ๆ ไป มนุษย์ในโลกนี้ เหมือนก้อนหินก้อนอิฐหลาย ๆ ก้อนที่ถูกนำไปวางในที่ต่างกันเท่านั้น ก้อนหนึ่งวางอยู่บนยอดเจดีย์ คนก็กราบไหว้บูชา อีกก้อนหนึ่งใช้ปูลาดถนนเป็นทางเดินคนก็เหยียบย่ำ

แต่เนื้อแท้ของก้อนอิฐไม่มีอะไรแตกต่างกันเลย เจ้าหญิงอาจจะดีกว่าหญิงธรรมดาที่ตรงที่มีโอกาสที่ดีกว่าในการปรับปรุงตน และมีโอกาสในการศึกษาดีกว่า แต่คุณค่าของคนวัดกันที่ความประพฤติและน้ำใจ มิใช่วัดกันที่ชาติตระกูล เมื่อมองในแง่นี้เจ้าหญิงที่มีความประพฤติไม่ดี จิตใจต่ำก็ย่อมเป็นคนเลว เหมือนกับคนเลวอื่น ๆ ข้าพเจ้าเองเป็นเจ้าชาย แต่ข้าพเจ้าก็มองไม่เห็นข้าพเจ้าจะวิเศษไปกว่าผู้ชายธรรมดาตรงไหน มีความรู้สึก สุข ทุกข์ หิวกระหายและใคร่ในกามารมณ์เหมือนเด็กหนุ่มชาวบ้านธรรมดาทั่วไป นี่เพียงแต่ข้าพเจ้าคิดเท่านั้นนะท่าน ข้าพเจ้าไม่กล้าพูดอย่างนี้กับเสด็จพ่อดอก มันเป็นการห้าวหาญและไร้มารยาทเกินไปสำหรับบุตรที่ดี

“พ่อได้มองดูสตรีที่เหมาะสมกับลูกไว้แล้ว” เสด็จพ่อตรัสต่อไปด้วยสีพระพักตร์เฉย “เขาเป็นเจ้าหญิงที่มีทั้งความงามและความดีพร้อม พ่อเชื่อว่าเจ้าเห็นจะต้องชอบ”

ข้าพเจ้ายังคงนั่งเฉยมิได้ทูลอะไรเสด็จพ่อเลย เมื่อพระองค์ทรงเห็นข้าพเจ้าเฉยอยู่จึงตรัสต่อไปว่า “ลูกรักภรรยาที่เหมาะสมมีความสำคัญในชีวิตมนุษย์ เวลานั้นลูกอายุยังน้อย อาจจะถือความรักในวัยหนุ่มเป็นสิ่งสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด แต่เมื่อลูกอายุมากกว่านี้ ลูกจะเห็นเองว่าความรักอย่างเดียวไม่เพียงพอในการที่จะครองชีวิตให้ราบรื่นแบบครอบครัว ลูกจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมทางการศึกษา บุคลิกภาพ ความโน้มเอียงและที่สำคัญที่สุดอีกอย่างหนึ่ง คือความเหมาะสมทางสังคม หมายความว่าต้องให้สังคมยอมรับว่าถูกต้องเหมาะสมแล้วสมควรแล้ว ลูกยังต้องอยู่ในสังคม และสังคมที่ลูกอยู่นั้นมิใช่สังคมธรรมดา แต่เป็นสังคมชั้นสูง ชายาของลูกจะต้องเข้ากับสังคม และสิ่งแวดล้อมรอบตัวได้อย่างสนิทแนบเนียน ลูกจะทนไหวหรือ ถ้าชายาอันเป็น

ที่รักของลูกถูกรังเกียจเหยียดหยามจากคนรอบด้าน ลูกต้องไม่ลืมว่าสังคมในเมืองเรายังมีการถือชั้นวรรณะ ถือชาติ ถือตระกูลกันอยู่อย่างรุนแรง” พระราชบิดาทรงหยุดเพียงเท่านั้น คอยสังเกตกิริยาของข้าพเจ้าว่า จะมีความรู้สึกประการใด

ข้าพเจ้ายังคงนั่งเฉย แม้ปากจะมีได้พูด แต่ใจของข้าพเจ้าก็คิด - คิดถึงตัวเอง และวิมลมาน ยอดหญิงซึ่งข้าพเจ้ารักอย่างถอนตัวไม่ขึ้น ทำไมมนุษย์จึงยอมตัวอยู่ภายใต้การจองจำของสังคม ซึ่งมีแต่ความหลอกหลอนสับปลับและแปรผัน ทำไมมนุษย์จึงยอมตัวเป็นทาสของสังคมจนแทบกระดิกกระเดี้ยตัวมิได้ จะทำอะไรจะคิดอะไรก็ต้องคำนึงถึงความรู้สึกของสังคมไปเสียหมด สังคมจึงกลายเป็นเครื่องจองจำชนิดหนึ่ง ที่มนุษย์ซึ่งสำคัญตัวว่าเจริญแล้วช่วยกันสร้างขึ้น เพื่อผูกพันมัดตัวเองให้อึดอัดรำคาญมนุษย์ยิ่งเจริญขึ้น ก็ดูเหมือนจะมีเสรีภาพน้อยลงทั้งทางกายและทางใจ ดู ๆ แล้วความสะดวกสบาย และเสรีภาพของมนุษย์จะสู้สัตว์ดิริจ্ঞานบางประเภทมิได้ มันมีเสรีภาพที่จะทำอะไรตามใจชอบอยู่เสมอ ตัวอย่างเช่นฝูงวิหคนกกา มนุษย์เราเจริญกว่าสัตว์ ตามที่มนุษย์เราเองชอบพูดกัน แต่ดูเหมือนพวกเราจะมีความสุขน้อยกว่าสัตว์ ภาระใหญ่ที่ต้องแบกไว้ คือ เรื่องกาม เรื่องกิน และเรื่องเกียรติ นั้นเป็นภาระหนักอึ้งของมนุษยชาติ สัตว์ดิริจ্ঞานตัดไปได้อย่างหนึ่ง คือเรื่องเกียรติคงเหลือแต่เรื่องกามและเรื่องกิน นักพรตอย่างท่านนี้ตัดไปได้อีกอย่างคือเรื่องกาม คงเหลือแต่เรื่องกินอย่างเดียว ปลดภาระไปได้อีกมาก และการกินอย่างนักพรตกับการกินอย่างผู้บริโภคมกาม ก็ดูเหมือนจะมีข้อที่แตกต่างกันอยู่ ผู้บริโภคมกามและยังหนาแน่นอยู่ด้วยความรู้สึกทางโลกียวิสัย เมื่อกินบางทีก็กินเพื่อยั่วยุกามให้กำเริบ และ

ต้องกินอย่างมีเกียรติ กินให้สมเกียรติ มิใช่กินเพียงเพื่อให้ร่างกาย
นี้ดำรงอยู่ได้อย่างสมณะ ความจริงร่างกายคนเรามีได้ต้องการ
อาหารอะไรมากนัก เมื่อหิวร่างกายก็ต้องการอาหารเพียงเพื่อบำบัด
ความหิวเท่านั้น แต่เมื่อมีเกียรติเข้ามาบวกด้วยจึงกลายเป็นเรื่อง
กินอย่างเกียติยศ และแล้วก็มีภาระตามมาอย่างหนักหน่วง คน
จำนวนมากเบื่อเรื่องนี้ แต่จำต้องทำเหมือนโคหรือควาย ซึ่งเหนื่อย
หน่ายต่อแอกและไถ แต่จำใจต้องลากมันไป--ลากมันไป อนิจจา

เมื่อเห็นข้าพเจ้านั่งนิ่งอยู่นาน พระราชบิดาจึงตรัสขึ้น
เหมือนทรงทราบถึงความคิดของข้าพเจ้าว่า

“ลูกรัก สังคมเป็นปัญหาใหญ่ และเป็นเรื่องสำคัญ เมื่อ
ลูกยังอยู่ในสังคม ลูกก็ต้องปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนของ
สังคม แม้ระเบียบแบบแผนนั้นบางอย่างเราจะรู้สึกไม่เห็นจำเป็น
เลย แต่เมื่อสังคมยอมรับปฏิบัติกันเสียแล้ว เราก็ต้องทำทั้ง ๆ
ที่ไม่อยากทำ “พ่อเองเป็นกษัตริย์ เป็นใหญ่ในหมู่มนุษย์แห่งแคว้น
ปัญจาละนี้ แต่พ่อก็ยังต้องจ้อสังคมทั้ง ๆ ที่พ่อมิอิสระที่จะทำ
อะไรหรือไม่ทำอะไร

“อีกอย่างหนึ่ง เดิมทีมนุษย์เราก็อยู่กันอย่างสัตว์ป่าทั่ว ๆ
ไป แต่เมื่อกาลเวลาล่วงมามนุษย์รู้จักอยู่กันเป็นหมู่เหล่า รู้จัก
เปลี่ยนแปลงแก้ไขสภาพเดิมมาสู่สภาพใหม่อยู่เรื่อย ๆ การจัด
ระเบียบสังคมขึ้นนั้น เดิมทีก็เพื่อความจำเป็นระเบียบเรียบร้อย
สำหรับหมู่นั้น คณะนั้น และการวางกฎเกณฑ์ของสังคมขึ้น ก็
เพื่อป้องกันมิให้คนเอารัดเอาเปรียบกัน เพื่อมิให้ปลาใหญ่กิน
ปลาเล็ก--สัตว์ใหญ่รังแกสัตว์เล็ก อย่างพ่อนี้ถ้าเปรียบด้วยปลา
พ่อก็เป็นปลาใหญ่ที่สุดในหนองนี้ และเป็นสัตว์ใหญ่ที่สุดในป่านี้
พ่อก็มีอำนาจสั่งประหารชีวิตคนได้โดยไม่มีใครกล้าขัดแย้ง แต่พ่อ
ก็ไม่กล้าทำอย่างนั้น ใครทำผิดเรามีคณะผู้พิพากษาพิจารณา

ความผิด เปิดโอกาสให้ผู้ถูกกล่าวหาแถลงเรื่องของตนซึ่งอาจถูกใส่ความก็ได้

“เกียรติของหมู่คณะหรือของสังคมนั้นอยู่ที่ความมีระเบียบ ลูกจะสังเกตเห็นอย่างหนึ่งว่า หมู่ใดคณะใดไม่มีระเบียบ หมู่ไหนคณะนั้นก็ไร้เกียรติ การจัดระบบสังคมก็เพื่อความมีระเบียบ และระเบียบทำให้งามนำดูน่าชมแตกต่างจากสัตว์ดิรัจฉาน

“ครอบครัวเป็นรากฐานของสังคมเป็นรากฐานของประเทศ การปรับปรุงสังคมจึงต้องตั้งต้นไปจากครอบครัว ถ้าสภาพของครอบครัวคลอนแคลนเสียแล้ว ก็เหมือนเรือซึ่งมีรูรั่วมากมาย จะแล่นไปไกลได้สักเท่าใด แม้จะประดับประดาธงทิวตกแต่งอย่างสวยงาม แต่เพียงหลอกตาเท่านั้น คนในเรืออลเวงวุ่นวายอยู่ตลอดเวลาจะหาความสุขได้อย่างไร

“ในครอบครัวแต่ละครอบครัว แม่บ้านหรือภรรยา มีความสำคัญอย่างยิ่งยวด มีภรรยาดีเป็นศรีแก่บ้านเรือนและลูกหลาน มีภรรยาไม่ดีเหมือนนำขยะมูลฝอยมากองไว้ในบ้าน ลูกต้องคิดว่าสตรีที่จะมาร่วมสุขร่วมทุกข์กับลูกนั้นมิได้เป็นแต่เพียงชายาของลูกอย่างเดียว แต่เขาจะต้องเป็นแม่ของลูกเราด้วย ลูกที่มีแม่ดีสง่าราศี เป็นโชคดีของเด็กอย่างล้นเหลือ ลูกที่มีแม่ไม่ดีไม่สมศักดิ์ศรีแห่งสกุลเป็นการทรมานจิตใจลูกในอนาคตให้บอบช้ำ”

พระบิดาตรัสเพียงเท่านั้นแล้วก็หยุดอยู่ ดูเหมือนพระองค์มีประสงค์จะให้ข้าพเจ้าพูดบ้าง ข้าพเจ้าไม่มีอะไรจะทูลเพราะไม่สนใจกับผู้หญิงที่พระบิดาตรัสนั้นเลย แต่ก็อดถามไม่ได้ว่า

“เสด็จพ่อจะให้หม่อมฉันอภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงองค์ใด ?”

ข้าพเจ้าคิดว่าคงจะเป็นเจ้าหญิงองค์ใดองค์หนึ่งในหัตดินาปุรนครนี้

“เจ้าหญิงจุฬารัตน์ แห่งสาครนครแคว้นมัททะ” พระราชบิดาตรัสอย่างภาคภูมิใจพระทัย

ความจริงก็เป็นเรื่องน่าภาคภูมิใจอยู่นะท่าน เจ้าหญิงแห่ง

แคว้นมัททะ ได้รับความนิยมนยกย่องอย่างสูงยิ่งว่างามที่สุดในชมพูทวีป จนถึงกับขัตติยนารีแห่งแคว้นนี้มักจะมีนามว่า มัททหรือมัททริอยู่เสมอ แทนที่จะมีพระนามเฉพาะพระองค์แต่กลับเฉลิมพระนามตามชื่อแคว้นเพื่อให้เป็นที่รู้ว่าเจ้าหญิงผู้มีพระนามว่า มัททรินั้นมาจากแคว้นมัททะ เป็นถิ่นคนงามอย่างแท้จริงเหมือนม้าซึ่งมาจากแคว้นกัมโปชะ ก็เป็นที่เชื่อถือได้ว่าต้องเป็นพันธุ์มัตติ และผ้าซึ่งมาจากแคว้นกาสิซึ่งเรียกว่ากาลิกพัสตร์จะได้ใช้ก็เฉพาะคนชั้นสูงมีฐานะร่ำรวยเท่านั้น

แลแล้ว สมเด็จพระราชบิดาได้นำพระราชสาส์นการติดต่อบetweenพระองค์ และพระเจ้ากรุงสาละให้ข้าพเจ้าดูใจความสำคัญในพระราชสาส์นหลายฉบับ ก็คือเรื่องเจ้าหญิงจุฬารัตน์และข้าพเจ้า เมื่ออ่านพระราชสาส์นแล้ว ข้าพเจ้ารู้สึกเห็นพระทัยในความปรารถนาดีแห่งสมเด็จพระราชบิดาที่มีต่อข้าพเจ้า อนึ่งเล่าพระเจ้ากรุงสาละก็มีโชครื้ออื่น คือพระสหายสนิทแห่งพระชนกนาถของข้าพเจ้าเอง ท่านทั้งสองได้เจรจาทกลงกันเรียบร้อยแล้ว ในการที่จะให้ข้าพเจ้าและเจ้าหญิงจุฬารัตน์อภิเชกสมรสกัน

“ลูกรัก” พระบิดาตรัสในที่สุด “เชื้อพ่อเถอะ ลูกควรจะทำอภิเชกกับเจ้าหญิงจุฬารัตน์ เพื่อความสมบูรณ์ถูกต้องเหมาะสมแห่งราชบัลลังก์หัสตินาปุระต่อไปภายหลังและลูกทั้งสองคือหมายถึงหลานจุฬารัตน์ด้วย จะเป็นเสมือนนัตรแก้วแห่งแคว้นมัททะ และปัญญาละ แต่ไม่เป็นไร ยังมีเวลาอยู่อีก ลูกไปคิดเสียให้ดี”

ข้าพเจ้าออกจากที่เฝ้าด้วยความรู้สึกที่บอกไม่ถูก ฝ่ายหนึ่งข้าพเจ้ารัก อีกฝ่ายหนึ่งข้าพเจ้าต้องกตัญญู สมเด็จพระราชบิดานั้นข้าพเจ้ารักด้วยและกตัญญูด้วย ส่วนวิมลมานข้าพเจ้าทั้งรักและสงสารยิ่ง นึกถึงว่าข้าพเจ้าจะต้องอภิเชกกับเจ้าหญิงจุฬารัตน์ด้วยแล้ว ก็ให้รู้สึกสงสารจับใจ ดวงใจของเขจะต้องชอกช้ำระบมสักเพียงใดหนอ ข้าพเจ้าคิดว่าถึงเวลาแล้วที่ข้าพเจ้าจะบอก

ความจริงแก่นางเสียที ดังนั้นเย็นวันนั้นเอง ข้าพเจ้าคงปลอมเป็นสุรนนทะมหาดเล็กไปบ้านช่างทอง และได้พบนางผู้มีนัยน์ดาคมแต่หวาน มีใบหน้าเอบอมน่ารักน่าถนอมอยู่เสมอ

เราคงไปสนทนากันที่สวนหลังบ้านและที่ม้าหินอ่อนริมสระนั่นเอง ข้าพเจ้ามีอาการตรองอย่างลึกซึ้งไม่รำเริงเหมือนอย่างเคย นางเห็นอาการดังนั้นจึงถามว่า

“สุรนนทะ ท่านมีเรื่องเดือดร้อนอะไรหรือ จึงดูหม่นหมองไม่สดชื่นเหมือนที่เคยเป็น ?”

แทนที่จะตอบคำถามของนาง ข้าพเจ้ากลับถามว่า

“ที่รัก ถ้าข้าพเจ้ามีฐานะเปลี่ยนแปลงไป ท่านจะยังรักข้าพเจ้าอยู่หรือ ?”

นางตอบให้ข้าพเจ้าชื่นใจว่า “ไม่ว่าท่านจะเป็นเศรษฐีหรือคนยาก จะเป็นคนวรรณะตระกูลใด ข้าพเจ้าก็คงรักท่านอย่างเดิม ข้าพเจ้ามิได้รักท่านตรงที่ท่านเป็นอะไรอื่น แต่รักตรงที่ท่านเป็นสุรนนทะต่างหาก”

ฟังดูซิท่าน เธอผู้นี้ชอบพูดสั้น ๆ แต่มีความหมายกินใจยิ่งนัก “มิได้รักท่านตรงที่ท่านเป็นอะไรอื่น แต่รักตรงที่ท่านเป็นสุรนนทะต่างหาก” ช่างเป็นถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวานและนุ่มนวลเสียเน่กระไร ความสงสารและความเห็นใจประดังขึ้นมาเต็มอก แต่ในที่สุดเห็นว่าไม่มีประโยชน์อะไรที่จะปกปิดนางไว้ เพราะในไม่ช้านางจะต้องทราบเรื่องทั้งหมด ข้าพเจ้าจึงเล่าเรื่องทั้งสิ้นให้นางทราบ นางฟังอย่างตั้งอกตั้งใจ ทีแรก ๆ ดูเหมือนจะตื่นเต้นตกใจมาก แต่แล้วก็ระงับไว้ได้ตามวิสัยแห่งสตรีที่มีความอดทนและมีจริยงาม

เธอลดตัวลงจากม้าหินอ่อนทำความเคารพข้าพเจ้าเยี่ยงพลเมืองที่ดีจะพึงปฏิบัติต่อเจ้าชายของตน และไม่กล้าขึ้นมานั่งร่วมแท่นอีก ข้าพเจ้าต้องดึงแขนนางขึ้นมาพร้อมด้วยพูดว่า

“ไหนบอกว่ารักข้าพเจ้าตรงที่เป็นสุรนนทะ มิใช่เพราะ

วรรณะ ตระกูลใด ?”

“แต่เวลานี้” นางพูดเงยหน้ามองข้าพเจ้ามีน้ำตาเอ่อที่
 เบ้าตาทั้งสอง “พระองค์มิใช่สุรนนทะ แต่เป็นเจ้าชายจตุรงคพล
 รัชทายาทแห่งหัตตินาปุรนคร หม่อมฉันเป็นเพียงชาวบ้านธรรมดา
 เท่านั้น หม่อมฉันไม่กล้าอาจเอื้อมนั่งร่วมแท่นกับพระองค์ ขอ
 ให้หม่อมฉันเป็นพลเมืองที่ดีของพระองค์เถิด”

ข้าพเจ้าไม่ยอมปล่อยมือนาง และขอร้องวิงวอนให้นาง
 นั่งบนม้านั่งอ่อนอย่างเดิม สนทนากันอย่างเดิม ต้องใช้เวลา
 วิงวอนเสียนาน นางจึงยอม และข้าพเจ้าก็พูดปลอบใจนางว่า ถึง
 จะเป็นอย่างไร ๗ ข้าพเจ้าคงจะรักนางไม่สร่างซา คน
 เดียวที่ข้าพเจ้าขอมอบหัวใจทั้งหมดไว้ให้คือนางนั่นเอง และ
 ข้าพเจ้าก็พูดเพิ่มเติมว่า

“ที่รัก ความสุขของข้าพเจ้าทั้งหมดรวมอยู่ที่ท่าน
 ข้าพเจ้าจะสุขหรือทุกข์ก็อยู่ที่ท่านแต่ผู้เดียว ถ้าท่านโกรธ
 หรือเกลียดข้าพเจ้าเมื่อใด ข้าพเจ้าจะมีความสุขทุกข์เมื่อนั้น
 ครอบงำที่ท่านยังรักข้าพเจ้าอยู่ ข้าพเจ้าเชื่อว่า ข้าพเจ้ามี
 ความสุข สุขเพราะระลึกว่าข้าพเจ้าเป็นคนรักของท่านไม่ว่า
 จะลำบากยากเข็ญหรือตกอยู่ ณ แห่งหนตำบลใด
 ข้าพเจ้าขอยึดเอาความรักของท่านเป็นที่พึ่งทางจิต ขอให้
 ความรักของท่านเป็นเพื่อนใจของข้าพเจ้าอยู่ตลอดไป
 ข้าพเจ้าขอปฏิญาณว่า ขอรักท่านแต่ผู้เดียวสำหรับดวงใจ
 รักนั้น ข้าพเจ้าขอมอบให้ท่านจนหมดสิ้น ถ้าข้าพเจ้าจะ
 ต้องอภิเษกสมรสกับผู้อื่นก็ขอให้ท่านเข้าใจว่า ข้าพเจ้าจำใจ
 ต้องทำ เพราะเกรงพระทัยพระชนกนาถผู้มีพระคุณล้นเกล้า
 ต่อข้าพเจ้า หน้าที่นั้นข้าพเจ้าไม่ยากให้บอกพร่อง ส่วนหัวใจ
 เป็นสิทธิของข้าพเจ้าแต่ผู้เดียว ข้าพเจ้าขอมอบดวงใจ
 ดวงนี้ไว้ในความคุ้มครองท่านด้วย....”

๘๙ ๘๙ ๘๙ ๘๙

๓ ๓

๘๙ ๘๙ ๘๙ ๘๙

ไม่มีความสุขใดเสมอด้วยความสงบ

แลแล้วข้าพเจ้าก็ขออนุญาตจับหัตถ์เบื้องขวาของนางชูขึ้นเสมออกของข้าพเจ้า แสงอันเรืองอุไรของทินกรเมื่อจวนย่ำสนธยาสาดมากกระทบมือนาง มองดูสะอาดสุกใสประดุจแผ่นทองคำ ข้าพเจ้าก็มลงจุ่มพิตเพียงแผ่วเบา ถ่ายปราณและความรู้สึกทั้งมวลลงหลังหัตถ์และองคฺลิตที่สวयงาม แลแล้วได้นำหัตถ์นั้นมาวาง ณ อูรประเทศเบื้องซ้ายของข้าพเจ้า เป็นทำนองมอบหัวใจให้อยู่ในอุ้งมือของนาง เป็นหัวใจที่แท้จริง และเต็มไปด้วยความรู้สึก ส่วนหัวใจที่ผู้อื่นจะเอาไปนั้นเป็นหัวใจที่ตายซากเหมือนกล้วยที่ยืนต้นตาย เมื่อถูกตัดเครือออกแล้ว

สาวน้อยได้โอนอ่อนผ่อนตาม คำพูดและอาการของข้าพเจ้าทำให้นางสงสารอย่างจับจิต ประดุจจสรพิษงูเหลือมร้ายถูกมัดรัดกายด้วยใยกล้วยตานี ก็พลันนอนสงบนิ่ง จุดอ่อนของมวลนารีอยู่ตรงที่ถูกเว้าวอนด้วยคำหวานให้เกิดความสงสารเห็นใจ อีกประการหนึ่งเล่า นางรู้สึกว่วันเวลาที่จะคบกันอย่างนี้ เหลืออยู่น้อยเต็มที แล้วความ

พลัดพรากจะมาถึงในไม่ช้า จึงตามใจข้าพเจ้าเสมือนเพศฆาตตามใจนักโทษประหารในวันสุดท้าย

ดังนั้น นางจึงเอียงศีรษะลงวางบนไหล่เบื้องซ้ายของข้าพเจ้าอย่างนุ่มนวล เหมือนพระพายกระพือพัดเมฆามากกระทบไหล่เขาก็ปานกัน รสสัมผัสที่นุ่มนวลเย้ายวนให้เกิดความวาบหวามในดวงจิต แสดงฤทธิ์ออกมาเป็นการเคล้าเคลียอย่างถนอมทำนองอย่างพึงนึกโทษวิมลมานเลยว่าเหมือนหญิงใจง่าย ถ้าท่านเคยมีความรักท่านจะเห็นใจผู้ที่ตกอยู่ในห้วงรัก ว่ากระวนกระวายสักปานใด

“องค์ชาย” นางพูด ข้าพเจ้ารู้สึกเหมือนได้ยินเสียงสะท้อนจากภูเข “หม่อมฉันไม่มีหัวใจจะรักใครได้อีกแล้ว นอกจากองค์ชายเพียงผู้เดียว-ผู้เดียวเท่านั้น”

“น้องหญิง” ข้าพเจ้าพูด “ขอให้ข้าพเจ้าเรียกท่านว่าน้องหญิงเถิด เป็นคำที่ไพเราะนุ่มนวล ข้าพเจ้าขอสัญญาอีกครั้งว่า ข้าพเจ้าขอมอบดวงใจดวงนี้ให้น้องหญิงเพียงผู้เดียว ความรักของข้าพเจ้าที่มีต่อน้องหญิงนั้นมากล้น เกินที่จะสรรหาคำใดมาพูดให้เหมือนความรู้สึกของดวงใจได้ ขอให้น้องหญิงรับทราบไว้ว่า ความรักทั้งหมดที่ข้าพเจ้ามีต่อสิ่งใด ๆ ในโลกนี้ เมื่อนำมารวมกันแล้วยังไม่เท่าความรักที่ข้าพเจ้ามีต่อน้องหญิง ถ้าข้าพเจ้าจำต้องแต่งงานกับหญิงอื่น ก็เป็นเพราะความรู้สึกกตัญญูอยู่ในโอวาทของสมเด็จพระราชบิดาผู้มีพระคุณล้นเกล้า แต่ความรักข้าพเจ้าได้มอบให้น้องหญิงหมดแล้ว การแต่งงานจึงเป็นเพียงหน้าที่ ส่วนความปรารถนาแห่งดวงใจนั้น เป็นเรื่องที่ใครบังคับกันไม่ได้”

“ขอขอบพระคุณองค์ชาย ที่กรุณาประทานเกียรติให้หม่อมฉันมากถึงปานนี้ ชาตินี้หม่อมฉันอาภัพอัปโชค สิ่งที

หม่อมฉันต้องการมากไม่ค่อยได้ แต่สิ่งที่พยายามหลีกเลี่ยงนั้นมักจะ
มีมาหาอยู่เสมอ ๆ เพียงได้สดับพระดำรัสขององค์ชายเท่านั้น
หม่อมฉันก็ชื่นใจแล้ว อย่างน้อยเกิดมาชาติหนึ่งก็มีคนที่รัก
หม่อมฉันจริง ๆ และผู้นั้นเป็นผู้สูงศักดิ์ ต่อไปภายหน้าจะเป็น
จอมคนในแผ่นดิน สำหรับความรักของหม่อมฉันที่มีต่อองค์ชาย
นั้นได้ขึ้นถึงที่สุดแล้ว จะไม่ขึ้นและไม่ลดอีกคงจะรักษาอยู่ใน
ระดับนี้ ความสุขของหม่อมฉันอยู่ที่ได้รักองค์ชาย และทราบว่
องค์ชายรักหม่อมฉันเหมือนกัน” นางพูดเท่านั้นแล้วก็ก้มหน้านั่งอยู่

“ความสุขของข้าพเจ้าก็อยู่ที่ได้รักน้องหญิงและทราบว่า
น้องหญิงก็รักข้าพเจ้าตอบ ข้าพเจ้าไม่ต้องการอะไรอีกแล้ว รัช
สมบัติในปฐพีมณฑลนี้รวมกันยังไม่มีความเท่าน้องหญิง ข้าพเจ้า
ไม่ปรารถนาสิ่งใด ๆ ที่ไม่มีน้องหญิงรวมอยู่ด้วย”

วิมลมานเงยหน้าขึ้น แววแห่งปีติฉายออกมาจากใบหน้า
และแววตาของนาง แต่ถึงกระนั้นก็ยังมึ่น้ำตาพร่างพรายอยู่ที่
เบ้าตาทั้งสอง แต่ไม่ประหลาดเลยไซ้ไหมท่าน ผู้หญิงนั้นดีใจก็
ร้องไห้ เสียใจก็ร้องไห้ เหมือนผู้ชายส่วนใหญ่ดีใจก็ดื่มเมรัย เสียใจ
ก็ดื่มสุรา เลยไม่รู้ว่าเขาดื่มเพราะดีใจหรือเสียใจกันแน่ ทำงาน
เหนื่อยมากก็ร้องไห้ เสียใจก็ดื่มสุรา อ้างว่าเพื่อบำบัดความ
ระโหยให้ซาสร่าง เมื่อว่างมากเกินไปก็ดื่มสุรา โดยอ้างว่าไม่
ทราบจะทำอะไร

ข้าพเจ้าประคองเธอให้ชลลงที่แผ่นอก เหมือนพ่อนก
หรือแม่นกกางปีกออกปกป้องลูกน้อยซึ่งสั่นสะท้านเพราะลม
หนาว สาวน้อยธิดาช่างทองผู้มีนามว่าวิมลมาน มีอาการเหมือน
คนเริ่มเจ็บไข้ อย่างนี้เองครุฑวิชัยกำลังดัดผู้ไม่เคยรู้สัมผัสเชิงชู้สาว
เริ่มรู้สึกร้อน ๆ หนาว ๆ เมื่อถูกชม

“ข้าแต่ท่านผู้บำเพ็ญตบะ เรื่องของข้าพเจ้าถ้าจะเล่าให้
ค่อนข้างละเอียด ท่านจะต้องทนฟังถึงสองหรือสามคืน เวลานี้ก็จวน

จะถึงกึ่งมัชฌิมยามแล้ว ข้าพเจ้าปรารถนาให้ท่านพักผ่อนบ้าง จึงขอเล่าอย่างรวบรัดว่า ข้าพเจ้าและวิมลมานต่างสัญญาว่าจะรักกันแม้จะครองกันแต่เพียงใจก็ตาม

ในที่สุดพิธีมงคลอภิเษกสมรสของข้าพเจ้ากับเจ้าหญิงจุฬารัตน์แห่งสาครนครก็มาถึง พิธีมหิพารพานว่าจะมีมหรสพทั่วแคว้นปัญจาละ ประชาชนในชนบทมากหลายเดินทางมาสู่ นครหลวงหัตตินาปุระเพื่อชมพิธีอภิเษกและโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เพื่อชมเจ้าหญิงจุฬารัตน์ผู้มีนามกระเดื่องว่างามเลิศปานนางฟ้า ธงทิวปลิวไสวมีไฟหลากสีห้อยย้อยระย้า ทุกถนนหนทางประดับประดาอย่างวิจิตรเพร็ดพราย มีเสียงชโยให้ร้องแสดงความยินดีปริตาอยู่เป็นระยะ ๆ ความมั่งคั่งงามอำไพพรรณในวันอภิเษกสมรสของข้าพเจ้านั้น สุดที่จะนำมาพรรณนาได้ ขอให้ข้าพเจ้าเล่าข้ามไปเถิด แต่สิ่งหนึ่งซึ่งข้าพเจ้าเล่าข้ามไม่ได้คือ ความสงสารและเห็นใจวิมลมาน ในขณะที่คนทั้งหลายกำลังสนุกสนานนั้น ใครเล่าจะซึมเศร้าและหงอยเหงาเปล่าเปลี่ยวเท่าวิมลมาน และข้าพเจ้าเองก็ไม่มีอารมณ์อันบรรเจิดเจิดฉายเยี่ยงคู่สมรสอื่น ๆ แม้จะพยายามอำพรางกิริยาให้ร่าเริงสักเพียงใดก็ไม่สำเร็จ ท่านผู้บำเพ็ญตบะ ข้าพเจ้ามิได้ถือวิมลมานเป็นเพียงเพื่อนอารมณ์ แต่ข้าพเจ้าถือเธอเป็นเพื่อนใจ เมื่อขาดเธอเสียแล้วจิตใจของข้าพเจ้าจะเป็นประการใด ขอท่านได้โปรดตรองดูเถิด

เจ้าหญิงจุฬารัตน์เป็นสตรีที่สวยงามสมคำเลื่องลือ นอกจากนี้ยังมีพระอัธยาศัยงามน่ารัก แต่ความรักของข้าพเจ้าได้มอบให้ธิดาช่างทองเกลี้ยงหัวใจเสียแล้ว ประกอบกับความสงสารที่คิดว่าเธอจะระทมเศร้าสักปานใดในเหตุการณ์ครั้งนี้ด้วยแล้ว ทำให้ข้าพเจ้าเห็นการเอาอกเอาใจของเจ้าหญิงจุฬารัตน์เป็นเรื่องรำคาญ ถ้าเจ้าหญิงจุฬารัตน์สนิทสนมกับข้าพเจ้าอย่าง

น้อง ข้าพเจ้าจะรักน้องคนนี้เป็นที่สุด - รักอย่างน้องนะท่าน

คนเราคบกันได้รักกันได้หลายฐานะ อย่างเพื่อน อย่างพี่ อย่างน้อง ต้องคอยสังเกตดูให้ดีว่า เขาหยิбыื่นความสนิทสนมให้เราในฐานะใด ถ้าเขาหยิбыื่นความสนิทสนมให้เราในฐานะเพื่อน แล้วเราไปแสดงท่าทีแบบคนรักเข้า เขาอาจจะรังเกียจขึ้นมาทันที ความเป็นเพื่อนก็พลอยเสียไปด้วย หรือเขารักเรานับถือเราอย่างพี่อย่างน้อง ก็ทำนองเดียวกัน แต่ทั้งนี้ข้าพเจ้ามิได้ปฏิเสธเรื่องการแปรสภาพของความรัก หมายความว่า ความรักอย่างเพื่อนอย่างญาติในขั้นต้น อาจจะแปรสภาพเป็นความรักอย่างคนรักในขั้นต่อมา เรื่องจะเป็นประการใด กิริยาที่แสดงออกเป็นเครื่องบ่งอย่างชัดเจนอยู่แล้ว ถ้าเขาต้องการจะคบกับเราในขอบเขตจำกัด เราก็อย่าแสดงอะไร อย่าทำอะไรให้เลยขอบเขตที่ฝ่ายหนึ่งต้องการ เพราะการทำเลยขอบเขตนั้น นอกจากจะก่อความรำคาญให้เขาแล้ว เมื่อหลายครั้งหลายหนเข้าเขาอาจจะเบื่อหน่ายและเกลียดชังเราก็ได้ จึงกลายเป็นเรื่องไม่ยากพบ ไม่ยากเข้าใกล้ เพราะเกรงจะถูกเอาอกเอาใจจนนำรำคาญสู่ภาสิตมียู่ว่า “จงให้เท่าที่เขาต้องการ และจงทำเท่าที่เขาต้องการให้ทำ” เมื่อได้รับความพอเหมาะพอดีทุกอย่างก็เรียบร้อย

ข้าพเจ้าอยู่ร่วมด้วยเจ้าหญิงจุฬารัตน์เป็นเวลาสองปีท่ามกลางความนิยมชมชื่นของสมเด็จพระราชบิดา และพระประยูรญาติ แต่ด้วยความหงอยเหงาเปล่าเปลี่ยวของข้าพเจ้า เราไม่มีโอกาสหรือติดต่อกันเลย คราวนี้ผู้ใหญ่ก็เดือดร้อนอีก แต่ข้าพเจ้าไม่เดือดร้อน

วันหนึ่ง เมื่อตะวันบ่ายคล้อยไปมากแล้ว เราทั้งสองหมายถึงเจ้าหญิงและข้าพเจ้าก้าวลงสู่อุทยาน เพื่อพักผ่อนและเดินเล่นเย็น ๆ ใจ ในขณะที่เดินมาถึงพุ่มไม้แห่งหนึ่ง ญใหญ่เลื้อย

ออกมา เจ้าหญิงตกพระทัยมากจนสุดจะยับยั้ง เธอวิ่งหนึ่งและ บังเอิญพระขงจื๊อไปกระแทกเข้ากับแฉ่หินก้อนหนึ่งซึ่งวางไว้เป็น รูปต่าง ๆ ประดับแอ่งน้ำในอุทยานเป็นบาดแผลเพียงเล็กน้อย พระโลหิตไหลซึมออกมา ข้าพเจ้าเข้าประคองนางและนำกลับสู่ พระราชฐาน

ต่อมาบาดแผลเพียงเล็กน้อยนั้นค่อยขยายโตขึ้นแผลลึก ลงไป ๆ ทีละน้อย แพทย์หลวงพยายามรักษาเท่าไรก็ไม่หาย ความเจ็บปวดรวดร้าวเพิ่มทวีขึ้นทุกวัน ปากแผลเริ่มเขียวและ ขอบแผลแข็ง ความทุกข์ทรมานแห่งเจ้าหญิงจุฬารัตน์ ทำให้ ข้าพเจ้าปวดร้าวใจไปด้วย วิมลมานทราบข่าวนี้วิตกกังวลยิ่งนัก เธอขออนุญาตเข้าเยี่ยมเจ้าหญิงด้วยความห่วงใย ดุจิท่าน น้ำใจ แห่งวิมลมานซึ่งข้าพเจ้ามอบความรักให้ เธอไม่ผูกพยาบาท แม้ในสตรีซึ่งมาแย่งคนรักของตน ในที่สุดเจ้าหญิงจุฬารัตน์ก็ สิ้นพระชนม์ด้วยโรคนี้”

การสิ้นพระชนม์ของเจ้าหญิงจุฬารัตน์ ก่อให้เกิดความ สะเทือนใจแก่ข้าพเจ้าอย่างมาก แม้ข้าพเจ้าจะมีได้รักพระนาง อย่างที่รักวิมลมาน แต่ความสงสารในดวงจิตก็มีมากอยู่ ท่านเอย แม้แต่สุนัขที่มันจงรักภักดีต่อเราเราก็ยังอดสงสารมันมิได้ แล้ว มนุษย์ที่เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติเมื่อมาจงรักภักดี เราจะไม่มี น้ำใจนึกถึงเขาย่างเดียวหรือ ตลอดเวลาที่นางมีกำลังกายอ่อน ลง ๆ นั้น แว่วพระเนตรฉายแต่ความภักดีออกมาอย่างชัดเจน ข้าพเจ้าอยู่เฝ้าใกล้พระนางตลอดเวลา คอยปลอบพระทัย แต่ พระนางก็ดูเหมือนจะทรงทราบดีว่า ความรักที่ข้าพเจ้ามีต่อพระ นางนั้นน้อยเกินไป เมื่อเทียบกับความรักและภักดีที่พระนางมี ต่อข้าพเจ้า พระนางพร่ำรำพันถึงแต่ชื่อของข้าพเจ้าเสมือนเป็น เทพเจ้าประจำองค์ อนิจจาจุฬารัตน์ ถ้าเธอมาก่อนวิมลมาน เธอ

จะได้รับความรักจากข้าพเจ้ามีใช้น้อย แต่เธอเข้ามาเมื่อหัวใจ
ของข้าพเจ้าไม่ว่างเสียแล้ว

เวลาล่วงไป ๖ เดือน ข้าพเจ้ากราบทูลสมเด็จพระราช
บิดา เพื่อขอพระบรมราชานุมัติทำการอภิเษกสมรสกับวิมลมาน
พระองค์ทรงอนุญาตแม้จะไม่สู้จะเต็มพระทัยนักก็ตาม ตลอด
ระยะเวลา ๒ ปีที่ผ่านมา ข้าพเจ้าและวิมลมานมิได้พบกันเลย
แต่ความรักของเรายังคงแนบสนิทดังเดิม เมื่อเจ้าหญิงจุฬารัตน์
สิ้นพระชนม์แล้ว ข้าพเจ้าและวิมลมานจึงได้พบกัน ความสดชื่น
กลับมาสู่ดวงใจของเราทั้งสองอีกครั้งหนึ่ง เรามิได้ตั้งใจในการ
จากไปของเจ้าหญิงจุฬารัตน์เลย แต่เราก็พอใจที่ได้มีโอกาสสมาคม
กันอย่างที่เคยมา

ระยะเวลา ๒ ปีเศษ ทำให้วิมลมานเป็นผู้ใหญ่ขึ้น และ
เครื่องขริบลงมากไม่ร่าเริงเหมือนก่อน แต่ยังคงอ่อนหวานนุ่มนวล
อย่างเดิม

เมื่อวิมลมานเข้าอยู่ในพระราชวังแล้วโดยพระบรมราช
านุมัติของสมเด็จพระราชบิดา สถาปนาให้เธอเป็นเจ้าหญิงวิมล
มาน รู้สึกเธอมีความสุขขึ้น และสดใสงยิ่งขึ้น แต่เรื่องหนึ่งซึ่งทำ
ความลำบากใจแก่ข้าพเจ้าอยู่เสมอ คือการประชิดประชันกระทบ
กระแทกเสียดสีจากพระญาติบางพระองค์ซึ่งยังคงฝังพระทัย
แนบอยู่กับเรื่องเชื้อสายสกุลวงศ์

เนื่องจากวิมลมานมาอยู่ในพระราชวังเสียนานเสวยแต่
ของซึ่งคุ้นแต่กับลิ้นของชาววัง บางครั้งจึงอยากเสวยอาหารซึ่ง
ปรุงอย่างธรรมดาเหมือนอย่างที่เคยเสวยเมื่ออยู่บ้านช่างทอง
บ้าง ก็สั่งคนห้องเครื่องให้ปรุงอย่างที่เคยปรารถนาพร้อมทั้งบอก
วิธีไปให้เสร็จ เมื่อต่อหน้าเขาก็รับคำและเคารพนบนอบดี แต่พอ
ลับหลังจึงแอบเอาไปซุบซิบนินทากันว่า เป็นชาติไพร่ ปรุงอาหาร

ให้กินดี ๆ ก็ไม่ยากกิน ยากกินของเหลว ๆ คนชาติไพร่จะยกขึ้นมาอย่างไรก็ไม่วายดินร่นลงไปหาที่ต่ำอีก พุดไปด่าว่าเสียดสีไป พร้อมกับออกนามเจ้าหญิงอันเป็นที่รักของข้าพเจ้า

บังเอิญวันหนึ่ง ขณะที่คนห้องเครื่องกำลังพูดกันอยู่นั้น ข้าพเจ้าและวิมลมานมีกิจธุระบางอย่างที่จะต้องเดินทางห้องเครื่องไป ได้ยินเสียงนั้นอย่างชัดเจน ข้าพเจ้าถึงกับตกตะลึงไม่นึกว่าจะได้ยินคำพูดอย่างนี้จากคนห้องเครื่อง วิมลมานแม้ริมฝีปากแน่น เหมือนจะข่มความรู้สึกเร้าร้อนให้จมหายลงไป ข้าพเจ้าเรียกคนห้องเครื่องออกมาพบและสั่งให้ทำอาหารอย่างที่วิมลมานสั่งให้ข้าพเจ้าเป็นเวลา ๗ วัน และทุก ๆ มื้อด้วย

วิมลมานเดินต่อไปไม่ไหว จึงกลับเข้าห้องด้วยดวงใจที่เต็มไปด้วยโทมนัส เธอฟูปลงที่หมอนและร้องไห้ เพื่อนที่ปลอบใจผู้หญิงได้เสมอ เมื่อประสบทุกข์โทมนัสอย่างรุนแรงคือน้ำตา ข้าพเจ้าปลอบเธอขอร้องเธอไม่ให้ถือคำพูดพล่อย ๆ ของหญิงพวกนั้น

“หม่อมฉันอยากกลับไปอยู่บ้าน จะอย่างไร ๆ มันก็เคยให้ความสุขแก่หม่อมฉันมาตั้งแต่น้อยคุ่มใหญ่ ถ้าหม่อมฉันรักพระองค์น้อยกว่านี้ หม่อมฉันคงไม่ต้องทนทุกข์ทรมานอยู่อย่างนี้ สิ่งเดียวที่คอยปลอบใจหม่อมฉันให้มีความสุขอยู่อย่างนี้ คือความรักความถนอมของพระองค์ ความรักมันให้ความทรนทนทั้งสมหวังและผิดหวัง เมื่อความรักสมหวังแล้ว เรื่องก็น่าจะจบแต่เรื่องของโลกช่างมากเสียจริง ๆ” นางพุดด้วยเสียงสะอื้น

“อดทนหน่อย ที่รัก” ข้าพเจ้าพูดพลบโยน “โอกาสแห่งความสุขอย่างแท้จริงของเราทั้งสองคงมีสักวันหนึ่งเป็นแน่แท้ ความรักมีความศักดิ์สิทธิ์อยู่ในตัวของมัน เรายึดมั่นในความรักและรักษาความสุจริตไว้ แล้วมันจะค่อย ๆ ทำลายอุปสรรคสิ่งกีดขวางไปได้เอง”

อีก ๒ ปีที่ข้าพเจ้าอภิเษกสมรสกับวิมลมาน แต่ไม่ปรากฏร่องรอยว่าจะมีโอรสหรือธิดาเลย คราวนี้ข้าพเจ้าเดือดร้อนกังวลมาก วิมลมานก็เดือดร้อนไม่น้อยกว่าข้าพเจ้า สมเด็จพระราชาธิบดีก็เร่งเร้าอยู่เสมอว่า ถ้าวิมลมานไม่สามารถมีโอรสได้ ก็จงหาสตรีอื่นมาให้ข้าพเจ้าเพื่อมีโอรสสืบสันตติวงศ์ แต่พออย่างเข้าปีที่ ๓ วิมลมานก็ตั้งครรภ์ นำปิตปราโมขมาให้ข้าพเจ้าอย่างใหญ่หลวง พวกเราส่วนใหญ่ยังเชื่อกันอยู่ว่าผู้ไม่มีบุตรเมื่อตายแล้วจะต้องตกนรกขุมปุตตะ ข้าแต่ท่านผู้บำเพ็ญพรต ในเรื่องนี้ ท่านหรือศาสดาของท่านมีความคิดอย่างไร ?”

“ดูก่อนราชากุมาร” พระอานนท์กล่าวตอบ “บุคคลบางพวกเดือดร้อนเพราะไม่มีบุตรบางพวกเดือดร้อนเพราะมีบุตรมากเกินไป บางพวกถือว่าผู้มีบุตร ย่อมได้รับความบันเทิงรื่นเริงใจ เพราะบุตรผู้มีโคย่อมได้รับความบันเทิงเพราะโค บุคคลจะบันเทิงได้ก็เพราะมีสิ่งยึดถือ เมื่อไม่มีสิ่งยึดถือความบันเทิงรื่นเริงใจก็ไม่มี แต่พระศาสดาของข้าพเจ้าตรัสว่า

“ผู้มีบุตรย่อมเศร้าโศกเพราะบุตร

ผู้มีโคย่อมเศร้าโศกเพราะโค

บุคคลย่อมเศร้าโศกเพราะมีสิ่งยึดมั่นถือมั่น
เมื่อปล่อยวางได้แล้วไม่ยึดมั่นถือมั่น ความทุกข์ก็ไม่มี
ความโศกก็สิ้นสูญ”

พระอานนท์กล่าวจบ พระราชกุมารจตุรงคพลมีพระ
พักตร์ตรองอยู่ครู่หนึ่งแล้วเล่าต่อไปว่า

“ข้าแต่ท่านผู้บำเพ็ญตบะ เมื่อวิมลมานมีครมภ์ได้ ๗
เดือน เธอสุบินนิมิตประหลาด คือสุบินว่าเธอได้เสวยแผ่นดินใน
แคว้นปัญจาละ และแคว้นใกล้เคียงหมดสิ้น ถึงกระนั้นก็ยังไม
อึมยังอยากเสวยอีก โหราจารย์ทำนายว่าพระนางจะมีโอรสเป็น
ชาย และโอรสนั้นประสูติมาเพื่อจะเผาผลาญแผ่นดินให้วอดวาย
แต่มีวิธีแก้อยู่อย่างหนึ่งคือให้พระนางไปประสูติในป่าใกล้แม่น้ำ
คือป่านั้นจะต้องริมแม่น้ำด้วย

สมเด็จพระราชบิดาทรงทราบข่าวนี้ด้วยความหนักพระ
ทัยแต่ทรงให้ปฏิบัติตามที่โหราจารย์ทำนาย ประการหนึ่งอยู่ที่
พระองค์ไม่สู้จะไปรบกวนวิมลมานเป็นทุนอยู่แล้ว คราวนี้ข่าวก็แพร่
สะพัดไปว่าวิมลมานเป็นกาลีบ้านกาลีเมืองจะมีโอรสเผาผลาญ
แผ่นดิน ทั้งนี้เทวดาประจำเขตฉัตรคงจะลงโทษ เพราะวิม
ลมานไม่มีเลือดกษัตริย์เป็นหญิงธรรมดา เมื่อวิมลมานจำต้องออก
จากพระนครไปอยู่ป่า ข้าพเจ้าก็ต้องไปด้วย ข้าพเจ้าออกมา
สำรวจสถานที่และพอใจ ที่ซึ่งท่านและข้าพเจ้ากำลังอาศัยอยู่
เวลานี้ มหาตเล็กของข้าพเจ้าผู้จงรักภักดีได้ช่วยกันปลูกสร้าง
กระท่อมและแผ้วถางทางพอสบาย วิมลมานรู้สึกมีความสุขมาก
ขึ้นเมื่อมาอยู่ในป่าเสียได้

เมื่อวิมลมานประสูติพระโอรสแล้ว เรื่องจึงแจ่มแจ้งขึ้นว่า เรื่องที่โหรทำนายว่าลูกของข้าพเจ้าจะเกิดมาเพื่อเผาผลาญแผ่นดินนั้น เป็นเรื่องการยุยงของผู้ซึ่งเกลียดชังวิมลมานอย่างที่สุด และให้สินบนโหรจารย์อย่างมาก สมเด็จพระราชบิดารับสั่งว่า เมื่อประสูติแล้วให้เสด็จกลับพระนคร แต่ทั้งข้าพเจ้าและวิมลมานตกลงใจจะไม่กลับเสียแล้ว เราพอใจด้วยความสุขอย่างสงบในป่านี้ ข้าพเจ้าเคยพบฤๅษีผู้สำเร็จวิชาชั้นสูง สามารถดูอนาคตได้เหมือนมองเห็นภาพในกระจกใส และเล่าเรื่องสุบินนิมิตของวิมลมานให้ท่านทราบ ท่านพูดว่าความจริงจะกลับตรงกันข้ามกับที่โหรทำนาย คือลูกชายของข้าพเจ้าจะเป็นใหญ่เป็นโตในกาลภายหน้า จะนำความรุ่งเรืองมาสู่แคว้นปัญจาละและแคว้นใกล้เคียงโดยวิธีซึ่งไม่เคยมีกษัตริย์องค์ใดเคยทำมาก่อนเลย

“ข้าแต่ท่านผู้บำเพ็ญตบะ” พระราชกุมารตรัส “ข้าพเจ้าเบื่อพระนครหลวง เบื่อความวุ่นวายสับสนของสังคม ความแก่งแย่งแข่งดีและใส่ร้ายป้ายสีในสังคม ซึ่งมุ่งมันแต่จะแสวงหาประโยชน์ของตนโดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของใครอื่นเลย ข้าพเจ้าถือเป็นโชคของชีวิตอย่างใหญ่หลวงที่ได้อาศัยอยู่ ณ ที่นี้ ข้าพเจ้ามีความสุขเพราะไม่ต้องเป็นทาสของใคร เป็นอิสระอย่างแท้จริง ความจริงมีอีกหลายแห่งหลายมุมที่ข้าพเจ้าปรารถนาจะเล่าสู่ท่านฟัง แต่เวลาก็กว้างเลยมาแล้ว ข้าพเจ้าใคร่จะฟังโอวาทจากท่านผู้ทรงศีลพอเป็นมงคลแก่โสดร และเป็นอาภรณ์ประดับใจ” พระราชกุมารตรัสดังนี้แล้วประทับเฉยอยู่

ปลายมัชฌิมยามแล้ว แสงจันทร์สลัวส่องเข้ามาทางหน้าต่าง มองออกไปภายนอกเห็นเงาไม้ซึ่งอยู่ใกล้ตะคุ่ม ๆ เสียงไก่ป่าขันเจื้อยแจ้ววิเวกวังเวง เสียงน้ำค้างตกถูกใบไม้ เมื่อพระพายพัดผ่านเป็นครั้งคราวดังเปาะ ๆ พระพุทธรูปบูชาผู้ประเสริฐกระซิบอุตตราสงคีให้แนบกายแล้วกล่าวว่า

“ราชกุมาร พระศาสดาของข้าพเจ้าตรัสไว้ว่า **“ไม่มีความสุขใดเสมอด้วยความสงบ”** ความสุขชนิดนี้สามารถหาได้ในตัวเราเอง ตราบใดที่มนุษย์ยังวิ่งวุ่นแสวงหาความสุขจากที่อื่น เขาจะไม่พบความสุขที่แท้จริงเลย มนุษย์ได้สรรสร้างสิ่งต่าง ๆ ขึ้น เพื่อล่อให้ตัวเองวิ่งตาม แต่ก็ตามไม่เคยกทัน การแสวงหาความสุขโดยปล่อยใจให้ไหลเลื่อนไปตามอารมณ์ที่ปรารถนานั้น เป็นการลงทุนที่มีผลไม่คุ้มเหนื่อย เหมือนบุคคลลงทุนวิดน้ำในบึงใหญ่เพื่อต้องการปลาเล็ก ๆ เพียงตัวเดียว มนุษย์ส่วนใหญ่มัววุ่นวายอยู่กับเรื่องกาม เรื่องกิน และเรื่องเกียรติจนลืมนึกถึงสิ่งหนึ่ง ซึ่งสามารถให้ความสุขแก่ตนได้ทุกเวลา สิ่งนั้นคือ ดวงจิตที่ผ่องแผ้ว เรื่องกามเป็นเรื่องที่ต้องดิ้นรน เรื่องกินเป็นเรื่องที่ต้องแสวงหา และเรื่องเกียรติเป็นเรื่องที่ต้องแบกไว้ เมื่อมีเกียรติมากขึ้นภาระที่จะต้องแบกเกียรติ เป็นเรื่องใหญ่ยิ่งของมนุษย์ผู้หลงว่าตนเจริญแล้ว ในหมู่ชนที่เพ่งมองแต่ความเจริญทางด้านวัตถุนั้น จิตใจของเขาเร้าร้อนอยู่ตลอดเวลาไม่เคยประสบความสำเร็จสงบเย็นเลย เขายินดีที่จะมอบตัวให้จมอยู่ในคาวของโลกลอยงผลิบहुลลิตตา เขาพากันบ่นว่าหนักและเหน็ดเหนื่อย พร้อม ๆ กันนั้นเขาได้แบกก้อนหินวิ่งไปบนถนนแห่งชีวิตอย่างไม่รู้จักวาง ราชกุมารเอ๋ย คนในโลกส่วนใหญ่เต็มไปด้วยความกลับกโลกและหลอกหลวง

หาความจริงไม่ค่อยได้ แม้แต่ในการนับถือศาสนา

ด้วยอาการดังกล่าวนี้ โลกจึงเป็นเสมือนระงมอยู่ด้วยพิษ ไข้อันเรื้อรังตลอดเวลา ภายในอาคารที่มหิมาประจวบปราสาท แห่งกษัตริย์ มีลมพัดเย็นสบาย แต่สถานที่เหล่านั้นมักบรรจุน้ำร้อนไป ด้วยคนซึ่งมีจิตใจเร้าร้อนเป็นไฟอยู่เป็นอันมาก ภาวะอย่างนั้นจะมีความสุขสู่ผู้มิได้สงบอยู่โคนไม้ได้อย่างไร ราชกุมาร การแสวงหาทางออกอย่างท่านนี้เป็นเรื่องประเสริฐแท้ การแย่งกันเป็นใหญ่เป็นโตนั้น ในที่สุดทุกคนก็รู้เองว่าเหมือนแย่งกันเข้าไป กอดกองไฟ มีแต่ความร้อนรุ่มร้อนกระวนกระวาย เสนาบดีดื่ม น้ำด้วยภาชนะทองคำ กับคนจน ๆ ดื่มน้ำภาชนะที่ทำด้วยกะลามะพร้าว เมื่อมีความพอใจย่อมมีความสุขเท่ากัน ความจริงมันอยู่ที่คุณภาพของน้ำไม่ใช่คุณภาพของภาชนะ นี่เป็นข้อยืนยันว่า ความสุขนั้นอยู่ที่ความรู้สึทางใจเป็นสำคัญ อย่างท่านอยู่ที่นี่มีแต่ความพอใจแม้กระทั่งอมะม่วงด้วยใบไม้ท่านก็มีความสุขกว่า อยู่ในพระราชฐานอันโอ้อ่า แนนอนที่เดียวคนที่ประสบความสำเร็จในชีวิตนั้นมีใช้คนใหญ่คนโต แต่เป็นคนที่รู้สึกชีวิตของตนมีความสุข สงบเยือกเย็น ปราศจากความเร้าร้อน กระวนกระวาย ราชกุมาร ท่านลองเลือกดูเถิดจะเอาอย่างไหน คือคนพวกหนึ่งต่ำต้อยกว่า แต่มีความสุขมากกว่า อีกพวกหนึ่งยิ่งใหญ่กว่า แต่มีความสุขน้อยกว่า”

“ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าต้องเลือกเอาประการแรกคือต่ำต้อยกว่า แต่มีความสุขมากกว่า”

“ราชกุมาร ลามและยศนั้นเป็นเหยื่อของโลกที่น้อยคนนักจะสละและวางได้ หรือได้แล้วก็จะไม่เมา จึงมีเรื่องแย่งลามแย่งยศกันอยู่เสมอ เหมือนปลาที่แย่งเหยื่อกันกิน แต่หารู้ไม่ว่าเหยื่อ

นั้นมีเบ็ดเกี่ยวอยู่ด้วย หรือเหมือนไก่ที่แย่งไส้เดือนกันแล้วจิกต่อกัน ทำลายกันจนพินาศกันไปทั้งสองฝ่าย นำสิ่งแวดล้อมจิตยิ่งนัก ถ้ามนุษย์ในโลกนี้ลดความโลภลง มีการเผื่อแผ่เจือจานโอบอ้อมอารี ถ้าเขาลดโทสะลงมีความเห็นอกเห็นใจกัน มีเมตตา กรุณาต่อกัน และลดโมหะลง ไม่หลงงมงาย ใช้เหตุผลในการตัดสินใจปัญหาและดำเนินชีวิต โลกนี้จะน่าอยู่ยิ่งมาก แต่ช่างเขาเกิดหน้าที่โดยตรงและแรงจูงใจของเราคือลดความโลภ ความโกรธ และความหลงของเราเองให้น้อยลง แล้วจะประสบความสุขความเยือกเย็นขึ้นมาก เหมือนคนลดไข้ได้มากเท่าใด ความสบายกายก็มีมากขึ้นเท่านั้น”

ขณะนั้นสตรีผู้หนึ่งเดินมาหน้ากระท่อม เธอจูงมือเด็กน้อยคนหนึ่งมาด้วย เข้ามาใกล้และนมัสการพระพุทธอนุชา พระราชกุมารจตุรงคพลจึงแนะนำขึ้นว่า

“ท่านผู้บำเพ็ญตบะ นี่คือวิมลมานภรรยาของข้าพเจ้า และนี่คือบุตรน้อยของข้าพเจ้า” ทั้งสองนมัสการพระอานนท์อีกครั้งหนึ่ง เจ้าชายจึงตรัสถามต่อไปว่า “ท่านผู้เจริญ นามและประวัติความเป็นมาแห่งข้าพเจ้าท่านก็ได้ทราบตลอดแล้ว ทำใฉนข้าพเจ้าจะได้ทราบนามของท่านบ้าง สำหรับเรื่องราวของท่าน ถ้าท่านยังไม่รีบจาริกไปที่อื่น ข้าพเจ้าคงได้ฟังในวันพรุ่งนี้”

“ราชกุมาร อาตมาภาพมีนามว่า “พระอานนท์” อนุชาแห่งพระมหาสมณโคตมศากยमुณี ออกบวชจากศากยตระกูล”

พระราชกุมารและวิมลมาน แสดงอาการตื่นตื่นยินดี เป็นที่ยิ่ง ก้มลงกราบอีกครั้งหนึ่งแล้วตรัสว่า “ท่านผู้ประเสริฐ เป็นลาภและเป็นมงคลอันสูงยิ่งสำหรับข้าพเจ้าที่มงคลบาทของท่านผู้ประเสริฐเหยียบย่าง ณ บริเวณกระท่อมนี้ ข้าพเจ้ารู้จัก

นามและเกียรติคุณของท่านดีอยู่แล้ว แต่ยังไม่เคยเห็นองค์จริงเท่านั้น ตั้งแต่บัดนี้จบจนสิ้นลมปราน ข้าพเจ้าทั้งสองขอกถึงพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ ว่าเป็นที่ระลึกเป็นผู้นำทางในการดำเนินชีวิตของข้าพเจ้า หลักคำสอนในศาสนานี้ช่างเพียบพร้อมไปด้วยเหตุผลและตรงไปตรงมาดีเหลือเกิน”

พระพุทธอนุชาอนุโมทนาต่อเจ้าชายและครอบครัว พร้อมด้วยอวยพรให้มีความสุขความสงบ และเมื่อเขาลากลับไปยังกระท่อมอีกหลังหนึ่งแล้ว ท่านก็ชักอุตตราสงค์ขึ้นคลุมกาย หันศีรษะไปทางทิศอุดร นอนด้วยสีหไสยากายตะแคงขวา ช้อนเท้าให้เหลื่อมกัน มีสติสัมปชัญญะก้าวลงสู่นิทรารมณ์อันสงบ สด รม พัฒนาเบา ๆ แสงจันทร์สลัวยังคงสาดส่องเข้ามา มองรูปกายของพระพุทธอนุชาประดุจก้อนทองอำไพพรรณ

ตลอดเวลา ๔๐ ปี หลังพุทธปรินิพพาน พระพุทธอนุชาผู้ประเสริฐเที่ยวจาริกไปโปรยปรายธรรมรัตนะ เพื่อประโยชน์สุขแก่มวลชนชาวชมพูทวีปแทนองค์พระบรมศาสดา เกียรติคุณของท่านก็ก้องระบือไปทั่ว พร้อม ๆ กันนั้นแสงสว่างแห่งพระธรรมก็ส่องฉายเข้าไปทำลายความมืดในดวงใจของประชาชน หรือประหนึ่งฝนโปรยปรายลงมาชำระล้างสิ่งโสโครกในดวงจิต คือกิเลสอาสวะน้อยใหญ่ บุคคลผู้ต้องการได้รับแล้วซึ่งความสะอาด สว่างและสงบ ได้ลิ้มรสแห่งความสุขซึ่งเกิดจากธรรม เป็นความสุขซึ่งเลิศกว่าสุขใด ๆ

จบบริบูรณ์

